ହିମାଚଳ

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ଶିଳାତୀର୍ଥ

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ଏସ୍. ବି. ପବ୍ଲିକେଶନସ୍
ବିନୋଦ ବିହାରୀ
କଟକ—୭୫୩୦୦୨

ଶିଳାତୀର୍ଥ

ଲେଖକ : ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ପ୍ରକାଶକ :
ନଳିନୀକାନ୍ତ ନନ୍ଦ
ଏସ୍ ବି. ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ
ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ-୨
ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ—୧୯୯୧

ମୁଦ୍ରଣ :
ସୁବି ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ
ଦାସ ସାହି
କଟକ-୧୨
ମୂଲ୍ୟ—ଚାଳିଶି ଟଙ୍କା

SHILATIRTHA

Written by Shri Chitaranjan Das, Published by Sri Nalini Kanta Nanda, SB. Publications, Binodbehari, Cuttack-2 & Printed at Subi Printers, Cuttack-12.

Reprint Edition—1991 Price—Rs. **40-00**

‘ଶିଳାତୀର୍ଥ’ ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ଏତେଦିନକେ ବାହାରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କଲା । ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ନଳିନୀକାନ୍ତ ନନ୍ଦ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଏଇଟିକୁ ବାହାର କରିବା-ଲାଗି ଆଗଭର ହୋଇ ଆସିଲେ । ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

ବହିର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣଟିକୁ ଅନେକ ଘାଟି ଦେଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ତାହାର ପ୍ରକାଶକ ହଠାତ୍ ଅନ୍ୟ ଧନ୍ଦା ଆବୋରି ବିକ୍ରୀ ନହୋଇଥିବା ବହିଗୁଡ଼ିକୁ ଆଉ ଜଣେ ବହି ବିକ୍ରେତାଙ୍କୁ ବିକିଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲେ । ମୋତେ କିଛି ଜଣାଇ ନଥିଲେ । ସଂପୃକ୍ତ ବହି ବିକ୍ରେତାଙ୍କ ପାଖରେ ଗଚ୍ଛିତ ବହି ସରିଗଲା, ଅଥଚ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋ’ର ଭେଟ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

‘ଶିଳାତୀର୍ଥ’ ମୋ’ର ଏପରି ଗୋଟିଏ ବହି । ଯାହାକୁ ଲେଖିଲାବେଳେ ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ତୃପ୍ତି ଲାଭ କରିଛି । ସେହି ତୃପ୍ତିକୁହିଁ ମୋ’ର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରାପ୍ତି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଛି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର —ଲେଖକ

୧୬ । ୧୦ । ୯୧

ଗିରୟସ୍ତେ ପର୍ବତା ହିମବନ୍ତୋରଣ୍ୟଂ ତେ ପୃଥିବୀ ସ୍ୟୋନମସ୍ତୁ
—ଅଥର୍ବବେଦ ୧୨।୧।୧୧

"ହେ ପୃଥିବୀ, ତୋର ପାହାଡ଼ ଓ ହିମଧବଳ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ,
ତୋର ବନ ଓ ଉପବନ ଆମ୍ଭଲାଗି ସୁଖମୟ ହେଉ ।"

ସ୍ଥାବରାଣାଂ ହିମାଳୟଃ—ଗୀତା ୧୦।୨୫

ଧୈର୍ଯ୍ୟେଣ ହିମବାନିବ—ରାମାୟଣ ୧।୧୭

ଦେବତାତ୍ମା ହିମାଳୟଃ—କାଳିଦାସ : କୁମାରସମ୍ଭବ

ଏକ

ମେ ମାସ ବାଇଶି ତାରିଖ, ଶୁକ୍ରବାର । ବୈଶାଖୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜନ୍ମତିଥି । ସେହିଦିନ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁରୁ ଆମର ହିମାଳୟ-ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ହାଟ ଆଉ କଲ୍ୟାଣୀ, ଦୁଇଟି ସାହିକୁ ଏକାଠି ମିଶାଇ ଗାଆଁ ହୋଇଛି ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ । ସେହି ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ର ଢାଲୁ ଉପରେ ତଳସାହିର ନାମ ହାଟ, ଉପର ସାହିର ନାମ କଲ୍ୟାଣୀ । ଘରଭିତରେ ବସିଲେ ସାମନା ପାଖର ପର୍ବତ ଆଖି ଆଗରେ କାନ୍ଥ ପରି ଠିଆହୋଇଛି । ସେପାଖ ଆଉ ଏ ପାଖର ପର୍ବତ ତଳକୁ ଆସି ଯେଉଁଠି ମିଶିଯାଇଛନ୍ତି, ସେଇଠି ଦୁଇ ପର୍ବତକୁ ଦୁଇ ତଟର ବେଢ଼ ଦେଇ ଏକାଠି କରିଦେଲା ପରି କୈଲ୍ ନଦୀ ବହିଯାଉଛି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ କୈଲ୍ ନଈର ନାଆଁ ହେଉଛି କୈଲ୍‌ଗଙ୍ଗା । ଉତ୍ତର ଦିଗର ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତଖୋଲରୁ ଅବତରଣ କରି ନଦୀଟି ନୀଳ ସ୍ୱଚ୍ଛ କ୍ଷୀଣ ଜଳଧାରରେ ତଳକୁ ବହିଯାଉଛି । ସବାତଳକୁ ନଈତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ କୈଲ୍ ଗାଆଁ । ବାରବଙ୍କା ହୋଇ ଖଣ୍ଡେଦୂର ତଳକୁ ବହିଗଲା ପରେ କୈଲ୍ ଯାଇ ମିଶିଛି ପିଣ୍ଡାର ସହିତ । ପିଣ୍ଡାରନଦୀର ପାବନନାମ ହେଉଛି ପିଣ୍ଡାରଗଙ୍ଗା, ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଦିଗରୁ ବହିଆସି ଏହିଠାରେ ସଙ୍ଗମ ପରେ ପଶ୍ଚିମମୁହାଁ ହୋଇ ବହିଯାଇଛି । ଏହିପରି ଛତିଶି ମାଇଲ୍ ବହିଗଲା ପରେ ଅଲକାନନ୍ଦା ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଛି ।

ଘରଭିତରେ ବସିଲେ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପିଣ୍ଡାର ଆଉ କୈଲ୍‌ର ସଙ୍ଗମ ଦେଖାଯାଉଛି । ଏପାଖରୁ କୈଲ୍‌ର ସ୍ଫଟିକବର୍ଣ୍ଣ ଧାରା ଓ ସେ ପାଖରୁ ପିଣ୍ଡାର ନଦୀର ତୁଷାରଗଳିତ ନୀଳରଙ୍ଗର ଧାରା,— ଦୁଇଟିଯାକ ଧାରା ମିଳିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ବାଲିପଠା ଉପରେ ସିରିସିରି କରି ବହିଯାଉଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗମ ଉପରକୁ କେତୋଟି ସୁନ୍ଦର ସୁରଇ ଗଛର ଉଢୁଆଳରୁ ଦେବାଳର ଶିବମନ୍ଦିର ଦେଖା-ଯାଉଛି । ହିମାଳୟର କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ଗାଆଁରୁ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଆଖି ବୁଲାଇଲେ ଏକା-ବେଳକେ କେତେ କେତେ ଗାଆଁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ମନେହୁଏ, ଯେପରି ସେଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ହାତପାଆନ୍ତାରେ । ସେ ପାଖ ପାହାଡ଼ର ଶିଖଉପରେ,—ଏପାଖର ଉଚ୍ଚତା ତୁଳନାରେ ସେ ପାଖର ଉଚ୍ଚତାକୁ ଆଖି ପାଉ ନାହିଁ,—ସେଇଠି ବାଆଁ ପାଖରେ ବଡ ଗାଆଁ ସଓ୍ୱାଡ୍ । ଡାହାଣ ପାଖକୁ ଟିକିଏ ତଳକୁ ଦେବସାରି । କୈଲ୍‌ନଦୀର ଉପର ଆଡକୁ ଅନାଅ, ଥାକ ଥାକ କରି ଗାଆଁ, ଥାକ ଥାକ କରି

ଜଙ୍ଗଲ । ପାହାଡ଼ର ନୀଳ ଶ୍ୟାମଳ କାନ୍ତି ଉପରେ ଗାଆଁ ଗୁଡ଼ିକୁ କିଏ ସତେ ଯେପରି କଣ୍ଟା ବାଡେଇ ଲଟକାଇ ଦେଇଯାଇଛି ।

ଆମ ଗାଆଁ ନଈକୁ ସମସ୍ତେ ବାଲୁଆଖାଇ କହନ୍ତି । ଆଗେ କୋଉ କାଳରେ କୁଆଡେ ନଈଟି ଏଡ଼େ ଅଣଓସାରିଆ ଥିଲା ଯେ ଦେଖିଲେ ଆଖିକୁ ମୋଟେ ପସନ୍ଦ ହେଉ ନ ଥିଲା । ମନେ ହେଉଥିଲା, ଯେପରି ଏ କଣ୍ଠିଆରୁ ସେ କଣ୍ଠିଆକୁ ବାଲୁଆ ଡେଇଁଯିବେ । ସେଇଥିପାଇଁ ଲୋକମାନେ ରହସ୍ୟ କରି କହୁଥିଲେ, ଇଏ ନଈ ନା ବାଲୁଆଖାଇ ? କିନ୍ତୁ ସେଦିନର ଶ୍ରଦ୍ଧାନାମ କାଳକାଳକୁ ସତନାମ ହୋଇ ରହିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ନଈର ପ୍ରସାର ଅନେକ ବଢିଛି, ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଏ କୂଳ ସେ କୂଳ ପୂରାଇ ବଢ଼ିପାଣି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଗଲେ ଲୋକେ ଦଉଆମସ୍ତ ହୋଇଗଲା ବୋଲି କହୁଚନ୍ତି, ଖରାଦିନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନଈର ଗଣ୍ଡରେ କାତ ପାଏ ନାହିଁ । ତଥାପି ନଈର ନାମ ରହିଛି ବାଲୁଆଖାଇ । ସେଦିନ କେତେଜଣଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ ହେଉ ହାଟକଳାଣୀରେ ମୁଁ କହିଥିଲି, ଏଠିକାର ନଈଗୁଡ଼ାକୁ ଗଙ୍ଗା ନ କହି ବାଲୁଆଖାଇ କହିଥିଲେ ହେଉଥାନ୍ତା । ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖଯାଏ ମାପିଲେ ବାଉଁଶରେ ବାଉଁଶେ ହେବନାହିଁ । ପାଣି ବୋଲି ଆଣ୍ଠୁଏ । ତଳେ ପଥରର ଶଯ୍ୟା, ପାଣିତଳୁ ଚକଚକ ଦେଖାଯାଉଛି । ଶ୍ଲେଟ ବଡ଼, ନାନା ଆକାର ଓ ନାନା ରଙ୍ଗର ପଥର ନଈର ଧାରା ସହିତ ଲେଶିହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ରହିଛି । ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁର ଲୋକମାନେ ଚକଶିଳ କିଣନ୍ତି ନାହିଁ । ପସନ୍ଦ ହେଲା ପରି ଗୋଟାଏ ପଥର ନଈରୁ ଘରକୁ ଉଠାଇନେଲେ ସେଇ ହୁଏ ଶିଳ ବା ସେଇ ହୁଏ ଚକି ।

ପାଇନ୍ ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ ଏ ପର୍ବତରୁ ସେ ପର୍ବତଯାଏ ଲାଗିରହିଛି । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ପାଇନ୍ ଗଛକୁ ଚୀଡ଼୍ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଧାଡ଼ିଧାଡ଼ି ଭାବରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଥିବା ପାଇନ୍ ଗଛର ମୁନିଆ ଅଗମାନ ହରିତ୍ ସମୁଦ୍ରର ସମତଳ ଉପରେ ଘନହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣର ତରଙ୍ଗଚୂଡ଼ା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ଆରଣ୍ୟାନୀର ବିସ୍ତାର ସହିତ ଆଖିକୁ ଉପରକୁ ଲମ୍ବାଇନେଲେ ପର୍ବତମାଳା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ପରି ଗମ୍ଭୀର ନୀଳ ଶୋଭା ଧାରଣ କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଛି । ତା' ଉପରକୁ ଆଉ କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦ୍ଭିଦରେଖାର କୌଣସି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ବାରି ହେଉ-ନାହିଁ । କେବଳ ଶୂନ୍ୟାକାର ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗମାନ ଆକାଶର ବ୍ୟାପ୍ତି ଭିତରକୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇରହିଛି । ତାହା ଉପରକୁ ଶ୍ୱେତାନ୍ତ ହିମାଞ୍ଚଳ । ସେଠାରେ ନୀଳ ଅଙ୍ଗନ ଉପରେ ଦିନମାନ ଅଲୌକିକ ହାତରେ ଶୁଭ୍ର ମୁରୁଜ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଗଲାଛି । କେତେବେଳେ ଉତ୍ତର ଦିଗଟାଯାକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତୁଷାରସ୍ତୂପରେ ରଜତପରି ଝଟକି ଉଠୁଛି, ପୁଣି କେତେବେଳେ କେଉଁ ଦିଗରୁ କେଉଁ ବାୟୁ ଆସି ବରଫଗୁଡ଼ାକୁ ପାଣିକରି ତଳକୁ ଗଡ଼ାଇ ନେଉଛି, ପୁଣି ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଧୂସର ତୁଳାମେଘମାନ

ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଶିଳାମୂର୍ତ୍ତିର ମସ୍ତକ ଉପରେ ଜଟାପରି ଗୁଡ଼ାଇହୋଇ ରହିଛି । ବାଆଁ ଆଡ଼ୁ ଡାହାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫଟୋରେ ବସିଲା ପରି ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା ମହିମାରେ ଦିଗନ୍ତ ଉପରେ ବସିରହିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ନନ୍ଦାଦେବୀ, ତା'ପରେ ତ୍ରିଶୂଳ ଏବଂ ତା'ପରେ ପଞ୍ଚଚୂଲୀ ।

ବିଚ୍‌ପୁରିଠାରୁ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଆସିବାକୁ ସାତ ଦିନ ସମସ୍ତ ଲାଗିଛି । ହାଟ-କଲ୍ୟାଣୀ ହେଉଛି ସଦନର ଗାଆଁ । ସଦନ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀ ସଦନପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର । ଅଠର ବର୍ଷର ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲା । ଗୋରା ତକତକ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଚେହେରା । ମୁଣ୍ଡରେ ଶିଖା, କିନ୍ତୁ କାନ୍ଧରେ ପଇତା ନାହିଁ । ଆଖିରେ ଚଷମା ଲଗାଇଛି । ସେ ବିଚ୍‌ପୁରିଠାରେ ଆମ ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ପଢ଼େ । ୧୯୫୮ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଯେଉଁଦିନ ମୁଁ ବିଚ୍-ପୁରିରେ ପ୍ରଥମ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଗଲି, ସେହିଦିନ ହିଁ ସଦନ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ । ମୋର ନିର୍ଜ୍ଜନ ମନ ଭିତରେ କେଉଁ ଆଖି ଯେପରି କେତେଦିନରୁ ହିମାଳୟକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲା, ତୁଷାର ଓ ତଟିନୀ ବିମଣ୍ଡିତ ପାର୍ବତ୍ୟ ଭୂମିକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲା, ସେହିଦିନ ସଦନ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇ ସେ ଆପଣା ବାସନାର ଠାବ ପାଇଲା । ସଦନର ଘର ହିମାଳୟରେ, ତା'ଠାରୁ ଏତିକି ଶୁଣି ମନେହେଲା, ଯେପରି ମୋତେ ହିମାଳୟରେ ପହଞ୍ଚିବାର ସୂତ୍ର ମିଳିଗଲା । ଏପ୍ରିଲ ମାସ ଶେଷ-ବେଳକୁ ସଦନର ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ସରିଗଲା, ମୋର ବି ଖାତାଦେଖା ସରିଗଲା । ୧୯୫୯ ମେ ମାସରେ ଦିନେ ରାତିରେ ଆମେ କାଠଗୋଦାମ ଏକ୍‌ସ୍‌ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଆଗ୍ରା ଷ୍ଟେଶନ୍ ଛାଡ଼ିଲୁ । ରାତିର ଶୀତଳ ପବନ, ନିର୍ଜ୍ଜନ ସୁପ୍ତ ଧରଣୀ ଭିତରେ ଚଳମାନ ଗାଡ଼ିର ବେଗ, ହିମାଳୟ ଓ ଜ୍ଞାତ ଅଜ୍ଞାତ ନାନା ସ୍ଥାନ ଓ ନାନା ଦୃଶ୍ୟର ଦର୍ଶନସ୍ପର୍ଶଜନିତ ଆବେଗ, ସବୁ ମିଶି ସେଦିନ ଭାରି ପ୍ରସନ୍ନ ବୋଧ ହେଉ-ଥାଏ । ଅନାଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଉପସ୍ଥିତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଶୁଭ କରି ଦେଉଥାଏ । ସକାଳ ହେଲାବେଳକୁ ଜଣ ଖର୍ଚ୍ଚିଲି ବଦାୟୁନ୍‌ଠାରେ । ତା'ପରେ ବେରିଲି । ଆଗ୍ରାର ପ୍ରକୃତିଠାରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରକୃତି ଅଧିକ ଶ୍ୟାମଳ, ଅଧିକ ସୁଦୃଶ୍ୟ । ଗଛପତ୍ର ଅନେକ ଅଧିକ । ଆଗ୍ରାରେ ଥିଲାବେଳେ ମନେହୁଏ, ଯେପରି ନିମ୍ବ ଓ ବବୁଲ୍ ଗଛ ବ୍ୟତୀତ ସଂସାରରେ ଅନ୍ୟ ଗଛ ହିଁ ନାହିଁ । ରାସ୍ତାର ଦୁଇ କଡ଼ରେ ନିମ୍ବଗଛ, ଯମୁନାନଈର ଦୁଇଧାରରେ କେବଳ ବବୁଲ୍ । ଦାଣ୍ଡରେ ବା ଖଞ୍ଜା ଦୁଆରେ ଗଛଟିଏ ପୋତିବାକୁ ମନହେଲେ ଆଗ୍ରାଗାଆଁର ଲୋକମାନେ ଆଗ ନିମ୍ବଗଛକୁ ମନେକରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ ଆଗ୍ରା ଅଞ୍ଚଳର ଘରପରି । ଅର୍ଥାତ୍ ଉପରେ ଛାତ ନାହିଁ, କେବଳ ଆଟୁ । ଏଣେ ବର୍ଷା ଅଧିକ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଖରାଦିନେ ଦାରୁଣ ଗରମ ହୁଏ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ଲୋକମାନେ ଏହିପରି ଝରକା

ବିବର୍ଜିତ ଗୁହାଘର ତିଆରି କରି ରହନ୍ତି । ମଧ୍ୟପ୍ରାଚ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜର୍ଡାନ୍ ସାଇପ୍ରସ୍ ଓ ମିଶରରେ ମୁଁ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଘରମାନ ଦେଖିଥିଲି । ମୋଟା ମୋଟା କାନ୍ଥ, ବଡ଼ ଅସଣୁଣାରେ ତିଆରି ହୋଇଛି, ବାଧ ହେଲାପରି କେଉଁଠି କେମିତି କବାଟ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ କେଉଁ ଇତିହାସଯୁଗର ଖୋଦିତ ବା ବର୍ଜିତ ଜନପଦ ପରି ଦେଖାଯାଉଛି ।

କ୍ରମେ ତରାଇ ଅଞ୍ଚଳ ଆସିଲା । ଠିକ୍ ନେପାଳକୁ ଗଲାବେଳର ତରାଇ ପରି, କିନ୍ତୁ ତା'ପରି ଅରଣ୍ୟବହୁଳ ନୁହେଁ । ଲାଲକୁଆଁ ଷ୍ଟେଶନପରେ ଗାଡ଼ିରେ ଦୁଇଟି ଇଞ୍ଜିନ୍ ଲାଗିଲା । ଏଣିକି ଉଠାଣି ବାଟ । ହଲ୍‌ଦୁଆନୀଠାରୁ ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ ପାହାଡ଼ର ଅସ୍ପଷ୍ଟରେଖା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ପୁଣି ହିମାଳୟ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ବାର ବର୍ଷ ତଳେ ନେପାଳରେ ଏହି ହିମାଳୟରେ ବିଚରଣ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ପାଇଥିଲି, ଆଖି ଓ ହୃଦୟଲାଗି ଅନେକ ଆପଣାଜାଗା ପାଇଥିଲି । ତା'ଆଗରୁ ଆଉ ଥରେ ଆସାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ହିମାଳୟର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲି । ସେଦିନର ସେହି ଆନନ୍ଦମୟ ଯାତ୍ରାଟି ମୋର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେଅଛି । ସେଦିନ ତେଜପୁରଠାରୁ ଗୌହାଟୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଶହେମାଇଲ ବାଟ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦୀରେ ଷ୍ଟୀମ୍‌ର୍ ଚଢ଼ି ଆସିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଡାହାଣଦିଗରେ ରକ୍ଷକ ପିତାର ନିର୍ଭର ଦେଇ ହିମାଳୟର ସୁଦୂର ନୀଳୋଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ବାଟେ ବାଟେ ମହିକରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଆଜି ତାହାର ପୁନଃଦର୍ଶନର ଉପକ୍ରମ ମାତ୍ରକେ ଅନେକ ଦିନର ସ୍ମୃତିମାନ ପୁଣି ସଜୀବ ହୋଇଉଠିଲା ।

କାଠଗୋଦାମରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ବେଳ ସାଢ଼େ ବାରଟା । ବୈଶାଖ ମାସର ଉଦୁଉଦିଆ ଦି'ପହର । ହିମାଳୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତେ ପାଖରେ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ମନ ହେଉ ନ ଥାଏ । ସାଇଁ ସାଇଁ ହୋଇ ତତଲା ପବନ ପିଟୁଥାଏ । ଭାଗ୍ୟର କଥା, ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ମାତ୍ରକେ ଆମକୁ ମଟର ମିଳିଗଲା । ସରକାରୀ ମଟରରେ ବସି ଆମେ ନୈନିତାଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରିଲୁ । ଆମର ମଟର କ୍ରମେ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ପର୍ବତଗୁଡ଼ାକ ଦୂରରୁ ଝାପ୍‌ସା ହୋଇ ଦିଶୁଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିସବୁ ପର୍ବତ ଭିତରେ ସର୍ପିଳ ଖାଖ ରାସ୍ତା କାଟି ମଟର ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । କ୍ରମେ ଗଛପତ୍ର ବଦଳିଲା, ଶୀତପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଭିଦର ଦର୍ଶନ ମିଳିଲା । ଇଉରୋପରେ ପାଞ୍ଚଛଅ ବର୍ଷ ତଳେ ଦେଖିଥିବା ଗଛଗୁଡ଼ିକୁ ମନେ ମନେ ମୁଁ ପୁଣି ସଙ୍ଗୋଳିନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ବାଟରେ କୋଳିବିକାଳୀମାନେ କେତେ ରକମର କୋଳି ବିକୁଥିଲେ । ଜଳବାୟୁର ପ୍ରଭାବ ହେତୁ ଇଉରୋପର ସେହି କୋଳିଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା,—

Strawberry, Raspberry ଓ ଆଙ୍ଗୁର କେତେପ୍ରକାରର କୋଳି । ବାଟ-ସାକ ମନଆନନ୍ଦରେ କୋଳି ଖିଆହେଲା ।

ନୈନିତାଲ କାଠ ଗୋଦାମଠାରୁ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ । ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ର ମୋଡ଼ କାଟି ମଟରଟା ବୁଲିଗଲା ବେଳକୁ ମୁଁ ନୈନିତାଲ ସହର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ମଝିରେ ଲମ୍ବାକୃତି ହ୍ରଦଟି, ଚାରିପାଖରେ ଅରଣ୍ୟ ଓ ଲୋକବସତି ସଜ୍ଜିତ ହୋଇରହିଚି;—କେଉଁ ତରୁଣୀତନୟାର ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଘେରି ବିମଣ୍ଡିତ କେଶବିନ୍ୟାସ କରାହୋଇଥିଲା ପରି । ମଝିରେ ହ୍ରଦ, ଚାରିପାଖରେ ଜଙ୍ଗଲଘେରା ପାହାଡ଼ । ଅରଣ୍ୟର ସବୁଜ ସାଗର ଭିତରୁ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଘର ଟାପୁପରି ଦେଖାଯାଉଚି । ପ୍ରଥମେ ମଟରଷ୍ଟାଣ୍ଡରେ ଜିନିଷ ରଖି ଆମେ ସହରରେ ଏକ ରହିବା ଜାଗା ଠିକ୍ କରିନେଲୁ । ତା'ପରେ ଟିକିଏ ସହରଆଡ଼େ ବୁଲିବାକୁ ଗଲୁ । ମନେହେଲା, ଯେପରି ଏହି ସହରରୁ ପାହାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳର ସହର ବୋଲି କହିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ହେବନାହିଁ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଏହି ସହରର ଗୃହାଣି, ଚଳଣି ଓ ମଣ୍ଡଣିର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ହିଁ ନାହିଁ । ସବୁ ଯେପରି ବାହାରୁ ଆସୁଥିବା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଲାଗି ସଜାହୋଇ ରହିଚି, ସବୁ ଟୁରିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ଆଧୁନିକ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ, ଆଧୁନିକ ଦୋକାନ ଓ ଆଧୁନିକ ଗାଆଣବଜାଣ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଘୋଷଣା କରୁଥିବା ଆଧୁନିକ ହୋଟେଲ । ହ୍ରଦ ସେ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଅରଣ୍ୟଚ୍ଛାୟା-ବେଷ୍ଟିତ ପଥଟି କୁଆଡ଼େ ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ରାସ୍ତାର ଦୁଇପାଖରେ ଥିବା ଗଛଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ ଚହଲାଦେଲେ । ଡେନମାର୍କର କାଷ୍ଟାନିଆ, ଫିନଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଜଇଭ୍ଲ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଇଉରୋପର ବୀଚ୍ ଓ ପାଇନ୍,—ଏସବୁ ଗଛ ମୋତେ ପୁଣି ଇଉରୋପର ଅରଣ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ କରି ନେଇଗଲେ ।

ସହରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜିନିଷର ଅଭାବ ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ର ହୃଦୟ ଉପରେ ଯେପରି ନାନା ସୌଧ ସଜ୍ଜା ସମ୍ଭାର ଧରି ଏହି ସହର ବାହାରୁ ବୁଲି ଆସୁଥିବା ଟୁରିଷ୍ଟଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ ଓ ଭୋଗମଣ୍ଡନ ପାଇଁ ଏକ ଦପଷ୍ଠୀତ ସ୍ଥାନ ମାଡ଼ିବସିଚି । ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁର ପିଲା ଏହି ସହରରେ କୁଲିକାମ କରୁଚି, ଅଦ୍ଭୁତ ଦୀନବେଶରେ ସେ ପଇସାବାଲା ଟୁରିଷ୍ଟ୍‌ର ସେବା ଖଟୁଚି । ପାହାଡ଼ୀ ଝିଅ ବୋହୂ ପର୍ବତରୁ କାଠ କାଟି ଦୂରଦୂରାନ୍ତାଗତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟା ଘରଣୀଲାଗି ସଂସାର ବସାଇ ଦେଉଚନ୍ତି । ନେପାଳରୁ ମଧ୍ୟ ଶହ ଶହ ଲୋକ ଆସି ଏଠାରେ କୁଲିଗିରି କରୁଚନ୍ତି, ଯାତ୍ରୀ ଜାନ୍ଦୋଉଚନ୍ତି । ପାହାଡ଼ୀ ମଣିଷ ଯେପରି ଏହି ସୁନ୍ଦର ପାହାଡ଼ର କିଛି ନୁହନ୍ତି ! ସେମାନେ କେବଳ ଅଭ୍ୟାଗତ ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କ ସବୁ

ଯୋଗାଇଦେବେ ଏବଂ ଆପେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ମଳିନ ବେଶରେ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନର ଭଉଁରୀ ଭିତରେ ବୁଲୁଥିବେ । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷରେ କେବଳ ଆମର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ହିଁ ଏପରି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଚି । ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ନୈନିତାଲରେ ଶୋଭା ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ବଜାର ଖୋଲିଦେଇ ବସିଚନ୍ତି, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ବହିରାଗତ । ପଞ୍ଜାବରୁ ସର୍ଦ୍ଦାରଜୀମାନେ ଆସି ଏଠାରେ ହୋଟେଲ ଖୋଲିଚନ୍ତି, ସିନ୍ଧୀ ଶରଣାର୍ଥୀ ଦୋକାନ ଦେଇଚନ୍ତି ! ଇଉରୋପରୁ ପାଦ୍ରୀମାନେ ଆସି ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମାତୁରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରେ ଏଠାରେ ଗୀର୍ଜା ଓ ଧର୍ମପ୍ରଚାରର ଅଭିନୟମଞ୍ଚ ଖୋଲିଚନ୍ତି । ଆଖି ପାଉନଥିବା ପାହାଡ଼ର ଉଚ୍ଚ ଚୂଡ଼ା ପାଖରେ ଏହି ହୃତଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେଶର ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠୀସନ୍ତାନ ବିର୍ଲାସାହେବ ମଧ୍ୟ ଖୋଲିଚନ୍ତି । ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି, ପଇସା କମାଇବା ଓ ଭୋଗ କରିବାର ମୀନାବଜାରରେ ଏଠି ସମସ୍ତେ ଭୋଳ ହୋଇ ମାତିଚନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କେବଳ ପାହାଡ଼ୀମାନେ ହିଁ ସବୁଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇରହିଚନ୍ତି । ପାହାଡ଼ୀ ସଂସ୍କୃତି ମରିଯାଇଚି । ପାହାଡ଼ୀ ପାହାଡ଼ୀ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଘୃଣା କରୁଚି । ଏକ ସ୍ନେହ ଓ ସାରଲ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କୃତି ଓ ସମାଜବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରି କେବଳ ଏକ ସାମଗ୍ରୀସଚେତ ସଭ୍ୟତା ଓ ସମ୍ପର୍କ ଏଠାରେ ଏହି ଶାନ୍ତଶୋଭାମୟ ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଦଂଶନକୁ ଅନୁଭୂତ କରାଇଦେଉଚି ।

ନୈନିତାଲ୍‌ର ପ୍ରଧାନ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ ହେଉଚି ଚୀଇନା ପିକ୍,—ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଆଠହଜାର ଫୁଟ । ନୈନିତାଲ ସହରର ଉଚ୍ଚତା ସମୁଦ୍ର-ପତ୍ତନଠାରୁ ସାଢ଼େ ଛଅହଜାର ଫୁଟ । ମୋଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହୋଇ ପର୍ବତ ଉଠି ଯାଇଥିବା ରାସ୍ତାରେ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ମାଇଲ ଯିବାପରେ ଆମ୍ଭେ ଶିଖରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସବୋଚ୍ଚ କୋଠୀ-ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଘର । ସେହିଠାରେ ହିମାଳୟର ବିଭିନ୍ନ ଶୃଙ୍ଗ ଓ ସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ଓ ଏଠାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଦୂରତା ସୂଚିତ କରି ଦିଆଯାଇଚି । କେଦାରନାଥ ଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୨୨୮୪୪ ଫୁଟ, ବଦ୍ରୀନାଥ ଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୨୨୩୯୫ ଫୁଟ, ନୀଳକଣ୍ଠ ୨୧୬୧୩ ଫୁଟ, କାମେଟ୍ ୨୫୪୪୩ ଫୁଟ, ହାତୀପର୍ବତ ୨୧୨୮୦ ଫୁଟ, ତ୍ରିଶୂଳ ୨୩୪୦୬ ଫୁଟ, ନନ୍ଦାଦେବୀ ୨୫୬୬୦ ଫୁଟ, ପିଣ୍ଡାର ତୁଷାରସ୍ରୋତ ୧୨୦୮ ଫୁଟ, ଖମ୍ବା ୨୩୩୫୦ ଫୁଟ ଏବଂ ପଞ୍ଚଚୂଲୀ ୨୨୬୫୦ ଫୁଟ । କାଉ ଉଡ଼ିଯିବାର ସିଧା ବାଟରେ ଏଠାରୁ କେଦାରନାଥ ୯୯ ମାଇଲ, ବଦ୍ରୀନାଥ ୯୩ ମାଇଲ, ନନ୍ଦାଦେବୀ ୬୪ ମାଇଲ, ଧଉଳଗିରି ୨୫୦ ମାଇଲ ଏବଂ ଗୌରୀଶଙ୍କର ୪୬୦ ମାଇଲ । ଏସବୁ ପଢ଼ି ମନ ଭିତରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିବାବେଳେ ହିମାବନ୍ତର ବିପୁଳତା ଅନୁଭବ କରି ମୁଁ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲି ।

ଆଜି ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ପରିଷ୍କାର ନଥିବାରୁ ଦୂରସ୍ଥ ବରଫଚୂଡ଼ାମାନ ଦୃଷ୍ଟି-ଗୋଚର ହେଲା ନାହିଁ । ଚୀନା ପିକ୍‌ଠାରୁ ନିମ୍ନରେ ନୈନିତାଲର ସମଗ୍ର ଦୃଶ୍ୟଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ରମଣୀୟ ଓ ନୟନାଭିରାମ । ପାଇନ ଜଙ୍ଗଲର ଶ୍ୟାମଳିମା ଭିତରେ ସହରଟି ଯେପରି କେଡ଼େ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ କାନ ପତାଇ ରହିଛି । ମଝିରେ ହ୍ରଦଟି ନୀଳ ସ୍ଫଟିକ ପରି ଚକ୍ ଚକ୍ ହେଉଛି । ପ୍ରାୟ ଛଅ ଘଣ୍ଟା କାଳ ଏହି ଶୋଭାକୁ ଅନୁଭବ କରି ତଥାପି କ୍ଳାନ୍ତ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଆମେ ପୁଣି ସହରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲୁ ।

ସକାଳୁ କୋଶୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କରିବା କଥା । ଯୋଉ ପିଲାଟି ଆମର ଭାରି ଟ୍ରଙ୍କ୍‌ଟାକୁ ପିଠିରେ ପକାଇ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଟକାଇ ମଟରଷ୍ଟାଣ୍ଡ ଯାଏ ଆଣିଲା, ତା'ର ନାମ ହେଉଛି ରତନ ସିଂ । ଘର ନେପାଳ ରାଜ୍ୟରେ । ବୟସ ମୋଟେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଲା ବୟସର କଣ୍ଠସ୍ୱର ବଦଳି ନାହିଁ । ମୁହଁ ଉପରେ ଶିଶୁସୁଲଭ ଚପଳତାର ଚିହ୍ନମାନ ତଥାପି ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ସେ କେଉଁ ଦିନ କେତେ ରୋଜଗାର କରେ, ତା'ର କିଛି ଠିକଣା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯାହା ରୋଜଗାର କରେ, ସେଇଥିରୁ ତା'ର ଖାଇବା ଗଣ୍ଡାକ ମୋଟାମୋଟି ଚଳିଯାଏ, ବଞ୍ଚାଇ କରି କିଛି ଘରକୁ ପଠାଇବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଘର-ବାଲା ମଧ୍ୟ ତା'ଠାରୁ କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ ଆଶା କରନ୍ତି ନାହିଁ । କଠିନ ପାର୍ବତ୍ୟ-ଦେଶୀୟ ଜୀବନର ନାନା ଚାପରେ ପଡ଼ି ଗୃହସ୍ୱାମୀ ପକ୍ଷରେ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦାନା ଯୋଗାଇବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯେ ଛୋଟ ପିଲାବୟସରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିଏ ଘରଛାଡ଼ି ବାହାରେ ଆପଣାର ଖାଇବା ଗଣ୍ଡାକ ଯୋଗାଡ଼ କରି ପାରିଲା, ଘରକୁ କୌଣସି ଟଙ୍କା ପଠାଇ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ହିଁ ଘର ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସହାୟକ ବୋଲି ମନେ କରାଯାଇପାରେ । ନେପାଳରୁ କୁଲିମାନେ ଅନେକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗଡ଼ୱାଲ ଆସନ୍ତି । ରାଣୀଖେତ, ଆଲମୋଡ଼ା ଓ ନୈନିତାଲରେ ଏମାନଙ୍କର ହାଟ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ହାଟରେ ଚାହିଦା କମ୍ ଓ ମାଲ ଅଧିକ ଥିଲେ ପଣ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଯାହା ହୁଏ, ଏହି କୁଲିମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏଠାରେ ଠିକ୍ ସେହି-ପରି । ସେମାନଙ୍କର ବେଶ, ଏମାନଙ୍କର ରୂପ, ଏମାନଙ୍କର ବସିବା, ଚାଲିବା ଓ ବିଶ୍ରାମ ନେବାର ଭଙ୍ଗୀ ଏମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା କରି ଦେଖାଇ ଦିଏ । ଯେ କୌଣସି ମଟରଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍‌ରେ ଟାକ୍‌ସି, ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଓ ରିକ୍‌ସାର ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍ ପରି ଏମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱରଚିତ ସ୍ୱଭାବସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍ ମହଜୁଦ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

ରତନ ସିଂ ଅନେକ ବର୍ଷ ହେଲା ଦେଶକୁ ଯାଇ ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଘର ଛାଡ଼ି ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ସେ କେବେହେଲେ ଘରକୁ ଯାଇନାହିଁ । ସହଜେ ତ ଘରକୁ

ଯିବାର ସମ୍ବଳ ନାହିଁ, ଘରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ସେ କେବେହେଲେ ମନ ମଧ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ଏଠାରେ ତା' ଗାଆଁର ଆଉ କେତେକ ବୟସ୍କ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ କୁଲିକାମ କରିବାକୁ ଓ ମୋଟ ବହିବାକୁ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢି ଆସିଚନ୍ତି । ରତନ ସିଂ ସେହିମାନଙ୍କ ପାଖରେ ରହେ ।

କୁମାୟୁନ ମଟର କମ୍ପାନୀର ମଟରରେ ଆମେ ସକାଳ ଆଠଟାବେଳେ ନୈନିତାଲ ଛାଡ଼ିଲୁ । ଦେଢ଼ଘଣ୍ଟା ପରେ ମଟର ଗରମପାଣିଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଜାଗାଟିର ନାଆଁ ଗରମପାଣି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳ ଥଣ୍ଡାପାଣିର ଏକ ବାରମାସୀ ଜଳଧାର ଏଠାରେ ରହିଚି । ଯୋଉ ଦୋକାନରୁ ଆମେ ଜଳଖିଆ ଖାଇଲୁ, ସେହି ଦୋକାନର ବୁଢ଼ା ମାଲିକ କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ବାପାଙ୍କର ପିଲାଦିନରୁ ଏ ପାଣି ଏମିତି ବହୁଚି, ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବାରମାସ ବହୁଚି । ଗାଆଁ ତଳକୁ ଉପଳ-ଖଣ୍ଡର ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ନଈଟିଏ ମଧ୍ୟ ବହିଯାଉଚି ମଝିରେ ମଝିରେ ଛୋଟିଆ ଛୋଟିଆ ପ୍ରପାତର ସୃଷ୍ଟି କରି ।

ଖାଇବା ଦୋକାନଗୁଡ଼ିକ ଭାରି ପରିଷ୍କାର । ପରିବେଷଣ ପ୍ରଣାଳୀ ବେଶ୍ ସୁରୁଚିର ପରିଚାୟକ । ଏଠାରେ ଭାତ ଓ ରୁଟି ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ପ୍ରଧାନ ତରକାରି ହେଉଚି ଦହି ଓ ବୁଢ଼ା କାକୁଡ଼ିର ରାଇତା । ସଦନଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ଗାଆଁମାନଙ୍କରେ ବୁଢ଼ା କାକୁଡ଼ିକୁ କୋରି ଲୋକମାନେ ଶୁଖାଇ କରି ରଖିଥାନ୍ତି ଓ ବର୍ଷସାରା ରାଇତା କରି ଖାଆନ୍ତି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଶୁଖିଲା ବାଇଗଣର ଲେଥା ଖାଇଲା ପରି । ଏଣେ ରାଗର ଅର୍ଥାତ୍ ଲଙ୍କାମରିଚର ଆଦର ଟିକିଏ ବେଶି, —ଯାବତୀୟ ପ୍ରକାରର ତରକାରିରେ ଲଙ୍କାମରିଚ ଗୁଣ୍ଡପାରି ଭେଲାମାନ ସାଧବ-ବୋହୂ ପରି ଭାସୁ ନଥିଲେ ତାହାକୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ କଦାପି ତର-କାରିରେ ଲେଖା କରିବେ ନାହିଁ ।

ସେହି ଅନାମିକା ନଦୀର କଡ଼େ କଡ଼େ ପାହାଡ଼ର ବାଟ କାଟି ମଟର ଚାଲିଥାଏ । ଆମର ରାସ୍ତା ବାରି ବଙ୍କା ହୋଇ କେତେବେଳେ ପାହାଡ଼ ପାଦଦେଶରୁ ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଉଥାଏ, ପୁଣି କେତେବେଳେ ଉପରୁ ତଳକୁ ଚାଲି ଆସୁଥାଏ । କେତେବେଳେ ହଠାତ୍ ମୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଏ ପାହାଡ଼ରୁ ସେ ପାହାଡ଼କୁ ଡେଇଁଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଉପରେ ଥାଉ କି ତଳେ ଥାଉ, ବାହାରକୁ ଅନାଇଦେଲେ ସେହି ନଈଟି ସବୁବେଳେ ଦିଶିଯାଉଥାଏ । ନଈର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଠାରେ ଆଳୁର ଖେତ, କୂଳେ କୂଳେ କଦଳୀବୁଦା, ପାଣି ପାଖରେ ଅରମା ହେଲାପରି ଛୋଟବଡ଼ ତାଳମ୍ବ ଗଛ । ପୁରୁଣା ବୁଲଣି ରାସ୍ତା ଛାଡ଼ି ଆମର ମଟର ନୂଆରାସ୍ତା ଧରି ଚାଲିଲା । ନୂଆରାସ୍ତାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତିଆରି ସରି ନାହିଁ । ପଥର କଟା ହୋଇ ଏବେ ମଧ୍ୟ ରାସ୍ତାକୁ ଓସାର କରାଯାଉଚି ।

ତେଣୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଡ଼ିକୁ ଗାଡ଼ି କଟାଇବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ପାଖରୁ ସବୁ ଗାଡ଼ି ଆଗ ଆସି ସାରିଲେ ଏପାଖରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ଗାଡ଼ି-ମାନଙ୍କୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଉଛି । ଦିନସାରା ଏହିପରି ଯିବା ଓ ଆସିବାର ଖେପ ଚାଲିଛି । ସୁଏଜ କେନାଲରେ ଜାହାଜ ଯିବା ଆସିବା ରୀତି ମନେପଡ଼ିଗଲା ।

ଆମ ମଟରର କ୍ଲିନର ଆମ ପାଖରେ ବସିଥାଏ । ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଧୂମପାନ ନିଷେଧ ବୋଲି ଲେଖା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶସ୍ତା ସିଗା-ରେଟ୍ ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ମୁଁ ତାହାର ସହିତ ଗପ ଜମାଇଦେଲି । ତା'ର ଘର ହେଉଛି ବାଗେଶ୍ୱର; ନୈନିତାଲ ଠାରୁ ପାହାଡ଼ ଭିତରକୁ ଶହେ ମାଇଲରୁ ଅଧିକ ରାସ୍ତା । ଦରମା ମାସକୁ ଛୟାଳିଶି ଟଙ୍କା । ଶୀତ ହେଉ କି ବରଷା ହେଉ, ରାତିରେ ମଟର ଭିତରେ ହିଁ ଶୋଇବାକୁ ପଡେ । ଅବଶ୍ୟ ଖରାଦିନେ ମଟରର ଛାତ ଉପରେ ଶୋଇବାର ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଗାଆଁରେ ପେଟ ପୂରିଲା ନାହିଁ, ସହରର ଚକ୍‌ଚକ୍ ଜୀବନର ଖବର କାନରେ ବାଜି ହୁଏତ ଚାଷକାମରୁ ଆଉ ରସ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଘର ଛାଡ଼ି ପଥକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଛି । ସହରର ଯେତେକଯାକ ସଂକ୍ରାମକ ସାଂସ୍କୃତିକ ବେମାରି, ତାକୁ ସବୁ ଗ୍ରାସ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ଯେପରି ସେ ତଥାପି ସହରର ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଆପଣାର ଭାବଗତ ଆତ୍ମୀୟତା ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେପରି ସେ ଗାଆଁ ଓ ସହର—ଏହି ଦୁଇ ଆଶ୍ରୟର ମଝିରେ ଥିବା ପଥ ଉପରେ ହିଁ ରହିଯାଇଛି ।

କୋଶୀ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନାର କମ୍ପାଉଣ୍ଡରଙ୍କ ପାଖରେ ଆମର ରାତିରେ ରହିବା କଥା । କିନ୍ତୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରରେ ଅଲମୋଡ଼ା ଚାଲିଯାଇଥିବାରୁ ଆମେ କିଛି ସମୟ ବାହାରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲୁ । ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଟାବେଳେ ଘରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ପାଖରେ ଥିବା ଝରଣାକୁ ସଫା ହେବାକୁ ଗଲୁ । ଉପରକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ କ୍ଷୀଣବଳ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଝରଣାଟି ଏଠାରେ ପଥର ଖୋଳି ପ୍ରାୟ ପୁରୁଷକରୁ ଅଧିକ ପାଣିର ଏକ ଗଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖିଛି । ସ୍ୱଚ୍ଛପାଣି ଭେଦ କରି ପଥର ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଚାଲିଯାଉଛି । ଏଇଠି ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଆମେ ମଇଳା ଲୁଗା ସଫାକଲୁ । ମଇଳା ଝାଳୁଆ ଦେହର ସ୍ନାନ ଓ ମାର୍ଜନା କରାଇଲୁ ।

ତେଣୁ ଫେରି ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ମାଇଲ ପର୍ବତ ଉଠି ଆମେ କଟାରମଲ ଗାଆଁରେ ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ । ମହାପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନଙ୍କର ମତ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୦୦୦ରେ ଖସ, କଣ ବା ଶକଜାତି ମଧ୍ୟ-ଏସିଆରୁ ହିମାଳୟକୁ ଆସିଚନ୍ତି । ରୁଷୀୟ ତୁର୍କିସ୍ଥାନର କାଶ୍‌ଗର ଓ ଭାରତର କାଶ୍ମୀର ନାମରୁ ଶକାବଶେଷର ସୂଚନା ମିଳେ । ତିବ୍ବତରେ କାଶ୍ମୀରକୁ ଖ-ଚେ

ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହି ଶକଜାତି-ଅନ୍ତର୍ଗତ କତ୍ୟୁରୀ ବଂଶର ରାଜାମାନେ ହିମାଳୟର ପାଦଦେଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ କୁମାୟୁନ (କୁର୍ମାଞ୍ଚଳ) ଓ ଗଢ଼ୱାଲରେ ୮୫୦ରୁ ୧୧୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଶକମାନେ ପରମ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ ଥିଲେ, ତେଣୁ ସେମାନେ ଏଠାରେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମାଣ କରି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ । କଟାରମଲ, ଜାଗେଶ୍ୱର ଓ ଯୋଶୀମଠରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦ୍ୱିଭୁଜ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । କତୁରୀ ବଂଶର ଶିଳାଲେଖରେ କଟାର୍-ମଲକୁ ବରାଦିତ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

କୋଉ ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ମନ୍ଦିର । ବାହାରେ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ମନ୍ଦିର ସୁରକ୍ଷିତ ବୋଲି ସୂଚନା-ପଟା ଝୁଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅରକ୍ଷିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିରହିଛି । ପାଖରେ ଥିବା କେତେକ ଅତି ଛୋଟ ଛୋଟ ମନ୍ଦିରରେ ଅନେକ ଭଙ୍ଗାମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ମନ୍ଦିରର ଗୋଟାଏ ପାଖ ଧସିକି ପଡ଼ିଲାଣି । ସେଠାରେ ଆମେ କାହାକୁ ଜଣେ ହେଲେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଜଣେ ସେବକ ଗାଆଁରେ ଥାଆନ୍ତି, ମନ୍ଦିରର ସେବାନୀତି ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ସେ ପୁଣି ଗାଆଁକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ମନ୍ଦିରକୁ ଅନାଇ ହଠାତ୍ ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାର ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ବୋଲି ମନେ ହେଲା । ଏଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ନାରାୟଣ, ଗଣେଶ ଓ ଶିବପାର୍ବତୀ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଭଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ।

ସେଠାରୁ ଫେରି ଆସୁଥିବା ବେଳେ ପାହାଡ଼ର ଗୋଚର୍ମି ଉପରେ ଆମେ ଘଡ଼ିଏ ବସିପଡ଼ିଲୁ । ଚାରି ପାଖରେ ପାହାଡ଼ ଘେରି ରହିଛି—କେଉଁଟି ଲଙ୍ଗଳା, ଟାଙ୍ଗରା, ପୁଣି ଆଉ କେଉଁଟି ଉଦ୍ଭିଦ-ଶ୍ୟାମଳ । ସେତେବେଳେକୁ ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ପାଖ ଓ ଦୂରର କେତେ କେତେ ଗାଆଁରୁ ଆଲୁଅ ଦେଖାଯାଉଥାଏ । ମୁକ୍ତ ଆକାଶତଳେ ଆପଣାର ମନ ଓ ହୃଦୟକୁ ମେଲାଇ ଦେଇ ଯେପରି ମୁଁ ସମସ୍ତ ଶରୀର ଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟର ଧୀର ପବନକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଥରେ ଥରେ ସଂସାରର କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଓ ଆବଦ୍ଧତା ଛାଡ଼ି ଏହିପରି ବ୍ୟାପ୍ତି ଭିତରକୁ ଚାଲିଆସିବା ଦରକାର, ଅନେକବାର ଆସିବା ଦରକାର । ଆପଣାର ବିରାଟ ଓ ବିପୁଳ ଉତ୍ତରାଧିକାରକୁ ବାରମ୍ବାର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ସ୍ୱୀକୃତ କରାଇ-ନେବା ଦରକାର । ସଂସାରର ଅନେକ ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥସ୍ୱାଧୀନତା ଭିତରେ ଛନ୍ଦିହୋଇ ଆପଣାର ଅସଲ ସ୍ୱାହିତି ହରାଇ ବସିବାର ଦୁର୍ଗତିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ହେଲେ ବାର ବାର ଏଠାକୁ ଆସିବା ଦରକାର । ସହଜ ଭାବରେ ଆପଣାର ମନ ଓ ଅନ୍ତରକୁ ବାର ବାର ମୁକୁଳା କରିଦେବା ଦରକାର । ସମସ୍ତ ଗଣ୍ଠି ଛିଣ୍ଡାଇଦେବା

ଦରକାର, ସମସ୍ତ ସଂଶୟର ଭେଦକୁ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ପାର ହୋଇଯିବା ଦରକାର ।

କୋଶୀ ଗ୍ରେଟିଆ ଜାଗା—କିନ୍ତୁ ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଲାଗିଲା । ପାଖରେ ଝରଣା, ଅଦୂରରେ ବୃହ୍ନାବଗିଚ୍ଛ । ରାତିରେ ଖଣ୍ଡେଦୂରକୁ ଯାଇ ଆମ୍ଭେ ଝରଣା ଉପରେ ଥିବା ପୋଲ ଉପରେ ବସି ଆସିଲୁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନୀରବ—କେବଳ କ୍ଷୀଣ ଓ କ୍ଷିପ୍ର ଜଳାଧାରର ଉପଲଖଣ୍ଡ ବ୍ୟାହତ ସ୍ରୋତର ସୁରୁ ସୁରୁ ଶବ୍ଦକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆଉ ସବୁ ନୀରବ । ଦୁଇପାଖରେ ତାମସବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚ ପାହାଡ଼ମାନ ଆକାଶକୁ ପୃଥିବୀଠାରୁ ଅଲଗା କରି ଦେଖାଇ ଦେଉଚନ୍ତି । ଉପରକୁ ଅନାଇଲେ କେବଳ ନୀଳଆକାଶ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାବଳୀ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ଦେଖାଯାଉନାହିଁ । 'ଏହିପରି ଏକ ନୀରବତା ପାଖରେ ମନ ଆପେ ଆପେ ନୀରବ ହୋଇଆସେ, ଭିତରେ ସବୁ ନୀରବ ହୋଇଆସେ । ଶରୀର ଓ ମନର ସବୁ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଅତୃପ୍ତିର ଉତ୍ତାପ ଗୋଟିଏ ଶାନ୍ତ ଦୀପ ହୋଇ ନିର୍ବାତ ଶିଖାରେ ଜଳିବାକୁ ଲାଗେ, ଦୁଇ-ପାଖରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ନୀରବତା ସହିତ ଏକ ଏକାତ୍ମତାର ଅନୁଭୂତି ହୋଇଥାଏ ।'

ଘରକୁ ଫେରିବାବେଳକୁ ରାତି ପ୍ରାଏ ନଅଟା । ଇତିମଧ୍ୟରେ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ସାହେବ ଘରକୁ ଫେରି ଆମ ଲାଗି ସ୍ପେସେଇ ବସାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେଦିନ ଆମ୍ଭେ ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଆତିଥ୍ୟର ମଧୁରତାରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଜଳପାନ ଖାଇଲୁ । ରୁଟି, ଆଳୁଝୋଳ, କଞ୍ଚା ପିଆଜ ଓ ଧନିଆପତ୍ରର ସହିତ ଲଙ୍କାମରିଚ ମଠା ହୋଇ-ଥିବା ଏକ ଅଭିନବ ଚଟଣି ଏବଂ ମଧୁରେଣ ସମାପୟେତ୍ କରିବା ପାଇଁ ଚମତ୍କାର ମୋହନଭୋଗ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ମୋହନଭୋଗ କହୁ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ତାହାକୁ ହାଲୁଆ କହନ୍ତି, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ କହନ୍ତି ସିରା । କିନ୍ତୁ ହିମାଳୟ ପାହାଡ଼ ଭିତରେ ମୋହନଭୋଗ ନାଆଁ ଶୁଣି ମନଟା ଓଡ଼ିଶା ଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଗଲା । ସଦନଠାରୁ ପଚାରି ବୁଝିଲି, ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ହାଲୁଆକୁ ମୋହନଭୋଗ ହିଁ କହନ୍ତି ।

ସକାଳେ ସେହି ସୁନ୍ଦର ଜଳଭଣ୍ଡାରର ନିର୍ମଳ ଝରଣାରେ ସ୍ନାନ ସମାପନ କରି ଆମ୍ଭେ ଆଲମୋଡ଼ା ବାହାରିଲୁ । ମଟରରାସ୍ତାର ବହୁ ବାଙ୍କ ଓ ମୋଡ଼ ଦେଇ ଗଲେ କୋଶୀଠାରୁ ଆଲମୋଡ଼ା ସାତ ମାଇଲ । ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସିଧା ପଗଦଣ୍ଡି (ଚଲିବାଟ) ଧରି ଗଲେ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ, କିନ୍ତୁ ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ କେବଳ ଉଠାଣି । ଆମ୍ଭେ ପଗଦଣ୍ଡି ଧରି ବାହାରିଲୁ । ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଗାଆଁ, ମଟେଲୁ । ଝାଉଁଗଛର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଆମର ରାସ୍ତା ପର୍ବତ ଉଠି ଯାଇଥାଏ । ଝାଉଁଗଛ ଭିତରେ ପାଙ୍ଗର୍, ତୁନ୍ ଓ କାଫଲ୍ ଗଛମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥାଏ ।

ଯେଉଁସବୁ ଜମିରୁ ଗହମ କଟା ସରିଥାଏ; ଆଗାମୀ କୋଦୁଅ ଫସଲ ପାଇଁ ସେଥିରେ ଚାଷୀ ହଳ ଧରିଥାଏ । କୋଦୁଅ ହେଉଛି ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ବର୍ଷାଦିନିଆ ଫସଲ, ଗହମ ଆଉ ଆଳୁ ଶୀତଦିନର ଫସଲ ।

ଝାଉଁପତରର ବଡ଼ ବଡ଼ ବୋଝ ନେଇ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଜଙ୍ଗଲରାସ୍ତା ଧରି ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଥାନ୍ତି । ଏଠାରେ ଜୀବନ କେଡ଼େ କଠିନ ! ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଉଠୁଣୁ ଘରର ଝିଅ, ବୋହୂ, ପ୍ରୌଢ଼ା ଓ ବୃଦ୍ଧା, ସମସ୍ତେ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଝାଉଁ-ପତରକୁ ଝାଡ଼ୁରେ ଓଲାଇ ଏକାଠି କରନ୍ତି । ତା'ପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଲାକାର ବୋଝ କରି ତାହାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହି ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ଏହି ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଝାଉଁପତ୍ର ଅନେକ କାମରେ ଲାଗେ,—ଗୋରୁଗୁହାଳରେ ପଡ଼େ, ଖତଗଦାରେ ଖତ ହୋଇ ଜମିକୁ ଯାଏ, ଅନେକ ସମୟରେ ସିଧା ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆସି ଜମିରେ ଖତରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଝାଉଁ ବା ପାଇନ୍ (Pinus Longifolia)କୁ ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ଚୀଡ଼୍ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହି ଗଛର ଡ଼ାଳରେ ପତ୍ର ଅଗରେ ସରୁ ସରୁ ପତରଝୁମ୍ପାମାନ ଥାଏ । ଏହି ଝୁମ୍ପାଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖି ଝଡ଼ିପଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ତାହାକୁ ବି ଓଲାଇ ବାନ୍ଧିବାନ୍ଧି ଘରକୁ ଆଣନ୍ତି । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ଏହି ଝୁମ୍ପାର ନାମ ପିରୁଲ୍ ।

ଜଙ୍ଗଲରୁ ଘରକୁ ଫେରି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପୁଣି ଜମିକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ହୁଏତ ରୋଷେଇବାସ କରିବାକୁ ଜଣେ ଘରେ ରହିଯାଏ । ଜମିରେ ହଳ ଚାଲିଥାଏ, କୋଦୁଅ ବୁଣା ହେଉଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ମଟାଳ ଟେକାସବୁ ଭାଙ୍ଗି ହଳ ପଛେ ପଛେ ଗୁଣ୍ଡ କରି ଯାଉଥାନ୍ତି । କେଉଁଠି ଲଙ୍ଗଳର ଲୁହା ନ ଚଷି ଡେଇଁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ଗ୍ରେଁଟ କୋଦାଳରେ ସେହି ଜାଗାକୁ ହାଣି ଠିକ୍ କରିଦିଅନ୍ତି । କେଉଁଠି ଘାସ ବା କଣ୍ଟାଗଛ ଥିଲେ ଦରାନ୍ତି (ଦାଆ)ରେ ତାହାକୁ ପରିଷ୍କାର କରିଦିଅନ୍ତି ।

ସଦନଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ପାହାଡ଼ୀ ସମାଜରେ ଝିଅ ହୋଇ ଜନ୍ମହେବା ବଡ଼ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ । ଘରେ ଝିଅଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲେ ତାହାକୁ ପରିବାରର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଏ । ଚାଷି ଘରେ ପୁଅଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲେ ସାହିଭାଇଙ୍କୁ ଡକାଇ ବାର ଦିନଦିନ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ଭୋଜି-ମଉଚ୍ଛବ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଝିଅ ଜନ୍ମହେଲେ ବାର ଦିନଦିନ କେବଳ ଦୁଇ ତିନିଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଡକାଇ ଖୁଆଇବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି କରାଯାଏ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ ହିଁ ଏହିପରି ଆଚରଣ ଅଧିକ ଦେଖି-ବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କାରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ କନ୍ୟାବିକ୍ରୟର ପ୍ରଥା ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ପରିବାରରେ କେହି ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ କନ୍ୟାପିତା

ଆଗ କନ୍ୟା ଓ କନ୍ୟାର ଗହଣାଲାଗି ଟଙ୍କା ଦାବୀକରି ବସେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣପିତାକୁ ଆପଣାର କନ୍ୟା ସହିତ ଯୌତୁକ ପ୍ରଭୃତି ଦେବାରେ ଅନେକ ଖରଚ କରିବାକୁ ପଡେ । ଅସଲ କାରଣ ହେଉଛି, ପାହାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ପୁଅମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଝିଅମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ତେଣୁ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବା ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା, ବିଶେଷତଃ ଯଦି କନ୍ୟାପିତା ଅବସ୍ଥାବାନ୍ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏହାର ସମାଧାନ ସ୍ୱରୂପ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବହୁପତ୍ନୀ ବିବାହର ପ୍ରଥା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସଦନ ତାଙ୍କର ପଡ଼ିଶାରେ ଥିବା ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥର ଉଦାହରଣ ଦେଲି । ତାହାର ଦୁଇ ଭାରିଜା,—ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ଭୁମୁଳ ଝଗଡ଼ା ଓ କଳିତକରାଳ । ତେଣୁ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତି ପାଇବାକୁ ସେ ଆପଣାକୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ଏକପ୍ରକାର ବାଣ୍ଟି ଦେଇଛି । ଜମିକୁ ମଧ୍ୟ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଛି । ଦିନେ ସ୍ତ୍ରୀ' ଜମିରେ କାମ କରେ ତ ଅନ୍ୟଦିନ ତା' ଜମିରେ । ଦିନେ ସ୍ତ୍ରୀ' ଘରେ ଖାଏ ତ ଅନ୍ୟଦିନ ତା' ଘରେ ।

ସହର ନିକଟ ହେବାରୁ ସହରରୁ ଫେରୁଥିବା ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ରାସ୍ତାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ସେମାନେ ସକାଳୁ ଉଠି ସହରକୁ କାଠ ବିକି ଯାଇଥିଲେ । କାଠଗୋଛାକୁ ଦଉଡ଼ିରେ ଏକାଠି ବାନ୍ଧି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଲଦି ସେମାନେ ସହରକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଛନ୍ତି; ଶୀଘ୍ର ଜମିକୁ ଯାଇ ମରଦମାନଙ୍କୁ କାମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ଏଣିକା ପିନ୍ଧାରେ କଳାରଙ୍ଗର ଆଦର ବେଶି । ବୋଧହୁଏ ମଇଳା ହୋଇଗଲେ ବିଶେଷ ମଇଳା ଜଣାପଡ଼ିବ ନାହିଁ ବୋଲି । ତଳେ ଘାଗରା କଳା ରଙ୍ଗର, ଛାତି ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ ବ୍ଲାଉଜ୍ ଓ ତା' ଉପରେ କଳା ଜାକେଟ୍ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ କଳା ବା ଧଳା ଉଢ଼ଣୀ ପଡ଼ିଛି । ଯାହାର ଗୋଟାଏ ପାଖ ପିଠିବାଟେ ଆସି ଅଣ୍ଟାରେ ଦୁଇଫେରା କରି କଷି ଭିଡ଼ାହୋଇଛି । ଏହା ପର୍ବତ ଉଠିବା ବାଟରେ ଅଣ୍ଟାକୁ ଦମ୍ଭ ରଖିବାର ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଉଢ଼ଣୀର ଯେଉଁ ପାଖଟି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି, ସହରକୁ ଗଲାବେଳେ ତାହା କୋଠାବୋଝ ତଳେ ଠେକାର କାମ କରିଥିଲା ।

ବାଟରେ ଆମେ ଦୁଇ ତିନୋଟି ଛୋଟପିଲାଙ୍କୁ ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲୁ । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତରେ କଂସାରେ ଖାଇବା ଜିନିଷ, ଆର ହାତରେ ପାଣିଡାଲି, ସବା ଉପରେ ଶୁଖିଲା ମକାଗଛ କେତୋଟି । ବିଲରେ ଚାଷ କରୁଥିବା ଚାଷୀ ଓ ଗୋରୁଙ୍କ ପାଇଁ ସେମାନେ ଖୋରାକ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ ।

ପାଇନ ଗଛରୁ ତାର୍ପିନ ତେଲ ନିଷ୍କାଶିତ କରାଯାଏ । ହିମାଳୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ । ଓଡ଼ିଶାର କେନ୍ଦୁପତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ ପରି ପାଇନ୍ ବା

ଚୀଡ଼୍ ଗଛର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଇଞ୍ଚ ଓସାର ଓ ଏକଫୁଟ ଲମ୍ବର ଏକ ଛେଦ କରି ତଳେ ଗୋଟିଏ ମାଟି ଗିଲାସ ଝୁଲାଇ ଦିଆଯାଏ । ଗଛର ମଞ୍ଜଭିତରୁ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ତାର୍ପିନ ରସ ବାହାରି ଏହି ଗିଲାସ ଭିତରେ ଆସି ଜମାହୁଏ । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ଏହି ରସକୁ ଲିସା କହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଟିଣରେ ଟିଣେ ଲିସା ନେଇ ଡିପୋରେ ଦେଇ ଆସିଲେ ଦୁଇ ଚାରି ଟଙ୍କା ମଜୁରି ମିଳେ । ସରକାରଠାରୁ ଲୋକେ ଅଗ୍ରୀଏ ଅଗ୍ରୀଏ ଜଙ୍ଗଲ ନେଇଥାନ୍ତି ଓ ଏହିପରି ଲିସା ସଂଗ୍ରହ କରି ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରନ୍ତି । ଏହିପରି ଲଗାଏତ କେତେ ବର୍ଷକାଳ ରସ ନିଆଯାଇ ସାରିବା ପରେ ଗଛ କ୍ରମେ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଆସେ ଓ ମରି ଆସିବା ପରି ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଏହାକୁ କାଟି କାଠ ରପ୍ତାନି କରାଯାଏ ।

ଆଲମୋଡ଼ାରେ ପହଞ୍ଚି ସହରବୁଲି ହେଲି । ହଠାତ୍ ସହର ଭିତରେ ସାଇପ୍ରସ୍ ବା ତୁରସ୍କର କୌଣସି ସହର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ପରି ମନେହୁଏ । ବେଳେବେଳେ ନେପାଳରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପରି ମଧ୍ୟ ଲାଗେ; ତଥାପି କ୍ରମେ ଆଧୁନିକତା ଗ୍ରାସ କରୁଥିବା ଏହି ସହରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ କୌଣସି ଜିନିଷର ଅଭାବ ନାହିଁ । ସଉକିନ୍ ଓ ମନୋହାରୀ ଜିନିଷରେ କ୍ରମେ ସହରର କନ୍ଧି ବକନ୍ଧି ପୂରିଯାଉଛି ।

ସାଢ଼େ ବାରଟାରେ କୋଶୀ ଫେରିଆସି ଆମେ ପୁଣି ତିନଟାବେଳେ କୋଶୀରୁ ମଟର ଧରିଲୁ କୌସାନି ଯିବାପାଇଁ । କୋଶୀନଦୀର କଡ଼େ କଡ଼େ ମଟର ଚାଲିଲା । ଆଜିର ରାସ୍ତାରେ ସବୁଦିନଠାରୁ ଅଧିକ ମୋଡ଼, ବାଙ୍କ ଓ ଘେର । ଜାଗାଏ ଜାଗାଏ ତଳକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ନଦୀଆଡ଼କୁ ଅନାଇବାକୁ ଭୟ ଲାଗୁଥାଏ । ରାସ୍ତାର କଡ଼େ କଡ଼େ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପାଙ୍ଗରଗଛ (ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ Horse Chestnut ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ ହେଉଛି Aescules Indica)ର ଧାଡ଼ି ଲାଗିଛି । କେଉଁଠି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଗହମକେଣ୍ଡା କାଟୁଛନ୍ତି । କେଉଁଠି ବଳଦରୁ ଗହମ ଉଠି ସାରିଲାଣି, ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାଷ ପାଇଁ ହଳଧରା ଚାଲିଛି । ମାଟି ସମତୁଲ କରାହେଉଛି ବା ଫିରୁଲ୍‌ର ଖତ ଦିଆଯାଉଛି । ସଦନଠାରୁ ଶୁଣିଲି ଗଡ଼୍‌ୱାଲର ଏହି ଅଞ୍ଚଳଟା ଭାରି ଉର୍ବର । ନଦୀର ଦୁଇ କୂଳରେ ସବୁଜ ଆଳୁକ୍ଷେତ, ସୁନେଲି ଗହମକ୍ଷେତ । ଜାଗାଏ ଜାଗାଏ ଧାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଇଞ୍ଚ ବଢ଼ିଗଲାଣି । ଯେତେବେଳେ ଆମର ମଟର ଅତି ଉପରକୁ ଉଠିଯାଉଛି, ସେତେବେଳେ ତଳକୁ ଅନାଇଲେ ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ସିଡ଼ିକ୍ଷେତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋରମ ଦେଖାଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ମନୋରମତା ଅନୁଭବ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଜମିଗୁଡ଼ିକୁ ତିଆରି କରିବାକୁ ଏବଂ ଏଥିରେ ଫଳ ଫଳାଇବାକୁ ଯେ ଚାଷୀକୁ

କେତେ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡୁଥିବ, ଏହି କଠିନ ମାଟି ସହିତ କିପରି ଯେ ଲଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବ, ମୋ'ର ସେହିକଥା ମଧ୍ୟ ମନେପଡ଼ି ଯାଉଥାଏ ।

ଗ୍ଲେସିଅର ନଈଟିର ମଝିରେ ବନ୍ଧ ପକାଇ ପାଣିକୁ ଏକମୁହାଁ କରି ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ପନ୍‌ଚକି ବସାଯାଇଛି । ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ପନ୍‌ଚକି ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଟା ପେଷାଯାଏ ।

ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳକୁ ପହଞ୍ଚିଲୁ କୌସାନିରେ । ଏହିଠାରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଶ୍ରମ ଓ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ । ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ମିନିଟ ଉଠାଣି ବାଟ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପରେ ଆମେ ଆଶ୍ରମରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସରଳାଦେବୀ ବିଦେଶିନୀ, କିନ୍ତୁ ଗତ ତିରିଶି ବର୍ଷ ହେଲି ସେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆପଣାର ଭୂମି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପାର୍ବତୀୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ରଚନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ପାହାଡ଼ୀ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଲିମ ଦେବାକୁ ସେ ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଚଳାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଠିକ୍ ଆଶ୍ରମ ପରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ,—ପ୍ରାର୍ଥନା, ପଢ଼ିବା, ସେପେଇ କରିବା, ପଶମର ସୂତା କାଟି କମ୍ବଳ ଓ ଗାଲିଚ୍ଚ ବୁଣିବା, ଖେଳିବା ଓ ଗୀତ ଗାଇବା ପ୍ରଭୃତି ନାନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ସାମୂହିକ ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର ଓ ପ୍ରେରଣାମୟ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହି ଆଶ୍ରମରେ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କରି କେତେଜଣ ଝିଅ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଡ଼ୱାଲର ବିଭିନ୍ନ ଗାଆଁରେ ଆପଣାର ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଘର ପାଖର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଆସନ୍ନପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳର ଧୀର ଶୀତଳ ପବନରେ ସବୁ ପୁରିଉଠିଲା ପରି ବୋଧହେଲା । ମନେହେଲା ଯେପରି ଏଇଠି କେଉଁଠାରେ ପଥରଟିଏ ହୋଇ ବସି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସମ୍ମୁଖରେ ଥିବା ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ପର୍ବତ ଶିଖରଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଲାନ୍ତି ଲାଗିବ ନାହିଁ । ପର୍ବତ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ ମଣିଷର ମନରେ ଯେଉଁସବୁ ଭାବର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମେ ପର୍ବତକୁ ଧ୍ୟାନୀ ଓ ବୈରାଗୀ ଏହିପରି ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରିବା । ଧ୍ୟାନୀପର୍ବତ ଧ୍ୟାନଲାଗି ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ବୈରାଗୀ ପର୍ବତ ଆପଣାର ରୁକ୍ଷତା ଓ ଅସଂଲଗ୍ନତା ଦ୍ୱାରା ସଂସାରର ସବୁଥିରୁ ଖାଲି ବିରକ୍ତ କରି ନେଇ ଆସେ, ସବୁଥିରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଆସେ । ଧ୍ୟାନୀପର୍ବତ ଧ୍ୟାନଗତ ଭାବରେ କେତେକେତେ ଅବିଚରିତ ଦେଶରେ ମନ ଓ ଅନ୍ତରକୁ ନେଇ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଦିଏ, କେତେ କ୍ଷୋଭ ଓ କେତେ ସ୍ତରର ଅଶାନ୍ତି ଓ ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ଶାନ୍ତ ଓ ସ୍ଥିର କରି ଦେଇଯାଏ ।

ପରଦିନ ସକାଳେ ତୁଷାରଚୂଡ଼ ହିମାଳୟର ଦର୍ଶନ ମିଳିଲା । କି ଅପୂର୍ବ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ! ମନର ସମସ୍ତ କଳ୍ପନାଠାରୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର, କଳ୍ପନାମୟ ସତ୍ୟ । ଉତ୍ତର ଦିଗର ନୀଳିମା ଭିତରେ ଆକାଶ ଉପରେ ଶୁଭ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶିଖରମାନ, ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟର ମାୟା ସୃଷ୍ଟି କରି ଅନ୍ତର୍ମନକୁ ତାହାର ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ନେଉଛି । ଯେପରି ସେସବୁ କେହି ଏ ସଂସାରର ନୁହନ୍ତି, ତଥାପି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରକେ ଆଖି ଏହି ସଂସାର ଛାଡ଼ିଦେଇ ସେହିମାନଙ୍କର ରଜତରେଖା ତଳେ ଶରଣ ନେଉଛି । ପ୍ରାୟ ବାର ବର୍ଷ ତଳେ କାଠମାଣ୍ଡୁ ସହରରୁ ହିମାଳୟର ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଥିଲି । ଆଜି ସକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଅନେକ ପୂର୍ବରୁ ଉଠି ପର୍ବତ ଶିଖର ଦେଖିବାର ଲୋଭରେ କେତେ ଜଙ୍ଗଲ ପାରି ହୋଇ ଉପରକୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଇଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତରଦିଗ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଥିବାରୁ କିଛି ଦେଖିପାରିଲି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ସାତଟା ବେଳକୁ କେତେ ଘଡ଼ି ସମୟ ଲାଗି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରଦିଗ ହଠାତ୍ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଉପରଓଳି ପ୍ରାୟ ତିନିଟାବେଳେ ଆମେ ପୁଣି ପର୍ବତ ଦେଖି ବାହାରିଲୁ । ସମୁଦ୍ରପତ୍ତନଠାରୁ କୌସାନି ପ୍ରାୟ ଛଅ ହଜାର ଫୁଟ ଉପରେ । ତେଣୁ ଆଦୌ ଖରା କାଟୁ ନ ଥାଏ । ଆଲୁଅ ଓ ଛାଇ ମିଶା ଜଙ୍ଗଲ ରାସ୍ତା ଉପରେ ବାଟଯାକ ପାଚିଲା ହିସାଲୁ (Raspberry-Rhubus) ଖାଇ ଖାଇ ଯିବାକୁ ଭାରି ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ । ସକାଳ ଅପେକ୍ଷା ପାଗ ଅଧିକ ଭଲ ଥିଲା । ଆକାଶ ବେଶ୍ ପରିଷ୍କାର ଥିଲା । ତେଣୁ ହିମାଳୟର ଶୁଭ୍ର ରୂପକୁ ଅଧିକ ହୃଦୟ ପୂରାଇ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ଚୌଖମ୍ବା, ହାତିପର୍ବତ, ତ୍ରିଶୂଳ, ନନ୍ଦାଦେବୀ ଓ ପଞ୍ଚଚୂଳି ଅଳ୍ପ ବହୁତ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥିଲେ ।

ଆରଦିନ ପ୍ରାୟ ତିନିଟାବେଳେ ଆମେ ମଟର ଚଢ଼ି ଗରୁଡ଼ ଆସିଲୁ । ସରଳାଦେବୀ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଫେରିଲାବେଳେ ପୁଣି ଥରେ କୌସାନି ଆଶ୍ରମରେ ଅଟକିବାର ବାସନା ରଖି ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆଜିର ରାସ୍ତା କେବଳ ଓହ୍ଲାଇବାର ରାସ୍ତା,—ମୋଟେ ନଅ ମାଇଲ । ଆମେ ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାକ ପରେ ଆସି ଗରୁଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଦୁଇ ବର୍ଷ ତଳେ ମଟର ରାସ୍ତା ଗରୁଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିଁ ଆସିଥିଲା । ଏଠାରେ ମଟରରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଘରେ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବା ଗରୁଡ଼ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଟଟୁଘୋଡ଼ା ଓ ଖଚର ପିଠିରେ ମାଲପତ୍ର ଲଦି ଦୂର ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଟର ରାସ୍ତା ଆହୁରି ଆଗକୁ ଲମ୍ବି ଗଲାଣି । ପୂର୍ବକୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ମାଇଲ ପିଚୁରାସ୍ତା ହୋଇ

ଆଜକାଲି ବାଗେଶ୍ୱର (ଇତିହାସର ବ୍ୟାଘ୍ରେଶ୍ୱର) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଟର ଯାଉଛି । ଏ ପାଖରେ ପ୍ରାୟ ବାଇଶି ମାଇଲ ରାସ୍ତା ଫିଟି ତଳୁଆଣ୍ଡି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଟର ଚଳାଚଳ ହେଲାଣି । ଏହି ରାସ୍ତାକୁ କ୍ରମେ ଆହୁରି ଆଗକୁ ନେଇ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବାଇ ଦିଆଯିବ ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ଋଷିକେଶ ଓ ହରଦ୍ୱାର ସହିତ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ସଂଯୋଗ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ଏହି ସବୁର ବିକାଶ ଫଳରେ ଆଗେ ଗରୁଡ଼ ଗାଆଁରେ ଯେତେ ଭିଡ଼ ଓ କୋଳାହଳ ଥିଲା ଆଜକାଲି ଆଉ ସେପରି ନାହିଁ ।

ଗରୁଡ଼ଠାରେ ଗୋମତୀ ଓ ଗରୁଡ଼ଗଙ୍ଗାର ସଙ୍ଗମ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ଦୂରରେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମନ୍ଦିର । ଗୋଟିଏ ଦୋକାନୀ ପାଖରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ଓ ରାତିରେ ରହିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଆମେ ମନ୍ଦିର ଦେଖି ବାହାରିଲୁ । ଗୋମତୀ ନଦୀକୂଳରେ କେତୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ୍ଦିରର ସମାହାର ହୋଇଛି,—ଅନେକ ଦିନର ପୁରାତନ ମନ୍ଦିର । ଅସଲ ମନ୍ଦିରଟି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୁଗ୍ଣ ଯାଇଛି ଓ ସେଥିରେ ଥିବା କଳସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାର ଅଗଣାରେ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଭଗ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି-ଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟିଏ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛି । ଆମେ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ମୂର୍ତ୍ତି ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ରହିଛି । ପାର୍ବତୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିଟି ସବୁଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ଶିଳ୍ପକଳା ମଣ୍ଡିତ । ପଦ୍ମାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଭୁଜ ଓ ଚତୁରାୟୁଧଧାରୀ ଗଣେଶମୂର୍ତ୍ତି ସାଧାରଣ ଗଣେଶମୂର୍ତ୍ତିର ଗଠନ ଶୈଳୀଠାରୁ ଟିକିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ମନ୍ଦିରର ପୂଜାରୀ କହିଲେ ଯେ ନେପାଳର ଗୁର୍ଖାରାଜ୍ୟ ଏହି ଦେଉଳ ତିଆରି କରିଥିଲେ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ମହାଦେବ କୈଳାସପର୍ବତଠାରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବା ପରେ ବୈଦ୍ୟନାଥଠାରେ ଆସି ରହିଥିଲେ । ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି, ଶିବଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ଦୁଇଟି ପିତଳ ଗରା ଝୁଲା ହୋଇଛି ଓ ଏଥିରୁ ଅନବରତ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ପାଣି ଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ପଡ଼ୁଛି ।

ମନ୍ଦିରରୁ ଫେରିଆସି ଆମେ ନଦୀର ପଥରଶଯ୍ୟା ଉପରେ ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ିବା-ଯାଏ ବସିଲୁ ଓ ତା'ପରେ ଦୋକାନକୁ ଫେରିଲୁ । ଦୋକାନୀ ତିଆରି କରିଥିବା ରୁଟି ଓ ତରକାରି ଖାଇ ଚଞ୍ଚଳ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ ।

ସକାଳ ନଅଟାବେଳେ ଆମେ ଗରୁଡ଼ଠାରୁ ମଟରରେ ବସି ଗୋଆଲ୍‌ଦମ୍ ବାହାରିଲୁ । ଏଥର ହେଉଛି ଷୋଳ ମାଇଲ କେବଳ ଉଠାଣି ରାସ୍ତା । ବର୍ଷା-ଦିନରେ ଏହି ରାସ୍ତାରେ ମଟର ଚାଲେ ନାହିଁ । ଧୂଳିବାଟରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାକାଳ କଷ୍ଟ ପାଇବା ପରେ ଆମେ ବାରଟାବେଳେ ଗୋଆଲଦମ୍‌ଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗର ଡାକବଙ୍ଗଳା ପାଇପ୍‌ରେ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲୁ ଓ ତା'ପରେ ଏଠାରେ ହୋଟେଲ ନାମରେ ଚାଲୁଥିବା ଏକ-ମାତ୍ର ଖାଇବା ଦୋକାନରେ ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା ଅରୁଆ ଭାତ, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିରିଡ଼ାଲି ଏବଂ ଲଙ୍କାମରିଚରେ ଜୁଆ ହୋଇଥିବା ଆଳୁ ଓ ଲାଉର ତରକାରି ଖାଇ ପୁଣି ଗୋଟାଏବେଳେ ଆମେ ଚାଲିବା ବାଟରେ ବାହାରିପଡ଼ିଲୁ । ଖରା ବାଟରେ ପର୍ବତ ଖସିବାକୁ ବେଶ୍ ବାଧା ଲାଗିଲା । ତା'ପରେ ପିଣ୍ଡାରନଦୀର କୂଳେ କୂଳେ ଯାଇଥିବା ରାସ୍ତା ଧରିବାକୁ ହେଲା । କେତେବେଳେ ଉଠାଣି, କେତେବେଳେ ଗଡ଼ାଣି । ଉପଳଶଯ୍ୟା ଉପରେ ନାନା ଭଙ୍ଗୀ ଓ ମୋଡ଼ର ଗାର 'କାଟି ପାର୍ବତ୍ୟ ନଦୀର ଅଗାଧିର ନୀଳ ଜଳସ୍ରୋତ କୁଳୁକୁଳୁ ହୋଇ ବହିଯାଉଛି । ହିମାଳୟର ତ୍ରିଶୂଳ ପର୍ବତର ତଳେ ଥିବା ତୁଷାରସରିତ୍‌ରୁ ପିଣ୍ଡାର ନଦୀ ବହିଆସୁଛି । ମଝିରେ ନନ୍ଦକେଶରୀର ଝୁଲାପୋଲ ପଡ଼ିଲା । ସେଠାରେ ପାଣି ପିଇ ଆମେ ପୁଣି ବାଟ ଚାଲିଲୁ । ବାଧା ଲାଗିଲେ ମଝିରେ ମଝିରେ ମଧ୍ୟ ବସି ପଡୁଥାଉ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଛଅଟା ସମୟରେ ଦେବାଳ ହୋଇ ଆମେ ଗ୍ରେଟିଆ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଗୋଟିଏ ପର୍ବତର ଢାଲୁ ଉପରେ କେତୋଟି ଘରର ସମଷ୍ଟି ହେଉଛି ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁ । ସଦନଙ୍କର ଘର ସବା ଉପରେ । ସେହି କାରଣରୁ ଅନେକ ବାଟ ଉଠିକରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଗାଆଁ ତଳେ କଏଲ୍ ନଦୀ ଆସି ପିଣ୍ଡାର ନଦୀ ସହିତ ମିଶିଛି । ଗାଆଁ କଡ଼ରେ ପର୍ବତର ମଥାନ ଉପରୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଝରଣା ବହିଆସି କଏଲ୍ ନଦୀରେ ମିଶିଛି । ଏହି ଝରଣାଟିରେ ଗାଆଁ ଲୋକଙ୍କର ଯାବତୀୟ ନବାହ୍ନ ଚଳେ । ଝରଣାର କଡ଼େ କଡ଼େ ପର୍ବତର ଖୋଲ ଓ କନ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଶୁଭ୍ରରଙ୍ଗର କୁନ୍ଦଫୁଲ ଫୁଟିଛି— ଜାଗାଏ ଜାଗାଏ, ସତେ ଅବା କିଏ ଧଳା କଇଁଫୁଲ ରଙ୍ଗର ଖଇ ବିଞ୍ଚିଦେଇ ଯାଇଛି । ଏହି କୁନ୍ଦଫୁଲକୁ ପାହାଡ଼ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ କୁଞ୍ଜଫୁଲ ବୋଲି କହନ୍ତି । କେହି କେହି ଜଙ୍ଗଲି ଗୋଲାପ (Rosa-Moscata) ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି ।

ଦୁଇ

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗହମ ଅମଳର ସମୟ । ଉପରକୁ ଅନାଇଲେ ପର୍ବତର ଢାଲୁରେ ଯେଉଁଠି ସିଡ଼ି ନକ୍ସାରେ କୃଷିଜମି ସବୁ ଦେଖାଯାଏ, ସେଇଠାରେ କୃଷୀର ଅନେକ ପରିଶ୍ରମର ଯତ୍ନକଷ୍ଟର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଗହମ ଫଳେ । ସେଠି ଅପ୍ରଶସ୍ତ ଜମିରେ ଖଳା ହେବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ବେଙ୍ଗଲା ପକାଇବା ଲାଗି ଏତେ ଉପରକୁ ବଳଦକୁ ନେଇ ଯାଇପାରିବା ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ । ସେଥିଲାଗି କେଣ୍ଡା କେଣ୍ଡା କରି କାଟି ଗହମ ଫସଲକୁ ତଳକୁ ଆଣିବାକୁ ପଡେ । କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଏହି ଗାଆଁରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୁଆରେ ବେକା ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଗହମ କେଣ୍ଡାମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ଜମିରୁ ଅଣାଯିବା ପରେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଆଗ ଦୁଆରେ ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ଯାଏଁ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ତା'ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଓଲଟାଇ ଆଉଥରେ ଓଲଟା ଖରାରେ ଶୁଖାଇବା ପରେ ଦୁଆରେ ବେଙ୍ଗଲା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଆଜି ସଦନଙ୍କ ଘରେ ବେଙ୍ଗଲା ପଡୁଥିଲା । ଘରର ହଳେ ଓ ଗାଆଁରୁ ମାଗି ଆଣିଥିବା ଆଉ ଦୁଇ ହଳ ବଳଦଙ୍କୁ ନେଇ ବେଙ୍ଗଲା ପଡ଼ିଲା । ଏଆଡ଼ର ବେଙ୍ଗଲା ଆମ ଆଡ଼ର ବେଙ୍ଗଲା ପରି ନୁହେଁ । ଏଠାରେ ମେରୁଖୁଣ୍ଟ ନାହିଁ ବା ବଳଦଙ୍କୁ ଏକାଠି ବାନ୍ଧି ଅଡ଼ାଇବା ମଧ୍ୟ ଦରକାର ନାହିଁ । କେବଳ ବଳଦଙ୍କ ମୁହଁରେ ତୁଣ୍ଡି ବାନ୍ଧିଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଗହମ ଉପରେ ଦୁଇ ତିନି ଘଣ୍ଟା ଚଲାଇ ନେବାକୁ ହିଁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଙ୍ଗଲା କୁହାଯାଏ । ବଳଦଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ମକଚି ହୋଇ ଗହମ ଦାନାସବୁ କେଣ୍ଡାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ । ସେଦିନ ବେଙ୍ଗଲା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ପ୍ରାୟ ଦିନ ବାରଟାବେଳେ ନିର୍ଧୂମ ଖରାରେ । ବଳଦମାନେ କିଏ କୁଆଡ଼େ ପର୍ବତ ଉପରେ ଚରୁଥିଲେ । ଆଗ ସେମାନଙ୍କୁ ଖୋଜିକରି ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବଡ଼ସକାଳୁ ବେଙ୍ଗଲା ପଡ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ; କାରଣ ରାତିରେ କାକର ପଡ଼ି କେଣ୍ଡାସବୁ ସେମେଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଗହମ ଦାନା ସବୁ ଭଲକରି ବାହାରି ପାରିବ ନାହିଁ । ବଳଦ ମାଗିଆଣି ବେଙ୍ଗଲା ପକାଇବା କଥା । ତେଣୁ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଯେତେ କଷ୍ଟକର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଖରାବେଳେ ହିଁ କାମ ସାରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସଦନ ସମେତ ଘରର ସବୁ ମରଦ ମଣିଷ ଏହି ବେଙ୍ଗଲାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲେ । ପାଳି କରି ମଝିରେ ଘଡ଼ିଏ ଛୁଟି ନେଇ ଖାଇ ଆସିବାକୁ ଯାହା ଅବସର ମିଳିଲା, ସେତିକି । ପ୍ରାୟ ତିନିଟା ବେଳ ସରିକି ବଳଦଙ୍କର କାମ ସରିଲା । ତା'ପରେ

ଗହମ ଉଡ଼ାଇବା କାମ । ଓଡ଼ିଶାର ଧାନ ଉଡ଼ାଇବା କାମଠାରୁ ଏଆଡ଼ର ଗହମ ଉଡ଼ାଇବା ଖୁବ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର । ଦୁଇ ଜଣ ମଣିଷ ଗୋଟାଏ ବଡ ଲୁଗାକୁ ଧରି ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ହଲାଇବେ ଏବଂ ପବନ କରିବେ, ଆଉ ଜଣେ କୁଲାଏ କୁଲାଏ କରି ତଷୁମିଶା ଗହମକୁ ସେହି ପବନ ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେଉଥିବ । ଏହା ଫଳରେ ତଷୁ ପବନରେ ଉଡ଼ିଯିବ ଏବଂ ଗହମଦାନା ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିବ । ତା'ପରେ ଗହମକୁ ଅଲଗା କରି ରଖି ତଷୁକୁ ଓଳାଇ ଦୁଆର ସଫା କରି ଘରକୁ ଆସୁ ଆସୁ ରାତି ପ୍ରାୟ ପହରେ ହୋଇଯାଏ । ଗହମ ଉଡା ସରିବା ପରେ ବେଙ୍ଗଲାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାବତୀୟ କାମ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ।

ଗହମ କେଣ୍ଡାମାନ କାଟି ଆଣି ସାରିବା ପରେ ଗହମଗଛର ଯେଉଁ ହାତେ ଦେଢ଼ହାତ କାଣ୍ଡ ବାକି ରହିଯାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ କୌଣସି କାମରେ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଏଠିକାର ଗୋରୁମଇଁଷି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ହୁଏତ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କାଟିଆଣି ଗୁହାଳରେ ପକାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ଗୋବର ଆଉ ଗୋରୁମୁତ ସହିତ ମିଶି ତାହା ଖତଗଦାରେ ଖତ ହେବାକୁ ଯାଏ । ନଚେତ୍ ନ କାଟି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସେହି ବିଲରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ବିଲର ମାଟି ସହିତ ମିଶି ତାହା ପାଉଁଶ ଖତ ହୋଇଯାଏ ।

ପାଣି ହେଉଛି ପାହାଡ଼ୀ ଇଲାକାର ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅତି ବଡ଼ ସମସ୍ୟା । ପ୍ରଥମ ସମସ୍ୟା ହେଉଛି ଜମି । ପର୍ବତ ଢାଲୁରୁ ଦଶ ହାତ ଓସାରର ଟେନାଏ ଜମି ବାହାର କରିବାକୁ ପାହାଡ଼ୀ କୃଷୀକୁ ପାହାଡ଼ ସହିତ ସ୍ୱତମତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ଏବଂ ଦେହରୁ ପ୍ରାଣ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିଁ ତାହାକୁ ଏହି ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ପାହାଡ଼ୀ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇବ, ପର୍ବତର ବେକ-ଠାରୁ ପାଦଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲ ମାଲ ହୋଇ ଏହି ଜମି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବ । ପର୍ବତ ଦେହରୁ ଟେନାଏ କାଟି ଜମି ଖଣ୍ଡିଏ ବାହାର କରିବାର ନ୍ୟୂନତମ ସମ୍ଭାବନା ଯେଉଁଠି ଦେଖିଛି, ସେଠାରେ ପାହାଡ଼ୀ କୃଷୀ ଆପଣାର କୋଦାଳ ଓ ସାବଳ ଚଳାଇବାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି କରିନାହିଁ । କେତେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳତା, ଏକାଗ୍ରତା ଓ ଯତ୍ନ ସହିତ ସେ ମାଟିରୁ ସମସ୍ତ ପଥର ଗୋଡ଼ିବାଛି ହିଡ଼ ଉପରେ ଆଣି ଜମା-କରିଛି । ଜମି ବାହାର କରିବାର ପୁରୁଷେ ସମୟ ପରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଗୋଡ଼ିବଛା ତଥାପି ସରି ନାହିଁ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ପର୍ବତର ଶିଖର ଦେଶରୁ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବର୍ଷା-ପାଣି ମାଡ଼ି ଆସିବାବେଳେ, ସେହି ବନ୍ୟାରେ ପର୍ବତର ଗୋଡ଼ିପଥର ଆସି କୃଷୀର ବହୁଯତ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଜମିଖଣ୍ଡକୁ ପୁଣି ନଷ୍ଟ ଓ ଛନ୍‌ଛନ କରି ଦେଇଯାଏ । ତା'ପରେ ଗୋଡ଼ିବାଛିବା କାମ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ ।

ଗହମ ଫସଲ ଉଠିବା ପରେ ଜମିରେ ଧାନ, କୋଦୁଅ ଓ ଖଡ଼ା ବୁଣି ଦିଆଯାଏ । ଏଠାରେ ଖଡ଼ାମଞ୍ଜିକୁ ଅଟା ପେଷି ରୁଟି କରି ଖାଆନ୍ତି । କୋଦୁଅର ଅଟା ମଧ୍ୟ ରୁଟିପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ଗରିବ ଲୋକମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟ ହେଉଛି ଖଡ଼ା ଓ କୋଦୁଅ ଅଟାର ରୁଟି, ଓଡ଼ିଶାର ମାଣ୍ଡିଆ ଆଉ ସୁଆଁ ଚାଉଳ ପରି ।

ପର୍ବତର ପ୍ରାୟ ମଥାନ ଉପରୁ ଝରଣାକୁ ବନ୍ଧାଇ ଝରଣାର କଡ଼େ କଡ଼େ ନାଳୀ କାଟି ପାଣିକୁ ପର୍ବତ ତଳେ ଥିବା ଜମି ପାଖକୁ ଆଣିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ପାଣି ଦ୍ୱାରା ଯାବତୀୟ ଜଳସେଚନର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଜମି ସମତଳ ହୋଇଥିଲେ ସିନା ପାଣି ଜମିର ଚାରିଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତା ! କିନ୍ତୁ ପାଣିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଞ୍ଚ ବଢ଼ିଯିବା ପାଇଁ ଆଗେ ଆଗେ ରହି କୋଦାଳ ଧରି ଜମିର ସମସ୍ତ ଆବଡ଼ା ଖାବଡ଼ା ଅଂଶକୁ ହାଣି ପାଣି ପାଇଁ ବାଟ ତିଆରି କରିବାକୁ ପଡ଼େ । କେଉଁଠି ନାଳୀରେ ଛେଦ ହୋଇ ପାଣି ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ବାହାରିଗଲା । କେଉଁଠି ହିଡ଼ରେ ଘୋଳିଆ ପଡ଼ି ପାଣି ତଳକୁ ଗଡ଼ିଗଲା । ଏସବୁ ବିପଦ ପ୍ରତି ସାବଧାନ ରହିବା ଲାଗି ଚାଷୀ ପରିବାରର ଏକାଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ଜମି ଉପରେ ପ୍ରାୟ ସାରା ରାତି ଉଜାଗର ରହିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏତେ ମିହନ୍ତ ଓ ହନ୍ତସନ୍ତ ପରେ ତଥାପି ଗୋଟାଏ ରାତିରେ ଯଦି ପାଏ ଜମିରେ ପାଣି ଭେଦି ପାରିଲା, ତେବେ ତାହାକୁ ଚାଷୀ ଭଗବାନଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ବୋଲି ମନେ କରିଥାଏ ।

ଗୋରୁ ମଇଁଷି ହେଉଛନ୍ତି ପାହାଡ଼ୀ ଚାଷୀର ପରମ ସମ୍ପଦ । ଗୋରୁ ମଇଁଷିଙ୍କ ଲାଗି ଘାସକୁଟା, ଦାନା ଓ ଚରା ଯୋଗାଡ଼ କରିବା ଲାଗି ପାହାଡ଼ୀ ଚାଷୀକୁ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସବୁ ଋତୁରେ ଘର ପାଖରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଚରାଭୂଇଁ ମିଳେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆପଣାର ଗୋରୁ ମଇଁଷିଙ୍କୁ ନେଇ ପାହାଡ଼ୀ ଚାଷୀକୁ ବର୍ଷସାରା ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ହୋଇ ବୁଲିବାକୁ ପଡ଼େ । ସଦନଙ୍କର ଗାଈ ମଇଁଷି ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରପାଖରେ ନାହାନ୍ତି । କାଲି ତାଙ୍କୁ ପଚାରି ବୁଝିଥିଲି ଯେ ନଭେମ୍ବର-ଠାରୁ ଜାନୁଆରୀ ତିନିମାସ ତାଙ୍କର ଗୋରୁ ଘରେ ରହନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଗାଆଁରେ ମଧ୍ୟ ମଝିରେ ମଝିରେ ବରଫ ପଡ଼େ । ଫେବ୍ରୁଆରୀ ଓ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଗୋରୁ ପାଗନ୍‌କୁ ଯାଆନ୍ତି । ପାଗନ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଘରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ଉଚ୍ଚରେ ପର୍ବତ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଜାଗା । ତା'ପରେ ଦୁଇମାସ ସେମାନେ ପାଙ୍ଗର୍ ଯାଆନ୍ତି । ପାଙ୍ଗର୍ ହେଉଛି ପାଗନ୍‌ଠାରୁ ଆହୁରି ଏକ ମାଇଲ ଉପରକୁ । ଜୁନ୍‌ମାସର ଆରମ୍ଭ ବେଳକୁ ପୁଣି ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଘରପାଖରୁ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ହେଉଛି ପ୍ରାୟ ଛଅ କୋଶ ରାସ୍ତା, ବାଟସାକ କେବଳ ତୀଖ ପର୍ବତ ଉଠି ଉଠି ଯିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଅଗଷ୍ଟମାସ ବେଳକୁ ଗୋରୁମଇଁଷି ପୁଣି ତଳକୁ ଖସନ୍ତି । ପାଙ୍ଗର୍ ଓ ପାଗନ୍‌ରେ କିଛିଦିନ ରହିବା ପରେ ସେମାନେ ନଭେମ୍ବର ମାସକୁ ଆସି ପୁଣି ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଆନ୍ତି ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ସହଳ ଗାଧୋଇସାରି ଆମର ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, ଆଜି ପାଙ୍ଗର୍‌କୁ ଯିବା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋରୁମଇଁଷି ସେହିଠାରେ ଅଛନ୍ତି । ସେହି-ଠାରେ ଗହମକ୍ଷେତ କଟା ହେଉଚି । କଅଁଳ ଖରା ଝାଣହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇ ଆମେ ଦୁହେଁ ଉଠାଣି ବାଟରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିନି ମାଇଲ ବାଟ ଉଠିବା ପରେ ଆମେ ଯାଇ ଗୋଠରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଆମେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ସଦନର ବୋଉ ଓ ଦୁଇ ଖୁଡ଼ୀ ଗୋଠରେ ପହଞ୍ଚି ଗହମକ୍ଷେତକୁ ଗହମ କେଣ୍ଡା କାଟିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଚ୍ଚରି ଜାଆ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ପିଠିରେ ସୋଲ୍‌ଟା ଧରି ପର୍ବତ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଠକୁ ଉଠିଆସନ୍ତି । ଗତ ପ୍ରାୟ ବର୍ଷେ ହେଲା ସଦନର ଜଣେ ଖୁଡ଼ୀ ବେମାରି ଅଛନ୍ତି, ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତିନି ଜାଆ କାମକୁ ଆସୁଚନ୍ତି । ସୋଲ୍‌ଟା ହେଉଚି ଗୁହା ବଗିଚ୍ଚର ଶ୍ରମିକମାନେ ପିଠିରେ ବୋହୁଥିବା ବେତା ପରି, ଦଉଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୁଇ କାନ୍ଧରେ ଗଳାଇ ଯାହାକୁ ପିଠି ଉପରେ ଲଟକାଇ ରଖାଯାଏ, ଏହିପରି ଭାରି ବୋହିବାର ପଦ୍ଧତି ଇଉରୋପର Knapsack ପଦ୍ଧତି ପରି । ସବୁଦିନେ ସକାଳେ ଏହିପରି ଆସି ଏମାନେ ଗହମକେଣ୍ଡା ଛିଣ୍ଡାନ୍ତି । ବେଳ ପ୍ରାୟ ଗଡ଼ିଗଲାବେଳକୁ ପିଠିରେ ଗହମ କେଣ୍ଡାର ବୋଝ ଧରି ପର୍ବତ ବାଟରେ ଖସି ଖସି ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଏଠାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପାଙ୍ଗର୍‌ରେ ଗୋରୁଗୋଠ ସହିତ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ପରିବାରର ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ରହନ୍ତି,—ସଦନର ଜଣେ ଦାଦା ଓ ଆଈଙ୍କର ବଡ଼ ଭଉଣୀ । ଏହାଙ୍କର ବୟସ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଅଶୀ ଉପରକୁ ହେବ । ଗୋଟିଏ ଧଳା କମ୍ବଳକୁ ଦେହସାରା ବେଢ଼େଇ ହୋଇଚନ୍ତି । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ କନାକୁ ଅଣ୍ଟାର ଚ୍ଚରିପାଖରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଇଚନ୍ତି, ସେଇଥିରେ ପିଠିପଟକୁ ଦାଆଟିଏ ଖୋସାହୋଇଚି । ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ବାଡ଼ି ଧରି ଗୋରୁମଇଁଷି ଜଗନ୍ତି । ରାତିରେ ଦରୁ ଚ୍ଚକର ପିଲାଟି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଶୋଇବାକୁ ଯାଏ । ସକାଳୁ ଉଠି ପୁଣି ତଳକୁ ଚ୍ଚଲିଆସେ । ପର୍ବତ ଉପରେ ସବୁବେଳେ ବାଘର ଭୟ ରହିଥାଏ । ଝିଙ୍କପକ୍ଷୀ ଓ ଭାଲୁର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ନିତିଦିନ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ତଥାପି ବଡ଼ ଆଈଙ୍କୁ ତଳକୁ ଆସିବାକୁ ଭଲଲାଗେ ନାହିଁ । ସେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସ୍ୱାମୀ ହରାଇଛନ୍ତି; ବାର ବର୍ଷରେ ବାହା ହୋଇଥିଲେ, ତେର ବର୍ଷରେ ବିଧବା ହେଲେ । ନିଜର ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ ମଧ୍ୟ କେହି ନଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରାୟ ସେହିଦିନଠାରୁ ସେ ଭଉଣୀଘରେ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ଭଣୋଇଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ

ମଥୁରା, ବୃନ୍ଦାବନ, କାଶୀ, ଅଯୋଧ୍ୟା, ଗୟା, କାଳୀତୀର୍ଥ ଓ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିଆସିଚନ୍ତି ।

ପଥରରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଷ୍ଲେଟିଆ ନିଚୁଜ ଘରଟିଏ,—ଚଟା ପଥରଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ନିଚୁଜ ହୋଇ ଛପର ହୋଇଥିବା ଛାତ, ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲାବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ମୁଣ୍ଡ ବାଜିବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଚି । ତାହାର ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ତିନିପାଆ ସ୍ଥାନରେ ଗୋରୁମଇଁଷି ରହନ୍ତି । ଅବଶିଷ୍ଟ ଜାଗାରେ ରୋଷେଇ ହୁଏ । ଘର ଭିତରେ ରାତିଦିନ ଧୂନି ଜଳୁଥାଏ । ଦୁଇଜଣ ମଣିଷ ରାତିରେ ଶୁଅନ୍ତି, ଏବଂ ଦହି, ଘିଅ ଓ ଦୁଧ ସାଇତା ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସାତ ଦିନକୁ ସାତ ଦିନ ଗୁଜରପିଲାଟି ଗୋଠସଂସାରର ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଚାଉଳ, ଆଳୁ, ଲୁଣ ଓ ବିରି କୋଲଥ ବା ହରଡ଼-ବୁଟରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ ପୁଞ୍ଜାଏ ନେଇ ଦେଇଆସେ । ଗୋଠର ଚାରିପାଖରେ ଥିବା କ୍ଷେତରେ ଗହମ ହୁଏ, ଯଅ ବା ସୋରିଷ ହୁଏ । ସଦନର ବାପା ପ୍ରଥମେ କେତେବର୍ଷ ସେଠାରେ ଆଳୁ କରିଥିଲେ, ଭାରି ଭଲ ଫସଲ ଫଳିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତା'ପରେ ଭାଲୁଙ୍କର ଉତ୍ପାତରେ ସବୁ ଉଜୁଡ଼ିଗଲା ।

ଆଜି ଖରାବେଳର ଖାଇବା ସେହି ଗୋଠରେ ହେଲା । ଗହମକଟା ଗୁଡ଼ି ଦେଇ ସଦନର ମାଆ ଓ ଖୁଡ଼ୀମାନେ ଆମ ପାଇଁ ରାନ୍ଧିବସିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଆମେ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ ଦହି ପିଇ ଶୀତଳ ହେଲୁ । ତା'ପରେ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାକ ବେଳକୁ ମଣୋହି ହେଲା । ଭାତ, ହଳଦୀ ଓ ମରିଚ ମସଲାରୁ ବଞ୍ଚିତ ଖଟା ଦହିର କଢ଼ି ଓ ପୋଦିନା ପତରର ଚଟଣି । ଶେଷକୁ ମିଠା ନିରୁତା ଦୁଧରୁ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭୋଜନର ଆନନ୍ଦ ମିଳିଲା ।

ଏଠାରୁ ଶୁଭ୍ର ହିମଗିରିର ଦୃଶ୍ୟ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ବଡ଼ ପରିଷ୍କାର । ଦିନମାନ ଏକ ଲୟରେ ବସି ମୁଁ ସମ୍ମୁଖର ଦିଗ୍‌ବଳୟକୁ ଭରାଇ ରଖିଥିବା ଏହି ତୁଷାରଚୂଡ଼ା-ଗୁଡ଼ିକର ଶୋଭା ଦେଖୁଥିଲି । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଝଲସି ଉଠୁଥିବା ଶୃଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ଧୂସର ମେଘର ଲୁଚକାଳିଖେଳ ଭିତରେ ଏକ ଅଭିନବ ରହସ୍ୟମୟ ଲୀଳା ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖିଥିଲେ । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଏଠାରୁ ମୁଁ ସବୁ ଶୃଙ୍ଗ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି—, ପ୍ରଥମେ ହାତୀପର୍ବତ, ତାପରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନନ୍ଦାଦେବୀ, ତା'ପରେ ତ୍ରିଶୂଳ ଓ ତା'ପରେ ପଞ୍ଚଚୂଲୀ ।

ଘର ପାଖରେ କଣ୍ଟାବୁଦା ଜଙ୍ଗଲ, ଗଛ ଭିତରେ ବୁରାଁସ ଓ ବାଁଜ ଗଛ ସର୍ବାଧିକ । ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନରେ ପର୍ବତର ଖୋଲଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛର ମଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁନ୍ଦଲତାର ଧଳାଫୁଲ ଖେଇ ବାନ୍ଧିଦେଇଚି । ବାଁଜ୍ (ନେପାଳରେ ବାଁଜ୍‌ରଠ୍, ସଂସ୍କୃତ ବଜ୍ରକାଷ୍ଠ) ପାହାଡ଼ୀ ଚାଷୀର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଉପକାରୀ

ଗଛ । ଯେତେବେଳେ ଶୀତଦିନେ ଚୁରିଆଡ଼େ ବରଫ ପଡ଼େ, ସବୁ ଗଛରୁ ପତର ଝଡ଼ିପଡ଼େ, ଘାସପତର ମରିଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଏହି ବାଁଜ୍‌ଗଛ ତଥାପି ଶ୍ୟାମଳ ପତ୍ରଗୁଚ୍ଛରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଚୁଷୀ ବାଁଜ୍‌ଗଛର ଡାଳ କାଟି ଗୋରୁ-ମଇଁଷିଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ ।

ପ୍ରାୟ ଚୁରିଟାବେଳକୁ ଅତି ଅସ୍ତନକ ଭାବରେ ସଦନର ବାପା ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଗତ ସାତ ଦିନହେଲା ସେ ଦୂର ଦୂର ଗାଆଁକୁ ଯଜମାନି କରି ଯାଇଥିଲେ; ଘରକୁ ଫେରିବା ବାଟରେ ଗୋଠରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଗରୁ କେବେ ଦେଖା ହୋଇ ନ ଥିଲା । କେବଳ ଚିଠିପତ୍ରରେ ଓ କଳ୍ପନା ଯାହା ପରିଚୟ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ମାତ୍ର । ଆଜି ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ, କୃଶ କଠିନ ଶରୀର, ବୟସ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାବନ ହେବ । ମୁଣ୍ଡର ବାଳରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ବାଟୁଲି ବାଜି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଳା ବାଳ ଧଳା ହେବାକୁ ବସି-ଲାଣି । କିନ୍ତୁ ମନକୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରି ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ପ୍ରସନ୍ନ, ଅଥଚ ଗମ୍ଭୀର । ସଂସାରରେ କାହାରି ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ ନାହିଁ, ଯେପରି ତାଙ୍କର ମନ ଯାଇ କେଉଁ ଲବ୍‌ଧ ପରମ ସମ୍ପଦ ପାଖରେ ସ୍ଥିର ଓ ସମାହିତ ହୋଇ ରହିଛି । ବାହାର ବେଶରୁ ସେ ଭାରି ରୁକ୍ଷ ଓ ଦରିଦ୍ର ଦେଖାଯାଉଛନ୍ତି, ତଥାପି ତାଙ୍କର ମନ ଯେ ଆଦୌ ଦରିଦ୍ର ନୁହେଁ, ତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ଦେଲାବେଳକୁ ଏହି କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଛି ।

ପରିଚୟ ହୋଇଗଲା । ଦୁହେଁ ଅନେକ ଦିନର ଖୋଜିଲା ବନ୍ଧୁକୁ ପାଇଲା ପରି ଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ ପରସ୍ପରକୁ ଅନାଇ ରହିଲୁ । ସଦନ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପାଇଁ ଚୁହା ତିଆରି କଲା । ବେଳ କ୍ରମେ ବୁଡ଼ି ଆସିବାକୁ ହେଲା । ବରଫ ଶୃଙ୍ଗର ଝଲ-ମଲ କ୍ରମେ ଝାପ୍‌ସା ହୋଇ ଆସିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତର ତଳକୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ । ରାତିପାଇଁ ସଜ ହୋଇ ଗାଆଁରୁ ଚୁକର ପିଲା କୁନ୍ଦନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଆମେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାରେ ସଜବାଜ କଲୁ । ସଦନର ମାଆ ଓ ଦୁଇ ଝିଅ ସୋଲ୍‌ଟା ଭିତରେ ଗହମ କେଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଉଳାଆ କରି ଭରି ପିଠିରେ ଧରିଲେ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୋଲ୍‌ଟାରେ ସଦନର ବାପା ବାଁଜ୍‌ଗଛର ଡ଼ାଳ ଭାଙ୍ଗି ଭର୍ତ୍ତିକଲେ ଓ ବୋଝଟିକୁ କାନ୍ଧରେ ଝୁଲାଇ ବାହାରିଲେ । ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ଜଙ୍ଗଲି ଶାଗ ଏକାଠି କଲୁ । ଆଜି ରାତିପାଇଁ କନୈଆ ଓ ଲଙ୍ଗୁଣା ଶାଗ ତୋଳି ଆଣିଲୁ । ଚୁକରପିଲା ଓ ବଡ଼ ଆଇକୁ ଗୋଠରେ ରଖି ଆମେ ତାଖ ପର୍ବତର ପଥର ଖସଡ଼ା ଅଙ୍କାବଙ୍କା ବାଟ ଧରି ତଳକୁ ଖସିଲୁ । ବାଟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଚୁଷୀଙ୍କର ଗୋଠରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ଓ ଆଲାପ ହେଲା । କେତେ ଜାଗାରେ ଗରମ ଦୁଧ

ପିଇବାକୁ ମିଳିଲା । ଘରକୁ ଫେରୁଥିବା\ଆହୁରି କେତେଜଣ ଗୃହୀ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦଳରେ ଯୋଗଦେଲେ । ତଳେ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବାଟରେ କାଫଲ୍ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ଦରପାଚିଲା କାଫଲ୍ (Mericanagi) ଖାଇବାର ମଜା ମଧ୍ୟ ବାଦ୍ ଗଲା ନାହିଁ । ରାତରେ ଜହ୍ନ ଆଲୁଅରେ ଗପସପ ହେଲା ପରେ ରୁଟି, ଘିଅ, ଘରେ ତିଆରି ମହୁ ଓ ଜଙ୍ଗଲି ଶାଗର ଖରଡ଼ା ଖାଇ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆପ୍ୟାୟିତ ହେଲୁ । ଆଜି ଦିନଟିର ଅଭିଜ୍ଞତା ମନକୁ ସରସ କରି ରଖିଥିଲା ।

ସଦନର ମାଆ ବଡ଼ି ସକାଳୁ ଉଠି ପର୍ବତ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଠ ଓ କ୍ଷେତକୁ ଯାଆନ୍ତି, ଆସନ୍ତି ବେଳବୁଡ଼କୁ । ଦିନଯାକ ଘର ଗୋଟାକର ସଂସାର ସମ୍ଭାଳନ୍ତି ସଦନର ଆଈ । ବୟସ ଅଶୀ ପାର ହୋଇଗଲାଣି । ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବାରୁ ନଇଁ ନଇଁ ବାଟ ଚାଲନ୍ତି, ତଥାପି ଏହି ପରିବାରର ଅଧେ କାମ ସେ-ଇ ତୁଲାଇ ନିଅନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠିବାମାତ୍ରେ ପ୍ରଥମେ ପିଲାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧ ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ସଦନର ସାନଭାଇ ଖାଇକରି ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଯାଏ, ଦେବାଲ୍ ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲରେ ସେ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ । ବୟସ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବର୍ଷ । ଏଇଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସଦନର ଆଉ ଭଉଣୀ ଦିଓଟି ଓ ଭାଇଟିଏ । ସକାଳୁ ଉଠି ଏମାନଙ୍କ ରୁଟି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଧରାଇଦେଇ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଝରଣାରେ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ ସାରି ଫେରିଲାବେଳକୁ ଆମ ପାଇଁ ଜଳଖିଆ ତିଆରି ହୋଇ ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ପୋଡ଼ ପୋଡ଼ ଗରମ ଗହମ ରୁଟି, ବସିଲା ଘିଅରୁ ଗିନାଏ ଓ ମହମ ମିଶି ରହିଥିବା ଘର ତିଆରି ମହୁରୁ ମେଞ୍ଚାଏ । କେଉଁଦିନ ସମୟ ମିଳେ ତ ଶାଗଖରଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ନ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ତା'ପରେ ଖରାବେଳର ରୋଷେଇ ସରୁ ସରୁ ବେଳ ଦୁଇଟା । ସଦନର ଅଜାଙ୍କର ପୂଜାପାଠ ସରୁ ସରୁ ବେଳ ପ୍ରାୟ ସେତିକି ହୋଇଯାଏ । ପୂଜା ପାଠ ନ ସରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଖିଆପିଆ ବନ୍ଦ । ତେଣୁ ବୋଧହୁଏ ଜାଣି ଜାଣି ରୋଷେଇରେ ଡେରି କରାହୁଏ । ଅଜା ଯାଇ ବିଲକୁଲ୍ ଚୁଲ୍ଲୀ ପାଖରେ ଖାଇ ବସନ୍ତି । ସେଠାରେ ଆଗ ସଭି ଦେବତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚୁଲ୍ଲୀରେ ଅନ୍ନ ସମର୍ପଣ କରନ୍ତି । ତା'ପରେ ସିଏ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଖାଇବସନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଅରୁଆ ଭାତ ରନ୍ଧା ହୁଏ, ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଡାଲି । ଦିନେ ଦିନେ କାନ୍ଦୁଲ ବା କୋଲଥର । ମନହେଲେ ବୁଟର, ନ ହେଲେ ସାଧାରଣ ଦିନମାନଙ୍କରେ ବିରିର । ଏହି ଡାଲିକୁ ଓଡ଼ିଶାର ଡାଲି ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ । ସମ୍ବଲପୁରର ଡାଲିଖିଆ ଭାଇମାନେ ଏହାକୁ ଡାଲି ବୋଲି କହିବାକୁ

ମଧ୍ଯ ରାନ୍ଧା ହେବେ ନାହିଁ । ଗୋଟା କାନ୍ଦୁଲ, ଗୋଟା କୋଳଥ ବା ଗୋଟା ବିରି ଖାଣିରେ ସିଝି ସିଝି ପାଣିକୁ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ବଦଳ କରିଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚୁଲି ଉପରେ ବସି ସିଝିଲେ ପରିଣାମରେ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ହିଁ ଏଠାରେ ଡାଲି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଉପରେ ପାଣିଭଣ୍ଡାର ଭାସୁଥାଏ, ତଳେ ଡାଲିର ଦାନାଗୁଡ଼ିକ ଭାଗ୍ୟବାନର ଭାଗ ଲାଗି ବୁଡ଼ିକରି ରହିଥାନ୍ତି । ସିଝା ଡାଲି ଓ ଡାଲିସିଝା ପାଣିର ସମାହାରକୁ ଏଠି ସବ୍ଜା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହି ସବ୍ଜା ବା ତରକାରୀକୁ ଗ୍ରହଣକଲେ ଖାଇବା ସାଙ୍ଗକୁ କୋଉଦିନ ଚଟଣିତ ଆଉ କୋଉଦିନ ଶାଗଖରଡ଼ା । ଯୋଉଦିନ ଯେପରି ସୁବିଧା । ଖାଇବା ଶେଷରେ ବସାଦହିରୁ ଗିଲାସେ କରି ମିଳେ । ସାଧାରଣତଃ ବଡ଼ ଫନ୍ଦ ଥିବା ପାତଳା ପିତଳ ଥାଳୀରେ ଭାତ, ଡାଲି ଓ ଚଟଣିକୁ ଏକାଠି ପରିବେଷଣ କରି ଦିଆଯାଏ । ଡାଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ବେଶି ହୁଏନାହିଁ । ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନପାରି ଯେଉଁ ଦହି ଜମି ଜମି ଦୁଇଟ୍ରିର ଦିନରୁ ରହିଥାଏ, ସେଥିରେ ମସୁର ବା ଖୁଦକଣି ମିଶାଇ ଦିନେ ଦିନେ ଜାଉ ମଧ୍ଯ ରନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । ଡାଲିର ପରିମାଣ କମ୍ ଥିଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ପରିବେଷଣ ବେଳେ ଏହି ଜାଉ ତାହାର କ୍ଷତିପୂରଣ କରେ । ଆମ ଆଡ଼ର ଖୁଦ ଜାଉ ବା କଞ୍ଚାଆମ୍ବ ପଡ଼ିଥିବା ଗୁଡ଼ଲଜାଉ ସହିତ ଏହାର ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରିବ । ଅବଶ୍ୟ ଖଟା ଲାଗିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠିକାର ଜାଉକୁ ଅଧିକ ତାରିଫ୍ କରିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ ।

ଖରାବେଳର ଖାଇବା ସାରିଲେ ଆଈମାଆ ବଗଡ଼ ବା ଗୋଠକୁ ଯାଇଥିବା ବୋହୂମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦୋଅରା ରାନ୍ଧି ରଖନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟାବେଳେ ସେମାନେ ବାଧିକଲା ପରି ହୋଇ ପିଠିରେ ଗହମ କେଣ୍ଡାର ବୋଝ ବୋହି ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଇବା ଯୋଗାଡ଼ କରି ନ ରଖିଲେ ଚଳିବ କିପରି ? ସଦନର ମାଆ ଖାଇପିଇ ବିଶ୍ରାମ (?) ନେଇ ଉଠିଲାବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ମୁହଁ ସଞ୍ଜ ହୋଇ ଆସେ । ତା'ପରେ ପାଣି ଆଣିବାର ଝଟଣି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଗାଆଁର ସବୁ ମାଇପେ ଯାଇ ଗଧେରା ବା ଝରଣା ପାଖରେ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି । ଗ୍ଲେଟପିଲା-ମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁସଙ୍ଗୀ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । କିଏ ଗରାରେ ପାଣି ଭରି ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଏ । କିଏ ଆହୁରି ବଡ଼ ଗରାରେ ପାଣି ଭରି ସୋଲ୍ଟାରେ ପୂରାଇ ପିଠିରେ ପକାଏ । ପିଲାମାନେ ଆପଣା ଆପଣାର ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଡେକ୍ଚି, ହାଣ୍ଡି ବା ଗିଲାସ ଭରି କରି ନଅନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ପର୍ବତର ଉଠାଣି ରାସ୍ତା ଉଠି ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ତା'ପରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଗ୍ଲେଟବଡ଼ କାମରେ ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଦୁଆରେ ଗହମ ଅମଳ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ତାହାକୁ ସକାଡ଼ି ସକୁଡ଼ି ଘରକୁ

ଆଣିବାକୁ ହୁଏ । ଗହମ ଜାଗାରେ ଗହମ ଓ ଡମ୍ଫୁ ଜାଗାରେ ଡମ୍ଫୁକୁ ସାଇତି ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ତଳେ ଝରଣାରେ ସଦନଙ୍କର ପନ୍‌ଚକ ରହିଚି । ଆରଦିନ ଗହମ ପେଷିବାର ପାଳିଥିଲେ ସଦନର ମାଆ ବସ୍ତାରେ ଗହମ ଭରି ଅଲଗା କରି ରଖିଦିଅନ୍ତି, ସକାଳୁ ସଦନର ବାପା ତାକୁ ନେଇ ପନ୍‌ଚକକୁ ଯିବେ ବୋଲି । ପିଲାମାନଙ୍କର ଅଝଟକୁ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କର ହାତରେ ବା ମୁହଁରେ କିଛି ଲୋଭନୀୟ ଖେଳନା ବା ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଧରାଇ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଆଇଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହିପରି ଭାବରେ ରାତିରେ ଖିଆପିଆ ହୁଏ ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ସରିକି । ଅଜାବୁଢ଼ାଙ୍କର ସନ୍ଧ୍ୟାରାଧନା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳକୁ ସରେ । ରାତିରେ ସମସ୍ତେ ରୁଟି ଖାଆନ୍ତି । ସାଙ୍ଗକୁ ମହୁ ଓ ଘିଅବଟା ହୋଇଥାଏ । ଶାଗଖରଡ଼ା ବା ଆଳୁ କମ୍ବା ସାରୁର ତରକାରି ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ନରୁଭା ଗାଈ ଦୁଧରୁ ବି ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ରୋଷେଇଘରକୁ ଖାଇବାକୁ ଯାଉ । ବଉଁଶଯାକର ସବୁ ମରଦଙ୍କ ପାଇଁ ପିଢ଼ା ପଡ଼େ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଅଲଗା ଅଲଗା ଥାଳି ବାଢ଼ି ଦିଆଯାଏ । ଚୁଲ୍ଲୀ ଉପରେ ରୁଟି ସେକା ଯାଉଥାଏ ଓ ଖାଇବାବାଲାଙ୍କୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଉଥାଏ । ରୋଷେଇଘରେ କେବେହେଲେ ଦୀପ ବା ଡିବି ଜାଳିବା ଦରକାର ହୁଏନାହିଁ । ଚୀଡ଼୍ ଗଛର ମଞ୍ଜିକାଠକୁ ନିଆଁରେ ଦେଖାଇଲା ମାତ୍ରକେ ତାହା ଫର୍ ଫର ହୋଇ ଜଳିବାକୁ ଲାଗେ, ସତେ ଯେପରି କିଏ କାଠ ଉପରେ କିରାସିନି ତେଲ ଢାଳିକରି ରଖିଚି ! ସଦନର ମାଆ ସେହି କାଠରୁ ଗୋଟାଏ ପାତିଆ ନେଇ ଚୁଲ୍ଲୀରୁ ଲଗାଇ ଆଣନ୍ତି ଓ ଘର କୋଠାରେ ରଖିଦିଅନ୍ତି । ଘରଯାକ ଆଲୋକମୟ ହୋଇ ଉଠେ । ବାହାର କାମରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଚିଡ଼୍ କାଠର ବତି ଭାରି ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଗୁହାଳରେ ଏହି ଆଲୁଅରେ ଗୋରୁ-ଗାଈଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ ହୁଏ ।

ରୋଷେଇଘରେ ଖୁଡ଼୍‌ଖାଡ଼୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପିଲାମାନେ ନିଦରୁ ଉଠନ୍ତି, ପେଟର ଭୋକ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଉଠିବାର ଉତ୍ପ୍ରେରକ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଆଗ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରାଯାଉ ବୋଲି ପ୍ରତିବାଦ-ଦାବୀ ଜଣାଇ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗନ୍ତି । ମାଆ ପଟେ ପଟେ ରୁଟି ଉପରେ ବସିଲା ଘିଅ ଟିକିଏ ବା ମହମ ସରସର ମହୁ ଟିକିଏ ଲଗାଇ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମାଟି ଉପରେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ସେଇଥିରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ।

କଠିନ ଅନୁନ୍ନତ ଜୀବନର ଆବଶ୍ୟକତାମାନ ମେଣ୍ଟାଇବାରେ ଏତେ ସମୟ ଚାଲିଯାଏ ଯେ ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ମାଆ, ମାଆ ହେବାକୁ ବେଶି ବେଳ ପାଏ

ନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଛୁଆମାନଙ୍କର ଯତ୍ନ ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ, ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଲଗା ଓ ଅସନା କରି ଛାଡ଼ିଦିଏ । ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଫଟା କୁରୁତା ପିନ୍ଧି ପିଲାମାନେ ଦିନସାରା ବୁଲୁଥାନ୍ତି, ଘରୁ ଦୁଆରକୁ ଓ ଦୁଆରୁ ଘରକୁ—ଏହିପରି ଘଷ୍ଟୁରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ବାଳରେ କେବେହେଲେ ଚିକଣି ବାଜେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ସଫାକରି ଗାଧୋଇବାରେ ବା ସେମାନଙ୍କର ବାଳକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିଦେବାର ସମୟ ମାଆଙ୍କୁ କେବେହେଲେ ମିଳେ ନାହିଁ । ଅବହେଳା ରୂପୀ ଅପଜୀବନର ସନ୍ତାନ ପରି ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁର ପିଲାମାନେ ବଡ଼ ଅଯତ୍ନ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଭଳି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସାଧାରଣ ସଂସ୍କାର ହେଉଚି ଯେ ସାତ ଆଠବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଦେବତା ମନ୍ଦିରରେ ଯାଆଁ ବାଳ ନ ପଡ଼ିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଲାମାନଙ୍କର ବାଳ କଟାହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଭୂତମୁଣ୍ଡିଆ ହେବାରେ ଏହି ସଂସ୍କାର ସାହାଯ୍ୟ ହିଁ କରିଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ଯାଅ, ଦେଖିବ ଘରର ବଡ଼ମାନେ ଆପଣା ଆପଣାର କାମଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି,—ପିଲାମାନେ ବଡ଼ ନରଖର ହୋଇ ଏଣେତେଣେ ଘୁଷୁରି ବୁଲୁଚନ୍ତି । ହାତରେ ରୁଟିଖଣ୍ଡ କିମ୍ବା ମହୁମ ମିଶା ମହୁରୁ ଚୋଟାଏ । ସେମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଉପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଠ ଓ ନାକ ଉପରେ ହୁଙ୍କା ଢଆଣି କରିବା ପରି ମାଛିପଲ ବସି ରହିଥାନ୍ତି । ଏହିସବୁ ବ୍ୟାପାର ପିଲାମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦେହ-ସୁହା ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏହା ଆଦୌ ଅଡ଼ୁଆ ନ ଲାଗିବା ପରି ମନେ ହୁଏ । ଦେଖି ଦେଖି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ବଡ଼ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅବର୍କିଆ ବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ମନେହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏଠି ମାଛିର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ କହିଲେ ସରିବ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ନ ହେଉଣୁ ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ ମଣିଷର ନିଦକୁ ପ୍ରଥମେ ଏହି ମାଛିପଲ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଆଗରୁ ମୋର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ, ଘର ଭିତର ଅନ୍ଧାର କରିଦେଲେ ମାଛିମାନେ ବାହାରକୁ ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳର ମାଛିଜାତି ଅନ୍ଧାରରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଭାବରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରାଇଦେଇ ପାରିଚନ୍ତି । ଟିକିଏ ଆରାମରେ ବସି କିଛି ପଢ଼ିବ ବା ଲେଖିବ, ମନ ଖୁସିରେ ଦୁଇ ପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାଛିମାନେ ସେଥିରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ବାଧକ ହୋଇ ଠିଆହେବେ । ଅଧିକ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣ ଖୋଲି କରି ହସିବାର ମଧ୍ୟ ଜୋ ନାହିଁ । କାରଣ ମାଛିଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଚାରିଟା ପ୍ରଥୁପ୍ରତ୍ନମତି ମାଛି ଯାଇ ହୁଏ ତ ମଣିଷର ଦର୍ଶନ ଶିଖରରେ ଦଖଲ ଜମାଇଦେବେ । ଗିଲାସରେ ଚାହା ରଖି ବନ୍ଧୁ ଗହଣରେ ଗପସପ କରି ଆରାମରେ ପିଇବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇ

ହୁଏ ତ ଏକାଧିକ ମାଛି ଚାହା ଗିଲାସ ଭିତରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବେ । ଅପରାହ୍ଣରେ ଟିକିଏ ଶୋଇ ପାରିବା କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଆଖି ବୁଜିବା ମାତ୍ରେ ଖୋଲା ରହିଥିବା ଯାବତୀୟ ପ୍ରଧାନ ଓ ଅପ୍ରଧାନ ଅବୟବ ଉପରେ ଅଳସ ଅଥଚ ଉଦ୍ଦାମ ପଦଚାରଣା କରି ମାଛିମାନେ ମଣିଷକୁ ତାର ସମସ୍ତ ଶରୀରର ପ୍ରଦେଶ ଓ ଉପଦେଶ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ସଚେତ କରିଦେଇ ଯାଉଥିବେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମାଛିମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆପଣାର କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ମଣିଷ ସହିତ ସହାବସ୍ଥାନ କରିବା ନୀତିରେ ସେମାନେ ଆପଣାକୁ ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ମଣାଇ ନେଇ ପାରିଛନ୍ତି ।

ଏଠି ସମସ୍ତେ ସବୁବେଳେ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ରତ ଥାଆନ୍ତି । ହଳ ଧରିବା ବ୍ୟତୀତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୃଷିର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆପଣା ହାତରେ କରେ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଘରଣୀ ଏଠି ଘାସ କାଟିବାକୁ ଯାଏ । ଗହମକ୍ଷେତରୁ କେଣ୍ଡା ଛିଡ଼ାଇ ପିଠିରେ ପକାଇ ଘରକୁ ବୋହିଆଣେ, ଆପଣା ଦୁଆରେ ଗହମର ବେଙ୍ଗଳା ପକାଏ । ଏଠାରେ ପ୍ରାୟ କାହାରି ଘରେ ଚାକର ନାହାନ୍ତି । ପର୍ବତ ଉପରେ ଗୋରୁ ଗୋଠରେ ଜାତିଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ଗାଈମଇଁଷି ଜଗନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଯେ ପାହାଡ଼ୀ ସମାଜରେ ଜାତିଭେଦର ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ନଥିବ । ଅର୍ଥନୀତି ଯେଉଁଠି ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଜୀବନର ଖଟଣିରେ ଏକନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ପଘାରେ ବାନ୍ଧି ଟାଣୁଛି, ହୁଏ ତ ସେଠାରେ କୌଣସି ଜାତିଭେଦ ନଥିବ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସଦନଠାରୁ ଶୁଣିଲି ଯେ ଭାରତର ଯେ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳଠା ରୁ ଏହି ପାହାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳ ଜାତିଭେଦରେ କଦାପି ପଛରେ ପଡ଼ିଯିବ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ବଡ଼ ଅବାକ୍ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏଠାରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି ଭିତରେ ପ୍ରଧାନ ହେଉଛନ୍ତି ଦରଜୀ, କମାର, ଆଉ ଚମାର । ଦରଜୀ ବାଜା ବଜାନ୍ତି, ହଳ କରନ୍ତି ଓ କପଡ଼ା ସିଲାଇ କରନ୍ତି । ଚମାର ମୋଚିକାମ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଛୁଇଁବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ପରେ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚି ପବିତ୍ର ହୋଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେମାନଙ୍କ ହାତରୁ କେହି ପାଣି ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; ପାଣି ପିଇବା ତ ଦୂରର କଥା । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଘରୁ ଘିଅ ବା ତେଲ ଆଣି ଖାଇବାରେ କୌଣସି ବାରଣ ନାହିଁ । ଝରଣାରେ ଯେଉଁ ନାଳୀରୁ ପିଇବା ପାଣି ଅଣାଯାଏ, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରୁ ପାଣି ଆଣି ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଏହି କଥାଟି କୌଣସି ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ଆଖିରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ପାଣି ନେଇ ଚାଲିଯିବା ପରେ ସେ ଯାଇ ଆଗ ଜାଗାଟିକୁ ଧୋଇଧାଇ ଶୁଦ୍ଧ କରି ଦିଏ ଓ ତା'ପରେ ଆପଣାର ଗରା ନେଇ ସେଠାରେ ରଖେ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ରହିଛି । ଏହି

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ଭିତରେ ଚମାର ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ତଳେ, ତା' ଉପରେ ଦରଜୀ, ତା' ଉପରେ କମାର,—ସେମାନେ କେହି କାହାରକୁ ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପରସ୍ପର ଭିତରେ ବିବାହ ଚଳେ ନାହିଁ ।

ପାହାଡ଼ୀଗାଆଁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପାହାଡ଼ର ଉପର ତରଫକୁ ମାଠ କୁହାଯାଏ । ସେଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ପ୍ରଭୃତି ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକମାନଙ୍କର ଘର । ତଳ ଅଞ୍ଚଳଟା ଡୋମାଡ଼ା ବା ଡୋମ୍‌ବଡ଼ା, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମାନଙ୍କର ବସତି । ଆମ ଆଡ଼େ ଠିକ୍ ଯେପରି କରଣସାହି, ବ୍ରାହ୍ମଣସାହି ଓ ଖଣ୍ଡାଇତ ସାହିରୁ ବାଉରି, ପାଣ ଓ କଣ୍ଡରା ସାହି ଅଲଗା ହୋଇ ବସିଥାଏ । ଏଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିରେ ଆପଣା ସମାଜର ବାହାରେ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରଥା ରହିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଉପବର୍ଣ୍ଣ ରହିଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ମିଶ୍ର ପୁରୋହିତ ଓ ଯୋଶୀ ପ୍ରଭୃତି ଅଛନ୍ତି । ଯୋଶୀ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରୁ ଆସିଛନ୍ତି, ମିଶ୍ର କାନପୁରରୁ ଆସିଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୋଶୀମାନଙ୍କୁ ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଏ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଭିତରେ ରାଓତ, ବିଷ୍ଟ ଓ ପଟିଆର ପ୍ରଭୃତି ଅଛନ୍ତି । ସୁନାର ବଣିଆ ମଧ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ମିଶ୍ର ମିଶ୍ର ସହିତ ବିବାହ କରିପାରେ ନାହିଁ; ରାଓତ ରାଓତ ସହିତ ବିବାହ କରିପାରେ ନାହିଁ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ସୁନାର ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ତଳ ପାହାଚରେ । ତେଣୁ ଆପଣା ଜାତିର ବାହାରେ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରଥା ଅନୁସରଣ କରି ତାହାକୁ କୌଣସି ଉଚ୍ଚତର ଉପବର୍ଣ୍ଣ ଭିତରୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଉଚ୍ଚ ଉପବର୍ଣ୍ଣର ପରିବାରକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେଦିନ ଏଇ ଗାଆଁରେ ଜଣେ ସୁନାର ଯୁବକର ବିବାହ ହେଲା । ତାକୁ ନଗଦ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇ ତୋଲାକନିଆ ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିରେ କନିଆ କିଣିବାର ପ୍ରଥା ନାହିଁ । ଯୌତୁକ ଆକାରରେ ହେଉ ବା ନଗଦ ଟଙ୍କା ଆକାରରେ ହେଉ, ବରପକ୍ଷ କନ୍ୟାପିତାକୁ ଅର୍ଥ ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ସେଦିନ କଥା-ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସଦନର ବାପା କହି ପକାଇଲେ ଯେ ଦୁଇଟି ଝିଅ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ସେ ଭାରି ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କାରଣ ଏମାନଙ୍କ ବିବାହ ସମୟରେ ବରଘରକୁ ନଗଦ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ହେବ । ତା' ନହେଲେ ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ଠିକ୍ କରିବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ହୋଇପଡ଼ିବ ।

ସଦନର ଅଜା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମ୍ବାଦତ୍ତ—ବୟସ ପଞ୍ଚାଅଶୀ ଛୁଇଁଲାଣି । ଛୋଟ ବୟସରେ ସେ କାଶୀପୀଠରେ ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଛନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତିଷ ଜାଣନ୍ତି, ଝାଡ଼ଫୁଙ୍କ ଜାଣନ୍ତି; ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଉପନିଷଦ୍ ଗୁଡ଼ିକ ପାଠ

କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଘର, ତାହାର ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଠାକୁର, ବହିପତ୍ର ସବୁ ରହିଥାଏ । ଘର ଭିତରେ ସବୁବେଳେ ଦୀପଟିଏ ଜଳୁଥାଏ । ସକାଳୁ ଅଧଘଣ୍ଟା ଯାଏ ବୁଢ଼ା ସେହି ଘର ଭିତରେ ବସି ଧ୍ୟାନ, ଜପ ବା ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ କରୁଥାନ୍ତି । କେତେବେଳେ ସେହି ଘରୁ ଘଣ୍ଟି ବାଜେ, ଶଙ୍ଖ ବାଜେ । ନାତି-ନାତୁଣୀମାନେ ସମସ୍ତ ଜାଣି ଝୁଣାଧୂପଲାଗି ନିଆଁ ଆଣି ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି, ଫୁଲ ଓ ତୁଳସୀର କାମ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ତୁଳସୀର ବାସ ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବଣୁଆ ଗଛର ପତର ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଇଯାଆନ୍ତି । ବୁଢ଼ାଙ୍କର ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲାଣି । ତଥାପି ତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ବେଶ୍ ଜାଣିହୁଏ ଯେ ସେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ନିଷ୍ଠାପର ଜୀବନ ବ୍ୟତୀତ କରିଛନ୍ତି, ଜୀବନର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚି ମଧ୍ୟ ତଥାପି ତାଙ୍କର କର୍ମଠତା କ୍ଷୟ ପାଇନାହିଁ । ସେ ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ ବ୍ୟକ୍ତି । ଆଖ ପାଖରେ ଅନେକ ଲୋକ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପରାମର୍ଶ ମାଗି ଆସନ୍ତି । ବୟସ ଥିବାବେଳେ ସେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରଥର କେଦାରନାଥ-ବଦ୍ରୀନାଥ ଯାତ୍ରା କରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ରାସ୍ତା ନଥିଲା, ମଟର ନ ଥିଲା କି ଚଟି ନ ଥିଲା । ଖୁବ୍ ବେଶି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୁଃସାହସ ନ ହେଲେ କେହି ଏପରି ଏକ ଦୁରୂହ ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରୁ ନ ଥିଲା । ଆପଣାର ବିଧବା ଶାଳୀଙ୍କୁ ନେଇ ସେ ମଥୁରା, ବୃନ୍ଦାବନ, କଲିକତାର କାଳୀଘାଟ ଓ ପୁରୀର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଦର୍ଶନ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେଦିନ ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ ସେତେବେଳେ ରେଲଗାଡ଼ି ଧରିବା ପାଇଁ ସିଧା ହଲଦୁଆନି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିକରି ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପାହାଡ଼ ପ୍ରଦେଶକୁ ମଟର ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥିଲା ।

ସଦନର ଅଜା ଜାତିଭେଦ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ସତର୍କ ଓ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚଳନ୍ତି । ଚୁଲ୍ଲୀ ପାଖରେ ବସି ଖାଇବାର ଅଧିକାର କେବଳ ତାଙ୍କର ଅଛି । ସେହି କେବଳ ଅଗ୍ନିକୁ ଅନ୍ନ ସମର୍ପଣ କରିପାରିବେ । ସଦନର ବାପା ବର୍ତ୍ତମାନ ପାରିବାରିକ ଯଜମାନି କରନ୍ତି । ବିବାହ କର୍ମାଦି କରନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧତା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅଜାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ସଦନର ତିନି ଦାଦି ଓ ସଦନ ନିଜେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅପବିତ୍ର । ଦୁଇ ଦାଦି ବାହାରେ ଚାକିରି କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଜାତିରେ ମିଶ୍ରଣ ଆସିଯାଇଛି । ସଦନ ମଧ୍ୟ ବାହାରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଛି । ତା'ର କାନ୍ଧରେ ପଇତା ନାହିଁ । ସବୁଥର ଘରକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ କାନ୍ଧରେ ପଇତା ପକାଇ ଆସେ, କିନ୍ତୁ ଏଥର ସେତକ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଯାଇଛି ।

ସେଦିନ ସଦନର ସାନ ଭାଇ ଲୋକପାଳ ସହିତ ଝରଣାକୁ ଗାଧୋଇ ଯାଇଥିଲି । ଗାଧୋଇ ସାରି ଧାରାରୁ ପିଇବାପାଣି ଆଣିବା କଥା । ଝରଣାର ଗୋଟିଏ କଡ଼କୁ

ପଥର ସନ୍ଧିରୁ ପାଣିର ଧାର ବାହାରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଖରାବର୍ଷା ବାରମାସ ବହୁଛି । ନିର୍ମଳ ପରିଷ୍କାର ପାଣିର ଧାରା, ଝରଣାର ଜଳସ୍ରୋତ ସହିତ ଏହାର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଗାଁଆଁର ଲୋକମାନେ ଏହି ଧାରାକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ଓ ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଏହାର ଚାରିପାଖରେ ପଥର ବନ୍ଧାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ପାହାଡ଼ୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ରାସ୍ତାଘାଟରେ ଗଲାବେଳେ ପଥପାର୍ଶ୍ୱରେ ଜଳଧାରାମାନ ଅନେକ ଦେଖି-ବାକୁ ମିଳେ । କ୍ଳାନ୍ତ-ତୃଷିତ ପଥିକ ପାଇଁ ଏହା ଅମୃତର ଧାରା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ, ତୃଷାର୍ତ୍ତ ମୁଖରେ ଶୀତଳ ଜଳ ଯୋଗାଇ ଏହା ହୃଦୟକୁ ସିକ୍ତ କରିଦିଏ ।

ମୁଁ ସେଦିନ ଲୋକପାଳ ସହିତ ଝରଣାକୁ ଗାଧୋଇ ଯାଇଥିଲି । ଲୋକପାଳ ଆଗେ ଗାଧୋଇ ସାରି ଗରା ଓ ବାଲ୍‌ଟି ଧରି ଧାରା ପାଖକୁ ଆସିଲା । ମୁଁ ଗାଧୋଇ ସାରି ପଛରେ ଆସି ଦେଖିଲି, ଧାରାର ଚାରିପାଖରେ ଥିବା ପଥର ଉପରେ ସେ ପାଣି ଢାଳି ସଫା କରୁଛି । ହଠାତ୍ ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ଏହି ଅସାମୟିକ ସ୍ୱଚ୍ଛତାର କାରଣ ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଲୋକପାଳ ମୋତେ ଟିକିଏ ପାଣି ମାଗିଲା । ଢାଳରୁ କିଛି ପାଣି ନେଇ ମୁଁ ତା ହାତରେ ଢାଳିଦେଲି ଓ ସେ ସେହି ପାଣିକୁ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ନେଇ ଛିଞ୍ଚିଦେଲା । କାରଣ ପଚାରିବାରୁ କହିଲା ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଧାରାକୁ ଲୋହାର ଘରର ଗୋଟିଏ ପିଲା ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଆସି-ଥିଲା । ଲୋହାର ଘର ବାସନର ସ୍ପର୍ଶରେ ଜଳଧାରା ଓ ତତ୍ସଂଲଗ୍ନ ସ୍ଥାନ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ଜାଗାଟିକୁ ଭଲ କରି ଧୋଇ ପୁଣି ପବିତ୍ର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ଆହୁରି ପଚାରି କରି ବୁଝିଲି ଯେ ସେହି ଲୋହାର ପିଲାଟି ଦେବାଳ ସ୍କୁଲରେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ ପଢେ । ସେହି ସ୍କୁଲରେ ନିଜେ ଲୋକପାଳ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢେ ।

କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଏକ ଘଟଣାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ହେଲା । ମୁଁ, ସଦନ, ଲୋକପାଳ ଓ ସଦନର ଦୁଇ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭଉଣୀ—ମୁନ୍ନୀ ଓ ବିମଳା—ଧାରକୁ ପାଣି ଆଣି ଯାଇଥିଲୁ । ଆମ ଆଗରୁ ଦରଜୀଘରର ଝିଅ ଦୁଇ ଜଣ ଧାରାରୁ ପାଣି ନେଇ ଘରକୁ ଗଲେ । ସେମାନେ ଚାଲିଯିବା ପରେ ଲୋକପାଳ ଆପଣାର ସଂସ୍କାର ପ୍ରଶିକ୍ଷିତ ଉପଚାରରେ ଜାଗାଟିକୁ ଧୋଇ ପରିଷ୍କାର କରିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲା । କେବଳ ବୌଦ୍ଧିକ ଶିକ୍ଷା ଯେ ମଣିଷ ମନର ବଦ୍ଧମୂଳ ସଂସ୍କାର-ଗୁଡ଼ାକୁ ଦୂର କରିପାରେ ନାହିଁ, ଏହା ତାହାର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ପଞ୍ଚାନନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରକୁ ବାହାଘର ଭୋଜିଭାତ ଖାଇ ଯାଇଥିଲା । ବଡ଼ପିଲାଟି ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ କାମ କରେ । ବମ୍ବେ ପାଖରେ

କୌଣସି ସ୍କୁଉଣୀରେ ରହେ । ବୟସ ପଚିଶି ଡେଇଁଗଲାଣି । ତାହାର ବାହାଘର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଭୋଜିଭାତ ଖାଇବାଲାଗି ସାହିଯାକ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଅନେକ ଦୂରରେ ବାହା ହୋଇ ସେ ବୋହୂ ଆଣି କାଲି ଘରକୁ ଫେରିଛି । ହଳଦୀବର୍ଣ୍ଣର ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ବୁଲୁଛି । ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳରେ କନିଆମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ନବାଗତା ବୋହୂକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ସର୍ବାଙ୍ଗକୁ ଅସୁନ୍ଦର କରି ପକାଉଥିବା ନୂତନ ଅଳଙ୍କାରର ବୋଝ ବହନ କରିଥିବା ଏହି ନବବଧୂଙ୍କ ବୟସ ମୋଟେ ଏଗାର ବର୍ଷ; ନାକରେ ନାଇଥିବା ନୋଥଟିର ବ୍ୟାସ ଏତେ ବେଶି ଓ ଅନୁପାତହୀନ ଯେ ଝିଅଟି ଚାଲିଗଲାବେଳକୁ ତାହା ଚିବୁକକୁ ଡେଇଁ ବେକରେ ବାଜେ କି ନ ବାଜେ, ସେହିପରି ମନେହେଉଛି । ଯେଉଁ ଦେଶର ସୈନ୍ୟ ଏଗାର ବର୍ଷର ସୁକୁମାରୀ ବାଳିକାକୁ ବିବାହ କରି ସଂସାର କରିବାର ନିର୍ଲଜ୍ଜ ସଂସ୍କାର ଭିତରେ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରେ, ସେହି ଦେଶ ଓ ତା'ର ସୁରକ୍ଷା-ବାହିନୀ ପାଇଁ କେବଳ କରୁଣା ହିଁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଦୁଆରେ ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲଣି ବୋଲି ସମ୍ବାଦ ଆସିଲା । ଅତିଥି-ମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ଓ ପାଇଜାମା ପିନ୍ଧି ଆସିଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଗାଆଁର ବାହାରେ ଚାକିରି କରନ୍ତି, ଗାଆଁକୁ ଆସିଲେ ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ପିନ୍ଧି ଯିବାଆସିବା କରନ୍ତି । ବରଘର ତରଫରୁ ଧୋତି ଓ ଗାମୁଛା ହୋଇ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ସରିକି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ପ୍ୟାଣ୍ଟ ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୋକେ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ବଦଳି ଧୋତି ବା ଗାମୁଛାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ କଚ୍ଛା ମାରି ପିନ୍ଧିଲେ । ତା'ପରେ ସମସ୍ତେ ଦୁଆରକୁ ଖାଇବାକୁ ଗଲୁ । ଏହି ଗାଆଁରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭିତରେ ଜାତିଗତ ଅନ୍ତର ରହିଛି । ମିଶ୍ରବଂଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିମିଉଗ୍ରାହୀ ଟିକିଏ ନୀରସ ପାହାଚର । ତେଣୁ ଜଣେ ମିଶ୍ରବଂଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ଭୋଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । ଖାଇବା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବାର ଜାଗାକୁ ମଧ୍ୟ ନିମିଉଗ୍ରାହୀ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ । ନିଜ ହାତରେ ଖାଇବା ସାମଗ୍ରୀକୁ ଛୁଇଁବା ଓ ପରିବେଷଣ କରିବା ତ ଦୂରର କଥା । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାନ୍ଧିଦେବାକୁ ଆସିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜେ ଖାଦ୍ୟ ପରିବେଷଣ କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଦିନ ଆସି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହୋଇଗଲାଣି । ଟାଣୁଆ ଖରା ପଥର ଦୁଆର ଉପରେ ଅଧିକ ଟାଇଁ ଟାଇଁ ହୋଇ ବାଜୁଯାଏ । ସେହି ଦୁଆରେ ଥାଳି ପକାଇ ଦିଆଗଲା, ଆସନ ଲାଗି ପିଢ଼ା ଓ କାଠଫାଳିଆମାନ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଯିଏ ଯାହାର ବସିପଡ଼ିଲେ । ପରିବେଷଣ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବକୁଲିଲଗା ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା ଅରୁଆ ଭାତ, ମୁଗ, ହରଡ଼, ବିରି ଓ କୋଳଥକୁ ଏକାଠି ମିଶାଇ ଡାଲିଜାତୀୟ ଗୋଟାଏ ଜିନିଷ ତିଆରି କରିଥିଲେ, ଯେପରି ସହିତ ପେଷା ହୋଇଥିବା ବିରିରେ

ତଆର ଗ୍ରେଟିଆ ଗ୍ରେଟିଆ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ବରା । ତେଣୁ ପରଷି ଦେବାକୁ ବେଶି ସମୟ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ପଛରେ ତେନ୍ତୁଳ ଚଟଣି—ଚନମିଶା ଓ ଚନଛଡ଼ା ଏହିପରି ଦୁଇପ୍ରକାରର ଦହି ମଧ୍ୟ ଥାଳି ଉପରେ ଛାଟିକାଇ ଆଗଲା । ଖାଇବାର ସବୁ ସୁଆଦକୁ ଲଙ୍କାର ସୁଆଦ ଆବୋର କରି ରଖିଥିଲା । ଖାଇବା ପରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଉଠିଲୁ । ଅନେକ ଲୋକ ଆପଣାର ଥାଳିରେ ବଳକା ଭାତ ଓ ଡାଲି ମାଗିଆଣି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ମଧ୍ୟ ନେଇଗଲେ । ହାତ ଧୋଇ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ପିନ୍ଧା ଲୋକମାନେ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ପିନ୍ଧିଲେ । ସେମାନେ ପାଲଟି ପକାଇଥିବା ଧୋତି ଓ ଗାମୁଛାକୁ ପିନ୍ଧି ପୁଣି ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଥରେ ଆଉ ଲୋକମାନେ ଖାଇବାକୁ ଆସିଲେ ।

ଗତ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଦେବାଲରେ ଥିବା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ହେଉଥିଲା । ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀର ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ବାବୁ ଆସିଥିଲେ । ନୂଆ ସରକାରୀ ଶିକ୍ଷା-ଶୃଙ୍ଖଳା ଅନୁସାରେ ସାରା ରାଜ୍ୟରେ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀରେ ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ । ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏହି କେନ୍ଦ୍ରପରୀକ୍ଷା କରାଇବା ଲାଗି ଜଣେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗୀୟ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ଦୁଇ ଦିନକାଳ ପିଲାଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା କରାଇ ତୃତୀୟ ଦିନ ଫଳଘୋଷଣା କରି ସେ ଏଠାରୁ ବିଦାୟ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଦେବାଲରେ ଏହି ପରୀକ୍ଷା କରାଇବା ଲାଗି ଏଠାକୁ ଯେଉଁ ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ଜଣକ ଆସିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସହିତ ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ଓ ଆଉ ଜଣେ ଚପରାଶି ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ । ତିନିଜଣଯାକ ଏଠାରେ ଦୁଇଦିନ ରହିବେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଖାଇବା ପିଇବା ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାର ଚିନ୍ତା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ହିଁ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବାବୁଙ୍କର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଖାଇବା ଓ ଆନ୍ୟାନ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଲେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବଦନାମ ହେବ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଏହି ଦୁର୍ଭାଗା ଦେଶରେ ଏହା ଫଳରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଚାକିରି ଉପରେ ମଧ୍ୟ କଳାଗାର ପଡ଼ିଯିବା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ତେଣୁ ପରୀକ୍ଷାର ପୂର୍ବଦିନ, ଅର୍ଥାତ୍ ବାବୁଙ୍କର ଖେଦା ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ମାଷ୍ଟର ସାହେବ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଖାଇବା ଜିନିଷମାନ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଆଣିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ବିତରଣ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହିମାନଙ୍କର ତ ପରୀକ୍ଷା । ତେଣୁ ଅତିଥି ସତ୍କାରର ଅସତ୍‌କର୍ମରୂପକ ନଡ଼ିଆ ସେହିମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ହିଁ ଭଙ୍ଗା ହେବାର କଥା । ଏହି ଆଦେଶ ମାନି ଲୋକପାଳ ଘରୁ ସେରେ ଅରୁଆ ଚାଉଳ ନେଇ ଯାଇଥିଲା । ସେହିପରି ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ବରାଦମତେ କିଏ ଆଳୁ ଧରି ଯାଇଥିଲା, କିଏ ଦୁଧ, କିଏ ଦହି ବା ଆଉ କିଏ ଘିଅ ଧରି ମଧ୍ୟ ଯାଇଥିଲା । ଏସବୁ ଶୁଣି ସଦନ କହିଲା ଯେ

ତାଙ୍କର ପିଲାଦିନେ ସେ ଏହି ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଖାଲି ବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ କାହିଁକି, ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବେଳରେ ଅବେଳରେ ଯାଚିତ ଓ ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଏହିସବୁ ସିଧା ଓ ସଞ୍ଜା ଧରି ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ନଚେତ୍ ପିଠିରେ ମାଡ଼ ବସାଇବାର ବା ଅକାରଣରେ ଗାଳିର କୋରଡ଼ା ବଜାଇବାର କୌଣସି ନା କୌଣସି ପରୋକ୍ଷ ବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅବକାଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଦୌ କଷ୍ଟକର ହେଉନଥିଲା ।

ଆମ ଦେଶର ପିଲା ପାଠ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ନିର୍ଭୟ ହେବା ପାଇଁ ଅନେକ ଉପଦେଶ ବାଣୀ ଶୁଣିଥାଏ । ଏହି ସବୁକୁ ନାନା ଉପାଖ୍ୟାନ ଆକାରରେ ବହିରେ ପଢ଼ି ସେ ପରୀକ୍ଷା ଖାତାରେ କେତେକଥା ଲେଖିଦେଇ ଆସିଥାଏ । ବାଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ହାତୀକୁ ଭୟ କରି ନଥିଲା, ବାଳକ ଧ୍ରୁବ ଅରଣ୍ୟରେ ବାଘଭାଲୁଙ୍କୁ ଭୟ କରି ନଥିଲା । ସତୀ ସାବିତ୍ରୀ ଯମରାଜାଙ୍କୁ ଭୟ କରି ନଥିଲେ ଓ ସୀତାଦେବୀ ରାବଣକୁ ଭୟ କରି ନଥିଲେ - ଏହିସବୁ ବିଷୟ ସେ ବହିରେ ପଢ଼େ ଓ ମନେ ମନେ ନିର୍ଭୟ ହେବାର ଅନେକ ପ୍ରେରଣା ମଧ୍ୟ ପାଏ । କିନ୍ତୁ ଭୟାଳୁ ମାଷ୍ଟର ଦୂରରୁ ଆସୁଥିବା ଏହି ସରକାରୀ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଜନ୍ତୁ, ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଯମଠାରୁ ଅଧିକ ଭୟ କରୁଥିବାର ଦେଖି ସେ ଆପଣା ମନର ଭୂମି ଉପରେ କ୍ରମେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ପରୀକ୍ଷାର ଉପଯୋଗୀ ଜ୍ଞାନ ଓ ଜୀବନରେ କାମରେ ଲାଗିଲା ଭଳି ଜ୍ଞାନ ଭିତରେ ସେ ଏକ ସାବଧାନ ସୀମାରେଖା ଟାଣିଦିଏ । ଉଭୟ ଜ୍ଞାନ ଭିତରେ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆବାଗମନ ସମ୍ଭବ କରାଇଦିଏ ନାହିଁ । ସଂସାର ଭିତରକୁ ଆସି ସେ ଯେତିକି ସତର୍କ ହେବାକୁ ଶିଖେ, ସେତିକି ନିର୍ଭୟ ଓ ନିଃସଙ୍କୋଚ ଭାବରେ ସେ ଭୟ କରିବାର ଫନ୍ଦିଗୁଡ଼ିକୁ ହାସଲ କରିନିଏ ।

□□□

ତିନି

ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ, ଗୁରୁବାର । ସକାଳୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲି ଯେ କାଲି ଅବଶ୍ୟ କେଦାରବଦ୍ରୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମ୍ଭର ଶୁଭଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୋର ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ସଦନର ଅଜା ଓ ବାପା ଦୁହେଁ ଲଗ୍ନ ଠିକ୍ କରି ବସିଲେ । ଅନେକପ୍ରକାର ଶ୍ଳୋକ, ଗଣିତ ଓ ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟର ହିସାବ କରିବା ପରେ ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ ଶୁକ୍ରବାର ନ ବାହାରି ଶନିବାର ଦିନ ସକାଳେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ହେବ । ଏହି କଥାଟା ମୋର ମନକୁ ଆଦୌ ପାଇଲା ନାହିଁ । ମୁଁ କହିଲି, କାଲି ଶୁକ୍ରବାର, ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନ । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିବା ପାଇଁ ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଶୁଭତିଥି ଆଉ କେଉଁଦିନ ହୋଇପାରେ ? ଏତେବଡ଼ ପୁଣ୍ୟତିଥି ଛାଡ଼ି ପ୍ରତିପଦ୍‌ଟାରେ ବାହାରିବାଟା କି ମଙ୍ଗଳର କଥା ହେବ ? ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ସେମାନେ ମୋ କଥାରେ ରାଜି ହେବା ପରି ଜଣାପଡ଼ିଲା । ଯାତ୍ରାପଥରେ ଯଥାସମ୍ଭବ ଶୀଘ୍ର ବାହାରି ପଡ଼ିବା ଦରକାର, ଏହି ମତଲବରେ ସେମାନଙ୍କର ମନକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ତିଥି ଓ ବାରର ଫିକର ଲଗାଇ ମୋର ପକ୍ଷ ଲଢ଼ୁଥିଲି । ଶୁକ୍ରବାରର ବେଳା ଓ ଲବ୍‌ଧ ଲଗ୍ନ ଗଣନା କରି ସେମାନେ ଠିକ୍ କଲେ ଯେ ସକାଳେ ପ୍ରଥମ ତିନି ଚାରି ଘଣ୍ଟା ଭଦ୍ରା ଲଗ୍ନ ପଡ଼ୁଛି । ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ତାହା ଆଦୌ ଶୁଭ ହେବନାହିଁ । ତେଣୁ ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ କରି ବେଳ ଦଶଟା ବେଳକୁ ବାହାରିଲେ ବାରବେଳା କଟିଯାଇଥିବ । ଖରାକୁ ମୋର ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଭୟ । ତେଣୁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଅତମତ ହେଉଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ପ୍ରତିବାଦ ନ କରିବା ଉଚିତ ମନେକରି ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ହିଁ ରାଜି ହୋଇଗଲି ।

ସକାଳୁ ଝରଣାରେ ଗାଧୋଇ ଆସି ଆମେ ସଜବାଜ ହେଲୁ । ପଥ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ, ପର୍ବତ ଉଠିଯିବାର ବାଟ । ତେଣୁ ଯଥାସମ୍ଭବ କମ୍ ଜିନିଷ ନେଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତଥାପି ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀମାନ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ନ ଗଲେ ବାଟରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ବଡ଼ ହନ୍ତସନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆବଶ୍ୟକ ପରିଧାନ, ଶୀତବସ୍ତ୍ର ଓ ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍ ବିଛଣା ନେଇ ଆମର ପିଠିଗଣ୍ଠିରି ସଜ ହେଲା । ମୋର ପଞ୍ଚୋଦରୀ (**Knapsack**)ରେ ଛୋଟବଡ଼ ହୋଇ ସର୍ବମୋଟ ପାଞ୍ଚୋଟି ମୁଣି ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଚମ୍ପତିମୁଣ୍ଡାରେ ଥିଲାବେଳେ ପିଲାମାନେ ଏହାକୁ ପଞ୍ଚୋଦରୀ ବୋଲି ନାଆଁ ଦେଇଥିଲେ । ସଦନ ଓ ତାର ବାପାଙ୍କର ଗୋଟି-

ଲେଖାଏଁ ଗ୍ରେଟିଆ ଗ୍ରେଟିଆ ଫଉଜୀ ବ୍ୟାଗ୍, କାନ୍ଧରେ ଗଳାଇ ପିଠି ଉପରେ ବୋହିନେବାକୁ ଦଉଡ଼ା ଲଗିଚି ।

ପ୍ରାୟ ନଅଟାବେଳେ ଖାଇବାର ଡାକରା ଆସିଲା । ଆମେ ସମସ୍ତେ ରୋଷେଇଘରକୁ ଗଲୁ । ଆଈମାଆ ଅନୁକୂଳ ଖାଇବା ବାଢ଼ିଦେଲେ । ପିତଳ ଥାଳରେ ଥାଳିଏ ଅରୁଆଭାତ, ଥାଳକଡ଼ରେ ଗୋଟାକାନ୍ଦୁଲର ଡାଲି, ଚୁଆ (ଖଡ଼ା) ଶାଗ ଓ ପେଟପୂରା ବସାଦହି । ତାଙ୍କର ଭାବ ଜଦ୍ ଯେ ଆଜି ଆମକୁ ଦୁଇପେଟ ଖାଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କାରଣ ବାଟରେ ଖାଇବା ମିଳିବ ନାହିଁ । ଭୋକ କଲାବେଳେ ହୁଏତ ପାଟିରେ ପକାଇବାକୁ କିଛି ନଥିବ, ପଇସା ବାଣ୍ଟିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଖାଇବା ଜିନିଷ କିଛି ମିଳିବ ନାହିଁ । ସଦନ ତା'ର ଥାଳରେ ଆଉ ଅଧିକ ଦହି ଦେବାକୁ ମନା କରିବାରୁ ସେ କହିଲେ, "ଯାହା ଖାଇବାର ଆଜି ଖାଇ ଯାଇ ଥା' ଘରକୁ ପୁଣି ଫେରି ନ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ତ ବସାଦହି ପାଇଁ ଝୁରି ମଲେ ମଧ୍ୟ ବସାଦହି ମିଳିବ ନାହିଁ ।"

ପ୍ରାୟ ଦଶଟାବେଳ ସଦନର ବାପା ଆମ କପାଳରେ ଗନ୍ଧାକ୍ଷତ ଲଗାଇ-ଦେଲେ । ଏଣେ ଅସଲ ଚନ୍ଦନକାଠ ଦୁର୍ଲଭ । ତେଣୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗଛର କାଠକୁ ଏଠାରେ ଚନ୍ଦନଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ, ଯାହାକୁ ଘୋରି-ଦେଲେ ଈଷତ୍‌ହଳଦୀ ବର୍ଣ୍ଣର ଘୋରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ସେଥିରେ ଚନ୍ଦନର ସୁବାସ ଆଦୌ ନ ଥାଏ । ଏହି ଘୋରା ଚନ୍ଦନର ଏକ ବଡ଼ ଟୀକା ଲଗାଇ ଦେଇ ତାହାରି ଭିତରେ ଅକ୍ଷତ ଗୃଣ୍ଡଲ ଲଗାଇ ଦେବାକୁ ଏଣେ ଗନ୍ଧାକ୍ଷତ ଦେବା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଗନ୍ଧାକ୍ଷତ ଗ୍ରହଣ କରି ଆମେ ଠାକୁରଘରେ ପ୍ରଣାମ କରି ଆସିବାବେଳେ ଅଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବବହ୍ୱଳ ଓ ଉତ୍ସାହିତ କଣ୍ଠରେ ମଙ୍ଗଳାଷ୍ଟକ ଗାଇଲେ, ତା'ପରେ ବଡ଼ପାଟି କରି କେଦାରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଡାକ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । କାଲିଠାରୁ ସଦନର ବାପା ପଣ୍ଡଶାଘରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ (ଛତା ଓ ବାଡ଼ି) ରଖି ଆସିଥିଲେ । ଆଜି ସକାଳୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଓ ସଦନର ବୋଝ ଦୁଇଟି ବନ୍ଧା-ହୋଇ ସାରିବା ପରେ ପଣ୍ଡଶାଘରକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଇଚି । ମୁଁ ପଞ୍ଝୋଦରାକୁ ପିଠି ଉପରେ ପକାଇଲି । ଘରଯାକର ମଣିଷ ଆମକୁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଛୋଟି ଦେବାକୁ ଆସିଲେ । ସଦନର ମାଆ ଆଖି ଛଳ ଛଳ କରି ଅନାଇ ରହିଥାନ୍ତି । ବାଟ ପାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର ସତର୍କବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଆଈବୁଢ଼ୀ ଆମକୁ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଉ-ଥାନ୍ତି । ସଦନର ମାଆ ପାଞ୍ଚୋଟି ସନ୍ତାନର ଜନନୀ । କାଖରେ କାଖ ହୋଇଥିବା ସବା ସାନ ଗିଗ୍ଲିଶ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନ ଥାଏ; ତଥାପି ସବୁ ବୁଝୁଥିବା ପରି କାଖରୁ ଆମ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ତିନସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରେ କେହି

ରହିବେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସଦନର ଆଇମାଆ ଟିକିଏ ଆଶଙ୍କିତ ଓ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଥିବା ପରି ଜଣାପଡୁଥାନ୍ତି ।

ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁରୁ ଖସି ଆମେ କଏଲ ନଦୀର ଧାର ପାଖକୁ ଆସିଲୁ । ତା'ପରେ ଆଗକୁ ବଢି କ୍ରମେ ଦେବାଲ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଦେବାଲ୍‌ଠାରେ ବିଦ୍ୟାଧର ଓ ତାଙ୍କର ଭାଉଜ ଆସି ଆମ ସାଥିରେ ମିଶିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଆଗାମୀ ଦିନଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ର ଅତିବାହିତ କରିବୁ । ଭାଉଜ ବୟସରେ ପ୍ରୌଢ଼ା, ନେଳିଆ ଘାଗରା ଉପରେ କଳାରଙ୍ଗର ଆଙ୍ଗଡ଼ା ବା କୁର୍ତ୍ତା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି । ଆଙ୍ଗଡ଼ା ଉପରକୁ ନାଲି ଟହ ଟହ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଙ୍ଗର ଉତ୍ତରୀୟ ବା ପିଚ୍ଛୋଡ଼୍ । ଏହାର ଗୋଟାଏ କାନି କଟି କରି ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଡ଼ା ହୋଇଛି । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ନାନାବିଧ ଜିନିଷ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଡ଼ାଟିଏ । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରି ଯାଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଅତି ସଗର୍ବରେ ଗହଣାଗଣ୍ଠି ଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଶରୀର ମଣ୍ଡନ କରି ବାହାରିଛନ୍ତି । ଗୋଡ଼ରେ ରୂପା ମଲ, ହାତରେ ତିନି ସରି ବଟଫଳ ଓ ରୂପାର ଖଡ଼ୁ । ନାକରେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ସୁନା ନୋଥ । ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ସମସ୍ତ ଯାତ୍ରାପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଦେବଦର୍ଶନ କରିବେ ବୋଲି ସେ ଆମ ସାଥିରେ ସାହାସ କରି ବାହାରିଛନ୍ତି । କେବଳ ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପକ୍ଷରେ ହିଁ ଏପରି ସାହାସ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ।

ଖରା ବେଶ୍ କାଟୁଥାଏ । ଭଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ଆଜି ବଡ଼ ଅଭଦ୍ର ବେଳାରେ ଆମକୁ ଅନୁକୂଳ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଇଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଜଳଧାର ଦେଖି ଆମେ ପାଣି ପିଉଥାଉ । ତଉଲିଆ ଓଦା କରି ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ବାଟ ଚାଲୁଥାଉ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇ ଦିନର ବାଟ ଆମକୁ ଏହି ପିଣ୍ଡାର ନଦୀର କଡ଼େ କଡ଼େ ଚାଲିବାକୁ ହେବ । ଆଜି ପିଣ୍ଡାରର ପାଣି ବେଶ୍ ଗୋଳିଆ ହୋଇଯାଇଛି । ତା'ର ଆଗର ସେଇ ନୀଳାଭ ସ୍ୱଚ୍ଛ ରୂପ ଆଜି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ତେଣେ ଉପରେ ପିଣ୍ଡାରର ବରଫଭଣ୍ଡାର ତରଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ତେଣୁ କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ ଜଳର ସ୍ଫୀତ ସ୍ରୋତ ବହନ କରି ପିଣ୍ଡାର ନଦୀ ପଥରଶଯ୍ୟା ଉପରେ କୁଆଁରୀ ଝିଅଟି ପରି ସଶବ୍ଦରେ ନାଚି ନାଚି ଚାଲିଯାଉଛି । ବାଟରେ ଭାରି ଖରା କାଟୁଥାଏ । ନୂଆ ବାଟଚଲା ହଠାତ୍ ବାଧା ଲାଗିଲା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ କପାଳର ଝାଳକୁ ଆଖି ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ପଡୁଥାଏ । ପାଟି ଭିତରେ ଚାଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଡୁଥାଏ । ବାଟରେ ଛାଇ ଜାଗା ଦେଖି ବାରବାର ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେଲା । ଦୁଇ ଥର ପିଣ୍ଡାରନଦୀକୁ ଓହ୍ଲାଇଯାଇ ଗଙ୍ଗାଜଳ ପିଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନଦୀର ଜଳ ଗଙ୍ଗାଜଳ ।

ନଦୀ କଡ଼େ କଡ଼େ ଚୀଡ଼୍‌ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟଦେଇ ରାସ୍ତା ଚାଲିଥାଏ । ପରସ୍ତେ ଉଠାଣି ପୁଣି ପରସ୍ତେ ଗଡ଼ାଣି । ତେଣୁ ମନକୁ ବୋଧ ଦେବାକୁ ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଖୁବ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥାଏ । ପାଖ ଗାଆଁରେ କେତେକ ପିଲା ସୋଲ୍‌ଟାରେ ଜାଳେଣି କାଠ ବୋଝେଇ କରି ଘରକୁ ଫେରୁଥାଆନ୍ତି । କେଉଁଠି ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁର ପୁଅଝିଅ ଜବ୍‌ଟ ଖରାରେ ଗାଈମଇଁଷି ଚରାଇ ବାହାରି ଥାଆନ୍ତି । ଖରାଦିନଟା ପାହାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ କୋଳି ପାଚିବାର ଦିନ । ରାସ୍ତାର ଦୁଇ କଡ଼ରେ ପାଚିଲା ହିସାଲୁ (Raspberry) ଓ ଦରପାଚିଲା କରମୋଙ୍ଗ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ପିଲାମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଗୀତ ଗାଇ କୋଳି ଖାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଆନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଖାଖ ପର୍ବତ ଉପରୁ ଝରଣାର ସରୁଧାର ସିଧା ନଈ ଭିତରକୁ ବହି ଆସିଥାଏ । ବର୍ଷାଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଧାରାଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ବହୁଥାଏ । ମନେ ହେଉଥାଏ, ପାହାଡ଼ୀ ନଦୀର ଜଳସ୍ରୋତକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇ ଦୁଇପାଖରେ ପର୍ବତଜନକ ଯେପରି ସମର୍ଥଦାଶ୍ରୁ ବୁହାଇବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି ।

ସଦନ କହିଲା, ପିଣ୍ଡାରନଦୀ ପାର୍ବତ୍ୟ ଲୋକ-ଜୀବନର ଏକ ପରମ ସମ୍ପଦ । ଘର ତିଆରି କରିବାକୁ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ପଥର ନେବାକୁ ଏହି ନଦୀକୁ ଆସନ୍ତି । ପ୍ରତି ପରିବାରର ଅଟା ପେଷିବା କାମ ଏହି ନଦୀ ଭିତରେ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରର ଶିଳ-ଶିଳପୁଆ ଏହି ନଦୀରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ ।

ନଈ ସେ ପାଖକୁ ଅନାଇଲି । ଆମ ଏ ପାଖର ରାସ୍ତାଟି ସହିତ ପ୍ରାୟ ସମାନ୍ତର ଓ ସମସର ହୋଇ ସେ ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ପାହାଡ଼ କାଟି ରାସ୍ତା ଯାଇଚି । କେଉଁଠି ଉପରକୁ ଉଠିଚି, କେଉଁଠି ତଳକୁ ଗଡ଼ିଯାଇଚି । କେଉଁଠି ଶ୍ୟାମଳ ଅରଣ୍ୟର କଟି ଉପରେ ରୁପାର ଚାପସରି ପରି ଝଟକି ଉଠୁଚି, ଅରଣ୍ୟବାସର ଉହାଡ଼ରୁ ହଠାତ୍ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇ ପୁଣି ହଠାତ୍ କୁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଉଚି । କେଉଁଠି ପର୍ବତର ବକ୍ଷରେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ପରି ଏକାବେଳେ କାନ୍ଧଯାଏ ଛୁଇଁବା ଲାଗି ଉପରକୁ ଉଠିଯାଉଚି ।

ସାତମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ଥରାଲି,—ବେଳ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟା ହୋଇଥିବ । ଆଗ ବନବିଭାଗର ଡାକବଙ୍ଗଳା ପଡ଼ିଲା । ଚାରିପାଖରେ ଶିଶୁଗଛର ଶ୍ରେଣୀବଳୀ (Nursery) । ପାରେଷ୍ଟ ସେ ପାଖକୁ ଗୋଟାଏ ମାଦନ୍‌ (Willow) ଗଛ ମୁଣ୍ଡ ଝାମ୍ପୁରି କରି ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଉହୁଙ୍କି ପଡ଼ିଚି । ପାଖରେ ଜଳାଧର । ପାଣି ପିଇ ସାଷ୍ଟାମ ହୋଇ ମାଦନ୍‌ଗଛର ଘନଛାଇରେ ଘଡ଼ିଏ ଥକ୍‌କା ମାରିବା ପରେ ଆମେ ଯାଇ ଥରାଲିର ବଜାରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଚାରିପାଖରେ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ

ଦ୍ୱାରା ଘେରାହୋଇ ରହିଥିବା ଅଞ୍ଚଳ । ଏହି ଜାଗାଟିର ଆକାଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛ । ନଦୀ ଉପରେ ଥିବା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଝୁଲାପୋଲ ନଦୀର ଦୁଇ ପାଖକୁ ମିଶାଇ ଦେଉଚି । ତଳେ ନଦୀର ଭୀମଗତି ଜଳସ୍ରୋତ ପଥର ଉପରେ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଗର୍ଜନ କରିଯାଉଚି । ପୋଲ ତଳକୁ ପ୍ରାୟ ପଚିଶିଟି ପନ୍‌ଚକି,—ସୋଲଟାରେ ଅଟା ବୋଝାଇ କରି ପିଠିରେ ଲଦି ଲୋକମାନେ ଉପରକୁ ଉଠୁଚନ୍ତି । ଏ ପାଖର ପର୍ବତ ଉପରେ ମାଇନର ସ୍କୁଲ, ସେ ପାଖରେ ଆକାଶ ଉପରେ ଆଖଡ଼ା ଜମାଇ ରହିଥିବା ପରି ଉନ୍ନୟନ ବ୍ଲକର କଚେରି ଓ ନିବାସମାନ । ଏଠି ଡାକଘର ଅଛି, ଲୁଗା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନୋହାରୀ ଜିନିଷର ଦୋକାନମାନ ଅଛି । ଦୋକାନକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ସନ୍‌ଲାଇଟ୍‌ ସାବୁନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଲ୍‌ସନ୍‌ କମ୍ପାନୀର ଟିଣ ଲହୁଣୀ ଓ ଏନୋଜ୍‌ ଫ୍ରୁଟ୍‌ସଲଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ସାଇତା ହୋଇ ରଖାଯାଇଚି । ପୋଲ ପାରହୋଇ ଆମେ ଏ ପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଚାହା ଦୋକାନରେ ଆସି ବସିଲୁ । ଅନ୍ୟମାନେ ଚାହା ପିଇଲେ, ସଦନ ଓ ମୁଁ ସର୍ବତ ମଗାଇଲୁ । ପିଉ ପିଉ ସଦନ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲା, ଏହାଠାରୁ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଶତ ଗୁଣେ ଭଲ, ଶୀତଳ ଓ ସୁସ୍ୱାଦୁ । ମନର ଅବଶୋଷର କ୍ଷତି ପୂରଣ କରିବାକୁ ଆମେ ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ ଗରମ ଚାହା ପିଇ ଦମ୍ଭ ହେଲୁ । ପୁଣି ବୋଝ ଉଠାଇ ଆମର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲୁ ।

ବାଟରେ କୁଲ୍‌ସାରି ଗାଆଁ ପଡ଼ିଲା । ନଈ ଉପରେ ସେ ପାଖକୁ ଅସ୍ଥାୟୀ ପୋଲ ତିଆରି ହୋଇଚି । କୁଲ୍‌ସାରି ପରେ ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ବେଶ୍‌ ଉଠାଣି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେଲା । ଉପରକୁ ଉଠୁ ଉଠୁ ଆମର ସବୁ ବଳ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯିବା ପରି ମନେହେଉଥାଏ । ହାର୍‌ମେନଧାରକୁ ଉଠିବା ପରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଦେଖି-ବାକୁ ମିଳିଲା । ଆମେ ଦୋକାନରେ ପଚାରି ବୁଝିଲୁ ଯେ ସେଠାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଖାଇବା ଜିନିଷ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଚନାବାଦାମ ନୁହେଁ କି ବୁଟଭଜା ନୁହେଁ । ନିରାଶ ହୋଇ ପୁଣି ଆଗକୁ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନଦୀ ସ୍ୱଚ୍ଛ ହୋଇ ଆସିଲା । ଦୁଇ ପାଖରେ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ ଭିତରେ ଆପଣାର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବର୍ତ୍ମ କାଟି ସେ ବହି ଚାଲିଥାଏ । ତଳେ ଗହନ ଅରଣ୍ୟ । ମଝିରେ ମଝିରେ ନଦୀର ଧାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଯାଉଥାଏ, ପୁଣି ହଠାତ୍‌ ଲୁଚି ଯାଉଥାଏ । ଏଣେ ଆକାଶରେ ମେଘ ଉଠିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ପର୍ବତଶିଖରର ସେ ପାଖରେ କେଉଁ ତଳ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ବୋଧହୁଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତ ହେଉଚନ୍ତି; ତେଣୁ ଏ ପାଖରେ ମେଘସବୁ ହଠାତ୍‌ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । କିନ୍ତୁ ପର୍ବତର ଏ ପାଖରୁ ଆମେ ଅସ୍ତଶୋଭାର ଆଉ କୌଣସି ଆଭାସ ମଧ୍ୟ ପାଇଲୁ ନାହିଁ ।

ହାର୍ମନଧାରର ଉଠାଣି ଉଠିସାରିବା ପରେ ଶରୀରଟା ଏକାବେଳେକେ ହାର୍‌ମାନି ଥକ୍‌କା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ପେଟର ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇଦେଲା ଯେ ଏଥର ତାକୁ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇଦେବା ଅବଶ୍ୟ ଦରକାର । ଖାଲିପେଟରେ ଲଗାତର ଉଠାଣି ବାଟ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ମଣିଷର ଦଶା ଯାହା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ରାସ୍ତାରେ କେଉଁଠି କିଛି ମିଳିଲା ନାହିଁ, ଚାହାପାଣି ଟୋପାଏ ମଧ୍ୟ ନୁହେ । ମନ ଭିତରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଭରିଦେଇ ପେଟକୁ ବୁଝାଇ ଶୁଝାଇ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ହେଲା । ଅଗ୍ନାଳିଠାରୁ ଆଠ ମାଇଲ ଯିବା ପରେ ମିଁଙ୍ଗ୍ ଗ-ଧେର୍ । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ଗଧେର୍ ଅର୍ଥ ଝରଣା । ପର୍ବତ ଉପରୁ ପାଣିର ମୋଟା ଧାର ଭୀଷଣ ଶବ୍ଦରେ ବହି ଆସି ତଳେ ପିଣ୍ଡାର ନଦୀର ସ୍ରୋତକୁ ପୁଷ୍ଟ କରିବାରେ ଲାଗିଚି । ଗଧେର୍ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଆଗ ପେଟେ ପାଣି ପିଇ ପକାଇଲି । ପାର୍ବତ୍ୟଦେଶର ପାଣି ଯଥାର୍ଥରେ ଅମୃତ ସମାନ । ଟିକକ ପରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ମୁହଁ ସଞ୍ଜ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ଭାଉଜ (ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କର ଭାଉଜ) ଭାରି ଥକି ଗଲେଣି । ଆଉ ଚାଲିବାର ବଳ ନାହିଁ । ଏଠାରୁ ଆହୁରି ତିନି ମାଇଲ ଆଗକୁ ଯାଇ ଆଜି ନାରାୟଣବଗଡ଼ଠାରେ ରାତି କଟାଇବାର ଯୋଜନା ଥିଲା । ତଥାପି ଏହିଠାରେ ରାତିରେ ରହିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ଗଧେର୍ କୂଳରେ ଚାହାଦୋକାନ; ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରାତିରେ ରହିବାର ସୁବିଧା ଅଛି । ଦୋକାନର ମାଲିକ ମୁକୁନ୍ଦ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସର ବାଳକ । ବେଶ୍ ହିନ୍ଦୀ କହିପାରେ । ଆଗନ୍ତୁକ ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ସେ ଚାହା ତିଆରି କରି ଦେଉଚି, ମନେପଡ଼ିଲେ ମଝିରେ ମଝିରେ କାନରେ ଖୋସା ହୋଇଥିବା ବିଡ଼ିଟାକୁ ଚୁଲ୍ଲୀରୁ ଲଗାଇ ନେଇ କଳେ କଳେ ଟାଣି ନେଉଚି ।

ଏଇଠି ରହିବାର ଠିକ୍ ହୋଇଯିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ଜିନିଷପତ୍ର ଓହ୍ଲାଇ ପଥର ଦୁଆରେ ବସିପଡ଼ିଲି । ଆଗ ସଦନକୁ ପଠାଇ ଦୋକାନରେ କିଛି ଖାଇବା ଜିନିଷ ଅଛି କି ନାହିଁ ବୁଝିନେଲି । ସେତେବେଳକୁ ମୁକୁନ୍ଦ ଆମକୁ ଦେବ ବୋଲି ଚୂଲ୍ଲୀରେ ଚାହା ବସାଇ ସାରିଲାଣି । ସଦନ ଫେରିଆସି କହିଲା, କେବଳ ଗୋଲ୍‌କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଖାଇବା ଜିନିଷ ଆଉ କିଛି ମିଳିବ ନାହିଁ । ଗୋଲ୍ ଅର୍ଥ ଖୁରୁଡ଼ି ନଡ଼ିଆ । ଏହି ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ ନଡ଼ିଆରୁ ସଢ଼େଇ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଖାଲି ଖୁରୁଡ଼ିକୁ ବିକ୍ରୀକରନ୍ତି । ଏହାର ଦାମ ନିଶ୍ଚୟ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ ବେଶି ହୋଇଥିବ । ସମୁଦ୍ରକୂଳର ନଡ଼ିଆ ପାହାଡ଼ ଉପରକୁ ଆସିଲେ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ିଯିବା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ । ଡେ଼ନମାର୍କରେ ଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ଯେତେଥର ନଡ଼ିଆ କିଣିଚି, ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ଗୋଟିଏ ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛଅଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଚି । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅତିରିକ୍ତ ଦାମ୍ ଦେଇ ଗୋଲ୍‌ରସର ହେବାକୁ ମନ

ବଳାଲା ନାହିଁ । ସଦନ ପୁଣି ବୁଲି ଆସି କହିଲା ଯେ ଏଠାରେ ବୁଟଭଜା ବି ମିଳିବ । ତେବେ ସେଇଥିରୁ କିଛି ଅଣାଯାଉ । ଶସ୍ତା ପଡ଼ିବ, ପେଟ ମଧ୍ୟ ବୋଧ ହୋଇଯିବ । ଦୁଇ ଅଣାର ସେମେଟା ବୁଟଭଜା କିଣାହୋଇ ଆସିଲା । ଦୋକାନୀ ଆମ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରି ପୋପେ ହେବ କାଫଲ୍ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆଗିଦେଲେ । ପ୍ରଥମେ କାଫଲ୍ ଖାଇ, ତା'ପରେ ବୁଟଭଜା ଚୋବାଇ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ ପାଣି ପିଇବାରୁ ଅଗ୍ନି ଶାନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଭଲମନ୍ଦ ବା ତଟକା ବାସୀ ବାଛିବାର ଅବକାଶ ବି ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ସଦନର ବାପା ସ୍ୱୟଂପାକୀ, ଘରେ ଥିଲେ ଗୃହିଣୀର ହାତରନ୍ଧା ଖାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାହାରକୁ ଗଲେ ଆଉ କାହାର ହାତର ରନ୍ଧା ନ ଖାଇବାକୁ ସେ ନିୟମ କରିଚନ୍ତି । ସେ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ସେଠାରେ ଆପେ ଷ୍ଟୋଭ ଜାଳି ରନ୍ଧନ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ସଦନ ଓ ମୁଁ ଷ୍ଟୋଭେଇର ଦାୟିତ୍ୱରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମୁକ୍ତ । ଦୋକାନରୁ ଅଟା ଆଉ ଆଳୁ କିଣାହେଲା । ସେମାନେ ରୁଟି ଓ ତରକାରି କଲେ । ସଦନ ଓ ମୋ ପାଇଁ କଞ୍ଚା ପିଆଜ କଟାହେଲା । ଅନ୍ୟମାନେ ପିଆଜ ଖାଇବେ ନାହିଁ, ଶୁଦ୍ଧ ସାତ୍ତ୍ୱିକଭୋଜୀ । ମୁକୁନ୍ଦ ଥାଳୀ ଓ ଗିନିଆ ଯୋଗାଇ ଦେଲା । ଖାଇପିଇ ସମସ୍ତେ, ଦୋକାନପିଣ୍ଡାରେ ଆପଣା-ଆପଣାର କ୍ଳାନ୍ତ ଦେହକୁ ଗଡ଼ାଇଦେଲେ । ବିଛଣାର ଭଲମନ୍ଦ ବାରିବାକୁ ତର ସହିଲା ନାହିଁ । ବିଛଣା ଧରିବା ମାତ୍ରକେ ନିଦ ଆସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଆପଣାର କରିନେଲା ।

ଆଜି ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ୁ ନ ବୁଡ଼ୁଣୁ ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଉଠିଥିବ । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ପୂର୍ବଦିଗକୁ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପର୍ବତ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଚି । ତେଣୁ ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣିମାତିଥି ବୋଲି ହଠାତ୍ ଠଉରାଇ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନଈ ସେ ପାଖରେ ପର୍ବତ ଉପରେ ଜହ୍ନଆଲୁଅ ପଡ଼ିଲା । ସେ ପାଖରେ ଆଲୁଅ, ଏ ପାଖରେ ଛାଇ । ପ୍ରକୃତିର ଏହି ବିଚିତ୍ର ବିଭେଦ ଠିକ୍ କେଉଁ କାରିଗରର ଫଟୋଗ୍ରାଫି ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ମନ ଭିତରେ ନାନା ରହସ୍ୟର ଉଦ୍ରେକ ହେଉଥାଏ । ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ନଅଟା ବେଳକୁ ଏ ପାଖର ପର୍ବତ ଡେଇଁ ଜହ୍ନ ଉପରକୁ ଉଠିଲା । ସଞ୍ଜବେଳର କଳା ଓ ଧୂସର ମେଘସବୁ କ୍ରମେ ଧଳା ତୁଳାଖଣ୍ଡର ଆକାର ଧାରଣ କରି ଖେଳାଇ ହୋଇଗଲେ । ଶେଷକୁ ଆକାଶ ସଫା ହୋଇଗଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଆଲୁଅର ଚନ୍ଦନ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ଗିରିଆଡ଼କୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ କରିଦେଲା । ଉପରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଧବଳ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ, କାନ ପାଖରେ ଜଳସ୍ରୋତର ଅହରହ ପତନ ଶବ୍ଦ,—ପନ୍ଦର ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ଆଜି ଏହିପରି ଏକ ପରିବେଶରେ ଆମର ରହଣି ହେଲା । ଯାତ୍ରାପଥର ପ୍ରଥମ ରାତି ସାର୍ଥକ ହେଲା ।

ରାତରେ ସମସ୍ତେ ଶୋଇବାପରେ ମୋର କାମ ସାରି ଶୋଇ ଶୋଇ ରାତି ପ୍ରାୟ ବାରଟା ବାଜିଗଲା । କିନ୍ତୁ ନିଦ ଆସିବାକୁ ନାରାଜ । ଆଖି ଆଗରେ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ, ଉପରେ ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଆକାଶର ନୀଳ ମୁକୁଟ ପର୍ବତର ମସ୍ତକରେ ଝଲମଲ ହେଉଚି । ଶାନ୍ତ ଜହ୍ନଆଲୁଅରେ ଜଳଧାରାର ମୁଖରିତ ଶବ୍ଦ ଅଧିକ ଆମୋଦ ସୃଷ୍ଟି କରୁଚି । ସେଇ ଆଡ଼କୁ ଅନେକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାଇ ରହି ସମସ୍ତ ଶୋଭାଭଣ୍ଡାର ଭିତରେ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ତଲ୍ଲୀନ କରିଦେଲି । ବାଟକଷ୍ଟ କୁଆଡ଼େ ଭୁଲି ହୋଇଗଲା । ଦିନସାରା ଭୋଗିଥିବା ଖରାତାତି ଉପରେ ଯେପରି ଜହ୍ନର ଆଲୁଅ ଶୀତଳ ଚନ୍ଦନ ଲେପି ଦେଇଗଲା । ଏହି ଅପରିଚିତ ଝରଣା ଓ ପର୍ବତଖୋଲ ସହିତ ଅଳ୍ପ ସମୟର ପରିଚୟ ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା ।

ଭୋର ଚାରିଟାବେଳକୁ ଉଠି ପରଦିନର ରାସ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରିବାର କଥା ଥିଲା । ତେଣୁ ରାତି ସାଢ଼େ ତିନିଟାରୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ଆମେ ସମସ୍ତେ ପୁଣି ବାହାରି-ପଡ଼ିଲୁ । ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରାତିର ଜହ୍ନ ସେତେବେଳକୁ ବୁଡ଼ି ଆସୁଥାଏ । ସକାଳେ ସବାଆଗ ଉଠିଥିବା ଚଢ଼େଇଙ୍କ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ଶୁଣାଯାଉ ନ ଥାଏ । ବାଙ୍କ ବୁଲି-ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ମିଙ୍ଗ ଗାଆଁ ଦେଖାଗଲା । ଡାହାଣ ପାଖରେ ନଈକୂଳକୁ ନାରାୟଣଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ଆମେ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଚୁ ଚୁ ହୋଇ ଜଳଧାରା ପଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି । ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ସୁନ୍ଦର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ବଡ଼ ନାରାୟଣମୂର୍ତ୍ତି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସଦନର ବାପା କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧାରରେ ଆମେ କିଛି ଦେଖିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଧ୍ୟାନ ଓ କଳ୍ପନା ଭିତରେ ଦର୍ଶନ କରି ପୁଣି ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଆସିଲୁ ।

ତିନି ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ନାରାୟଣବଗଡ଼ । ଆମର ରାସ୍ତା ଏଠାରେ ନଈ ସେ ପାଖକୁ ଯାଇଚି । ଆମେ ଝୁଲାପୋଲ ପାରିହୋଇ ସେ ପାଖକୁ ଗଲୁ । ନଦୀରେ ମୁହଁ ଧୋଇ ସକାଳର ସ୍ନାନ ସାରି ନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତା'ପରେ ଦୋକାନରେ ବସି ଚାହା ପିଆହେଲା । ଚାହା ଗିଲାସର ଦାମ୍ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଯାଉଚି । ଖାଇବା ଜିନିଷ ନାସ୍ତି । ଚାହାଦୋକାନ ପାଖରେ କେତେଜଣ ନେପାଳୀ କୁଲି-ଅଧାଶୁଆ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କୁଲିଗିରି କରିବାର ହରକତକୁ ସେମାନଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଗଢ଼ୱାଲ ଜିଲ୍ଲା ଭିତରକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ କରି ଆଣିଚି । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷା ଜାଗାକେ ଜାଗାକେ ଫରକ । ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ଖୁବ୍ କମ୍ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିବାରୁ ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳର ପାହାଡ଼ୀ ଅଧିବାସୀ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀଙ୍କର ଭାଷା ବୁଝିପାରିବାକୁ

ବେଶ୍ କଷ୍ଟକର ମନେକରିଥାନ୍ତି । ଦେବାଲ୍ ଓ ଅଗଲର ପାହାଡ଼ୀଭାଷାଠାରୁ ଏହି ସ୍ଥାନର ପାହାଡ଼ୀଭାଷାର ସ୍ୱରପାତ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର । କ୍ରମେ ଏହିପରି ଭିନ୍ନ ହେଉ ହେଉ ପାହାଡ଼ୀଭାଷା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏପରି ଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଏ ଯେ ଆଲମୋଡ଼ାର ସାଧାରଣ ଲୋକ ସ୍ୱଭାବତଃ ଗଡ଼ୱାଲର କଥିତ ଭାଷାକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ବୋଲି ମନେକରିଥାଏ ।

ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଅଳଙ୍କାରରେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ବିଭିନ୍ନତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଚି । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଅଞ୍ଚଳର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସୁନାତାରରେ ତିଆରି ପ୍ରାୟ ଛଅ ଇଞ୍ଚ ବ୍ୟାସର ଏକ ନୋଥ ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି । ଚିବୁକକୁ ଡେଇଁ ବେକ ଉପରେ ଆସି ବାଜିବ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ଜୁଡ଼ାପାଖରୁ ଏକ ସୂତାଡୋରିରେ ଏହାକୁ ବାନ୍ଧି ମୁହଁ ଉପରେ ଏକ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନରେ ରଖି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଆମ ସହିତ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଭଙ୍ଗୀରେ ନୋଥ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନାରାୟଣବଗଡ଼ଠାରୁ ନୋଥର ପ୍ରଚଳନ ପ୍ରାୟ ନଥିଲା ପରି ମନେହେଉଚି । ଏଠାର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ନୋଥ ବଦଳରେ ବୁଲାକ୍ ବା ଦଣ୍ଡୀ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ନୋଥର ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ପାହାଡ଼ୀ ନୋଥର ଆକାର ଯେତିକି ବଡ଼, ଓଡ଼ିଶାର ଦଣ୍ଡୀ ଆଗରେ ପାହାଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପିନ୍ଧୁଥିବା ଦଣ୍ଡୀକୁ ନିଶ୍ଚୟ ସେତିକି ବଡ଼ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଦଣ୍ଡୀର ଫାସିଆ ନାକର ମଝିକାଣ୍ଡଠାରୁ ତଳ ଓଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ଆସିଚି, ଓ ତା'ପରେ ଦଣ୍ଡୀଟି ଚିବୁକ ଉପର ଦେଇ ଆହୁରି ତଳକୁ ଝୁଲିକରି ରହିଚି ।

ନାରାୟଣବଗଡ଼ଠାରୁ ଆମର ବାଟ ନଦୀର ଭୁଜକୁଣ୍ଡୀ ପାଖରେ ଯାଇଚି । ଏ ପାଖଟା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ଧାରୁଆ ଅନ୍ଧାରୁଆ ରହିଥାଏ । ରାତି ନ ପାହିଥିବା ପରି ମନେହେଉଚି । କିନ୍ତୁ ସେ ପାଖରେ ବେଶ୍ ଫରଚ୍ଚ ହୋଇଗଲାଣି । ସକାଳର କଅଁଳ ନାଲିଖରା ପଡ଼ି ସେ ପାଖରେ ଥିବା ପାହାଡ଼ଗୁଡ଼ିକର ଶିଖର ଚନ୍ଦା ଚନ୍ଦା ଦେଖାଯାଉଚି ଖରା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବଢ଼ି ଆସୁଥାଏ । ତେଣେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଦିଗ୍‌ବଳୟର ଅନେକ ଉପରକୁ ଉଠିସିବେଣି । ଆମେ ଯେତିକି ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଯାଉଥାଉ, ସେ ପାଖରେ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତଗୁଡ଼ିକରେ ଖରାର ବିସ୍ତାର ସେତିକି ସେତିକି ତଳଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ମାଡ଼ି ଗୁଲୁଥାଏ । ପାହାଡ଼ମାନ ମୁଣ୍ଡଆଡ଼ୁ ଅଣ୍ଟାଯାଏ ସ୍ନାନ କରି ଉଠିଥିଲା ପରି ମନେ ହେଉଥାନ୍ତି । ସେ ପାଖରେ ସବୁ ସଚେତ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି, ଏ ପାଖରେ ତଥାପି ସବୁ ଶୋଇଥିଲା ପରି ବୋଧହେଉଚି । ଶବ୍ଦ ଓ ସ୍ରୋତର ଏକ ଗମ୍ଭୀର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରି ମଝିରେ ନଦୀର ଜଳଧାର ଏକ ଶାନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧଚେତନ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ପଡ଼ି ରହିଥିବା ପରି ଦେଖାଯାଉଚି ।

ଆମେ ନାରାୟଣବଗଡ଼ଠାରୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଓ ତାଙ୍କର ଭାଉଜ ସେଠାରୁ ବାହାରି ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ପଛରୁ ଆସି ବାଟରେ ସେମାନଙ୍କର ସାଥି ଧରିଲି । ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତଙ୍କ ସହିତ ବାରଆଡୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାକଥା ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମିଶ୍ରବଂଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ,—ସଦନର ବାପାଙ୍କ ପରି ଆଖପାଖ ଗାଆଁରେ ଯଜମାନ କରି ଚଳନ୍ତି । କେଦାରବଦ୍ରୀ ଯାତ୍ରାରେ ଯିବା ପାଇଁ ସେ ଗତ ଚାରି ବର୍ଷ ହେଲା ବିଚାରକରି ଆସିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସମୟ ଓ ସୁଯୋଗ କିଛି ନ ଥିଲା । ସଦନର ବାପାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ସାହ ପାଇ ଏଥର ମନୋବାସନାର ପୂରଣ କରିବାକୁ ବାହାରି ଆସିଚନ୍ତି । ସେମାନେ ହେଉଚନ୍ତି ଚାରି ଭାଇ । ସବା ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କର ଗତ ତିନି ବର୍ଷ ହେଲା କାଳ ହୋଇଗଲାଣି । ମରିବାର ବର୍ଷକ ପୂର୍ବରୁ ସେ ସବା ସାନଭାଇ ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତଙ୍କୁ ଡାକି କହିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର ଭାରି ଖରାପ ଅଛନ୍ତି; ତେଣୁ ଥରେ କେଦାରବଦ୍ରୀ ଦର୍ଶନକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହରିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡନ କରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଭାଇଙ୍କର ଏହି ପରାମର୍ଶକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାଲାଗି ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ସେହିଦିନରୁ ଉପାୟର ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଥିଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଇଙ୍କର ଧର୍ମପତ୍ନୀ (ବା ଅଧର୍ମପତ୍ନୀ ?)ଙ୍କୁ ନେଇ ସେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରି ବାହାରିଚନ୍ତି । ସେ ଆଉ ଏକ କାହାଣୀ । ତାଙ୍କର ଭାଉଜଙ୍କୁ ଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଚନ୍ତି । ସେ ଚାଲିଯିବାର ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ ଥରେ ଖବର ମିଳିଲା ଯେ ସେ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ମେଦିନୀପୁରଠାରେ ଫଟୋଦୋକାନ କରିଚନ୍ତି ଓ ଫଟୋ ଉଠାଇ ବେଶ୍ ପଇସା ରୋଜଗାର କରୁଚନ୍ତି । ଖବର ପାଇ ଭାଇମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଘରକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ଲାଗି ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ନାମଙ୍ଗ ହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସିଏ ସେଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରି ସଂସାର କରିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ଅନେକ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ଦଶ ବର୍ଷର ଭାଉଜ-ବୋହୂଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସି ଏକାବନ ବର୍ଷ ହେଲାଣି, ତଥାପି ଭାଇ ଫେରି ନାହାନ୍ତି । ଉପସଂହାର କରି ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ କହିଲେ, ଯେତେବେଳେ ଭାଇ ଘରୁ ଯାଇ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ବାହାରେ ବାହାରେ ରହିଲାଣି, ସେତେବେଳେ ତାକୁ ମଲାଣି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ସେହି ଭଗ୍ନସଂସାରର ସ୍ମୃତିସ୍ୱରୂପ ରହିଥିବା ନିରପରାଧା ଭାଉଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ସହିତ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିଚନ୍ତି । ଦଗ୍ଧ ଅଥଚ ନିର୍ବାକ୍ ଅଭିଯୋଗ-ଶୁଷ୍କ ମନରେ ଟିକିଏ ହେଲେ କିଛି ହେବାର ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବେ ବୋଲି । ତୃତୀୟ ଭାଇ ଗାଆଁ ପାଖ ଆଉ ଏକ ଗାଆଁରେ ମାଷ୍ଟରୀ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉପରେ ଘରର ହାନିଲାଭ ଟେକିଦେଇ ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରି ଆସିଚନ୍ତି ।

କଥାରୁ ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ଆଗକୁ ବାହାରିଗଲି । ସକାଳର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣମୟତା ହୃଦୟ ଭିତରେ ଆହୁରି ଯିବାର ଆହୁରି ଆଗକୁ ମାଡ଼ିଯିବାର ଉତ୍ସାହ ଭରିଦେଉଥାଏ । ପାଦରେ ପଥଜୟୀ ପଥଚାରୀର ବଳ ଆଣି ଦେଇଯାଉଥାଏ । ପଥର ଭିତରେ କଟାହୋଇ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ବାଟରେ କେତେବେଳେ ଉପରକୁ ଉଠି ଓ କେତେବେଳେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ମୁଁ ଚାଲିଥାଏ, ମୋ ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ଫୁଟ ତଳେ ପିଣ୍ଡାରୁ ନଦୀ ମଧ୍ୟ ତାର ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ବହମାନ ଉତ୍ସାହ ସ୍ରୋତସମ୍ଭାର ନେଇ ଆଗକୁ ଚାଲିଥାଏ । ସଂସାରରେ ଆଗକୁ ଯିବାବେଳେ ବହମାନ ନଦୀସ୍ରୋତଠାରୁ ବଳି ସାଙ୍ଗ ଆଉ କଅଣ ମିଳିପାରିବ ? ମୁଁ ହଠାତ୍ ସେ ପାଖକୁ ଅନାଇଲି । ସୂତାକେରାଏ ପରି ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ଗଜ ଲମ୍ବର ଏକ ଜଳସ୍ରୋତ ଚିକ୍କଣ ପଥରର ବାଲୁ ଉପରେ ଏକ ସରଳରେଖାରେ ନଦୀଶଯ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବମାନ ହୋଇ ଆସିଛି । ସକାଳର କିରଣ ପଡ଼ି ସମଗ୍ର ଜଳସ୍ରୋତଟି ଏକ ଲମ୍ବ କାଚ ଖଣ୍ଡପରି ଝଟକି ଉଠିଛି ।

ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଗଲା ପରେ ଏପାଖରେ ଠିକ୍ ନଈକୂଳରେ କରବୀର ଜଙ୍ଗଲ ପଡ଼ିଲା । ପଥରର ବକ୍ଷ ଉପରେ କେଉଁଠାରୁ କେତେ ଗନ୍ଧ ଓ ରସ ସଂଗ୍ରହ କରି ଫୁଟି ଉଠିଥିବା ଗୋଲାପୀ ରଙ୍ଗର କରବୀର ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ପରିବେଶକୁ ସୁଗନ୍ଧମୟ କରି ରଖିଛି । ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ରେ ଥିଲାବେଳେ ସଫାଦ୍ (Sfad) ଠାରୁ ଗେନୋସାର (Genosar) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଲିଲି ଉପତ୍ୟକାରେ ଏକ ପର୍ବତଫୁଟା ନଦୀର ଗତିପଥ ଧରି ଭ୍ରମଣ କଲାବେଳେ ଠିକ୍ ଏହିପରି କରବୀର ଫୁଲର ଜଙ୍ଗଲ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ତଳର ସେହି ଆନନ୍ଦ ଯାତ୍ରାର ସ୍ମୃତିମାନ ହଠାତ୍ ଅନ୍ତରର ସ୍ଫଟିକ ଉପରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଆଠଟା ବାଜିବା ବେଳକୁ ନଓଗାଁ ପଡ଼ିଲା । ଗାଆଁଟି ନବଗ୍ରାମର ଅପ-ଭ୍ରଂଶରୁ ତିଆରି ହୋଇଛି ଓଡ଼ିଶାର ନୂଆ ଗାଁ ପରି ନାମଟି । ଏଠାରେ ପୁଣି ଝୁଲାପୋଲ ପାରହୋଇ ଆମେ ସେ ପାଖକୁ ଗଲୁ । ଆକାଶର ତୋରଣମୁଖ ଏଠି ପୂର୍ବଦିଗକୁ । ତେଣୁ ଏତେବେଳେକେ ଆସି ଆମ ଉପରେ ଭଲକରି ଖରା ପଡ଼ିଲା । ଖରାର ତାତି କ୍ରମେ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବେଶ୍ ଅନୁଭୂତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାଟରେ କେତେ ଜାଗାରେ ପର୍ବତର କେଉଁ ନିଭୃତ କଣ ଓ କନ୍ଦରୁ ଜଳଧାରମାନ ଅବ-ତରଣ କରି ଆସିଛି । ତୃଷାର୍ତ୍ତ ପଥଚଲା ପଥିକର ତୃଷା ଓ କ୍ଲାନ୍ତି ନିବାରଣ ପାଇଁ ଏହା ଅମୃତଧାରା ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ରାସ୍ତାର ଅନେକ ଜାଗାରେ ଏହି ଧାରାବ-ତରଣ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ଚମତ୍କାର, ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନକେ ଅତି ବିଚିତ୍ର । ଚାରିପାଖ ଯାକ ସବୁ ଶୁଖିଲା ଠକ ଠକ । ହଠାତ୍ ବୁଲିପଡ଼ି ରାସ୍ତାର ଗୋଟାଏ ମୋଡ଼ରେ ଆସି

ପହଞ୍ଚିଗଲି ବେଳକୁ ମୋଟା ଧାରରେ ଶୀତଳ ପାଣି ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ପୁଣି କେଉଁଠି ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡମାନଙ୍କର କାୟା ଧୌତ କରି ଜଳଭଣ୍ଡାର ଆପଣାକୁ ନାନା ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖାର ରଜତପରସ୍ତରେ ପ୍ରସାରିତ କରିଦେଉଛି ।

ନଓଗୁଁ ପରେ ଆମସୌଡ଼ି ଓ ତା'ପରେ ବିଗୋଲି । ଅନେକ ଦିନପରେ ଏହି ବିଗୋଲି ଗାଁରେ ଆମ୍ବଗଛ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ତେଣେ ଓଡ଼ିଶାରେ ହୁଏତ ତୋଟାରେ ପାଚିଲା ଆମ୍ବ ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିବ । ଏଣେ ଆମ୍ବକଷି ଧରିଛି; ସତେ ଯେପରି ଏଠାରେ ଆମ୍ବଗଛର ମାଘ ମାସ ଚାଲିଛି । ନଈକଡ଼କୁ ମନ୍ଦିର । ସେଠାରେ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରହନ୍ତି । ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଭିତରକୁ ଗଲି । ଶିବମନ୍ଦିର । ଆଗରେ ଧୂନିଘର । ତାହାରି ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ଆବାସ । ବାହାରେ ଚକା ବରିଗଛଟିଏ । ଉପରେ ଶିଆଳୀଲତା ମାଡ଼ିଛି । ଲତାଯାକ ଫୁଲ ଫୁଟି ଗଛଟିକୁ ଭରିଇ ରଖିଛି । ଲତାଟି ପ୍ରକୃତରେ ଶିଆଳୀଲତା କି ଆଉ କେଉଁ ଲତା, ଠିକ୍ କରି ଜାଣିବା ଲାଗି ଜଣକୁ କାହାକୁ ପଚାରିବି ବୋଲି ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଜଣେ ଚୀରପରିହିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଦୂରରେ ଗାଈବାଛୁରି ଚରାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବେଶଭୂଷା ଓ ମୁଖାକୃତିରୁ ଅନୁମାନ କଲି—ବୋଧହୁଏ ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଥିବେ । ଲତାଟି କି ଲତା ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି । ସେ ଓଠ ଉପରେ ତର୍ଜନୀ ଦେଖାଇ ଇଙ୍ଗିତ କଲେ ଯେ ସେ ମୌନବ୍ରତ କରିଛନ୍ତି । ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲି ।

ସେଦିନର ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ଧୂପ ପାଇଁ ଗାଆଁ ଭିତରକୁ ଯାଇ ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଚୂଆଶାଗ ଓ ପିଆଜ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଆଣିଲେ । ଆମେ ବାଟ ଧରି ଆଗକୁ ଚାଲିଲୁ । ନଈକୂଳରେ ଥିବା ବିଲମାନଙ୍କରେ ଚାଷୀମାନେ କ୍ଷେତକାମରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । କେତେ କଷ୍ଟରେ ନାଳୀ କାଟି ଝରଣାରୁ ପାଣି ଉଠାଇ ଜମିରେ ମଡ଼ାଇବା ପରେ ବଉଁଶଯାକ ସମସ୍ତେ ଆଣ୍ଠେଇପଡ଼ି ବିଲରୁ ଗହମମୂଳ ବାଛି ଜମା କରୁଥାନ୍ତି । ବିଲକୁ ଉଠିଆ କରି ଧାନ ବା କୋଦୁଅ ବୁଣିବେ । ପାହାଡ଼ୀ ଚାଷୀର ଚାଷକୁ ଖାଲି ଚାଷ ବୋଲି କହିଲେ କିଛି ବୁଝି ହେବ ନାହିଁ । ପଥୁରି ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ପାଇଁ ଏଠିକାର ଚାଷ ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ବିସ୍ମୟକର ଦୁଃସାହସ । ଆଗ ଜମିରୁ ପଥର ବାଛି, ସେହି ପଥରକୁ ଜମା କରି ଉଚ୍ଚ ହିଡ଼ମାନ ତିଆରି କରି ଚାଷୀ ଏତେ ଟିକିଏ ଜମିକୁ ତା'ର ସବୁ ଆଶା ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷାର ଗନ୍ତାଘର କରି ରଖି-ଥାଏ । ବିଲକୁ ଗଲବେଳେ ସେ ହଳ, ବଳଦ, କୋଡ଼ି, କୋଦାଳ ଓ ଦାଆ ସବୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇକରି ଯାଏ । ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ହତିଆର କାମରେ ଲାଗିବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ ।

ସକାଳୁ ଖାଲିପେଟରେ ମାତ୍ର ଚାହାପାଣି ପିଇ ଚାରି ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବାର ସଂଯମ ମୁଁ ଆଗରୁ କେବେହେଲେ ଅଭ୍ୟାସ କରି ନ ଥିଲି । ଆଜି ବାଧ ହୋଇ ଏହିପରି ଏକ ସଂଯମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବାରୁ ମୁଁ ମନେ ମନେ ଆତୁର ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଉଠିଲି । ଓଡ଼ିଆପୁଅକୁ ସକାଳୁ କଂସାଏ ପଖାଳ ବା ଚୂଡ଼ାଚକଟା ନ ମିଳିଲେ ତାର ମନ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଅତି ଗୌରବର ସହିତ ଚାହାପାଣି ପିଇବାକୁ ଖାଇବା ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । କାରଣ ଚାହା ଖାଇ ପେଟକୁ ଆବଶ୍ୟକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋଧ ଦେଇ ରଖିବା ସେଠିକାର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଯାଇଛି । ବଙ୍ଗାଳିବାବୁ ଚାହା ଖାଇ ଅଫିସକୁ ଯାଏ, ଆଉ କିଛି ନ ଖାଇଥିବାର ଅଭାବ ସେ ଆଦୌ ଅନୁଭବ କରିପାରେ ନାହିଁ । କଂସାରେ କଂସାଏ ପଖାଳ ଭାତ ଖାଇସାରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଘରର ଭୀମସେନ ତାହାକୁ କେବଳ ତୋରାଣି ପିଇବା ବୋଲି କହିଥାଏ । ବଗୋଲି ଗାଆଁ ବାଟର ଦୋକାନରେ ବସି ସଦନ ଓ ମୁଁ କାଲିଠାରୁ ପୁଡ଼ାରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା ବାସି ରୁଟିକୁ ଫିଟାଇଲୁ ଓ ନାଲି ରଙ୍ଗର ଗୁଡ଼ ମିଶ୍ରି ଦେଇ ତାକୁ ଚର୍ବଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ଚଟପଟ ଖାଇଦେଇ ଆଉ ମାଇଲିଏ ବାଟ ଉଠି ନଇଁ ଚାଲିଲୁ । ସେହିଠାରେ ଆଜି ଖାଇବାର ଯୋଜନା ଥିଲା ।

ଦୋକାନୀ ବଖରାଏ ଘର ଛାଡ଼ିଦେଲା, ଥାଳି କଂସା, ହାଣ୍ଡି ଓ ବାଲ୍ଟି ସବୁ ଯୋଗାଇ ଦେଲା । ସଦନର ବାପା ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ରୋଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଦିବ୍ୟ ଅରୁଆ ଚାଉଳର ଭାତ, ରଗଡ଼ା ବଗିର ବିଚିତ୍ର ଅଥଚ ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ଡାଲି ସହିତ ଖଡ଼ାଶାଗ ଲଗାଇ ଆମର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ସମାପ୍ତ ହେଲା । କିଛି ସମୟ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ଆମେ ପୁଣି ତିନଟା ବେଳକୁ ବାଟରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ଚାରି ମାଇଲ ଗଲାପରେ ପଡ଼ିଲା ସିମ୍ଲି,— ଏଠାରେ ବେଶ୍ ଦୋକାନପତ୍ର ଅଛି । ସିମ୍ଲିଠାରୁ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଉଡ଼ା ମଟର ରାସ୍ତା ତିଆରି ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । କେଉଁଠି ପର୍ବତ ଫଟାହେଉଛି ତ କେଉଁଠି ତଳୁ ପଥରର ଗାଣ୍ଠିକି ଉଠାଇ ଆଣି ରାସ୍ତାକୁ ଚଉଡ଼ା କରାଯାଉଛି । ସରକାରଙ୍କର ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗ ସହିତ ଗୋଆଲଦମ୍‌କୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଆଉ କେତେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ମଟର ରାସ୍ତା ତିଆରି ହୋଇଯିବ । ତା ହେଲେ ନୈନିତାଲ ଓ ଆଲମୋଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଉପର ଗଡ଼ୱାଲ ଅଞ୍ଚଳର ସଂଯୋଗ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ।

ଘୃଣପାଖର ଉର୍ଦ୍ଧିଦିଗକୁ ଅନାଇଲେ ବେଶ୍ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଆମେ ନଈକୂଳେ ଖସି ଖସି ଅନେକ ତଳକୁ ଆସିଲୁଣି । ସମତଳ ଭୂଇଁ ଉପରେ ପାଇନ୍‌ଗଛ

ଦେଖିବା ବିରଳ ହୋଇଗଲାଣି । ପର୍ବତ ମଥାନକୁ ଅନାଇଲେ ଚୀଢ଼ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଚି । ତଳେ ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀୟ ବୃକ୍ଷଲତାମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲାଣି । ସେପାଖର ପର୍ବତକନ୍ଦରରୁ ଅନେକ ଖଜୁରିଗଛ ଦେଖାଯାଉଚି । ସକାଳେ ଆସିବାବେଳେ ରାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାଖରେ ତେଜପତ୍ରର ଗଛ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ବାସଙ୍ଗଗଛ ଠିକ୍ ଅରମା ହେଲାଭଳି ରହିଚି । ମଝିରେ ମଝିରେ କେତୋଟି ଅଶନଗଛ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ।

ଖରାତେଜରେ ପଡ଼ି କପାଳରୁ ବାରମ୍ବାର ଝାଳ ପୋଛିବାକୁ ହେଉଚି । ରାସ୍ତାରେ ଯେଉଁଠି ଜଳଧାର ମିଳୁଚି, ସବୁଠାରେ ଆମେ ଦଣ୍ଡେ ଅଟକି ପେଟେ ଲେଖାଏଁ ପାଣି ପିଇବାରେ ଲାଗିଚୁ । କିନ୍ତୁ ପେଟ ଭିତରକୁ ଯେତେ ପାଣି ଯାଉଚି, ତାହା ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ ପୁଣି ଝାଳ ହୋଇ ନିର୍ଗତ ହେବାରେ ଲାଗିଚି । ଯେତିକି ବେଶି ପାଣି ପିଆଯାଉଚି, ଶୋଷ ସେତିକି ଅଧିକ ହେବାରେ ଲାଗିଚି । କପାଳର ଝାଳଛିଟିକାକୁ ବାରମ୍ବାର ହାତରେ ପୋଛି ରାସ୍ତାରେ ପକାଇଦେଇ ବାଟ ଚାଲି-ବାକୁ ହେଉଚି । ଜୀବନର ସବୁ ସ୍ୱେଦକୁ ଏହିପରି ଛିଟିକା କରି ପୋଛିଦେଇ ପାରିଲେ ହୁଏତ ଏ ବାଟ ସରିବ । ସବୁ ବାଟର ଶେଷରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦାନୁଭୂତି ଓ ଯେଉଁ ପ୍ରସନ୍ନ ସ୍ୱୀକାରମୟ ଜୀବନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ପଥିକ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଚି, ତାହା ମଣିଷର ସାଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବ; କର୍ମର ସ୍ୱେଦ, କର୍ମୀତ୍ୱମାନର ସ୍ୱେଦ, ଉଗ୍ର ତଥା ଆତୁର ସବୁପ୍ରକାର ଭକ୍ତି ଓ ସବୁପ୍ରକାର ଆସକ୍ତିର ସ୍ୱେଦ ପୋଛି ପକାଇ-ବାକୁ ହେବ । ସକଳପ୍ରକାର ପ୍ରଗଲ୍‌ଭତା ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ସ୍ୱେଦ ପୋଛି ପକାଇବାକୁ ହେବ; ତେବେ ଯାଇ ଏହି ବାଟ ପ୍ରକୃତରେ ସରିବ; ତେବେ ଯାଇ ମାନସ-ପ୍ରୟାଗରେ ସେହି ପ୍ରାଣମୟ ଓ ଆନନ୍ଦମୟଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇପାରିବ । ନଚେତ୍ ଏ ପଞ୍ଚପ୍ରୟାଗର ସ୍ନାନ, ପୁଣ୍ୟ ଓ ପାର୍ବଣ ବାଟର ଜାଲକୁ ଆହୁରି ଜଟିଳ କରି ପକାଉଥିବ,—ଆଗ୍ରହ ଯେତିକି ବଢ଼ୁଥିବ, ଅନ୍ଧାର ମଧ୍ୟ ସେତିକି ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥିବ ।

ସର୍ବଧର୍ମାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ,—ସବୁ ଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିପାରିଲେ ଯାଇ ପରମ ଶରଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାର ଅଧିକାର ମିଳିପାରିବ । ନାନାପ୍ରକାର ଖଣ୍ଡଧର୍ମ, ସ୍ୱାର୍ଥଧର୍ମ, ମୋହଧର୍ମ, ଆଗ୍ରହ ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କାର ଧର୍ମ ମୋତେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଶରଣାଗତିର ରହସ୍ୟ ଭେଦକରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଦିନର ବାଟ ସାରି ବେଳ ରତି ରତି ହେଉଥିବାବେଳେ ଆମେ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଯେପରି ଗୋଲର୍ଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ପାଖରୁ ବାଟ ଫୁଟାଇ

ଅପର ପାଖରେ ଆସି ବାହାରିବା ପରି ମନେହେଲା । କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗଠାରେ ମଟର ଅଛି, ବଜାର ଅଛି । ବାହାର ଜଗତ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସମ୍ପର୍କ ରହିଚ । ବଜାର ଭିତରକୁ ଆସି ଆମେ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମଶାଳାରେ ରହିଲୁ । ହାତରେ ଯେପେଇ କରି ଖାଇପିଇ ଶୋଇଲୁ । ଆଜି ସବମୋଟ ଏକୋଇଶ ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ହେଲା । କାଲି ସକାଳ ଠାରୁ ହଠାତ୍ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀଠାରୁ ଆମେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛତିଶି ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲି ଆସିଲୁଣି ।

କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗଠାରେ ପିଣ୍ଡାର ଓ ଅଲକାନନ୍ଦାର ସଙ୍ଗମ । ଅଲକାନନ୍ଦା ଆସିଚ ଉତ୍ତରରୁ, ପିଣ୍ଡାର ନଦୀ ଆସିଚ ପୂର୍ବରୁ । ଏହି ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ତୀର୍ଥ ଭୂମିରେ ଯେତେ ଜାଗାରେ ଗଙ୍ଗାର କୌଣସି ଦୁଇଟି ଧାରା ଆସି ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇଚନ୍ତି, ତାହାଁ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରୟାଗର ନାମ ଧାରଣ କରିଚ । ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି, ମହାଭାରତ ଯୁଗର କର୍ଣ୍ଣ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ବୋଲି ଏହି ସଙ୍ଗମଟିର ନାମ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗ ।

ବଡ଼ି ଭୋରରୁ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗଠାରୁ ମଟର ଚଢ଼ି ଆମେ ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗ ଆସିଲୁ । ଆମ ମଟର ଅଲକାନନ୍ଦାର ତଟେ ତଟେ ପାହାଡ଼ର ସରୁ ସାପୁଆ ବାଟ କାଟି ତଳକୁ ଖସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାଟ ମୋଟେ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ । ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ସାତଟା ବେଳକୁ ଆମେ ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏଠାରେ ଅଲକାନନ୍ଦା ଓ ମନ୍ଦାକିନୀର ସଙ୍ଗମ । କେଦାରନାଥରୁ ମନ୍ଦାକିନୀ ରୁଦ୍ରଙ୍କର ଚରଣ ଧୌତ କରି ବହିଆସୁଚ ବୋଲି ଏହି ପ୍ରୟାଗର ନାମ ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗ ।

ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗ ବଜାରଟି ବେଶ୍ ବଡ଼ । ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଭିଡ଼ ଓ କୋଳାହଳରେ କୋଳାହଳମୟ । ମଟର ଷ୍ଟାଣ୍ଡରେ ଶହ ଶହ ଯାତ୍ରୀ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଚନ୍ତି । ଭାରତର ସମତଳ ଭୂଇଁରୁ ହିମାଳୟ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ହରିଦ୍ୱାରକୁ ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱାର କହିଲେ ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦ୍ୱାର କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଯାଇ ଦେଖିଲି, ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ କି ସତୁରି ମଟର ଜମା ହୋଇ ରହିଚ । ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ, ଉତ୍ତର, ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ସବୁଆଡ଼ୁ ଯାତ୍ରୀ ଆସି ଏଠାରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଚନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ କେଦାରନାଥ ଓ ବଦ୍ରିନାଥ ଦର୍ଶନ କରିସାରି ଫେରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଦେହ ଧୂଳିଧୂସର, ବେଶଭୂଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବିନ୍ୟସ୍ତ; ତଥାପି ଯାତ୍ରା ଶେଷକରି ଆସିପାରିଚନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଉପରେ ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରସନ୍ନତା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଯେଉଁମାନେ ବାଟ ମୁହଁରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆଜଠାରୁ ଦୂରୂହ ଦୁର୍ଗମ କଠିନ ଦେବଯାନପଥ ଆରମ୍ଭ କରିବେ । ଆପଣା ଉପରେ ଥିବା

ଅଧା ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅଧା ଅବିଶ୍ୱାସର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଭରି ଚକିତ ଥିବା ପରି ଜଣାପଡୁଛି । ଘଣ୍ଟାକ ଭିତରେ ଭାରତର ଚାରିଆଡ଼ର ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଆଖି ପଡ଼ିଗଲା । ଦଳେ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଆସିଛନ୍ତି, ତାମିଲ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । ଆଉ ଦଳେ ଆସିଛନ୍ତି ନେପାଳର ସୀମାରେ ଥିବା ଆସ୍‌କୋଟରୁ । ବଙ୍ଗଳା ଓ ଜାମସେଦ୍‌ପୁରରୁ ଲୋକ ଆସିଛନ୍ତି,—ଆଗ୍ରା ପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଗାଆଁରୁ ଆସିଥିବା ଦଳେ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟ ଭେଟ ହେଲା । ଏହି ଧର୍ମପଥର ଯାତ୍ରାରେ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ ଏଠାରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଛି ।

ଇତିହାସର ଆବହମାନ କାଳରୁ ହିଁ ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ଧର୍ମପଥର ଯାତ୍ରାରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଆସିଛି । ରାଜନୀତି ଓ ଜାତୀୟତାର ପତାକାକୁ କୌଣସିମତେ ଭାରତବର୍ଷର ପତାକା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଭାରତର ରାଜନୀତି ଚିରଦିନ ସହରରେ ହିଁ ରହିଥିଲା । ପୁରୁଷପୁର, କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ, ଉଜ୍ଜୟିନୀ ବା ପାଟଳୀପୁତ୍ରରେ ରାଜନୀତି ହେଉଥିଲା । ପୁରୁଷପୁରର ରାଜନୀତି ହୁଏତ ପାଟଳିପୁତ୍ରକୁ ଜଣା ନଥିଲା । ଦୁଇ ଅଞ୍ଚଳର ରାଜଧାନୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ରାଜା ପରସ୍ପରଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ମନେକରି ଆପଣା ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧଘୋଷଣା କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତଥାପି ଆପଣାକୁ ଭାରତୀୟ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଏକ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ନୂତନତା ଅନୁଭବ କରୁଛୁ । ଭାରତର ରାଜନୀତି କେବେହେଲେ ଭାରତୀୟତାର ମର୍ମଭେଦ କରି ନାହିଁ । କେତେଟା ବିଶେଷ ଉତ୍ତେଜନା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଓ ଉପଲକ୍ଷକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏହା କେବେହେଲେ ସମଗ୍ର ଭାରତ-ବର୍ଷକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ପାରି ନାହିଁ ।

ଜାତୀୟତା ତ ଇଉରୋପରୁ ମାଗି ଆଣିଥିବା ଡାଅଣ ପରି । ଏ ଯୁଗରେ ଆମେ ଏହି ଜାତୀୟତାର ସୁଆଦ ଅଳ୍ପବହୁତ ଚାଖିଲୁଣି ସିନା, କିନ୍ତୁ ଏହି ଡାଅଣ ଲାଗି ଆମର ହାଣ୍ଡି ତିଆରି ହୋଇନାହିଁ । କେବଳ ଧର୍ମପଥର ଯାତ୍ରାରେ ଭାରତବର୍ଷ ଆଦିକାଳରୁ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହି ଭୂମିର ଚାରି ଧାମ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରମାଣ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏହି ଚାରି ଧାମରେ ହୁଏତ ଚାରିପ୍ରକାର ରାଜବଂଶର ଚାରି ଜଣ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରିଛନ୍ତି । ହୁଏତ ସେମାନେ ପରସ୍ପରର ଭାଷା ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ପରସ୍ପରର ହାବଭାବ ଓ ଆଚାର-ବ୍ୟବହାରକୁ ବିଦେଶୀ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶରେ ଧର୍ମପଥ ରାମେଶ୍ୱରଠାରୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଓ ଦ୍ୱାରକା ଦେଇ ବଦ୍ରୀନାଥ ଯାଏ ପଡ଼ିଛି । ଏହି ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନଦୀର ଜଳବିନ୍ଦୁ ଭାରତବର୍ଷର ସକଳ ନଦୀର ପୁଣ୍ୟତୋୟା ସହିତ ଭାବଧର୍ମର ଭୂମି ଉପରେ ପବିତ୍ରୀକୃତ ହୋଇ ରହିଛି । ଯେତେବଡ଼ ପାଟି କରି ବକ୍ତୃତା ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଭାରତର ରାଜନୀତିକ ନେତା ତଥାପି

ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷକୁ ଏକାଠି କରି ବୁଝିବା ଲାଗି ବାହାରର ଖିଅ ପାଇପାରିବ ନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ବୁଦ୍ଧିର ସଂଘର୍ଷ ଭିତରେ ତା'ର ଆନ୍ତରିକତାର ଡୋରଗୁଡ଼ିକ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଯିବ । ଜାତୀୟତାର ନିଶା ଖାଇ ସାରା ଭାରତକୁ ଏକ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବାର ପ୍ରକୋପ ଦେଖାଇଲାବେଳକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଜାତି ଓ ଉପ-ଅନୁରକ୍ତିର ମୋହ ଆମକୁ ବାଟ ଭୁଲାଇ ନେବ । ଅଣଆୟତ୍ତ କରି ପକାଇବ । କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଧର୍ମକୁ, ଭାରତର ତୀର୍ଥ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ଐତିହ୍ୟକୁ ବୁଝିବାକୁ ଆମର ଯେତିକି ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିବ, ଆମେ ସେତିକି ଶାନ୍ତ ଓ ଅନୁଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଭାବରେ ଭାରତୀୟ ହେବାର ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରିପାରିବା । ଭାରତବର୍ଷକୁ ଏକ କରିବାକୁ ଯାଇ ରାଜନୀତିବାଲାମାନେ ବାରବାର ହାରିଚନ୍ତି ; ଜାତୀୟତାବାଦୀମାନେ ବାରବାର ହାରିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଧର୍ମର ନାମରେ ହିଁ ଭାରତବର୍ଷ ଚିରଦିନ ଏକାଠି ହୋଇଚି । ଭାରତ ତାର ଧର୍ମସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଚିରଦିନ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଆସିଚି । ବାରବାର ସେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଆପଣାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର ଓ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଚି ।

ଆମେ ମଟରଷ୍ଟାଣ୍ଡରେ ଅଳ୍ପ ଜଳଖିଆ ପାନ କରିନେଲୁ । ରାସ୍ତା ପାଇଁ କିଛି ଚିନା, ବୁଟଭଜା ଓ ଶୁଖିଲା ତାଲମିଶ୍ରୀଦାନା କିଣିନେଲୁ । ରାସ୍ତାରେ ଥକି ପଡ଼ିବାବେଳେ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଏସବୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବ । ତା'ପରେ ଅଲକାନନ୍ଦାର ପୋଲ ପାରି ହୋଇ ଆମେ ସେ ପାରିକୁ ଗଲୁ । କେଦାରନାଥର ଯାତ୍ରାପଥରେ ଏଠାରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଟର ଚାଲେ । ପର୍ବତ ଫଟା ହୋଇ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶହ ଗଜର ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ଭିତରେ ଏଠାରୁ କେଦାରନାଥ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାସ୍ତା ବାହାରି ଯାଇଚି । ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗର ଉଚ୍ଚତା ସମୁଦ୍ରପତ୍ତନଠାରୁ ଦୁଇହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ଏତେବେଳେ ଯାଇ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ ଗତ ଦୁଇଦିନଯାକ ଆମେ ଦେବାଳ ଓ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଚାରିହଜାର ଫୁଟ କେବଳ ତଳକୁ ଖସି ଖସି ଆସିଚୁ । ଏହିଠାରୁ ପୁଣି ଚଢ଼ାଣିବାଟ ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଏହି ପତ୍ତନଠାରୁ ଆହୁରି ନଅହଜାର ଫୁଟ ଉଠିକରି ଯାଇପାରିଲେ ଯାଇ ଆମର ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଏ ପାଖର ମଟରଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍‌କୁ ଆସି ଆମେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲୁ ଯେ ଉପରଓଳି ପୂର୍ବରୁ ଏଠାରୁ ମଟର ବାହାରିବାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ଏହି ଲାଇନରେ ମୋଟେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ମଟର ଚାଲେ । ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଏତେ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଯାଇଚି ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମଟରରେ ନେଇ ସେ ମୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ଏକ ସମସ୍ୟା ହୋଇପଡ଼ିଚି । ତାହାରି ଫଳରେ

ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗଠାରେ ସହସ୍ରାଧିକ ଯାତ୍ରୀ ଜମା ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ମଟରର କମ୍ପାନୀର ଅଫିସରେ ନାଆଁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଓ ଆପଣାର ନାଆଁ ଘୋଷଣା କରି ଦିଆ ନ ଗଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅନେକ ଯାତ୍ରୀ ଏହିପରି ଭାବରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଚନ୍ତି । କିଏ ଦୁଇ ଦିନ ରହିଲାଣି ତ କିଏ ଚାରି ଦିନ । ରାସ୍ତା ଉପରେ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ବା ନଦୀକୂଳରେ ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇବ, କେବଳ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ମଟରରେ ଯିବାର ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଯଦି ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗଠାରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଟର ମିଳି ଯାଇଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ଆମକୁ ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗ ଛାଡ଼ି ସେହି ସକାଳବେଳା ଆଗକୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମଟର ନ ମିଳିବାରୁ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଏହିପରି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାରି ଖୁସୀ ହୋଇଗଲି । ତୀର୍ଥଦର୍ଶନରେ ଭାରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦରକାର । ଯିଏ ସବୁ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ କରିବାର ଚଞ୍ଚଳ ଓ ଅଶାନ୍ତ ମନ ନେଇ ଏଠୁ ସେଠାକୁ ଦଉଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ଏ ତୀର୍ଥରେ ବୁନ୍ଦାଏ ପାଣି ମୁଣ୍ଡରେ ପକାଇ ଯିଏ ସେ ତୀର୍ଥରେ ଚ଼ମୁଟାଏ ତୁଳସୀ ବା ବେଲପତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଦଉଡ଼େ; ଏ ତୀର୍ଥରେ ଭୋଗ ଖାଇ ପୁଣି ସେ ତୀର୍ଥର ଧୂପବେଳେ ସବା ଆଗ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବ ବୋଲି ତରବର ହୁଏ, ସେ ହୁଏ ତ ଅନେକ ପୁଣ୍ୟ ହାସଲ କରେ । ସବୁ କଥା କରିପାରିଲି ବୋଲି ହୁଏ ତ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ଉତ୍ତେଜିତ ପରିତୃପ୍ତି ଲାଭ କରେ । କିନ୍ତୁ ସେ କୌଣସି ତୀର୍ଥର ଶାନ୍ତି ପାଇପାରେ ନାହିଁ । ସେ କୌଣସି ତୀର୍ଥର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ମଟର ପାଇଥିଲେ ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗରେ ଖାଲି ଖୋଜ ବୁଲାଇ ନେବା ବ୍ୟତୀତ ଆମେ ଆଉ କିଛି କରି ପାରି ନ ଥାନ୍ତୁ । ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଯିବାର ବିହ୍ୱଳ କାମନାରେ ଅନେକ ଦେଖିବା ଓ ଅନୁଭବ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ହରାଇ ପକାଇ ଥାଆନ୍ତୁ । ଅଧ୍ରୁବର ଅସ୍ଥିରତାରେ ଏହା ଧ୍ରୁବକୁ ହରାଇବା ପରି ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।

ବାସ୍, ଯେତେବେଳେ ଆଉ ମଟର ପାଇବାର ଆଶା ନାହିଁ, ତେବେ ଏତକ ରାସ୍ତା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚାଲିକରି ଯିବାକୁ ହେବ । ସମସ୍ତେ ଏହି କଥା ଠିକ୍ କଲେ । ଚାଲିକରି ଯିବା ଲୋକର ତରବର ସବୁବେଳେ ସହେ, ସବୁ କାମକୁ ତା'ର ସମୟ ରହେ । କିନ୍ତୁ ମଟରରେ ଯିବା ଲୋକକୁ ଏହି ସମୟ ମିଳେ ନାହିଁ । ଚାଲିକରି ତ ଯିବାକୁ ହେବ; ତେଣୁ ସଙ୍ଗମରେ ସ୍ନାନାଦି ସମାପ୍ତ କରିନେବାକୁ ଠିକ୍ ହେଲା । ଘାଟ ଉପରେ ମନ୍ଦିରବେଢ଼ାରେ ଲୁଗାପଟା ରଖି ଆମେ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲୁ । ସଙ୍ଗମର ଦୃଶ୍ୟ ଅତୀବ ମନୋହର । ପାଚେରିସମାନ ଠିଆହୋଇ ରହିଥିବା ପାହାଡ଼

ଭିତରୁ ଦୁଇପାଖରୁ ଦୁଇଟି ବେଗମତୀ ଜଳଧାରା ସପଣା ପରି ଧାଇଆସି ଏଠାରେ ଏକାଠି ମିଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମନ୍ଦାକିନୀର ସ୍ୱଚ୍ଛନୀଳ ଓ ଅଳକାନନ୍ଦାର ଈଷତ୍ ଜଳରାଶି ମିଶିବା ପୂର୍ବରୁ ମଝିରେ ଏକ ବିଭେଦକ ରେଖା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଉଛି । ହିନ୍ଦୁତୀର୍ଥର ସମସ୍ତ ଅଧାର୍ମିକ ଓ ଅଲକ୍ଷଣା ପରମ୍ପରା ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ଏହି ସ୍ନାନଘାଟଟି ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା । ଜୀବନରେ ଏଠାରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟାଗରେ ସ୍ନାନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କଲି । ସ୍ନାନ ସମାପନ କରି ଆମେ ମନ୍ଦିର ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ । ଚନ୍ଦନ ଘୋରି କପାଳରେ ଲେପି ଦେଲୁ । ଆଗେ ଏଠାରେ ଅନ୍ଧମୁନି ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସ୍ୱାମୀ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଆପଣାର ଉଦ୍ୟମରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହ କରି ସେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଖୋଲାଇଥିଲେ । ଏକ ସଂସ୍କୃତ ପାଠଶାଳା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ଚାରି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ତଳେ ଅନ୍ଧମୁନିଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଓ ଶିଷ୍ୟାମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରୁଛନ୍ତି ।

ମନ୍ଦାକିନୀର କୂଳେ କୂଳେ ଯାଇଥିବା ମଟର ରାସ୍ତା ଧରି ଆମର ବାଟଚାଲି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗରୁ ବାହାରୁ ନ ବାହାରୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗର କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଆମକୁ ହଇଜାର ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଯାତ୍ରୀମାନେ ଯେପରି ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରୁ ଫେରିଆସିବେ, ସେଥିପାଇଁ ରାସ୍ତାର ଦୁଇ କଡ଼ରେ ପଥର ଉପରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ ତରଫରୁ ଅନେକ ପରାମର୍ଶ ଓ ସତର୍କବାଣୀ ଗଦ୍ୟରେ ଓ ପଦ୍ୟରେ ଲେଖାହୋଇ ରହିଥିଲା । ରାସ୍ତାର ଦୁଇ କଡ଼େ ନଦୀର ଅତଡ଼ାରେ ଭୁଷଙ୍ଗ ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ ଭର୍ତ୍ତିହୋଇ ରହିଛି । ଭେଷଜ ଗୁଣ ଓ ଅବଗୁଣ ଥିବା ଅନେକ ବୃକ୍ଷଲତା ହିମାଳୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭରପୂର ରହିଛି । ତେଣୁ ଅଚିହ୍ନା ଘାସ, ପତ୍ର ବା ଡାଳକୁ ନ ଶୁଙ୍ଘିବା ବା ନ ଖାଇବା ଲାଗି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ ତରଫରୁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରି ଦିଆଯାଇଛି ।

ଆଗେ କେଦାରବଦ୍ରୀର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିବାକୁ ହେଲେ ଯାତ୍ରାପଥ ହରିଦ୍ୱାର ଓ ଋଷିକେଶଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା । ଯେଉଁଠାରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଗାଡ଼ିମଟର ଛାଡ଼ି ପାଦ ଚାଲିବା ରାସ୍ତାର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଆଜିକାଲି ଅନେକଦୂର ଆଗକୁ ରାସ୍ତା ପିଟିଗଲାଣି, ମଟର ଚାଲିଲାଣି । ତଥାପି ଚାଲିବା ଲୋକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍‌ବେଶି କମିଥିବା ପରି ମନେହେଉ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଶହ ଶହ ମଣିଷ ବାଟ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ବାଟକୁ ବାହାରିବା ମାତ୍ରକେ ଆଜି ସେହିମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ ମିଳିଲା । ଅଧିକ ବିତ୍ତ ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କୋଟ୍‌ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍ ପିନ୍ଧି, ଆଖିରେ ଚଷମା ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି ଲଗାଇ ବାଡ଼ି ଧରି ବାଟ ଚାଲୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ

ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ଏସବୁ ସାଧନ ଆଦୌ ନାହିଁ । ଆପଣାର ସାଧାରଣ ପିନ୍ଧିବାମାନ ପିନ୍ଧି ସେମାନେ ବାହାରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଦଳଦଳ ହୋଇ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଟ ଚାଲୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପୁଡ଼ା,—ତାହାରି ଭିତରେ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଲୁଗାପଟା, କମ୍ବଳ, ଖାଇବପାଇଁ ଚୂଡ଼ା, ଚାଉଳ, ଛତୁ ଓ ଗୁଡ଼ । ଗୋଡ଼ରେ କାନ୍‌ଭାସ ଜୋତା, କେଉଁଠି ଦଳରୁ କିଏ ପଛରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି ତ ତରତର ହୋଇ ଅବଶ ଦେହ ଓ ଅଧିକ ଅବଶ ପାଦକୁ ଯଥାଶକ୍ତି ଦଉଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ।

ଖଣ୍ଡେଦୂର ଯିବାପରେ ପଛରୁ ମଟର ଆସିଲା । ସଦନର ବାପା ଆମଠାରୁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଆଗେ ଆଗେ ଯାଉଥିଲେ । ସେ ମଟରକୁ ଛତା ଦେଖାଇଲେ । ସେ ଭାବିଲେ, ହୁଏ ତ ଏହି ମଟରରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ଜାଗା ମିଳିଯିବ । ତେଣୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହରେ ସେ ତର ତର ହୋଇ ମଟର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ । ମଟରରେ ଆଉ ଅଧିକ ଜାଗା ନଥିଲା । ଆଉ ଅଧିକ ଯାତ୍ରୀ ନବସାଇବାକୁ ବୋଧହୁଏ ଆରୋହୀମାନେ ଭାରି ଆପତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ମଟର ଆଉ ନ ଅଟକି ଚାଲି-ବାକୁ ଲାଗିଲା । ସଦନର ବାପା ମଟରରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ବେଳ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ମଟରରେ ବସି ଆଗକୁ ଗଲେ; ଆମେ ଚାରିଜଣ ପଛରେ ରହିଗଲୁ ।

ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାରେ ପାଞ୍ଚମାଇଲ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଏଗାରଟା ବେଳକୁ ଆମେ ଛତୋଲି ଚଟିରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଯାତ୍ରାପଥରେ ଏହି ଚଟି ହିଁ ଆମର ଆଶ୍ରୟ ହେବ । ଏଠାରେ ଭାରି ଗରମ । ଆଗ୍ରାର ଗରମଠାରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ କମ୍ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ଥାନର ପାଣି ମଧ୍ୟ ପିଇବାବେଳକୁ ଆଦୌ ଶୀତଳ ଓ ଶାନ୍ତିଦାୟକ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ଅଦୂରରେ ମନ୍ଦାକିନୀ ବହିଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ପଥରର ଗହ୍ୱରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ପାଣିପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଚଟିଘରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ଆମେ ରୋଷେଇବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲୁ । ଚଟିରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ରହିଛି । ସେହି ଭଣ୍ଡାରରୁ ଆମେ ଚାଉଳ, ବଟା ଓ କଞ୍ଚାତ୍ ମସଲା କିଣିଆଣିଲୁ । ପରିବା ଭିତରେ କେବଳ ଆଳୁ ମିଳିଲା, ସେର ବାରଅଣା । ଆଗ୍ରାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ଆଳୁର ସେର ହୁଏ ତ ଚାରିଅଣା ହୋଇଥିବ । ଭଣ୍ଡାରର ମାଲିକ କେଉଁଦିନରୁ କେଉଁଠି ପଡ଼ିରହିଥିବା କେଇଖଣ୍ଡ ଶୁଖିଲା ଆମ୍ବୁଲ ବାହାର କରି ଆମକୁ ଦେଲେ । ଅତି ଆଗ୍ରହର ସହିତ ସଦନ ତାହାକୁ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ଗୁଡ଼ମିଶ୍ରି ଓ ଲଙ୍କା ପକାଇ ଚଟଣି ବାଟିବସିଲା । ମୁଁ ଚୁଲି ଲଗାଇଦେଲି ଓ କଳରୁ ପାଣି ଆଣିଦେଲି । ରାନ୍ଧିବା ଓ ଖାଇବା ପାଇଁ ସେହି ଚଟିଘରେ ଥିବା

ଦୋକାନୀ ପାଖରୁ ବାସନ ମିଳିଲା । କାଠ ମିଳିଲା, ପାଣି ଆଣିବାକୁ ବାଲ୍‌ଟି ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । ବଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଅଧଘଣ୍ଟାକ ଭିତରେ ଅରୁଆ ଚାଉଳ, ଫାଳ ବଗଡାଲି ଓ ଆଳୁକୁ ଏକାଠି କରି ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ଖେଚେଡ଼ି ରାନ୍ଧିଦେଲେ । ସ୍ୱାଦ ବଢ଼ାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାହାଡ଼ୀ ରନ୍ଧନଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁସରଣ କରି ସେଥିରେ ଧନିଆ ହଳଦୀ ବଟା ମସଲା ପକାଇଦେଲେ । ଯେତେବେଳେ ପେଟ ଭିତରେ ଭୋକ ଜଳୁଥାଏ, ସେତେବେଳେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସୁଆଦ ନ ଲାଗୁଚି ବୋଲି କହିବା ଜଭପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । ଖାଇପିଇ ଚଟି ତରଫରୁ ମିଳିଥିବା ଛିଣ୍ଡା ତଲେଇ ଉପରେ ଖରାବେଳଟା କଟାଇନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଉପରବେଳାର ବାଟ ଚାଲିବା ଲାଗି ଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ତଲେଇ ଉପରେ ଲମ୍ବି ଯିବା ମାତ୍ରେ କାହିଁ କାହୁଁ ନିଦ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ।

ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲାବେଳକୁ ବେଳ ତିନିଟା ହୋଇଗଲାଣି । ଚଟି ଭିତରେ ଭାରି ଗରମ ଲାଗିଲା ବୋଲି ବଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଓ ତାଙ୍କର ଭାଉଜ ଗଛମୂଳ ଖୋଜିଦେଖି ରାସ୍ତା-କଡ଼ରେ କେଉଁଠି ଯାଇ ବସିବାକୁ ଅନେକ ଆଗରୁ ବାହାରି ଯାଇଥିଲେ । ସଦନର ବାପା ତ ସକାଳୁ ମଟର ଚଢି ଆଗକୁ ଚାଲିଯାଇଚନ୍ତି । ତେଣୁ ଜିନିଷପତ୍ର ବାନ୍ଧି ସଦନ ଓ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ଖରାରେ ତାଳୁଫାଟି ଯାଉଥାଏ । ଉତ୍ତରିଆକୁ ଓଦାକରି ମୁଁ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥାଏ । ସେଇଟା ବାରବାର ଶୁଖି ଯାଉଥିବାରୁ ତାହାକୁ ବାରବାର ଓଦା କରିବାକୁ ପଡୁଥାଏ । ବାଆଁ ପାଖକୁ ମନ୍ଦାକିନୀର ଜଳଧାରା ଖରମୁଖର ଗତିରେ ଆମେ ପଛରେ ପକାଇ ଆସୁଥିବା ପଥ ଆଡ଼କୁ ବହିଚାଲିଥାଏ । ପଥରର ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ଶତଧାରା ହୋଇ ନାନା ବଚିତ୍ର ଗତିରେ ବହିଯାଉଥିବା ଏହି ନଦୀଟି ଉପରେ ଯେତେଥର ଆଖି ପଡ଼ିଯାଉଥାଏ, ସେତେଥର ନୂଆ ଲାଗୁଥାଏ । ସେତେ ବଚିତ୍ର ବୋଧ ହେଉଥାଏ । ଶରୀରର ସମସ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ ଉତ୍ସାହିତ ମନ ତାହାକୁ ତଥାପି ଆଗକୁ ଟାଣିଦେବାକୁ ନୂତନ ବଳ ପାଉଥାଏ ।

ଛତୋଲି ଚଟିରେ ନିଦରୁ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ପଞ୍ଚାଏ ପିଲା ଆମକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥିଲେ । ଆମେ ଉଠି ଜିନିଷପତ୍ର ବାନ୍ଧି ସଜ ହେଲାକ୍ଷଣି ସେମାନେ ଆମ ଚାରିପାଖରେ ଘେରି ପଇସା ମାଗିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହେ ସେଠ୍, ଦେ ସେଠ୍ । ହଠାତ୍ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର କଥା ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସଦନ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଆମକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଦାତାର ସନ୍ଧାନରେ ଚାଲିଗଲେ । ବାଟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କେତେଥର ସେମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁ-ଥିଲା । କୋଉ ପିଲା ରାସ୍ତା ଉପରେ ବସି ନଦୀ ଅଭିମୁଖରେ ବାଳୁଙ୍ଗା ଚରାଉଚି,

ଆଠ ଦଶ ବରଷର କୋଉ ଝିଅ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଶୁଖିଲା ଡାଳ ଭାଙ୍ଗି ସୋଲ୍‌ଟା ଭିତରେ ପୂରାଇ ଘରକୁ ଫେରୁଛି, କୌଣସି ଯାତ୍ରୀ ରାସ୍ତାଉପରେ ଚାଲିଗଲେ ହଠାତ୍ ସେ କହିକହି ପଛରେ ଗୋଡାଉଚି, ହେ ସେଠ୍ ଦେ ସେଠ୍ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ବେଳ ଗଡ଼ିଆସିଲା । ସଦାନନ୍ଦଠାରୁ ତାଙ୍କର ଘରକଥା ଓ ତାର ପିଲାଦିନର କଥା ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ବାଟ କଟି ଯାଉଥାଏ । ସଦାନନ୍ଦର ବାପା ଶ୍ରୀ ମୋହନାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଅମ୍ବାଦତ୍ତଙ୍କର ସବା ବଡ ପୁଅ । ଚାରିଆଡ଼େ ଅମ୍ବାଦତ୍ତଙ୍କର ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ନାଆଁ ଡାକୁଥିଲା । କେତେ ଗାଁର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଖାତିର କରୁଥିଲେ । ଆଖପାଖ ଦଶକୋଶ ଅନ୍ତରରେ କେତେ ଗାଁରେ ସେ ଯଜମାନ କରି ବୁଲୁଥିଲେ । ବଡ଼ ପୁଅ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ପଢ଼ିଲେ, ପୂଜାକର୍ମ ଜାଣିଲେ ଓ କର୍ମକାଣ୍ଡ କଣ୍ଠସ୍ଥ କଲେ । ବାପା ନ ପାରିଲାରୁ କ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ନିଜେ ଯଜମାନଙ୍କର ଘରକୁ ଯାଇ ବିବାହାଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆଗକାଳରେ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଭାରି ଖାତିର ଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବାହାଘର କଲେ ଦଶପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ଦକ୍ଷିଣା ମିଳୁଥିଲା । ତାହା ବ୍ୟତୀତ ଫଳ, ପୁଷ୍ପ ଓ ବସ୍ତ୍ରଲାଭ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ବେଳେବେଳେ ଗୋଦାନ ମିଳିବା ଆଦୌ ଅସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ଅମ୍ବାଦତ୍ତଙ୍କର ଚାରିପୁଅରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣଙ୍କ ସରକାରୀ କୃଷିବିଭାଗରେ ଚାକିରି କରନ୍ତି । ନାମ କେଶବାନନ୍ଦ, ତୃତୀୟ, ପୀତାମ୍ବର, ଘରେ ରହି ଚାଷବାସ ବୁଝନ୍ତି, ଗୋରୁଗାଈ ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି । ସବା ସାନ ସୀତାରାମ ପିଲିଭିତ ଚିନି କଲରେ କାମ କରନ୍ତି । ବରଷରେ ଛଅମାସ ଚିନିକଲ ବନ୍ଦ ରହିଲାବେଳେ ସେ ଆସି ଘରେ ରହନ୍ତି । ଭାଇଙ୍କୁ ଚାଷ କାମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଏହିପରି କର୍ମବିଭାଜନରେ ଚାରି ଭାଇଙ୍କର ସଂସାର ଭାରି ଭଲରେ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା । ଚାଷବାସରୁ ଯାହା ମିଳୁଥିଲା, ସେଥିରେ ବଉଁଶଙ୍କର ପେଟ ପୂରିଯାଉଥିଲା । ଦୁଧ, ଦହି ଓ ଘିଅ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା । କିନ୍ତୁ ଏହି ସୁଖ ବେଶି ଦିନ ରହିଲା ନାହିଁ । ଚାରିପୁଅ ବାହା ହେଲେ । ସଂସାର ବଢ଼ିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର କୋଳକୁ ଛୁଆପିଲା ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଯେଉଁ ଦୁଇଭାଇ ବାହାରେ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଘରୁ ଅଶାନ୍ତିର ମଞ୍ଜି ଗଛ ହେଲା । ନଗଦ ପଇସା ଯେପରି ହାତକୁ ଲାଗେ, ଜମିରେ ଫଳୁଥିବା ସୁନା ସେପରି ଲାଗେ ନାହିଁ । ଜମି ତ ସମସ୍ତଙ୍କର । ତେଣୁ ସେଥିରୁ ଯାହା ଫଳିବ, ତାହାକୁ ଭୋଗ କରିବେ ସମସ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଚାକିରିରୁ ଆସୁଥିବା ନଗଦ ପଇସା ସମସ୍ତଙ୍କର କିପରି ହେବ ? ଦୁଇ ଖୁଡ଼ୀଙ୍କର ଏହି ବୁଦ୍ଧି କ୍ରମେ ଘରକୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ମନ୍ଥରା ପରି କାମକଲା । ଏହିବର୍ଷ ଦଶହରାକୁ ଚାରିଭାଇ ଭିନ୍ନେ ହୋଇଗଲେ । ଗୋଟାଏ ଘର ଚାରି ଘର ହେଲା,

ଗୋଟାଏ ଚୁଲ୍ଲୀ ଯୁଗ ଚୁଲ୍ଲୀ ହେଲା । ଗୋଟାଏ ଘରର ପିଲା ଯୁଗ ଘରର ପିଲା ହୋଇ ବାଣ୍ଟି ହୋଇଗଲେ । ସଦନର ବାପା ସ୍ୱଭାବତଃ ବଡ଼ ଉଦ୍ୟମୀ ଲୋକ । ଏହିସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସେ ହୁଁ କି ଚୁଁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଭାଇମାନେ ତାଙ୍କ ବାଣ୍ଟରେ ଯାହା ପକାଇଲେ, ସେ ତାହା ହିଁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବୁଢ଼ା ବାପା, ମାଆ ଓ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଭଉଣୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଭାଗରେ ପଡ଼ିଲେ । ମାଝରେ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଯଜମାନି କରି ଏଣେତେଣେ ବୁଲୁଥିବାରୁ ସେ ଗୃହବାସରେ ବେଶି ସମୟ ଦେଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସଦନର ମାଆ ନିଜେ ଝଟିକରି ଯେତିକି କରିପାରିବେ, ସେତିକି । ଏଣେ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ପାଞ୍ଚୋଟି ପିଲା । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଘରର ଅବସ୍ଥା କ୍ରମେ ଖରାପ ହୋଇ ଆସୁଚି । ଗୃହରୁ ଅମଳ କମିଯାଉଚି । ଯଜମାନରୁ ମଧ୍ୟ ଆଜିକାଲି ସେପରି କିଛି ମିଳୁନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ଯେଉଁଆର ଅଭାବ ଯେଉଁଆକୁ ବଳାଇଲଣି, ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବାକୁ ମନର ସନ୍ତୋଷ ଆଉ କାହାର ଅଛି ?

ଏକ ଘର ଅନେକ ହେଲା । ସଂସାରରେ ରୋଜଗାର ବଢ଼ିଲା, ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଲା । ତଥାପି ମୋହନାନନ୍ଦ ଦିନେହେଲେ ଆପଣାର ଭାଗ୍ୟକୁ ଧିକ୍କାର ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସବୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁଲାଇ, ସବୁ ବୋଝକୁ ଆପଣା ଉପରକୁ ଆଦରି ନେଇ ଓ ସବୁ ଅଭାବକୁ ବହନ କରି ତଥାପି ସେ କାହାରି ସହିତ ଟାଣ କରି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ, କାହାରି ଜୀବନ ଉପରକୁ କଦାପି ମାଡ଼ି ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ସରଳ ନିଷ୍ପାପର ଜୀବନ । ତାଙ୍କର ଧର୍ମକର୍ମ ତାଙ୍କୁ ଆଦୌ ଅଳସୁଆ କରି ପକାଇନାହିଁ । ମୁହଁକୁ କେତେ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ କେତେ ପାଠ ଜଣାଥିବା ପରି ତାଙ୍କର ହାତକୁ ମଧ୍ୟ କେତେପ୍ରକାରର କାମଧନ୍ଦା ଜଣାଅଛି । ଗାଆଁ ଯାକରେ ତାଙ୍କ ପରି କେହି ଏପରି ଚମତ୍କାର ଲଙ୍ଗଳଯୁଆଳି ତିଆରି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମିସ୍ତ୍ରୀକାମ ତାଙ୍କୁ ଭାରି ଭଲ ଭାବରେ ଜଣାଅଛି । ଗାଆଁରେ କାହାର ପନ୍‌ଚକି ବିଗିଡ଼ିଗଲେ ଆଗ ମୋହନା-ନନ୍ଦଙ୍କୁ ହିଁ ଡ଼ାକରା ପଡ଼େ । ସୋଲ୍‌ଟା ଓ ତଲେଇ ପ୍ରଭୃତି ବୁଣିବାରେ ସେ ଭାରି ଧୁରନ୍ଧର । ସେ ବୈଦ୍ୟବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠୁ ଯାହା ପାଇଚନ୍ତି ଚେର ମୂଳ ଓ ଔଷଧମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଘରେ ସାଇତି ରଖିଚନ୍ତି । ପାଠପଢ଼ା ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଲୋକମାନେ ପରାମର୍ଶ ଓ ଔଷଧ ନେବାକୁ ତାଙ୍କରି ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି । ଭିତରେ ପର୍ବତପରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଉପରକୁ କିଛି ଜଣା ପଡ଼େ-ନାହିଁ । ବୟସ ଆସି ପଞ୍ଚାବନ ଟପିଗଲଣି । ତଥାପି ଦିନକୁ ତିରିଶି ମାଇଲ୍‌ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପାହାଡ଼ୀ ରାସ୍ତା ଚାଲିବା ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲଣି । ସେ କାହାରି ଘରେ କାହାରି ରୋଷେଇରେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗାଆଁ ବାହାରେ ଥିଲାବେଳେ

ଅନେକ ସମୟରେ ଦୀର୍ଘ ପଥ ଚାଲିକରି ଆସିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ରୋଷେଇ ତାଙ୍କୁ ଆପଣାକୁ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଡେଙ୍ଗା ମଣିଷ, ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣର ସରୁଆ ଦେହ, ସବୁ କାମକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ସବୁ କଥାକୁ ରାଜି । 'ସର୍ବ ଜୀବହିତେ ରତ' ଜୀବନ ।

ତିଲ୍‌ବାଡ଼ା ଓ ରାମପୁର ଚଟି ପାରି ହେଲାପରେ ପ୍ରାୟ ବେଳ ବୁଡ଼ିଗଲା-ବେଳକୁ ଆମେ ଅଗସ୍ତ୍ୟମୁନିଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏଠାରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟମୁନି ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ବେଶ୍ ପ୍ରଶସ୍ତ ସ୍ଥାନ । ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏପରି ଖୋଲା ଜାଗା ବଡ଼ ବିରଳ । ନଈକଣ୍ଠିଆ ଉପରେ ଉଚ୍ଚ-ମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ । ନଈକୂଳରେ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଖେଳପଡ଼ିଆ । ଡାକ୍ତରଖାନା ଓ ଆହୁରି କେତେ ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ କଟେଜ୍ ଓ କୋଠା । ପାହାଡ଼ ଭିତରେ ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଆଜି ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଜନ-ଗହଳି ଗାଆଁ ଦେଖି ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା । ଏଠାରେ ରାତିରେ ରହିବୁ ନା ଆହୁରି ଆଗକୁ ଯିବୁ, ଏହିପରି ବିଚାର କରୁ କରୁ ଆମେ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରକୁ ଆସି ଦେଖିଲୁ ଯେ ବିଦ୍ୟାଧର ଓ ତାଙ୍କର ଭାଉଜ ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ ବସିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ସାରିଛନ୍ତି । ଖରାଏ ଖରାଏ ବାଟ ଚାଲିଛନ୍ତି । ବାଟରେ କୌଣସି ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ନାହାନ୍ତି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆଶା କରିଥିଲୁ ଯେ ସଦନର ବାପା ଆଗରୁ ମଟରରେ ଆସି ଆମ ଲାଗି ଏହିଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିବେ । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରଥମେ ଟିକିଏ ହତାଶ ହୋଇ-ପଡ଼ିଲେ ।

ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗଠାରୁ ଆଜି ଦିନକ ଭିତରେ ଆମେ ଦଶ ମାଇଲ ଚାଲିକରି ଆସିଲୁଣି । ଆଉ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଗଲେ ଆଗକୁ ସଉଡ଼ ଚଟି । ଦୁଇ ତିନୋଟି ଦୋକାନରେ ପଚାରି ବୁଝିଲୁ ଯେ ସେଠାରେ ରାତିରେ ରହିବାର ଓ ଖାଇବାର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଠିକ୍ ହେଲା ଏଠାରେ ଦୋକାନରେ ସାମାନ୍ୟ ଚାହା ପିଇ ଆମେ ସିଧା ସଉଡ଼ ଚାଲିଯିବୁ । ସେହିଠାରେ ରାତିରେ ରହି-ବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବୁ । ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଭିତରକୁ ଆମେ ଚାହା ପିଇବାକୁ ଗଲୁ । ଦୋକାନ ଭିତରେ ଦୁଇଟି ବଡ଼ ବଡ଼ କାଚ ବୋତଲରେ ଆଚାର ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରୁ କିଛି କିଣି ରାସ୍ତା ପାଇଁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବାକୁ ଭାରି ଲୋଭ ହେଲା । ଦୀର୍ଘ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା 'ଆଲୁକୀ ସବ୍‌ଜୀ' ନାମକ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱାଦ-ପାଣି ବିଶିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟକୁ ଅନ୍ନ ଓ ରୁଟିର ଆନୁସଙ୍ଗିକ ରୂପେ ଖାଇବାକୁ ହେଉଛି । ସେଥିରେ ଟିକିଏ ବିଚିତ୍ରତା ଓ ରୁଚିକରତା ଆଣିବାକୁ ଏହି ଆଚାର ନିଶ୍ଚୟ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିବ । ତେଣୁ ଅତ୍ୟଧିକ ପଇସା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆଚାରରୁ

ଅଧାସେର କିଣାହେଲା । ଗାଜ୍‌ର, ସାଲ୍‌ଗମ୍, ଆମ୍ବ, କାଗଜିଲେମ୍ବୁ ଓ କଞ୍ଚାଲଙ୍କାର ଏକତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଚାରକୁ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ପାଟି ଭିତରେ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ହେବାର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗ ଆଡୁ ଗୋଟିଏ ମଟର ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଓ ଦୋକାନ ପାଖରେ ଅଟକି ଠିଆହେଲା । ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ବିଦ୍ୟାଧର ଖବର ଦେଲେ ଯେ ଆମକୁ ଏହି ମଟରରେ ଜାଗା ମିଳି ପାରିବ । ତେଣୁ ତର ତର ହୋଇ ଆମେ ମଟର ଭିତରକୁ ଗଲୁ । ସଉଡ଼ି ଚଟିରେ ଅଟକି ରହିଥିବା ମନଟା ମଟରର ସାହା ପାଇ ଆହୁରି ଅନେକ ଆଗକୁ ଦଉଡ଼ି ପଳାଇଲା । ମଟରରେ ବସି ଆମେ ସଉଡ଼ି ଚଟି, ଚନ୍ଦ୍ରାପୁରୀ ଓ ଭିରି ଅତିକ୍ରମ କରିଗଲୁ । ବାଟରେ ଖିଆ ହୋଇଗଲା । ନାନାପ୍ରକାର ଭୟଙ୍କରଜନକ ମୋଡ଼ ବାଙ୍କ ଦେଇ ଉଠି ଓ ଉତୁରି ଆମର ମଟର ମନ୍ଦାକିନୀ ନଦୀକୁ ତଥାପି ବାଆଁ ପାଖରେ ରଖି ଚାଲିଥାଏ । ଅଗସ୍ତ୍ୟମୁନିଠାରୁ ଆଗକୁ ଦଶମାଇଲ ରାସ୍ତା ଗଲା ପରେ କାଖଡ଼ାଗାଡ଼ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଟର ଚାଲୁଚି । ଆଉ ଆଗକୁ ରାସ୍ତା ତିଆରି ହୋଇ ଚାଲିଚି । ତେଣୁ, ଆଉ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତେ ବର୍ଷଗଲେ କେଦାରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଆଉ 'କଠିନ କେଦାର' ବୋଲି କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆମେ ମଟରରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ମାତ୍ରକେ ଦେଖିଲୁ ଯେ ସଦନର ବାପା ଆମ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ଠିଆ ହୋଇଚନ୍ତି । ସକାଳୁ ଦୁଇ ଭାଗ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଆମର ଯାତ୍ରୀଦଳ ପୁଣି ଏକାଠି ହୋଇଯିବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ସାହାସ ଆସିଲା ଓ ସମସ୍ତେ ପୁଣି ଖୁସି ହୋଇଗଲେ ।

କାଖଡ଼ାଗାଡ଼ଠାରୁ ଆଉ ଆଗକୁ ମଟର ଯାଏ ନାହିଁ । କେଦାରନାଥ ଦର୍ଶନ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏଇଠାରୁ ଆପଣା ଆପଣାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି କେଦାରନାଥ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଯାତ୍ରୀ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନେ ଦାଣ୍ଡି କରି ଯାଆନ୍ତି । କେହି କାଣ୍ଡି କରି ଯାଏ, ଆଉ କେହି ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ମଧ୍ୟ ବସି କରି ଯାଏ । ଜିନିଷପତ୍ର ବୋହି ନେଇ ଯିବାଲାଗି କୁଲିଙ୍କର ଦଳ ମହଜୁଦ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଦାଣ୍ଡୀ ଅନେକାଂଶରେ ପୁରୁଣା କାଳର ତାମ୍‌ଜାନ୍ ପରି,—ଜଣେ ଲୋକ ପାଇଁ ଅର୍ଦ୍ଧଶାୟିତ ଅବସ୍ଥାରେ ବସିବା ଭଳି ଜାଗା ରହିଚି । ଏହାକୁ ଚାରି ଜଣ ବାହକ କାନ୍ଧେଇ କରି ନିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କାଣ୍ଡିରେ ବସି କରି ଯିବା ଏତେଦୂର ଆରାମଦାୟକ ନୁହେଁ । ଜଣେ ମଣିଷ କାନ୍ଧରେ ସୋଲଟା ପକାଇ ଯାଏ । ଯାତ୍ରୀକୁ ସେହି ସୋଲ୍‌ଟା ଭିତରେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଜାକିଜୁକି ହୋଇ ବସିବାକୁ ହୁଏ । ମୁଣ୍ଡ ଓ

ଘୋଡ଼ ସୋଲ୍‌ଟାର ବାହାରକୁ ବାହାରଥାଏ । ଅଣ୍ଟା, ପିଠି ଓ ଜଙ୍ଘ ସୋଲ୍‌ଟା ଭିତରେ ରହିଥାଏ । ବଡ଼ ଅଶ୍ୱସ୍ତିଦାୟକ ଏହି କାଣ୍ଡି; ତଥାପି ବାଟ ଚାଲିବାର କଷ୍ଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ଲୋଭରେ ଆପାରଗ ଓ ଅସମର୍ଥ ଯାତ୍ରୀ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏହି ସମସ୍ତ ଅଶ୍ୱସ୍ତିକୁ ଆଦର ନେଇ କାଣ୍ଡିର ଆଶ୍ରା କରିଥାଏ ।

ମୁଁ ପଚାରି କରି ବୁଝିଲି ଯେ କାଖଡ଼ାଗାଡ଼ଠାରୁ କେଦାରନାଥ ଦେଖାଇ ଆଣି ପୁଣି କାଖଡ଼ାଗାଡ଼ଠାରେ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ଗୋଟିଏ ଦଣ୍ଡୀର ଭଡ଼ା ହେଉଛି ଦୁଇ ଶହ ପଚିଶ ଟଙ୍କା । ଦଣ୍ଡୀଠାରୁ କାଣ୍ଡିର ଭଡ଼ା ଅନେକ କମ୍ । କାରଣ ଏଥିରେ ଜଣେ ଲୋକ ବାହକ ଦରକାର ହୁଏ, ଦଣ୍ଡୀରେ ଚାରିଜଣ । ଘୋଡ଼ାରେ ଗଲେ ମାଲିକ ପ୍ରତି ଟଙ୍କାଏ ଭଡ଼ା । ଘୋଡ଼ାର ମାଲିକ ଘୋଡ଼ାର କଡ଼େ କଡ଼େ ଚାଲିଥାଏ । ଘୋଡ଼ାକୁ ବାଟ ମଣାଇ ନେଉଥାଏ । ଭଡ଼ାଦେଲାବାଲା ଆରୋହୀ କେବଳ ନିକମା ହୋଇ ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ବସି ବାଟ ସାରିବାର କଳ୍ପନାରେ ଭାସୁଥାଏ ।

କାଖଡ଼ାଗାଡ଼ଠାରେ ଅନେକ ଭିଡ଼, ଅନେକ ଦୋକାନ । ଅବଶ୍ୟ ଆଗରୁ ଏଠାରେ କୌଣସି ଗାଆଁ ବା କୌଣସି ବଜାର ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାତ୍ରା-ପଥରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନର ଆକାର ଧାରଣ କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାସ୍ତା ଏହିଯାଏ ଆସିଛି । କେଦାରନାଥକୁ ଯିବାବାଲାଙ୍କୁ ଏହିଠାରୁ ଚାଲିବା ବାଟର ଆୟୋଜନ କରି ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । କେଦାରନାଥରୁ ଲେଉଟିଲାବାଲାଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରୁ ପୁଣି ମଟରର ଆଶ୍ରା ଧରିବାକୁ ହେବ । ମଟରର ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ । ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ସେହି ଅନୁପାତରେ ଅନେକ ବେଶି । ସେଥିଲାଗି ଏଠାରେ ଲୋକଙ୍କର ଭିଡ଼ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରହିବା ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦୋକାନୀ-ମାନଙ୍କୁ ପାଳିକ ପଡ଼ିଛି । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ଏହି ଅଧାବାଟରେ ସେହିମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପାଳକ, ପୋଷକ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ଓ ସରକାର—ସବୁ । ବରଷର ଏହି କେତେ ମାସ ସେମାନେ ନଗଦ ପଇସାର ଚମତ୍କାର ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି । ଧର୍ମଭାବରେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକାର ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୋକାନୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଉଥିବା ପଇସାକୁ ଧର୍ମପଥ ପାରି ହେବାର ଘାଟକଉଡ଼ି ଭାବି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ଆଜି ରାତି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଭୋଜନ ତଥା ଶୟନ ପାଇଁ ଏହି ଦୋକାନ ଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସି ରାହା

ନାହିଁ । ସଦନର ବାପା ଆମ ଲାଗି ଆଗରୁ ଏହିପରି ଦୋକାନଟିଏ ଠିକ୍ କରି ରଖିଥିଲେ । ରାସ୍ତାତଳକୁ ବଖରାଏ ବୋଲି ଘର । ଉପରେ ଘାସ ଛପର ହୋଇଚି । କାନ୍ଥ ଓ ଚଟାଣ କାଠପଟା ଦେଇ ତିଆରି ହୋଇଚି । ଦୁଆରମୁହଁକୁ ଚୁଲି; ଚୁଲି ଉପରେ ଚାହାର କେଟଲି ଓ ଉଗୁଡ଼ା ହୋଇ ଥୁଆହୋଇଥିବା କେତେକ ଗିଲାସ । ଚୁଲି ହୁତୁହୁତୁ ହୋଇ ଜଳୁଚି । ଗୋଟାଏ କେଟ୍ଲିରେ ପାଣି ଗରମ ହୋଇ ଫୁଟିବାରେ ଲାଗିଚି । ଦୋକାନ ବାହାରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖିଦେଇ ସଦନ ଓ ମୁଁ ନଈତଳକୁ ଗଲୁ । ସେଠାରେ ଶୌଚକର୍ମ ସମାପନ କରି ଆଗ ପାଣି ଭିତରେ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଡ଼କୁ ବୁଡ଼ାଇ ରଖି ବସିଲୁ । ପଥର ଅନେକ କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର ହୋଇଗଲା । ତାପରେ ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ଆମେ ଉପରକୁ ଆସିଲୁ । ଦୋକାନ ଭିତରେ ସଦନର ବାପା ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶି ରୋଷେଇ କରୁଚନ୍ତି । ଘରଟାଯାକ ଖାଲି ଧୂଆଁରେ ପୂରିଥାଏ । ଆମେ ଆଉ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ବୋର୍ହ ହେବାର ଅପଚେଷ୍ଟା ନ କରି ବାହାରେ ବାହାରେ ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ଚଟିଆଡ଼ ଯାକ କୋଳାହଳମୟ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ସତେ ଯେପରି ଯାନଯାତ୍ରା ଲାଗିଚି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୋକାନରେ ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଭିଡ଼ । ସବୁଠାରେ ଚୁଲି ଜଳୁଚି,—କେଉଁଠାରେ ରାଜସ୍ଥାନୀ ଗୃହିଣୀ ଉଡ଼ନିଆଁ ଉପରେ ରୁଟି ସେକୁଚି, ଆଉ କେଉଁଠାରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ମାଆ ଝିଅ କଡ଼େଇ ବସାଇ ପୁରି ଛାଣିବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳା, ମରାଠୀ, ଗୁଜୁରାଟୀ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀର ନାନାସ୍ଥାନୀୟ ବୋଲି ନାନା ଜାଗାରେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ସବୁ ଯାତ୍ରୀ ରହିବାଘର ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଖୋଲା ଆକାଶ ତଳେ କେତେ କେତେ ଲୋକ କେତେବେଳୁ ଶୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି । ରାତ ଥାଇ ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିବାର ରାସ୍ତାରେ କାଲି ସକାଳେ ବାହାରି ପଡ଼ିବେ ବୋଲି ।

ଫେରିଆସିବାବେଳକୁ ରୋଷେଇ ସରିଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଖାଇ ବସିଲୁ । ଗରମ ରୁଟି ଓ ପାହାଡ଼ୀ ଢଙ୍ଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଆଳୁର ଝୋଳ । ଆମେ ଅତି ସରାଗରେ ପୁଡ଼ା ଭିତରୁ ଆଚାର କାଢି ଖାଇଲୁ । ଅନ୍ୟମାନେ କହିଲେ, ଆମେ କାଲି ଖାଇବୁ । ଖାଇପିଇ ସେଇ ଅଣଓସାରିଆ ଦୋକାନ ଭିତରେ ଆମେ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମଣିଷ-ପ୍ରାଣୀ ଆପଣା ଆପଣାର ଶରୀରଗୁଡ଼ିକୁ ଖାପ ଖୁଆଇନେଇ ଶୋଇ-ପଡ଼ିଲୁ । ଆମକୁ ଘର ଛାଡ଼ିଦେଇ ଦୋକାନୀ ଦୁଇ ଜଣ ଘର ବାହାରକୁ ଯାଇ ଶୋଇଲେ ।

ଯେତକ ସହଜରେ ନିଦ ଲାଗି ଆସିଥିଲା, ଠିକ ସେତକ ସହଜରେ ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଦୁଇଟା ବେଳକୁ ମୋର ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । ଆସନ୍ନ ସକାଳର ଶୀତଳ ସ୍ପର୍ଶ ବଡ଼ ଅନୁଭୂତମୟ । ବିଶେଷତଃ, ଏହି ପର୍ବତୀୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାତ୍ରି ସମୟ କ୍ରମେ ମିଳାଇ

ଯାଇ ସକାଳ ହେବାଟି ମୋତେ ଅଧିକ ମନୋରମ ଲାଗେ । କୋଉ ଦୂର ପାହାଡ଼ରୁ ହଠାତ୍ ଚଢ଼େଇଟିଏ ଅତି କ୍ଷୀଣ ଶବ୍ଦଟିଏ କରି ଚେଇଁଉଠେ । ତାକୁ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଆଉ କେତୋଟି ଚଢ଼େଇ ଶବ୍ଦ କରି ଉଠନ୍ତି । ସକାଳ-ସଙ୍ଗୀତର ଆଳାପ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଆଖି ଖୋଲି ଗୃହିଁଲାବେଳକୁ ଶାନ୍ତ ଜୀବନର କୋଡ଼ ଭିତରେ ଜନ୍ମଲାଭ କଲା ପରି ମନେହୁଏ ।

ମୋର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉଠାଇ ଦେଲି । ସେତେବେଳକୁ କାଖଡ଼ାଗାଡ଼ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୂନ୍‌ଶାନ୍, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ସମସ୍ତେ ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ, ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା ସଂସାର କମ୍ବା ଆଗରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ତୀର୍ଥପଥର ଶଙ୍କା ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ଭିତରେ ବିଭୋର । ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତ ପରି ସମସ୍ତେ ଉଠିବସିଲେ । ଅଧା-ନିଦ ଓ ଅଧା-ଜାଗରଣ ଭିତରେ ଆମର ଜିନିଷପତ୍ର ବନ୍ଧାହେଲା । କାହାରି ମୁହଁରେ କୌଣସି କଥା ନାହିଁ । ସେହି ପରମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କଥା ନ କହିଲେ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ନଦୀକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଇ ମୁହଁହାତ ଧୋଇ ଆସିଲୁ । ସଦନର ବାପା ଆଗେ ଆଗେ ଗୃଲିଲେ, ତା'ପରେ ବଦ୍ୟାଦତ୍ତ, ତା'ପରେ ଭାଉଜ, ସବା ପଛରେ ସଦନ ଆଉ ମୁଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପିଠିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବୋଝ । ଗୋଡ଼ରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଜୋତାର ଠକ ଠକ ଶବ୍ଦ ଛଡ଼ା ସେତେବେଳେ ଆଉ କିଛି ଶୁଣା ଯାଉ ନ ଥାଏ । ଆମ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କର ମନର ଶୁଭ ଓ ମଙ୍ଗଳ ସମର୍ଥନ ନେଇ ଆମର ଶୁଭଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଉପରେ ଜହ୍ନି ଫୁଲ ପରି ଜହ୍ନ ପଡ଼ିଥାଏ । ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ ମନ୍ଦାକିନୀର ଗତିଶୀଳ ଶବ୍ଦ ଅଭୟ ଦେଇ ଯାଉଥାଏ । ଏହିପରି ଏକ ପ୍ରଶାନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆମର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବାଟ ଗୃଲିବାର କଷ୍ଟ ଆଦୌ ବାଧୁ ନ ଥାଏ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଇଲ ବାଟ ଅତିକ୍ରମ କରି ଗିବା ପରେ ନଦୀର ପୋଲ ପାରହୋଇ ଆମେ କୁଣ୍ଡଚଟିରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏହି ସ୍ଥାନର ନାମ କାହିଁକି କୁଣ୍ଡଚଟି ହୋଇଚି କେଜାଣି ? ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ଘର । ମଝିରେ ପଥର ବିଛା ହୋଇଥିବା ରାସ୍ତା । ଶ୍ରେଣିଆ ଗାଆଁଟି କ୍ରମେ ଅନ୍ଧାର ଭିତରୁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରୁଥାଏ । କେତେକ ଦୋକାନୀ ଉଠି ଚୁଲ୍ଲୀରେ ନିଆଁ ପକାଉଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଗୃହିଣୀମାନେ ରାସ୍ତାକଡ଼ରେ ବସି ତରତର ହୋଇ ଗିଲାସଗୁଡ଼ିକୁ ମାଜି ପକାଉଥାନ୍ତି । ଆଉ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଗଲେ ତଳୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯିବେ । ସେତେବେଳକୁ ଗୃହା ତିଆରି ହୋଇ ରହିଥିବା ଦରକାର । ଗିଲାସଗୁଡ଼ିକ ମଜାହୋଇ ଚୁଲ୍ଲୀପଖା ଉପରେ ଉଗୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିବା ଦରକାର । ଚୁଲ୍ଲୀ

ଉପରେ ଦୁଧର କଡ଼େଇ ବସି ଯାଉଥିବା ଦରକାର । ଚଟିଘରମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ସାରିଲାଣି । ପୁଣି ପଥ ଚାଲିବାକୁ ସେମାନେ ସଜବାଜ ହେଉଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଭିତରକୁ ଯାଇ ଆମେ ମଧ୍ୟ ଚାହାର ବରାଦ କଲୁ । ଦୋକାନଦାର ତରବର ହୋଇ ଆମକୁ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ ଚାହା ଧରାଇ ଦେଲେ । ଚାହା ପିଇ ଟିକିଏ ଚେଙ୍ଗା ଲାଗିଲା ମାତ୍ରକେ ସଦାନନ୍ଦ ବାପା ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ ଏଥର ଅସଲ ପାହାଡ଼ ଚଢ଼ିବାର ରାସ୍ତା ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଏହିଠାରୁ ଚାରି ମାଇଲ ଉଠିଯିବା ପରେ ଖରାପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଆମେ ଯାଇ ଗୁପ୍ତକାଶୀରେ ପହଞ୍ଚିଯାଇ ପାରିବା ।

ମନକୁ ଦମ୍ଭ କରି ଆମେ ସମସ୍ତେ ଉଠାଣି ବାଟରେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ନାନା ବାଙ୍କ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମୋଡ଼ ଦେଇ ରାସ୍ତା କ୍ରମେ ଉପରକୁ ଉଠି ଚାଲିଥାଏ । ନଦୀସ୍ରୋତର ଶବ୍ଦ ଓ ଜଙ୍ଗଲ କ୍ରମେ ତଳକୁ ତଳକୁ ଚାଲି ଯାଉଥାଏ । କୁଣ୍ଡଚଟିଠାରୁ ଆମେ ମନ୍ଦାକିନୀର ତୀରଭୂମି ଛାଡ଼ି ବେଶ୍ ଦୂରକୁ ଚାଲି ଆସିଲୁଣି । କ୍ରମେ ଫରଚ୍ଛ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ସବୁଆଡ଼ କ୍ରମେ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥାଏ । ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏ ବାଟ ଉଠିଲା ପରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଝାଳନାଳ ହୋଇ ସାରିଲୁଣି । କାହାରି ପାଟିରୁ ପଦେ ହେଲେ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଉଠାଣି ବାଟତକ ଉଠି-ଯିବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାବନା ମଧ୍ୟ କାହାରି ମନ ଭିତରେ ନାହିଁ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଇ ବସିଯିବାକୁ କାହାରି ସାହାସ ପାଉ ନାହିଁ । ଖରା ନ ପଡୁଣୁ ତ ଏମିତି, ବେଳ ଅଧିକ ହୋଇଥିଲେ ଆହୁରି କେତେ କଷ୍ଟ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତା ! ଯାହାହେଉ, ସକାଳ ଥାଉ ଥାଉ ଆମେ ବାହାରି ଆସି ପାରିଚୁ ବୋଲି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା କଥା । କପାଳରୁ ବାରି ବାରି ଝାଳ ପୋଛି ଖରି ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲାବେଳକୁ ଆହୁରି ଏକାଧିକ ବିନ୍ଦୁ ଝାଳ ଆସି କପାଳକୁ ଓଦା କରି ଦେଉ-ଥାଏ ଓ ତଳକୁ ଗଡ଼ିବ ବୋଲି ଟଳଟଳ ହେଉଥାଏ ।

ଏମିତି ମୋଡ଼ବାଟ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଉ ଯାଉ ଗୋଟାଏ ମୋଡ଼ ବୁଲି-ଗଲା ବେଳକୁ ହଠାତ୍ ହିମାଳୟର ଶୁଭ୍ର ଶୃଙ୍ଗ କେତୋଟି ସମ୍ମୁଖର ଆକାଶ ଉପରୁ ଆସି ଆଖି ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଚଢାଣି ବାଟରେ ଯିବାର ଏହି ସନ୍ତାପକାରୀ ପଥରେ ଏହିପରି ଏକ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଦୃଶ୍ୟସମ୍ଭାର ଆମଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛି ବୋଲି ମୁଁ ଆଦୌ କଳ୍ପନା କରି ପାରି ନ ଥିଲି । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଆଉ ଅଳ୍ପସମୟ ବାକି ଅଛି, ଏହି ସୂଚନା ଦେଇ ଶୃଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକର ଧାରି ଉପରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କିରଣର ଛଟିକା-ମାନ ଲାଗିରହିଛି । ସେ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ ! କି ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ଶୋଭା ! ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅଧା ଅନ୍ଧାର ଓ ଅଧା ଆଲୁଅର ପ୍ରଶାନ୍ତି ଯିବାଆସିବାର ବେଳ ରାଜତ୍ୱ କରି

ରହିଛି । ଅରଣ୍ୟର ଶ୍ୟାମଳିମା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ନଥିଲା ପରି ସ୍ୱପ୍ନମଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି,—ନିଖୁଣ ନୀଳ ଆକାଶ ଉପରେ ସବୁ ପାହାଡ଼ର ଯେପାଖର ଦିଶୁଛି ଶୁଭ୍ର ଶୃଙ୍ଗ,—ଓ ତାହାକୁ ଅଭିମଣ୍ଡିତ କରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଙ୍ଗର ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ, —ପର୍ବତର ମସ୍ତକ ଉପରେ ଠିକ ଏକ ସରୁ ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ ତାରର ମୁକୁଟପରି ଶୋଭାପାଉଛି । ମୁଁ ଘଡ଼ିଏ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଠିଆହୋଇ ରହିଲି, ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ଏହି ଦୃଶ୍ୟୋତ୍ସବଟି ହୃଦୟରେ ଭରାଇନେଇ ଥକ୍‌କା ମେଣ୍ଟାଇଲି । ତଳୁ ଏ ଯାଏ ପର୍ବତ ଉଠି ଆସି-ଥିବାର ସବୁ ପଥକଷ୍ଟ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା । ଗୋଡ଼ରେ ନୂଆ ଦମ୍ଭ ଆସିଲା । ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଉପରେ ଆହୁରି ପାଖକୁ ଯିବାର ଓ ଆହୁରି ନିବିଡ଼ କରି ପାଇବାର ସପ୍ରତିଭ ସତେଜତା ଖେଳିଗଲା ପରି ମନେହେଲା । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଛାଡ଼ି ଆସିଲାଦିନୁ ପର୍ବତର ଏହି ଶୁଭ୍ର ରୂପ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳି ନଥିଲା । ଗତ ତିନି ଚାରି ଦିନ ହେଲା ଆପଣାର କଳ୍ପନାପଥ ଉପରେ ମୁଁ ଯେପରି କାହାକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲି, କାହାପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥିଲି, ଆଜି ତାକୁ ପାଇଲି ।

ହଁ, ଆଜି ତାକୁ ପାଇବାର ନିର୍ଭର ପାଇଲି । ଏହାରି ଲାଗି ତ ସବୁ କାମ ଛାଡ଼ି ଏହି ପାହାଡ଼କୁ ଆସିବା କଥା ! ବଦ୍ରୀନାଥ ବା କେଦାରନାଥ ମୋ ଲାଗି ହିମାଳୟର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଆକର୍ଷଣ ନୁହନ୍ତି, ହିମାଳୟର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଆକର୍ଷଣ ନିଜେ ଏହି ହିମାଳୟ । ଧର୍ମ କମାଇ ଆପଣାକୁ ଓ ଆପଣାର ପୂର୍ବ-ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ମୁଁ ବାଟ ଚାଲୁ ନାହିଁ,—ମୋର ବାଟ ଏହି ଦେଖିବାର ବାଟ, ଏହି ଅନୁଭବ କରିବାର ବାଟ, ଅନୁଭବ କରି ଆପଣା ଭିତରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇଯିବାର ବାଟ, ଏହା ହିଁ ମୋର ମୁକ୍ତି, ମୋରି ବିମୁକ୍ତି । ପାପ ମୋର ଜୀବନର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଉତ୍ପ୍ରେରକ ନୁହେଁ । ଗୋଟିଏ ତୋରଣ ଫିଟାଇ ଦେଇ ଯିଏ ମୋତେ ଶତ ତୋରଣର ଉନ୍ମୋଚନ ଲାଗି ପ୍ରେରିତ କରାଏ, ତାହାକୁ ହିଁ ମୁଁ ଜୀବନର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉତ୍ପ୍ରେରକ ବୋଲି ମାନିନେଇଛି ।

ଖରା ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଆମେ ଗୁପ୍ତକାଶୀରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଉଠାଣିବାଟ ଉଠିକରି ଆସିଥିବା ପାଦ ଓ ଶରୀର ଗାହାପାଇ ଆଶ୍ୱସ୍ତି ଲଭିକଲା । କେଦାରନାଥର ଯାତ୍ରା-ପଥରେ ଗୁପ୍ତକାଶୀ ହେଉଛି ଏକ ବଡ଼ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ । ଉଚ୍ଚତା ସମୁଦ୍ରର ପତ୍ତନଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୫୦୦୦ ଫୁଟ । ପର୍ବତର ନିର୍ଜନ ପଥ ଛାଡ଼ି ଗୁପ୍ତକାଶୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲା-ବେଳକୁ କୌଣସି ଏକ ସହର ବା ବଜାର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ପରି ମନେ-ହେଲା । ଦୋକାନ, ବଜାର, ଯାତ୍ରୀ, କୁଲି, ଭକ୍ତ ଓ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ସମାଗମ ଓ କୋଳାହଳରେ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନଟି ହୁ ହୁ କମ୍ପୁଛି । ଆମେ ସିଧା ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଗଲୁ । ସଦନର ବାପା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଯେ ସ୍ନାନ ଓ ଦର୍ଶନାଦି ସମାପ୍ତ

କରି ଆମେ ଏଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବାହାରିଯିବା, ଯେପରି କି ଖରାବେଳ ହେବା ଆଗରୁ କୌଣସି ଚଟିରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଇପାରିବା ।

ଗୁପ୍ତକାଶୀ ତୀର୍ଥର ଏକ ପୌରାଣିକ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ରାବଣ ପରି ବାଣାସୁର ମଧ୍ୟ କୁଆଡ଼େ ଜଣେ ପରମ ଶିବଭକ୍ତ ଥିଲା । ଶିବଙ୍କର ବଳରେ ଭକ୍ତ ବାଣାସୁରର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଅତି ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲା, ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ ସଂହାର କରିବା ଲାଗି ଦେବତାମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଦେବତାମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଣାସୁର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରାର ଖବର ପାଇ ବାଣାସୁର ଯାଇ ଶିବଙ୍କର ଶରଣ ପଶିଲା । ପ୍ରବାଦ ଅଛି, କୁଆଡ଼େ ଭକ୍ତର ସହାୟତା କରିବାଲାଗି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ଶିବ କାଶୀ ଛାଡ଼ିଣୀରୁ ବାହାରି ଏତେ-ଦୂର ଚାଲିଆସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଯେତେବେଳେ ଶୁଣିଲେ ଯେ ଭକ୍ତର ପକ୍ଷ ନେବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଏକ ଦାର୍ଶନିକ ସଙ୍କୋଚର ଉଦୟ ହେଲା । କୃଷ୍ଣ ହେଉଛନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି,—ଦାର୍ଶନିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଶିବ ଯିଏ, ବିଷ୍ଣୁ ମଧ୍ୟ ସିଏ । ତେଣୁ ବିଷ୍ଣୁରୂପୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାଟା ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା ନ ହେବ, ସଂସାରରେ କେତେ ବଡ଼ ଅପବାଦ ରହି ନ ଯିବ । ଏହିପରି ବିଚାରି କରି ଶିବ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତ ରହିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ପରମଭକ୍ତ ବାଣାସୁର ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଲାଜ ଲୁଚାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଭକ୍ତକୁ ଏପରି ନିରାଶ କଲେ ସେ ପଛକୁ ଭକ୍ତ ପାଖରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବେ କିପରି ? ଏହା ଭାବି ସେ ଛଦ୍ମବେଶ ପାଇଁ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ରହିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ଶିବ ଯେଉଁଠି ଯାଇ ଲୁଚି ରହିଲେ, ଭକ୍ତର ମନ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଏକ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ କରି ଦେଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ତୀର୍ଥଟିର ନାମ ଗୁପ୍ତକାଶୀ ହେଲା ।

ମନ୍ଦିରର ବେଢା ଭିତରେ ପଶି ଆମେ ଲୁଗାପଟା ବଦଳି କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯିବାଲାଗି ଉଦ୍ୟତ ହେଉଛୁ, ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲି । ମୁଁ ତ ଆଗରୁ ଠିକ୍ କରି ରଖିଥିଲି ଯେ ଏହି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ ମୁଁ ଯେଉଁଠାକୁ ଯିବି, କେଉଁଠାରେ ହେଲେ ଆପଣାକୁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ହିଁ ଦେବି-ନାହିଁ । ଏହିସବୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ ସଦନର ବାପା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଥର ଦେଖିଚନ୍ତି । କେଉଁଠି କଣ କଣ ଦେଖିବାର ସ୍ଥାନ ରହିଛି, ସବୁ କଥା ତାଙ୍କୁ ଭାରି ଭଲକରି ଜଣାଅଛି । ତେଣୁ କେଉଁଠାରେ କଣ କରିବାକୁ ହେବ ବା କେଉଁଠାରେ କଣ ଦେଖିବାକୁ ହେବ, ସବୁ କଥା ସେହି କରାଇଦେବେ ଓ ଦେଖାଇଦେବେ ।

ଗଢ଼ୱାଲ୍ ଜିଲ୍ଲାର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ସଦନର ଗାଁ ଅବସ୍ଥିତ, ତାହାକୁ ବଧାଣ କହନ୍ତି । ମୁଁ ଠିକ୍ କରିଥିଲି ଯେ ଯିଏ ମୋତେ କେଉଁଠାରୁ ଆସିଲି ବୋଲି ପଚାରିବେ, ମୁଁ 'ବଧାଣରୁ' ବୋଲି ଉତ୍ତର ଦେବି । ସବୁବେଳେ ସଦନର ବାପାଙ୍କ ସହିତ ରହିଥିବି । ନ ହେଲେ ଏଇଠି ବସି କେଉଁ ପଣ୍ଡା ହୁଏ ତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆପଣାର ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି ଲେଖାଇ ଦେଇଥିବେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ବୋଲି ମୋ'ଠାରୁ କୌଣସି ସଙ୍କେତ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଯଜମାନ ଓ ସେ ମୋର ପଣ୍ଡା ବୋଲି ଦାବୀ କରି ବସିବେ । ଖବରକାଗଜରୁ ପଢ଼ିଥିଲି, ଥରେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ପୁଷ୍କର ଯାଇଥିବାବେଳେ କେଉଁ ପଣ୍ଡା ଆପଣାର ପୁରୁଣା ଖାତାରୁ ଶ୍ରୀ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କର ନାମ କାଢ଼ି ବାହାର କରିଦେଲେ ଏବଂ ସେହି ଦାବୀ ଅନୁସାରେ ନେହରୁଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡା ମହାସୁଲ୍ ଆଦାୟ କଲେ । ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତାର ଖାତା ପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ତୀର୍ଥରେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବା କେତୋଟି ମୋଟା ଖାତା ରହିଥାଏ । ଏହି ଖାତା ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ବାପ ପାଖରୁ ପୁଅ ପାଖକୁ ଯାଏ ଓ ପୁଅ ପାଖରୁ ନାତି ପାଖକୁ ଯାଏ । ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡର ପଣ୍ଡାମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ଏକ ପରସ୍ପର-ସାହାଯ୍ୟକୃତ ସନ୍ଧିସୂତ୍ରରେ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷକୁ ବାନ୍ଧି ନେଇଛନ୍ତି । ଦୂର ପ୍ରାନ୍ତର କୌଣସି ଯାତ୍ରୀ ଆସି ଏହିସବୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ସବା ଆଗ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ, ପଣ୍ଡାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ଉତ୍ପାତ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଭଗବାନ ଭୋଗ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଆଗ ପଣ୍ଡାମାନେ ନ ପାଇଲେ ଆମ ଦେଶର ତୀର୍ଥମାନଙ୍କରେ କୌଣସି କାମ ହେବନାହିଁ ।

ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍ କୁରୁତା ପିନ୍ଧି ବେଶ୍ ଭଦ୍ରଲୋକ ପରି ଦେଖାଯାଉଥିବା ଜଣେ ପଣ୍ଡା ଆସି ମୋତେ ମୋର ଘର କେଉଁଠି ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ସେ ସକାଳୁ ସ୍ନାନ କରିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକ୍ଷଣି ମୁଁ ସେ କଥା ଭଲକରି ଠଉରାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କପାଳ ଉପରେ ରକ୍ତଚନ୍ଦନର ଚିତା ଝଲଝଲ ହେଉଥାଏ । ଟୋପିତଳୁ ମୁଣ୍ଡର ପଛପଟକୁ ଶିଖାର ଅଗ୍ରଭାଗ ବାହାରିପଡ଼ି ତାଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱର ଘୋଷଣା କରୁଥାଏ । ଭଲ ମଣିଷ ପରି ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି ବଧାଣରୁ । ଏହି ଉତ୍ତର ପାଇ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କର ମନ ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ଯାଇ ସେ ସଦନର ବାପାଙ୍କୁ ସେହି କଥା ପଚାରିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ କହିଲେ ଯେ ମୁଁ ସେହିମାନଙ୍କ ସହିତ ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ମୋର ବେଶରୁ ବା ଚାଲିଚଳନରୁ ପଣ୍ଡାପ୍ରବର କଣ ଅନୁମାନ କଲେ କେଜାଣି, ତାଙ୍କର ଭାରି ସନ୍ଦେହ ହେଲା ଯେ ମୁଁ ବଧାଣର ଅଧିବାସୀ ନୁହେଁ, ଆଲମୋଡ଼ାର । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଆଲମୋଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳର ପଣ୍ଡା, ତେଣୁ ତୀର୍ଥର

ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନ ଅନୁସାରେ ମୋର ତାଙ୍କର କବଳରେ ପଡ଼ିବା କଥା । ସେ କଟମଟ କରି ମୋ' ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି । ଆତ୍ମଘାତ କରିବାର ଏକ ଏକାନ୍ତ ଓ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଆଚରଣକୁ କ୍ରମେ ବଡ଼ ପ୍ରଗଲ୍‌ଭ କରି ପକାଉଥାଏ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନ ମିନିଟ୍ କାଳ ମୋର ହାବଭାବ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ସାରିବା ପରେ ସେ ଆଉ ଲୋଭ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମନର ସନ୍ଦେହକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଗ୍ରଭାବରେ ଆମକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ବୋଧହୁଏ ଆମର ନମ୍ରତା ତାଙ୍କର ପ୍ରକୋପକୁ ଆହୁରି ରାଜସିକ କରି ପକାଇଲା । ମୋର ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ କହିଲି, ଏପରି ବ୍ୟବହାର କରି ଆପଣ କାହିଁକି ଆମର ମନରେ ଅଶାନ୍ତି ଆଣି ଦେଉଛନ୍ତି ? ଆମେ ବଧାଣରୁ ଆସିଥାଉ ବା ଆଲ-ମୋଡ଼ାରୁ ଆସିଥାଉ, ଆମେ ଆସିଚୁ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ କରିବାକୁ, ଭଗବାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ । ଆପଣ ଶାନ୍ତଭାବରେ ଆମକୁ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ, ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ । ବାସ, ଏହା ପରେ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ପ୍ରଚଣ୍ଡତା ଆଉ କିଏ ଦେଖିବ ! ଏକାବେଳକେ ପୁଙ୍ଗବରୂପ ଧାରଣ କରି ସେ ଜୀବିକା-ଉପାର୍ଜନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଲାଗି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । କହିଲେ, ଆମେ ହିଁ ତ ତୁମର ଭଗବାନ । ଆମେ ହେଉଚୁ ସନାତନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ତା ପରେ ଶାସ୍ତ୍ର ତଥା ଅଶାସ୍ତ୍ରକୁ କେତେ କଣ ଉଦ୍ଧାର ଓ ଉଦ୍‌ଗାର କରି ସେ ଆମକୁ ଗିଳି ପକାଇବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଯେଉଁଦିନଠାରୁ ଭାରତୀୟ ଜୀବନରେ ଅଧର୍ମ ପଶିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି, ଭାରତୀୟ ଧର୍ମରେ ଯେଉଁଦିନଠାରୁ ଆଚାରର ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର ପଶିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି, ସେହିଦିନଠାରୁ ଆମର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ବେଶ୍ୟା ପରି ଆମର ତୃପ୍ତି-ସାଧନ କରିବାକୁ ମହଜୁଦ୍ ହୋଇ ରହିବାଲାଗି ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଯେତେ ବଡ଼ ଅଧର୍ମ, ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅଶୁଦ୍ଧିକୁ ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ ଓ ଶୁଦ୍ଧି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଦେବାକୁ ଆମେ ଆମର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ପୁରାତନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବ୍ୟବହାର କରିପାରୁଚୁ । ଶାସ୍ତ୍ର ବାକ୍ୟ ଭିତରେ ଆପଣାର କଦର୍ଥ ଭରିଦେଇ ଆମେ ଯେ କୌଣସି ଅଧର୍ମକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି ଦେଖାଇଦେଇ ପାରୁଚୁ, ଯେ କୌଣସି ଦୌରାତ୍ମ୍ୟକୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ଦେଖାଇଦେଇ ପାରୁଚୁ ।

ଏ ପାଖର ତାଳିଟା ବାଜିଥିଲେ ହୁଏତ ଝଗଡ଼ାଟା ବେଶ୍ ଜମିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଆମେ ନୀରବରେ ଅତି ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗର୍ଜନତର୍ଜନକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ଆମର କାମ କରିଯିବାରେ ଲାଗିଲୁ । ପ୍ରତିବନ୍ଧ ନ ପାଇ ପଣ୍ଡାଙ୍କର କୋପ ପବନରେ ମିଳାଇଗଲା । ଆମକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସେ ଅଗତ୍ୟା ଅପସରିଗଲେ । ପ୍ରାୟ ଦଶ ମିନିଟ ପରେ ସଦନର ବାପା ତାଙ୍କୁ କହୁଥିବାର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି,

ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ-ପୁରୀର ଲୋକ,—ତାଙ୍କ ଘର ଏଠାରୁ ଦୁଇ ହଜାର ମାଇଲ ଦୂର । ଆପଣ କାହିଁକି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ଆଲମୋଡ଼ାର ଲୋକ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରୁଛନ୍ତି ?

ଲୁଗା ବଦଳି ଆମେ ସମସ୍ତେ କୁଣ୍ଡ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲୁ, ମୁଁ, ସଦନ ଓ ସଦନର ବାପା । ସଦନର ବାପା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ହୋଇ ଆବଶ୍ୟକ ମନ୍ତ୍ରମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥାନ୍ତି । ଶୀତକୁ ଡର ଡର କାକୁସ୍ଥ ଓ କୁଞ୍ଚିତ ଦେହରେ ଆମେ କୁଣ୍ଡରେ ପଶିଲୁ । ଭାରତର ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖଯାଏ ନାନା ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ନାନା ଗ୍ରାମରୁ ଆସିଥିବା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଦେହର ସ୍ପର୍ଶଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ରୀକୃତ ଏହି ପୁଣ୍ୟତୋୟ କୁଣ୍ଡ ! କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ଅଣ୍ଟା ବୁଡ଼ିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ପାଣି ନାହିଁ । ତାହାରି ଭିତରେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଗୋଟାଏ ବୁଡ଼ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତାପରେ ନିୟମାନୁସାରେ ଆଗ ହସ୍ତୀମୁଖ ଓ ତାପରେ ଗୋମୁଖରେ କୁଣ୍ଡ ଭିତରକୁ ଆସୁଥିବା ଜଳଧାରାରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସ୍ନାନ ପରେ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଆମେ ଶିବଲିଙ୍ଗର ଦର୍ଶନ କଲୁ । ତାପରେ ସଦନର ବାପା ଓ ବିଦ୍ୟାଦଣ୍ଡ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ବସି ମନ୍ତ୍ରପାଠ କଲେ । ମୁଁ ଆଉ ସଦନ ବେଢା ଭିତରେ ବୁଲି ପଣ୍ଡା ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର କାରସାଦି ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲୁ ।

ପଣ୍ଡାମାନେ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଆପଣା ଆପଣା ଇଲାକାରୁ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଗହଣରେ ବସିଥାନ୍ତି । ଏହିସବୁ ତୀର୍ଥର ବିଧି ହେଉଛି ଦେବତାଦର୍ଶନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଆଗ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ପୂଜା କରିବେ, ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ଆଗ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବେ । ପଣ୍ଡାଙ୍କର ପୂଜା କରି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିପାରିଲେ ଯାଇ ଭଗବତ୍-ପୂଜାର ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇପାରିବ । ପଣ୍ଡାଙ୍କର ପୂଜା କରିବାର ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ପଣ୍ଡା ମନ୍ତ୍ରପାଠ କରୁଥିବେ; ଯାତ୍ରୀମାନେ ଜଣଜଣ କରି ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଦେଉଥିବେ । ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଉପରକୁ ବାରବାର ଅରୁଆ ଚାଉଳ ଓ ଫୁଲର ନୈବେଦ୍ୟ ପକାଉଥିବେ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କୁ ବାର ବାର ନମସ୍କାର କରୁଥିବେ । ଗୋଟିଏ ଥାଳି ଭିତରେ ନୈବେଦ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀମାନ ବଢ଼ାହୋଇ ଥୁଆ ହୋଇଥିବ । ଥାଳିରେ ଅରୁଆ ଚାଉଳ, ରଗଡ଼ା ହରଡ଼, ନାନାବିଧ ଫଳପୁଷ୍ପ ଓ ଗୋଟିଏ ଖୁରୁଡ଼ି ନଡ଼ିଆ ରହିଥିବ । ଏହି ଖୁରୁଡ଼ି ନଡ଼ିଆର କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ଭାରି ମଜାର କାହାଣୀ । ଆଗରୁ ଖୁରୁଡ଼ି ଭିତରେ କଣା କରି ଯାତ୍ରୀ ଆପଣାର ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପାଇଁ ଦାତବ୍ୟ ଆପଣାର ନଗଦ ଭେଟି ରଖିଦେଇଥିବେ । ଚାରେଣି ହେଉ, ଅଧୁଲି ହେଉ, ଟଙ୍କାଟିଏ ହେଉ ବା ଦଶଟଙ୍କା ବି ହେଉ, ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଆନ୍ଦୋଳି ଭାଙ୍ଗିଲା ପରେ ପଣ୍ଡା ନିରୋଳାରେ ବସି ଏହି ଖୁରୁଡ଼ିମାନ

ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବେ ଓ ଯେତିମାନ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ତଦନୁସାରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ମଞ୍ଜୁର କରିବେ । ଗୁପ୍ତକାଶୀରେ ଏହାକୁ ହିଁ ଗୁପ୍ତଦାନ କୁହାଯାଏ ।

ବେଢ଼ା ଘରପାଖରେ ଥିବା ଘରଗୁଡ଼ିକର କାନ୍ଥକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଉପନିଷଦ୍‌ର ବାକ୍ୟମାନ ଲେଖାହୋଇ ରହିଛି । ଭାରତୀୟ ଧର୍ମର ମହାସମୁଦ୍ରରେ ଏହିସବୁ ବାକ୍ୟ ମହାମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ପରି; ଯିଏ ଯେତିକି ଗଭୀରକୁ ବୁଡ଼ିପାରିବ, ସିଏ ସେହି ପରିମାଣରେ ଏହିସବୁ ରତ୍ନଧନରେ ଧନୀ ହୋଇପାରିବ । ଏହିସବୁ ଧର୍ମରତ୍ନକୁ କେବଳ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ବା କେବଳ ଭାରତବର୍ଷର ରତ୍ନ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହା ସବୁ ଧର୍ମର, ସବୁ ଦେଶର । ଦେଖଣାହାରି ଦେଖିପାରିବ, ଚହ୍ଲାରି ଚହ୍ନିନେଇ ପାରିବ; ହୃଦୟବାନ୍ ଆପଣାର ହୃଦୟରେ ନେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିପାରିବ । ଯଃ ପଶ୍ୟତି ସଃ ପଶ୍ୟତି । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଆପ୍ତବାକ୍ୟ ନ କହି ସନାତନ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଧର୍ମର ସମ୍ପଦ ବୋଲି କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏଥିଲାଗି ଯିଏ ଯୋଗ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିବ, ତାହାକୁ ହିଁ ଏସବୁ ବାକ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ଦେଇପାରିବ ।

'ଭବେ ତଷ୍ଟତ ଦେବତା',—'ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟାତ୍ ମା ପ୍ରମଦଃ',—'ସତ୍ୟମେବ ଜୟତେ, ନାନୃତଂ,'—'ଯାନି ଅନବଦ୍ୟାନି କର୍ମାଣି, ତାନି ସେବିତାନି',—'ଯତୋ ଧର୍ମସ୍ତତୋ ଜୟଃ'—ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଧର୍ମର ଦୁଇଚରଣରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଦେବତା, ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି ମଣିଷ । ଯେତେବେଳେ ଦେବତା ବା ଅଭିପ୍ସିତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜୀବନ ପାଇଁ ମଣିଷ ସଜହୋଇ ବାହାରେ, ଆପଣାର ଜୀବନରେ ଦେବତାକୁ ତା'ର ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବାରେ ସମ୍ମତ ଦିଏ, ସେତେବେଳେ ସେହି ପରମ ସହଯୋଗକ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ସକଳ ଧର୍ମ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ସମ୍ମତ ନ ଥିଲେ କୌଣସି ଧର୍ମ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧର୍ମର ଅପଘାତ ହିଁ ହୁଏ; ଆଗ୍ରହୀ ବିମୁଗ୍ଧ ମନର ଆହୁରି ଅଧିକ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିବା ହିଁ ସାର ହୁଏ । କୋଥିଲାର କର୍ମୀଙ୍କ, ପୋଥିର ପାଠ ଓ ସିନ୍ଦୁକ ଭିତରର ଧନ ପରି ଏହି ଧର୍ମ ମଣିଷର ଅତି ନିକଟରେ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ହୃଦୟର ଆୟତନରୁ ଅନେକ ଦୂରରେ ପଡ଼ି ରହେ । ହୁଏ ତ ଆମେ ଏ ଦେଶରେ ଧର୍ମକୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି କରି ପକାଇଛୁ । ଆପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାର ଆବେଦନକୁ ଭୁଲିବା ପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଆମେ ପୋଥିର ବାକ୍ୟ, ପାଟିର ମନ୍ତ୍ର, ଦେହ ଉପରର ଭେକ, ଦିନମାନର ବାହ୍ୟାଚାର, ପଥରର ଦେବତା ଓ ତା'ର ବହିତ ପୂଜାବିଧାନରେ ଏପରି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ହଜି ମଜ୍ଜି ରହିଛୁ । ଯେଉଁ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ାରେ ଏପରି ପ୍ରେରଣାମୟ ଜୀବନଧର୍ମର ବାକ୍ୟମାନ ଲେଖାହୋଇ ରହିଛି, ସେହି ବେଢ଼ା ତଳେ, ଦେବତା ବୋଲି ପ୍ରତିଷ୍ଠାପିତ ହୋଇଥିବା

ମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ମୁଖରେ ଯେଉଁସବୁ ଅଧର୍ମ ବାସନାମାନ ସ୍ୱଭମତ ରାଜସିକ ଉପଗ୍ଚାରରେ ଗ୍ଲୁଲଚ, ସେ ସବୁ ଦେଖି ତଥାପି କପରି କୁହାଯାଇ ପାରବ ଯେ ଧର୍ମପଥ ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ମତ ରହ୍ଚ ? ଗୁପ୍ତକାଶୀରେ ମହାଦେବ ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ, ଏହି ପ୍ରବାଦ ପ୍ରତ ସଚା ହେବାକୁ ଯାଇ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଏଠାରୁ ସମସ୍ତ ଧର୍ମକୁ ଗୁପ୍ତ କର ରଖାଯାଇଚ ।

ବଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଓ ସଦାନର ବାପା ଅଠର ଅଧ୍ୟାୟ ଗୀତା ପାଠ ସମାପ୍ତ କର ଆସ୍ଥାନରୁ ଉଠିଲେ । ଆମକୁ ଆହୁର ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ ଚଞ୍ଚଳ ଲୁଗା-ପଟା ବନ୍ଧାବନ୍ଧ କର ଓଦାଲୁଗାଗୁଡ଼ାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ଆମେ ବାହାର ପଡ଼ଲୁ । ବାଟରେ ବାଧା ହେଲାବେଳେ ବା ଭୋକ କଲାବେଳେ ଗଣ୍ଡାଏ ଗଣ୍ଡାଏ ପାଟିରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ସଦାନର ବାପା ଆମ ପକେଟରେ ବୁଟଭଜା କେଇମୁଠା ପକେଇ-ଦେଲେ । ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ାରୁ ବାହାର ଦେବତାପୀଠର ପାହାଚ ତଳେ ସ୍ତମ୍ଭା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ଳେଟ ପିଲାକୁ ଦେଖିଲି । ମୋର ପଛେ ପଛେ ଆସି ସେ ଭାର ଜିଦ୍ କଲାଯେ ମୋର ପଞ୍ଜୋଦଣ୍ଡିକୁ ସେ ବୋହିକର ନେବ ଓ ମାଇଲ ପ୍ରତ ମୋତେ ମୋଟେ ଗ୍ଚରଅଣା ମଜୁରି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ପିଲାଟି ଆଡ଼କୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କର ଅନାଇଲି । ସୁକୁମାର ଅଲଅଲ ମୁହଁଟିକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ କଠିନ କରଦେଇ ସେ କୁଲର ଯାଜ ପିନ୍ଧି ପେଟ ପୋଷିବାର ହାଟରେ ବାହାର ପଡ଼ିଚ । ହାତରେ ଦଉଡ଼ି, ପିଠି ଉପରେ ବୋଝକୁ ଓହଳାଇ କର ଧରିବାକୁ କପାଳର ଗ୍ଚରପାଖରେ ଫିତା । ତା' ସହିତ ଗ୍ଚରପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ବୁଝିଲି ଯେ ତା'ର ଘର ହେଉଚ ନାଲାଚଟି,—ଆଗକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତନ ମାଇଲ ବାଟ । ପାଠ ପଢ଼ିଚ କ ନାହିଁ ବୋଲି ପଗ୍ଚରଲି । ସେ କହିଲା, ନାଇଁ; ଏମିତ ଆପଣମାନଙ୍କର ବୋଝ ବୋହି ପେଟ ପୋଷିବାକୁ ପଡ଼େ, ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ? ଯାହାକୁ ପରର ବୋଝ ବୋହି ପିଲାଟି ଦନରୁ ଆପଣା ଜୀବନର ବୋଝ ଆପଣାକୁ ହିଁ ବୋହିବାକୁ ପଡ଼େ, ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ତା'ର ବେଳ କାହିଁ ? ଆପଣାର ବୋଝ ଆଉ କାହାର ହାତରେ ବୁହାଇବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଆମର ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ବାଧ ହୋଇ ପିଲାଟିକୁ ନିୟୋଗ କର ମୁଁ ଆଗକୁ ଗ୍ଲୁଲିଲି ।

ଗୁପ୍ତକାଶୀ ପରେ ପ୍ରଥମ ଚଟି ହେଉଚ ନାରାୟଣକୋଠି । ଗୁପ୍ତକାଶୀ ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଆମେ ଗ୍ଚ' ପିଇ ଆସିଥିଲୁ । ତଥାପି ଖରାରେ ବାଟ ଗ୍ଲୁଲିବା ମାତ୍ରକେ କପାଳରୁ ଝାଳ ବୋହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ନାନାପ୍ରକାର ଅକଟ ଓ ଅସହିଷ୍ଣୁ ତାର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କର ପେଟ ସଙ୍କେତ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା, ସତେ ଯେମିତ ତା'ର କଥା କେହିହେଲେ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ନାରାୟଣକୋଠି ଗାଆଁ

ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରୁ କରୁ ରାସ୍ତାକଡ଼କୁ ପାଣିକଳ । ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ଯେଉଁଠାରେ ଅଟକି ପେଟେ ଲେଖାଏଁ ପାଣି ପିଇଲୁ ଏବଂ ଗୋଡ଼କୁ ଓଦା କରି ଟିକିଏ ଥକ୍କା ମାରିନେଲୁ । ହାତମୁହଁ ପୋଛିବି ବୋଲି ପକେଟରୁ ରୁମାଲଟା ବାହାର କରି-ଦେବାବେଳକୁ ସେଥିରେ ଥିବା ବୁଟଭଜାତକ ଏକାଥରକେ ଯାଇ ପଙ୍କ ଭିତରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କାର ସମ୍ପଦ ହରାଇ ବସିଲା ପରି ଭୋକିଲା ପେଟ ଦ୍ୱାରା ପରି-ଚାଳିତ ମନଟା ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ଶୋକାର୍ତ୍ତ ହୋଇଉଠିଲା । ଗୁପ୍ତକାଶୀରୁ ବାହାରିଲା ବେଳେ ଯେ ସଦନର ବାପା ରୁମାଲ ଭିତରେ ବୁଟଭଜା ଭରିଦେଇ ପକେଟରେ ରଖି ଦେଇଥିଲେ, ବାଟ ଚାଲିବାର ବାଧାରେ ଆଉ ସେ କଥା ମନେ ନ ଥିଲା ।

ନାରାୟଣକୋଠିରେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ରହିଛି । ଆହୁରି ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ରହିଛି, ଯାହାକୁ ମହାପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲ ସାଙ୍କୃତ୍ୟାୟନ ଆପଣାର ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧସ୍ତୂପ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏହି ନାରାୟଣକୋଠିରେ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ବିଶାଳମଣି ଶର୍ମାଙ୍କର ଛାପାଖାନା ଓ ବହିଦୋକାନ । ହିମାଳୟ ଓ ହିମାଳୟର ଯାବତୀୟ ତୀର୍ଥ ବିଷୟରେ ସେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ନାନା-ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି ଓ ଜ୍ଞାନପିପାସୁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ତୀର୍ଥଗୁଡ଼ିକର ବିବରଣ ଓ ମହାତ୍ମ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେବାରେ ଅନେକ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବହି ଦୋକାନରେ ଘଡ଼ିଏ ଠିଆହୋଇ ଆମେ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବହିପତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲୁ ।

ନାରାୟଣକୋଠି ପରେ ନାଲାଚଟି, ତା'ପରେ ବ୍ୟୁଙ୍ଗ୍‌ଚଲ୍ଲା ଓ ବୁଙ୍ଗ୍‌ମଲ୍ଲା । ଏହିତକ ବାଟର ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ବଡ଼ ରମଣୀୟ । କେତେବେଳେ ଉଠାଣି, କେତେବେଳେ ଗଡ଼ାଣି । ପାହାଣ୍ଡ ପାହାଣ୍ଡକେ ଝରଣା,—ପଥରର ଗଡ଼ପଥ ଉପରେ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି ନାଚି ତଳେ ବହିଯାଉଥିବା ମନ୍ଦାକିନୀ ଆଡ଼କୁ ଦଉଡ଼ି-ବାରେ ଲାଗିଛି । ନାନାପ୍ରକାର ଶ୍ୟାମଳ ଉଦ୍ଭିଦରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଭୀମକାୟ ପଥରଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କୋମଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଛି । ପଛରୁ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ପରି ଗୁପ୍ତକାଶୀର ସହର ବଜାର ଗ୍ଲେଟ ଠୁଲ ସୁଦୃଶ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଝଲକି ଉଠୁଛି । ସେ ପାଖକୁ ଅନାଇଲାବେଳକୁ ଉଖୀମଠ, ମଝିରେ ମନ୍ଦାକିନୀର ଜଳଧାରା ଅନେକ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଛି । କେଉଁ ଉଚ୍ଚରୁ କେତେ ତଳକୁ ଗଡ଼ି ଆସିଲା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ଗଙ୍ଗାର ପ୍ରବାହକୁ ଏହିଠାରେ ଅତି ସାର୍ଥକ ଭାବରେ ଗଙ୍ଗାବତରଣର ପ୍ରବାହ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ପୁଣି ଦୁଇ ପାଖରେ ଏହି ଅରଣ୍ୟର ଶୋଭା ମଧ୍ୟ କେଡ଼େ ଚମତ୍କାର ! ଦୁଇ ପାଖରେ ପାଙ୍ଗ୍‌ର୍, ଉତଶ୍, ରୁଷାରୁ ପ୍ରଭୃତି କେତେପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ଗଛର କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଘନ ବନ,—ମଝିରେ

ଘନ ଗୁଳ୍ମାଚ୍ଛନ୍ନ ଶୀତଳ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ପଥ । ଏହି ବାଟରେ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲାବେଳକୁ ଯେପରି କେଉଁ ଅଶରୀରୀ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସହିତ ଏକାବେଳେକେ ମିଶିଗଲା ପରି ମନେହେଉଚି । କାହାର ବିସ୍ତାରିତ ସ୍ନେହାଞ୍ଚଳର ସ୍ପର୍ଶରେ ଅନ୍ତର ମନ ପୁଲକିତ ହୋଇଯାଉଚି ! ଏହି ପଥ ଚାଲିବା ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ! ଦୁଇ ପାଖରେ ଶ୍ୟାମଳୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଘନ ଅରଣ୍ୟରେ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଥିବ, ପାଦଶବ୍ଦର ତାଳ ଓ ଆଳାପ ଠିକ୍ ରଖିଲା ପରି ମଝିରେ ମଝିରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଡ଼ାଳରୁ ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ପକ୍ଷୀକଣ୍ଠ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିବ, ଅଦୂରରେ ନଦୀର ବହମାନ ଗତିଶୀଳତା ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଶ୍ରୁତି ଉଭୟଙ୍କୁ ମଧୁର ଆସ୍ୱାଦ ଦେଇ ଯାଉଥିବ, ଘଡ଼ିକ ଭିତରେ ମନଟାକୁ ସବୁ ଘରୁ ବାହାରକରି କେତେ କେତେ ଆକର୍ଷକ କଳ୍ପନା ପଥରେ ଧାବିତ କରାଇ ନେଉଥିବ । ଏହି ଜୀବନର ଯାତ୍ରାରେ ଏହିଠାରୁ ବଳି ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବାଟରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ ହଠାତ୍ ସବୁ ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା ପରି ମନେହୁଏ । ଜୀବନର ସବୁ ବାଟ ଭଲଲାଗେ, ସବୁ ସ୍ମୃତି ଭଲ ଲାଗେ । ସବୁ ଦୁଃଖ ଓ ସବୁ ସହନ ଭଲ ଲାଗେ । ସେତେବେଳେ ସବୁ ମଣିଷ ଭଲ ଲାଗନ୍ତି; କେହି ପର ପର ମନେହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣାର କରି ସମ୍ଭାରିନେଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଓ ସ୍ପର୍ଶରେ ପୁଲକିତ ହୋଇ ଏହି ବନ ଓ ନଈର ଗୁଳ୍ମାଲୋକପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୋଭାମୟ ସଙ୍ଗ ଭିତରେ ସେତେବେଳେ ଆପଣାକୁ ଠିକ୍ ଜନନୀ ପରି ମନେହୁଏ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଟାଣି ଆଣିବାକୁ ମନ ହୁଏ । କେଉଁଠି ହୁଏ ତ କାହାକୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ ଚାଲିଆସିଚି, ପଛକୁ ଦଉଡ଼ିଯାଇ ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ଆସିବାକୁ ମନ ହୁଏ । କେଉଁଠି କାହା ମନରେ କୌଣସି ଖେଦ ବା ଭ୍ରମ ରହିଯାଇଚି, ଆପଣାର ସମୁଦାୟ କାମକୁ ପଛକୁ ରଖି ଆଗ ତାହାର ପାଖରେ ଯାଇ ଘଡ଼ିଏ ବସି ଆସିବାକୁ ମନ ହୁଏ । କେଉଁଠି ଅଭିମାନ କରି ଅହଙ୍କାରକୁ ଫୁଲାଇ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ହୋଇ ପଳାଇ ଆସିଥିଲି । ଏକା ନିଶ୍ୱାସକେ ପୁଣି ସେହିଠାକୁ ଫେରିଯାଇ ସବୁ ପରିଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ଉଶ୍ୱାସ ହୋଇ ଆସିବାକୁ ମନ ହୁଏ । ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାଏ, ଆହୁରି ଥରେ ଆପଣାକୁ ସବୁରି ଲାଗି ସମର୍ପିତ କରିଦିଏ ।

ବ୍ୟାଙ୍ଗ୍ ତଲ୍ଲା ଓ ବ୍ୟାଙ୍ଗ୍ ମଲ୍ଲା,—ତଳ ବ୍ୟାଙ୍ଗ୍ ଓ ଉପର ବ୍ୟାଙ୍ଗ,—ଗୋଟିଏ ଗାଆଁର ଦୁଇଟି ସାହି, ମଝିରେ ଝରଣା । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ତଲ୍ଲା ଅର୍ଥ ତଳ ଓ ମଲ୍ଲା ଅର୍ଥ ଉପର । ନୈନିତାଲ ସହରଟି ସେହିପରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ— ତଳପାଖଟା ତଲ୍ଲୀତାଲ୍ ଓ ଉପର ପାଖଟା ମଲ୍ଲୀତାଲ୍ । ବ୍ୟାଙ୍ଗ୍ ଗାଆଁର ଦୁଇ

ପାଖରେ ଚଟି, ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୋକାନ । ବ୍ୟୁଙ୍ଗ୍ ତଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଆମେ ଚାହା ପିଇ ବସିଲୁ । ଆମର ପାଖରେ ବସି ବିରାଟ ବଙ୍ଗଦେଶୀ ପରିବାର ମଧ୍ୟ ଚାହା ପିଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଆଳାପ ଓ ହାସ୍ୟରୋଳ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ପାଖକୁ ଚାଲିଯିବା ପରି ଲାଗିଲା । ଡୋଳା ଓ ଡାଣ୍ଡୀର ଏକ ବିପୁଳ ସମାରୋହ ଓ ଆୟୋଜନରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ଅଭିଯାନରେ ବାହାରିଥିଲେ ।

ବ୍ୟୁଙ୍ଗ୍ ମଲ୍ଲା ପାରି ହେବାପରେ ଉଠାଣିବାଟ ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ଖରତେଜ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଅରଣ୍ୟ ପଥର ଘନତା କ୍ରମେ କମ୍ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ତଥାପି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଗୋଡ଼ ଥକି ଗଲାଣି, ତଥାପି ଚାଲିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ବାଟ ଚାଲିବାର ବାଧାରେ ବକ୍ଷ ଓ ବଦନ ଏକ ଉଷ୍ମତାର ଉତ୍ତେଜନାରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆଖି ଆଗରେ ସବୁ ଜାଲଜାଲ ଦିଶିଲାଣି, ତଥାପି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେବ । ପିଲାଦିନେ ଭୂଗୋଳ ବହିରେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ମଣ୍ଡଳ ବିଷୟରେ ପଢ଼ିଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନର ବାଟ ଚାଲିବାଟା ଠିକ୍ ସେହିପରି ନିସ୍ତବ୍ଧ ଓ ନିର୍ଜନ ମନେହେଲା । ସମସ୍ତେ ସାଥି ଛାଡ଼ିଦେଇ କୁଆଡେ ଚାଲି ଯାଇଥିବା ପରି ଲାଗିଲା । ହଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତେ ନିସ୍ତବ୍ଧ,—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଜୀବନ ନିସ୍ତବ୍ଧ, ବାଟରେ ଚାଲିଯାଉଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ନିସ୍ତବ୍ଧ । କେବଳ ଉଷ୍ଣ ଉତ୍ତପ୍ତ ଶୂନ୍ୟର ଏକ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଥିବା କୌଣସି ମଉଳା ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ପରି ସମସ୍ତେ ତରଙ୍ଗର ଆଘାତରେ ହିଁ କେବଳ ଆଗକୁ ଠେଲିହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ହିମାଳୟର ଯାତ୍ରା ସଂସାରର ମଣିଷଠାରୁ ଅନେକ ଦାବି କରେ । ଖାଲି ହିମାଳୟ କାହିଁକି, ଯିଏ ଯେତିକି ଅଜାଡ଼ିଦିଏ, ସିଏ ସେତିକି ଦାବି କରେ । ଶିବଙ୍କ ପରି ପତି ପାଇବାପାଇଁ ସୁନ୍ଦରୀ ଗୌରୀଙ୍କୁ ନାନା କଠୋର ତପସ୍ୟାରେ ତପ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏଇ ବାଟଚାଲି ହେଉଛି ହିମାଳୟ ଯାତ୍ରୀର ପରମ ତପସ୍ୟା । ଏ ପାହାଡ଼ ବଡ଼ ନିର୍ମମ; କାରଣ ତାହା ବଡ଼ ସ୍ନେହମୟ । ଏଠି କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ କାହାରି କାନରେ ବାଜେ ନାହିଁ । ଆଖି ଆଗରେ ଧୂସର ଆକାଶର ଉଡ଼ୁଆଳ ସେ ପାଖରେ କଳ୍ପନାର ପଥ ଉପରେ ଯେଉଁ ଶୁଭ୍ର ସମୃଦ୍ଧ ମରୀଚିକା ସଦୃଶ ନାଚି ନାଚି ବୁଲୁଥାଏ, କୌଣସି ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ ସୂତାଖିଅରେ ତାହା ହିଁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷିତ କରି ନେଇଯାଏ । ସେହି ଆକର୍ଷଣକୁ କିଏ କେଦାରନାଥ ମହାଦେବ ବୋଲି କହେ, କିଏ କଠିନ କେଦାର ବୋଲି କହେ, କିଏ ଦିବ୍ୟଦର୍ଶନର ପୁଣ୍ୟଲାଭ ବୋଲି କହେ । କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟର ଅଭିଧାମାନ ଯେତେ ବିଭିନ୍ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ସେହି ଏକ ଆକର୍ଷଣ,—ସେହି

ଅଜ୍ଞାତ ଅଥଚ ଅତି ପରିଚିତ ଓ ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗର ଆକର୍ଷଣ, ଭୂମାର ଆକର୍ଷଣ । ଉପନିଷଦ୍‌ର ଋଷି କହିଛନ୍ତି, "ନାଲ୍ପେ ସୁଖମସ୍ତି ଭୂମୈବ ସୁଖଂ"—ଅଳ୍ପରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ଭୂମାରେ ହିଁ ସକଳ ସୁଖ ନିହିତ ରହିଛି ।

ସେହି ଆକର୍ଷଣକୁ ଆପଣା ଅନୁଭୂତିର ଆୟତନ ଭିତରେ ନାନା ଭାବରେ, ନାନା ନାମ ଓ ରୂପରେ ଅନୁଭବ କରି ଆଜି ସମସ୍ତେ ଆଗକୁ ଚାଲିଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ଆଜି ଉପରକୁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ପାଦ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ରାଜି ହେଉ ନାହିଁ । ତଥାପି ଗୋଟିକ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପହଣ୍ଡ ଉପରକୁ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଯାଉଛି । ଖର ନିଶ୍ୱାସର ଆଘାତ ପାଇ ନାକ ଭିତରେ ହୁତାଶନ ଜଳୁଛି, ତଥାପି ଦେହ ଆଗକୁ ଚାଲି-ଯାଉଛି । କିଏ କେଦାରନାଥଙ୍କର ଜପ କରି ମନରେ ଦମ୍ଭ ପାଉଛି, କିଏ କଠିନ କେଦାରକୁ ସ୍ମରଣ କରି ବିଶ୍ରାମ ସଂଗ୍ରହ କରୁଛି । ଗୋଡ଼ଟା ଜୋତା ଭିତରେ ରହି ରହି ଖରିବାଟରେ ସିଝିଗଲାଣି ବୋଲି କିଏ ଆପଣାର କାନଭାସ ଜୋତାଦୁଇଟିକୁ ପୁଡ଼ା ଉପରେ ବାନ୍ଧିରଖି ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି, ତଥାପି ଚାଲିଛି । ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ବରଷର ମାଆ, ଆପଣା ଘରେ ପୁଅନାତିଙ୍କର ମେଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତେ,—ସେ ବି ବାହାରି ଆସିଛନ୍ତି ଏହି ଆକର୍ଷଣରେ । ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ରେ ଜୋତା, ଗୋଡ଼ ସହିତ ଘୁସୁରି ଘୁସୁରି ଚାଲିଛି; ଆର ପଟଟାକୁ କୁଆଡ଼େ ରାସ୍ତା ଉପରେ କେତେ ପଛରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଲେଣି । କେତେ-ବେଳେ ଯେ ସେଇଟା ଗୋଡ଼ରୁ ବାହାରି ଯାଇଛି, କୌଣସି ହୋସ୍ ନାହିଁ । ଷାଠିଏ ବରଷର ବୁଢ଼ା, ମୁଣ୍ଡରେ ଠେକା, ହାତରେ ବାଡ଼ି—ମଧ୍ୟଭାରତର କେଉଁ ଗାଆଁରୁ ସିଏ ମଧ୍ୟ କାହାର ଆକର୍ଷଣରେ ବାହାରି ଆସିଛି । ଜୀବନର ପଥ ଚାଲି ଚାଲି ଗୋଡ଼ର ଆଙ୍ଗୁଠିଗୁଡ଼ାକ ବଙ୍କା ହୋଇଗଲାଣି, ଜୀବନରେ ପାରି ହୋଇ ଆସିଥିବା ଦଣ୍ଡିଗୁଡ଼ାକ ତା'ର ପାଦରେ ଥିବା ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ ଫାଟ ଭିତରୁ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠୁଛି,—ତଥାପି ସେ ଚାଲିଛି । ମାରୁଆଡ଼ି ଘରର କୋଉ ବୋହୂ ଶରୀରର ଭାର ନେଇ ଯେ କେବେହେଲେ ବାଟ ଚାଲି ନ ଥିଲା, ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ି କେବେ ଘରୁ ମାଟି ଉପରକୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ନ ଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଆଣ୍ଠକରି ଆଜି ଏ ପଥରେ ବାହାରିଛି । ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ ଦେହର ଝାଳରେ ଚମ ଉପରେ ଲିପିହୋଇ ରହିଛି,—ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ପଣତ ଖସି ପଡ଼ିଲାଣି, ଚିରଦିନ ଲୁଗାତଳେ ଶରଣ ନେଇ-ଥିବା ବକ୍ଷ ଦୁଇଟି ଅତି ଅଜାଣତରେ ସମସ୍ତ ବିନ୍ୟାସ ପାଶୋରି ଦେଇଛି—ତଥାପି ମାରୁଆଡ଼ି ବୋହୂ ଆଗକୁ ଚାଲିଛି ।

ଅନେକ ବାଟ ଉଠିବା ପରେ ମୈଖଣ୍ଡା ବା ମହିଷ ଖଣ୍ଡ । ଏଠାରେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । କୁଆଡେ ଠିକ୍ ଏହି ଜାଗାରେ ଦୁର୍ଗା ଦଶଭୁଜା ରୂପ ଧାରଣ କରି ମହିଷାସୁରକୁ ସଂହାର କରିଥିଲେ । ଆମେ ସମସ୍ତେ

ମିଶି ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ କଲୁ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଖରାବେଳକୁ ଆହ୍ନୁର ଆଗରେ ରହିବାର ବନ୍ଦ୍ରାଦ ଥିଲା; ତେଣୁ ଆମେ ପୁଣି ଆଗକୁ ଚାଲିଲୁ । ମୈଖଣ୍ଡା ଅତି ଉଚ୍ଚ ଜାଗା,—ତେଣୁ ଏଠାରୁ ଚାରିପାଖର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚମତ୍କାର । ଏଠାରେ ମନ୍ଦାକିନୀ ବେଶ୍ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯାଇଛି । ଅନେକ ଦୂରରୁ ଅରଣ୍ୟ ଓ ପର୍ବତ ଏକାଠି ମିଶି ହରିତ୍ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଉଛି । ଶେଷକୁ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣକରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଆକାଶ ଉପରକୁ ଆଉଜି କରି ରହିଛି ।

ମୈଖଣ୍ଡାରୁ ଗଡ଼ଏ ବାଟ ତଳକୁ ଖସି ପୁଣି କିଛିଦୂର ଉଠିବା ପରେ ନନ୍ଦାଚଟି । ଛୋଟିଆ ଗାଆଁଟି, କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାକୁ ଭାରି ସୁନ୍ଦର । ଗାଆଁଠାରୁ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଡ଼ିର ନକ୍ସାରେ କ୍ଷେତସବୁ ତଳକୁ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଧରଣୀର ବେକରେ ମାଳା ପଡ଼ିଥିବା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ନଦୀ ଓ ଚଟିଠାରୁ ଟିକିଏ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ ନନ୍ଦାଗାଆଁର ଲୋକବସତି । ଚାରି ପାଖରେ ସିଡ଼ିଦାର କ୍ଷେତ, ଶିବଲିଙ୍ଗ ଆକାରର ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତିଆର ଶରୀରକୁ ବିମଣ୍ଡିତ କରି ରହିଛି, ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିଆଟିର ଶିଖର ଦେଶରେ ଗାଆଁ । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଏଇଟା ଅତି ଛୋଟ ଚଟି; ତେଣୁ ଖାଇବା ପିଇବାର ସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ । ଆମେ ଆଉ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଆଗକୁ ଯିବା ।

ଖଣ୍ଡେଦୂର ଗଲା ପରେ ପଡ଼ିଲା ଫାଟାଚଟି । ଗାଆଁଟି ବେଶ୍ ବଡ଼; ବଡ଼ ବଜାର । ଦୋକାନ ଗୁଡ଼ିକ ନାନାପ୍ରକାର ସାମଗ୍ରୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛି । ଗାଆଁ ମୁଣ୍ଡରେ ସରକାରୀ ଡାକବଙ୍ଗଳା । ଆଜି ଗୁପ୍ତକାଶୀଠାରୁ ଆମେ ସାତ ମାଇଲ ବାଟ ଆସିଲୁଣି । କାଖଡ଼ାଗାଡ଼ଠାରୁ ହିସାବ କଲେ ଏଗାର ମାଇଲ । ଏହା ଭିତରେ ଉଠାଣିର ରାସ୍ତା ହିଁ ଅଧିକ । ଆଜି ପଥକଷ୍ଟ ବେଶ୍ ବାଧୁଛି । ତୃଷାରେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ କଣ୍ଠ ଅନେକବାର ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇଯାଇଛି । ତଥାପି ଜଙ୍ଗଲଭୂମିର ରାସ୍ତା ଆଗକୁ ଗୋଡ଼ କଢାଇ ନେଇଛି । ସୁଦୂରର ପର୍ବତ ଆକର୍ଷିତ କରିନେଇଛି । ଶରୀରର ଓ ମନର ସବୁ ଆଳସ୍ୟ ଏହି ଆକର୍ଷଣ ପାଖରେ ମସ୍ତକ ନତ କରିଛି ।

ଖରାବେଳେ ଏହିଠାରେ ହିଁ ଆମର ଖିଆପିଆ ହେବ । ଗାଆଁରେ ପହଞ୍ଚି ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଚଟିଟି ପଡ଼ିଲା, ପ୍ରଶସ୍ତ ସ୍ଥାନ ଦେଖି ଆମେ ସେଇଠି ଡେରା ପକାଇ-ଦେଲୁ । ଆଜି କିଷ୍ଟସ୍ଥ ସମସ୍ତେ ଭାରି କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଅଧିକ ଭଲ ଚଟିର ସନ୍ଧାନରେ ଆଗକୁ ଯାଇ ଦେଖିବାର ନାଆଁ ମଧ୍ୟ କେହି ଧରିଲେ ନାହିଁ । ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଦୋକାନୀ ସବୁ ପ୍ରକାର ସୁବିଧା କରିଦେଲା । ଆମେ ଆସିବା ଆଗରୁ ଚୁଲ୍ଲୀ ଲିପାପୋଛା ହୋଇ ନିକ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଆପଣାର ବଡ଼ ସିନ୍ଦୁକ ଭିତରୁ

ଦୋକାନୀ ଆମକୁ ଚାଉଳ, ଡାଲି ଓ ମସଲା ବାହାର କରିଦେଲା । ପାଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ବାଲ୍‌ଟି ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । ଗାଆଁ ଭିତରକୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଗଲେ ପାଣିକଳ । ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଅରୁଆ ଭାତ ଓ ବଇଗଣ ଡାଲି ରାନ୍ଧି ଆମର କ୍ଷୁଧା ଶାନ୍ତ କରାଇଲେ । କାଲି ଅଗସ୍ତ୍ୟମୁନିଠାରୁ କିଣା ଯାଇଥିବା ଆଚାରର ମଧ୍ୟ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଲା । ତାହାକୁ ସଦନ ଓ ମୁଁ ପରମ ଆନନ୍ଦ ସହକାରେ ଭକ୍ଷଣ କଲୁ । ଅନ୍ୟମାନେ ତାହାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ନାହିଁ । ସେହି ଆଚାର ଦୋକାନରୁ କିଣା ହୋଇଛି, ତାହାକୁ ତିଆରି କରିବାରେ ହୁଏ ତ ନୀଚ ଜାତିର ହାତ ବାଜିଛି; ତେଣୁ ନିଷ୍ଠାବାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପକ୍ଷରେ ତାହା କଦାପି ଭକ୍ଷଣୀୟ ନୁହେଁ । ଯେତେବେଳେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ମଣିଷର ଜୀବନରେ ଆଚାର ଅଧିକ ଉଗ୍ର ହୋଇଉଠେ, କେବଳ ସେତିକିବେଳେ ହିଁ ମଣିଷ ଅନେକ ସ୍ଥାନରୁ, ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଅନେକ ମଣିଷଙ୍କଠାରୁ ଆପଣାକୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ କରି ରଖେ । ଘଡ଼ିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ସଦନ ଓ ମୁଁ ବଜାର ବୁଲି ଆସିଲୁ । ଗୁପ୍ତକାଶୀ ପରେ କେଦାରନାଥ ଯାତ୍ରାପଥରେ ଫାଟା ହେଉଛି, ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବଜାର । ବଜାରରେ ସବୁପ୍ରକାର ଆଧୁନିକ ଜିନିଷ ଭରି ରହିଛି,—ଛତା ଓ ଜୋତାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସ୍ନୋ, ପାଉଡ଼ର ଡବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,—ପ୍ଲାଷ୍ଟିକରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା କଣ୍ଢେଇ ମଧ୍ୟ ।

ପ୍ରାୟ ଚାରିଟାବେଳକୁ ସମସ୍ତେ ସଜବାଜ ହୋଇ ପୁଣି ବାଟରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆଉ ବେଶି ବାଟ ଚାଲିବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ବାଟ ପାରିହୋଇ ଆମେ ରାମପୁର ଚଟିଠାରେ ରାତି ରହଣିର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲୁ । ସଦନର ବାପା ଆହୁରି ଆଗକୁ ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ଯିବା ପରେ ଅଟକିବାକୁ କହୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମର ମୁହଁ ଓ କଥାରୁ ଆମ ଦେହର କ୍ଲାନ୍ତିକୁ ଜାଣିନେଇ ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଆମ କଥାରେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । ମୋର ଗୋଡ଼ ଶୀତଦିନରେ ଫାଟେ । ମାଘମାସ ଆସିବାକ୍ଷଣି ମୋର ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା ଠିକ୍ ଗୋଟାଏ ଅଭିଶପ୍ତ କୁଷ୍ଠରୋଗୀର ଗୋଡ଼ ପରି ହୋଇଯାଏ । ଚମ ବହଳ ହୋଇ ଚଡ଼ ଚଡ଼ କରି ଫାଟିଯାଏ । ଖରାଦିନେ ପୁଣି ଭଲ ହୋଇଯାଏ । ଗୋଡର ତଳପା ପୁଣି ଚିକ୍‌କଣ ହୋଇଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ । ତେଣୁ ସାଧାରଣତଃ ମୋ'ର ଗୋଡ଼ ବର୍ତ୍ତମାନ ନ ଫାଟିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ହିମାଳୟର ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ଆଉ ଆଗ୍ରା ବା ଓଡ଼ିଶାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ଭିତରେ ଅନେକ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଖରା ଉଠିଲେ ହିମାଳୟର ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ଅବଶ୍ୟ ଭାରି ଗରମ ହେଉଛି, କିନ୍ତୁ ରାତିରେ ଭାରି ଶୀତ । ସେତେବେଳେ ପୁଡ଼ାରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା କମ୍ବଳଟିକୁ ବାହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ସକାଳକୁ ତ ଦେହରେ ସୁଏଟର୍, ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି ଲଗାଇ

ବେକରେ ମଫଲର ବାନ୍ଧି ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ତେଣୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ପାଇ ମୋର ଗୋଡ଼ ଏଠାରେ ଶୀତଦିନର ରୁକ୍ଷ ଅବସ୍ଥା ଧାରଣ କଲାଣି । ଆଜି ଦିନଯାକ ମୁଁ ଅଧିକ ସମୟ କେବଳ ଘୋଷାରି ଘୋଷାରି ଆସିଛି । ଦୁଇ ଗୋଡ଼ର ତଳିପା ଫାଟିକରି ଆଁ କରିଛି । ହଠାତ୍ ସେ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା ବେଳକୁ ଏହି ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଏକ ରିଲଫ୍ ମାନଚିତ୍ର ତିଆରିହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ମନେହେଉଛି । ଟିକିଏ ଉପଶମ ପାଇବି ବୋଲି କେତେ ଜାଗାରେ ମୁଁ ଗୋଡ଼କୁ ନେଇ ପାଣିରେ ତନ୍ତ୍ରାଇଛି, ବୁଡ଼ାଇକରି ରଖିଛି । ସେପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ଅବଶ୍ୟ ସାନ୍ତ୍ୱନା ମିଳିଛି, କିନ୍ତୁ ଉପଶମ ମିଳି ନାହିଁ । ବାଟରେ ମୋର ଏହି କଷ୍ଟ ଦେଖି ଭାଉଜ ଆଜି ଅନେକବାର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୟା ହେବାରୁ ସେ ବାଟରୁ ଗୋଟିଏ ପତର ଉପରେ ଟୋପାଏ ଦି'ଟୋପା ଲସା ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିଥିଲେ । ତାକୁ ନିଆଁରେ ତତାଇ ସଦନ, ମୋ' ଗୋଡ଼ର ଫାଟମାନଙ୍କରେ ଭରାଇ ଦେଲା । କିନ୍ତୁ ସେତିକିରେ ଗୋଡ଼ର ଦରଜ କୌଣସି ବୋଲି ମାନିଲା ନାହିଁ ।

ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ସଦନର କାନ୍ଧରେ ଭରାଦେଇ ମୁଁ ଝାଡ଼ା-ଫେରି ବାହାରିଲି । ମୋ ପାଖରେ ଥିବା ତମ୍ବା ଲୋଟାଟି ଧରି ବାହାରିବା ବେଳକୁ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ରନ୍ଧନରତ ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ କହିଲେ, ଉହୁଁ ! ତମ୍ବାଲୋଟାକୁ ଶୌଚକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ତମ୍ବା ଧାତୁରେ ବିଷ୍ଣୁ ରହିଚନ୍ତି । ଖାଲି ତମ୍ବାରେ କାହିଁକି ବିଷ୍ଣୁ ରହିଚନ୍ତି ଓ ପିତଳରେ ବା ରସରେ କାହିଁକି ନାହାନ୍ତି, ଏହିସବୁ ତତ୍ତ୍ୱର ମର୍ମ ତାଙ୍କୁ ପଚାରି ବୁଝିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଭାବିଲି—ଏହି ତମ୍ବା ଲୋଟାଟି କଣା ହୋଇ ମୋ'ପାଖରେ ବର୍ଷେ ହେଲା ରହିଲାଣି । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ବଡ଼ ତୀର୍ଥ ପଣ୍ଢରପୁରଠାରେ ମୁଁ ଗତବର୍ଷ ଏଇଟିକୁ କିଣିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସେହିଦିନଠାରୁ ବାଟ ଘାଟରେ, ଘରେ ବାହାରେ, ରେଳଷ୍ଟେସନରେ ଓ ଡବା ଭିତରେ କେତେଥର ଯେ ଏହି ଲୋଟାଟିର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଓ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଲାଣି, ତାହାର କୌଣସି ହିସାବ ନାହିଁ । ଏତେଥରର ଅପବିତ୍ର କୃତ୍ୟ ପରେ ତାହା ଭିତରେ ରହିଥିବା ବିଚରା ଧାତୁରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଯେ କି ଦଶା ହୋଇ ସାରିବଣି, ହୁଏତ ସେହି ସର୍ବଜ୍ଞାତା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହିଁ ତାହା ଜଣାଥିବ ।

ସିଆଡ଼ୁ ଫେରି ଆସିଲାବେଳକୁ ରନ୍ଧାବଢ଼ା ସରିଲାଣି । ଆମେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ମୋତେ ଓ ସଦନକୁ ଆଗ ରୁଟି ଓ ଆଳୁଝୋଳ ବାଢ଼ି ଦିଆଗଲା । ତା'ପରେ ଭାଉଜ ଖାଇଲେ । ସବାଶେଷକୁ ପବିତ୍ର ଚୁଲିପାଖରେ ବସି ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଓ ସଦନର ବାପା ଭୋଜନ ସମାପନ କରିଥିବେ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ସତରଞ୍ଜିଟି ପକାଇ

ରାତରେ ସଦନର ବାପା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାଗିଦା ଦେଇ ରଖିଥିଲେ ଯେ କାଲି ସକାଳୁ ଖୁବ ସହଳ ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କାରଣ କାଲି ସକାଳର ବାଟ ଚଢ଼ାଣିବାଟ, କଷ୍ଟ ବାଟ । କାଲି ଦିନକ ଭିତରେ ଆମକୁ ସକାଳେ ତ୍ରିଯୁଗୀ-ନାରାୟଣ ଦର୍ଶନ କରି ଖରାବେଳକୁ ଗୌରୀକୁଣ୍ଡର ତପ୍ତକୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରି ସନ୍ଧ୍ୟା ସରିକି ରାମବାଡ଼ା ଚଟିରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ଆପଣା କ୍ଲାନ୍ତ ଦେହର ଦୁଃଖରେ ବିଭୋର ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ଆମେ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ବିଚାର କରି ପାରି ନ ଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ସେ ନିଜେ ଆଗ ଉଠି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉଠାଇଦେଲେ । ରାତି ଶେଷରେ ଶୀତ ଓ ଦେହର ଆଳସ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମେ ପୁଣି ବାହାରିପଡ଼ିଲୁ । ଖଣ୍ଡେଦୂର ଗିବା ପରେ ସୀତାପୁର ଚଟି ପଡ଼ିଲା । ତା'ପରେ ତ୍ରିଯୁଗୀନାରାୟଣର ଉଠାଣି ବାଟ ଧରି ଆମେ ବାଆଁଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲୁ । ଆକାଶରେ ମେଘ ଘୋଟିରହିଥାଏ । ତେଣୁ ସକାଳ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧାର ଜାଙ୍ଗୁଲୁ ଜାଙ୍ଗୁଲୁ କରୁଥାଏ । ଉଠାଣି ବାଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହ ଲାଗୁଥାଏ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଅରଣ୍ୟକୁ ପରିବେଷ୍ଟିତ କରି ରହିଥିବା ଏହି ସକାଳ ସମୟର ସଜଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶ୍ୟାମମୟତା ଅନ୍ତର ମନକୁ କେଉଁ ରହସ୍ୟ ଭିତରେ ନିମଗ୍ନ କରି ରହିଥାଏ, ଆଖି ଉପରେ କାହାର ଯାଦୁକରୀ ଅଞ୍ଜନ ବୋଲି ହୋଇ ଆମେ କେଉଁ ସୁଦୂର ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଆହ୍ୱାନ ଶୁଣି ବାଇଆ ହେଲା ପରି ଆଗକୁ ଚାଲିଥାଉ । ଅନ୍ୟମାନେ ଆଜି ଅନେକ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଲେଣି, ଆମେ ଦୁହେଁ ଅନେକ ଆଗକୁ ଚାଲି ଆସିଲୁଣି ।

ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ଝରଣା ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ଆଉ ସଦନ ସେଇଠାରେ ନିତ୍ୟ-କର୍ମ ସମାପନ କଲୁ । ରାମପୁରଠାରୁ ତ୍ରିଯୁଗୀନାରାୟଣ ମୋଟ ରାସ୍ତା ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ; ଏହା ଭିତରୁ ତିନି ମାଇଲ ହେଉଚି ସିଧା ଉପରକୁ ଉଠିବାର ରାସ୍ତା । ସେଠାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ସଦନର ବାପାଙ୍କର ଚିହ୍ନା ଜଣେ ପଣ୍ଡା ଆମକୁ ସ୍ୱାଗତ କଲେ । ଗୁପ୍ତକାଶୀଠାରୁ ହିଁ ସେ ଆମର ଆସୁଥିବାର ଗନ୍ଧ ପାଇ ସାରିଥିଲେ । କେଦାରଖଣ୍ଡର ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ମାହାଲ ହେଉଚି ଗୁପ୍ତକାଶୀଠାରୁ କେଦାରନାଥ ଯାଏ । ବାଟରେ ଅନ୍ୟ ପଣ୍ଡାମାନେ ଡାକହାକ କରୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସୁନାପୁଅଟି ପରି ଆମ ଘର ବଧାଣ ବୋଲି କହି ସମସ୍ତଙ୍କର ମେଳ ଭିତରେ ରହି-ଥାଏ । ତ୍ରିଯୁଗୀନାରାୟଣଙ୍କର ମନ୍ଦିର ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଆଠ ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ଭୀଷଣ ଶୀତ କରିବାର ହିଁ କଥା ।

ଗୋଟିଏ ଘରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ଲୁଗାପଟା ବଦଳି ଆମେ ସମସ୍ତେ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲୁ । ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଚିନୋଟି କୁଣ୍ଡ ।

ଦୁଇଟି କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ତୃତୀୟ କୁଣ୍ଡର ପବିତ୍ର ଜଳକୁ ଭକ୍ତି-ସହକାରେ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ସିଞ୍ଚି ଆଚମନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମେ କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରୁଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଆସନ ପକାଇ ପୁଣ୍ୟର ଡଙ୍କା ଧରି ବସିଥିବା ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଉପରେ ହଠାତ୍ ଆମର ଆଖି ପଡ଼ିଗଲା । ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପିତଳ ଥାଳି ଥୁଆ ହୋଇଚି । ମୁଖସ୍ଥ କରି ରଖିଥିଲା ପରି ସେମାନଙ୍କର ପାଟିରୁ କଥାର ଲୋଭସିକ୍ତ ସ୍ରୋତ ବହିଗତ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ,—କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କର, କୁଣ୍ଡ ଭିତରକୁ ଓହ୍ଲାଇବା ଆଗରୁ ପ୍ରତି କୁଣ୍ଡର ପଇସା ଥାଳିରେ ପକାଇ ଭିତରକୁ ଯାଅ, ନିଯୁଗୀନାରାୟଣରେ ସ୍ନାନ କରିବାର ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କର । କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରୁ କରୁ ମୁଁ ଦୁଷ୍ଟପିଲାଙ୍କ ପରି କୁଣ୍ଡ ମୁହଁରେ ବସିଥିବା ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ହେଲେ କଣ ଭଡ଼ା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ? ପଇସା ଥାଳିକୁ ଆବୋରି ଧରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶର୍ଙ୍କିଯାଇ କହିଲେ, ନାଇଁ କୁଣ୍ଡରେ ଭଡ଼ା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ଯେ ଆପଣା ଆପଣାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅନୁସାରେ ଥାଳିରେ ଦାନ କରିଗଲେ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହେବ । କାରଣ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ଦାନ କଲେ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ ।

ତାଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, ଯାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ହେବ ତ ସେ ଦେବ, ତେବେ ଆପଣ କାହିଁକି ପାଟି କରୁଚନ୍ତି ? ଭଗବାନଙ୍କର ନାମ ଧରି ଦାନମାଗୁଚନ୍ତି ? ସାଂସାରିକ ଜଞ୍ଜାଳର ସନ୍ତାପରେ ପଡ଼ି ଭଗବାନଙ୍କ ସଦନର ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରୁଚନ୍ତି ? ଭଗବାନ ହେଉଚନ୍ତି ଭକ୍ତର ପ୍ରିୟ, ପ୍ରେମାସ୍ପଦ; ଭଗବାନଙ୍କର ଘର ଅର୍ଥାତ୍ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ହେଉଚି ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳ ଭକ୍ତର ଆପଣାର ଘର । 'ମଦ୍‌ଭକ୍ତା ଯତ୍ର ଗାୟନ୍ତି ତତ୍ର ତିଷ୍ଠାମି ନାରଦ ।' କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲାବେଳେ ଏରୁଣ୍ଡିବନ୍ଧ ଉପରେ ଏହି ପଣ୍ଡାମାନେ ନଣନ୍ଦପୁଟୁଳି ମାଡ଼ି ବସିଚନ୍ତି କାହିଁକି ? ଘର ଭିତରକୁ ବାଟ ଛାଡୁ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ବୋହୂ ଯେତେବେଳେ ଘରକୁ ଆସେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆପଣାର ସ୍ୱାମୀ ଘରକୁ ଆସେ, ଆପଣାର ଘରକୁ ଆସେ । ଆପଣାର ମନ ଭିତରେ ସେ ସ୍ୱାମୀର କଥା ହିଁ ଭାବୁଥାଏ । ସ୍ୱାମୀର ସାକ୍ଷାତ ଲାଭ କରିବାର କଥା ହିଁ ସେ ଭାବୁଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ତାର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଶ୍ରଦ୍ଧାଜନିତ ନାନାବିଧ ସଙ୍କୋଚ ଓ ସମ୍ଭ୍ରମରେ ତାର ସମସ୍ତ ଧ୍ୟାନ ସ୍ୱାମୀ ଆଡ଼କୁ ଢଳି ପଡ଼ିଥିବାବେଳେ ଏରୁଣ୍ଡିବନ୍ଧ ଡେଇଁଲା-ବେଳକୁ ଅଝଟୀ ନଣନ୍ଦ ସେଇଠାରେ ପଥରୋଧ କରି ବସିଥାଏ । ବୋହୂକୁ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ । ଆଗ ନଣନ୍ଦପୁଟୁଳି ମାଡ଼ି ବସିବାର ଶାଢ଼ୀ ପାଇ ସାରିଲେ ତାପରେ ସେ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦିଏ । ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ସାକ୍ଷାତ୍-କାଳର ସୁଯୋଗ ନେଇ ମନ୍ଦିରରେ ଅର୍ଥଲୋଭୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନଣନ୍ଦ ପରି ଦୁଆରବନ୍ଧ ମାଡ଼ି

ବସିଥାଏ; ଦକ୍ଷିଣା ଓ ପାଉଣା ପାଇସାରଲେ ତେବେ ଯାଇ ତୀର୍ଥ ପ୍ରବେଶ ଓ ସାକ୍ଷାତଲାଭର ଅନୁମତି ଦେବ ବୋଲି ।

କୁଣ୍ଡ ଭିତରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଇ ଜଳଧାରରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇଲାବେଳକୁ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଜଣେ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୋ ପାଇଁ ଅବଗାହନ-ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବା ଲାଗି ଉଦ୍ୟତ ହେଉଛନ୍ତି । ହାତଯୋଡ଼ି ହୋଇ କହିଲି, ଆପଣ ନୀରବ ରହନ୍ତୁ । ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ନୀରବ ରହିବା ମୋର ଧର୍ମ,— ମୁଁ ନୀରବରେ ଆପଣାର ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପାରିବି । ସଦାନ ଆଉ ମୁଁ ଏକ ଦୁଇ ତିନି କରି ତିନି କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ ଓ ଆଚମନ ସମାପ୍ତ କଲୁ । କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ହେଲେ କୁଣ୍ଡ କଉଡ଼ି ନ ଦେବାରୁ ପଣ୍ଡାମାନେ ନିରାଶ ହେଲେ ! ଆମେ ଗାଧୋଇ ସାରି ଆସିବା ପରେ ସଦାନର ବାପା ସଦାନ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଭଙ୍ଗାଇ ଆଣିବାକୁ ପଠାଇଲେ । ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପୁଣ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେତେ ଜାଗାରେ ଥାଳି ବଢ଼ା ହୋଇଛି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଜାଗାକୁ ଯାଇ ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ମାଗିଲେ ଟଙ୍କାକାର ପଇସା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମିଳିଯିବ । ଇଏ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଢ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟ । ଧର୍ମକୁ ପଣ୍ୟ କରି ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟ ଚାଲେ, ସେହି ବ୍ୟବସାୟର ରୀତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ରୀତି ଅପେକ୍ଷା କଦାପି ଭିନ୍ନ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହି ଥାଳିମାନଙ୍କରୁ ପଇସା ଭଙ୍ଗାଇବାକୁ ହେଲେ ଟଙ୍କାଟା ଏଠାରେ ଚଉରାନବେ ପଇସାରେ ବଦଳ ହୁଏ, ଛଅ ପଇସା ହେଉଛି ବଟ୍ଟା । ଧର୍ମସ୍ଥାନରେ ରହିଥିବା ସବୁ ଥାଳିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହେଲେ ପାଖରେ ଏହି ପଇସାରୁ ଅନେକ ରହିଥିବା ଦରକାର । ଏହି ସବୁ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କର ପରମ୍ପରା ଏପରି ହୋଇଯାଇଛି ଯେ, ଯାତ୍ରୀ-ମାନେ ଗୋଟିଏ ଥାଳିରେ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ପଇସା ପକାଇ ଦେବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପୁଣ୍ୟର ପାଥେୟ ଦିଆଗଲା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଥାଳି ଆଡ଼େ ବାରି ଧରି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷିତ କରି ଆଣିବାକୁ ଦିନଯାକ ରଡ଼ି କରୁଥିବା ପଣ୍ଡାମାନେ ମଧ୍ୟ ଜଣକଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପଇସାରୁ ଅଧିକ ଆଶା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଗେ ତ କଣାପଇସା ଚାଲୁଥିଲା, ଏବେ ନୂତନପଇସା ବାହାରିଯିବା ପରେ ତୀର୍ଥରୁ ଧର୍ମତଣ୍ଡୁଳ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିବା କାକଧର୍ମୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆହୁରି ଅଳ୍ପରେ ଧର୍ମ କମାଇପାରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁଛି ।

ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଗୋଟାଏ କଣକୁ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହିତ ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ରହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉପରେ ସିନ୍ଦୂର ବୋଳାହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି କଦାକାର କରି ଦିଆଯାଇଛି ଯେ କାହାରିଠାରୁ କାହାରିକୁ ଅଲଗା କରି ବାରି ଦେଖିବାର ଆଉ ଯୋ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜିଜ୍ଞାସୁ

ମନକୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ କରିବା ଲାଗି ଆଳି ଧରି ବସିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଚିତ୍କାର ପଛେ ପଛେ ଆଘାତ କରି ଗୋଡ଼ାଇଚି । ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଆହୁରି କେତେକ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ସେ ସବୁକୁ ଦେଖିବାର ବେଳ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଆଳି କରି ମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ମୁଖରେ ଲୋଭୀ ମଣିଷର ଥାଳି ବସିଚି ପଇସାର ଲୋଭରେ । ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଭେଦି ମର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବା ତ ଦୂରର କଥା, ମୂର୍ତ୍ତିର ବାହ୍ୟ ଆବରଣ ଓ ଗଠନକୁ ଆଖି ପୂରାଇ ଓ ସ୍ନେହ ଦେଇ ଦେଖିବାକୁ ହେଲେ ଯେତିକି ଏକାଗ୍ରତା ଦରକାର, ଏହି ମହାତୀର୍ଥରେ ସେତିକି ଏକାଗ୍ରତା ମଧ୍ୟ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହୋଇ ରହିଚି ।

ଆମେ ଅଚଳ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲୁ । ଦେବତାର ଆସ୍ଥାନରେ ଦେବତା ସହିତ ମାନସ ପରିଚୟ ଓ ସ୍ପର୍ଶ ଘଟିବାକୁ ଯେଉଁ ଶାନ୍ତି ଟିକିକ ଦରକାର, ତାହା ଏଠାରେ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିର ମଝିରେ ଧୂନି ଜଳୁଚି । ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା ଓ ଦ୍ୱାପର ଅତିକ୍ରମ କରି ଏହି ଧୂନି କୁଆଡ଼େ, ସେହିପରି ଅଖଣ୍ଡ ରହିଚି । ବାଟରେ ଆସିଲା-ବେଳେ ଏହି ଧୂନିରେ ଦେବାପାଇଁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଶୁଖିଲା କାଠ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଆଣନ୍ତି । 'ଏହି ଧୂନିରେ କାଠ ଦେଲେ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ । ଆହୁରି ଭିତରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଆସ୍ଥାନ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ନାରାୟଣଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ପାଉଚନ୍ତି । ଏଠାରେ ଶିବ ଓ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ବେଶ୍ ମନେପଡ଼ିଲା, କାଲି ଫାଟାଚଟିରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ତ୍ରିଯୁଗୀ-ନାରାୟଣର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପଢ଼ି ଆମକୁ ଶୁଣାଉଥିଲେ ।

ସଂସ୍କୃତ ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣରେ ତ୍ରିଯୁଗୀନାରାୟଣ ତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ 'ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଏହି ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଶିବ ଓ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ବିବାହ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ନାରାୟଣ-ଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏଠାରେ ତିନୋଟି କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ହେଉଚି ଯଥାକ୍ରମେ ରୁଦ୍ରକୁଣ୍ଡ, ବିଷ୍ଣୁକୁଣ୍ଡ ଓ ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡ । ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖରେ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡ ନାମରେ ଆହୁରି ଏକ କୁଣ୍ଡ ଅଛି, ଯାହାର ଅଗ୍ନି ଗତ ତିନି ଯୁଗରୁ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ରହିଛି ଓ ପ୍ରଳୟକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ରହିଥିବ । ନାରାୟଣମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରି ଯିଏ ଏଠାରେ ହବନ କରିବେ, ତାଙ୍କର ଅପ-ମୃତ୍ୟୁ ଦୋଷ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ-ଯିବ । ଯେଉଁମାନେ ତିନୋଟିଯାକ କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରିବେ, ସେମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବେ । ଏହିଠାରେ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ଲାଗି ଜଳଦାନ କରିବା ଉଚିତ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ତୁଳସୀ ପୂଜା କଲେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।' ଏହିସବୁ ଉକ୍ତି ପୁରାଣୋକ୍ତି, —କିନ୍ତୁ ଦେବତାର ଉକ୍ତି ନୁହେଁ, ଆତୁରଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣର । ଏହିସବୁ ଉକ୍ତି ଭକ୍ତି ଲାଗି ନୁହେଁ, କେତେଟା ବୋଲି ମାନି ଭକ୍ତ କମାଇବାର ଲୋଭ ଲାଗି ।

ଏଥର ଏଠାରୁ ବାହାରିବା କଥା । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ କେବଳ ଚହା ଗିଲାସେ ପିଇଲେ । ସେମାନେ ସ୍ୱୟଂପାକୀ, ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ଆପଣା ହାତରେ ବା ସ୍ୱଗୃହିଣୀ ହାତରେ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ । ଅବଶ୍ୟ ଚହା ମଧ୍ୟ ରନ୍ଧା ହୁଏ, ତଥାପି ସେଥିରେ ବାରଣ ନାହିଁ । କାରଣ ତାହା ‘ଜଳୀୟପଦାର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ସଦନ ଓ ମୁଁ ଏହି ଦଳ ଭିତରେ ସବୁବେଳେ ଅଜାତିଆ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଠ ଗୋଟାଏ, ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କର ଗୋଠ ଆଉ ଗୋଟାଏ । ଆମେ ଦୁହେଁ ଗୋଟାଏ ଦୋକାନକୁ ଯାଇ ଅଧପାଏ ଲେଖାଏଁ ପକୋଡ଼ି ଖାଇ ପେଟକୁ ଭରିଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲୁ । ଏଠାରେ ପକୋଡ଼ି ସେର ଅର୍ଥାତ୍ ଅଶୀ ତୋଲାକୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କା । ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ଆମେ ସମସ୍ତ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରିଲୁ ।

ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯିବା ପରେ ଶାକମ୍ଭରୀ ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ପଡ଼ିଲା । ମନ୍ଦିର ତ ନୁହେଁ, କୁଡ଼ିଆ । ଯେଉଁ ଦୁର୍ଗା ଜଗତର ଜନନୀ ସେ ଯେତେବେଳେ ଶାକମ୍ଭରୀ ରୂପ ଧାରଣ କରିଚନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବାସଭବନ କେବଳ ଏକ କୁଡ଼ିଆ ହେବା ହିଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । କେତଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛର ଛାଇତଳେ ଲମ୍ବାହୋଇ କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡେ, ତାହାର ତଳେ ବାହାରକୁ ଧୂନି ଜଳୁଛି । କେତେଜଣ ଜଟାଧାରୀ ବାବାଜୀ ବସି ଏକାଠି ଚିଲମ ଟାଣୁଚନ୍ତି । ଘରର ଅନ୍ଧାରୁଆ ପାଖକୁ ଦେବୀଙ୍କର ଆସ୍ଥାନ । କୁଡ଼ିଆ ବାହାରକୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ସିନ୍ଦୂର ବୋଳା ଗରୁଡ଼ର ମୂର୍ତ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କର ବାହାନ ହେଉଚି ସିଂହ । କିନ୍ତୁ କେଉଁ ଯୁକ୍ତିରେ ଯେ ଏଠାରେ ଗରୁଡ଼ ଆସି ସିଂହର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଚି ଓ ନାଲି ଟହଟହ ଚଞ୍ଚୁ କାଢ଼ି ଦେବୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଚି, ତାହା କେବଳ ଦେବୀଙ୍କର ଆଶ୍ରିତ ଓ ସେବକମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଜଣାଥିବ !

ଦେବୀଙ୍କର ଏହି ଶାକମ୍ଭରୀ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପଛରେ ମଧ୍ୟ କଥା ରହିଚି । ମହିଷାସୁରକୁ ସଂହାର କରିବାର ମନାସରେ ଦେବୀ ଏହିଠାରେ ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । କି ଘୋର ତପସ୍ୟା ସେ ! କେବଳ ଦେବୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହିଁ ଏପରି ତପସ୍ୟା ସମ୍ଭବ । କଠୋର ତପସ୍ୟାରେ ତପ୍ତ ହୋଇ ଦେବୀଙ୍କର ଶରୀରରୁ ଝାଳବିନ୍ଦୁମାନ ବହିଯିବାରେ ଲଗିଥାଏ । ସେହି ଝାଳବିନ୍ଦୁମାନ ପର୍ବତ ଉପରେ ପଡ଼ି ପଥରର ଭୂମିରେ ଗଛପତ୍ର କଅଁଳି ଉଠିଲା ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ ଶୋଭା ଧାରଣ କଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ଦୁର୍ଗା ଏଠାରେ ଶାକମ୍ଭରୀ ରୂପେ ପୂଜା ପାଇଲେ ।

କାଠରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗରୁଡ଼ପକ୍ଷୀ; ଦେହଯାକ ଖଣ୍ଡ-ସିନ୍ଦୂର ବିମଣ୍ଡିତ । ପୁଣ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦାନ ଉପରେ ଭରସା କରି ଗରୁଡ଼ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପିତଳର ଥାଳି ଥୁଆ ହୋଇଚି । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଯାତ୍ରାପଥରେ ଏହି ଗରୁଡ଼ ହେଉଚି, ସବୁଠାରୁ ଶସ୍ତା ଓ ସୁଲଭ ଦେବତା । ବାଟଯାକ ଯିଏ

ଯେଉଁଠି ପାରୁଛି, କାଠର ଚଞ୍ଚୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ଶରୀରକୁ ଦେବତାର ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ସେଥିରେ ଗୋଟିସୁଙ୍ଖା ସିନ୍ଦୂର ବୋଳିଦେଇ ଗରୁଡ଼ ରୂପରେ ସଜାଇଦେଇଛି ଏବଂ ପଇସା ଆଦାୟ କରିବାର ଫନ୍ଦ ମେଲାଇ ବସିଛି । କେଉଁଠାରେ ଘଣ୍ଟି ବଜାଇ, କେଉଁଠାରେ ଢୋଲ ପିଟି ବା କେଉଁଠାରେ କେବଳ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ସେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଛି ଓ ଯାତ୍ରାପଥରେ ପୁଣ୍ୟବାସନାର ପ୍ରମାଣ ଦେଖାଇଯିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି ।

ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଭାରି ଛନଛନିଆ ହୋଇ କନୈଆ ଶାଗ କଅଁଳିଥିଲା । ଘରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀରୁ ବାହାରିବା ଦିନଠାରୁ ବାସିଡ଼ାଲି ଓ ସ୍ୱାଦନିରପେକ୍ଷ ଆଳୁଝୋଳ ବ୍ୟତୀତ ତୁଣ୍ଡ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଚାଖିବାକୁ ହିଁ ପାଇନାହିଁ । ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା ଆମର ଖାଇବାଟା କେବଳ ଏକ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଅସ୍ୱାଦବ୍ରତ-ପାଳନରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଯେପରି କେବଳ ଭୋକ କରେ ବୋଲି ମଣିଷ ଖାଦ୍ୟ ଖାଏ, କ୍ରମେ ଏହି ନୀତିଟା ବ୍ୟତୀତ ଖାଦ୍ୟ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଖାଦ୍ୟ-କଳାର ଆଉ ସମସ୍ତ ନୀତି ଆମର ପାସୋରି ଗଲାଣି । ରନ୍ଧୁଣୀ ହାତର ସ୍ୱାଦୁ ଛୁଆଁଇ ଦେଲେ ଶାଗମୁଗ ମିଶାଇ ଯେ ଅମୃତଭୋଜନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ, ଆଉ ସେ କଥା ମନେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ବ୍ରତ ବୋଲି ଜାଣିବା ଆଗରୁ ଆସ୍ୱାଦ ଯେପରି ଆମର ସ୍ୱଭାବଗତ ହୋଇଗଲାଣି । ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଗଜା ଶାଗଗଛ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଥିବା ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଜିଭର ସ୍ୱାଦାନୁଭୂତି ପୁଣି ସଚଳ ଓ ସଜଳ ହୋଇଉଠିଲା । ଭିତରେ ସ୍ୱାଦଲୋଭୀ କଳା-ବିଳାସୀ ମନ ହଠାତ୍ ଚେଇଁକରି ବସିଲା । ଭାଉଜଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଭାରି ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ମୁଁ ଆଉ ସଦନ କନୈଆ ଗଛରୁ କଅଁଳିଆ ଅଗମାନ ଭାଙ୍ଗି ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ଲାଗିଗଲୁ । ଭାଉଜ ତାକୁ ରାତି ପାଇଁ ପୁଡ଼ାରେ ଧରିଲେ ।

ସିଧା ସିଧା ପର୍ବତ ଉତୁରି ଆସି ଆମେ ସୋନପ୍ରୟାଗରେ ପହଞ୍ଚିଗଲୁ । ସୋନଗଙ୍ଗା ଓ ମନ୍ଦାକିନୀର ସଙ୍ଗମ ହେଉଛି ସୋନପ୍ରୟାଗ । ସୋନନଦୀର ନୀଳପାଣି ଓ ମନ୍ଦାକିନୀର ଗୋଳିଆ ପାଣି ଏହିଠାରେ ଏକାଠି ମିଶି ତଳକୁ ବହିଯାଉଛି । ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରପାତର ଲମ୍ଫ ଦେଇ ମନ୍ଦାକିନୀ ତଳକୁ ଆସି ସୋନଗଙ୍ଗା ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଲମ୍ଫନଜନିତ ନିନାଦରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଅରଣ୍ୟାନୀ ଶବ୍ଦୋଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇଉଠୁଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳାଲେଖରେ ସୋନପ୍ରୟାଗକୁ ସୋମଦ୍ୱାର ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଗଙ୍ଗାର ଏହିରୂପ ମୁଁ ଆଗରୁ କେବେ ଦେଖି ନଥିଲି । ଗଙ୍ଗାକୁ ଭାରତବର୍ଷ ଓ ଭାରତୀୟ ଲୋକଜୀବନର ଜନନୀ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । କଲିକତା ଓ ପାଟଣା ପାଖରେ ଗଙ୍ଗାକୁ ଦେଖି ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି – ଗଙ୍ଗା ଯଥାର୍ଥରେ ହିଁ

ଜନନୀରୂପିଣୀ । ହିମାଳୟର ଶିଳାତୀର୍ଥରେ ପ୍ରବେଶ କଲାପରେ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଙ୍ଗାର କୁମାରୀମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଆସିଥିଲି । ନାନା ଭଙ୍ଗୀ ଓ ନାନା ରଙ୍ଗରେ କେତେ-ପ୍ରକାରରେ ବିମୁଗ୍ଧ କରି ସମସ୍ତ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ପ୍ରସ୍ତରଭୂମିକୁ ଶୀକରସିକ୍ତ କରି ଏହି ଗଙ୍ଗା ନାନା ଧାରାରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଚାଲିଛି । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗାର ଏ କି ଭୟଙ୍କର ରୂପ ! ନିବିଡ଼ ନିଘଞ୍ଚ ଅରଣ୍ୟ ଭିତରୁ ସତେ ଯେପରି ଏକ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ଶବ୍ଦର ଧାରାପ୍ରବାହରେ 'ବହିଆସି ଏହା ଏକା ଝାମ୍ପକେ ଏ ପାଖରୁ ବହି ଆସିଥିବା ସୋନଗଙ୍ଗାକୁ ଏକାବେଳକେ ଗ୍ରାସ କରି ପକାଉଛି । ମନ୍ଦାକିନୀରୁ ରୁଦ୍ର ଜଳଘୂର୍ଣ୍ଣି ଭିତରେ ସୋନଗଙ୍ଗା କୁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି । ଜନନୀ ନଦୀର ଶକ୍ତିମୟୀ ରୂପ ଏହିଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ମନ୍ଦାକିନୀର ଜଳଧାରା ଏଠାରେ ଆପଣାର ଶଯ୍ୟାରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡକୁ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରି ଯେପରି ଉନ୍ମାଦିନୀ ହୋଇ ଧାଇଁଛି । ଆଖି ଓ କାନ ଉଭୟ ଲାଗି ଏକ ରୁଦ୍ର ଅଥଚ ସୁନ୍ଦର ସାମଗ୍ରୀ ପରିବେଷଣ କରି ଦେଇଯାଉଛି । ମନ୍ଦାକିନୀର ଏହି ରୂପ ଦେଖି ସମ୍ଭବତଃ 'କିରାତାର୍ଜ୍ଜୁନୀୟମ୍'ର କବି ଲେଖିଥିଲେ—

ବିତତଶୀକରରାଶିଭିରୁଚ୍ଛ୍ରିତୈରୁପଲରୋଧବିବର୍ତ୍ତିଭିରମ୍ବୁଭିଃ
ଦଧତମୁନ୍ନତ ସାନୁ ସମୁଦ୍ଧତାଂ ଧୃତସିତବ୍ୟଜନାମିବ ଜାହ୍ନବୀମ୍ ।

"ହିମାଳୟର ଉନ୍ନତ ଶିଖରମାନଙ୍କରେ ବହିଯାଉଥିବା ଜାହ୍ନବୀର ଜଳଧାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋହାରିଣୀ ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଥିବାର ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ଆଘାତ ପାଇ ଏହାର ଜଳରାଶି ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠି ପୁଣି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳକଣାମାନ ଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗେ । ମନେହୁଏ ଯେପରି ଗଙ୍ଗା ଶ୍ୱେତ ଚାମର ଧରି ହିମାଳୟର ସତ୍କାର କରିବାରେ ରତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଘଡ଼ିଏ ଠିଆହୋଇ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଶବ୍ଦକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ପରେ ଆମେ ପୋଲ ପାରିହୋଇ ପୁଣି ପାହାଡ଼ ଉପରକୁ ଉଠିଲୁ । ସୋନପ୍ରୟାଗକୁ ଆସିବାବେଳେ ଯେତିକି ତୀଖରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେତିକି ତୀଖରେ ପୁଣି ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ତାଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ । ତଥାପି ଉଠାଣି ମୋଟେ ଉଠାଣି ପରି ଲାଗୁ ନଥାଏ । ସୋନପ୍ରୟାଗ ପରେ କେଦାରନାଥର ଅତି ନିକଟରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା ପରି ମନେହୁଏ । ତୀର୍ଥଭୂମିର ସ୍ପର୍ଶରେ ପ୍ରାଣ ପୁଲକିତ ହୋଇଉଠେ । ଅନେକ ଦେଖିବା ଓ ଅନେକ ଅନୁଭବ କରିବାର ଆସନ୍ନ କଳ୍ପନାରେ ଶରୀରଟା ମଧ୍ୟ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇଗଲା ପରି ଲାଗେ । ମନର ଆନନ୍ଦ ଶରୀରକୁ ଶକ୍ତି ଦିଏ, ବାଟ ଚାଲିବାର ସାହାସ ଦିଏ । ଚୂଳ ପାଖରେ ଗୁଲ୍ମ-ସ୍ନିଗ୍ଧ

ନୀଡ଼ ରଚନା କରି ରହିଥିବା ଅରଣ୍ୟର ଶୋଭା ପ୍ରକୃତରେ ଅନବଦ୍ୟ । ପାଦ ଯେତକ ଯେତକ ଉପରକୁ ପଡ଼ୁଥାଏ, ସେତକ ସେତକ କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂରହୋଇ ଯାଉଥାଏ । କାହାର ଦୁଆରକୁ ଆସି ପାହାଚ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇଦେଲା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ଏହି ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟ ଅନବଦ୍ୟ,—ଏହି ଜାଲ ଛିଡ଼ାଇ ଆସିବାର ଅନୁଭୂତି ଓ ସଂଶୟ ଛେଦ କରିବାର ଅନୁଭୂତି, ଏହି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସିବାର ଅନୁଭୂତି ।

ଦୃଶପାଖରେ ଉଦ୍‌ଗଣ (Beech) ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ,—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଶୀତଳ ଛାୟାରେ ଭରି ରହିଥାଏ । ଡେନମାର୍କରେ ଏହି ବୀଚ୍ ଜଙ୍ଗଲର ଶୋଭାରେ ମୁଁ କେତେଥର ଆତ୍ମହରା ହୋଇଯାଇଛି, ତାହାର ଭିତରେ କେତେ ମଡ଼ା ଓ ଅମଡ଼ା ବାଟ ଧରି ବୁଲୁଛି ! ଆଜି ସେହି ସବୁ ସ୍ମୃତିରେ ମନ ତଲ୍ଲୀନ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ପତ୍ରଗୁଚ୍ଛର ପରସ୍ତ ଭେଦକରି ଯେଉଁଠି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଆସି ମାଟି ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ସେଇ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ ସବୁଜ ସୁନାରଙ୍ଗର କଅଁଳା ବାଛୁରି ଖେଳି ବୁଲିଲା ପରି ମନେହେଉଥାଏ । ମଝିରେ ମଝିରେ ରାସ୍ତାର ମୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଚାଲିଗଲା ବେଳକୁ ନିମ୍ନରୁ ମନ୍ଦାକିନୀର ପ୍ରବହମାନ ଶବ୍ଦ କାନ ଭିତରେ କୁହୁକ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ ।

ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଇଲ ଗଲା ପରେ ଗୌରୀକୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା । ଗୌରୀକୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିବାର ପ୍ରାୟ ମାଇଲକ ଆଗରୁ ବାଆଁପାଖକୁ ଅନିନ୍ଦ୍ୟ ଛଟା, ସ୍ରୋତ ଓ ଶବ୍ଦରେ ବହି ଆସୁଥିବା ଗୋଟିଏ ଝରଣା ସହିତ ଭେଟ ହେଲା । ବେଳେବେଳେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଝରଣା, ଗୋଟିଏ ଗଛ, ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ ବା ଚେନାଏ ଆକାଶ ଉପରେ ଭାସି ଚାଲିଯାଉଥିବା ମେଘଖଣ୍ଡ ଉପରେ ହଠାତ୍ ଆଖି ଅଟକିଗଲେ ମନେହୁଏ, ଏହି ସୃଷ୍ଟିର କରତାକୁ ପାଗଳ ନ କହି କଳାକାର ହିଁ କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅନେକ ସମୟରେ ଆମେ ଭାବିଥାଉ ଯେ ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ କୌଣସି ଢଙ୍ଗ ନାହିଁ, କୌଣସି ବିନ୍ୟାସ ବା କୌଣସି ଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହିପରି ଏକ ଝରଣା ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ମନ ହଠାତ୍ କହିପକାଏ—There is method in this madness.

ଗୌରୀକୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଖାଲି ଚଟି ଦେଖି ଜିନିଷପତ୍ର ରଖିଦେଇ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାବେଳକୁ ଉପରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଆକାଶରେ ମେଘ ଘୋଟି ଆସିଲାଣି । ସଦନର ବାପା ତାଗିଦା ଦେଲେ ଯେ ଯଥାସମ୍ଭବ ଶୀଘ୍ର ତପ୍ତକୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ ସମାପ୍ତ କରି ଆମକୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ରାମବାଡ଼ା ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ସଦନ ଓ ମୁଁ ତପ୍ତକୁଣ୍ଡକୁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ପାଣି

ଏତେ ବେଶି ଗରମ ଥିଲା ଯେ ସ୍ନାନ କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠୁ ନ ଥିଲା । ଲୋଟାରେ ପାଣି ଆଣି ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଦେହ ଉପରେ ଢାଳି ଆମେ ସ୍ନାନ ସାରିଲୁ । କୁଣ୍ଡର ଗୃହ ପାଖରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଭରି ରହିଥିଲେ,— ପିଲା, ବୁଢ଼ା, ମରଦ ଓ ମାଇପେ ସମସ୍ତେ । କିଏ ଧର୍ମ ବଢ଼ିବାର ଉତ୍ପ୍ରେରକ ଦ୍ୱାରା ଆପଣା ଚମର ସମସ୍ତ ସହନଶକ୍ତିକୁ ଏକାଠି କରି ହୁଁ କରି ପାଣି ଭିତରକୁ ପଶି ଯାଉଥାଏ । ଦେହକୁ ଅଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ଛଟପଟ ହେଲା ପରି ପୁଣି ହୁଁ କରି ଉପରକୁ ଉଠି ଆସୁଥାଏ । ହୁଏ ତ ଦେହ ପୋଡ଼ିଯିବା ଭୟରେ କୋଉ ପୁଅ ପାଣି ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ରାଜି ହେଉ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ଧର୍ମଖିଆ ମାଆ ତାକୁ ରାଜି କରାଇବାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ନୀତିର ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥାଏ । ଏହି କୁଣ୍ଡର ଗୃହ ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣ୍ୟବାଣିଜ୍ୟ କରିବାର ବଜାର ବସିଚି,— ତପ୍ତକୁଣ୍ଡକୁ ଘେରି ପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଲାଗି ରହିଚି । ଯାତ୍ରୀମାନେ କୁଣ୍ଡରେ ବୁଡ଼ ଦେଲାବେଳେ ସେମାନେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି ଏବଂ ଧର୍ମଖିଆ ଯାତ୍ରୀ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପଇସା ଆଦାୟ କରୁଚନ୍ତି । ତପ୍ତକୁଣ୍ଡର ଅନତିଦୂରରେ ଗୌରୀଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ସେଠି ମଧ୍ୟ ଦୁଆର ପାଖରେ ବସି ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଣ୍ୟର ଲୋଭ ଦେଖାଇ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦେବୀ ଦର୍ଶନ କରିବା ଲାଗି ଡାକୁଚନ୍ତି । ଗରମ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିବା ପରେ ମନ ଭାରି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଲାଗୁଥିଲା; ଦେହଟା ମଧ୍ୟ ଭାରି ଉଶ୍ୱାସ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ରଡ଼ି ଶୁଣି ମନର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଟିକକ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ହେଲାନାହିଁ । ତେଣୁ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ନ ଯାଇ ମୁଁ ଓ ସଦନ ସିଧା ଚଟିକୁ ଫେରିଆସିଲୁ । ଠିକ୍ ଏତିକବେଳେ ଭଲକରି ଅସରାଏ ବର୍ଷା ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଆଜି ରାମବାଡ଼ାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାର ହିସାବରେ ଏଠି ରୋଷେଇ କରି ଖାଇବାର ଯୋଜନା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପେଟର ଭୋକକୁ ମାରିବାକୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ପାଇଁ ଗୁହା ପିଇଲେ, ଉପବାସ ରଖିଲେ । ଗୁହା ବା ଉପବାସରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଓ ସଦନ ଦୋକାନରୁ ଗରମ ଗରମ ରୁଟି ଓ ଆଳୁପାଣି ଖାଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ ।

ଖଣ୍ଡେଦୂର ଉପରକୁ ଉଠି ଗଲାପରେ ବାଟ ଉପରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଚୀରବାସା ଭୈରବ । କେଦାରନାଥ ମହାତୀର୍ଥରେ ପୁଣ୍ୟ କମାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଆଗ ଏଠାରେ ବାଟ ଉପରେ ବସିଥିବା ଭୈରବଙ୍କୁ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ତେବେ ଯାଇ ଆଗକୁ ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ । ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ହୋଇଚି ଯେ ଭୈରବଙ୍କ ପାଖରେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ଲାଗି କରାଇ ନ ଗଲେ କେଦାରନାଥ ଯାତ୍ରାର ସବୁ ଯାତ୍ରା ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଯିବ । ଏଇ ଠିକ୍ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପରେ

କାଠପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିବା ଭଳି ଏକ ମଜାର ବ୍ୟାପାର । କେଦାରନାଥ ଦର୍ଶନ କଲେ ଅଧମତମ ଯାତ୍ରୀର ମଧ୍ୟ କେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ, ଏହି ପୁଣ୍ୟସ୍ଫୀତିର ଯୁଗରେ ଯେ କୌଣସି ଧର୍ମଦେଶରେ ବାର୍ଷିକ ବଜେଟ-ପରିମାଣ ଅପେକ୍ଷା ତାହାର ପରିମାଣ ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ଅଧିକ ହେବ । କେଦାରନାଥ ଦର୍ଶନ କରିଥିବା କୌଣସି ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଆପଣା ଗନ୍ତାଘରର କବାଟ ଫିଟାଇ ପୁଣ୍ୟଭୋଗର ସରଞ୍ଜାମମାନ କାଢ଼ିଦେବାକୁ ବସିଥିବାବେଳେ ହୁଏ ତ ଏତିକିବେଳେ କାଠପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିବ, ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏହି ମୂଢ଼ ଯାତ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ଯାତ୍ରା କରିବା ପଥରେ ଚୀରବାସା ଭୈରବଙ୍କୁ ନବବସ୍ତ୍ର ଦାନ କରି ନାହାନ୍ତି, ତେଣୁ ଏହାଙ୍କର କେଦାରତୀର୍ଥ—ଲବ୍ଧ ସମସ୍ତ ପୁଣ୍ୟଫଳ ଅପହରଣ କରାଯାଉ । ଖଣ୍ଡେ ନୂଆଲୁଗା ଦେବାକୁ ଭୁଲିଯାଇ-ଥିବା ଦୋଷରେ ବିଚରା ଯାତ୍ରୀକୁ ସମସ୍ତ ସୁଖପ୍ରାପ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏପରି ବଞ୍ଚିତ କରାଇ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇ ପାରିବାର ଶକ୍ତି କେବଳ ଚୀରବାସା ଭୈରବଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାର ହୋଇ ପାରେନା ।

ଯେ ଯାହାହେଉ, ମୋର ଏହି ଶିଳାତୀର୍ଥର ଯାତ୍ରାରେ ପୁଣ୍ୟଲାଭ କରିବାର ତ କୌଣସି ଅତିରିକ୍ତ ଯୋଜନା ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ମୋ ପାଇଁ ନୂଆଲୁଗା ଲାଗି କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠୁ ନ ଥିଲା । ଭୈରବଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିଯାଉ-ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଭିତରକୁ ଅନାଇଲି । ଦେଖିଲି, ଏତେ ଯାତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଏତେ ନୂଆଲୁଗା ଲାଗିହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବିଚରା ଭୈରବ ତଥାପି ବସନର ଅଭାବରେ ବଡ଼ ଅରକ୍ଷିତ ଦେଖାଯାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଆପଣାର ଚୀରବାସା ଭୈରବର ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅପାର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଚାର କରୁଥିବା ସେବକର ବୋଧହୁଏ କେବେହେଲେ କୌଣସି ବସ୍ତ୍ରର ଅଭାବ ହେଉ ନ ଥିବ; ତାକୁ କେବେହେଲେ କୌଣସି ଲୁଗାପଟା କିଣିବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥିବ ।

ଗୌରୀକୁଣ୍ଡରୁ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ଜଙ୍ଗଲଚଟି ପଡ଼ିଲା । ଅନ୍ୟମାନେ ଅନେକ ଆଗକୁ ଚାଲିଯାଇଚନ୍ତି । ତେଣୁ ସଦନ ଓ ମୁଁ ଚଟାପଟ ଦୁଇ-ଗିଲାସ ଚାହା ପିଇ ଆଗ ଆପଣାକୁ ଉଷ୍ଣୁମ କରିନେଲୁ ଓ ତାପରେ ପୁଣି ବାଟ ଚାଲିଲୁ ।

ଉପରୁ ବରଷାର ବିନ୍ଦୁମାନ ଟୋପି ଟୋପି ହୋଇ ଝରି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଅସରିଏ ଭଲକରି ବର୍ଷା ହୋଇଯିବା ପରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ସଦ୍ୟସ୍ନାତ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଉ-ଥାଏ । ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଉ ଅନାଉ ସଦନ ଓ ମୁଁ ବାଟ କାଟି ଚାଲିଯାଉଥାଉ । ପଥ ଚାଲିବାର କଷ୍ଟ, କଷ୍ଟ ପରି ଜଣାଯାଉ ନ ଥାଏ । ଆମର ଡାହାଣ ପାଖରେ ପର୍ବତ ତଳେ ମନ୍ଦାକିନୀର ଧାରା ନାନା ବିଚିତ୍ର ଶବ୍ଦମୁଖର ଲମ୍ଫନରେ ତଳକୁ ବହି

ଯାଉଥାଏ । ନଈ ସେ ପାଖରେ ପୁଣି ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ପର୍ବତ । କେତେ ଜାଗାରେ କେତେ ଜଳଧାରା ଅତି ଓ ଅନତିଦୀର୍ଘ ପ୍ରପାତ ସୃଷ୍ଟି କରି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଗୋଟାକର ଜଳସଂଗ୍ରହକୁ ପାର୍ବତ୍ୟ ପଥ ଡିଆଁଇ ମନ୍ଦାକିନୀର ଜଳଧାରା ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଅପୂର୍ବ ଏହି ପ୍ରପାତର ଦୃଶ୍ୟ,—କେଉଁଠି ସୂତାଖିଅ ପରି ତ କେଉଁଠି ସୂତା କେରାଏ ପରି,— କେଉଁଠି ଯୁକ୍ତବେଣୀ ଓ କେଉଁଠି ମୁକ୍ତ ବେଣୀ । କେଉଁଠି ଦାରୁଣ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡର ଆଘାତରେ ପ୍ରପତିତ ଜଳଧାରା ଶତ ସହସ୍ର ବିନ୍ଦୁରେ ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇ ତଳେ ବର୍ଷିହୋଇ ପଡୁଚି ତ ଆଉ କେଉଁଠି ଉଚ୍ଚାଟ ପର୍ବତ ସମସ୍ତ ଜଳସମ୍ଭାରକୁ ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ କରି କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ାଇ ନେଇଯାଉଚି । କେଉଁଠାରେ ଉନ୍ମତ୍ତା ଫଣିନୀ ପରି ତାହାର ଗର୍ଜନ ଶୁଣାଯାଉଚି ତ ଆଉ କେଉଁଠାରେ କେବଳ ଏକ କୋମଳ ସୁ ସୁ ବ୍ୟତୀତ ବହମାନ ସ୍ରୋତର ନିମ୍ନଗତି ବିଷୟରେ ଆଉ କିଛି ବାରି ହେଉନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଏତିକି-ବେଳେ ସଦନ ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ କଲା ପରି କହିଲା, 'ହେଇ, ରାମବାଡ଼ା ଚଟି ଦେଖା-ଗଲାଣି ।' ମୋର ମନ ପ୍ରପାତପୁଞ୍ଜର ଶୋଭାଭଣ୍ଡାରରୁ ପୁଣି ପଥ ଉପରକୁ ଲେଉଟି ଆସିଲା । ପାଦରେ ଅଧିକ ବେଗ ଦେଇ ଆମେ ଆଗେଇ ଚାଲିଲୁ । ଏତେ ଦିନଯାଏ ଆମେ ବରଫକୁ କେବଳ ଦୂର ପର୍ବତର ଚୂଡ଼ାରେ ଦେଖିଆସିଥିଲୁ । ଆଜି ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖିଲୁ ନଦୀର ସମସ୍ତ ଶଯ୍ୟା ବରଫଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇ ରହିଚି ଏବଂ ତାହାର ତଳେ କୋରଡ଼ ଫୁଟାଇ ଉଷ୍ଣ ଗତିଶୀଳ ଜଳଧାରା ଆପଣାର ବାଟ ଫୁଟାଇ ବହିଯାଉଚି । ଏହି ବହିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆପଣା ଗତିର ଉଷ୍ଣତାରେ ବରଫର ବିରାଟକାୟ ଜମାଟକୁ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ କରି ତରଳାଇ ଦେଇ ଚାଲିଯାଉଚି ।

ଆମେ ରାମବାଡ଼ାରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ବିଦ୍ୟାଦିଦି ଓ ସଦନର ବାପା ଚଟି ଠିକ୍ କରି ରାତି-ରହଣିର ଯୋଗାଡ଼ସନ୍ଧି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଚନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ତଥାପି ଅତି ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ନଦୀ ଉପରେ ଜମି କରି ରହିଥିବା ବରଫକୁ ଆହୁରି ପାଖରୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ଯିବା ପାଇଁ ଭାରି ସଉକ ହେଲା । ଇଉରୋପ ଛାଡ଼ି ଆସିବା ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା ମୋର ଏପରି ଅଭିଜ୍ଞତା କେବେ ହୋଇ ନଥିଲା । ତେଣୁ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖିଦେବା ପରେ ସଦନ ଓ ମୁଁ ଭଲ କରି ଶୀତବସ୍ତ୍ରମାନ ପିନ୍ଧିଲୁ । ଏଠାରେ ଭାରି ଶୀତ, ଠିକ୍ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶ ପରି । ଦେହରେ ଦୁଇ ଦୁଇଟା ମୋଟା ସୁଏଟର, ଗୋଡରେ ଦୁଇ ପରସ୍ତ ମୋଜା, ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି ଆଉ ହାତରେ ହାତ-ମୋଜା ପିନ୍ଧି ଆମେ ବୁଲିଯିବାକୁ ବାହାରିଲୁ । ଠିକ୍ ଏଇ ବେଶରେ ମୁଁ ଇଉରୋପର ଶୀତପାଗରେ ବାହାରକୁ ବୁଲି ବାହାରୁଥିଲି । ଦେହରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ସୁଏଟର ଲାପ୍‌ଲାଣ୍ଡର,

ଗୋଡରେ ଫିନ୍‌ଲାଣ୍ଡର ମୋଜା, ହାତରେ ସେହି ଫିନ୍‌ଲଣ୍ଡରରୁ ଆଣିଥିବା ମୋଟା ହାତମୋଜା ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଡେନମାର୍କର ପଶମ ଟୋପି,—ଶୀତ ପଶିବାକୁ ଆଉ କେଉଁଠି ହେଲେ ବାଟ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଶୀତଋତୁରେ ପଡିଥିବା ବରଫ ନଦୀ ସହିତ ମିଶିବାକୁ ଆସିଥିବା ଜଳଧାରର ମୁହଁକୁ ବାନ୍ଧି ଦେଇଚି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ତରଳି ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ବରଫର ଏହି ଜମାଟ ତଳେ ଧାର ଫୁଟାଇ ବହନ୍ତା ପାଣି ବହି ବହି ଆସି ନଦୀରେ ମିଶୁଚି । ଭଲ କରି ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବା ପରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଶୀତ ଦିନରୁ ଜମା ହୋଇ ରହିଥିବା ବରଫ କ୍ରମେ ତରଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ।

ନଈ ପାଖରେ ପବନର ହାଲୁପା ପିଟୁଥାଏ । ନାକର ଅଗ୍ରଭାଗଟା କାଲୁଆ ହୋଇ ସେଥିରୁ ପାଣି ଗଡ଼ି ପଡ଼ିବା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ବାହାରେ ଅଧିକ ସମୟ ନ ରହି ଆମେ ଚଟିକୁ ଫେରିଆସିଲୁ । ଚଟି ଭିତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅଖଣ୍ଡ ଧୂନି ଲାଗିଚି । ଆମର ଦଳ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଚଟିବାଲା ଧୂନିରେ ନୂଆକାଠ ପକାଇ ଦେଇଚି । ଘରକୁ ଫେରି ଆଗ କିଛି ସମୟ ଆମେ ସେଇଠି ବସି ନିଆଁ ପୋଇଁଲୁ, ହାତ ଓ ଗୋଡ଼କୁ ଉଷୁମ କରିନେଲୁ । ଆଜି ରାତିର ରୁଟି ଓ ଆଳୁଝୋଳ ସହିତ କନିଆ ଶାଗର ଖରଡ଼ା ଏକ ବିଚିତ୍ର ମନୋରମ ସ୍ୱାଦ ଆଣିଦେଲା । କାଲି ସକାଳେ କେଦାରନାଥ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଆଉ ମୋଟେ ତିନି ମାଇଲ ବାଟ ବାକି । ମନ ଭିତରେ ନାନାପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ଆଙ୍କି ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ସବୁ ବାଟ ସମାପ୍ତ କରି କାଲି ଆମେ ବାଟମୁଣ୍ଡରେ ଦେବତାର ଫାଟକ ପାଖରେ ଯାଇ କିପରି ପହଞ୍ଚିବୁ, ଏହି ଭାବନା ମନକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ କରି ଦେଉଥାଏ ।

ରାତିରେ ଭାରି ଶୀତ ହେଲା । ଦେହରୁ ପୋଷାକପତ୍ର ନ ଓହ୍ଲାଇ ଆମେ ସେମିତି ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ । ତଥାପି ଶୀତ ଯେପରି କେଉଁ ସୁରାଖରେ ଆସି ଆମର ହାଡ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଯାଉଥାଏ । ଶୀତ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ପୁଣି ଆସି ଧୂନି ପାଖରେ ଦଣ୍ଡେ ବସି ପୁଣି ଶୋଇବାକୁ ଯିବାକୁ ହେଉଥାଏ । ରାତିକ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ଚାରି ପାଞ୍ଚଥର ମୁଁ ଏହିପରି ଉଠିଥିବି ଏବଂ ଆସି ନିଆଁ ପାଖରେ ବସିଥିବି ।

ସକାଳୁ ଉଠି ପୁଣି ଆମର ଶେଷ ବାଟର ଉଠିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ବାଟ ଆସି ସରିବାକୁ ବସିଲା, ଆଉ ଭୟ ନାହିଁ । ବାଟରେ କେତେ ଜାଗାରେ ବରଫ ଉପରେ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ଯେତିକି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ, ଆମର ବାଟ ଚାଲିବା ସେତିକି ପବିତ୍ର ବୋଲି ମନେହେଉଥାଏ । ମନ

ଭିତରର ପ୍ରସନ୍ନତା ଦେବତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ପରି ବାଟର ସବୁ ପର୍ବତ, ସବୁ ଅରଣ୍ୟ ଓ ସବୁ ପ୍ରପାତ ଭିତରେ ଏକ ଗଭୀର ମମତା ଭରାଇ ଦେଉଥାଏ। ଅଧବାଟରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଚଟି ହେଉଛି ଜେଲୁଡ଼ପାଣି। ଆଜି ବାଟ ପାଇଁ ଆମେ ଥର୍ମୋଫ୍ଲାସ୍କରେ ଗୃହା ଭର୍ତ୍ତି କରି ଆଣିଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଗୃହା କେତେବେଳୁ ଆପଣାର ନାମରୂପ ହରାଇ ଉଦରର ସାଗରରେ ଲୀନ ହୋଇ ଗଲାଣି। ଏଠାରେ ପୁଣି ଗରମ ଗୃହା ପିଆ ହେଲା।

ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଗଲାପରେ ହଠାତ୍ କେଦାରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ସମ୍ମୁଖରେ ଆକାଶ ବକ୍ଷରେ ତୁଷାରଶୁଭ୍ର ପର୍ବତ, ଦୁଇ ପାଖରେ ବରଫ ଛୁଇଁ ହୋଇଥିବା ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତର ଧାଡ଼ି। ଏହାର ମଝିରେ ଯେଉଁଠି ମନ୍ଦାକିନୀର ଧାର ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି, ସେଇଠାରେ ହେଉଛି କେଦାରନାଥଙ୍କର ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଜାର ଓ କେଇ ଧାଡ଼ି ଘର ଉପରେ ମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ାଟି ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଉଛି। ସକାଳର ଶୁଭ୍ର-କିରଣ ପଡ଼ି ସର୍ବାଙ୍ଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପରୂପ ଓ ଶୁଭ୍ର ଶୋଭନୀୟ ବେଶ ଧାରଣ କରିଛି! ହିମାଳୟର ଏହି ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାନଟିକୁ ଅବଶ୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ କରି ରଖିବାକୁ ଯେଉଁ ରସଗ୍ରାହୀ ଋଷି ଏହାକୁ ଏକ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ କରି ଯାଇଚନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋର ମସ୍ତକ ନତ ହୋଇଆସିଲା। ତୀର୍ଥଦର୍ଶନର ଲୋଭରେ କେତେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ କେତେ ଯାତ୍ରୀ ଆସି ଏଠାରେ ଶୁଭ୍ରଶ୍ୱେତାନ୍ତ ହିମାଳୟ ଦର୍ଶନର ମହାସୁଖ ଓ ମହାଶାନ୍ତି ଲାଭ କରୁଚନ୍ତି। ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ଭିତରେ ଗତ ପାଞ୍ଚ ଦିନର ପଥକଷ୍ଟ କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା। ଶେଷ ମାଇଲଟାକୁ ଆମେ ନାଚି କୁଦି ଗଲା ପରି ଚାଲି ଯାଉଥାଉ । ଯେତେବେଳେ ମନ ଓ ନୟନ ଆସି ଆପଣା ଆପଣାର ଈପ୍ସିତ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଚନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଆପଣାକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବାକୁ ଶରୀରଟାର ଆଉ କେତେ ସାଧ ରହିନ୍ତା? ଚାରିଆଡ଼େ ପାଣିର ଧାରା ବହିଯାଉଛି;—ଏହି ସହସ୍ର ଧାରା ଶେଷରେ ମନ୍ଦାକିନୀରେ ମିଶି ଏକ ଧାରା ହୋଇ ତଳକୁ ବହିଯାଉଛି । ହଳଦିଆ ଓ ବାଇଗଣୀ ରଙ୍ଗର ଫୁଲରେ ସମସ୍ତ ପଥପ୍ରାନ୍ତ ଓ ଉପତ୍ୟକାଟି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୋଭାମୟ ହୋଇ ରହିଛି । ଗୋଲ ଗୋଲ ହଳଦିଆ ଫୁଲ ଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଖରା ପଡ଼ି ଭାରି ଚମତ୍କାର ଦେଖାଯାଉଛି। ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଡ଼କୁ ହଠାତ୍ ଅନାଇଦେଲାବେଳକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୀତବର୍ଣ୍ଣର ଗୁଞ୍ଜରପୋକମାନ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ଘାସ ଉପରେ ଚରି ବୁଲୁଥିବା ପରି ଭ୍ରମ ହେଉଛି। ଖରା ପଡ଼ି ଏଠାରେ ସବୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଝଲମଲ୍ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ଆଖି ଆଗରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଏହି ଶୁଭ୍ରୋଚ୍ଚ ଗିରିଶୃଙ୍ଗଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପାଦତଳର ଏହି ହଳଦିଆ ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସବୁ। ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅଗଣିତ ଜଳଧାରାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୂତ୍ର ଉପରୁ ଓ ତଳକୁ

ଏକାଠି କରି ଗଢ଼ି ଠାଇ ଦେଇଛି । ମନ୍ଦାକିନୀର ପୋଲ ପାରହୋଇ ଆମେ କେଦାର-ତୀର୍ଥର ଶରୀର-ରଜ ସ୍ପର୍ଶ କଲୁ । ନୟନ ଓ ମନ କୃତାର୍ଥ ହେଲା ।

ଆଗରୁ ପଣ୍ଡା ଆମ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ତେଣୁ ମନ୍ଦାକିନୀର ପୋଲ ପାର ନ ହେଉଣୁ ପ୍ରଥମ ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ ହେଲା ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନରେ । ସେ ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଘରକୁ ଡାକି ନେଇଗଲେ । ଆମେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ସେଠାରେ ଗାଲିଚା ଓ ସତରଞ୍ଜି ବିଛାଇ ଦିଆହୋଇଥିଲା । ରାତିରେ ଦରକାର ହେବ ବୋଲି ପ୍ରାୟ ଆଠଟା କି ଦଶଟା ଶେଯ ଗଦା କରି ରଖାଯାଇଥିଲା । ଦୁଆର ମୁହଁକୁ ଧୂନି ଜଳାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । କେଦାରନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିର ସମୁଦ୍ର ପତନଠାରୁ ସାଢ଼େ ଏଗାର ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ତେଣୁ ପ୍ରବଳ ଶୀତରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ଲାଗି ଏଠାରେ ସବୁପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । ବଜାର ବାଟରେ ଆସିଲାବେଳେ ଅନେକ ଦୋକାନରେ ମୁଁ କୁଡ଼ି କୁଡ଼ି ଶେଯ ଓ କମ୍ବଳ ଥୁଆହୋଇ ଥିବାର ଦେଖି-ଆସିଲି । ଶୀତରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ଲାଗି ଅଳ୍ପ କିଛି ଭଡ଼ା ଦେଇ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଶେଯ ଓ କମ୍ବଳ ଏହିଠାରୁ ମାଗିନେଇ ଯାଆନ୍ତି ।

କେତେ ମିନିଟ୍ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ପରେ ସଦନର ବାପା ସ୍ମରଣ କରାଇଦେଲେ ଯେ ଏଥର ମନ୍ଦାକିନୀରେ ସ୍ନାନ କରି ଯିବାକୁ ହେବ । ସଫାଲୁଗା ଓ ଗାମୁଛା ହାତରେ ଧରି ଆମେ ସମସ୍ତେ ନଦୀକୁ ବାହାରିଲୁ । କେଦାରନାଥଠାରେ ମନ୍ଦାକିନୀ ଦୁଗ୍ଧଗଙ୍ଗା ଆଉ ମଧୁଗଙ୍ଗାର ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗମ ହୋଇଛି । ଦୁଗ୍ଧଗଙ୍ଗା ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ସିଡ଼ିରେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲା ପରି ପର୍ବତ ଉପରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛି । ଜଳସ୍ରୋତର ସ୍ୱଚ୍ଛଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ତାହାର ଦୁଗ୍ଧଗଙ୍ଗା ନାମକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ସାର୍ଥକ କରିଦେଉଛି । ମଧୁଗଙ୍ଗା ପୂର୍ବ ଦିଗରୁ ବହି ଆସୁଛି । ଦୁହେଁ ଦୁଇ ପାଖରୁ ଆସି ମଝିରେ ମନ୍ଦାକିନୀର ଧାରା ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମନ୍ଦାକିନୀ ମଧ୍ୟ ଅଦୂରରେ ଥିବା ପର୍ବତ ଉପରୁ ସିଧା ଅବତରଣ କରି ଆସିଛି ।

ସ୍ନାନତୀର୍ଥରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଭିଡ଼ । ଏହିଠାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ବିଶେଷ ପୁଣ୍ୟ ହେବ— ଏହି ଲୋଭରେ ଶୀତକଷ୍ଟ ଭୁଲି ସମସ୍ତେ ଆସି ଏଠାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । "କେଦାରନାଥଙ୍କର ଜୟ" ବୋଲି କହି କିଏ ଆଖି ବୁଜି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପାଣି ଢାଳେ ଅଜାଡ଼ିଦେଇ କମ୍ପି କମ୍ପି ଉପରକୁ ଉଠିଆସୁଛି ତ ଆଉ କିଏ କେବଳ କେତେ ବିନ୍ଦୁ ପାଣିକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ସିଞ୍ଚିଦେଇ କାକସ୍ନାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରିଦେଉଛି । ତଳକୁ ଖସିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠୁନାହିଁ । ମନ୍ଦାକିନୀର ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତରେ ଯଦି ଥରେ ଆପଣାର ଗୋଡ଼ ଆୟତ୍ତରୁ ଖସିଯାଏ, ତେବେ କେଉଁଠି ଯେ କେଉଁ ପଥରରେ ବାଡେ଼ଇ ହୋଇ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ତାହା

କହିବା ହିଁ ଦୁଷ୍କର । ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ସଦନର ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ତଳକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲୁ । ପ୍ରାୟ ଜଙ୍ଘେ ପାଣିରେ ଠିଆହୋଇ ଢାଲ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସଦନର ବାପା ଆମ ପାଇଁ ସ୍ନାନାରାଧନା ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସ୍ନାନ ସାରି ଆମେ ଉପରକୁ ଉଠିଲୁ ଏବଂ ଲୁଗାପଟା ପିନ୍ଧିଲୁ । ଧୋତି, ପଞ୍ଜାବୀ ଓ ଚଦରରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କ ବେଶ ଧାରଣ କଲୁ ।

ଏହା ପରେ କେଦାରନାଥଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଗି ମନ୍ଦିରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ସଦନର ବାପା ଓ ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ପୂଜାର ସାମଗ୍ରୀମାନ କିଣି ଥାଳରେ ଭରି ସଜ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ ହେତୁ ମନ୍ଦିର କମିଟି ନମ୍ବରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଚନ୍ତି । ପଣ୍ଡା ଶ୍ରୀ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ଆମମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ ନମ୍ବର ଯୋଗାଡ଼ କରି ଆଣିଥିଲେ । ସେହି ଅନୁସାରେ ଆମକୁ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯିବା ଲାଗି ଅନୁମତି ମିଳିଲା । ମନ୍ଦିର ବାହାରେ ପ୍ରଥମେ ଗଣପତିଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ଦ୍ୱାରପାଳ ହୋଇ ବସିଚନ୍ତି । ଆଗ ତାଙ୍କର ପୂଜା କରି ସାରିବା ପରେ ଯାଇ ଭିତରକୁ ଯିବା କଥା । ଦୁଆର ମୁହଁରେ କରି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବୃଷଭର ମୂର୍ତ୍ତି । ସେଠାରେ ମଧ୍ଯ ଜଣେ ସେବକ ବସି ଦର୍ଶନେଚ୍ଛୁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ କରୁଚି । 'ବୃଷଭକୁ ଦର୍ଶନକରି ପୁଣ୍ୟଲାଭ କର, ବୃଷଭ ପାଖରେ ଦର୍ଶନୀ ଦେଇଯାଅ' — ସେବକଟି ଚିତ୍କାର କରିବାରେ ଲାଗିଚି । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଆକୃତିର ଏକ ବୃଷଭ, ମନ୍ଦିର ଦୁଆରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଅତି ସହଜରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଖିରେ ପଡ଼ିଯାଉଚି । ତେଣୁ ବୃଷଭକୁ ଦର୍ଶନ କରି ଯାଅ ବୋଲି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ କହିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ଏଠାରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଦର୍ଶନ କରିବାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚଳିତାର୍ଥ ରହିଚି । ଦର୍ଶନ କରିବା ଅର୍ଥ ହେଉଚି ଦର୍ଶନୀ ବା ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ଯିବା ।

ଗଣେଶଙ୍କର ପୂଜା ସାରି ଆମେ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଗଲୁ । ଏ ପାଖରେ ଯିବା ରାସ୍ତା, ସେ ପାଖରେ ଆସିବା ରାସ୍ତା । ମୁଖଶାଳା ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରଥମେ ଚାରି ପାଖକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, କାନ୍ଥ ଭିତରେ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ମୂର୍ତ୍ତିର ସମ୍ମୁଖରେ ପଇସା ଗଳାଇ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିବାର ବାକ୍ସ ଥୁଆ ହୋଇଚି । ଏହା ପରେ ଯେଉଁଠି ଖୋଦ୍ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କର ପୂଜା ହେଉଚି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିଠାକୁ ଯିବାର ପାଳି ପଡ଼ିଲା । ଭକ୍ତ, ସେବକ ଓ ପୂଜକଙ୍କର ପାଟିରେ ଭଗବାନ ସେଠାରେ ପୋତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ପରି ମନେ ହେଉଚନ୍ତି । କେଉଁ ଦୂରରୁ ଶୁଖିଲା ବେଲପତ୍ର ଯୋଗାଡ଼ କରି ଅଣାଯାଇଚି । ଅନ୍ୟ

ଫୁଲର ଅଭାବରୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାହାରେ ଗୁରୁଆଡ଼େ ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ବାଇଗଣୀ ରଙ୍ଗର ଫୁଲମାନ ଫୁଟିଚି, ତାହା ହିଁ କେଦାରନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଲାଗି ହେଉଚି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ହାତଯୋଡ଼ି ମଉନ ମୁଦ୍ରାରେ ଠିଆ ହୋଇଥାଉ । ଆମର ପଣ୍ଡା ଓ ସଦନର ବାପା ଆମ ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରାଦି ପାଠ କରୁଥାନ୍ତି । ଅନେକ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ସାରିବା ପରେ ସଦନର ବାପା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ଆରତି କରାଇଲେ । ଏହି ମନ୍ଦିରର ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମାଟି ଫୁଟାଇ ଆଣୁଏ ଉଚ୍ଚର ଅସ୍ୱାଏ ପଥର ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ଯେପରି ଦେଖାଯିବା ଉଚିତ, କେଦାରନାଥ ମହାଦେବ ସେହିପରି ଏକ ଆକାର ଧାରଣ କରିଚନ୍ତି । ଠିକ୍ କଳା ମଇଁଷିର ଖାବଡ଼ାଖାବଡ଼ିଆ ପିଠି ପରି ।

ଶିବଙ୍କର ଏହି କୁରୂପର ଗୁହାଇ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଏକ ଚମତ୍କାର ଗଳ୍ପ ରହିଚି । ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପଞ୍ଚୁପାଣ୍ଡବ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ତୀର୍ଥଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍ୱନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ସେମାନେ କାଶୀ ଗଲେ । ଖିଲମୁନି ନାରଦଙ୍କର ଏତିକିବେଳେ ଖିଲ ଆଚରଣ କରିବାକୁ ମନ ବଳିଲା । ସେ ତରବର ହୋଇ ଯାଇ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ବସି ମହାଦେବଙ୍କର କାନରେ କହିଲେ, 'ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ହଜାର ହଜାର ମଣିଷ ମାରିଚନ୍ତି, ଆପଣାର ଜାତିକୁଟୁମ୍ବ, ଭାଇ-ବିରାଦର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କରିଚନ୍ତି । ଏହି ପାପୀ, ମଣିଷହନ୍ତାଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଲେ ଆପଣଙ୍କର କେଡ଼େ ନିନ୍ଦା ହେବ କହିଲେ !' ଭୋଳାନାଥ ମହାଦେବ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ ସବୁ କଥା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି କହିଲେ, ହଁ, ଠିକ୍ କହୁଛ ନାରଦ,— ତେବେ ସେହି କୁଳାଙ୍ଗାରମାନେ ଆସି ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ କାଶୀ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ କେଉଁଠାକୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ମନସ୍ଥ କରି ସେ କାଶୀରୁ ଚମ୍ପଟ ଦେଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ କି ସହଜେ ଛାଡ଼ନ୍ତେ ! ସେମାନେ ମହାଦେବଙ୍କର ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାଦେବ କାଶୀରୁ ଉତ୍ତରକାଶୀ ଏବଂ ପୁଣି ଉତ୍ତରକାଶୀରୁ ଗୁପ୍ତକାଶୀରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ବଳୁଆ ପାଣ୍ଡବମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଉତ୍ତରକାଶୀ ହୋଇ ଗୁପ୍ତକାଶୀରେ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି ମହାଦେବ ଏକମୁହାଁ କେଦାରନାଥ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଲେ । ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ପଛକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ପଛେ ପଛେ ଆସି ଅତି ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେଣି । ଆସି ଧରିଲେ ବୋଲି ଜାଣ ! ପର୍ବତର ସେହି ଗାଳୁ-ଭୂଇଁରେ ପଲେ ଗୋରୁମଇଁଷି ଚରୁଥିଲେ । ମହାଦେବ ଫିସାଦ କରି ମହିଷରୂପ ଧାରଣ କରି ସେହି ପଲ ଭିତରେ ପଶିଗଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଭାବିଲେ—ମହାଦେବ ଗଲେ କୁଆଡ଼େ ?

କାଶୀରୁ କେଦାରନାଥ, କିଛି ଅଳ୍ପ ବାଟ ନୁହେଁ । ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ପାଣ୍ଡବମାନେ ନସ୍ୟାନ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି । ସେତେବେଳକୁ ବେଳ ଗଡ଼ି ଆସିଲା ବୋଲି ଜାଣ । ଶେଷକୁ ହାତ ପାଖକୁ ଆସି ମହାଦେବ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଚତାଟାଏ କାଟି କୁଆଡ଼େ ଚମ୍ପଟ କଲେ, ଏଥିରେ ନ ରାଗିବା ଲୋକର ମଧ୍ୟ ରାଗ ହେବା କଥା । ଭୀମଙ୍କର ରାଗ ତ ବଳଦଆ ରାଗ; ସେ ହୁଣ୍ଡାମନ୍ତିଆ ହୋଇ କହିଲେ, ମହାଦେବ ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ଗୋରୁପଲ ଭିତରେ ପଶିଚନ୍ତି । ନକୁଳ ହେଉଚନ୍ତି ସର୍ବଜ୍ଞ, ସେ ମଧ୍ୟ ଭୀମଙ୍କର କଥାକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ । ସେଇଠୁ ଭୀମ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ,—ଚାଲ, ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି କରିବା ମୁଁ ତଳେ ବାଟ ଓଗାଳି ଠିଆ ହେଉଚି, ତୁମେମାନେ ଗୋରୁମଇଁଷଙ୍କୁ ସେଇ ପାଖରୁ ଘଉଡ଼ାଇ ଆଣ । ମହାଦେବ ବଳେ ବଳେ ଧରା ପଡ଼ିଯିବେ । ଦୁଇ ପାଖର ପର୍ବତରେ ଭୀମ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଦେଇ ଠିଆହେଲେ ଏବଂ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଗୋରୁପଲଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇ ତାଙ୍କର ଆଡ଼କୁ ଆଣିଲେ । ଏଥର ମହାଦେବ ବଡ଼ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିଲେ । ଅନ୍ୟ ଗୋରୁ ଓ ମଇଁଷିମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଭୀମଙ୍କର ଗୋଡ଼ତଳେ ଗଳି ପାର ହୋଇଗଲେ; କିନ୍ତୁ ମହାଦେବ ହେଉଚନ୍ତି ଏତେ ବଡ଼ ଦେବତା, ସ୍ତୁର ମଣିଷଟାର ଗୋଡ଼ ତଳେ ଗଳିକରି ଯିବେ କିପରି ? ଏହିପରି ଅପମାନଶଙ୍କିତ ଭାବରେ ମହାଦେବ କ'ଣ କରିବେ ବୋଲି ଭାବୁଚନ୍ତି, ଏତିକବେଳେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଭୀମସେନଙ୍କର ନଜର ପଡ଼ିଗଲା । ଶିକାରକୁ ଚିହ୍ନି ପାରି ଭୀମ ସକଳ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନଜ୍ଞାନ ପାସୋରି କହିଲେ, ରହି ପାଜି, ତୁ ଧରାପଡ଼ି ସାରିଲୁଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଉ ମାମୁଁଘରକୁ ଯିବୁ ଦେଖିବା ! ମହାଦେବ ଧରାପ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ମାଟି ଭିତରକୁ ପଶି ଯାଉ ଯାଉ ଭୀମସେନ ଗଦା ଟୁଳାଇ ତାଙ୍କର ଅଣ୍ଟା ଉପରେ ପ୍ରହାର କଲେ । ଅଣ୍ଟାଭଙ୍ଗା ମହାଦେବ ସେହିଠାରେ ପଡ଼ିରହିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେଦାରନାଥ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ପୂଜା ପାଉଥିବା ପଥର ହେଉଚନ୍ତି ସେହି ଅଣ୍ଟାଭଙ୍ଗା ମହିଷରୂପୀ ଶିବଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତରୀଭୂତ ଅବଶେଷ ମାତ୍ର । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ଦୁଃଖରେ ସହାନଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରି ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳ ଯାତ୍ରୀମାନେ କେଦାରନାଥକୁ ଆସିବାବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ଘିଅ କିଣି ଧରି ଆସନ୍ତି, ସେହି ଘିଅକୁ ପଥର ଉପରେ ମାଲିସ୍‌ କରି ମହାଦେବଙ୍କର ସେହି ପୁରାତନ ଅଣ୍ଟାଦରଜ ଦୂର କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି !

ଏହି ଗଳ୍ପର ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ଯେତେବେଳେ ଭୀମସେନ ପର୍ବତ ଉପରେ ଗୋଡ଼ଦେଇ ବାଟ ଓଗାଳି ଠିଆହେଲେ, ସେତେବେଳେ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଶିବ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ । କେବଳ ତାଙ୍କର ପିଠିଟି ସେହିଠାରେ ରହିଗଲା । ତାଙ୍କର ବାହୁ, ମୁଖ, ନାଭି ଓ ଜଟା

ଯଥାକ୍ରମେ ତୁଙ୍ଗନାଥ, ରୁଦ୍ରନାଥ, ମଧ୍ୟମହେଶ୍ୱର ଓ କଲ୍ପେଶ୍ୱରଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପୂଜା ପାଉଛି । କେଦାରନାଥ ସମେତ ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟିଯାକ ଶିବସ୍ଥାନକୁ ଏକତ୍ର ପଞ୍ଚକେଦାର ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟିଯାକ କ୍ଷେତ୍ର ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡରେ ହିଁ ଅବସ୍ଥିତ ।

କେଦାରନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ବିଧି ହେଉଛି ଯେ ଯାତ୍ରୀ ଆଗ ମହାଦେବଙ୍କର ଏହି ପ୍ରସ୍ତରାକାର ଅବୟବ ଉପରେ ଘୃତ ଲେପନ କରିବ ଏବଂ ତାପରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ-ରୂପୀ ଏହି ଶିଳା ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ପ୍ରଣାମ କରିବ । ଆମ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଠିକ୍ ଏହିପରି କରିବାକୁ ହେଲା । ମୁଁ ପ୍ରଣାମ କରୁଥିବାବେଳେ ପୂଜକ କହିଲେ, ଲିଙ୍ଗରେ ଭଲ କରି ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ପ୍ରଣାମ କର, ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନ ଭିତରେ ଯାହା ମନାସି କରିବା କଥା; କରିନିଅ । ହଠାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଠିଆହୋଇ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଏହି ଭକ୍ତିପୀଡ଼ନ ଓ କୋଳାହଳ ଭିତରେ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ କଣ ମନାସି କରିବି, ତାଙ୍କୁ କଣ ମାଗିବି, କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ନମସ୍କାର କଲାବେଳେ ଅତି ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ମନେ ଭିତରୁ ଯାହା ବାହାରି ଆସିଲା, ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ତାହାହିଁ ମୋର ମନାସି ହୋଇ ରହିଲା । ମୋର ମନ ଭିତରେ ଥାଇ କିଏ ହଠାତ୍ କହି ପକାଇଲା, 'ହେ ଭଗବାନ, ଯେପରି ମୁଁ ତୁମକୁ ମନ୍ଦିରର ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଏ, ତୁମେ ମୋତେ ଏହି ବର ଦିଅ ।' ମନ ଭିତରର ମନାସିକୁ ମୁଁ କହି ନ ସାରୁଣୁ ଉପରୁ ଥାଇ ମନ୍ଦିରର ପଣ୍ଡା ମୋର ପିଠିରେ ବେଶ୍ ଜୋର କରି ଦୁଇ ତିନି ଥର ଆପଡ଼େଇ ଦେଲେ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ମନର ମନାସି ଜଣାଇ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ପ୍ରଣାମ କରିବାବେଳେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଏହିପରି ଆପଡ଼େଇ ମାରିବା ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ତୀର୍ଥର ବିଧି । ଭକ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଯାହା ସବୁ ମାଗୁଛି, ତାହା ଅବଶ୍ୟ ମଞ୍ଜୁର ହେବ, ଏହିପରି ଏକ ସମର୍ଥନସୂଚକ ଅଭୟ ଦେବା ଲାଗି ବୋଧହୁଏ ପଣ୍ଡାମାନେ ଅତି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱତାର ସହିତ ଏପରି ଆପଡ଼େଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ଉପନିଷଦ୍ରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭୁବନେଶ ବୋଲି କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶବ୍ଦରେ ଈଡ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । 'ତମୀଶ୍ୱରାଣାଂ ପରମଂ ମହେଶ୍ୱରଂ, ତଂ ଦେବତାନାଂ ପରମଂ ଚ ଦୈବତମ୍ । ପତିଂ ପତୀନାଂ ପରମଂ ପରସ୍ତାଦ୍, ବିଦାମ ଦେବଂ ଭୁବନେଶମୀଡ୍ୟମ୍' । ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି 'ଈଡ୍ୟ' ବିଶେଷଣଟି ମୋର ମନର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଅନୁସାରେ ମୋତେ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ଲାଗେ । ଏହି ନାମରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଓ ଏହି ରୂପରେ ଧ୍ୟାନ କରି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରେ, ଅତି ଆପଣାର ବୋଲି ଜାଣି

ଭରସା ପାଏ, ସବୁ ଦୂରତାକୁ କାଟି ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅତି ସମୀପରେ ନିର୍ଭର ହୋଇ ବସିଯାଏ । ମନ୍ଦିର ଭିତରର ସମସ୍ତ କୋଳାହଳ ଭିତରେ ତଥାପି ତଟସ୍ଥ ରହି ମୁଁ ବାର ବାର ସେହି ଧାଡ଼ିକ ଜପ କରୁଥାଏ, 'ବନ୍ଦାମ ଦେବଂ ଭୁବନେଶମୀଡ୍ୟମ୍ ।'

ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭୟ କରିବା ଉଚିତ,—ମୋତେ ପିଲାଦିନରୁ ଏହି କଥା ଶିଖାଇ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଏହି ଭୟକୁ ମୁଁ ଘରେ ବୋଉଠାରୁ ଶିଖିଥିଲି, ଇସ୍କୁଲରେ ମାଷ୍ଟରଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିଥିଲି । ପିଲାଦିନର ଗୋଟିଏ କଥା ମୋର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ-ଅଛି । ଆମ ଗାଆଁରେ ଗୋଟିଏ ମଠ ଅଛି; ଯେଉଁଠି ମାତା ଓ ବାବାଜୀ ଉଭୟେ ରହନ୍ତି । ବାବାଜୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମାତାଙ୍କ ସହିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଧିକ ପରିଚୟ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତେ ଏହି ମଠକୁ ମାତାମଠ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଅତି ପିଲାଦିନେ ମୁଁ ଥରେ ସାଙ୍ଗମେଳରେ ଏହି ମାତାମଠକୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲି । ସେଠି କେତେ ପ୍ରକାରର ଫୁଲଗଛ । ଆଉ ଫୁଲରେ ମୋର ସବୁଦିନେ ଭାରି ଶରଧା । ଘରକୁ ଆସିବାବେଳେ ମୁଁ ଦୁଇ ତିନୋଟି ଫୁଲଗଛ ଲୁଚାଇ କରି ଉପାଡ଼ି ନେଇ ଆସିଥିଲି, ଆମ ଦୁଆରେ ଚଉରାମୂଳେ ଲଗାଇବି ବୋଲି । ଦେଖି କରି ବୋଉ କହିଲା, ମାତା-ମଠରୁ ଗଛ ଚୋରାଇ କରି ଆଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେଠି ଠାକୁର ଅଛନ୍ତି । ସେହିଦିନଠାରୁ ମୁଁ ମାତାମଠରୁ ଆଉ କେବେ ଗଛ ଚୋରି କରିବାକୁ ସାହସ କରିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଠାକୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଗୋଟାଏ ଭୟ ରହିଗଲା । ଏହି ସଂସାରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପହରାବାଲା ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୋଲିସ୍ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ ହେଉଛନ୍ତି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପହରାବାଲା, ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପୋଲିସ୍ । ସେହି ବଡ଼ ପୋଲିସ୍‌କୁ ଡ଼ରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ସଂସାରରେ ମୁଁ ଗୁରୁଜନ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଡରିବାକୁ ଶିଖିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ମୋର ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇବା ଜୀବନ ମୋତେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବାକୁ ଶିଖାଇଲା ।

ହଁ, ଭଗବାନଙ୍କୁ ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଭଲ ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ ଏବଂ ସେଇଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କେବଳ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ଥର ଆପଣାର ମୋହ-ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ସେତେ ଥର ମୁଁ ନିଜେ ବାନ୍ଧି ହୋଇଯାଏ, ସେତେ ଥର ମୁଁ ନିଜେ ଛନ୍ଦି ହୋଇଯାଏ । ଖାଲି ପରି ଆପଣାର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରୀତିଗୁଡ଼ାକୁ ନେଇ ପଡ଼ି ରହେ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଯେତେ ଥର ପୋଲିସ୍ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରେ, ସେତେ ଥର ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅପମାନ କରେ, ତାଙ୍କର ଅପମୂର୍ତ୍ତିଟାକୁ ହିଁ ଦେଖେ । ନିଜକୁ ଅନାଇଲାବେଳକୁ ସେତେ ଥର ଆପଣାକୁ ବାଡ଼ି ହୀନ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଏତେ ବଡ଼ ସଂସାର ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ଏକୁଟିଆ ଲାଗେ । ନିଜେ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ମୋର ଲାଳସୀ ଆତ୍ମିଭକ୍ତିକୁ ଅସ୍ୱୀକାର

କରି ଚାଲିଯିବା ପରି ମନେହୁଅନ୍ତି । ନିରାଶ ହୋଇ ମୁଁ ଆହୁରି ଉଗ୍ର ହୋଇପଡେ । ନାନା ଅଧର୍ମକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି କହି ମୁଁ ମୋର ଅଳସ କଳ୍ପନା ଭିତରେ ମୋ' ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନର୍କ ଭୋଗର ବରାଦ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଏ । ମୋତେ ଆସ୍ତିକ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନାସ୍ତିକ ବୋଲି କହେ । ଭିତରେ ମୋର ଭୟ ମୋତେ ବାହାରେ ବଡ଼ ଭୀଷଣ କରିପକାଏ ।

ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ ଦୂରର ଭଗବାନ ଅତି ପାଖର ବୋଲି ମନେହୁଅନ୍ତି । ସଂସାରର ସବୁ ମଣିଷ ଓ ସବୁ ସାମଗ୍ରୀ ବଡ଼ ଆପଣାର ବୋଲି ଅନୁଭୂତ ହୁଅନ୍ତି । ସକାଳେ ଉଇଁ ଆସୁଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଅନାଇ-ଦେଲେ ରକ୍ତମାଂସ ଓ ମୂତ୍ର-ପୁରୀଷର ଦେହଟା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇଉଠେ । ମୋ ବଗିଚାରେ ଥିବା କୌଣସି ଗଛରେ ଯେଉଁଦିନ ପ୍ରଥମ କଢ଼ଟି ଫୁଲ ହୋଇ ଫୁଟି ଆସୁଥାଏ, ସେଦିନ ତାକୁ ଅନାଇଦେଲେ ଯେପରି ମୋର ଆଖି କେତେ କଣ ପାଇଲା ପରି ଅନୁଭବ କରେ । ନାନା ପାପ ଓ ନାନା କାମନାରେ କଳା ହୋଇ ରହିଥିବା ଆଖି ସତେ ଅବା କେଉଁ ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କରି ପବିତ୍ର ହୋଇ ଆସେ । ମଣିଷକୁ ଦେଖିଲେ ଆଉ ତାକୁ ଆପଣାର କବଳିତ କରି ରଖିବାକୁ ମନହୁଏ ନାହିଁ । ତା ସହିତ ଏକାଠି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମେ, ତା ପାଖରେ ବସି ତାର ସବୁ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମନହୁଏ । ଆପେ କେଉଁଠି ବାଟ ହୁଡ଼ିଗଲେ, କେଉଁଠି ଝୁଣ୍ଟି ପକାଇଲେ ବା ପଙ୍କରେ ପଶିଗଲେ ଆପଣା ପ୍ରତି କୌଣସି ଘୃଣା, ଅବସାଦ ବା ବୈରାଗ୍ୟ ଆସେ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ଜନନୀ ପରି ଆପଣାର କାନିରେ ଆପଣା ଦେହରୁ ଧୂଳିମାଟି ଝାଡ଼ିଦେବାକୁ ମନ ହୁଏ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡରୁଥିଲେ ଏସବୁ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭଲପାଏ ବୋଲି ମୁଁ ଏକାଧିକ ବାର ୟୁରୋପୀୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ଗୀର୍ଜାଘରକୁ ଯାଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଆସିଛି । ମିଶରଦେଶର ଗାଆଁରେ ରାତି ପାହିବାଯାଏ କୋରାନ୍ ଗାଇ ଗାଇ ଭୋଳ ହୋଇଯାଇଛି । ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ରେ ଇହୁଦୀ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକାଠି ବସି ଏମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର (Thora) ଶୁଣିଛି । କେଉଁଠି ହେଲେ ମୋତେ ପରଘର ପରି ଲାଗିନାହିଁ । କେଉଁଠି ହେଲେ ଆପଣାକୁ ଖାପଛଡ଼ା ବୋଲି ମନେ ହୋଇନାହିଁ ।

ଅଧବଖରାକ ପରି ଅଣଓସାରିଆ ଜାଗାଟିକକ ଭିତରେ ଶିବଲିଙ୍ଗର ଗୃହପାଖରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଚାରୋଟି ଦାନପାତ୍ର ଥୁଆ ହୋଇଛି । ଅଧିକ ଦାନ ଦେଇ ଅଧିକ ପୁଣ୍ୟ କମାଇବାର ରାଜସିକ ଅଭିମାନ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦାନପାତ୍ର ପାଖରେ ଜଣେ ଜଣେ ବାକ୍‌ଚତୁର ସେବକ ଠିଆହୋଇ ରହିଚନ୍ତି ଏବଂ ମଣିଷର ଧର୍ମ ବିବେକ ଭିତରେ ଧର୍ମର ଲୋଭ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦେବାକୁ

ଚେଷ୍ଟା କରିବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି । ଶିବଲିଙ୍ଗର ପରିକ୍ରମା କଲାବେଳେ ମଣିଷର ସବୁ-ପ୍ରକାରର ଧ୍ୟାନ ଓ ଭକ୍ତି ଏହିସବୁ ଅଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଝୁଣ୍ଟିବାକୁ ହିଁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଚି । ମୁଖଶାଳାକୁ ବାହାରି ଆସୁ ଆସୁ ବାଆଁ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଖମ୍ବ ଉଚ୍ଚ ଆଲରେ ଜଣେ ସେବକ ଗୋଟିଏ ସୁସଜ୍ଜିତ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଠଣା ଭିତରେ ସଜାଇକରି ରଖି ବସି ପାଟି କରୁଥିବାର ଦେଖିଲି : 'ଏଠାରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଅଛନ୍ତି, ଏଠାରେ ଆରତି କର,—ହେ ସେଠ୍‌ଜୀ, ହେ ମାଈ,— ଏଠିକି ଆସ,—ବହୁତ ଫଳ ଲାଭ ହେବ',—ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ସେବକଙ୍କର ପ୍ରଗଲଭତାର ଅନୁପାତରେ ଯଦି ଶହେ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ଫଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ କାହାକୁ ଲବ୍ଧ ହେଉଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେ ସିଧା ଯାଇ ସାକ୍ଷାତ୍ ଭଗବତ୍‌ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଥାଆନ୍ତା । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ହେଉଚି ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ତାଙ୍କୁ ଏପରି ଅଲକ୍ଷଣୀ କରି ଦାଣ୍ଡରେ ବହାଇ ପଇସା ଉପାର୍ଜନ କରିବା କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ ପକ୍ଷରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ।

ପୂଜା ସରିଲା । ତାପରେ ମନ୍ଦିର-ପରିକ୍ରମା । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସେବକ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅବିରାମ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ କରିବାରେ ଲାଗିଚି,—'ଆଇଏ, ମନ୍ଦିରକୀ ପରିକ୍ରମା କୀଜିଏ, ଅଶେଷ ପୁଣ୍ୟଲାଭ କୀଜିଏ ।' ଯଦି ବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ତୁମେ ତା' ସହିତ ମନ୍ଦିରର ପରିକ୍ରମା କରିବାକୁ ଯିବ, ତେବେ ପରିକ୍ରମା ଅଧା ନ ହେଉଣୁ ସେ ତୁମକୁ ଗୋଟିଏ ଦାନପାତ୍ର ପାଖରେ ନେଇ ହାବୁଡ଼ାଇ ଦେବ, କହିବ, 'ଯିହାଁ ଦାନ କୀଜିଏ, ପରିକ୍ରମା ଫଲ୍ ଲାଭ କୀଜିଏ ।' ଫଳଲାଭର ଏହି ନିଷ୍ଫଳ ପ୍ରୋତ୍ସାହନର ଯେ କେଉଁଠି ଅନ୍ତ ହେବ, ମୁଁ ସେ କଥା ଆଦୌ କଳ୍ପନା କରି ପାରୁ ନ ଥାଏ । ଇଏ ପୁଣି କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ! ଶିବମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ 'ଶିବ୍‌ଜୀକା ମନ୍ଦିର' । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସେବକ ଠିଆହୋଇ ଡାକୁଚି, 'ଆଇଏ, ଯିହାଁ ଶ୍ରୀ ଶିବଜୀକା ଦର୍ଶନ କୀଜିଏ, ବହୁତ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୋଗା ।' ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, କେଦାରନାଥଙ୍କର ତଥାକଥିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପରି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅଣ୍ଟାଏ ପଥର ମାଟି ଭିତରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଚି ଏବଂ ତାହା ହିଁ ଶିବଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଆସ୍ଥାନ ବୋଲି ପୂଜା ପାଉଚି । ଶିବଙ୍କର ଶହେ ଆଠ ନାମର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଏହି ପରିକ୍ରମା ଭିତରେ ଯଦି ଶହେ ଆଠ ଜାଗାରେ ଶହେ ଆଠଟା ଦାନ ପାତ୍ର ବସିଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ସେବକମାନେ ଏକାବେଳକେ ଶହେ ଆଠ ପଇସା ରୋଜଗାର କରି ପାରୁଥାନ୍ତେ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ଏଠି ସେଠି କରି ପଚିଶି ଜାଗାରେ ଦର୍ଶନ କରାଇବାର ଜାଲରେ ପକାଇ ଯେଉଁ ତୀର୍ଥର ଚକ୍ରାନ୍ତ ମଣିଷ ଲାଗି ଭଗବାନଙ୍କୁ ସକଳ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ତର କରାଇଦିଏ, ଯେଉଁଠାରେ ବିରାଟ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ପଇସାର ବିନିମୟରେ ସହଜଲଭ୍ୟ କରି ରଖାଯାଏ, ସେହି ତୀର୍ଥକୁ ଆସିବାକୁ ଯେ କୌଣସି ଧର୍ମେଚ୍ଛୁର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ।

ବେଢ଼ା ପରିକ୍ରମା ଶେଷ କରି ଆମେ କେଦାରନାଥଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଗାନ୍ଧୀ, ଜବାହରଲାଲ ବା ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ହାତରୁ ଗହଣା, ଫୁଲମାଳ ବା ସୂତା ଖଣ୍ଡିଏ କୁଆଡ଼େ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥଙ୍କର ମହିମାଗୁଣରୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ନପ୍ରସାଦ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚମୂଲ୍ୟ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ପରି ବିକ୍ରୀ ହେଉଛି; କେବଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧନବାନ ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ଯାହାକୁ ଆସ୍ୱାଦନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରି-ପାରିବ । ପାଖରେ ରଖାହୋଇଥିବା ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡରୁ ମୁଁ ପ୍ରସାଦର 'ଦରଦାମ୍ ଦେଖିନେଲି । ବିଶେଷ ଭୋଗର ପ୍ରସାଦମାନ ଏଠାରେ ନିମ୍ନ ମୂଲ୍ୟରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ପାରିବ,—ଟ ୫୫୧, ଟ ୧୫୧, ଟ ୫୧ ଓ ଟ ୨୫ । ଏହିଠାରେ ଟଙ୍କା ଦେଇଗଲେ ପରେ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ କେଦାରନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଭୋଗ ଲାଗିଯିବ ଓ ଦାତାର ଲଭ୍ୟାଂଶକୁ ଡାକଯୋଗେ ଯଥାସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯିବ । କିନ୍ତୁ ମାମୁଲି ଭାବରେ ପ୍ରସାଦର ଲାଳସା ରଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଆଧୁନିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ଏକ ଉପମା ଦେଇ ପ୍ରସାଦ ଲାଭର ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ମନବୋଧ-ପୁରସ୍କାର (Consolation Prize) ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ପାଞ୍ଚ ସୁକା ପଇସା ଦେଲେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକକୁ ଏଠାରୁ ଦୁଇ ଇଞ୍ଚ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ଦୁଇ ଇଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ଥବିଶିଷ୍ଟ ଏକ କାଗଜ ଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ମିଳିପାରିବ । ପ୍ରସାଦର ପରିମାଣ ଏତେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଯେ ଗଣି ବସିଲେ ଅନ୍ନସଂଖ୍ୟା କଦାପି ଦୁଇ ଶହରୁ ସେପାଖକୁ ଡେଇଁ ପାରିବ ନାହିଁ । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ, ଏହି ପ୍ରସାଦର ମୂଲ୍ୟ ଅନ୍ନତନ୍ମାତ୍ରର ଅନୁପାତରେ ନୁହେଁ, ଭାବତନ୍ମାତ୍ରାର ଅନୁପାତରେ ନିରୂପିତ ହୁଏ । ହଠାତ୍ ମୋର ପୁରୀ ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ଏକଦା ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ଭୋଗ ଲାଗିଥିବା ଭାତକୁ ଶୁଖାଇ ନିର୍ମାଲ୍ୟ କରି ସେଠାରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପାଇଁ କେତେ ଶସ୍ତାରେ ବିକ୍ରୀ କରା ନ ଯାଏ ! ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ଖରଚ କଲେ ତୁମକୁ ଗାଆଁ ସାକର ଲୋକମାନଙ୍କ ଲାଗି ବାନ୍ଧି ନେଇଯିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ମିଳିପାରିବ । ପିଲାଦିନେ ଦେଖିଛି, ବିନ୍ଦେଶ୍ୱରଙ୍କର ବାବାଜୀ ଗୋଟାଏ ପଇସା ମୁଦ୍ରା ବସାଇଲେ ଶୁଖିଲା ବେଲପତ୍ର ଉପରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବିଭୂତି ଅର୍ଥାତ୍ ଧୂନିଭସ୍ମ ବଢ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ । କେଦାରନାଥଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ବିକ୍ରୟ ମୋତେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ମନେହେଲା ।

ଭକ୍ତମାନେ କହନ୍ତି, ଏହି ମନ୍ଦିରକୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଭାରତ ଯୁଗରୁ ଏହି ମନ୍ଦିର ଓ ଏହି ତୀର୍ଥପୀଠ ଏହିପରି ରହିଛି ବୋଲି ଭକ୍ତମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମନ୍ଦିରକୁ ଦେଖିଲେ ଦେଢ଼ ଶହ ବା ଦୁଇ ଶହ ବର୍ଷରୁ ଏହା ଅଧିକ ପ୍ରାଚୀନ ହୋଇଥିବ ବୋଲି କଦାପି ମନେହେଉ

ନାହିଁ । ହୁଏ ତ ଏହି ମନ୍ଦିର ପୂର୍ବରୁ କେଦାରନାଥରେ ଆଉ ଏକ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ଥିଲା, ଯାହାକି କାଳକ୍ରମେ ବା କୌଣସି ମାନବକୃତ ଦୁର୍ଯୋଗରୁ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ଗୋଟାକଯାକ ସବୁଠାରେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକକଥାରେ ଏହି ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ହିଁ ସବୁ କରାମତିର ଉଲୁଗୁଣା ଦିଆଯାଇଛି । ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥରକୁ ଖାସ୍ ଭୀମ ନ ହେଲେ ଆଉ କିଏ ଉଠାଇ କରି ଆଣିବାକୁ ସାହସ କରିଥାନ୍ତା ! ବିଶ୍ୱାସ ବିସ୍ଫାରିତ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖିରେ ଭକ୍ତମାନେ ଏହିପରି ଏକ ନଜର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଏହି ଭକ୍ତ୍ୟୁପନ୍ୟାସର ସତ୍ୟତାକୁ ଇତିହାସ ଓ ପୁରାଣର ତୁଳନାତ୍ମକ ଆଲୋଚନା କରୁଥିବା ଓ ପଥରର ବୟସ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ପାରୁଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରତିପାଦନ ବା ଖଣ୍ଡନ କରିପାରିବେ ।

ଭାରତବର୍ଷର ଶିବପୀଠମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେଦାରନାଥ ଗୋଟିଏ । ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣର କେଦାରଖଣ୍ଡରେ ଏହି ତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅନେକ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ଥରେ ପାର୍ବତୀ ମହାଦେବଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ହେ ଦେବ, ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା କେଦାରକ୍ଷେତ୍ରର ମହିମା ବିଷୟରେ ମୋତେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କହନ୍ତୁ । ସର୍ବପ୍ରଥମେ କେଉଁ ମହାପୁରୁଷ ଏଠାକୁ ଆସି ଆପଣଙ୍କର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନାଦି ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଜଗତଯାକରେ ଏହି ତୀର୍ଥକୁ ବିଖ୍ୟାତ କରାଇଲେ, ମୋତେ ଆପଣ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ସେହି ବିଷୟରେ କହନ୍ତୁ ।" ପାର୍ବତୀଙ୍କର ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟି ଶୁଣି ଦେବାଧିଦେବ ମହାଦେବ ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ଦେବୀ, ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ମହାତ୍ମା ଉପମନ୍ୟୁ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ତପସ୍ୟା କରି ତିନି କୁଳ ସହିତ ସ୍ୱଦେହରେ ଶିବଲୋକ ବାଟେ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବୈକୁଣ୍ଠଲୋକକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପିତାମହ ଭୀଷ୍ମ ଇତ୍ୟାଦି ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାଦ୍ୱାରା ଗୋତ୍ରହତ୍ୟା ଓ ସ୍ୱଜନହତ୍ୟାର ପାପରେ କଳୁଷିତ ହୋଇପଡ଼ିବାରୁ ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସଦେବ ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ।

ହେ ଦେବୀ, ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହିତ ପଞ୍ଚୁପାଣ୍ଡବ ଏଠାକୁ ଆସି ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ସେହି କାଳରୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ସଂସାରରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛି । ତପସ୍ୟା ପରେ ସର୍ବବିଧ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହିତ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ ଆଗରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ପବିତ୍ର କେଦାରକ୍ଷେତ୍ରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲି, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ମୁଁ କଦାପି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବି ନାହିଁ । କାରଣ

ହେ ସୁନ୍ଦରି, ଏହି ସ୍ଥାନ ତୁମଠାରୁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଦଶ ଗୁଣ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ । ଦେବତା-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ, ସେହିପରି ତୀର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରାଚୀନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଯେତେବେଳେ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାରୂପ ଧାରଣ କରି ଭୂତଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହି ତୀର୍ଥରେ ହିଁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏହି ସ୍ଥାନ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଲଭ । ଏଠାରେ ମୋ ସହିତ ନନ୍ଦୀ ଓ ଭୃଙ୍ଗୀ ସବୁବେଳେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଏହି ଅତିପ୍ରିୟ ସ୍ଥାନର ମହିମାକୁ ଅଧିଗମି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

"ହେ ଦେବୀ, ଯିଏ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଦେହ ଧାରଣ କରେ, ସେ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଶିବଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । 'ମୁଁ ଥରେ କେଦାରନାଥ ତୀର୍ଥକୁ ଦର୍ଶନ କରି ଯିବି' ବୋଲି ଯେଉଁ ମହାତ୍ମା ମନ ଭିତରେ ବାସନା ରଖି କେବଳ ଥରକ ପାଇଁ ଏହି କଥା ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ବଂଶର ତରିଶି ପୁରୁଷର ସମସ୍ତେ ଶିବଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଯିଏ ଏଠାକୁ ଆସି ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ପୂଜା ଓ ଉପବାସ କରି ରୁଦ୍ରାଧ୍ୟାୟ ପାଠ କରି ମୋ' ପାଖରେ ପଦ୍ମଫୁଲ ଭେଟି ଦେଇଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ଏକୋଇଶି ଦିନଯାଏ ମୋର ନାମକୁ ଜପ କରନ୍ତି, ସେ ସ୍ୱଦେହରେ ଶିବଲୋକକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । ଯେପରି ପତିବ୍ରତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୁମେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଦେବତା-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ବିଷ୍ଣୁ, ବନ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ବଦରିକା ବନ, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ପୁତ୍ର, ପଦାର୍ଥ ଭିତରେ ଯେପରି ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ମୁନିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଶୁକଦେବ, ଦେଶ ଭିତରେ ଯେପରି ଭାରତବର୍ଷ ଓ ନିବାସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି କାଶୀ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ତୀର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି କେଦାରତୀର୍ଥ ହେଉଛି ସର୍ବୋତ୍ତମ ।

"ହେ ପାର୍ବତୀ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅତି ପୁରାତନ କାଳର ଏକ ବ୍ୟାଧର ଗଳ୍ପ ତୁମକୁ କହୁଛି ଶୁଣ । ଏକଦା କେଦାରକ୍ଷେତ୍ରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କୌଣସି ଗ୍ରାମରେ ଏକ ବ୍ୟାଧ ବାସ କରୁଥିଲା । ଅନେକ ପଶୁ ବଧ କରି ସେହି ବ୍ୟାଧ ଏହି ଅରଣ୍ୟକୁ ପଶୁଶୂନ୍ୟ କରି ପକାଇଥିଲା । ଦିନେ ସେ ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ବନକୁ ଆସିଲା ଏବଂ ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୃଗକୁ ବିଚରଣ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲା । ମୃଗଟିକୁ ଦେଖି ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆହ୍ଲାଦିତ ହୋଇ ଭାବିଲା, ଏହାକୁ ଶିକାର କରି ଘରକୁ ନେଇ ପାରିଲେ ମୁଁ ଅନେକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାଇପାରନ୍ତି । ଏହିପରି ଚିନ୍ତାକରି ବ୍ୟାଧ ଧନୁରେ ଗୁଣ ଚଢ଼ାଇ-ବାକୁ ଯାଉଛି, ହଠାତ୍ ଏହି ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୃଗଟି କେଉଁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଅବାକ୍ ହୋଇ ବ୍ୟାଧ ସେଠାରୁ ଦଉଡ଼ି

ପଳାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍କରଣୀ ପାଖକୁ ଆସି ଦେଖିଲା ଯେ ସେଠାରେ ଏକ ଭୀଷଣକାୟ ସର୍ପ ଗୋଟିଏ ବେଙ୍ଗକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଛି । ଠିକ ଏହି ସମୟରେ ସେହି ବେଙ୍ଗଟି ମହାଦେବ-ରୂପ ଧାରଣ କଲା ଏବଂ ମସ୍ତକରେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରମା ଧାରଣ କରି ତ୍ରିଶୂଳ ଧରି ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ବ୍ୟାଧ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଭୀତ ଓ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ସମୟରେ ମହର୍ଷି ନାରଦ ମନୁଷ୍ୟ ବେଶରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ଏବଂ ଶିବଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ଦର୍ଶନ କରିଥିବାରୁ ବ୍ୟାଧକୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବ୍ୟାଧକୁ ସେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ବାସ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଗଲେ ।

'ହେ ପ୍ରିୟେ, ବ୍ୟାଧ କଚ୍ଛନ୍ଦନ ସେହିଠାରେ ନିବାସ କରିବା ପରେ ଆପଣାର ବଂଶ ସହିତ ଶିବଲୋକକୁ ଗମନ କଲା । ହେ ଦେବୀ, ଏହି ଘୋର କଳି-ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସି ମୋତେ ଘିଅ, ଚିନି, ଦୁଧ, ଦହି,କର୍ପୂର ତଥା ଗଙ୍ଗୋତ୍ରୀର ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରାଇ କୁଙ୍କୁମ, କେଶର, ଚନ୍ଦନ, ପଞ୍ଚ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ, ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ, ବେଲପତ୍ର, ଧୁତୁରା ଫୁଲ, ଧୂପ-ଦୀପ ଓ ନୈବେଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ମୋର ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା କରେ ଏବଂ ମୋର ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରି ମୋର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରେ; ମୋର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଆପଣାର ଯଥାଶକ୍ତି ଦକ୍ଷିଣା ଦାନ କରେ, ଏହିପରି ଏକୋଇଶି ଦିନ ପୂଜା କରିବା ପରେ ତାହାକୁ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ତା'ର ସମସ୍ତ ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ କରେ ଏବଂ ଶେଷରେ ତାହାକୁ ସ୍ୱଦେହରେ ଶିବଲୋକକୁ ପଠାଇ ଦିଏ ।"

ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର କେଦାରତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ । ସ୍ୱୟଂ ମହାଦେବ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଆଗରେ ଏହି ମାହାତ୍ମ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଚନ୍ତି । ତେଣୁ ଏଥିରେ ସଂଶୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ମହାଦେବ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ତୀର୍ଥକୁ ଦଶଗୁଣ ଅଧିକ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଏଠାକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରି ଆସିଚନ୍ତି, ଏହି ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଧୂଳି ସ୍ପର୍ଶ କରିଚନ୍ତି, ଯେଉଁ କାରଣରୁ ଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ ଶିବ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଦେହରେ ଶିବଲୋକକୁ ପଠାଇ ଦେଇଚନ୍ତି । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କେଉଁ କେଉଁ ପଦାର୍ଥକୁ ଶିବ ଦେହରେ ଲଗାଇବାକୁ, ପାଇବାକୁ ଓ ଖାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ସେହିକଥା ସେ ହୃଦୟ ଖୋଲି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି କହି ଦେଇଚନ୍ତି । ଯଥାଶକ୍ତି ଦକ୍ଷିଣା ଦେବା କଥାକୁ ମଧ୍ୟ କହି ଦେଇ ସେ ସେବକ-ମାନଙ୍କର ବହୁତ ଉପକାର କରିଚନ୍ତି । ପୁରାଣର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟତା ହେଉଛି ଯେ ଏଥିରେ ସବୁ କଥା ଖୋଲି କରି କହି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଠିକ୍ ଡାକ୍ତରଙ୍କର 'ଔଷଧ

ବଗିଚ କରିବା ପରେ । କେଉଁ କେଉଁ ଔଷଧକୁ କେତେ ପାନ ଖାଇବାକୁ ହେବ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ବୋଧହୁଏ ପୁରାଣ-ଶାସ୍ତ୍ର କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପୁରାଣର ବାଟ ସହଜ ଓ ଅଧିକ ଲାଭଦାୟକ । ଭିତରେ ତୁମେ ଯାହା ହୋଇଥାଅ ପଛକେ, ଏହିସବୁ ଆଚରଣ ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଦିଅ, ତୁମକୁ ଭଗବାନ ମୁକ୍ତି ଦେବେ । ଭଗବାନ ଅମୁକକୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇଚନ୍ତି । ଅମୁକକୁ ଅମୁକ ବର ଦେଇଚନ୍ତି, ତେଣୁ ତୁମକୁ ମଧ୍ୟ ଦେବେ । ଏପରି କହି ଖିରୁ ମଣିଷଠାରୁ ଆପଣାର ମତଲବ ମୁତାବକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦାୟ କରିନେବା ହେଉଚି ପୁରାଣର କାମ । ଧର୍ମରେ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ, ଭାବିବାର କିଛି ନାହିଁ ବା ଅନୁଭବ କରିବାର କିଛି ନାହିଁ । ଧର୍ମବ୍ୟବସାୟରେ ଏସବୁ ନିର୍ବୋଧତା ମାତ୍ର । ଆଖିବୁଜି ଭକ୍ତି କରି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଚ ଦିଅ, ଭଗବାନ ଅବଶ୍ୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ, ଏହାହିଁ ହେଉଚି ପୁରାଣର ବାଟ । ସଂସାରର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଏହା ହିଁ ସହଜ ବାଟ । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ ଭୋଗ ପାଆନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦକ୍ଷିଣା ପାଏ ବା ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ପାଏ ସତ, ମାତ୍ର ମଣିଷ କେବେହେଲେ ଧର୍ମ ପାଇପାରେ ନାହିଁ । ଆସ୍ତିକକୁ ଧର୍ମ ମନେକରି କେବଳ ଗୁଡ଼ାଏ ଧର୍ମାଭିମାନ ପାଇବା ହିଁ ତାହା ପକ୍ଷରେ ସାର ହୁଏ ।

ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ ଶେଷ କରି ଆମେ ସିଧା ଫଳାହାରୀ ବାବାଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । ଅନେକ ବର୍ଷ ହେଲା ସେ ଏହି କେଦାର ତୀର୍ଥରେ ଅଛନ୍ତି । ଶୀତଦିନେ ଯେତେବେଳେ ଖୋଦ୍ ମହାଦେବ ମଧ୍ୟ ପୂଜାରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେବାର ଭୟରେ ଆପଣାର ପୂଜାଦରବାରକୁ ଉଖୀମଠକୁ ଉଠାଇ ନିଅନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ବରଫ ପଡ଼ି କେଦାରନାଥର ଏହି ତୀର୍ଥଭୂମି ବାହାର ସଂସାରଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ-ଯାଏ, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଫଳାହାରୀ ବାବା ଏହିଠାରେ ଏହି କୁଡ଼ିଆଟି ଭିତରେ ରହନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଯେଉଁ ଫଳାଦି ଉପହାର ଦେଇଯାଆନ୍ତି, ସେଇଥିରେ ସେ ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବାରମାସ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି । ମୁଁ କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲି । ଘର ମଝିରେ ଧୂନି ଜଳୁ-ଥାଏ । ଧୂନି ସେପାଖରେ ସେ ଶାନ୍ତ ଓ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଶ୍ୱେତ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଭିତରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖକାନ୍ତି ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । ସେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲେ ଯେ ସଦନର ବାପା କେଦାରନାଥରେ ବ୍ରତ ରଖନ୍ତି । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଲୋକମାନେ କେଦାରନାଥକୁ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ କରି ଆସିଲେ ଏଠାରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପବାସ କରନ୍ତି । ତେଣୁ କେବଳ ଦୁଧ ଓ ଗୁହା ବ୍ୟତୀତ ସଦନର ବାପା ଏଠାରେ ଆଉ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ସିଧା

ଆସି ସମସ୍ୟାଟିର ମୂଳଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କଲାପରି ଫଳହାରୀ ବାବା କହିଲେ ଯେ ଉପବାସ ରହିବାକୁ ସେ କଦାପି ଅନୁଚିତ ବୋଲି କହିବେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଉପବାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅଭିମାନ ମଧ୍ୟ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କେଦାରନାଥରେ ମୁଁ ବ୍ରତ କରି ରହିବି, କୌଣସି ଆହାର ଗ୍ରହଣ କରିବି ନାହିଁ । ମନ ଭିତରେ ଯଦି ଏପରି ଏକ ଦମ୍ଭ ଆସୁଥାଏ, ତେବେ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ବରଂ ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍ ଭୋଜନ କରିବା ଧର୍ମ ଜୀବନର ଅଧିକ ଅନୁକୂଳ ହେବ ।

ସେଠାରୁ ଉଠି ଆମେ ଉଦକକୁଣ୍ଡ, ଭୈରବଙ୍କର ମନ୍ଦିର, ରେତକୁଣ୍ଡ ଓ ଓ ହଂସକୁଣ୍ଡ ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ । ତାପରେ ମୁଁ ଓ ସଦନ ଯାଇ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆହାର କରିନେଲୁ । ଏଠାରେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ସେରରେ ପାଏ ପୁରିର ଦାମ୍ ହେଉଛି ଚଉଦ ଅଣା । ସେଦିନ ଖରାବେଳଟା ଯାକ ବର୍ଷା ହେଲା । ଉତ୍ତର ଦିଗର ସବୁ ଗିରିଚୂଡ଼ା ମେଘପଟଳ ଭିତରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିଲା ।

ପୁଣି ପାଞ୍ଚଟା ବେଳକୁ ସବୁ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଗଲା । ଅସ୍ତଗାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋକରେ ଗିରିଶୃଙ୍ଗମାନ ପୁଣି ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇଉଠିଲା । ବାହାରକୁ ଆସିଲାବେଳକୁ ପବନ ପିଟିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ସଦନ ଓ ମୁଁ କିଛିଦୂର ପର୍ବତ ଉଠି ବୀରଭଦ୍ରଙ୍କର ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲୁ । ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞରେ ପତିନିନ୍ଦା ସହ୍ୟକରି ନ ପାରି ସତୀ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଚନ୍ତି, ଏହି ସମ୍ବାଦ ପାଇ ମହାଦେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧଭରି ହୋଇ ଆପଣା ମସ୍ତକରୁ ଖିଏ ଜଟା ଛିଣ୍ଡାଇ ତଳକୁ ପକାଇଦେଲେ । ଏହି ଜଟାରୁ ବୀରଭଦ୍ରର ଜନ୍ମ । ମହାଦେବଙ୍କର ଆଦେଶରେ ଏହି ବୀରଭଦ୍ର ହିଁ ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ବୀରଭଦ୍ର ଶିବପୀଠର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହି କ୍ଷେତ୍ରର ପହରା ଦେଉଚନ୍ତି ।

ସେତେବେଳକୁ ସଦ୍ୟ ବରଫ ପଡ଼ି ପର୍ବତ ଉପରର ଉପତ୍ୟକା ଓ ଅଧିତ୍ୟକାମାନ କ୍ରମେ ଶୁଭ୍ରତର ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଆମେ ଆହୁରି ଉପରକୁ ଯାଇ ପ୍ରାୟ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଶୋଭା ଦର୍ଶନ କରିବାରେ ଲାଗିଲୁ । ପର୍ବତର ସେହି ସୀମାହୀନ ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ଆଖି ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ବସିରହିଲା; ହୃଦୟ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଏହିସବୁ ଦୃଶ୍ୟମାନ ସମ୍ପଦକୁ ମାନସ-ସମ୍ପଦ କରି ସଞ୍ଚିତ କରି ରଖିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । ତୀର୍ଥ ତଳେ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ନୁହେଁ, ତୀର୍ଥ ହେଉଚି ଏଇ ପର୍ବତ ଉପରେ, ଏହି ଶୁଭ୍ରସ୍ୱଚ୍ଛ ଉଚ୍ଚତା ଓ ବିସ୍ତାର ମଧ୍ୟରେ । ଭଗବାନ ସେଠି ନାହାନ୍ତି, ଏଇଠି ଅଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଧୂପ, ଦୀପ, ଅନୁଲେପ, ଚର୍ବ୍ୟ ଓ ଚୋଷ୍ୟ ଦେଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଯାଉଚି ବୋଲି ମନକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ସିଧା କେବଳ ତାଙ୍କର ଅନୁଭୂତିରେ ହୃଦୟ ଭରିଯାଏ, ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ହୁଏ ।

ଦୁଇ ଆଖି ଖୋଲି ବିଶ୍ୱଭୁବନକୁ ଦେଖୁଥିବା ଏହି ଶୋଭାର ମହିମା ଯେପରି ମଣିଷର ହୃଦୟ ନେତ୍ର ଖୋଲି ଦେଇଯାଏ । ଏହା ହିଁ ଭଗବାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ 'ରୂପ, ରସମୟ ରୂପ । "ରସୋ ବୈ ସଃ । କୋ ହ୍ୟେବାନ୍ୟାତ୍ କଃ ପ୍ରାଣ୍ୟାତ୍ ଯଦେଷ ଆକାଶ ଆନନ୍ଦ ନ ସ୍ୟାତ୍ ।" ଆକାଶରେ ଏହି ଆନନ୍ଦ ଭରି ରହି ନ ଥିଲେ ତଲେ ପ୍ରାଣ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା । ହୃଦୟ ଭିତରୁ କେଉଁ ଦୁଃସାହସୀ ରସଗ୍ରାହୀ କହିପକାଇଲି, କେଦାରନାଥଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି, ମନ୍ଦିର ଓ ତୀର୍ଥପୀଠ କେବଳ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ହିମାଳୟ । ହିମାଳୟର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୁଭ୍ର ଅଥଚ ଶାନ୍ତ ରୂପ ପାଖକୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ଆଣିବାକୁ ତଲେ ମହାଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦିର କେବଳ ଏକ ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ଭାବର ଉଦ୍ରେକ କରିବାକୁ ତଲେ ଦେବତାର ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମିତ ହୋଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛି, କେବଳ ସରଣୀ ହୋଇ ରହିଛି ।

ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଭୁଲି ହେବ ନାହିଁ । ଏହା ସ୍ଥିତି ଓ ଗତି ଉଭୟର ପ୍ରତୀକ । ହିମାଳୟ ଶାନ୍ତ କରେ, କିନ୍ତୁ କେଉଁ ଗମ୍ଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ତା ପ୍ରାଣକୁ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ମଧ୍ୟ କରେ । ଅତି ଦୂରର ଏହି ରଜତମୁଗର ଲୀଳାଭୂମି ତଥାପି ଅତି ନିକଟର ଓ ଅତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ମନେହୁଏ । କବି କାଳିଦାସ 'କୁମାରସମ୍ଭବ'ରେ ହିମାଳୟକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଦେବତାତ୍ମା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ତୀର୍ଥ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ହିମାଳୟ ଯଥାର୍ଥରେ ତୀର୍ଥରାଜ ବୋଲି ଅଭିହିତ ହୋଇଛି ।

ମୋର ଏହି ଯାତ୍ରା ସାର୍ଥକ ହେଲା । ସଂସାରରେ ବଞ୍ଚିବା ଲାଗି ମୋର ଆଉ କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ, ସଂସାରକୁ ଫେରିଯିବା ଲାଗି ମୋର ଆଉ କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ । କାହାର ପ୍ରତି ମୋର ଆଉ କୌଣସି ବୈରାଗ୍ୟ ନାହିଁ । ଦେଖି ଜାଣିଲେ ଏହି ସଂସାରରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ କେବଳ ମାୟା ନୁହେଁ । ଅନୁଭବ କରି ଜାଣିଲେ କୌଣସି ସାମଗ୍ରୀ କେବଳ ଅଳୀକ ନୁହେଁ । କେତେ ଅଭିଳାଷ ନେଇ ମୁଁ ହିମାଳୟକୁ ଆଖି ପୂରାଇ ଦେଖିବି ବୋଲି ଆଗ୍ରାଠାରୁ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲି । ଆଜି ହିମାଳୟ ମୋର ଜୀବନକୁ ଭରାଇ ଦେଲା । ସଂସାର ଭିତରେ ସବୁ ଜିନିଷକୁ ସରସ ଓ ସୁଧାମୟ କରି ଦେଖିବାକୁ ମୋତେ ଦୃଷ୍ଟି ଦାନ କଲା । ଆଜିର ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ମୁଁ କେବେହେଲେ ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ । ଏହି ଗିରିଚୂଡ଼ା ଚିରଦିନ ଲାଗି ମୋର ମିତ୍ର ହୋଇ ରହିବ । ବରଫ ଉପରେ ରଜତର ଉଦ୍‌ଭାସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ମୋର ଅତି ପ୍ରିୟ ହୋଇ ରହିବ । ହିମାଳୟ ପାଖରୁ ମୁଁ ଏହି ଅନୁଭୂତି ଓ ଏହି ଆଖି ନେଇ ପୁଣି ସଂସାରକୁ ଫେରିଯିବି ।

ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ବସାଘରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ସମସ୍ତେ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନକୁ ବାହାରି ଗଲେଣି । ଆମେ ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ତରତର ହୋଇ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଲୁ । ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ କେଦାରନାଥଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାରବେଶ ହୁଏ । ସେହି

ଶୃଙ୍ଗାରବେଶ ଦେଖିବାକୁ ଆମେ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଗଲୁ । ପଥର ଲିଙ୍ଗଙ୍କୁ ସୁନା ଓ ରୂପାରେ ଖଚିତ ହୋଇଥିବା ନାନାରଙ୍ଗର ପାଟବସ୍ତ୍ରରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେଠାରୁ ଆମେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସମାଧି ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ । ମନ୍ଦିରର ପଛପଟକୁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଗଲେ ଗୋଟିଏ ଅତି ଅବହେଳିତ ସ୍ଥାନରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସମାଧି । ଶୀତଦିନେ ଉପରୁ ବରଫ ଗଡ଼ିଆସି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ସମାଧିକୁ ଭାଙ୍ଗିଦିଏ ବୋଲି ଶୁଣିଲି । କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏଠାରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଦେହତ୍ୟାଗ କରି ନଥିଲେ । ଏହିଠାରୁ ସେ ହିମାଳୟର ଶ୍ୱେତାନ୍ତ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ସେହି ସ୍ମୃତିଟିକୁ ରକ୍ଷା କରି ଏହିଠାରେ ସମାଧି ତିଆରି ହୋଇ ରହିଛି । ଭକ୍ତିର କୋଳାହଳ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକତର ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ସଂସାରର ଯାବତୀୟ ସାଂସାରିକତାକୁ ରାଜସିକ ଓ ତାମସିକ ନାନା ଧର୍ମଭେକ୍ଷୀ ପ୍ରତିରୂପରେ ଯୋଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଆସିଥିବା ଆତୁର ଧର୍ମଲୋଭୀ ମଣିଷ ଭକ୍ତି ଭିତରେ ସମର୍ପଣ ଓ ମୂର୍ତ୍ତିଭିତରେ ଧର୍ମର ସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଉଥିବା ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଯେ ଏହି ତୀର୍ଥରେ ଅବହେଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବ, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଆଉ କଣ ଅଛି ?

କେଦାରନାଥଠାରୁ ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଆହୁରି ଚାରି ମାଇଲ ବାଟ ଉଠିକରି ଗଲେ ଭୈରବଝାମ୍ପ ବା ଭୃଗୁପତନ । ସାଧୁ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବା ସଂସାର ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆଗେ ଏଠାକୁ ଆସି ଏହିଠାରୁ ନିମ୍ନରେ ଥିବା ବରଫ ଭିତରକୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ଦେହତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ । ହିମାଳୟର ତୁଷାରକୋଡ଼ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କର ଦେହ କୁଆଡ଼େ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଏହିପରି ଶରୀର ଛାଡ଼ିବାକୁ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ବା ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତିର ସୋପାନ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା । ଇଂରେଜମାନେ ଏହି ପ୍ରଥା ବନ୍ଦ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ତିନି ଚାରି ମାଇଲ ପର୍ବତ ଉଠିକରି ଗଲେ ବାସୁକୀତାଲ ବା ବାସୁକୀ ସାଗର । ଏହି ବାସୁକୀ ସାଗର ଆଖପାଖରେ ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ର ମାସରେ କମଳ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରହିଥିବା ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏହିଠାରେ ଥରେ ଶିବଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବାଲାଗି ବ୍ରହ୍ମା ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫା ଭିତରେ ବସି ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶିବଙ୍କର ପୂଜା କରିବାକୁ ବସିଲାବେଳକୁ କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଫୁଲ ଖୋଜି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଭାରି ମନଦୁଃଖରେ ସେଇଠି ବସି ବ୍ରହ୍ମା କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚାରି ମୁହଁର ଆଠୋଟିଯାକ ଆଖିରୁ ଥପ ଥପ କରି ଅଶ୍ରୁପାତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏହି ଦୁଃଖ ଦେଖି ଶିବଙ୍କର ପାଷାଣ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ବିଗଳିତ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଆଖିରୁ ଝରୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଲୋତକବିନ୍ଦୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କମଳ ହୋଇ ଫୁଟିଉଠିଲା । ଆଖି ପୋଛି ଅନାଇଲାବେଳକୁ ବ୍ରହ୍ମା ଦେଖିଲେ, 'ଆଗରେ ପୂଜା ଫୁଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଥୁଆହୋଇଛି । ଏହା ଦେଖି ତାଙ୍କର ମନ ବଡ଼ ହୃଷ୍ଟ

ହୋଇ ଉଠିଲା ଓ ସେ ଫୁଲରେ ଶିବଙ୍କର ପୂଜା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ପରମ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଶିବ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବର ମାଗିବାକୁ କହିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ, ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହି ଋତୁରେ ଏହି ଫୁଲ ଏଠାରେ ଫୁଟିବ । ଏହାର ନାମ ବ୍ରହ୍ମକମଳ ହେବ ଏବଂ ଏହି କମଳ ଦ୍ୱାରା ଯିଏ ଆପଣଙ୍କର ପୂଜା କରି ପାରିବ, ଆପଣ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାହାକୁ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ ଦାନ କରିବେ । ଆହୁରି ହୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଶିବ ତଥାସ୍ତୁ ବୋଲି କହିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯାଇଚୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଏଠାରେ ଉପରକୁ ଯିବା ବାଟରେ ବରଫ ତରଳି ନଥାଏ । ବାଟ ଫିଟି ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ଏସବୁ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ଓ ବ୍ରହ୍ମକମଳର ଦର୍ଶନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଆମର ହେଲା ନାହିଁ । ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ର ମାସରେ କେଦାରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଲାଗି ହେବାକୁ ବାସୁକୀତାଲରୁ ବ୍ରହ୍ମକମଳ ଆସେ ।

ସକାଳୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରୁ ନ ସାରୁଣୁ ପଣ୍ଡା ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ହାତରେ ଦକ୍ଷିଣା ଧରାଇ ସେ ଆଶୀର୍ବାଦ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲାଇଲେ । ଦକ୍ଷିଣାର ସ୍ୱଳ୍ପତାରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସେ ନାନା କଥା କହିଲେ । ତାପରେ ଗାଈ ଦାନ ମାଗିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଶୀତଦିନେ ଯେତେବେଳେ କେଦାରନାଥଙ୍କର ପହଡ଼ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ପଣ୍ଡାମାନେ ଗସ୍ତରେ ବାହାରନ୍ତି । ଯଜମାନ-ମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଦାୟ କରି ଆଣନ୍ତି । ଗାଈଦାନ କଥା ଶୁଣି ଭାଉଜ କହିଲେ, ଆପଣ ଆମ ଘରକୁ ଆସିଲେ ଆମେ ଆପଣଙ୍କୁ ଖୁସି କରାଇ-ଦେବୁ । ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ କହିଲେ, ତୁମେ ତ ହେଉଚ ଆମର କେଦାରନାଥ, ତୁମ ପ୍ରତି ଆମେ କାହିଁକି କୃପଣ ହୁଅନ୍ତୁ ? ଏ ବରଷ ପାଳକଟା ସିନା ଆମକୁ ଦରିଦ୍ର କରିଦେଲା, ନଚେତ୍—

ଆଶୀର୍ବାଦ ପାଇଁ ପଇସା ସର୍ତ୍ତ ବସିବ, ମନ୍ତ୍ରପାଠ ଭିତରେ ଦକ୍ଷିଣାର ମାଗୁଣି ହେବ, ଭଗବାନଙ୍କର ସ୍ମରଣ କଲାବେଳେ ପୁଣ୍ୟପ୍ରାପ୍ତିର ଦରଦାମ୍ ଠିକ୍ କରାହେବ, ଏଗୁଡ଼ାକୁ ମୁଁ କେତେବେଳେ ହେଲେ ସହ୍ୟକରି ପାରେ ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ମୁଁ ସବୁ ସୁନାଠାରୁ ଅଧିକ ମମତା ଦେଇ ଦେଖେ । ସବୁପ୍ରକାର ପ୍ରୟୋଜନର ସୀମା ପାରହୋଇ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଅନ୍ତରରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଓ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସତତ ଧାରଣ କରି ରଖିବାକୁ ହିଁ ମୁଁ ପୁଣ୍ୟଅର୍ଜନ କରିବା ବୋଲି ବିଚାରିଥାଏ । ଆମର ପଣ୍ଡା ଗିରିଜାଶଙ୍କର ଅତି ଅମାୟିକ ପ୍ରକୃତିର ମଣିଷ । କେବେ ରାଗିକରି ବା ହୁଡ଼ିକରି କାହାକୁ ପଦେ ହେଲେ କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଭାରି ଶିଷ୍ଟ ଓ ମଧୁର ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି । ତଥାପି ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇ ଦକ୍ଷିଣା ନେଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଆଜି ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି; ଯେଉଁ ରୂପଟା

କ ମୋତେ ଆଦୌ ଆକର୍ଷଣ ମନେ ହେଲ ନାହିଁ । ଢ଼ଲ ଢଲ ଆଖି, କିନ୍ତୁ ଭାବରେ ନୁହେଁ, ଲୋଭରେ । ମୌନ ସ୍ମିତହାସ୍ୟରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅହଙ୍କାରୋକ୍ଷ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଛକୁ ଠେଲିଦେଇ ବାମନ ହାତ ପତାଇ ରହିଛି । ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଯେତେବେଳେ ଅତି କାକୁତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ କେଦାରନାଥଙ୍କର ସମାସନରେ ନେଇ ବସାଇଦେଲେ, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଗିରିଜାଶଙ୍କରଙ୍କର ମୁଖଭଙ୍ଗୀରୁ କୌଣସି ଉଦାରତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଅନାଇଥାଏ । ଧର୍ମକୁ ନିଜର ବ୍ୟବସାୟ କରି ଚଳିଲେ ମଣିଷ ଏହିପରି ହୋଇଥାଏ । ଯିଏ ଧର୍ମ କିଣେ ଓ ଯିଏ ଧର୍ମ ବିକେ, ସେମାନେ ଉଭୟେ ଧର୍ମଠାରୁ ଅନେକ ଦୂରରେ ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି ।

ଦୁଇ ବର୍ଷ ତଳେ ଥରେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ଯାଇଥିଲି । ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସଙ୍କର ପବିତ୍ର ଜୀବନର ସ୍ମୃତିଜଡ଼ିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାଳୀମନ୍ଦିର । ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପବିତ୍ର ଭିଡ଼ । ଦୋକାନ ବଜାର ଭର୍ତ୍ତିହୋଇ ରହିଛି । ମନ୍ଦିର ତରଫରୁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରାଇ ଲେଖି ଦିଆହୋଇଛି—ଏଠାରେ ଗୁରୁଆଡ଼େ ଠକମାନେ ବୁଲୁଚନ୍ତି, ଠକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସାବଧାନ । ସେଦିନ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିର ପାହାଚରେ ବସି ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତ ଓ ପରମଭକ୍ତ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ଏହି କଥାଟି ମନ ଭିତରେ ଭାରି ଆଘାତ ଦେଇଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷ ଏକ ତୀର୍ଥମୟ ଦେଶ । ଏ ଦେଶର ହଜାର ହଜାର ଅଧିବାସୀ ପ୍ରତିବର୍ଷ ତୀର୍ଥ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ତୀର୍ଥ ଦେଖିପାରିଲେ ଆପଣାର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହେଲା ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହିସବୁ ତୀର୍ଥରେ ତୀର୍ଥର ଯୋଗ୍ୟ ସେହି ଶାନ୍ତି କାହିଁ ? ପଣ୍ଡା ଓ ପୁରୋହିତ, ଉତ୍ତେଜନା ଓ ଉପଦ୍ରବ, ପଇସା ଓ ପାଷଣ୍ଡରେ ଆମ ଦେଶର ସବୁ ତୀର୍ଥ ବଡ଼ ଅବର୍ଜିଆ ଓ ଅସନା ହୋଇ ରହିଛି । ସବୁଠାରେ ଧାର୍ମିକତା ଭିତରେ ନାନାପ୍ରକାର ରାଜସିକତା ପଶିଯାଇ ଧର୍ମକୁ ଏକ ଅଧର୍ମ ବ୍ୟାପାରରେ ପରିଣତ କରି ସାରିଲେଣି । ପୁରୀର ରଥଯାତ୍ରା, କାଞ୍ଚିପୁରମ୍‌ଠାରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପହଡ଼ଖୋଲା କିମ୍ବା କଲିକତାର କାଳୀଘାଟ, ଯେଉଁଠାରେ ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ଯାଅ ପଛକେ, ଦେଖିବ, ଧର୍ମ ନାମରେ ବଜାର ବସିଛି, ଧର୍ମ ନାମରେ ଦାନ-ଦକ୍ଷିଣା ଓ ଉଦରଭରଣ ଚାଲିଛି । ଭୋଗ ଓ ପ୍ରସାଦରେ ଦାଣ୍ଡ ଭର୍ତ୍ତିହୋଇ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ ନାହିଁ । ସଂସାରର ସବୁ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡତା ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ଯେପରି ଆଉ ଗୋଟାଏ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଆହୁରି ଶତଗୁଣ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ହୋଇପଡ଼ୁଛି । ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ମଣିଷ ତୀର୍ଥ-ଦର୍ଶନଜନିତ ଧର୍ମଭାବର ଅନୁପ୍ରେରଣା ନେଇ ସଂସାରକୁ ଯାଉଥାନ୍ତା ଓ ସାଂସାରିକ ଜୀବନରେ ଅଧିକ ଧର୍ମାନୁପ୍ରାଣିତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତା ସିନା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ସାଂସାରିକତା ନେଇ ତୀର୍ଥକୁ ଆସୁଛି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ ହିଁ ସେ ସାଂସାରିକ ଗନ୍ଧରେ ଅଧିକ ଦୂଷିତ କରି ପକାଉଛି; ଧର୍ମକୁ ପଣ୍ୟ କରି ପକାଉଛି ।

□ □

ଚୈର

ସଦନର ବାପା ଆଉ ଥରେ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । କହିଲେ, ଭାଗ୍ୟରେ ଆଉ ଥରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମିଳିବ କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? ତେଣୁ କ୍ଷେତ୍ର ଛାଡ଼ି ଯିବାପୂର୍ବରୁ କେଦାରନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଆସି-ବାକୁ ହେବ । ତାଙ୍କୁ ମନର ମନାସ ଜଣାଇ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦର୍ଶନ କରିସାରି ପୁଣି ଉଦକକୁଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥର ଜଳ ପାନକରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କିପରି ଢଙ୍ଗରେ ଓ କିପରି କ୍ରମରେ ଉଦକକୁଣ୍ଡର ଜଳପାନ କଲେ ସବୁଯାକ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇପାରିବ, ଏହାର ମଧ୍ୟ ଏକ ଖାସ୍ ବିଧି ରହିଚି । ପାହାଚ ଉପରେ ବସି ପ୍ରଥମେ, ଡ଼ାହାଣ ହାତରେ ତିନି ଥର, ତାପରେ ବାଆଁ ହାତରେ ତିନି ଥର ପାଣି ପିଇବ, ତାପରେ ଦୁଇ ହାତକୁ ଏକାଠି ଆଞ୍ଜୁଳା କରି ତିନି ଥର ପାଣି ପିଇବ ଓ ସବା-ଶେଷରେ ଆଣ୍ଠୁ ଓ କହୁଣି ଉପରେ ଭରାଦେଇ ଗୋମୁଖ ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋରୁଙ୍କ ପରି ପାଣିରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ତିନି ଥର ପାଣି ପିଇବ । ପଣ୍ଡାମାନେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ଉଦକକୁଣ୍ଡରେ ଏହିପରି ପାଣି ପିଆଇବାକୁ ନେଇଯାନ୍ତି । ସଦନର ବାପା ପାଞ୍ଚ ଛଅ ଥର କେଦାରତୀର୍ଥକୁ ଆସିଚନ୍ତି; ତେଣୁ ସେ ଏହି ରୀତି ଜାଣିଚନ୍ତି ।

ମୁଁ ମନା କଲି । ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ ଦେବତାର ଦର୍ଶନ କରିବା ବଡ଼ କଠିନ ସାଧନା । ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ଏକାଗ୍ରତା ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯେଉଁ ଧ୍ୟାନାବସ୍ଥିତତା ଓ ତଦ୍‌ଗତତା ଆବଶ୍ୟକ, ତାହା ମୋତେ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଯେ କଦାପି ମିଳିବ, ନାହିଁ, ମୁଁ ଏ କଥା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବି । ତେଣୁ କାଲି ଦୁଇ ଥର ଦର୍ଶନ କରି ତଥାପି ଭଗବାନଙ୍କର ଯେତିକି ଭାବଗତ ରୂପକୁ ମୁଁ ମନ ଭିତରେ ଧାରଣ କରି ରଖି ପାରିଚି, ଆଜି ସକାଳୁ ପୁଣି ରାଜସିକ ଭକ୍ତିର କୌଶଳ ଓ କୋଳାହଳ ଭିତରେ ପଶି ମୁଁ ସେତିକି ହରାଇ ବସିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ନିର୍ଗୁଣମାର୍ଗ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର । ଭଗବାନଙ୍କୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପରେ ଉପଲବ୍‌ଧି କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ତେଣୁ ସଗୁଣମାର୍ଗର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା; ବିଚାର ବିବେକ, ଶ୍ରବଣ, ମନନ ଓ ନିଦିଧ୍ୟାସନ ସହିତ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ଓ ଭକ୍ତିର ଉଦ୍‌ଭବ ହୋଇଥିଲା । ରୂପର ମଧ୍ୟଦେଇ ଅରୂପକୁ ପାଇବାକୁ ହେବ, ଦୃଶ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଅଦୃଶ୍ୟକୁ ପାଇବାକୁ ହେବ, ବାହାରର ଆଲମ୍ବନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୁଚିରହିଥିବା ସମ୍ପଦକୁ ଅନ୍ତରରେ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେବ, ଭକ୍ତିବାଦୀମାନେ ଏହିପରି ଏକ ବାଟ ବତାଇଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ଦେଶର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମର୍ମ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲୁ ନାହିଁ । ସହଜ

ଓ ମନ ବୁଝିଲି ପାଖଟାକୁ ଆବୋରି ବସି ଆଉ ପାଖଟାକୁ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲି-ଗଲୁ । ମୂର୍ତ୍ତିରେ ମଜିଗଲୁ; ପୂଜା, ପ୍ରସାଦ, କୀର୍ତ୍ତନ ଓ କର୍ମକାଣ୍ଡରେ ବାଇଆ ହୋଇରହିଲୁ । ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ନଉକାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ଆମକୁ ଧର୍ମର ତୀରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ଆମର ଧର୍ମାନ୍ଧତ୍ୱଦ୍ୱାରା ଆମେ ଆମର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପଥର ଖୁଣ୍ଟି କରି ଏଇ ପାଖରେ ବନ୍ଧାହୋଇ ରହିଲୁ । ଉଦୟ-ପଥରେ ଆମେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଗଲୁ । ମନ୍ଦିର ଓ ମୂର୍ତ୍ତିର ବଢ଼ତି ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତ ମରିଗଲା । ଆମର ଧର୍ମଗୃହଗୁଡ଼ାକ ଶିଳାଗୁମ୍ଫା ହୋଇ ଦୁଆରକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲା; ସ୍ୱସ୍ୱରୂପାନୁସନ୍ଧାନ ଆଉ ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ ।

ସଦନର ବାପା ବୋଧହୁଏ ବୁଝିଲେ, ତଥାପି ନିରାଶ ହେଲେ । ମନ୍ଦିର-ଦର୍ଶନ କରିସାରି ସେମାନେ ପଛରେ ଆସିବେ ବୋଲି କହିଲେ । ମୁଁ ଆଉ ସଦନ ସିଧା ଫେରନ୍ତା ବାଟରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । କାଲିଠାରୁ ବିଦ୍ୟାଦଈ ଓ ସଦନର ବାପା ଗ୍ଲେଟବଡ଼ କେତୋଟି ବୋତଲ ସଫାପରି ରଖିଚନ୍ତି, ଉଦକକୁଣ୍ଡରୁ ପାଣି ନେବେ ବୋଲି । ଗଙ୍ଗା ପବିତ୍ର, ତେଣୁ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ପାଣି ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର । କେଦାର-ନାଥ ପବିତ୍ର, ଉଦକକୁଣ୍ଡ ପବିତ୍ର, ତେଣୁ ଉଦକକୁଣ୍ଡର ପାଣି ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର ! ମୋ ବୋଉର ନିର୍ମାଲ୍ୟମୁଣି ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ଲେଟ ଶିଶି ରହିଚି । ଅତି ପିଲାଦିନରୁ ମୁଁ ସେହି ଶିଶିଟା ଦେଖି ଆସିଚି । ସବୁଦିନ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ପାଇଲାବେଳେ ସେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଟିପରେ ଶିଶି ଭିତରୁ ଟିକିଏ ପାଣିନେଇ ଜିଭ ଅଗରେ ମାରିଦିଏ । ତାହା ହେଉଚି ଗଙ୍ଗାପାଣି । ବୋଉର କୋଥଳି ଭିତରେ କୋଉ ଦିନରୁ ସାଇତା ହୋଇ ରହିଥିବା ସମ୍ପଦ ସେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ସମସ୍ତେ ଗଙ୍ଗାର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସବୁଦିନେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନର ସୌଭାଗ୍ୟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଗଙ୍ଗାର ପାଣିକୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପାଇ ସେମାନେ ଗଙ୍ଗାଦର୍ଶନ ଓ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନର ପବିତ୍ର ପରିତୋଷ ଲାଭ କରନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାଦଈ ଓ ସଦନର ବାପା ଏଇଠୁ ଉଦକକୁଣ୍ଡର ପାଣି ସାଇତି ଗାଆଁକୁ ନେଇଯିବେ, ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କୁ ଦେବେ । ଯେଉଁମାନେ କେଦାରନାଥ ଦର୍ଶନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ପାଇ ନାହାନ୍ତି, ଉଦକକୁଣ୍ଡର ପାଣିକୁ ସେମାନେ କେଦାର କ୍ଷେତ୍ରର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବାର ସନ୍ତକରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବେ । ତୀର୍ଥଜଳରୁ ତୀର୍ଥସାନ୍ନିଧ୍ୟର ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିବାଟା କେବଳ ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଏକ ବିଚିତ୍ର ରୀତି ନୁହେଁ ।

ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ତଳେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ପୁଣ୍ୟପୀଠ ଜେରୁଜେଲମ୍‌ରେ କିଛିଦିନ ଅତିବାହିତ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇହୁଦୀ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ପକ୍ଷରେ ଜେରୁଜେଲମ୍‌ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧୂଳିକଣା ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର । ଦିନେ ଜଣେ ଇହୁଦୀ

ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୁଁ ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ଡେଭିଡ଼ଙ୍କର ସମାଧି ମନ୍ଦିର ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଏହି ସମାଧି ମନ୍ଦିରର ସ୍ତୁପ ଉପରେ ଠିଆହେଲେ ଆରବ-ଅଧିକୃତ ଜେରୁଜେଲମ୍ ସହରରୁ ଅଲିଭ୍ ପର୍ବତ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏହି ଅଲିଭ ପର୍ବତ ଉପରେ ହିଁ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷତଳେ ଯୀଶୁଙ୍କୁ କ୍ରୁଶ୍‌ବିଦ୍ଧ କରାଯାଇଥିଲା । ପୁଣ୍ୟସ୍ମୃତି ଜଡ଼ିତ ଏହି ପର୍ବତର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିବାକୁ ଅନେକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଯାତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଡେଭିଡ଼୍‌ଙ୍କର ସମାଧି-ମନ୍ଦିରକୁ ଆସନ୍ତି । ତେଣୁ ସେହିମାନଙ୍କ ସକାଶେ ସମାଧି-ମନ୍ଦିରର ପାହାଡରେ ଏଠି ଜର୍ଡାନ୍ ନଦୀର ପାଣିକୁ ଶିଶି ଭିତରେ ରଖି ବିକ୍ରୀ କରାଯାଏ । ମହାଶଙ୍ଖର ତୈଳର ଷ୍ଟ୍ରେଟ, ମଧ୍ୟମାକାର ଓ ବଡ଼ ଶିଶି ପରି ତିନି ପ୍ରକାର ଶିଶିରେ ଅଳପ ଓ ବହୁତ ପଇସାରେ ଏହି ପାଣି ବନ୍ଦସ୍ତ କରାଯାଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମରେ ଜର୍ଡାନ୍ ନଦୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପବିତ୍ର ନଦୀ । ଏହି ନଦୀର ପାଣି ଭିତରେ ଠିଆହୋଇ ଯୁବକ ଯୀଶୁ ସେଣ୍ଟ୍ ଜନଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାରୁ ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନରେ ଆସିଥିବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତିଭରେ ଜର୍ଡାନ ନଦୀର ପାଣିକୁ କିଣି ଆପଣା ସାଥିରେ ଘରକୁ ନେଇଯାନ୍ତି ।

ପାଗ ମେଘୁଆ ହୋଇଆଏ । ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବା ବାଟକୁ ଶୀଘ୍ର ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଆମେ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ଗୌରୀକୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଅନ୍ୟମାନେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ଦୁହେଁ ଆଗ ଯାଇ ମନଇଚ୍ଛା ତପ୍ତକୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରିନେଲୁ । ଆଜି ପାଣି କମ୍ ଗରମ ଥିଲା । ତେଣୁ ସ୍ନାନ ସାରି ଖୁବ ଆରାମ ଲାଗିଲା । ଆଜି ଖରା-ବେଳର ଗୋଟପଇ ଏହି ଗୌରୀକୁଣ୍ଡରେ ହିଁ ହେଲା । ଦୁଇ ଦିନପରେ ଆଜି ଅନ୍ୟମାନେ ଆହାର ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ କଲେ । ଅଳ୍ପ କିଛି ସମୟ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ପରେ ପୁଣି ସମସ୍ତେ ରାସ୍ତାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପଛରେ ପକାଇ ମୁଁ ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଆସିଲି । ସଦଳ ଖଣ୍ଡେଦୂର ପଛରେ ଆସୁଥାଏ । ପର୍ବତର ବାଙ୍କ ବୁଲିବାବେଳେ ସେ ପଛରୁ ହଠାତ୍ ଦେଖାଯାଉଥାଏ, ପୁଣି ହଠାତ୍ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଉଥାଏ । ତାହାର ଉପରେ ନଜରଖି ମୁଁ ଆଗକୁ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥାଏ ।

ସୋନପ୍ରୟାଗର ପୋଲ ଉପରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବାକୁ ଆଉ ଅଳପ ଦୂର ଅଛି, ସେହି ପିଲଟି ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ବୟସ ତେର ବା ଚଉଦରୁ କଦାପି ବେଶି ହେବ ନାହିଁ । କେଉଁ ବାବୁଙ୍କର କିଟପଟକୁ ପିଠିରେ ପକାଇ ସେ କୁଲି ହୋଇ କେଦାର ଯାତ୍ରା କରି ବାହାରିଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କୁଲିଙ୍କ ପରି ହୁଏ ତ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ନ ଦେଖି ମୁଁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଇଥାନ୍ତି । ହଠାତ୍ ମୋ ଆଗରେ ପହଞ୍ଚି ସେ ହସ ହସ ମୁଖ ହୋଇ କହିଲା, ଜୟ କେଦାରନାଥଜୀ କୀ ଜୟ ! ବାବୁ

ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାବରେ ମୁଁ 'ଜୟ' ବୋଲି କହିଦେଇ ତା'ର ମୁହଁକୁ ଅନାଇଲି । ମୁହଁ ଉପରର କୋମଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାକୁ ବଢ଼ାଇଦେଇ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଝାଳ ବହିଯାଉଥାଏ । ତଥାପି ଯେପରି ଏହି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଦେଶର ଏହି ସୁକୁମାର ବାଳକଟି ହସି ହସି ଜୀବନରୂପୀ କଷଣର ଭାରକୁ ପିଠି ଉପରେ ବହି ନେଇଯିବାର ଦୁଃସାହସ କରି ସଂସାରର ଏହି ଉଠାଣି ବାଟରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି । ଉତ୍ତାଳ ଜଙ୍ଗଲର ସେହି ନିବିଡ଼ ଛାୟାମୟ ପଥ ଉପରେ ହଠାତ୍ ତା'ର ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଯାଇ ମନ ଭିତରେ କେତେ କ'ଣ ଭାବନାର ଉଦୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ ସୋନପ୍ରୟାଗ । ସେହି ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ପ୍ରପାତ ଶବ୍ଦ, ସେହି ଜଳମର୍ମର ଦୁଇ ନଦୀର ସଙ୍ଗମଜନିତ ସେହି ଭୀମକାନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ । କଥିତ ଅଛି, ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ଥରେ ମହର୍ଷି ଦୁର୍ବାସା ଏହିଠାରେ ସ୍ନାନ କରୁ କରୁ ତାଙ୍କର କଉପୁନୀ ଖଣ୍ଡିକ ଜଳସ୍ରୋତରେ ଭାସିଗଲା । ଦୁର୍ବାସା ତ ମହାକୋପୀ । ତେଣୁ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପଡ଼ି ନଦୀ ଉପରେ ତାଙ୍କର ରାଗ ଚହଟି ଯିବାକୁ ବସିଥିଲା । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ପାଣି ନେବାପାଇଁ ନଦୀକୁ ଆସିଥିଲେ । ଆପଣାର ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଚିରି ପକାଇ ସେ ମହର୍ଷିଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ବଢାଇଲେ । ମହର୍ଷିଙ୍କର ଲଜ୍ଜା ରକ୍ଷା ହେଲା; ଗଙ୍ଗାମାତା ମଧ୍ୟ ଆସନ୍ନ ଅଭିଶାପରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ଆଉଥରେ କୁଆଡ଼େ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ବାଜି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ହାତ ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଝର ଝର ରକ୍ତ ବୋହୁଥିଲା । ଦ୍ରୌପଦୀ ଆପଣା ବସନର ଆର ଅଧଟା ଦେଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର କ୍ଷତସ୍ଥାନ ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିଲେ । କୃଷ୍ଣ ଏହି ଉପକାର କୁରୁସଭା ତଳେ ଶୁଝିଲେ, ଦୁଃଶାସନ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ବସ୍ତ୍ରହରଣ କଲାବେଳେ ।

ସୋନପ୍ରୟାଗ ପରେ ଉଠାଣି ବାଟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତ୍ରିଯୁଗୀନାରାୟଣ ଯିବା ବାଟକୁ ଡାହାଣକୁ ରଖି ଆମେ ସିଧାବାଟ ଧରି ସୀତାପୁର ଆସିଲୁ । ରାମପୁର ଓ ଫାଟାଚଟି ଅତିକ୍ରମ କରି ଗଲାପରେ ସେଦିନ ମୈଖଣ୍ଡାଠାରେ ରାତି ରହଣି ହେଲା । କେଦାରନାଥ ଗଲାବେଳେ ଫାଟାରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ଆଜି ରାତିରେ ଆପାତତଃ ଫାଟାରେ ଅଟକିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଜାଗାର ଅନୁଭୂତି ପାଇବା ଲାଗି ମୁଁ ମୈଖଣ୍ଡାଯାଏ ଭିଡ଼ି ଆସିଲି । ଅନ୍ୟମାନେ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଆଜି ମୋଟ ୧୯ ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ହେଲା ।

ମୈଖଣ୍ଡା ଅତି ଉଚ୍ଚଜାଗା । ଚାରି ପାଖରୁ କେତେ ପର୍ବତ, ନଦୀ ଓ, ଉପତ୍ୟକା ଏହିଠାରୁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ତୁଷାରଶିଖରର ସରୁ ଧାର । ନିରୀକ୍ଷି କରି ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ସକାଳେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା କେଦାରନାଥ

ପର୍ବତକୁ ତଥାପି ତାହା ଭିତରୁ ବାରିକରି ଦେଖିପାରିଲି ନାହିଁ । ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ଏଠାରେ ମସ୍ତବଡ଼ ଦୋଳିଟିଏ ରହିଛି । ମହିଷାସୁରକୁ ସଂହାର କରିସାରିବା ପରେ ମନର ଆହ୍ଲାଦରେ କୁଆଡ଼େ ଦେବୀ ଏହି ଦୋଳି ଉପରେ ବସି ଝୁଲିଥିଲେ । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୋଳି ଉପରେ ବସି ଝୁଲିବାକୁ ହୁଏ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପୁଣ୍ୟ ମିଳେ । ପୁଣ୍ୟକାମୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଜଣାହି ଲୋଭର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଧନଲୋଭୀ ପଣ୍ଡାମାନେ ପଇସା ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି ।

ମୈଖଣ୍ଡାଠାରୁ ଆମେ ଘୋଡାଥାଇ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । କାଲି ରାତିରେ ବରଷା ହୋଇଥିବାରୁ ରାତିରେ ଆମକୁ ଦାରୁଣ ଶୀତ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ମାଇଲ ବାଟ ତଳକୁ ଖସିବା ପରେ କାଳୀମଠ ଯିବାପାଇଁ ମୁଁ, ସଦନ ଓ ସଦନର ବାପା ବାଆଁ ପାଖର ରାସ୍ତା ଧରିଲୁ । ବଦ୍ୟାଦତ୍ତ ଓ ଭାଉଜ ସିଧା ରାସ୍ତାରେ ଗଲେ । ବଦ୍ୟାଦତ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ସମୟ ଅଳ୍ପ । ଶୀଘ୍ର ଘରକୁ ଫେରିବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ ସେ ମଟର ରାସ୍ତା ଧରି ଶୀଘ୍ର ବଦ୍ରୀନାଥ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଆମେ ଆହୁରି ତଳକୁ ଖସି ପ୍ରାୟ ମାଇଲିଏ ବାଟ ଓହ୍ଲାଇବା ପରେ ପୋଲ ଦେଇ ମନ୍ଦାକିନୀ ପାର ହେଲୁ ଓ ପୁଣି ଦେଢ଼ ମାଇଲ ବାଟ ଉଠିବା ପରେ କାଳୀମଠରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

କେଦାରବଦ୍ରୀର ଯାତାପଥରେ ଅବସ୍ଥିତ ନ ଥିବାରୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ କାଳୀମଠକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ବାଟ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ । ବାଟରେ ଅନେକ ଜାଗାରେ ଉପରୁ ପଥର ଖସିବାର ଭୟ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଦୁର୍ଗମ ପଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସ୍ଥାନଟି ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ରମଣୀୟ ଓ ସୁଦୃଶ୍ୟ ! ତଳେ କାଳୀଗଙ୍ଗାର ଜଳଧାରା ଆନନ୍ଦଧ୍ୱନି କରି ବହିଯାଉଛି । ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖିଦେଇ ଆମେ ଆଗ ଯାଇ ନଦୀରେ ସ୍ନାନ କଲୁ । ତାପରେ ସଦନର ବାପା କାଳୀଙ୍କ ପାଖରେ ପୂଜାପାଠ କଲେ । ଏଠାରେ ମହାକାଳୀଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ କୌଣସି ମୂର୍ତ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଉପରେ ପିତଳର ଢାଙ୍କୁଣୀ ଦେଇ ତାଭିତରେ ଶକ୍ତିକୁ ରଖାଯାଇଛି । ବରଷକରେ ଥରେ କେବଳ ମହାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଢାଙ୍କୁଣୀ ଖୋଲି ଦିଆହୁଏ ଏବଂ ଶକ୍ତିର ପୂଜା ହୁଏ । ସେଦିନ ଏଠାରେ ବଳି ମଧ୍ୟ ପଡ଼େ । ମହାକାଳ ମନ୍ଦିରର ଚାରିଆଡ଼େ ଘୁମରମାନ ଟଙ୍ଗା ହୋଇ ରହିଛି । କୌଣସି ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ କାଳୀଙ୍କ ପାଖରେ ମାନସିକ କରିଥିଲେ, ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ସମ୍ଭବତଃ ସେହିମାନେ ଏହିସବୁ ଘୁମର ଟାଙ୍ଗି ଦେଇ ଯାଇଚନ୍ତି । ମହାକାଳୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ବ୍ୟତୀତ ଏଠାରେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମହାସରସ୍ୱତୀ ଓ ଗୌରୀ-ଶଙ୍କରଙ୍କର ମନ୍ଦିରମାନ ଅଛି । ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଯେଉଁ ଧୂନି ଜଳୁଛି

ପୂଜାରୀ ତାହାକୁ ତିନି ଯୁଗର ଧୂନି ବୋଲି କହିଲେ; ମନ୍ଦିରର ଦୀପକୁ ଅଖଣ୍ଡ ଦୀପ ବୋଲି କହିଲେ ।

ଗୌରୀଶଙ୍କରଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ହରଗୌରୀଙ୍କର ଏକ ଅତୀବ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନଙ୍କର ମତ ଯେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ହରଗୌରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଉ କେଉଁଠି ହେଲେ ନାହିଁ । ଲଳିତାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହରଙ୍କର ବାମ ଅଙ୍କରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରାଶିର ମୂର୍ତ୍ତି ଗୌରୀ ବିରାଜମାନ ରହିଛନ୍ତି ମନ୍ଦିରର ବାହାରପଟ କାନ୍ଥରେ ବ୍ରାହ୍ମୀଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲିପି ରହିଛି । ଏହା ହେଉଛି କତ୍ୟୁରୀବଂଶର ଶିଳାଲିପି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାହୁଲଜୀ ଏହି ଲିପିର ପାଠ କରି ତାଙ୍କର ହିମାଳୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପୁସ୍ତକରେ ଏହାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଛନ୍ତି ।

ମନ୍ଦିର ଦେଖା ସରିବାବେଳକୁ ଭୋକରେ ପେଟ ଜଳିଲାଣି । ଦୋକାନରେ କେବଳ ଚାହା ମିଳେ । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଚାହା ପିଇ ପେଟ ଶାନ୍ତହେବ କୁଆଡୁ ? କାଲୀମଠକୁ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଯାତ୍ରି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଏଠି ଦୋକାନରେ କୌଣସି ଖାଇବା ଜିନିଷ ମିଳେ ନାହିଁ । ତଥାପି ଦୋକାନୀ ପାଖରେ ଅଟା, ଘିଅ ଓ ଚିନି ମହଜୁଦ ରହିଛି । ବରାଦ ଦେଲ ମାତ୍ରକେ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯିବ । ଦୋକାନୀର କଥାନୁସାରେ ଆମେ ମୋହନଭୋଗର ବରାଦ ଦେଲୁ । ଦୋକାନୀ ଅଟା, ଓ ଘିଅ କାଢିଦେଲା । ଆମ ପାଖରେ ଥିବା ଚିନି ନେଇ ମୋହନଭୋଗ ତିଆରି କଲୁ । ଚାହା ଆଉ ମୋହନଭୋଗ ଖାଇ ପେଟ ଶାନ୍ତ କରିବା ପରେ ଆମେ ସେଠାରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ ।

ବାହାରିବାବେଳେ ସଦନର ବାପା କାଲୀନଦୀର ସେ ପାଖକୁ ହାତ ଦେଖାଇ କହିଲେ, ସେଇ ପାଖର ଉଠାଣିବାଟ ଦେଇ ବାରମାଇଲ ପର୍ବତ ଅତିକ୍ରମ କରିଗଲେ ମଧ୍ୟମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ମନ୍ଦିର । ମୋଟେ ବାର ମାଇଲ୍ ବାଟ, କିନ୍ତୁ ଏତେ ଦୁର୍ଗମ ଯେ ଏତିକି ବାଟ ପାର ହୋଇ ଯିବାଲଗି ଦୁଇ ଦିନ ସମୟ ଲାଗେ । କାଲୀମଠର ଅନତିଦୂରରେ କାଲୀ ଗଙ୍ଗା ଓ ମଧ୍ୟମହେଶ୍ୱର ନଦୀ ଆସିବା ପରେ ଆମେ ପୁଣି କେଦାରନାଥର ପ୍ରଧାନ ଯାତ୍ରୀରାସ୍ତା ଧରି ଆସି ନାଲଚଟିରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏହିଠାରେ ଖରାବେଳରେ ଭୋଜନ ହେଲା । ବଜ୍ରୀ ଓ ଚାଉଳ ମିଶାଇ ସଦନର ବାପା ସୁସ୍ୱାଦୁ ଖେଚଡ଼ି ରାନ୍ଧି ଆମକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ କାଗଜି ଆଙ୍ଗୁର କିଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ରାସ୍ତାପାଇଁ ସେଥିରୁ କିଛି ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଆମେ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରିଲୁ ।

ନାଲଚଟି ଶେଷରେ ରାସ୍ତା ଦୁଇ ଭାଗ ହୋଇଯାଇଛି । ଡାହାଣପାଖ ରାସ୍ତା ଗୁପ୍ତକାଶୀକୁ ପଡ଼ିଛି । ଆସିଲାବେଳେ ଆମେ ଏହି ରାସ୍ତା ଦେଇ ଆସିଥିଲୁ । ଏଥର ବାଆଁ ପାଖର ରାସ୍ତାଧରି ଆମେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଗଲୁ ଓ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏପରି ଏକ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାନରେ ହିଁ ବିଦ୍ୟାପୀଠର ସ୍ଥାପନା ହେବା କଥା । ଏଠାରେ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ କଲେଜ, ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ହାଇସ୍କୁଲ ରହିଛି । ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ଦାକିନୀର ତୀର ଉପରେ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଟି ତିଆରି ହୋଇଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ହେତୁ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ବନ୍ଦ ଥିଲା । ତେଣୁ ଆମେ କେବଳ ବାହାରୁ ବାହାରୁ ଘର ଦୁଆର ଦେଖି ପୁଣି ଆମ ବାଟରେ ଚାଲିଲୁ । ପୋଲ ପାରିହୋଇ ମନ୍ଦାକିନୀର ସେପାଖକୁ ଗଲୁ । ଏଠାରୁ ମନ୍ଦାକିନୀକୁ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହାରି ଜଳାଧାରା ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା ଆମର ଯାତ୍ରା-ପଥରେ ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଆମେ ଥକି ପଡ଼ିଲାବେଳେ ମଧୁର ଶବ୍ଦ ଓ ମଧୁର ଗତିଶୀଳତାର ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ଆମର ହୃଦୟ ଭିତରେ ପଥ ଚାଲିବା ପାଇଁ ଅନେକ ଉତ୍ସାହ ଓ ବଳ ଦେଇଯାଉଥିଲା; ନାନା ବିଚିତ୍ର ରୂପରେ ଦେଖାଦେଇ ଆମର ମନୋହରଣ କରୁଥିଲା; ପୁରାଣରେ ସ୍ୱର୍ଗର ଗଙ୍ଗାକୁ ମନ୍ଦାକିନୀ ବୋଲି କୁହା-ହୋଇଛି । ଏହି ପୃଥିବୀର ନକ୍ସା ବାହାରେ କୋଉଠି ସ୍ୱର୍ଗ ଅଛି କି ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହିପାରିବି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦାକିନୀ ସକାଶେ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରକୃତରେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ନାନା ଛୋଟ ବଡ଼ ନିର୍ଝରର ପରିବାର ସମ୍ଭାର ନେଇ ମନ୍ଦାକିନୀ ଏହି ପର୍ବତ, ଏହି ଅରଣ୍ୟ ଓ ଏହି ଲୋକବସତିକୁ ଜୀବନମୟ କରି ରଖିଛି ।

ଏଥର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଉଠାଣି । ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ନଦୀ ପାଖକୁ ଆସିବା, ପୁଣି ଉଠି ଉଠି ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଯିବା, ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ପାର୍ବତୀୟ ଯାତ୍ରାପଥର ଶାରୀରିକ ଗଠନ । ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଦେଖାଯାଏ, ମନେହୁଏ ଯେପରି ଏହିସବୁ ଜାଗା କେବଳ ତାକେ ବାଟରେ, ହାତ ପାଆନ୍ତାରେ । ତଳେ ନଦୀର ଧାର ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ନଦୀ ସେପାଖର ଗାଆଁ ଗଣ୍ଡା ଠିକ୍ ପ୍ରତିବେଶୀ ପରି ମନେ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ଭେଟିବାକୁ ହେଲେ ଯେ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଦିନର ବାଟ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯିବାକୁ ହେବ, ଏକଥା ହଠାତ୍ କଳ୍ପନା କରିହୁଏ ନାହିଁ ।

ନଦୀପଠାନରୁ ପ୍ରାୟ ମାଇଲିଏ ବାଟ ଉଠିକରି ଗଲାପରେ ପଡ଼ିଲା ଚଇନପୁର ଚଟି । ସେଠାରେ ଘଡ଼ିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ପୁଣି ପର୍ବତର ରାସ୍ତା ଉଠି ଆମେ ଉଖୀମଠରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ନଦୀର ସେପାଖକୁ ଅନାଇଲେ ପର୍ବତର ଗାତରେ ଗୁପ୍ତକାଶୀ ଅତି ପରିଷ୍କାର ହୋଇ ଦେଖା ଯାଉଥାଏ । ଉଖୀମଠ ହେଉଛି ବଡ଼

ଜାଗା, କେଦାରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ଶୀତଦିନିଆ ଗାଦୀ ଏହି ଉଖୀମଠରେ ରହିଛି । ଶୀତଦିନେ କେଦାରନାଥ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଉଖୀମଠରେ ବିରାଜି କରନ୍ତି । କେଦାରନାଥ ଶଙ୍କର ଶୁଭ୍ର ଚୂଡ଼ା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଶୀତ ଛଅ ମାସ ଏହିଠାରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ । କେଦାରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ପୂଜକଙ୍କର ନାମ ରାଉଳ । କର୍ଣ୍ଣାଟକ ପ୍ରଦେଶର ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶରୁ ରାଉଳମାନେ ବଛା ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ଆଗେ ଏହି ରାଉଳମାନଙ୍କର ରାଜାଠାରୁ ବଳି ପ୍ରତାପ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ଦିରର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ୱ ମନ୍ଦିର ସମିତି ହାତକୁ ଗଲା ପରେ ଏମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ହ୍ରାସ ହୋଇଯାଇଛି । ଉଖୀମଠରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ରାଉଳମାନଙ୍କର ସମାଧି ସ୍ଥାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । କେଦାରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ପୂଜା ସକାଶେ ଏକାଧିକାର ପାଇଥିବାରୁ ରାଉଳମାନଙ୍କର ଶରୀରକୁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଶରୀର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଉପଚାର ସହକାରେ ସମାଧିସ୍ଥ କରି ରଖାଯାଏ ।

ଉଖୀ ମଠର ପୁରାତନ ନାମ ହେଉଛି ଶୋଣିତପୁର । ପୁରାଣ ଯୁଗରେ ଏଠାରେ ଅସୁର ରାଜ ବାଣାସୁରର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ବାଣାସୁରର କନ୍ୟା ଉଷା, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନାତି ଅନିରୁଦ୍ଧ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅନିରୁଦ୍ଧର ରୂପ-ଯୌବନରେ ମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ଉଷା ସମ୍ମୋହନ-ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ବଶ କରି ନିଜର ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ନେଇ ଆସିଥିଲା । ସଖୀମାନେ ବେଦୀ ତିଆରି କରିଦେଲେ । ସେହି ବେଦୀ ଉପରେ ବିବାହ-ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ସମ୍ବାଦ ପାଇ ବାଣାସୁର ଅତିଶୟ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଅନିରୁଦ୍ଧକୁ ବିନାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । ଏଇଥିରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ପ୍ରବଳ ଯୁଦ୍ଧ । ନାତି ଓ ନାତୁଣୀ ବୋହୂଙ୍କର ପକ୍ଷ ନେଇ ଖୋଦ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ସେ ସବୁ ପୁରାଣର କଥା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଅତି ଆପଣାର ମନେକରି ମଣିଷ ତାଙ୍କୁ ଆପଣା ପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛି, ଇଏ ତାହାରି କଥା ।

ଉଖୀ ମଠର ଉଚ୍ଚତା ଚାରି ହଜାର ଫୁଟ । ମନ୍ଦିର ବାହାରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ଜୋତା ଓହ୍ଲାଇ ଆମେ ଆଗ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ଗଲୁ । ଟିକିଏ ଶୀତଳ ହେଲା ପରେ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଘରେ କେଦାରନାଥଙ୍କର ଗାଦୀ, ବହୁମୂଲ୍ୟ ପାଟ ବସ୍ତ୍ରରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ । ସୁନା ରୁପାର ଜରିକାମ ହୋଇଛି । ଘର ଭିତରେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଦର୍ପଣ । ଯେତେବେଳେ ଅସଲ କେଦାରକ୍ଷେତ୍ର ବରଫରେ ବୁଡ଼ିଯାଏ । ଯେତେବେଳେ ହିମାଳୟର ତୁଷାରମୟ ଆସ୍ଥାନ ଭିତରେ ଶିବଙ୍କର ଆସ୍ଥାନଟିକୁ ଅଲଗା କରି ବାରି. ପାରିବା ଆଉ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ,

ସେତେବେଳେ କ୍ଷେତ୍ରର ଅଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ଏଇ ଗ୍ରେଟିଆ ଘରଟିରେ ପାଟବସ୍ତ୍ରର ଆଭରଣ ପିନ୍ଧି ବସିରହନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ହିମାଳୟର ଦେବତା ଭକ୍ତର ଆଦର ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଭିତରେ ପୋଷା ହୋଇ ରହନ୍ତି ।

ମନ୍ଦିରର ବୃହତ୍ ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଆହୁରି ଅନେକ ମନ୍ଦିର ରହିଚି । ଆମେ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଓଁକାରେଶ୍ୱର, ଉଷା, ଅନିରୁଦ୍ଧ ଓ ବାଣାସୁରଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ । ଏହି ବେଢ଼ା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ରାଉଲଙ୍କର ପ୍ରାସାଦତୁଲ୍ୟ ବାସଭବନ । ସୁରଆଡ଼କୁ ଅନାଇବାବେଳେ ହଠାତ୍ ଭାଟିକାନ୍ ସହରରେ ଥିବା ପୋପଙ୍କର ବାସଭବନ ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଥାଏ । ଏହି ସଂସାରରେ ଦେବତାର ଆସନ ପରି ଦେବତାର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରୁଥିବା ପୂଜାରୀ ବା ପ୍ରତିନିଧିର ଆସନ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ । କଥିତ ଅଛି, ପ୍ରଥମେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣଭାରତରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଣି କେଦାର-ନାଥରେ ରାଉଲ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେହିଦିନୁ ଏହି ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସୁଚି । କର୍ଣ୍ଣାଟକ ପ୍ରଦେଶର ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରୁ ରାଉଲମାନେ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଉଖୀ ମଠରୁ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବାହାରି ପଡ଼ିବାକୁ ହେଲା । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, କାଲିର ବାଟ ସବୁଠାରୁ ଦୁର୍ଗମ ବାଟ । କାଲି ଆମକୁ ତୁଙ୍ଗନାଥ ଦର୍ଶନ କରି ଯିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ତୁଙ୍ଗନାଥରେ ରାତ୍ରି ଯାପନ ବଡ଼ କଷ୍ଟଦାୟକ । ଶୀତରେ ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ କାଲି ସକାଳୁ ତୁଙ୍ଗନାଥ ଯାଇ ସେଠାରୁ ପୁଣି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯିବା ଲାଗି ଆମ ପାଖରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ରହିଥିବା ଉଚିତ । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ଗୁଆଲଆବଗଡ଼ ଯାଏ ଚାଲିଯାଇ ପାରିଲେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହେବ ।

ଖରା ନଇଁ ଆସୁଥାଏ । ଆମେ ରାସ୍ତା ଉଠି ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥାଉଁ । ନାଲାଚଟିଠାରୁ ଉଖୀ ମଠ ତିନି ମାଇଲ ବାଟ । ଉଖୀ ମଠଠାରୁ କମାଣାଧାର ଗାଆଁ ଦେଇ ପୁଣି ତିନି ମାଇଲ ବାଟ ଉଠି ଉଠି ଯିବା ପରେ କଣ୍ଟାଚଟି ପଡ଼ିଲା । କଣ୍ଟାଚଟି ହେଉଚି ପୁରୁଣା ନାମ; ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ଗଣେଶଚଟି । ଏଇଠି ଘଡ଼ିଏ ବସି ଶରୀରକୁ ଦମ୍ଭ କରିନେବାକୁ ଆମେ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ ଚାହା ପିଇଲୁ । ଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ରାମ ନେବାର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଚାହାଦୋକାନୀମାନେ 'ବୈଠୋ ସେଠ୍‌ଜୀ' ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀକୁ ଘେରି ଦଳେ ସାନପିଲା 'ହେ ମାଇ, ଦେ ପଇସା' ଗାଇ ଗାଇ ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଏମାନେ ହେଉଚନ୍ତି କମାଣା ଗାଁଆଁର ପିଲା । ବୁଢ଼ୀକୁ ଏକୁଟିଆ ପାଇ ସେମାନେ ଅତି ଆଗ୍ରହରେ ପଇସା ମାଗି ମାଗି ତା' ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଆସିଚନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ

ସେତେବେଳକୁ ବଡ଼ ହନ୍ତସନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ପିଲାମାନଙ୍କ ମନାକରି ପାରୁ ନାହିଁ କି ନାଲି ଆଖି ଦେଖାଇ ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀର ସହିଷ୍ଣୁତା ଦେଖି ପିଲାଏ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହରେ ଗୀତ ଗାଇବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି । ଶେଷରେ ବୁଢ଼ୀଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଦୁଇଅଣା ପଇସା ପାଇ ସେମାନେ ଜିତାପଟ ନେଇ ଆପଣାର ଗାଆଁକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ଗଣେଶ ଚଟିରୁ ପୁଣି ଶନୈଃ ଶନୈଃ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଉଠି ତାପରେ ଗୋଟିଏ ଝରଣା ପାଖକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ଗୁଆଲଆ-ଗଡ଼ ଚଟି ପଡ଼ିଲା । ଆଜି ଏହିଠାରେ ରାତି ରହଣି ହେଲା । ଝରଣାର ସ୍ରୋତ ଶବ୍ଦରେ ସ୍ଥାନ ଚଟିଟି ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ସଦନର ବାପା ରାତି ରୋଷେଇ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ କିଣିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ, ତେଣୁ କଖାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଫେରିଲେ । ସେର ଆଠ ଅଣା । ଆଜି ରାତିରେ ଆମର କଖାରୁ ତରକାରି ହେବ । ଗତ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ସ୍ୱାଦହୀନ ଆଳୁପାଣି ଖାଇଥିବା ଜିଭକୁ ଏହି ସାମାନ୍ୟ କଖାରୁ ତରକାରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ଦେଲା । ଚାରିପାଖରେ ଜଙ୍ଗଲ ଭର୍ତ୍ତିହୋଇ ରହିଚି, ତଥାପି ଏଠାରେ ଜାଳେଣି କାଠ ମଧ୍ୟ ସେର ଓଜନରେ ବିକ୍ରୀ ହୁଏ । ସେରେ କାଠକୁ ଦୁଇଅଣା ପଇସା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଦୋକାନୀମାନେ ଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତାରୁ ଲାଭ ଉଠାନ୍ତି ଏବଂ କେଦାରନାଥଙ୍କର କୃପାରୁ ପଇସା ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି ।

କୁଆଁ ତାରା ଉଠିବା ପରେ ରାତିର ଅନ୍ଧାର ଟିକିଏ ଫିକା ପଡ଼ି ଆସିବା-ବେଳକୁ ସଜବାଜ ହୋଇ ଆମେ ଗୁଆଲଆବଗଡ଼ରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ତୁଙ୍ଗନାଥରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଜି ସକାଳଓଳି ନଅ ମାଇଲ ବାଟ ପର୍ବତ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତୁଙ୍ଗନାଥଙ୍କର ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ସମୁଦ୍ରପୃଷ୍ଠଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୩,୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ଗତକାଲି କଣ୍ଠାଚଟି ପାରହୋଇ ଆସିଲା ପରେ ସଦନର ବାପା ଆମକୁ ତୁଙ୍ଗନାଥର ପର୍ବତକୋଟୀ ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବେଶ୍ ତଳକୁ ଖସିଗଲେଣି । ପିତାଜୀଙ୍କର ଅଙ୍ଗୁଳିନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଉପରକୁ ଅନାଇଲି । ତୁଙ୍ଗନାଥ ନଣ୍ଡାପାହାଡ଼ର ତୃଣାଚ୍ଛାଦିତ ଶିଖର ନାଲିଆ କିରଣରେ ଚକ ଚକ କରୁଥାଏ । ଉପରକୁ ଅନାଇ ମୁଁ ତିନୋଟି ପର୍ବତଶିଖର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ସେଗୁଡ଼ିକ ତଳୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଖାଯାଉଥାଏ । ତିନୋଟିଯାକ ଶିଖର ଆଗପଛ ହୋଇ ତିନୋଟି ମାଛମୁଣ୍ଡ ପରି ଦେଖାଯାଉଥାନ୍ତି । ହଠାତ୍ ମନେହେଲା, ଶୂନ୍ୟରେ ସ୍ରୋତ କାଟି ଯେପରି ତିନୋଟି ମାଛ ସନ୍ତରଣ କରି ଚାଲିଯାଉଛନ୍ତି । ଆମକୁ ଆଜି ସେହି ଶିଖରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ । ଆଜି ଦିନର ଯାତ୍ରାପାଇଁ ମୁଁ ଆପଣାର ମନକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିନେଲି । ପାଟି ଶୁଖିଗଲେ

ନୂତନ ରସ ଯୋଗାଇ ଦେବାଲାଗି ମୁଁ ଓ ମଦନ ଲଜେନ୍ସ, ପିପରମେଣ୍ଟ ମିଠାଇ ଓ ଶୁଖିଲା ଡାଳିମ୍ବ ମଞ୍ଜି ବାହାର କରି ପକେଟରେ ଧରିଲୁ ।

ତଥାପି ଭାରି ଆଶାର କଥା ଯେ ଏହି ଚଢ଼ାଣି ରାସ୍ତାରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ମାଇଲଏ ଦୁଇ ମାଇଲରେ ଚଟି ରହିଛି, ଯେଉଁଠାରେ କି ଘଡ଼ିଏ ବସି ବିଶ୍ରାମ କରିଯାଇ ପାରିବ; ଚାହା ବା ଗରମ ଦୁଧରୁ ଗିଲାସେ ପିଇ ଆଗକୁ ବାଟ ଚାଲିବା ସକାଶେ ଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ । ଦଳେ ରାଜସ୍ଥାନୀ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ପଛରେ ପକାଇ ଆମେ ଆଗଯାଇ ଦଇଡ଼ା ଚଟିରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ ଅନ୍ଧାର ଛୁଟି ଆସୁଥାଏ । ଅରଣ୍ୟର ଗହ୍ୱର ଭିତରୁ ଘର ଛାତ-ଗୁଡ଼ିକର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନକ୍ସା ଫୁଟି ବାହାରି ପଡୁଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ବସି ଆମେ ଚାହା ପିଇଲୁ ଓ ପୁଣି ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ବାଟକୁ ବାହାରିଲୁ । କିଛି ସମୟ ଉପରକୁ ଉଠିବା ପରେ ପଡ଼ିଲା ପୋଥିବାସା । ନାଆଁଟି ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖରା ପଡ଼ି ନ ଥାଏ । ପାଗ ମେଘୁଆ ରହିଥାଏ । ଜଙ୍ଗଲର ଛାୟା ସୁଶୀତଳ ରାସ୍ତାରେ କେତେବେଳେ ମଜା ଓ କେତେବେଳେ ଗମ୍ଭୀର ଗପ କରି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଆଦୌ ବାଧା ଲାଗୁ ନ ଥାଏ ।

ପୋଥିବାସାରେ ନୂଆ ଖବର ମିଳିଲା ଯେ ଏଠାରେ ଚାହା ଗିଲାସ ଓ ଦୁଧ ଗିଲାସ ଏକା ଦରରେ ବିକ୍ରି ହୁଏ । ଯାହା ପିଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଦୁଇ ଅଣା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ଆମେ ଦୁଧ ଗିଲାସରେ ବରାଦ ଦେଲୁ । ଆଗେ ମଟରର ରାସ୍ତା ଖୋଲି ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ କେଦାର-ନାଥର ଯାତ୍ରା ସମାପ୍ତ କରି ମଝିରେ ନାଲାଚଟିଠାରୁ ବାଟ ଭାଙ୍ଗି ଚମୋଲି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଉଥିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ତୁଙ୍ଗନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ଦର୍ଶନ ହେଉଥିଲା, ଚାଲିବା ବାଟରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ କଟି ଯାଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଏହିସବୁ ଚଟି ଓ ଦୋକାନମାନଙ୍କର ଭାରି ଯାତ୍ରୀଭିଡ଼ ହେଉଥିଲା । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯାତାୟତରୁ ଦୋକାନୀମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ଦୁଇପଇସା କମାଇ ପାରୁଥିଲେ । ମନେ ମନେ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଅଧିଷ୍ଠିତ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେବତାମାନଙ୍କର କୃପାକୁ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧିର କୃପା ବଳିଯାଇଛି ! ସେ ପାଖରେ ଯୋଶୀମଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଟରରାସ୍ତା ଖୋଲିଗଲାଣି । ତେଣୁ ଏହି ମଝି ରାସ୍ତାରେ, ପୁଣି ତୁଙ୍ଗନାଥର ଉଠାଣି ରାସ୍ତାରେ କଷ୍ଟ ନ ପାଇ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଯାତ୍ରୀ ମଟରରାସ୍ତା ଧରି ବଦ୍ରୀନାଥ ଯାଉଛନ୍ତି । କେଦାରବଦ୍ରୀ ଦେଖିବାର ଆଗ୍ରହ ଭିତରେ ତୁଙ୍ଗନାଥଙ୍କର ଦାବୀଟା ବିଚାର କରିବାଲାଗି ଦୁର୍ବଳ ଯାତ୍ରୀକୁ ବଳ ବା ବେଳ ମିଳୁ ନାହିଁ । ମହିମାର ଏହି ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଚାରରେ ତୁଙ୍ଗନାଥଙ୍କର ମହିମା ପଛରେ

ପଡ଼ିଯାଉଛି । ତେଣୁ ଏହି ବାଟରେ ଥିବା ଦୋକାନ ଓ ଚଟିସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଏହି ବାଟରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଅନ୍ୟ ବାଟଗୁଡ଼ିକ ଅପେକ୍ଷା ଶସ୍ତା ହୋଇଯାଇଛି । ଚଟିବାଲାମାନେ କ୍ରମେ ଚଟି ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଫନ୍ଦା ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ ବୋଲି ବିଗ୍ଭର କରୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ପୋଖିବାସାଠାରେ ଗରମ ଦୁଧରୁ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ ଧରି ଆମେ ପଥକଷ୍ଟ ମେଣ୍ଟାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାବେଳେ ତୁଳସୀରାମ୍‌ଙ୍କ ବେଟା ସହିତ ଆମର ଭେଟ ହେଲା । ବୟସ ପନ୍ଦର, ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟମାର ଛାତ୍ର । ତଥାପି ବର୍ତ୍ତମାନ ଛୁଟି ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ବାପାର ପଣ୍ଡା ବ୍ୟବସାୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି । ଦେହରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ପ୍ୟାଣ୍ଟ ଓ କମିଜର ପୋଷାକ ଉପରେ କପାଳର ମୋଟା ଚନ୍ଦନଚିତା କିମ୍ଭୂତପରି ଦାଉ ଦାଉ ହେଉଛି । ଆମକୁ ଦେଖି ସେ ରାସ୍ତା ଉପରୁ ଦୋକାନକୁ ଉଠି ଆସିଲା । ଦୋକାନରେ ଗିଲାସେ ଗିହା ପାଇଁ ବରାଦ ଦେଲା । ତାପରେ ପ୍ରାୟ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ଆମକୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ, ବିଶେଷତଃ ତୁଙ୍ଗନାଥ ପରି ମହାନ୍ ଓ ଦୁର୍ଗମ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଉପଯୋଗିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତୀର୍ଥଦର୍ଶନରେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଉପଯୋଗୀ ସାଧନ ବୋଲି ମନେ ନ କରୁଥିବା ଆମର ମନ ପାଖରେ ତାର କଥାଗୁଡ଼ାକ ବାତୁଳି ପରି ବାଜି ପୁଣି ଲେଉଟି ଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସୁକୁମାରମତି ବାଳକ ସେ । ସଂସାରର ଧର୍ମଅଧର୍ମର ହାଟରେ ସଉଦା କରିବାରେ ତାର ବିଶେଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ନାହିଁ; ତଥାପି ଅଭ୍ୟାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସେ ଯେତେ ଯାହା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଯୁକ୍ତି ଓ ଉକ୍ତିମାନ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରି ରଖିଥିଲା, ସବୁ ଆମ ଆଗରେ ବଖାଣିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶେଷରେ ନିରସ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, ମୋ କଥାରେ ଆପଣମାନେ ରାଜି ହୁଅନ୍ତୁ ବା ନ ହୁଅନ୍ତୁ ପଛକେ, ଉପରେ ବଣିଆକୁଣ୍ଡ ଚଟିରେ ମୋର ବାପା ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ନାମ ହେଉଛି ତୁଳସୀରାମ । ସେଠାରେ ଆପଣମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ନିଶ୍ଚୟ ସାକ୍ଷାତ କରି ଯିବେ । ମନେ ରଖିବେ,—ପଣ୍ଡା ତୁଳସୀରାମ ।

ଆମେ ପୁଣି ଧୀରେ ଧୀରେ ଉପରକୁ ଉଠିଲୁ । କ୍ରମେ ଅରଣ୍ୟର ଉଦ୍ଭିଦ ମଧ୍ୟ ବଦଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାଖରେ ଆମେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡେଲଙ୍ଗ ଓ କାଁଚୁ ଗଛ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁ । ଗଛର ତଳଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଡାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡାଳେ ଡାଳେ ଶିଉଳି ଓ କୋମଳ ଚକ୍‌ଚକ ସବୁଜ ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ମଲଙ୍ଗର ମଣ୍ଡନମାନ ଝୁଲୁଛି । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଏହି ହିମାଳୟ ଖଣ୍ଡରେ ଉପରକୁ ଯେତିକି ଯେତିକି

ଭୂଠି ଭୂଠି ଯିବ, ସେତକ ସେତକ ନୂଆ ଗଛ, ନୂଆ ପତ୍ର ଓ ନୂଆ ଫୁଲ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗରୁ ତୁଙ୍ଗନାଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିବା ରାସ୍ତାରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ମଣ୍ଡଳୀୟ ଜଳବାୟୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ତୁନ୍ଦ୍ରାର ତୃଣଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉଦ୍ଭିଦ-ମଣ୍ଡଳ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଉଚ୍ଚତା ଅନୁସାରେ ହିମାଳୟର ଉଦ୍ଭିଦକୁ ସ୍ଥୂଳତଃ ନିମ୍ନପ୍ରକାରେ କ୍ରମବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ :—

୪୦୦୦ ଫୁଟ—ଶାଳବନର ସୀମା, ତୁନ୍ (Cedrella Tun)
୫୦୦୦ ଫୁଟ—ଚୀଡ଼ (Pinus Longifolia)
୬୦୦୦ ଫୁଟ—ଦେବଦାରୁ (Cedrus Deodara) ବାଁଜ (QuercusIncana), ବୁରାଁସ (Rhododendron), ଉତୀଶ୍ (Alnusepilensis),
୭୦୦୦ ଫୁଟ—ଚୀଡ଼ ସମାପ୍ତ, ବାଁଜ, ବୁରାଁସ ଓ ସାଇପ୍ରେସ୍ (Cupressus),
୮୦୦୦ ଫୁଟ - କାଁଚ ସମାପ୍ତ, ଓଲେଁନ୍ ବା ତେଲେଙ୍ଗ୍ (Quercus Delitata), ରାଗୀ (Ahispendrow ବା Silver Fir),
୯୦୦୦ଫୁଟ—ତେଲେଙ୍ଗ୍, ଖରୁ (Quercus Semi Carpifolia)
୧୦,୦୦୦ ଫୁଟ—ବୁରାଁସ, ପାଙ୍ଗର (Aesculus Indica), ରାଖା ଥନେର, ରିଙ୍ଗାଲ୍ (Arundinaria Falcata),
୧୨,୦୦୦ ଫୁଟ—ଭୂର୍ଜ (Betula Utilis)
୧୩,୦୦୦ ଫୁଟ - ବନସ୍ପତିର ଅଭାବ, ତୃଣଭୂମି ବା ବୁ-ଗ୍ୟାଲ ।

ସେହି ଶୀତଳ ଗୁମ୍ଫାପଥରେ ପର୍ବତର ଉପରକୁ ଉଠୁ ଉଠୁ ମୁଣ୍ଡରୁ ଗମ-ଗମ ଝାଳ ବୋହି ପଡ଼ୁଥାଏ । ସକାଳେ ଗୁଆଲଆବଗଡଠାରୁ ବାହାରିବା ବେଳେ ଶରୀର ଉପରେ ଯେତେସବୁ ଶୀତପୋଷାକ ଥିଲା, ସେସବୁ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଦେହରୁ ଯାଇ ପିଠି ଉପରର ବୋଝ ସହିତ ଲଦାହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଉପରେ ମେଘର ଖେଳ ଚାଲିଛି, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । କେତେବେଳେ ହଠାତ୍ କୁହୁଡ଼ି ଓ ବାଦଲ ମାଡ଼ିଆସି ଆମର ସମ୍ମୁଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ପଥକୁ ଅନ୍ଧାର କରି ଦେଉଥାଏ ତ ପୁଣି କେତେବେଳେ ଦୂର ଓ ଅଦୂରରେ ଥିବା କେତେ ପର୍ବତର ଝାଳ ଓ ଦରୀକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ଦେଉଥାଏ । ତଥାପି ଫର୍ଲଙ୍ଗ୍ ପରେ ଫର୍ଲଙ୍ଗ୍ ଗଣି ଆମେ ଦୋଗଲବିଠା ପାର ହୋଇ ବଣିଆକୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଦୋଗଲବିଠା ବେଶ୍ ବଡ଼ ଗାଆଁ । ସରକାରୀ ଡାକବଙ୍ଗଳା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । କୁହୁଡ଼ିର ଜାଲ ଭିତରୁ ଗାଆଁ ଟିଯାକ ଏକ ରହସ୍ୟପୁରୀ ମନେହେଉଥାଏ ।

ବଣିଆକୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚି ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଖିଆ ପିଇ ଆମେ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରିଚୁ, ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ବାଟ ଉପରେ ପ୍ରୌଢ଼ ପଣ୍ଡା ତୁଳସୀ-ରାମଙ୍କ ସହିତ ଆମର ଭେଟ ହେଲା । ସବୁପ୍ରକାରେ ଆପଣାକୁ ଆମର ଉପକାରୀ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ କରୁ ସେ ଛତାବାଡ଼ି ଧରି ଆମ ସହିତ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ସନ୍ଦନଙ୍କୁ ମୁଁ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ପାଖକୁ ଡାକି କହିଲି, ସକାଳୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ କେଡ଼େ ଶାନ୍ତିରେ ଏତେ ବାଟ ଚାଲିଆସିଲୁ; ଏତେବେଳଯାଏ ମନ ଭିତରଟା କେଡ଼େ ପ୍ରସନ୍ନ ବୋଧ ହେଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନଠାରୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତୁଙ୍ଗନାଥ ଦର୍ଶନ ଶେଷହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମକୁ ଅଶାନ୍ତିରେ ସମୟ କଟାଇବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଅକସ୍ମାତ ଦର୍ଶନର ଏହି ଫଳ ହିଁ ଫଳିବ ।

ଚୋପ୍‌ତା ଚଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଟ ଖାଲି ଉଠାଣି ପଡ଼ିଲା । ଚୋପ୍‌ତାରେ ପହଞ୍ଚି ଶେଷ ଦୁଇ ମାଇଲ ରାସ୍ତା ପାଇଁ ଶକ୍ତିସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଆମେ କିଛି ଖିଆପିଆ ଗରମପାଣି ପିଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଚଟି ଭିତରକୁ ଯାଇ ବସିଚୁ, ଏହି ସମୟରେ ଆଉ ଜଣେ ପଣ୍ଡା ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ପଛରୁ ଲସରପସର ହୋଇ ଛତାବାଡ଼ି ହାତରେ ପଣ୍ଡା ଶ୍ରୀ ତୁଳସୀରାମ ମଧ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଆମକୁ ନେଇ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧୁର ବଚସା ଓ ତାପରେ ରୀତିମତ ଝଗଡ଼ା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ କହିଲେ, ଏହି ଯାତ୍ରୀମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ବଧାଣ ଇଲାକାର ଯଜମାନ; ତେଣୁ ମୁଁ ଏମାନଙ୍କର ପଣ୍ଡା । ଇଏ କହିଲେ, ମୁଁ ଠିକ୍ ପଣ୍ଡା; ସିଏ କହିଲେ, ମୁଁ ଠିକ୍ ପଣ୍ଡା । ବାତାବରଣ ଠିକ୍ ଗରମ ହୋଇ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଆଉଜଣେ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସି ଆପଣାର ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଖାତାକୁ ଖୋଲି ଦେଖାଇଲେ ଓ ପ୍ରମାଣ କଲେ ଯେ ସେ ବଧାଣର, ଏପରିକି ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁର କେତେ ମିଶ୍ରବଂଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ତୁଙ୍ଗନାଥରେ ପଣ୍ଡାଗିରି କରିଚନ୍ତି । ତେଣୁ ବୋଧହୁଏ ସେଇ ହେଉଚନ୍ତି ଆମର ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ପଣ୍ଡା । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣାର ପଞ୍ଜିକା ବା ଯାତ୍ରୀଖାତା ଖୋଲି ବସିଲେ । ଅନେକ ଝଗଡ଼ା ପରେ ଜଣେ ଜିତିଲେ ଓ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ନିରସ୍ତ ହେଲେ । ବିଚରା ତୁଳସୀରାମଙ୍କୁ ପୁଣି ବଣିଆକୁଣ୍ଡ ଫେରି-ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଏତିକି ବାଟ ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଫଳ ଦଉଡ଼ା ଦଉଡ଼ିବାକୁ ହେଲା ।

ଦୁଇ ବାଧକୁ ପରାସ୍ତ କରି ଆସିଥିବା ତୃତୀୟ ବାଘ ପରି ଏ ନୂଆ ପଣ୍ଡା ଆସି ଆମ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ । ସ୍ନେହ, ଆଦର, କୋପ ଓ ପ୍ରକୋପର ନାନା ବଚନ ଅନୁପାନ ମିଶାଇ ସିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧ୍ୟବସାୟର ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଦକ୍ଷତାର

ବାଗୌଷଧି ଖୁଆଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ମୁଁ ଦେଖିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଟିକିଏ ଅପ୍ରିୟ ନ ହେଲେ ଆକାଶର ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତି କେବଳ ନଷ୍ଟ ହିଁ ହୋଇଯିବ । ପଣ୍ଡାମହାଶୟଙ୍କୁ ଦୁଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲି, ଆଜ୍ଞା ! ତୁଙ୍ଗନାଥରେ ପହଞ୍ଚି ସାରିବା ପରେ ଆପଣ ପଛେ ଆମକୁ ଯାହା ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ, କିନ୍ତୁ ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁଗ୍ରହକରି ଆପଣ ଟିକିଏ ଚୁପ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ ଓ ଆମକୁ ନୀରବରେ ବାଟ ଚାଲିବାର ସୁଯୋଗ ଦିଅନ୍ତେ, ତେବେ ତାହା ହିଁ ଆପଣଙ୍କର ଆମ ପ୍ରତି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସାହାଯ୍ୟ ହୋଇପାରନ୍ତା । ପଣ୍ଡା ଟିକିଏ ଅପ୍ରତିଭ ହେଲେ । ତଥାପି କଥା ମାନି ନୀରବ ହୋଇଗଲେ । ଆମେ ଆଗକୁ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ଆଉ ମାତ୍ର ଦୁଇ ମାଇଲ ଗଲେ ତୁଙ୍ଗନାଥ । ଏହି ଚଢ଼ାଣି ରାସ୍ତାର ଶେଷ, ଗୁଆଲିଆବଗଡ଼ଠାରୁ ନଅ ମାଇଲ ପର୍ବତ ଉଠିବାରୁ ନିସ୍ତାର ସେହିଠାରେ ହିଁ ମିଳିବ ।

ଦୁଇ ମାଇଲ ଅର୍ଥାତ୍ ଷୋଳ ଫର୍ଲଙ୍ଗ୍ । ସାଧାରଣ ରାସ୍ତାରେ ବାଟ ଚାଲିବାବେଳେ ଷୋଳଟା ପଥର କେଡ଼େ ଚଞ୍ଚଳ ଅତିକ୍ରମ କରି ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ପଥରରୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ପଥର ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିକରି ଗଲା ପରି ମନେହେଉଚି । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ରାସ୍ତାଟା ଭାରି ଉଠାଣି ବୋଲି ଜାଣିଶୁଣି ଏଠାରେ ଲମ୍ବା ରାସ୍ତାକୁ ଅଳ୍ପ ବୋଲି ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଚି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫର୍ଲଙ୍ଗ୍ ଶେଷରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ଆମେ ବାଟ ଚାଲୁଥାଉ । ଦୂରରୁ ଗୋଟିଏ ପଥର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାମାତ୍ରକେ ମନର ସବୁ ବଳ ଓ ଗୋଡ଼ର ସବୁ ଦମ୍ଭ ସେହିଠାରେ କଚ୍ଛଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ଆପଣାକୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପଥର-ଯାଏ ଚଲାଇନେଇ କନସପକ ଓହ୍ଲାଇ ମୁଁ ଓ ସଦନ ଚିତ୍‌ହୋଇ ଶୋଇ ପଡୁଥାଉ । ଜାଗାର ଅସନା ବା ଭଲ ବାଛିବାକୁ ବେଳ ନ ଥାଏ । ଦଣ୍ଡିଏ ଆଖିବୁଜି ପଡ଼ିଯିବା ପରେ ଝାଳ ମରି ଯାଉଥାଏ, ଦେହରେ ଶୀତ ଲାଗି ଆଖି ଖୋଲି ଯାଉଥାଏ, ଏବଂ ଆଖି ଆଗରେ କୁହେଳିକାର ଭସ୍ମ ବୋଳିହୋଇଥିବା ତରୁଣ ଅରଣ୍ୟ-ବୈରାଗୀର କାନ୍ତ ରୂପ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସବୁ କ୍ଳାନ୍ତି କୁଆଡ଼େ ଅପସରି ଯାଉଥାଏ । ମନେ ହେଉଥାଏ, ଏଥର ଆଉ ଭୟ ନାହିଁ, ତୁଙ୍ଗନାଥ ଯାଏ ଆଉ ବାଟରେ କୌଣସି ଜାଗାରେ ନ ଅଟକି ମୁଁ ଚାଲିଯାଇ ପାରିବି । କେଡ଼େ ସରାଗରେ ବୋଝ-ଟାକୁ ପିଠି ଉପରେ ନେଇ ପକାଉଥାଏ, ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ସଦନ ମନ ଜାଣି ମୋ' ହାତରେ ଗୋଟାଏ ପିପରମେଣ୍ଟ୍ ମିଠାଇ ବା ପୁଞ୍ଜାଏ ଡାଲିମ୍ବଦାନା ଦେଇ ଯାଉଥାଏ । ତାକୁ ପାଟିରେ ପକାଇ ମୁଁ ଆଗକୁ ଗୋଡ଼ ପକାଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ପାହୁଣ୍ଡ ନ ଯାଉଣୁ ପୁଣି ଗମଗମ ଝାଳ ବାହାରି ଆସୁଥାଏ, ତୁଣ୍ଡ ଶୁଖି ଶୁଖି ଯାଉଥାଏ, ନାକ ଦୁଇଟା ଫୁଲିଉଠି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତିକୁ

ଆତ୍ମଘାତ କରି ପକାଉଥାଏ । ପୁଣି କ୍ଳାନ୍ତ, ପୁଣି ଦୁର୍ବଳ ଗୋଡ଼ର ବୋଝ; କଳ୍ପନା ଭିତରେ ଆଗକୁ ଦଉଡ଼ିଯାଇ ମନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଫର୍ଲଙ୍ଗ୍ ପଥରଟାକୁ ଖୋଜି ଆସୁଥାଏ । କେତେବେଳେ ସେହି ପଥରଟା ଆସିବ, ମୁଁ ଥକାମାରି ପୁଣି ଟିକିଏ ପଡ଼ିଯାଇ ପାରିବି ।

ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଥର ମୋଡ଼ ବୁଲିଗଲା ବେଳକୁ ରୁଦ୍‌କାଲି ବା ପ୍ୟାଉଚଟି ପଡ଼ିଲା । ସେଠାରେ ତେଲରେ ଛଣା ହେଉଥିବା ଗରମ ଗରମ ପକୋଡ଼ି ଖାଇ ଓ ଚାହା ପିଇ ଭାବିଲି, ଆଉ ବାକି ରହିଥିବା ପାଞ୍ଚପାଆ ବାଟକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଏତିକି ମହଲା ଟାଣି ନେଇଯିବ । ଏଣିକି ପର୍ବତ ଉପରେ ଗଛପତ୍ର କିଛି ନାହିଁ । କେବଳ ଏକ ସବୁଜ ଚିକଣ ଗାଲିଚା ପରି ମାମଲ୍ ଘାସ ଚାରିଆଡ଼େ ପର୍ବତର ଅଙ୍ଗକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ରହିଛି । ଘାସ ଭିତରେ ବାଇଗଣୀ ଓ ହଳଦୀ ରଙ୍ଗର କେତେ ଫୁଲ ମନ୍ଦା ମନ୍ଦା ହୋଇ ଫୁଟିଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଚମୁଲ୍ ବା ଧଳା ବୁରାଁସ ଫୁଲର ବୁଦାମାନ ଅର୍କ ଗଛ ପରି ନାଡ଼ି କରି ରହିଛି । ସବୁ ମିଶାଇ ଯେପରି ପ୍ରକୃତି ଏଠାରେ ଆପଣାର ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଶ୍ୟ ଶିଳାଉଦ୍ୟାନ Rockery) ତିଆରି କରି ରଖିଛି ।

ଏତିକିବେଳେ ଆକାଶର ମେଘ ଭୂଇଁ ଛୁଇଁଲା । ଖସନ୍ତା ମେଘର ଧୂମ୍ରପଟଳ ସହିତ ପ୍ରବଳ ବରଷା ମାଡ଼ିଆସିଲା । ଚାରିପାଖରେ ଜମାହୋଇ ରହିଥିବା ଧୂସର ମେଘ ବ୍ୟତୀତ ସେତେବେଳେ ଆଉ କିଛି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉ ନଥାଏ । ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ଲାଗିଲା । ଉପରକୁ ମୁହଁ କରିଦେଇ ସେହି ବର୍ଷାପାଣିରେ ମୁଁ ତିନ୍ତିବାକୁ ଲାଗିଲି । ମୋର ଏ ଦେହ ଓ ଏ ମନ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ବଢ଼ିଛି । ସେହି ପାଞ୍ଚ ବରଷର ଶିକ୍ଷାରେ ସାରା ଜୀବନ ପାଇଁ ସେ ବରଷାକୁ ବନ୍ଧୁ କରି-ନେଇଛି । ତେଣୁ ଆଜି ବରଷାରେ ତିନ୍ତିବା ଦ୍ୱାରା ଶରୀରକୁ ଟିକିଏ ଦମ୍ଭ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି, ବୋଧହୁଏ ଉଠାଣିବାଟର କ୍ଳାନ୍ତି ଭୁଲାଇ ନେବାକୁ ଦେବାତ୍ମା ବରଷାର ଏହି ସହାୟକ ବନ୍ଧୁ ବାଟରେ ଆମକୁ ବଳ ଦେବାକୁ ଆସିଲା । ତୁଙ୍ଗନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ପ୍ରାନ୍ତ ତୋରଣ ଦେଶରେ ଥିବା ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗାର କୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଆମେ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ତିନ୍ତି ଯାଇଥିଲୁ ।

ବର୍ଷା, ପବନ ଓ ଶୀତରେ ମଣିଷ କମ୍ପି ଯାଉଥାଏ । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇ ଦକ୍ଷିଣା ଗ୍ରହଣ କରିବାଲାଗି ଜଣେ ପଣ୍ଡା କୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଉହ୍ଲେଇ ଜାଳି ବସିଥାନ୍ତି । ଆମେ ଯାଇ ଆଗ ସେହିଠାରେ ନିଆଁ ପୁଇଁବାକୁ ବସିଗଲୁ । ଶରୀରକୁ ଟିକିଏ ଚେଙ୍ଗା କରି ନେବା ପରେ ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗାର କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । ଆଣ୍ଠୁଏ ପାଣିରେ ଠିଆହୋଇ ଉପରୁ ବହି ଆସୁଥିବା ଜଳ-ଧାରାରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ସ୍ନାନ ସମାପନ କରିବାକୁ ହେଲା । ଦୁଇ ତିନି ମିନିଟ୍

କାଲି ସେହି ପାଣିରେ ଠିଆ ହେବା ପରେ ମନେହେଲା ଯେପରି ଆଣ୍ଠୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶରୀରର ଛୋଟ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ଗଣ୍ଠି ବିଲକୁଲ ଜଡ଼ ଓ ଜୀବନହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ତର ତର କରି କୁଣ୍ଡ ଭିତରୁ ବାହାରିଯାଇ ଆମେ ଶୁଖିଲା ଲୁଗାପଟା ପିନ୍ଧି ପୁଣି କିଛି ସମୟ ନିଆଁ ପୁଇଁବା ପରେ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁ ।

ପର୍ବତର ଶିଖର ଉପରେ ତୁଙ୍ଗନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ମନ୍ଦିରର ଉପରକୁ ଫଣା ଟେକି ରହିଥିବା ପରି ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖରଟି ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଛି । ମନେହେଉଥାଏ, ଏସବୁ ଯେପରି ଏ ଜଗତର ନୁହେଁ, ଆଉ ଏକ ଜଗତର । ଆମର ପରିଚିତ ପୃଥିବୀକୁ ଯେପରି ଆମେ ସକାଳୁ ପଛରେ ପକାଇ ଦେଇ ଆସିଛୁ । ଏ ମନ୍ଦିର, ଏହି ମେଘବେଷ୍ଟିତ ଆକାଶ, କ୍ଷଣେ ଦେଖାଦେଇ ପୁଣି ପରକ୍ଷଣକୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଥିବା ଏହି ପ୍ରକୃତି,—ସବୁ କେବଳ ରହସ୍ୟମୟ ବୋଧ ହେଉଥାଏ । ଆପଣାକୁ ମଧ୍ୟ ରହସ୍ୟମୟ ଲାଗୁଥାଏ ।

ତୁଙ୍ଗନାଥ ହେଉଛି ଭାରତବର୍ଷର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ । ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଥିବା ନାଳୀଗୁଡ଼ାକରେ ତଥାପି ବରଫ ଜମା ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସମସ୍ତେ କହିଲେ, କାଲି ଉପରଓଳି କୁଆଡ଼େ ଏଠାରେ ଖୁବ ବରଫବୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଆମେ ପଞ୍ଚମୁଖୀ ଶିବଲିଙ୍ଗର ଦର୍ଶନ କଲୁ । ଏଠି ପ୍ରଧାନ ମନ୍ଦିର ଦୁଇଟି । ଅନ୍ୟ ମନ୍ଦିରଟିରେ ହରିହରଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି । କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ତୁଙ୍ଗନାଥର ମନ୍ଦିରରେ ଏହି ହରିହର ମୂର୍ତ୍ତିର ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ ।

ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ କରିସାରି ବାହାରକୁ ଆସିବାବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ମିନିଟ ପାଇଁ ଆକାଶ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ବାରଟା ବାଜିଥିବ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟର ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼ି ଚକ୍ଷୁସମକ୍ଷରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଅପରୂପ ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ଝଟକି ଉଠିଲା । ବରଫ ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିବା ଏକ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତକୁ ଚିହ୍ନାଇଦେଇ ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଇଏ ହେଉଛି ରୁଦ୍ରନାଥ ମହାଦେବଙ୍କର ପର୍ବତ । ଚାରିପାଖକୁ ହାତ ଦେଖାଇ ସେ ନୈନିତାଲ୍‌ଠାରୁ ମସୌରୀ ଡେରାଡୁନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁ ପର୍ବତ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲେ । ତୁଙ୍ଗନାଥ ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ।

ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାରୁ ବାହାରି ଆମେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନକୁ ଗଲୁ । ବାହାରେ ସିର ସିର ପବନରେ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ବସିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଦୋକାନୀ ବଡ଼ ଆଦରରେ ଆମକୁ ସିଧା ଘର ଭିତରକୁ ଡାକିନେଲା । ଘର ଭିତରେ ଧୁନି ଜଳୁଥାଏ । ଆମେ ଆଗ ହାତଗୋଡ଼ ନିଆଁକୁ ଦେଖାଇ ଟିକିଏ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହେଲୁ । ତା'ପରେ ଦେଢ଼ ଟଙ୍କାରେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଅଧସେର ଗରମ ପୁରୀ କିଣି ମୁଁ ଆଉ

ସଦନ ଉଦରକୁ ଶାନ୍ତ କଲୁ । ସଦନର ବାପା ତ ଦୋକାନ ତିଆରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ, ତଥାପି ପେଡ଼ା କେବଳ କ୍ଷୀରରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ତାହା ହିଁ ଅଣାଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡରେ ଏହି ପେଡ଼ାକୁ କ୍ଷୀର ତିଆରି ବୋଲି ନ କହି ଚିନି ତିଆରି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ।

ଆଜି ପାଗର କିଛି ଠିକ୍‌ଠିକଣା ନାହିଁ । ତେଣୁ ବେଳଥାଉଁ ବାହାରି ପଡ଼ିବା ଲାଗି ସଦନର ବାପା ସତର୍କ କରିଦେଲେ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟା ସମୟରେ ଆମେ ପର୍ବତ ଉପରୁ ତଳକୁ ଖସିଲୁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ସଦ୍ୟସ୍ନାତ ଶ୍ୟାମଳ ବନାନୀ ଓ ନୀଳ ଗମ୍ଭୀର ପର୍ବତ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକରେ ଚକଚକ କରୁଥାଏ । ନୀଳ ପର୍ବତର ଖୋଲ ଭିତରେ ଧଳାମେଘର ଅହରହ ଖେଳ ଆଖି ଓ ହୃଦୟ ଲାଗି ବିସ୍ମୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଉଥାଏ । ସକାଳ ଓଳି ଆମେ ଯେତିକ ଖାଖରେ ପର୍ବତ ଉଠି ଉଠି ଯାଇଥିଲୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟ ଏକ ରାସ୍ତା ଦେଇ ସେତିକ ଖାଖରେ ପର୍ବତ ଖସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ସର୍ବଦା ଗୋଡ ଖସିଯିବାର ଭୟ ରହିଥାଏ । ଚାରିପାଖର ଦୃଶ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧଚକିତ ମନ ବାଟ ଦେଖି ପାଦ ପକାଇବାକୁ ବାରବାର ଭୁଲି ଯାଉଥାଏ । ଭିତରେ କିଏ କହୁଥାଏ, ଏହିପରି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଗୋଡ଼ ଖସି ମରିଗଲେ ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ଦୁଃଖ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନି ମାଇଲ ପର୍ବତ ଖସିବା ପରେ ଭୁଲକାନା ଚଟି ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳକୁ ମେଘର ପରାକ୍ରମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ କୁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେଣି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଗହନ ଜଙ୍ଗଲ । ବାଟ ଚାଲିବା ବେଳକୁ ସତେ ଯେପରି ଶରୀର ଉପରେ ମାଡ଼ିମାଡ଼ି ପଡ଼ୁଥାଏ । ମନେ ହେଉଥାଏ, ଯେପରି ଆଗକୁ ଆଉ ପାଦେ ପକାଇବା ମାତ୍ରକେ କେତେ କ'ଣ ଅଶୁଭ ଆମ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛି । ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ମେଘରେ କଳା ହୋଇ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଆକାଶ । ଆଜି ବାଟ ଚାଲିବା-ବେଳେ ଠିକ୍ ଆଫ୍ରିକା ଭିତରେ ପଶିଥିବା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । କୁହୁଡ଼ି ଓ ମେଘ ଘୋଟି ରହିଥିବାରୁ ବେଶି ଦୂରକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବାଲାଗି ଆଖିର ସାଧ୍ୟ ହିଁ ନ ଥାଏ । ଏମିତି ବାଟ ଓହ୍ଲାଇ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲୁ ପାଙ୍ଗରବାସା ।

ବୋଧହୁଏ ଆଗେ ଆଖପାଖର ଜଙ୍ଗଲରେ ଅନେକ ପାଙ୍ଗର ଗଛ ରହିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ଚଟିର ନାମ ପାଙ୍ଗରବାସା ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଚାରିପାଖକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, କୌଣସି ଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ପାଙ୍ଗର ଗଛ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଠିକ୍ ରାତି ହୋଇ ଆସିବା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ଯେପରି ଏ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଏ ଅନ୍ଧାରର ଅନ୍ତ ହିଁ ନାହିଁ ! ଯେଉଁ ଦୋକାନରେ ବସି ଆମେ ଚାହା ପିଇଲୁ, ସେଠିକାର ଦୋକାନୀ କହିଲା, ଆଗକୁ ଆହୁରି ଦୁର୍ଗମ ବାଟ, ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଚଟି ନାହିଁ । ଗହନ ଅରଣ୍ୟ, ତେଣେ ବର୍ଷା ମାଡ଼ି ଆସୁଛି । ଆଜି ଏଇଠାରେ

ଅଟକି ଯାଅ । ମୁଁ ସବୁ ସୁବିଧା କରିଦେବି । କିନ୍ତୁ ଆପଣାର ବୋଲ ମାନି ଆମେ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରିଲୁ ।

ପାଙ୍ଗରିବାସା ଛାଡ଼ୁ ଛାଡ଼ୁ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ମାଡ଼ି ଆସିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଟକିବାକୁ ସ୍ଥ ନାହିଁ । ଏହି ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ କେବଳ ତରୁତଳ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ ବାହାରିଗଲେ ଯାଇ ଆଶ୍ରୟ ଖୋଜିବାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ରହିବ । ଆମର ଲୁଗାପଟା ତିନ୍ତିଯାଇ କ୍ରମେ ମୁଣ୍ଡରୁ ଓଳପାଣି ଗଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ସକାଳୁ ଲୁଣହୋଇ ଜମି ରହିଥିବା ଝାଳ ପାଣି ହୋଇ ପାଟି ଭିତରକୁ ବହି ଆସିଲା । ସଦନ ଓ ତା'ର ବାପା ଛତା ଖୋଲିଲେ । ମୁଁ ବି ମୋର ବରଷାତିଟାକୁ ପଞ୍ଝୋଦଣ୍ଡ ଉପରେ ପିଠିରେ ପକାଇଦେଲି । ମୋର ବରଷାତି ଡେନମାର୍କରେ କିଣା । ବରଫ ବା ଟୁପୁଟାପୁ ବର୍ଷାକୁ ବେଶ୍ କାମଦିଏ । କିନ୍ତୁ ହିମାଳୟର ଏହି ଘୋର ବରଷାରେ ତାହା ଦେହକୁ କୌଣସି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଜଙ୍ଗଲର ଅଣଓସାରିଆ ରାସ୍ତା ଉପରେ ପଥରଖଣ୍ଡମାନ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାଣିର ପ୍ରଖର ସ୍ରୋତ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବରଷାପାଗରେ ନିଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ଆମେ ଓହ୍ଲାଇ ଓହ୍ଲାଇ ତଳକୁ ଚାଲିଥାଉ । ଦୁଇ ପାଖକୁ ଅନାଇ ଦେଖିବାକୁ ଭୟ ଲାଗୁଥାଏ । ଅରଣ୍ୟର ଲକ୍ଷ ପତ୍ର ଉପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବର୍ଷା ବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ କାନକୁ ଫଟାଇ ଦେଉଥାଏ । ତଳକୁ ଅନାଇ ଗୋଡ଼ର ଆଙ୍ଗୁଠି ଟିପି ଆମେ ବାଟ ଚାଲୁଥାଉଁ ।

ଦୁର୍ଯୋଗର ଏହି ଦୁର୍ଗମ ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଗୋଡ଼ ଖସି-ଯିବାରୁ ସଦନ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ଓ ଗୋଟା ସୁଦ୍ଧା କାଦୁଅ ହୋଇଗଲା । ତଥାପି ଚାଲିବାକୁ ହେବ । ଜୋତା ଓ ମୋଜା ଭିତରେ ବର୍ଷାପାଣି ଓ କାଦୁଅ ପାଣିରେ ପାଦ ବାଲୁଆ ଲାଗିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । କାହାର ମୁହଁରୁ କୌଣସି କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ବାଟ ସାରିବାର ବ୍ୟସ୍ତତା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଜି ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତେ ଦୂର ଉଦାସ କରି ପକାଇଛି । ଆମ ତିନି ଜଣଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେବେଳେ କିଏ ଆଗକୁ ଚାଲିଯାଉଛି ତ କିଏ ପଛରେ ପଡ଼ିରହୁଛି । ଡାକିବାକୁ ବା ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ । ମୋଡ଼ ରାସ୍ତା ପାଖରେ ଆଗରୁ ବା ପଛରୁ ସେମାନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ସହାଶେ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଚିନ୍ତାଆ ପଶି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୋଡ଼କୁ ପୁଣି ଆଗକୁ ପକାଇବାକୁ ହେଉଛି ।

କ୍ରମେ ବର୍ଷା ଛାଡ଼ି ଆସିଲା । ଦୂର ପର୍ବତର ଚୂଡ଼ାମାନଙ୍କରେ ଖରା ପଡ଼ିଲା । ଏହିପରି ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବାର ପ୍ରାୟ ଅଳ୍ପସମୟ ପୂର୍ବରୁ ପାହାଡ ଉପରୁ ମଣ୍ଡଳଚଟି ଦେଖାଗଲା । ମଝିରେ ସରୁ ରାସ୍ତା । ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ଘର

ରାସ୍ତାକୁ ଲାଗିକରି ରହିଥିବା ଘର । ଘର ଦେଖି ଆମେ ଦେହରେ ପ୍ରାଣ ଫେରି ପାଇଲୁ । ଆନନ୍ଦରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଯାଇ ଗୋଟିଏ ଖାଲି ଘଟି ଦେଖି ଆଶ୍ରୟ ନେଲୁ । ଦିନ ଥାଉ ଥାଉ ସଦନ ଓ ମୁଁ ନଦୀକୁ ଯାଇ ଭିଜିଯାଇଥିବା ମଇଳା ଲୁଗାପଟାକୁ ସାବୁନରେ ସଫାକରି ଆସିଲୁ । ଆଜି ବର୍ଷାପାତ ହୋଇଥିବାରୁ ସଦନର ବାପା ଆମକୁ ଚାଉଳ, ହରଡ଼ ଓ ମୁଗର ସୁସ୍ୱାଦୁ ଖେଚୁଡ଼ି ରାନ୍ଧି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ରାସ୍ତାର ମାଇଲ ଖୁଣ୍ଟ ଅନୁସାରେ ଆଜି ସକାଳୁ ମୋଟ ସାଢ଼େ ସତର ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏହିଠାରୁ ଅନେକ ବେଶି ବାଟ ଚାଲିକରି ଆସି-ଥିବା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ ।

ସକାଳୁ ଉଠି ନଦୀର ପୋଲ ପାରିହୋଇ ଆମେ ପୁଣି ବାଟ ଚାଲିଲୁ । କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସଫା କରିଥିବା ଲୁଗାପଟା ଭଲକରି ଶୁଖି ନ ଥାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ପୁଡ଼ାକରି ଧରିବାକୁ ହେଲା । ନଈ ପାରିହୋଇ ଆମେ ହିଠାତ୍ ସମତଳ ରାସ୍ତାକୁ ଆସିଲୁ । ଅନେକ ବାଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ଏହି ସମତଳ ବାଟରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଏଠାରେ ଟିକିଏ ସମତଳ ଭୂଇଁ ଦେଖି ମନ ଖୁବ ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । ଦୁଇ ପାଖରେ ଶ୍ୟାମଳ କ୍ଷେତ, ମଝିରେ ମଝିରେ ଲୋକବସତି ଓ ଦୂରରେ ପର୍ବତମାଳା । ବୈରାଗନା ଚଟି ଅତିକ୍ରମ କଲାପରେ ପୁଣି ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଇଲ ପର୍ବତ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପର୍ବତର ଶିଖର ଉପରେ ଗୋପେଶ୍ୱର ।

ଗୋପେଶ୍ୱର ଖୁବ ବଡ଼ ଗାଆଁ, କିନ୍ତୁ ଖୁବ ମଇଳା ଗାଆଁ । ଗାଆଁରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ଏକ ଜଳ ଧାରରେ ମନଖୁସି ଗାଧୋଇଲୁ ଓ ତାପରେ ଗୋପେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କର ଦର୍ଶନକୁ ଗଲୁ । କେଦାରନାଥକୁ ଛାଡ଼ି-ଦେଲେ ଏହି ଗୋପେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ହେଉଛି କୁମାୟୁନ୍ ଓ ଗଢ଼ୱାଲ୍‌ର ସର୍ବ-ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର । ପ୍ରବାଦ ରହିଛି ଯେ ଏହି ମନ୍ଦିରକୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଆମେ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବଙ୍କର ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଦେବତା ଦର୍ଶନ କଲୁ । ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଅନେକ ମୂର୍ତ୍ତି ଭଗ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ମହା-ପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲଙ୍କର ମତ ଯେ ୧୭୪୨-୪୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାଫିଜ୍ ରହମତ୍ ଖାଁଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱରେ ରୋହିଲାମାନେ ସମସ୍ତ କୁମାୟୁନ୍‌ରେ ଯେଉଁ ଧ୍ୱଂସଲୀଳା ଲଗାଇଥିଲେ କେଦାରନାଥ, ବଦ୍ରୀନାଥ, କଟାରମଲ ଓ ଗୋପେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତିମାନ ହେଉଛି ସେହି ଧ୍ୱଂସଲୀଳାର ପରିଣାମ । ଭଙ୍ଗା ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ବୃହଦାକାର ତ୍ରିଶୂଳ ରହିଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି—ଏହା କୁଆଡ଼େ ମହାଦେବଙ୍କର ତ୍ରିଶୂଳ । ଯେଉଁଠି ଗୋଟିଏ କୁଠାର ମଧ୍ୟ ଥୁଆହୋଇଛି, ତାହା କୁଆଡ଼େ ପରଶୁରାମଙ୍କର, ତ୍ରେତାଯୁଗରୁ ଏହିଠାରେ ରହିଛି ।

ଗୋପେଶ୍ୱର ପରେ ଗଡ଼ାଣିବାଟ । ସେତେବେଳକୁ ଖରା କାଟିଲଣି । ସମତଳ ଭୂଇଁରେ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ମୁଣ୍ଡରୁ ଗମ ଗମ ଝାଳ ବୋହି ଯାଉଥାଏ । ବାଟ ଗଡ଼ି ଆସି ଆମେ ଚମଡ଼ାଉଁ ଚଟିରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଚମୋଲି ଆଉ ଅଳ୍ପ ଅଳପ ବାଟ । ଏହିଠାରେ ଆଜ ଖରାବେଳର ଚୋପେଇ ହେଲା । ଅରୁଆ ଭାତ, ହରଡ଼ ଡ଼ାଲି ଓ କଞ୍ଚା ତେନ୍ତୁଳିର ଚଟଣି ଭୋକିଲା ତୁଣ୍ଡକୁ ଭାରି ସୁଆଦ ଲାଗିଲା । ଖାଇଲା-ବେଳେ ସଦନର ବାପା ରହସ୍ୟ କରି କହିଲେ ଯେ ଦିନକୁ ଦିନ ଆମର ଚାଉଳ ଖାଇବାର ପରିମାଣ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି । କାଲି ମଣ୍ଡଲ ଚଟିରେ ତିନି ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ତିନି ପାଆ ଚାଉଳ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିଲା; ଆଜି ହାଣ୍ଡିରେ ଚଉଦ ଛଟାଙ୍କ ପଡ଼ିଲା; ତଥାପି ହାଣ୍ଡି ପୋଛାପୋଛି ହୋଇଗଲା ।

ଖାଇପିଇ କିଛି ସମୟ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ପରେ ଆମେ ପୁଣି ଗଡ଼ାଣି ବାଟରେ ବାହାରିଲୁ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଏ ପାଖରୁ ଅଳକାନନ୍ଦା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ନଦୀକୂଳରେ ଚମୋଲି ଗାଆଁ ଓ ବଜାର । ମଣ୍ଡଲଚଟିରୁ ଚମୋଲି ହେଉଚି ମୋଟେ ସାଢ଼େ ଆଠ ମାଇଲ ବାଟ । ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କର ଭାଷାରେ ଚମୋଲିକୁ ଲାଲସାଙ୍ଗା କୁହାଯାଏ । ଲାଲସାଙ୍ଗା ଅର୍ଥାତ୍ ଲାଲଶଙ୍ଖା । ଏଠାରେ ନଦୀ ଉପରେ ଥିବା ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ଶଙ୍ଖ ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ହିଁ ପ୍ରଥମ ଶଙ୍ଖ ।

କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗଠାରୁ ବଦ୍ରୀନାଥ ଯିବା ରାସ୍ତାରେ ଚମୋଲି ହେଉଚି, ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଜାଗା । ଏଠାରେ ଡାକଘର ଅଛି, ସରକାରୀ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଗଡ଼ୱାଲ ଜିଲ୍ଲାରେ ଚମୋଲି ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ସରକାରୀ କଚେରିମାନ ରହିଚି । ମକଦ୍ଦମା ଥିଲେ ସଦନର ଗାଆଁରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନେ ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ମାଇଲ ପର୍ବତରାସ୍ତା ଚାଲି ଚାଲି ଏହି ଚମୋଲିକୁ ଆସନ୍ତି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ମଟରଷ୍ଟାଣ୍ଡକୁ ଗଲୁ । ମୁହୁର୍ମୁହୁ ମଟରମାନ ଆସୁଥାଏ, ଯାଉଥାଏ । ଯାତ୍ରୀ-ମାନେ ମଟର ଭିତରୁ ବଦ୍ରୀବିଶାଳଙ୍କର ଜୟନାଦ କରୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହିସବୁ ମଟରରେ ବାଟ ପାଖର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜାଗା ନାହିଁ । ଏଠାରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଚାରି ଘଣ୍ଟା ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ଅବସରରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନକୁ ଯାଇ ମୁଁ ସେରେ ଚୁଡ଼ାଭଜା ଓ ସେରେ ଚିନି କିଣି ଆଣିଲି । ବଦ୍ରୀନାଥ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାଟ ଚାଲିବାବେଳେ ଏସବୁ ଭାରି କାମରେ ଆସିବ ।

ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମଟରରେ ଜାଗା ମିଳିଲା । ଏଗାର ମାଇଲ ରାସ୍ତା ମଟରରେ ବସି ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଞ୍ଚଟାବେଳକୁ ଆମେ ପିପଲକୋଠିଠାରେ

ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ଚାରିଆଡ଼େ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ହେଉଛନ୍ତି । ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଦୋକାନରେ ବଜାର ଉଠୁଛି ପଡ଼ୁଛି । ଏଠାରୁ ଅଧିକ ଆଗକୁ ମଟର ଚାଲୁଛି, କିନ୍ତୁ ମଟରରେ ଜାଗା ପାଇବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର । ଟିକେଟ କିଣିବାକୁ ହେଲେ ଆଗ ଯାଇ ଖାତାରେ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ହେବ; ତାପରେ ନମ୍ବର ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଅନେକ ଯାତ୍ରୀ ଏହିପରି ଭାବରେ ଏଠାରେ ତିନି ଚାରି ଦିନରୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି । ଆମେ ମଧ୍ୟ ଆଗ ଯାଇ ଖାତାରେ ନାମ ଲେଖାଇ ଆସିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଅନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବାକୁ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ନୂଆ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇ ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଏଠାରୁ କେବଳ ବେଲକୁଚୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଟର ଚାଲେ । ବେଲକୁଚୀ ମୋଟେ ଛଅ ମାଇଲ୍ ବାଟ । ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାରି ଯାଇପାରିବା, ତେବେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚାଲିଗଲେ ଅନ୍ଧାର ହେବାବେଳକୁ ଆମେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଯିବା । ପଥଚଲା ମନ ଅଳସୁଆ ହୋଇ ବସିବାକୁ ରାଜି ନ ଥିଲା; ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ରାଜି ହୋଇଗଲା । ଅଳକାନନ୍ଦାକୁ ବାଆଁ ପାଖରେ ରଖି ଆମେ ଆଗକୁ ଚାଲିଲୁ ।

ବାଟରେ ବିରହୀଗଙ୍ଗା ଓ ଗରୁଡ଼ଗଙ୍ଗା ଡାହାଣ ପାଖରୁ ବହି ଆସି ଅଳକାନନ୍ଦାରେ ମିଶିଛନ୍ତି । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଆଗେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପାଦଚାଲିବା ରାସ୍ତା ପାହାଡ଼ର ଅନେକ ଉପରେ ଥିଲା । ଅଳ୍ପ କେତେବର୍ଷ ତଳେ ନଦୀ ବଢ଼ି ହୋଇ ପର୍ବତ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ରାସ୍ତା ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଘୁଞ୍ଚି ଆସୁଥାଏ । ଚିତ୍ତ ବଡ଼ ପ୍ରସନ୍ନ ବୋଧ ହେଉଥାଏ । ଆମରି ପରି ଆହୁରି ଅନେକ ଯାତ୍ରୀ ଆମ ସହିତ ବାଟ ଚାଲୁଥାନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଆମର ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲା ପରି ଆଗରୁ ବା ପଛରୁ ମଟର ଆସି ହାବୁଡ଼ି ଯାଉଥାଏ । ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଛଅଟା ବେଳକୁ ଆମେ ବେଲକୁଚୀଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ବାଟରେ ଦେଖି ଆସିଥିବା ସେହି ସୁନ୍ଦର ଜଳପ୍ରପାତଟିକୁ ମୁଁ କଦାପି ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ । ଜଳପ୍ରବାହର ପ୍ରପାତ ସେଠି ପର୍ବତ ବିଗ୍ରହର ଚିକ୍‌କଣ ଜଙ୍ଘ ଭିତରେ ଥିବା ଧୋବ ଫରଫର ଲୁଗାଫେର ପରି ଦେଖାଯାଉଥାଏ ।

ବେଲକୁଚୀରେ ଭାରି ଭିଡ଼ । ଏଠାରେ ନଦୀ ଉପରେ ସ୍ଥାୟୀ ପୋଲ ତିଆରି ହେଉଛି । ତେଣୁ ନଦୀ ସେ ପାଖରୁ ମୋଟେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ମଟର ଯୋଶୀମଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଉଛି । ବଦ୍ରୀନାଥ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମଟରରେ ବସି ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ ସମସ୍ତେ ଏହି ବେଲକୁଚୀଠାରେ ଓହ୍ଲାନ୍ତି, ନଦୀର ଅସ୍ଥାୟୀ ପୋଲ ପାରି ହୋଇ ସେ ପାରିରୁ ପୁଣି ମଟର ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ମୁଁ ସଦନକୁ ଟିକେଟମାଷ୍ଟରଙ୍କ

ପାଖକୁ ପଠାଇଲି । ଏପରି ଜାଗାରେ ତାଙ୍କର ଖାତ୍ର ଅନେକ ବେଶି ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ଯେପରି ଖୋସାମତ କରୁଥାନ୍ତି, କେବଳ ରାଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଏପରି ଖୋସାମତ ଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଏତେ ଖୋସାମତ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଟିକେଟର ମୂଲ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ବହୁଗୁଣ ସଲାମୀ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ହାତଗୁଞ୍ଜା ନ ଦେଲେ ଏଠାରେ ମଠରରେ ଜାଗା ମିଳେନାହିଁ । ତୀର୍ଥଦର୍ଶନର ସାଧକୁ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଏଠାରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ହାତଗୁଞ୍ଜା ଦେବାର ସାଧନକୁ ଆଦୌ ଅସଙ୍ଗତ ଓ ଅସୁନ୍ଦର ବୋଲି ମନେକରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଯିବାର ବାଟରେ ଯେତେ ଯେଉଁଠି ପଇସା ଖରଚ ହୁଏ, ତାହାକୁ କେବଳ ସଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖରଚ କରାଯାଉ-ଥିବା କଉଡ଼ି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବଦ୍ରୀନାଥ ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେହି ହୁଏ ତ ବରଷକ ଆଗରୁ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥାଏ; କେହି ଜନସ ବିକ ଘରୁ ବାହାରିଥାଏ । ମନ ଭିତରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମତଲବ, ଯେତେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ ହୋଇ ପଇସା ଖରଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁ ପଛକେ, ଭଗବାନଙ୍କର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଏଠି ମଠର କର୍ମୀମାନେ ଯାତ୍ରୀମନର ଏହି ଅକୃପଣ ଅଭିଳାଷରୁ ଅନେକ ଲାଭ ଉଠାଇ ପାରୁଚନ୍ତି !

ସଦନ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲା । ଟିକେଟ ମାଷ୍ଟର ତାକୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ କହିଚନ୍ତି ଯେ କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଆମକୁ ମଠରରେ ବସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ହଁ, କେବଳ ଚେଷ୍ଟା ହିଁ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ରାତିରେ ତ ଏଠାରେ ଯେ କୌଣସି ମତେ ରହିବାକୁ ହେବ । ସଦନର ବାପା ଆଶ୍ରୟ ଖୋଜି ବାହାରିଲେ । ବେଲକୁଚୀ ଅସ୍ଥାୟୀ ବଜାର; କେବଳ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ କିଛିଭି ରୋଜଗାର ହେବାର ଆଶା ରଖି ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଏଠାରେ ଦୋକାନ ବସାଇଚନ୍ତି । କେଦାରନାଥ ରାସ୍ତାରେ କାଖଡ଼ଗାଢ଼ ପରି ବଦ୍ରୀନାଥ ରାସ୍ତାରେ ବେଲକୁଚୀ ହେଉଛି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଘାଟି ଜାଗା । ଦୋକାନ ଭିତରେ ସବୁଠି ମଣିଷ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ପାଦ ପକାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ କୋଉଠି ହେଲେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏଣେ ରାତି ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲାଣି । ବନ ଆଇ ଆସିଥିଲେ ହୁଏ ତ କେଉଁଠି ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ଟିକିଏ ଜାଗା ମିଳିଥାନ୍ତା । ଏଠାରେ ପିଇବା ପାଣିର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଦୋକାନୀମାନେ ତଳୁ ଅଳକାନନ୍ଦା ନଈରୁ ଯାଇ ପାଣି ଆଣନ୍ତି । ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା, ରୋଷେଇ କରିବା ଓ ପିଇବା, ସବୁ କାମରେ ସେହି ଗୋଳିଆ ପାଣି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହୁଏ; ନଚେତ୍ ଉପାୟ ନାହିଁ । ପବିତ୍ର ଗଙ୍ଗାଜଳ, ତେଣୁ ମନ ଭିତରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିକାର ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଅନେକ ବୁଲାବୁଲି ସଦନର ବାପା ରାତରେ ରହିବା ପାଇଁ ଜାଗା ଠିକ୍ କରି ଆସିଲେ । ସଦନ ଓ ମୁଁ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଜିନିଷକୁ ଜଗି ରହି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲୁ । ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇ ଉଠି ଆମେ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗଲୁ । ସେ କହିଲେ, ଦୋକାନରେ କୌଣସିଠାରେ ଜାଗା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଭିତ୍ତିତଳେ ନଦୀ କଡ଼କୁ ସେ ଅଳ୍ପ ଜାଗା ଠିକ୍ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଅନ୍ଧାରବାଟରେ ଦୋକାନ ଉପରୁ ତଳକୁ ଖସି ଆମେ ସମସ୍ତେ ଯାଇ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ କାଠ ପଟାର ଛାତ, ତାହାର ଉପରେ ଦୋକାନ । ତଳେ ଏତିକ ଖୋଲାଜାଗା । ବିଛଣା ପାରି ଶୋଇବାକୁ ତଳେ ଟିଣ ପଡ଼ିଚି । ନଈ ପାଖଟା ଏକାବେଳକେ ଖୋଲା । ରାତଯାକ ଏଇଠି ବସି ଅଳକାନନ୍ଦାର କଳଧ୍ୱନି ଶୁଣିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମିଳିପାରିବ । ଏଠାକୁ ଆସି ଜିନିଷପତ୍ର ରଖୁ ରଖୁ ହଠାତ୍ ମାଟିତଳେ ଥିବା କୌଣସି ଗୁମ୍ଫା ଭିତରେ ଆସି ପଶିବା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ଦୋକାନ ଓ ରାସ୍ତା ଉପରର ମଣିଷ ଭିଡ଼ ଆଦୌ ଜାଣି ହେଉ ନ ଥାଏ । ତିନିଟା ପଥର ଥୋଇଦେଇ ଗୋଟାଏ ପାଖକୁ ସଦନର ବାପା ରୋଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସଦନକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ନଦୀରୁ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଗଲେ । ଆଜି ପବିତ୍ର ଗୋଳିଆ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଆମର ରୋଷେଇ ହେଲା । ଏଠାରେ ସବୁ ମହରଗ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ଯେଉଁଠାରେ ଯେତେ ହଇରାଣ ହେବେ, ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସେଠାରେ ସେତେ ଲାଭ କରିବେ । ସେହି ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଏଠାରେ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଚାଉଳ ସେରକ ଦୁଇଟଙ୍କା ଦେଇ କିଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଦୋକାନ ତଳେ ଥିବା ଏହି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ନିବାସକୁ ଦୋକାନୀ ଯେ କେବଳ ଆମକୁ ଭଡ଼ା ଦେଇଥିଲା, ତା ନୁହେଁ, ଖାଇପିଇ ସାରି ଆମେ ଟିଣ ଉପରେ ବିଛଣା ପକାଇ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଚୁ, ଆମ ସହିତ ଜାଗାକୁ ଭାଗ ବସାଇବା ପାଇଁ ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେମାନେ ସଞ୍ଜ ଆଗରୁ ଆସି ଦୋକାନୀକୁ ଭଡ଼ାଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ଓ ଏଠାରେ ଶୋଇବେ ବୋଲି ଠିକ୍ କରି ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଅଣଓସାରିଆ ଜାଗାଟିରେ ଆମେ ପାଞ୍ଚଜଣ ମଣିଷ ପ୍ରାଣୀ ବଡ଼ ଆରାମରେ ରାତି ପୁହାଇଲୁ । ମୁଁ ଅପରିଚିତ ଲୋକ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସହିତ ଗଳ୍ପ ଜମାଇଦେଲି । ସେମାନେ ବାପ ପୁଅ, ଘର ଗୁଣ୍ଠୀଖେତ ଦ୍ୱାରିହାଟ ଆଡ଼େ । ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ହାତରେ ଜମି ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ତାହାରି ଉପରେ ବରଷସାରା ନିର୍ଭର କରି ରହିଲେ ପେଟ ପୁରେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ଏହି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାସ ସମୟ ସେମାନେ ଏଠାରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ା ଯୋଗାଇ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ପଇସା କମାଉଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ବସାଇ ବେଲାକୁଚୀ-ଠାରୁ ବଦ୍ରୀନାଥ ନେଇଯିବା ସେମାନଙ୍କର କାମ ।

ରାତିରେ ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲା ଯେ କାଲି ସକାଳେ ଆଉ ମଟରର ଆଶା ରଖି ଏଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବା ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ହାତଗୁଞ୍ଜା ଦେଇ ପାରିବେ, ଆହୁରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଟରେ ମଟରବାଲାଙ୍କର ମନ ଖୁସି କରିପାରିବେ, ଏଠି ମଟର କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ଅନ୍ଧାର ଯାଇ ନଥାଏ । ନଦୀର କୁଳୁକୁଳୁ ଶବ୍ଦ ଛଡ଼ା ଆଉସବୁ ନିସ୍ତବ୍ଧ ରହିଥାଏ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ସାଇଁ ସାଇଁ ଗରଜୁଥାଏ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ସଦନର ବାପାଙ୍କର ଡାକରେ ମୋର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେ କହିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଠିବାକୁ ହେବ । ମୁନିସ୍ୱାଲ୍ ପକ୍ଷୀର ଡାକ ଶୁଭିଲାଣି । ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋର ହେବାକୁ ଆଉ ବେଶି ବେଳ ନାହିଁ । ଚାଲ, ଏଠାରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିବା ଓ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାଟ ଚାଲିବା । ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନି ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ନିଦରୁ ଉଠି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲୁ । ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ଥାୟୀ ପୋଲ ପାରିହୋଇ ସେ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଯୋଶୀମଠ ଏଠାରୁ ପନ୍ଦର ମାଇଲ ବାଟ । ଏତକ ବାଟ ଆମକୁ ଏହି ସକାଳ ଓଳି ସାରିବାକୁ ହେବ । ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯିବା ପରେ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୋଲ ପାରିହୋଇ ଆମେ ଏ ପାଖକୁ ଆସିଲୁ । ଏଥର ଯୋଶୀମଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଳକାନନ୍ଦାର ଜଳଧାରା ଆମର ବାଆଁ ପାଖରେ ରହିବ । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ମଟରର ରାସ୍ତା ଅନେକ ଘେରା ବୁଲି ବୁଲି ପର୍ବତ ଉଠିକରି ଯାଇଛି । ସେହି ବାଟରେ ଗଲେ ଆମକୁ ଅନେକ ବେଳ ଲାଗିବ । ତେଣୁ ଆମେ ସିଧା ବାଟ ଧରି ଯିବା ଯେପରି କି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଅନେକ ରାସ୍ତା କଟିଯାଇ ପାରିବ । ଅବଶ୍ୟ ସିଧା ବାଟ ଧରି ଗଲେ ଭାରି କଷ୍ଟ ହେବ । ତାଙ୍କର କଥା ଅନୁସାରେ ଆମେ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲୁ । ଆମକୁ ଏକାବେଳକେ ଖାସ ପଗଦଣ୍ଡି ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପାହାଡ଼ୀମାନେ ବୁଲାଣି ରାସ୍ତାରେ ଯିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କହନ୍ତି, ବୁଲି ବୁଲି ଗଲେ ଗୋଡ଼ ଅଧିକ ଘୋଳା ହୁଏ । ତେଣୁ ସେମାନେ ସିଧା ପର୍ବତ ଉଠିବାକୁ ଓ ପର୍ବତ ଉପରୁ ତଳକୁ ଆସିବାକୁ ସିଧା ବାଟଚଲା ପଥମାନ ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି । ଏହି ପଥଗୁଡ଼ିକୁ ପଗଦଣ୍ଡି କୁହାଯାଏ । ମଟର ରାସ୍ତାର ବୁଲାଣି ବାଟ କାଟିବାକୁ ଆମେ ପଗଦଣ୍ଡି ଧରିଲୁ । ପଗଦଣ୍ଡିର ବାଟ କାଟିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଅଧିକ ସଲଖ ବାଟ ଧରି ଆମକୁ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ୁଥାଏ । କେତେକ ଜାଗାରେ ନୂଆ ବାଟ ଆବିଷ୍କାର କରି ମଧ୍ୟ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବାଟ ମଝିରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ପଥର ଗୋଜିଆ ହୋଇ ଠିଆହୋଇ ରହିଥାଏ । ଆମେ ସେହି ଗୁଡ଼ିକର ସାହାଯ୍ୟରେ ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଇଥାଉ । ଏହିପରି ଅନେକ ବାଟ ଉଠିବା ପରେ ପୁଣି ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ବାଟ ଖସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କ୍ରମେ ଦେହକୁ ଖରା କାଟିଲା,

ଗମଗମ ଝାଳ ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟାବେଳକୁ ଯାଇ ଆମେ ସିଂହ-ଧାରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

ସିଂହଧାରରେ ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଛାଉଣୀ । କେଉଁଠି କିଏ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଗୀତ ଗାଉଚି ତ ଆଉ କେଉଁଠି ଖଟ ଉପରେ ଶୋଇ ଶୋଇ କିଏ ଉଦାସ ମନରେ ବଇଁଶୀ ବଜାଉଚି । ତଳକୁ ଖସି ଆସିବା ପରେ ଗୋଟିଏ ଜଳ-ଧାର ପଡ଼ିଲା । ଛାଉଣୀର ସବୁ ଲୋକ ଏହିଠାରେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଆଜି ଆମେ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ ସ୍ନାନ ସମାପ୍ତ କଲୁ । ତା ପରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାଟ ଚାଲି ଯୋଶୀମଠରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ବାଟସାକ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଭାରି ଭିଡ଼ । କିଏ ବଦ୍ରୀନାଥ ଯାଉଥାଏ ତ କିଏ ବଦ୍ରୀନାଥରୁ ଫେରି ଆସୁଥାଏ । ସିଂହାଧର-ଠାରୁ ଯୋଶୀମଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷ ଭିଡ଼ରେ ଖୋଜ ପକାଇବାକୁ ଜାଗାନାହିଁ । ସବୁ ଚଟି ଦୋକାନ ଓ ଅନ୍ଧକନ୍ଧ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭରପୂର ହୋଇ ରହିଚି । ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଚଟିରେ ଚାରିଖଣ୍ଡେ ସ୍ଥାନ ଖୋଜି ନେଇ ଆମେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲୁ । ସଦନର ବାପା ଚୁଲି ଲଗାଇ ଦେଇ ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ଭୋଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆମର ଚାରିପାଖରେ ଆହୁରି କେତେ ଚୁଲି ଜଳୁଥାଏ । କ୍ଲାନ୍ତ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏଇଠି ବସି ଖରାବେଳଟା କଟାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏଠାରେ ରାଜସ୍ଥାନୀ ପଞ୍ଜାବୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ସବୁ ଭାଷା ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ଆମ ପାଖକୁ ଲାଗି କାଶ୍ମୀରର ତିନି ଜଣ ବୁଢ଼ୀ । ସେମାନେ ବଦ୍ରୀନାଥ ଦର୍ଶନ କରିସାରି ଘରକୁ ଫେରୁଥାନ୍ତି ।

ଆଜି ସଦନର ବାପା ଚାଉଳ ଓ ବଜାରର ଖେଚୁଡ଼ି ରାନ୍ଧି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ପ୍ରାୟ ଦିନ ଦୁଇଟା ବେଳକୁ ଆମେ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଭିଡ଼ରେ ଯୋଶୀମଠର ରାସ୍ତା ଠିକ୍ ପୁଷ୍ପ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ପରି ଦେଖାଯାଉଥାଏ । ଯୋଶୀମଠ ପରେ ଆମକୁ ଆଗ ଦୁଇମାଇଲ ପର୍ବତ ଖସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେହି ପର୍ବତ ଖସି ଆମେ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଳକାନନ୍ଦା ଓ ବିଷ୍ଣୁଗଙ୍ଗାର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳ । ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ବିଷ୍ଣୁଗଙ୍ଗାକୁ ଧଉଳୀନଦୀ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଲୋକାନୁଶ୍ରୁତି ରହିଚି ଯେ ଏହି ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଗ୍ରାହା ବା କୁମ୍ଭୀର ଗଜକୁ ଧରିଥିଲା ଓ ଗଜ ଡାକ ଶୁଣି ବୈକୁଣ୍ଠରେ ପଶାଖେଳୁଥିବା ବିଷ୍ଣୁ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ପଠାଇ ଏହିଠାରେ ଗଜ ନିସ୍ତାରଣ କରିଥିଲେ । ଏ ପାଖ ପର୍ବତର ନାମ ହାତୀ ପର୍ବତ, ସେ ପାଖ ପର୍ବତର ପିଠିଟା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ କୁମ୍ଭୀରର ପିଠି ପରି ଦେଖାଯାଉଚି । ଏହି ଭୌଗୋଳିକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଥିବା ହେତୁ ବୋଧହୁଏ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ ହୋଇଯାଇଚି । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଫେରିବାବେଳେ ଆମେ ଏଠାରେ ଅଟକିବା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଗକୁ ଯିବା । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମକୁ ଅନେକ ବାଟ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗ ପରେ ଯାତ୍ରା ବଡ଼ ମନୋରମ ଲାଗିଲା । ପାହାଡ଼ ଭିତରେ ପାତାଳ ଫୁଟାଇ ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଳକାନନ୍ଦା ବହିଯାଉଛି । ବାହାର ପୃଥିବୀର ଖରା ଏହା ଭିତରେ ପଡ଼ିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ବାଟଯାକ ମେଘ ଘେରାଇଥିଲା ପରି ବେଶ ଶୀତଳ ଲାଗୁଛି । ଅଳ୍ପ ଦୂର ଗଲା ପରେ ଠିକ୍ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଝରଣା ପଡ଼ିଲା । କେଉଁ ଗୁପ୍ତ ପର୍ବତଗହ୍ୱରରୁ କେତେ ଜଳ-ସମ୍ଭାର ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଶତ ଧାରାରେ ବିପୁଳ ପ୍ରପାତ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡୁଛି ଓ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଦେଇ ନଦୀ ଭିତରକୁ ବହିଯାଉଛି । ଜଳଧାରାର ଏହି ରୂପ ଦେଖିଲେ ଠିକ୍ ଅମୃତର ଧାରା ପରି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପେଟ ପୂରିଯାଏ, ସବୁ ଶୋଷ ଭୋକ ଭୁଲ ହୋଇଯାଏ । ଏଠାରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଲାଗିଲା । ପିଠି ଉପରୁ ବୋଝ ଉତାରି ପଡ଼ିଏକାଳ ମୁଁ ଯାଇ ଏହି ଜଳଧାରା ପାଖରେ ଠିଆହେଲି । ମୋର ପାଦ ଉପରେ ନୂପୁରଧ୍ୱନିର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ସୃଷ୍ଟି କରି ପାଣି ବହି ଚାଲିଯାଉଥାଏ, ମୋତେ ନବ ଜୀବନ ଦେଇ ଯାଉଥାଏ । ଏହି ପାଣିକୁ ପେଟେ ପିଇନେବା ମାତ୍ରକେ ଦେହରେ ପୁଣି ବାଟ ଚାଲିବାର ବଳ ଆସିଲା । ଶାନ୍ତ ଅଥଚ ଅତି ପ୍ରସନ୍ନ ମନରେ ଆମେ ପୁଣି ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲୁ ।

ଦୁଇ ମାଇଲ ଗଲା ପରେ ବଲଦୋଡ଼ା ଓ ତା ପରେ ଆଉ ଦୁଇ ମାଇଲ ଗଲା ପରେ ଘାଟଚଟି; କିନ୍ତୁ ଆମକୁ ଆଜି ଆହୁରି ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ଘାଟ ଚଟି ପାରହୋଇ ମାଇଲିଏ ବାଟ ଆଗକୁ ଯାଇଛୁ, ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ଅଳକା-ନନ୍ଦା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପୋଲ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ଏଠାରେ ପୋଲ ପାର ହୋଇ ଶିଖତୀର୍ଥ ଲୋକପାଳ ପର୍ବତ ଓ ହେମକୁଣ୍ଡକୁ ରାସ୍ତା ଯାଇଛି । ଦୂରତା ଏଠାରୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ମାଇଲ । ଶିଖଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦସିଂହ ତାଙ୍କର 'ବିଚିତ୍ର ନାଟକ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ସେ ସପ୍ତ ଶୃଙ୍ଗ ପର୍ବତ ଉପରେ ହେମକୁଣ୍ଡରେ ବସି ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ମହାକାଳ ଓ କାଳିକାଙ୍କର ଉପାସନା କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଖ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କେତେକ ବଦାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ମିଶି ହେମକୁଣ୍ଡକୁ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଶିଖତୀର୍ଥ ରୂପେ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଠାକୁ ଯିବାର ରାସ୍ତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ ହୋଇ ରହିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସରେ ସେଠାକୁ ଯିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଟରେ ପର୍ବତ ଘାଟିମାନଙ୍କରେ ବରଫ ଜମାହୋଇ ରହିଥିବ । ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ବର୍ଷା ହୋଇ ବରଫ ତରଳିଗଲେ ରାସ୍ତା ଫିଟିଯିବ । ଏହି ରାସ୍ତାରେ ଏଠାରୁ ନଅ ମାଇଲ ବାଟ ଗଲେ ପୁଷ୍ପ-ଉପତ୍ୟକା (Valley f flowers) ପଡ଼େ । ଏହି ଉପତ୍ୟକା ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ପୁଷ୍ପରେ ଅତୀବ ମନୋ-ହର ଶୋଭା ଧାରଣ କରେ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ରାସ୍ତାଘାଟ ସୁଗମ ହୋଇଗଲେ ଏହି

ସ୍ଥାନଟି ଭ୍ରମଣକାରୀ ଓ ଦେଖଣାହାରୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଆକର୍ଷଣ ସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିବ ।

ଯୋଶୀମଠଠାରୁ ଆଠ ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲି ଆମେ ପାଣ୍ଡୁକେଶ୍ୱରଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏହି ପାଣ୍ଡୁକେଶ୍ୱର ବେଶ୍ ବଡ଼ ଗାଆଁ, ରାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାଖରେ ଲୋକ-ବସତି । ତଳେ ଡାହାଣ ପାଖରେ ଅଳକାନନ୍ଦା ବହିଯାଉଛି । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ରେ କୌଣସି ଚଟିରେ ଏତେଟିକିଏ ହେଲେ ଜାଗା ନାହିଁ । ଜାଗା ଖୋଜି ଖୋଜି ଆମେ ଗାଆଁ ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଚାଲିଗଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୋଇ ସାରିଲେଣି । ଆଉ ଟିକିଏ ଗଲେ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଯିବ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ଚଟିମାନଙ୍କରେ ଚୁଲି ଲଗାଇ ଦେଲେଣି । କିଏ ପାଣି କଳରୁ ପାଣି ବାଲ୍‌ଟି ଧରି ଫେରୁଛି ତ କିଏ ରାସ୍ତା ଉପରେ ବସି ଥାଳି ଓ ଡେକ୍‌ଚି ମାଜିବାରେ ଲାଗିଛି । ଆଉ କିଏ ଧୂଆଁମୟ ଚଟିଘର ଭିତରେ ବସି ଅଟା ଦଳିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛି । କୋଉଠି କାଠରେ ନିଆଁ ଧରୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଚୁଲି ଫୁଙ୍କି ଫୁଙ୍କି କିଏ ନସ୍ୟାନ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି । କେଉଁଠାରେ ଚଟି ବାହାରେ କାଣ୍ଡି ଓ ଦଣ୍ଡୀମାନ ଥୁଆହୋଇଛି । ଗୁଜରାଟର ଜଣେ ବଡ଼ ସେଠ ବଦ୍ରୀନାଥ ଦର୍ଶନରେ ବାହାରିଛନ୍ତି । କୁଟୁମ୍ବ, ସ୍ୱଜନ, ଗୁମାସ୍ତା ଓ ପୂଜାରୀ ହୋଇ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ମଣିଷ । ସେମାନଙ୍କର ଖିଆପିଆ ଚାଲିଛି । ଡାଲଦା ଘିଅର ପୁରି ଓ ହାଲୁଆର ମହକରେ ରାସ୍ତା ମହକି ଉଠୁଛି । ଆମେ ତଥାପି ରାତିଲାଗି ସ୍ଥାନଟିକିଏ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଥାଉ । ଅନେକ ଖୋଜି ଖୋଜି ଶେଷରେ ଗାଆଁ ମୁଣ୍ଡକୁ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଯାଇ ରହିବାର ଠିକ୍ କଲୁ । ଦୋକାନୀ କହିଲା, ଘର ଭିତରେ ଜାଗା ଦେଇପାରିବି ନାହିଁ, ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ଆଗଭର ହୋଇ କହିଲି, ତା ହେଲେ ତ ଆହୁରି ବଢ଼ିଆ ହେବ । ରାତିରେ ପାହାଡ଼ ଓ ତାରା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଖୁ ଦେଖୁ କୁଆଡ଼େ ନିଦ ଲାଗିଯିବ, ଆମେ କିଛି ଜାଣି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ଦୋକାନରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖିସାରିବା ପରେ ସଦନର ବାପା ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ କହିଲେ, ମୁଁ ଏଣେ ରୋଷେଇବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଛି, ତୁମେ ଦୁଇ ଜଣ ଯାଅ ମନ୍ଦିର ଦେଖି ଆସିବ । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡରେ ପାଞ୍ଚ କେଦାର ଓ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରୟାଗ ପରି ବଦ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚ । ପାଣ୍ଡୁକେଶ୍ୱରଠାରେ ଯୋଗବଦ୍ରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର । କଥିତ ଅଛି, ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ହାତରେ ରାଜ୍ୟ ସମର୍ପି ଦେଇ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଏଠାକୁ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଆଉ କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ପାଣ୍ଡୁକେଶ୍ୱରଠାରେ ପାଣ୍ଡୁ ରାଜା ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ପାଇଁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଏଠାରେ ନାରାୟଣ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ ।

ତେଣୁ ଫେରିଆସିଲା ବେଳକୁ ସଦନର ବାପା ରୋଷେଇ ବସାଇ ଦେଲେଣି । ସମୟ ଅନୁସାରେ ସମସ୍ତେ ଗରମ ରୁଟି ଓ ଆଳୁଝୋଳ ଖାଇ ଉଦର ଶାନ୍ତ କଲୁ । ଏଥର ବାହାରେ ବାରଣ୍ଡାରେ ବିଛଣା ପକାଇ ଶୋଇବା କଥା । ଯେତେବେଳକୁ ନଈକୂଳିଆ ଥଣ୍ଡା ପବନ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଦେହ ଉଲ୍ଲସି ଉଠୁଥାଏ । ନା, ଏତେ ଥଣ୍ଡାରେ ଶୋଇବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଶୋଇଲେ ସକାଳକୁ ନାକ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ସଦନର ବାପା ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ପୁଣି ଦୋକାନଦାର ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଆସିଲେ । ହଁ, ଭିତରେ ଶୋଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇପାରିବ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ବିଛଣାପତ୍ର ଧରି ଘର ପଛ-ପଟେ ଥିବା ଗୁହାଳଘରକୁ ଗଲୁ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଖରାଦିନ ହୋଇଥିବାରୁ ଗାଈମଇଁଷି ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ଘର ଭିତରେ କେବଳ ଶୁଷ୍କ ଗୋମୟର ଗନ୍ଧ ଛଡ଼ା ଅସନା ଲାଗିବାଭଳି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଶୁଖିଲା ପିରୁଲ୍‌ର ମୋଟା ଗଦି ଉପରେ ସେ ଦିନ କେତେବେଳେ ଯେ ଆମେ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଅଚେତ ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ, କିଛି ଜାଣିହେଲା ନାହିଁ ।

ପୁଣି ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଆମର ବାଟ ଚାଲିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବାହାରିବା-ବେଳେ ଦୋକାନୀ ଜିଦ୍ କରୁଥିଲା, ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କର, ମୁଁ ଚୁଲିରେ କାଠ ପକାଇ ଦେଉଛି । ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ ଚାହା ତିଆରି ହୋଇଯିବ । ଗରମ ଚାହା ପିଇ ଯିବ ଯେ ଦେହକୁ ବଳ ଆସିବ । ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ିବାକୁ ମନ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହି ଯାତ୍ରାପଥର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଲୋଭନ ଆମକୁ ଅଧୁଆ ମୁହଁରେ ଘରୁ ବାହାର କରି-ନେଲା । ଆଜି ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ,—ମୋଟେ ଏଗାର ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ଆଜି ଆମେ ବଦ୍ରୀନାଥରେ ପହଞ୍ଚିବୁ । ପ୍ରଥମେ ବିନାୟକଚଟି ପଡ଼ିଲା । ଆମେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନ ଅଟକି ସିଧା ବାଟେ ବାଟେ ଚାଲିଗଲୁ । ମନ ଯାଇ ପଥର ଶେଷରେ, ବଦ୍ରୀନାଥରୂପୀ କଳ୍ପନାମୟ ସିଂହାସନ ପାଖରେ । ଲାମବଗଡ଼-ଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ଖରା ପଡ଼ି ଆସୁଛି । ପ୍ରଭାତର ଶୀତଳତା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ମିଶି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଏକ ଅଭିନବ କୌତୂହଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଛି । ଏଇଠି ଦାନ୍ତଘଷା ଓ ଚାହାପିଆ ହେଲା । ଯାତ୍ରାପଥର ଉଚ୍ଚତା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାହାର ଦାମ୍ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଏଣିକି ଗିଲାସେ ଚାହାର ଦାମ୍ ଦୁଇ ଅଣାରୁ ଦଶପଇସା ହେଲାଣି । ଦୁଧ ତ ସପନ ବୋଲି କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ଚାରିଆଡ଼େ କି ସୁନ୍ଦର ଚାରଣଭୂମି ! ଗୋପାଳନକୁ ଏଠାରେ ଅତି ସହଜରେ ଏକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ ଏଠାରେ ଦୁଧର ସେର ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଏବଂ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ମଧ୍ୟ

ଅନେକ ସମୟରେ ଦୁଗ୍ଧ ମିଶ୍ରିତ ଗଙ୍ଗାଜଳ ହିଁ ମିଳିବାର ଅଧିକ ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ଲମବଗଡ଼ରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଗଲାପରେ ପଡ଼ିଲା ହନୁମାନଚଟି,— ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ଯାତ୍ରାପଥରେ ଶେଷ ଚଟି । ଏଇଠି ଆମେ ଘଡ଼ିଏ ବିଶ୍ରାମ କରି-ନେଲୁ; ଚାହା ଓ ଜଳଖିଆରେ ଦେହକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରାଇନେଲୁ । ସଦନର ବାପା ତ ଦୋକାନର ଜଳଖିଆ ଖାଇବେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ଚାହା ସହିତ ସିଝା ଆଳୁ କଣିକର ଖାଇଲେ ।

ବାଟଯାକ ଭୋଟିଆ ଯାଯାବରଙ୍କ ସହିତ ବାରବାର ସାକ୍ଷାତ ହେଉଥାଏ । ଭାରତ ଓ ଚୀନର ସୀମାଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ଗାଆଁ ରହିଛି, ସେହି ଗାଆଁ ଗୁଡ଼ିକର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ କୁମାୟୁନ୍ ଓ ଗଡ଼ୱାଲ୍‌ର ଲୋକମାନେ ଭୋଟିଆ ବୋଲି କହନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରରେ ତିବ୍ବତକୁ ଭୋଟଦେଶ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଚୀନ୍‌ଦେଶକୁ ହୁନ୍‌ଦେଶ ବୋଲି କହନ୍ତି ଓ ତିବ୍ବତୀମାନଙ୍କୁ ହୁନିଆ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଥାନ୍ତି । ସୀମାସ୍ଥିତ ବସତିଗୁଡ଼ିକରେ ବାସକରୁଥିବା ଏହି ଭୋଟିଆମାନେ ଶୀତଦିନରେ ପାହାଡ଼ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତି, ଆଲମୋଡ଼ା ଓ ବାଗେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ପଶମର ବେପାର କରନ୍ତି । ପୁଣି ଖରାଦିନ ଆସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାହାଡ଼ ଉପରକୁ ଲେଉଟି ଯାଆନ୍ତି । ଭାରତର ଭାଓ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳ ବା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିମ୍ନତର ଅଞ୍ଚଳରୁ ଏମାନେ ଲୁଣ, ଗୁଡ଼ ଓ ତମାଖୁ ନେଇ ପୁଣି ତିବ୍ବତକୁ ବିକିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଉତ୍ତର ସୀମାଞ୍ଚଳର ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ଇତିହାସ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଚାଲିଆସୁଅଛି ଏବଂ ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ତଥା ସ୍ଥାନୀୟ ଜଳବାୟୁ ହିଁ ଭୋଟିଆମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଜାତିରେ ପରିଣତ କରିଦେଇଛି ।

ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଢାର ପଲ ଅଡ଼ାଇ ଭୋଟିଆମାନେ ତିବ୍ବତର ସୀମାଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଆପଣା ଆପଣା ଗାଆଁକୁ ଫେରିଯାଉଥାନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଉତ୍ତରାୟଣ ଓ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଏମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରାୟଣ ଓ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ହୁଏ । ମେଣ୍ଢା-ଛେଳିଙ୍କର ପିଠି ଉପରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ବସ୍ତାରେ ପଶି ଗହମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଲଦାହୋଇ ରହିଛି । ଘରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାସ ରହି ବରଫ ପଡ଼ିବା ଆଗରୁ ଅର୍ଥାତ୍ କାର୍ତ୍ତିକମାସ ବେଳକୁ ସେମାନେ ପୁଣି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବେ । ତେଣୁ ପଶମ ନେଇଆସି ତଳେ ବେପାର କରିବେ । ବାଟରେ କେଉଁଠି ଦିନେ ବା ରାତିଏ ଅଟକିବାର ହେଲେ ସେମାନେ ଛୋଟ ଛୋଟ ତମ୍ବୁ ପକାଇ ରହନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳ ସହିତ ଭୋଟିଆ କୁକୁର ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟା ଗୋଟାଏ ମହଜୁଦ ରହିଥାନ୍ତି । ଏହି କୁକୁରମାନେ ଆଗପଛ ଜଗି ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଢାପଲକୁ ଅଡ଼ାଇ ନେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ କେଉଁଠି ପାଣିକୂଳ ବା ପଥର-ଖୋଲ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ଡେରା ପଡ଼ିଯାଏ । ଛେଳିମେଣ୍ଢାଙ୍କ ପିଠିରୁ ମାଲପତ୍ର

ଉଚ୍ଚାର ଦେଇ ଭେଣ୍ଟିଆମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚରିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତି । କୁକୁରମାନେ ସାଙ୍ଗରେ ଜଗୁଆଳି ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ଆପେ ରୋଷେଇବାସ କରି ଖାଇ ସେମାନେ ତମ୍ବୁ ଭିତରେ ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ ବେଶିଦିନ ପାଇଁ ରହିବାର କଥା ହୁଏ, ସେଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଗ୍ରେଣ୍ଟିଆ ଗ୍ରେଣ୍ଟିଆ ତନ୍ତ ପକାଇ ପଶମର ସୁରଙ୍ଗ ବେଡ଼ମାନ ବୁଣି ପକାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନ ବଡ଼ କଠିନ ଜୀବନ । ତେଣୁ ଆଲସ୍ୟବର୍ଜିତ । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ କେବେହେଲେ ନିକମା ହୋଇ ବସିରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଢାର ପଲ ଅଡ଼ାଇ ବାଟରେ ଚାଲିଯାଉଥିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ତାକୁଡ଼ି ଓ ପଶମ ଧରି ସୂତା କାଟି କାଟି ଯାଉଥାନ୍ତି । ତଥାପି ଗୋଟାଏ ଆଖି ସବୁବେଳେ ଛେଳିମେଣ୍ଢାଙ୍କ ଉପରେ ଅବଶ୍ୟ ରହିଥାଏ ।

ହନୁମାନଚଟି ପରେ ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ରାସ୍ତା କେବଳ ଉଠାଣି ପଡ଼ିଲା । ଶେଷଦିନର ଏହି ରାସ୍ତାଟି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ମନେ ରହିଥିବ । ଭାରି କଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ; ତଥାପି ଗୋଡ଼କୁ ଯେ କୌଣସି ମତେ ଆଗକୁ ପକାଇବାକୁ ହେବ । ଯାହା ପାଇଁ ଏତେ କଷ୍ଟ କରିବା କଥା, ତାହା କ୍ରମେ ନିକଟତର ହୋଇ ଆସୁଚି । ତାହାର ଆକର୍ଷଣ ହିଁ ଗୋଡ଼ର ସମସ୍ତ ଅସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଆମକୁ ଆଗକୁ ଟାଣିନେଇ ଯାଉଥାଏ । ଲମବଗଡ଼ଠାରୁ ନଦୀକୂଳରେ ବରଫ ଦେଖିବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ-ଗଲାଣି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ନଦୀର ସମସ୍ତ ଶଯ୍ୟାକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ବରଫ ଜମାହୋଇ ରହିଚି । ତଳେ ତଳେ ଜଳଧାରା ବରଫ ଫୁଟାଇ ବହିଯାଉଚି । ସେହି ବରଫର ସେତୁ ଉପରେ ଲୋକମାନେ ଯିବାଆସିବା କରୁଚନ୍ତି । ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ଜାଗାରେ ବରଫ ଉପରେ ବାଟ ଚାଲି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆହୁରି ଅନେକ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ହେବ । ଆଗକୁ ଅନାଇଲାବେଳକୁ ହାଲୁକା ଶୁଖିଯାଉ-ଥାଏ । ବାରି ବାରି ତଣ୍ଟି ଶୁଖି ଯାଉଚି, ମୁଣ୍ଡରୁ ଗମ୍ ଗମ୍ ଝାଳ ବହିଯାଉଚି । ତଥାପି ବାଟ ସରୁନାହିଁ, ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଧଇଁସଇଁ ହୋଇ ଆଗକୁ ଧାଇଁବାକୁ ପଡ଼ୁଚି । ଉଠାଣି ବାଟରେ ଆଗକୁ ଅନାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, କେବଳ ପାଦତଳକୁ ଅନାଇ ପହଣ୍ଡ ପହଣ୍ଡ କରି ବାଟ ଉଠିବା ଦରକାର । ନ ହେଲେ ସମ୍ମୁଖରେ ଥିବା ଗଡ଼ାଣିକୁ ଅନାଇଦେବା ମାତ୍ରକେ ମନ ଏକାବେଳକେ ଦବିଯାଏ, ଦେହର ବଳ ଏକାବେଳକେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ, ବାଟ ଚାଲିବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ । ବାଟରେ କିଛି ବରଫକୁ ହାତରେ ଧରି ମୁଁ ବଡ଼ ପିଣ୍ଡୁଳାଟିଏ ତିଆରି କଲି । ତାହାକୁ ହିଁ କେତେ-ବେଳେ ମୁଣ୍ଡରେ, କେତେବେଳେ କପାଳରେ ବା ଆଖି ଉପରେ ମାରି, ପୁଣି କେତେବେଳେ ସେଇଥିରୁ ଚୁଲାଏ ଚୁଲାଏ ଖାଇ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଏହିପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ବେଶ୍ ଆରାମ ଲାଗିଲା ।

ଏହିପରି ଅସରନ୍ତ ବାଟକୁ କେବଳ ଉଠି ଉଠି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆଗରେ ପଛରେ ଶହ ଶହ ଯାତ୍ରୀ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ସବୁ ପ୍ରକାରର ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି କେବଳ ଆଗକୁ ହିଁ ଚାଲିଥାନ୍ତି । ସଂସାରରେ କେହି କାହାର ନୁହନ୍ତି, କେହି କାହାରିକୁ ହାତ ଧରି ନେଇଯିବେ ନାହିଁ । ଆପଣାର ପଥ ଆପଣାକୁ ହିଁ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ସେତେବେଳେ ଏହିପରି ଏକ ଭାବନାର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥାଏ । କେଉଁଠି ଭାରି ଥକିଯାଇ ସ୍ତ୍ରୀ ବସି ଯାଉଥାଏ ତ ସ୍ୱାମୀ ତଥାପି ଆଗକୁ ପାଦ ପକାଇବ ବୋଲି ଗୋଡ଼ ଉଠାଉଥାଏ । କେଉଁଠି କାହାର ଗୋଡ଼ ଅଟକିଗଲେ ସମ୍ମୁଖରେ ଥିବା ଆକାଶକୁ ଅନାଇ କିଏ ଅତି ଏକାନ୍ତ ଉଦାସୀନତାର ସହିତ ହାତର ବାଡ଼ିଟିକୁ ଆଗକୁ ପକାଇବ ବୋଲି ଉଠାଉଥାଏ । ପଥକ୍ଲାନ୍ତ କାହାର ଶରୀର ଭିତରୁ ଏକ ଅଭିଯୋଗମୂଳକ କ୍ରନ୍ଦନ କାହାକୁ ଏଇଠି ବସି ପଡ଼ିବାକୁ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଉଥାଏ; ତଥାପି ସେ ଅଣ୍ଟାଟାକୁ ଆଉ ଥରେ ସଳଖିଦେଇ ଆଗକୁ ଚାଲୁଥାଏ । ପଛରୁ ଦାଣ୍ଡୀ ଆସୁଛି । ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟାଏ ଦାଣ୍ଡୀକୁ ଚାରିଜଣ ଭାରୁଆ କାନ୍ଧେଇ କରି ନଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆରୋହିଣୀ ଯାତ୍ରୀ ପୃଥୁଳ-କାୟା ହୋଇଥିବାରୁ ଛଅଜଣ ମରଦ ଦାଣ୍ଡୀକୁ ନେଇ ଏହି ଟାକ୍ତ ପାର ହେଉଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ରହିଗଲା ପରି ହେଉଥାଏ, ତଥାପି ଆଗକୁ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଦାଣ୍ଡୀ ଭିତରେ ବସିଥିବା ଆରୋହିଣୀ ଏକାନ୍ତ ଲୟରେ ମାଳା ଗଡ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ପଥ ପାରି ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ,—ଯିଏ ଦାଣ୍ଡୀରେ ବସିଛି, ତାକୁ; ଯିଏ ସାଥିରେ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ସୁଦ୍ଧା ଆଣି ନାହିଁ, ତାକୁ ମଧ୍ୟ । ତୀର୍ଥର ଏହି ବଚନ୍ଧ ପଥ ବଡ଼ ଏକାନ୍ତ, ବଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ; ତେଣୁ ସକଳ କଷ୍ଟ ସହନ ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ସବୁଠାରୁ ବଳି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ।

ସେ ପାଖରେ ପାହାଡ଼ ଉଠିଲା ବେଳେ ଶୁଣିଥିଲି : ଜୟ କଠିନ କେଦାରଙ୍କୀ ଜୟ ! ଆଜି ବାଟ ଉଠିଲାବେଳେ ବାରବାର ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଲା : ଜୟ ବଦ୍ରୀ ବିଶାଳଙ୍କୀ ଜୟ । ଆଗପଟୁ ଶତ ଶତ ଯାତ୍ରୀ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଛନ୍ତି, ଏ ପାଖରୁ ଆହୁରି ଶତ ଶତ ଯାତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପହଞ୍ଚି ଲାଗି ଜୀବନପଣ କରି ବାହାରିଛନ୍ତି, ଯାତ୍ରା ପଥର ଏହି ଶେଷ ଗଣ୍ଠିଟାକୁ ଛଡ଼ାଇବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଛନ୍ତି । ଦୁହିଁଙ୍କର ଭେଟହୋଇ ଗଲାବେଳେ ଦୁହିଁଙ୍କର ତୁଣ୍ଡରୁ ଜୟନାଦ ଉଠୁଛି : ଜୟ ବଦ୍ରୀ ବିଶାଳଙ୍କୀ ଜୟ ! ଜୀବନରେ ଯିବା ଓ ଆସିବା, ଖୋଜିବା ଓ ପାଇବା ପଥରେ ମଣିଷ ସହିତ ମଣିଷର ମିଳନ ହେଉଛି, ବିଶାଳ ଜୀବନର ଯାତ୍ରାସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଜୟ ବଦ୍ରୀ ବିଶାଳଙ୍କୀ ଜୟ ! ଆହୁରି ଆଗେଇ ଚାଲ, ନିରାଶ ହୋଇ ବସିଯାଅ ନାହିଁ; ଏଇ ଅଳପ ବାଟ ଗଲେ ତୁମକୁ ସବୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।

ଅସରନ୍ତ ବାଟ ଉଠି ଉଠି କାଞ୍ଚନଗଙ୍ଗାର ସଙ୍ଗମ ପାରହେବା ପରେ ଦୂରରୁ ବଦ୍ରୀନାଥ ତୀର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ଏଇ ଶେଷ ମାଇଲକ ବାଟକୁ ଆମେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅତକ୍ରମ କରି ବଦ୍ରୀନାଥରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନରେ ବଦ୍ରୀନାଥ କେଦାରନାଥଠାରୁ ଅନେକ ବଡ଼ ଜାଗା ବୋଲି ମନେ ହେଲା । ବଡ଼ ବଜାର, ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଭିଡ଼ ଅନେକ ବେଶି । ଏଠାରେ ଡାକ ଓ ତାରଘର ଅଛି, ରାସ୍ତାରେ ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଚି ।

କାଲୀ କମଲୀବାଲାଙ୍କର ଧର୍ମଶାଳାରେ ରହୁଥିବା ବୈଦ୍ୟ ମହାଶୟ ସଦନର ବାପାଙ୍କର ପରିଚିତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଆମେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ ପାଇଁ ଘର ଠିକ୍ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ସେହି ଘରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ଦେଇ ସଦନର ବାପାଙ୍କ ସହିତ ଆମେ ଆଗ ବହୁତ ତୀର୍ଥସ୍ନାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରିଗଲୁ । ପ୍ରଥମେ ଋଷିଗଙ୍ଗା, ତାପରେ କୂର୍ମଧାରା; ତାପରେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଧାରା, ତାପରେ ନାରଦ କୁଣ୍ଡ ଓ ତାପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଧାରା,—ବଦ୍ରୀନାଥ ତୀର୍ଥଧାମରେ ଏହି ସ୍ନାନକୁ ପଞ୍ଚସ୍ନାନ କୁହାଯାଏ । ଋଷିଗଙ୍ଗା ପଶ୍ଚିମର ପର୍ବତଶିଖରୁ ସଶବ୍ଦ ବହିଆସି ନାନା ଧାରା ହୋଇ ଅଳକାନନ୍ଦା ସହିତ ମିଶିଚି । ସଦ୍ୟ ବରଫରୁ ତରଳିକରି ବହି ଆସୁଥିବା ଜଳସ୍ରୋତରେ ଦିବାଲୋକ ପଡ଼ି ସ୍ଫଟିକ ପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଉଚି । ପାଣିରେ ପଶିଲା ବେଳକୁ ଦେହ କୋଲ ମାରି ଯାଉଥାଏ । ସୁଅ ମୁହଁରେ କେଉଁଠି ଟିକିଏ ଅକଳ ହୋଇ ଗୋଡ ଖସିଗଲେ ଆଉ ପତ୍ତା ରହିବ ନାହିଁ, ତଳେ ଅଳକାନନ୍ଦାର ଧାରରେ ଆସି ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ପିଣ୍ଡରୁ ପ୍ରାଣ ଚାଲିଯାଇଥିବ । ଯେ କୌଣସି ମତେ ଗୋଟିଏ ପଥରକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଦେହ ଉପରେ ଢାଳ ଢାଳ ପାଣି ଢାଳି ପ୍ରଥମ ସ୍ନାନ ସମାପ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲା ।

ତାପରେ କୂର୍ମଧାରା ଓ ପ୍ରହ୍ଲାଦଧାରାରେ ପ୍ରପତିତ ଜଳଧାରରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ଆମେ ନାରଦକୁଣ୍ଡକୁ ଆସିଲୁ । ବଦ୍ରୀନାଥ ମନ୍ଦିରର ତଳକୁ ଅଳକାନନ୍ଦାର ଠିକ୍ ତଟଦେଶରେ ନାରଦକୁଣ୍ଡ ଅବସ୍ଥିତ । ନଦୀ ସହିତ ଏହି କୁଣ୍ଡର ସଂଯୋଗ ରହିଚି । ତେଣୁ ନଦୀରେ ଅଧିକ ପାଣି ଥିଲାବେଳେ ନାରଦକୁଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ନଦୀର ସ୍ରୋତ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥାଏ । ନାରଦକୁଣ୍ଡର ଗରମ ପାଣି ଓ ଅଳକାନନ୍ଦାର ଥଣ୍ଡା ପାଣି ଏକାଠି ମିଶି ଏକ ମନୋରମ ବାଷ୍ପାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖିଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନଦୀରେ ତୁଷାର ବିଗଳିତ ବନ୍ୟାଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ତେଣୁ ନାରଦକୁଣ୍ଡରେ ପଶି ସ୍ନାନ କରିବା ବିପଜ୍ଜନକ ଥିଲା । କେବଳ ଉପରୁ ପାହାଚ ଉପରେ ଠିଆହୋଇ ଗଣ୍ଡୁଷମାନ୍ତ ଜଳ ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ସିଞ୍ଚି ଆମେ ଉପରକୁ ଉଠି ଆସିଲୁ । ତାପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଧାରା । ଅତି ଉତପ୍ତ ଜଳ । ସେଠାରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ଆସିବା ପରେ ଆମର ପଞ୍ଚସ୍ନାନ ସମାପ୍ତ ହେଲା ।

ଏହିସବୁ ସ୍ନାନ ସାରି ଆମେ ଯାଇ ତପ୍ତ କୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲୁ । ତପ୍ତକୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ିଏ ପାଣି । ଗୌରୀ କୁଣ୍ଡର ପାଣି ପରି ଉଷ୍ଣତା ଆଦୌ ଅସହ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ କୁଣ୍ଡ ଭିତରୁ ଉଠିବାକୁ ଆଦୌ ମନ ହେଉ ନ ଥାଏ । ଆମରି ସହିତ ଆହୁରି ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ଲୋକ କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ପଶି ସ୍ନାନ କରୁଥାନ୍ତି । କୁଣ୍ଡ ଧାରରେ ବାହାର ପଟକୁ ବସି ଆହୁରି କେତେ ଲୋକ ସାବୁନରେ ଲୁଗା ସଫା କରୁଥାନ୍ତି । ଏ ପାଖରେ କୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଦୁଇ ଜଣ ସେବକ ବସି ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ତର୍ପଣ କରି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡସ୍ନାନରୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପୁଣ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଉଥାନ୍ତି । ଯାତ୍ରୀବିଶେଷରେ ସେହି ପ୍ରଲୋଭନ ବେଶ୍ ଧମକରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଧର୍ମଭୀରୁ ମନକୁ ଆପଣାର ବଶ କରି ଆଣିବା ପାଇଁ ଏହା ଏକ ଚମତ୍କାର କୌଶଳ ।

କୁଣ୍ଡର ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଭିତରକୁ ଗୁମ୍ଫାପରି ହୋଇଛି ଓ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ସେଇଆଡ଼ୁ ଉତ୍ତପ୍ତ ଜଳ ବହି ଆସି କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଛି । ତପ୍ତ ଜଳ ବହିଆସିବା ଦ୍ୱାରା ଜଳବାୟୁର ପ୍ରଭାବରେ ଗୁମ୍ଫା ଭିତରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଆବ-ଖାବଡ଼ିଆ Stalagmites ଓ Stalactites ହୋଇଯାଇଛି । ତାହାରି ଉପରକୁ ବସି ଆଉ ଜଣେ ସେବକ କହୁଛନ୍ତି, ଏହାରି ଭିତରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସ୍ତନରୁ ଜଳଧାର ବହିଆସୁଛି । ଏହାକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ବିଶେଷ ପୁଣ୍ୟ ହେବ । ଏତକ କହି ସେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ନୂଆପଇସା ନେଇ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପଥର ଦେଖାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଦେବୀଙ୍କର ସ୍ତନ ବୋଲି ଭଣ୍ଡାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ବିକି ପଇସା ଆଦାୟ କରିବାର କୁପାଞ୍ଚରେ ପଡ଼ିଲେ ସ୍ୱଭାବତଃ ମଣିଷ ଏହିପରି ବେରସିକ ହୋଇପଡ଼େ । କେତେ କେତେ ଦୂରରୁ ମନରେ କେତେ ଆଶା ଧରି ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏହି ବିଶାଳ ତୀର୍ଥକୁ ଧାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ତପ୍ତ କୁଣ୍ଡରେ ଘଡ଼ିଏ ସ୍ନାନକରି ସେମାନେ କେତେ ପଥର କ୍ଲାନ୍ତି ଓ ଦେହର ମଇଲାକୁ ଧୋଇ ପକାଇବେ ବୋଲି ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଶାନ୍ତିରେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତୁ, ମନର ଅବସାଦ ଦୂରକରି ତୀର୍ଥାନୁଭୂତି ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ, ଉଷ୍ଣଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ଉଶ୍ୱାସ ହୁଅନ୍ତୁ, ତୀର୍ଥ-ସ୍ଥାନରେ ସିନା ଏହିପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା ! କିନ୍ତୁ ଅରସିକ ଅର୍ଥଲୋଭୀ-ମାନଙ୍କର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବରୁ ବିଚାରି ଯାତ୍ରୀ ସେତକ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବାରୁ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଛି । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଗୋଟାଏ ପଇସା ପକାଇଦେଇ ପୁଣ୍ୟସ୍ନାନକୁ କିଣିପାରିବାର ଏକ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଧର୍ମର ଏହି ପରିମାଣାତ୍ମକ ପରିକଳନା ତାକୁ ଧର୍ମୋପାର୍ଜନ ନାମରେ କେବଳ ଅଧର୍ମର ପ୍ରମାଦରେ ହିଁ ପାଶଗ୍ରସ୍ତ କରି ରଖିଛି । ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲେ ଯାଇ ଯେ ଧର୍ମଜୀବନରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମ୍ଭବ

ହୁଏ, ପଣ୍ଡା, ପୁରୋହିତ ଓ ସେବକ ଭିକ୍ଷାଜୀବୀଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତ ହେତୁ ସେ ଏହି କଥାକୁ ପାସୋରି ପକାଉଚି । ଏଠାରେ ବୁଦ୍ଧି ଖରଚ ହୋଇ ଧର୍ମ ବିକାହେଉଚି; ବୁଦ୍ଧିର ହିସାବରେ ଧର୍ମ କଣାହେଉଚି । ମଣିଷର ଧର୍ମକାମନାରେ ହୃଦୟର ସ୍ପର୍ଶ ହିଁ ବାକୁ ନାହିଁ, ତେଣୁ ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ମଧ୍ୟ ତା'ଭିତରେ ସଂସାରିକତାର ଜାଲ ଆହୁରି ଦୃଢ଼ ହୋଇଯାଉଚି ।

ସ୍ନାନ ସାରି ଆମେ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନକୁ ଗଲୁ । ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିରକୁ ମନ୍ଦିର ବୋଲି କହିଲେ ମନ୍ଦିରର ଅବମାନନା କଲା ପରି ହେବ । ଘରପାଖରେ ଅନେକ କୋଠାବାଡ଼ି ଭିତରେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିରଟି ମଧ୍ୟ କୁଆଡ଼େ ଏକାକାର ହୋଇ ହୋଇ ମିଶିଯାଉଚି, ବାହାରୁ ଦେଖିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । କେଦାରନାଥ ମନ୍ଦିରର ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ସୁଦୃଶ୍ୟତା ଅବଶ୍ୟ ରହିଚି, ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣର ଏକ ସ୍ୱକୀୟ କଳା ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ବଦ୍ରୀନାଥ ଆସି ସେ ସବୁ କିଛି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ । ମନ୍ଦିରର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭକ୍ତମାନେ ତିଆରି କରି ଦେଇଚନ୍ତି । କିଏ ପାଚେରିଟା କରିଦେଇଚି ତ କିଏ ତୋରଣ ଦ୍ୱାର କରିଦେଇଚି । କେଉଁ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ପାହାଚ ଛଠାଇ ଦେଇଚି ତ କେଉଁ ଜମିଦାରୀର ଜମିଦାର ଅଗଣାରେ ପଥର ବିଛାଇ ଦେଇଚି । ଅତି ଅସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ସେମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ଉପରେ ଲେଖା ହୋଇ ରହିଚି । ଯଦି ଏହି ମନ୍ଦିର ଉପରେ ଭଗବାନଙ୍କର ନିବାସ ସୂଚକ ବାନାମାନ ଉଡୁ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏହାକୁ ମନ୍ଦିର ବୋଲି ଠଉରାଇ ପାରିବା ପ୍ରକୃତରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ବଦ୍ରୀନାଥରେ ଭାରି ଯାତ୍ରୀଭିଡ଼ । ତେଣୁ ମନ୍ଦିରର ଦୁଆର ମୁହଁରୁ ଦୁଆରଯାଏ ଯାତ୍ରୀମାନେ କାଉ କରି ଠିଆହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଜଗୁଆଳମାନେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମୁଠି ମୁଠି କରି ଭିତରକୁ ଛାଡୁଥାଆନ୍ତି । ଦଳେ ଲୋକ ଦେବତା ଦର୍ଶନ କରିସାରି ଆର ପାଖ ଦୁଆର ବାଟେ ବାହାରକୁ ବାହାରିଯିବା ପରେ ଏ ପାଖ ଦରଜାରେ ଆଉ ଦଳେ ଲୋକଙ୍କୁ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳୁଥାଏ । ଖାଲି ଠିଆହୋଇ ରହିବାକୁ ବୋଧହୁଏ ଅନେକ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଦୌ ଆଗ୍ରହ ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହିତ ଅଥଚ ଅଶାନ୍ତ ଭାବରେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ଜୟ ଜୟକାର କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକମ୍ପିତ ଜୟଗାନରେ ଆତୁର ଭକ୍ତର ମନୋବିକାରଟା ହିଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡୁଥାଏ ଏବଂ ଏହା ମନ୍ଦିରର ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତିକୁ ଦୂଷିତ କରି ପକାଉଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ମନେ ହେଉଥାଏ, ସତେ ଅବା ଏମାନେ କୌଣସି ରାଜନୀତିକ ନେତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବାଲାଗି ବାହାରି-ଚନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କର ଆସ୍ଥାନ ପାଖରେ ମଣିଷ ଆପେ ଆପେ ଚୁପ୍ ହୋଇଯିବା

ଦରକାର । ଆପଣାର ଧ୍ୟାନ ଭିତରେ ଭଗବତ୍ ସାନ୍ନିଧ୍ୟର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଦରକାର । ଧର୍ମବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଆସି ହୋ ହୋ ହୋଇ ପାଟିକଲେ ମଣିଷ କିଛି ପାଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର ଧର୍ମସାନ୍ନିଧ୍ୟ ହେଉଛି ଏକ ମାନସିକ ଉତ୍ତୋଳନ, ଏଥିପାଇଁ ଐକାନ୍ତିକତା ଦରକାର, ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହେବା ଦରକାର, ଆପଣାର ଅନୁଭୂତି ଭିତରେ ଉପରକୁ ଉଠିପାରିବା ଦରକାର ।

ଏହି ଭିଡ଼ ଭିତରେ ଠେଲାପେଲା ହୋଇ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମୁଁ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଗଲି । ଆଗରୁ ଓ ପଛରୁ ମଣିଷଙ୍କର ଏହି ଭିଡ଼ ଠିକ ମାଡ଼ିଚକଟି ଦେଲା-ପରି ଲାଗୁଥାଏ । ସମସ୍ତେ ଲୋଭାସକ୍ତ ହୋଇ ପାଟି କରି ମନ୍ଦିର ଭିତରର ସେହି ଅଣଓସାରିଆ ସ୍ଥାନଟିକୁ କମ୍ପାଇ ଦେଉଥାଆନ୍ତି । ଗାଡ଼ି ଆସି ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚି-ଗଲେ ଫୁଲମାଳ ଓ ପତାକା ଧରି ଆସିଥିବା ଦଳୁଆ ଓ ଦଳବେହେରାମାନେ ଯେପରି ଲୋଭାସକ୍ତ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି । ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଏତେ ଠେଲା-ପେଲା ମୋତେ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଏତେ ପଥକଷ୍ଟ କରି ମଣିଷ ଯେଉଁଠାକୁ ଆସିଛି; ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ମନ ଆପେ ଆପେ ଶାନ୍ତ ହୋଇଯିବା ଉଚିତ । ମନର ଗ୍ରହଣ ପାତ୍ର ଆପେ ଆପେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବା ଉଚିତ, ପରମ ସ୍ପର୍ଶାନୁଭୂତିରେ ସମସ୍ତ ଶରୀର ଓ ମନ ପୁଲକିତ ଓ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠାରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବା ଭିତରେ ସଂସାର ଯାକର ରାଜସିକତା ଭରି ରହିଛି, ସେଠାରେ ଏସବୁ କଥା ସମ୍ଭବ ହେବ କିପରି ?

ଖଣ୍ଡେଦୂରରୁ ବେଶଭୂଷା ବିମଣ୍ଡିତ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ଭାରି ଉତ୍ସାହରେ ସଦାନନ୍ଦ ବାପା କହିଲେ, 'ଏଇ ଦେଖ, ମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ଯେଉଁଠାରେ ଆଲୁଅ ପରି ଜକ ଜକ ଦେଖାଯାଉଛି, ତାହା ହେଉଛି ହୀରା । ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମୁକୁଟ ସୁନାର ମୁକୁଟ, ମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ା ହେଉଛି ସୁନାର ଚୂଡ଼ା । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲୋଭୀ ମଣିଷ ଭକ୍ତର ସାଜ ପିନ୍ଧି ବାହାରିଲେ ବିଚରା ଭଗବାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଦଶା ହୁଏ, ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ସେହି ଦଶା ହୋଇଛି । ତାହାର ମନର ଯାବତୀୟ ଆଗ୍ରହପର ଅବ୍ୟାହତ ଦଂଶନରେ ବଦ୍ରୀନାଥପୀଠ ଦେବତାଙ୍କର ମହିମା ଅପେକ୍ଷା ଏଠାରେ ସୁନାର ମହିମା ଅଧିକ ହୋଇପଡ଼ିଥିବା ପରି ମନେହେଲା । ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ସମ୍ଭବ, ଏହି ରାଜସିକତା ଭିତରୁ ବାହାରକୁ ପଳାଇ ଆସି ମୁଁ ରକ୍ଷା-ପାଇଲି । ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିବାକ୍ଷଣି ଡେଙ୍ଗୁ ଚିତ୍କାର ଆସିଲା, 'ଆଇଏ, ସ୍ୱାହା ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଜୀକା ଦର୍ଶନ କୀଜିଏ ।' ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦର୍ଶନର ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ଅସଲ ଦେବଦର୍ଶନର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରେରଣା ଟିକକ ହରାଇ ବସିବାକୁ ମୋର ଆଦୌ ମନ ହେଲା ନାହିଁ ।

ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚମତ୍କାର ଗଳ୍ପମାନ ରହିଛି । କୁଆଡ଼େ ଥରେ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ ହିମାଳୟକୁ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ନାରାୟଣଙ୍କର ଗୃହିଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ, ପତିଙ୍କର ସେବା କରିବା ତାଙ୍କର ଧର୍ମ, ତେଣୁ ସ୍ୱାମୀ ତପସ୍ୟା କରି ବସିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ତାଙ୍କର ସେବା କରିବାର ପ୍ରଲୋଭନକୁ ଏଡ଼ି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏମିତି ଫୁଙ୍କୁଳା ସ୍ଥାନରେ ବସି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଖରା କାଟୁଥିବ, ତାଙ୍କର କୋମଳ ଶରୀରକୁ ବାଧୁଥିବ, ଏହିପରି ଭାବି ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ମାୟାବଳରେ ଗୋଟିଏ ବଦରୀ ବୃକ୍ଷ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଛାୟା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବଦରୀ ବୃକ୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ବରକୋଳି ଗଛ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଭଗବାନ ନାରାୟଣ ଏଠାରେ ବଦ୍ରୀନାଥ ବା ବଦ୍ରୀନାରାୟଣ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ରହିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ବଦ୍ରୀନାଥରେ ତପସ୍ୟା କରିବାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅନେକ ବଢ଼ିଗଲା । ନିଜେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆପଣାର ଭକ୍ତ ମିତ୍ର ନନ୍ଦ ଓ ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ ଏହି ବଦରୀ ବନରେ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।

ପୁରାଣରେ ଥିବା ଗଳ୍ପରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଥରେ ସହସ୍ର କବଚ ମହାଦୈତ୍ୟ ମହାଦେବଙ୍କର ଆରାଧନା କରି ଘୋର ତପସ୍ୟା କରି ବସିଲା । ଏହି ତପସ୍ୟାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ଓ ଗଦଗଦ ହୋଇ ମହାଦେବ ଦୈତ୍ୟକୁ ବର ଦେବାକୁ ଆସିଲେ । ତପସ୍ୟାରତ ଭକ୍ତକୁ ସେ ଏହି ବର ଦେଲେ ଯେ ତାହାର ଶରୀର ସେହିଦିନଠାରୁ ଏକ ସହସ୍ର କବଚ ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ମଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇ ରହିବ । ତାହା ସହିତ ଆଉ କେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ଯିଏ ଅଖଣ୍ଡ ଭାବରେ ଦଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧ୍ୟାନସାଧନା କରିଥିବ, ସେହି ଲୋକ ତାହା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିବ । ମହାଦେବ ତ ଭୋଳାନାଥ, ଅତି ଖୁସୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ; ଅତି ବିବେକ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ସେ ଏହିପରି ବର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହି ବର ଲାଭ କରିବା ପରେ ଭକ୍ତ ଯେ କେତେଦୂର ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ହୋଇ ଉଠିବ, ସେ ବିଷୟରେ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଖିଆଲ ନ ଆଏ ।

ବର ପାଇସାରି ଦୈତ୍ୟର ପ୍ରକୋପ ଆଉ କିଏ ଦେଖିବ ? ସେ ସିଧା ଦଉଡ଼ିଯାଇ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା ଓ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କଲା । ଏସବୁ ବ୍ୟାପାର ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମା ଭୟରେ ଥରହର ହେଲେ । ସାକୁଲେଇ ହୋଇ କହିଲେ, ବାବୁରେ, ମୁଁ ବୁଢ଼ାଲୋକ, ମୋ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ତୁ କି ମଜା ପାଇବୁ ? ଏଥିରେ ବା ତୋ'ର କେଉଁ ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ? ତୁ ଯା'ଆ ମହାଦେବଙ୍କ ପାଖକୁ, ସେ ଭାରି ପାରୁଆ ଆଉ ବଳୁଆ ଲୋକ । ତାଙ୍କରି ସହିତ ଲଢ଼ିବୁ ।

ଯେଉଁ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ବରପାଇ ଦୈତ୍ୟ ବଳୀୟାନ୍ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ସେ ସଂହାର କରିବାକୁ ଦଉଡ଼ିଲା । ସକାମ ଭକ୍ତ ଠିକ୍ ଏହିପରି ପ୍ରମତ୍ତ

ହୋଇଥାଏ, ତାହା ଭକ୍ତକୁ ରାଜସିକଭାବରେ ଠିକ ଏହିପରି ଭାବରେ ଅନ୍ଧ କରି-ପକାଏ । ଭକ୍ତ କୁଆଡ଼େ ମରି ଉଡ଼ିଯାଏ, ବୀଭତ୍ସତା ବାକୀ ରହିଯାଏ । ଦୈତ୍ୟଯାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଏତେବେଳେକେ ଯାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ଭିତରେ ହୋସ୍ ପଶିଲା । ଆପେ ତ ସବୁ କାଣ୍ଡ ଘଟାଇଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ କହିବାକୁ ଯିବେ କାହାକୁ ? ଭୋଳାନାଥ ଶେଷକୁ ଭାବିଚିନ୍ତି କହିଲେ, ବାବୁରେ; ତୋ ଭଳି ବୀର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ମୁଁ କିପରି ସମର୍ଥ ହେଇ ପାରିବି କହିଲୁ ? ମୋ ପାଖରେ ଏତେଦୂର ଯୋଗ୍ୟତା କାହିଁ, ଏତେଦୂର ଧ୍ୟାନସାଧନା ବା କାହିଁ ? ଯାହା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ତୋର ଗୌରବ ବଢ଼ିବ, ତୋତେ ମୁଁ ତାହାର ପାଖକୁ ଯିବାର ବାଟ ବତାଇ ଦେଉଛି । ଏହି ହିମାଳୟରେ ଜଣେ ମହାଧ୍ୟାନୀ ତପସ୍ୱୀ ବଦରୀ ବୃକ୍ଷର ଛାୟାତଳେ ବସି ଧ୍ୟାନ କରୁଛନ୍ତି । ତୁ ତାଙ୍କର ପାଖକୁ ଯାଆ । କେବଳ ସେହି ତୋର ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ପାରିବେ । ତାଙ୍କୁ ଜୟ କରି ପାରିଲେ ତୋର ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ସେତେବେଳକୁ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରେ ହୁଲସ୍ଥୂଲ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଅତଏବ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ଦେବତାମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶରଣ ନେବାକୁ ଆସିଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା ନ କଲେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଆଉ କିଛି ବାକି ରଖିବ ନାହିଁ । ସବୁକଥା ଶୁଣି ସାରିବା ପରେ ବିଷ୍ଣୁ କହିଲେ, ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଏଥିକୁ ଉପାୟ କରୁଛି । ଦେବତାମାନେ ବିଦା ହୋଇଗଲେ । ତା'ପରେ ବିଷ୍ଣୁ ନର ଓ ନାରାୟଣ ଦୁଇ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି ଦୁଇ ପାଖରେ ଥିବା ପର୍ବତରେ ବସି ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରବଳ ରଡ଼ି କରି ଦୈତ୍ୟ ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଳରୁ ଯିଏ ଏଠାରେ ଦିନେ ମାତ୍ର ତପସ୍ୟା କରେ, ତାହାର ଦଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ତପସ୍ୟା କରିବାର ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ଆପଣା ପ୍ରମତ୍ତତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଆସିଥିବା ଦୈତ୍ୟ ନର ଓ ନାରାୟଣର ଭେଦ ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବାସ୍, ତା ପରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଦିନେ ନାରାୟଣ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି, ଦୈତ୍ୟର ଗୋଟିଏ କବଚ ନଷ୍ଟ କରିଦିଅନ୍ତି । ତହିଁ ଆରଦିନ ନର ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ଓ ନାରାୟଣ ତପସ୍ୟାରେ ବସି ଯାଆନ୍ତି । ଦିନେ ତପସ୍ୟାରେ ବସି ସେ ପରଦିନକୁ ପୁଣି ଦଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ତପସ୍ୟାର ଫଳ ଲାଭ କରି ଯୁଝିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ନଅ ହଜାର ନଅ ଶହ ଅନେଶତ ଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଲା । ଦିନକୁ ଗୋଟିଏ ହିସାବରେ କବଚ ହରାଇ ଦୈତ୍ୟ ସର୍ବମୋଟ ନଅ ହଜାର ନଅ ଶହ ଅନେଶତଟି କବଚ ହରାଇଲା ଏବଂ ସର୍ବଶେଷ କବଚଟି ହରାଇବାର ଭୟରେ ସେ ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ସେଠାରୁ ପଳାୟନ କଲା । ସମସ୍ତେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ଯେ ଏହି ଦୈତ୍ୟ ହେଉଛି କୁନ୍ତୀଙ୍କର ସନ୍ତାନ

କର୍ଣ୍ଣ । ମାଆ ପେଟରୁ ସେ କେବଚ କୁଣ୍ଡଳ ପିନ୍ଧି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନେକ ଫିସାଦ କରି ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ହାତରେ ମରାଇଥିଲେ ।

କଥାଟା ହେଉଚି ପୁରାଣର କଥା । ସତ ହେବାର କଥା ନୁହେ । ତଥାପି କେହି ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଯେ ଏହି ପୁରାଣକୁ ଲେଖିଥିବେ ଏଥିରେ କୌଣସି ମିଥ୍ୟା କଦାପି ଥାଇ ନ ପାରେ । ବ୍ରହ୍ମା ଓ ମହାଦେବ ଯାହା ପାରିଲେ ନାହିଁ, ତାହା ବିଷ୍ଣୁ ପାରିଲେ ଏତିକ ଦେଖାଇବାକୁ ଏହି ପୁରାଣ କଥାର ଅବତାରଣ ହୋଇଛି । ବ୍ରହ୍ମା କହ, ମହାଦେବ କହ ବା ବିଷ୍ଣୁ କହ, ତିନି ହେଁ ହେଉଚନ୍ତି ସେହି ଏକ ଧ୍ୟାନାଙ୍କର ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ଆସକ୍ତ ଭକ୍ତ ବୁଝିବ କିପରି ? ଶିବ ପୁରାଣ ବା ଲିଙ୍ଗପୁରାଣରେ ଶିବଭକ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇଚନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେମାନେ ଆପଣାର ଶିବଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ବୋଲି ଦେଖାଇ ଅନେକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇଚନ୍ତି, ଧର୍ମର ଅନେକ ହାନି ଘଟାଇଚନ୍ତି ।

ଚାରି ଧାମରେ ଗୋଟିଏ ଧାମ ଏହି ବଦ୍ରୀନାଥ, ଭାରତ ବର୍ଷର ସର୍ବୋତ୍ତମ ଧାମ । ତଥାପି ମହାଭାରତରେ ବ୍ୟାସଦେବ ଏହାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଷୟରେ ଭାରି ବଢ଼ାଇକରି କହିଚନ୍ତି :—

ବହୂନି ସନ୍ତି ତୀର୍ଥାନି ଦିବି ଭୂମୌ ରସାତଳେ
ବଦରୀ ସଦୃଶଂ ତୀର୍ଥଂ ନ ଭୂତଂ ନ ଭବିଷ୍ୟତି !

'ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ ତିନି ପୁରରେ ଅନେକାନେକ ତୀର୍ଥ ରହିଚି, କିନ୍ତୁ ବଦରୀ ସମାନ ଏକ ଦ୍ୱିତୀୟ ତୀର୍ଥ କେଉଁଠିହେଲେ କେବେ ନ ଥିଲି ବା କେବେ ସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।' ବଦ୍ରୀନାଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଷୟରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏକଦା ପରମପୂଜ୍ୟ ଆଦ୍ୟଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡରେ ଅବସ୍ଥିତ ନାରାୟଣ ପର୍ବତାଞ୍ଚଳରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଅବଶ୍ୟ ସେହି ପୁଣ୍ୟଭୂମିକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଭ୍ରମଣାର୍ଥ ଯାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଦିନଠାରୁ ସଂସାରରେ ଘୋର କଳିକାଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ସେହିଦିନଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସାମାଜିକ ଆଚାର ଭିତରେ ଅନେକ ଭ୍ରଷ୍ଟତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କଲା । ଏହି ସଂକଟ ସମୟରେ ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ମାନବ ସମୂହର କଲ୍ୟାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନାରାୟଣ ପର୍ବତ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଭଗବାନଙ୍କର ଚରଣ କମଳ ଦର୍ଶନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଅପାର ଆନନ୍ଦରେ ଗଦଗଦ ଓ ସାଶ୍ରୁଜଳ ହୋଇ ସେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, ହେ ତ୍ରିଭୁବନର ଅଧୀଶ୍ୱର, ଆପଣଙ୍କର ଦର୍ଶନରେ ମୋର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଜନ୍ମ ଆଜି ସାର୍ଥକ ହେଲା । କିଏଁ

କଲେ ମୁଁ ସମସ୍ତ ମାନବ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ କରିପାରିବି, ଆପଣ ମୋତେ ସେହି ଉପାୟ ବତାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଭକ୍ତର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଅଭୟ ବାଣୀ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲା ସେ ସ୍ନେହଭରି ହୋଇ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ବତ୍ସ, ତୁମେ ଏଠାରୁ ତଳକୁ ଯାଇ ନାରଦକୁଣ୍ଡରେ ବୁଡ଼ ଦେଖ । ସେହି କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ମୋର ପଚିଶଗୋଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ସେଥିଭିତରୁ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ତୁମର ହାତରେ ବାଜିବ, ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିଟିକୁ କୁଣ୍ଡରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ତୁମେ ତାହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପୂଜାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କର । ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶକୁ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ନାରଦ କୁଣ୍ଡରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ପ୍ରଥମେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପାବନୀ ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ସ୍ତୁତି କରି ସେଥିରେ ବୁଡ଼ିଲେ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଆସିଲା, ସେଇଟିକୁ ହାତରେ ଧରି ସେ ପାଣି ଭିତରୁ ଉପରକୁ ଉଠିଆସିଲେ । ଉପରକୁ ଆସି ମୂର୍ତ୍ତିଟିକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କର ମନ ବଡ଼ ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ଆଦୌ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ, ଅନେକ ଦିନ ପାଣି ଭିତରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ମୁଖର ଗଠନ ଭଙ୍ଗୀ ବଡ଼ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ନାକ, ପାତି ଓ ଆଖି ସବୁ ଘୋରି ହୋଇ ଯାଇଛି । ମନ ନ ମାନିବାରୁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ବଦଳରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଆଉ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତିର ସନ୍ଧାନରେ କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ଯାଇ ପଶିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଆକାଶବାଣୀ ଶୁଣା-ଗଲା । ଅନ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିର ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ହିଁ ଆଜିଠାରୁ ଏଠାରେ ଶ୍ରୀ ବଦ୍ରୀନାଥ ରୂପେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପୂଜା ପାଇବେ ଏବଂ ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ ହେବେ । ସୁତରାଂ ତୁମେ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିଟିକୁ ନେଇ ସ୍ଥାପନ କର । ଜଗତବାସୀଙ୍କର ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର । ସେହି ଦିନଠାରୁ ବଦ୍ରୀନାଥ ପୂଜାପାଇ ଆସୁଛନ୍ତି, ସେହି ଦିନଠାରୁ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ।

ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନା କରିସାରି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ଉପରସ୍ଥ ପର୍ବତମଣ୍ଡଳକୁ ପରି-ଭ୍ରମଣ ପାଇଁ ବାହାରିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା ଓ ପଦ୍ମବିଭୂଷିତ ହୋଇ ବନମାଳାଶୋଭିତ ପୀତବସ୍ତ୍ର ପରିହିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ କହିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଉପରକୁ ଉଠିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ତୁମେ ମୋର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ନେଇ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ଥାପନ କରିଛ, ସେହିଠାରେ ହିଁ ସମସ୍ତେ ଈପ୍ସିତ ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ । ଉପରକୁ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଫଳ ପାଇଥାନ୍ତେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବଦ୍ରୀନାଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ଠିକ୍ ସେହି ଫଳ ପାଇବେ । ତେଣୁ ଆଉ ଉପରକୁ ଆସିବା ଦରକାର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ତା ପରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଗରେ ବଦ୍ରୀନାଥତୀର୍ଥୀଙ୍କର ବିଶଦ ମାହାତ୍ମ୍ୟମାନ ବଖାଣିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରଥମେ ପଞ୍ଚ ସ୍ନାନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ କହିଲେ । ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ଜଳଧାରାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ସର୍ବପାପର ବିନାଶ ହୁଏ । ଏହି ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବରାହ ଶିଳା, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଶିଳା, କୁବେର ଶିଳା, ନାରଦ ଶିଳା ଏବଂ ଗରୁଡ଼ ଶିଳା,— ଏହିପରି ପଞ୍ଚ ଶିଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହି ଶିଳାଗୁଡ଼ିକର ସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ରକେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ପୁଣି ଯିଏ ନାରଦକୁଣ୍ଡ ଓ ନାରଦ ଶିଳା ଉପରେ ବସି ଭଗବାନଙ୍କର ଅଷ୍ଟାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରନ୍ତି ବା କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଡକାଇ ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରା ଜପ କରନ୍ତି, ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଭଗବତ୍ ଦର୍ଶନ କରି ମୁକ୍ତିଲାଭ କରନ୍ତି ।

ସ୍ନାନ ଓ ଜପ ସମାପନ କରି ତା ପରେ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେଠାରେ ପୂଜା ପାଇଁ ଯଥୋଚିତ ସାମଗ୍ରୀ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ତାପରେ ଚରଣତଳଠାରୁ ମସ୍ତକର ମୁକୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦର୍ଶନ କରି ଚରଣାମୃତ ପାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ରବ୍ୟ ଭେଟିଦେବାକୁ ହୁଏ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଆରତି ସ୍ତୋତ୍ର ପାଠ କରି ଚରଣାମୃତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତାପରେ ତୀର୍ଥର କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ଘଣ୍ଟାକର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ପକ୍ୱାନ୍ନ ଭୋଗ ଦେଇ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ହୁଏ ଓ ସର୍ବଶେଷରେ ହୋମ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ତା ପରେ ଆସେ ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ପାଳି । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ନମସ୍କାର କରି ଯଥାଶକ୍ତି ଭେଟି ଚଢ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ । ଆରତି କରି ସାରିବା ପରେ ହନୁମାନଙ୍କର ପୂଜା ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ତା ପରେ ଶ୍ରୀ ବଦ୍ରୀନାଥ ମହାତୀର୍ଥର ଅଧୀଶ୍ୱର ଭଗବାନଙ୍କର ଭୋଗ ପାଇଁ ଚାଉଳ ଅଥବା ନଗଦ ଅର୍ଥଦାନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏଠାରେ ଭଗବାନଙ୍କର ପାକଶାଳାରେ ସ୍ୱୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀ ରୋଷେଇ କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି ଓ ଭକ୍ତପ୍ରବର ନାରଦ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ପୃଥିବୀର କଲ୍ୟାଣଲାଗି ଏହିପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଯିଏ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ବାଲ୍ୟକାଳରେ, ଯୌବନରେ କିମ୍ବା ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ସେ କରିଥିବା ସକଳ ପାପର ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଖଣ୍ଡନ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସେ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ବଦ୍ରୀନାଥ ପୁଣ୍ୟଧାମରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିବା ପରମ ଭାଗ୍ୟର କଥା । ଶ୍ରୀ ବଦରିକାଶ୍ରମ ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ଯିଏ ଦେହତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତରେ ଧନ୍ୟ

ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ତୀର୍ଥରେ ଦେହଧାରଣ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଲାଭ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ବା ଯେଉଁମାନେ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଏଠାରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ସ୍ୱଦେହରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଗମନ କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ବଦରିକାଶ୍ରମରେ ଯେଉଁମାନେ ବିହିତ ବ୍ରତ ନିୟମାଦି ପାଳନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଦେହାନ୍ତେ ଭଗବାନ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ପରମଧାମକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଥରେ ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏଠାରେ ତିନିଦିନ ଉପବାସ କରିବା ପରେ ସ୍ୱଦେହରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

ଆଉ ଥରକର କଥା । ଏକଦା ଗୁରୁ ନାମକ ଏକ ଦୈତ୍ୟ ବଡ଼ ପ୍ରତାପୀ ହୋଇ ବଦରିକାଶ୍ରମକୁ ଆସିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ତପସ୍ୟାରତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଋଷିଙ୍କୁ ବଧ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତା ପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସି ସେ ଦୁଇଟି ବାଳକଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୋଇ ତପସ୍ୟା କରୁଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲା । ନାନାପ୍ରକାର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେ ବାଳକ ଦୁହିଁଙ୍କର ତପଭଙ୍ଗ କରିବ ବୋଲି ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ବାଳକଦ୍ୱୟ ଆଖି ଫିଟାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ଏକ ପ୍ରବଳ ଭୟଙ୍କର ଦୈତ୍ୟ ଭୀଷଣ ମୁଖବ୍ୟାଦାନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଗିଳି ପକାଇବ ବୋଲି ଉଦ୍ୟତ ହେଉଛି । ଏହି ବାଳକ ଦ୍ୱୟ ହେଉଛନ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନରୂପୀ ନର ଆଉ ନାରାୟଣ । ସେମାନେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଦୈତ୍ୟକୁ ନେଇ ନାରଦକୁଣ୍ଡରେ ବୁଡ଼ାଇଦେଲେ । ସେଠାରେ ସ୍ନାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୈତ୍ୟର ପାପ କ୍ଷୟ ହୋଇଗଲା ଓ ସେ ଏକ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ତା'ପରେ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ବଡ଼ ଭାବବିହ୍ୱଳ ଭାବରେ ସେ ଭଗବାନଙ୍କର ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ପୁଷ୍ପ ବିମାନରେ ଆରୋହଣ କରି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମକୁ ପ୍ରୟାଣ କଲା ।

ପୁରାଣର ଧର୍ମ-ସଂସ୍କାର-ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଗୁପ୍ତ କରି ରଖାଯାଇ ନାହିଁ । ସବୁ କଥା ଖୋଲିକରି କହି ଦିଆଯାଇଛି । ଉପନିଷତ୍‌ରେ ଭଗବାନ ହେଉଛନ୍ତି, 'ଭୁବନସ୍ୟ ଗୋପ୍ତା', ସେ ହେଉଛନ୍ତି 'ଗୁହାୟାଂ ପ୍ରବିଷ୍ଟ,' 'ସଦା ଜନାନାଂ ହୃଦୟେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟଃ । 'ଉପନିଷତ୍‌ରେ' ଧର୍ମସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଂ ନିହିତଂ ଗୁହାୟାଂ,' କିନ୍ତୁ ପୁରାଣର ଭଗବାନ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଲାଗି ନାନା ବେଶ ଧରି ବୁଲୁଥିବା ଜଣେ ସେବକ ଆଜ୍ଞାବହ ମାତ୍ର । ଯିଏ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଯାଇଥିବା ଧର୍ମାଚାରକୁ ମାନି ଚାଲିବ, ତାକୁ ଆଉ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ତାକୁ କୌଣସି ଆତ୍ମାନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଭଗବାନ ଆପେ ଆସି ତା

ପାଖରେ ଧରାଦେବେ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବାର ମହାର୍ଘ ପଥରେ ଭଗବାନ ଆଗ ତାଙ୍କୁ ବିମାନରେ ବସାଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବେ, ତା'ପରେ ଯାଇ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ । ଦୁର୍ଗମ ଅନୁଭବପ୍ରଧାନ ଧର୍ମପଥକୁ ଆଗ୍ରହର ସର୍ବସ୍ୱ ଓ ସୁଲଭ କରିଦେଇ ପୁରାଣ ମଣିଷକୁ ପ୍ରକୃତରେ କେତେଦୂର ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପାରିଚି; ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଚାର କରିବା କଥା । ସବୁ ଦେଶର ଶାସନରେ କୋଡ଼ (Code) ବା ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନ୍‌ମାନ ରହିଚି । ପୁରାଣର ଧର୍ମସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦଣ୍ଡବିଧି ଓ ପୁରସ୍କାର ବିଧିମାନଙ୍କୁ ଠିକେ ଠିକେ ଧରାପାତ କରାଇ ରଖି ଦିଆହୋଇଚି । ପାପ କଲେ ତୁମେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ, ବିଧି ନ ମାନଲେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ, ଅମାନିଆ ହେଲେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ପୁଣ୍ୟ କର, ପୁରସ୍କାର ପାଇବ । ଅମୁକ ମାତ୍ରାରେ ପୁଣ୍ୟ କଲେ ଅମୁକ ମାତ୍ରାରେ ପୁରସ୍କାର ପାଇବ । ଶାସନର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତା ଅନେକ ସମୟରେ ଅପରାଧୀର ସମସ୍ତ ଅପରାଧକୁ ମାଫ୍ କରି ଦିଅନ୍ତି, ଫାଶୀ ଆସାମିକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଦୟା ଦେଖାଇ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ତେଣୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତାର ଦୟା (Clemency) ହେଉଚି ସବୁ ଆଇନ ଉପରେ ବଡ଼ ଆଇନ୍ । ପୁରାଣର ଧର୍ମ ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅବିକଳ ସେହିପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଚି । ସାନ ସାନ ତୀର୍ଥରେ ସାନ ସାନ ଦେବତା ଅଛନ୍ତି । ଛୋଟ କୋର୍ଟର ହାକିମମାନଙ୍କ ପରି ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଚି । ସେଥିପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାପର ଖଣ୍ଡନ ଲାଗି ଉପର କୋର୍ଟ ବା ବଡ଼ ବଡ ତୀର୍ଥକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ବଡ ବଡ଼ ତୀର୍ଥରେ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ, କାରଣ ତାହା ହେଉଚି ବଡ଼ ବଡ଼ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଖାସ୍ ପ୍ରିୟ ସ୍ଥାନ । ସେଠାକୁ ଥରେ ଯିବାର ବାସନା ମଧ୍ୟ ତୁମକୁ ଅନେକ ଅପରାଧରୁ ଦୁଇଗୁଣ ମାଫ୍ କରିଦେବ । ସେଠାରେ ସ୍ନାନ କର; ପାପ ଧୋଇ ହୋଇଯିବ; ଦର୍ଶନ କର, ମୁକ୍ତି ମିଳିବ; ଭୋଗରାଗ କର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦିଅ, ସମସ୍ତ ପାପର ଖଣ୍ଡନ ହେବ, ଭଗବାନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରପାଠ କର, ସ୍ୱଦେହରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାତ୍ରା କରିପାରିବ; ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ସକଳ ଆଚାରର ପାଳନ କରି ନାମ ଶ୍ରବଣ କର, ବିଗତ ଓ ଅନାଗତ ବଂଶମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି ବିଧାନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ ।

ମନ୍ଦିରରୁ ବାହାରି ଆସିଲାବେଳକୁ ଭୋକରେ ପେଟ ଜଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ବଦ୍ରୀନାଥରେ ଖାଇବା ଦୋକାନର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଆଧୁନିକ ବଜାର ପରି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ରାସ୍ତାର ଦୁଇକଡ଼ରେ ଥିବା ଦୋକାନ-ମାନଙ୍କରେ ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଓ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବଡ଼ ସୁଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଚି । ବଦ୍ରୀନାଥରେ ଦୋକାନରୁ ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ସଦନର ବାପାଙ୍କର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା

ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ହେଉଚି ତୀର୍ଥର ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରସାଦ । ଆମେ ତିନି ଜଣଯାକ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଭିତରକୁ ଗଲୁ । ପୁରି ଓ ମାଲପୁଆ ସହିତ ଆଳୁର ତରକାରି ଲଗାଇ ଆମେ ପେଟେ ପେଟେ ଭୋଜନ କଲୁ । ଘରୁ ବାହାରିବା ଦିନଠାରୁ ଆଜିଯାଏ ସଦନର ବାପାଙ୍କ ସହିତ ସଦନର ଓ ମୋର କେଉଁଦିନ ହେଲେ ଏକଣ ଭୋଜନ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସବୁଦିନେ ସେ ଆମକୁ ନିଷ୍ଠାର ତପନ୍ତୁରେ ଟେଉଲ ଆପଣାଠାରୁ ଦୂରଛଡ଼ା କରି ରଖିଥିଲେ । ସେଥିଲାଗି ବେଳେ ବେଳେ ମନ ଭିତରଟା ବଡ଼ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରହୁଥିଲା । ତେଣୁ ଆଜି ଏକାଠି ଖାଇବସି ଭାରି ପରିତୃପ୍ତି ମିଳିଲା । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ମୁଁ ମନେ ମନେ ଏହି ତୀର୍ଥର ମହିମାକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବାକୁ ଲଗିଲି ।

ବସାଘରକୁ ଫେରିଆସି ଆମେ କିଛି ସମୟ ଲାଗି ବିଶ୍ରାମ କଲୁ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଖରା ଖସି ଆସିବା ପରେ ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଚାଲ ଯିବା; ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଆସିବା । ବଡ଼ ତୀର୍ଥ ବଦ୍ରୀନାଥରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ମେଳା ସବୁବେଳେ ଲଗି ରହିଥାଏ । ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାର ବାହାରେ ସେମାନେ ନାନା-ପ୍ରକାରେ ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ବସିଥା'ନ୍ତି, ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟକାମନା କରି ଭିକ୍ଷା ସଂଗ୍ରହ କରୁଥାନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ତରଫରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସଦାବର୍ତ୍ତି ଦିଆଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଦୈନିକ ଖୋରାକ୍ ବିତରଣ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଖାସ୍ ବଦ୍ରୀନାଥରେ ଗତ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ରହିଆସୁଥିବା ତିନି ଚାରି ଜଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ କି ଶୀତକାଳରେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରୁ ଆସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଶୀତ ଓ ବରଫରେ କଷ୍ଟ ପାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଖୋଦ ବଦ୍ରୀନାଥ ସେବକ ଗହଣରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କେତେଜଣ ତୀର୍ଥକୁ ଆବୋରି ରହିଯାଆନ୍ତି । ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସମୟ ପାଇଲେ ଏମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରି ଆସିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ବୋଲି ବିଚାର କରନ୍ତି ।

ସଦନର ବାପାଙ୍କ ସହିତ ସଦନ ଓ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ମୌନୀବାବାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଆହୁରି ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଶହ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଋଷିଗଙ୍ଗା ଜଳଧାରାର ଅନତି ଦୂରରେ ତାଙ୍କର ନିବାସ । ଆମେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲୁ, ମୌନୀବାବା ଗୋଟିଏ ତମ୍ବୁ ଭିତରେ ବସିଚନ୍ତି । ତମ୍ବୁ ଭିତରେ ଧୁନି ଜଳୁଚି । ଧୁନି ସେ ପାଖକୁ ସିଏ ଏବଂ ଏପାଖକୁ ତାଙ୍କର ଅନୁସରଣିଆ କେତେ ଜଣ ଓ ଦର୍ଶନା-କାଙ୍କ୍ଷୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ବସିଚନ୍ତି । ଘରପାଖରେ ସେହି ଅଣଓସାରିଆ ଜାଗା ଖଣ୍ଡିକରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଘରର ଯାବତୀୟ ଘରକରଣା ଜିନିଷମାନ ବଡ଼ ଯତ୍ନରେ

ଯାଇଛୀ ହୋଇ ରହିଚ । ମୌନୀବାବା ମଉନ ରହନ୍ତି, କେବଳ ଠାରରେ କଥା-ବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି ଓ ଆଗନ୍ତୁକ ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କର କୁଶଳ ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତି । ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଓ ଜଟାଦ୍ୱାରା ପରିଶୋଭିତ ତାଙ୍କର ତୈଳବିମର୍ଦ୍ଦିତ ଶରୀର ଦିବାଲୋକରେ ଦାଉ ଦାଉ ହୋଇ ଝଟକି ଉଠୁଥାଏ । ଆମକୁ ମିଶାଇ ସେଠାରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଜଣ ସରକ ଦର୍ଶକ ବସିଥାନ୍ତି । ଈଷତ୍ ସ୍ମିତହାସ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଓ ମୁଖମୁଦ୍ରାର ଅନୁଯୋଗଯୁକ୍ତ ଠାରରେ ମୌନୀବାବା ମଉନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥାନ୍ତି ଓ ଘରଗୋଷ୍ଠୀକୁ ମୁଖର ଓ ଚଞ୍ଚଳ କରି ରଖି-ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ମୌନଗତ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି କଟକ ଜେଲରେ ଡାକ୍ତର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଓ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀଠାରେ ସଦନର ଅଜାଙ୍କ କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ।

କଟକ ଜେଲ୍‌ରେ ଥିଲାବେଳେ ଆମ ସହିତ ଡାକ୍ତର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଏକା କୋଠରିରେ ଥିଲେ । ସେ କେଉଁଦିନ କୌଣସି କାରଣରୁ ଆପଣା ଉପରେ ରାଗନ୍ତି, ସେହିଦିନ ମୌନବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କଥା କହିବାଠାରୁ ସେଦିନ ତାଙ୍କର ଅଧିକ ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । ନାନାପ୍ରକାର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ କରି, ହାତ, ଗୋଡ଼, ଓଠ, ନାସିକା ଓ ଆଖିକୁ ନାନାଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରି ସେଦିନ ସେ ଆପଣାର ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଏତେଦୂର ତତ୍ପର ହୋଇ ଉଠନ୍ତି ଯେ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ଏପରି ମୌନ ନ ରହି କଥା କହୁଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ଆଜି ତାଙ୍କର ଆତ୍ମାକୁ ଅଧିକ ଶାନ୍ତି ମିଳିପାରୁଥାନ୍ତା । ସଦନର ଅଜା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମ୍ବାଦତ୍ତ ଖାଇବା-ବେଳେ କାହାରି ସହିତ କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଖାଇବା ଥାଳି ଆସି ଥୁଆହେବା ମାତ୍ରକେ ସେ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ହବନ କରନ୍ତି ଓ ତା ପରେ ମୌନ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ମୁହଁ ଖୋଲି କଥା ନ କହି ସେ ଉଁ—ଉଁ—ର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଢଙ୍ଗରେ ଆପଣାର ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି । କାହାର ଥାଳିରୁ ଭାତ ସରିଗଲା, ଦୁଧ ଉତୁରି ଚୁଲି ଭିତରେ ପଶିଗଲା, କୋଉ ପିଲା ଖାଇ ନାହିଁ, ତାକୁ ଡାକି କରି ଖୁଆଇବାକୁ ହେବ, ଘର ଭିତରେ କୋଉଠି ବିଲେଇ କି କୁକୁର ପଶିଗଲା, ତାକୁ ମାରି ଘଉଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ହେବ, ଖାଇବା ସମୟରେ ମୌନ ରହି ମଧ୍ୟ ଅଜା ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱ ନିଅନ୍ତି । ସେଇ ସମସ୍ତତକ ସେ ଠାରରେ କଥା କହନ୍ତି, ଠାରରେ ଆଦର ଦେଖାନ୍ତି; ଠାରରେ ଚିଡ଼ନ୍ତି, ଠାରରେ ଗାଳି ଦିଅନ୍ତି ।

କେବଳ ପାଟି ନ ଫିଟାଇବାକୁ ମୌନ ବୋଲି ବୁଝିଥିବା ମଣିଷ ଏହିପରି ମୌନ ଆଚରଣ କରିଥାଏ । ମୌନୀବାବାଙ୍କର ବରାଦ ହେଲା ଯେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁହା ତିଆରି ହେବ । ଆଜ୍ଞାପ୍ରମାଣେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ପାଖଲୋକ ଗରମ

ପାଣି କରି ସେଥିରେ ଗୃହାଗୁଣ୍ଡ ପକାଇ ଦେଲେ । ଧୂନିର ବହୁମୁଖୀ ନିଆଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୁଲ୍ଲୀର କାମ ଦେଲା । ଏ କଣକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଡବାରେ ଚିନି ସାଇତା ହୋଇ ରହିଥିଲା । ବିଲାତ ମିଲ୍‌କ୍ ପାଉଡ଼ରର ଗୋଟାଏ ଡବା ସେ ପାଖରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା । ଭକ୍ତ ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ହିତାର୍ଥେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ସବୁର ସଦ୍‌-ବ୍ୟବହାର ହେଲା । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାଥରକେ ଗୃହା ପରିବେଷଣ କରିବା ଲାଗି ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଘରେ ତଥାପି ଗିନା, ଗିଲାସ ଓ ଡାଟିଆର ଅଭାବ ହେଲା ନାହିଁ । ମୌନୀବାବା କାହାରଠାରୁ ନଗଦ ପଇସା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଦ୍ରାଠାରୁ ସେ ସବୁବେଳେ ଦୂରରେ ରହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାମଗ୍ରୀ ଆକାରରେ ଯିଏ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରିବ, ତାହା ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଦେଇ ପାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଚି । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ କିଏ କାଠବୋଝ ପଠାଇଦିଏ ତ କିଏ ଗୃହା ବା ଗୁଣ୍ଡଦୁଧରୁ ଡବାଟାଏ ପଠାଇଦିଏ । ସୌରାଷ୍ଟ୍ରର ଜଣେ ସେଠ ମଧ୍ୟ ଆମ ସହିତ ମୌନୀବାବାଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ଯାଇଥିଲେ । ପକେଟରୁ ଗୋଟିଏ ଦଶ ଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍‌ କାଢ଼ି ସେ ଆଉ ଜଣେ ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ କହିଲେ ଯେ ସେ ଯେପରି ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୌନୀବାବାଙ୍କ ସକାଶେ ଏହି ଅର୍ଥରେ କିଛି ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ କିଣି ତାଙ୍କର ସେବାର୍ଥେ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ଗୃହା ପାନରେ ଆପ୍ୟାୟିତ ହେବା ପରେ ସେଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆମେ ଋଷିଗଙ୍ଗାର ଧାରେ ଧାରେ ଆଉ କିଛି ଉପରକୁ ଉଠିଲୁ । ଗୁରିଆଡ଼େ ତୁଷାରଚୂଡ଼ ଗିରିଶିଖରମାନଙ୍କର ଶୁଭ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୋଭା ଝଟକି ଉଠୁଥାଏ । ଆଖି ଆଗରେ ନର-ନାରାୟଣ ପର୍ବତ, ଶୁଭ୍ର ବରଫର ବେଦୀ ଉପରେ ସେଠି ଧୂସର ମେଘଖଣ୍ଡର ଧୂନି ଜଳୁଥାଏ । ତପସ୍ୱିନୀ ପୃଥିବୀର ତପଃକଣମାନ ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଉଠି ମେଘହୋଇ ଜମାଟ ବାନ୍ଧୁଥାଏ । ପଛପଟକୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚ ଚୂଡ଼ା । ଏତେ ପର୍ବତର ଉପତ୍ୟକା ଭିତରେ ତଥାପି ଯେପରି ତାହା ସ୍ୱକୀୟ ଶୋଭା ଓ ଶାଳୀନତାରେ ଏକାକୀ ଠିଆହୋଇ ରହିଚି । ତଳେ ବଦ୍ରୀନାଥର ବଜାର, ବସ୍ତି, ଲୋକମାନଙ୍କର ଯିବାଆସିବା ଓ ନଦୀର ନିମ୍ନଗତି ଜଳସ୍ରୋତ । ତଥାପି ଯେପରି ଏ ସବୁଠାରୁ ଅନେକ ଦୂରକୁ ଗୁଲିଗଲା ପରି ମନେହେଲା । ଶୂନ୍ୟ ଭିତରେ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯିବାପରି ମନେହେଲା, ଶୁଭ୍ର ସହିତ ଶୁଭ୍ର ହୋଇଯିବା ପରି ଅନୁଭୂତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବର୍ଣ୍ଣର ଦୁଗ୍ଧ ସମୁଦ୍ର, ଶୂନ୍ୟର ପାର୍ଶ୍ୱ ଭିତରେ ଏହି ଦୁଗ୍ଧର ବିସ୍ତାର କେବଳ ବୁଦ୍‌ବୁଦ୍‌ମୟ ହୋଇ ଉଠଚି । ଆଉ ତାହାରି ଭିତରେ କୋଉଠି ମୁଁ,—ସେଠାରେ ଏହି 'ମୁଁ'ର କୌଣସି ସତ୍ତା ହିଁ ନାହିଁ । କେବଳ ଏକକ ମହିମାରେ ଏକ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ହିଁ ବିରାଜମାନ ରହିଚି । ଦୁଇ ଦିନର ଏହି ଜୀବନ ସେଠି କଳ୍ପ କଳ୍ପର ଧ୍ୟାନ ଭିତରେ କୁଆଡ଼େ ହଜି ଯାଇଚି, ସମସ୍ତ

ପ୍ରକାର ବିଭେଦ ଓ ବିଭିନ୍ନତା, ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ବିରୂପତା ସେହି ନିଃସୀମ ତୁଷାର-ଧବଳତା ଭିତରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଇଛି ।

ସେଠାରେ ଘଡ଼ିଏ ବସିବାପରେ ହୃଦୟମନ ଶାନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ମଣିଷ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ମୋତେ ଯେଉଁ ଶାନ୍ତି ଦେଇ ପାରି ନଥିଲା, ଅନନ୍ତ କାଳରୁ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୋଇ ଝଟକୁଥିବା ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ନରନାରାୟଣ ମୋର ହୃଦୟ ଭିତରେ ସେହି ଶାନ୍ତି ଭରିଦେଇଗଲେ ।

ପର୍ବତ ଉପରୁ ତଳକୁ ଗଡ଼ି ଆସିଲାବେଳକୁ ବେଳ ଗଡ଼ି ଆସିଲାଣି । ଅଳକାନନ୍ଦା ପାରି ହୋଇ ଆମେ ଏ ପାଖକୁ ଆସିଲୁ । ନଦୀ କୂଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଜ୍ଞାନାନନ୍ଦ ବାବାଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି କେରଳବାସୀ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ହେଲା ବଦ୍ରୀନାଥରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛନ୍ତି । ଗତ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ଏଠାରେ ଶୀତକାଳ ମଧ୍ୟ ଯାପନ କରିଛନ୍ତି । ଆମେ ପଚାରିବାରୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ଶୀତଦିନେ ଖୁବ୍ ବେଶି କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଶୀତର ପ୍ରକୋପ ଅସହ୍ୟ ବୋଧହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ତପ୍ତକୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରି ଚାଲିଆସେ । ତାଙ୍କର କୁଟି, ବହିପତ୍ର ଓ ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହରୁ ତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ମନେହେଲା । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ସେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ । ତା ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅର୍ଥନୀତି ଛାଡ଼ି ପରମାର୍ଥନୀତିର ମାର୍ଗ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି,—ବାକ୍ୟ ପୂରଣ କରି ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି ।

ସେଠାରୁ ଉଠି ଆମେ ଅବଧୂତ ବାବାଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲୁ । ଅବଧୂତ ବାବାଙ୍କର ବୟସ ବେଶି ହେବ ନାହିଁ । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ମନରେ କାଳେ କୌଣସି ବିକାର ଜାତ ହେବ, ସେଥିଲାଗି ସେ ଘର ପାଖରେ କାଠର ଗୋଟିଏ ବାଡ଼ ଦେଇ ତାହାରି ଭିତରେ ବସିଥାନ୍ତି । କେହି ଘର ଭିତରକୁ ଆସିଲେ ତାଙ୍କର ଆଭରଣହୀନ ଶରୀରକୁ କେବଳ ନାଭି ପାଖରୁ ଉପରକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଏ । ବାହାରକୁ ଗଲେ ସେ ଅଣ୍ଟା ଚାରି ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ କଉପୁନି ଗୁଡ଼ାଇଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ନୌରୁ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନରେ ଆସିଥିବା ଆଉ ଏକ ପରିବାର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ପ୍ରଣାମ କରିସାରି ସଦନର ବାପା ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଭେଟି ଦେବାକୁ ବାହାରିଲାରୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଥଚ ମିଷ୍ଟ ଭାବରେ ତାହା ଫେରାଇନେବାକୁ କହିଲେ । ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସଦନର ବାପା ଆପଣାର ଭେଟିକି ଫେରାଇ ଆଣିଲେ ।

ଅନ୍ୟମାନେ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଥାନ୍ତି, ଅବଧୂତ ବାବା ସେହି ଏକ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ପ୍ରସନ୍ନତା ସହିତ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଦେଉଥାନ୍ତି । ଘରର ଗୋଟିଏ

କଣରେ ମୁଁ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି ସେ ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ । ସେ କହିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଣିଷ ଭିତରେ ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅଭାବ । ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ, ଜିଜ୍ଞାସାର ଅଭାବ ଓ ଭୋକର ଅଭାବ—ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ଜଗତରେ ଯାବତୀୟ ଦୁଃଖର ମୂଳ କାରଣ । କେବଳ ଆପଣାର ଅନ୍ନମୟ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଆଜିକାଲି ମଣିଷର ଏତେ ସମୟ ଓ ଶକ୍ତି ଲାଗିଯାଉଛି ଯେ ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିବା ଲାଗି ସେ କୌଣସି ଅବସର ହିଁ ପାଉ ନାହିଁ । ତା'ର ଦେହଜନିତ ଭୋକ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଭୋକକୁ ମାରିଦେଇ ଯାଉଛି । ଆଗ ଆପଣା ଭିତରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସତ୍ୟ ବା ମହତ୍ତ୍ୱର ଅନୁସନ୍ଧାନ ନ କରି ସେ ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରାରେ ପୁଣ୍ୟ ମିଳିବାର ଦୁରାଶାରେ ଏ ତୀର୍ଥରୁ ସେ ତୀର୍ଥ ହୋଇ ଧାଇଁବାରେ ଲାଗିଛି ।

ସେ କହି ଚାଲିଥାନ୍ତି; ମୁଁ କେବଳ ଏକ କର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶୁଣୁଥାଏ । ସେ କହୁଥାନ୍ତି, ଭଗବାନ ତୀର୍ଥରେ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଆପଣାର ଭିତରେ ହିଁ ଠାବ କରିବାକୁ ହେବ । ଆପଣାର ମନକୁ ଭକ୍ତର ମନ ପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । "ମଦ୍‌ଭକ୍ତା ଯତ୍ର ଗାୟନ୍ତି ତତ୍ର ତିଷ୍ଠାମି ନାରଦ ।" ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ସେ ଏହି କଥାଟିକୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ । ଥରେ ଜଣେ ଲୋକ ଘର ଭିତରେ ଆପଣାର ଛୁଞ୍ଚିଟିଏ ହଜାଇଦେଲା । ତା ପରେ ତା'ର କଣ ମନହେଲା କେଜାଣି, ଘର ବାହାରକୁ ଯାଇ ଏଠିସେଠି ହୋଇ ସେ ଛୁଞ୍ଚିଟିକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାଟରେ ଚାଲିଯାଉଥିବା ଜଣେ ବାଟୋଇ ତାକୁ ପଚାରିଲା, କେଉଁଠି କଣ ହଜାଇ ଆସିଛ କି ଭାଇ ? ଲୋକଟି ଉତ୍ତର ଦେଲା, ହଁ, ଘର ଭିତରେ ଛୁଞ୍ଚିଟାକୁ କେଉଁଠି ହଜାଇଦେଲି ଯେ ଯେତେ ଯୁଆଡ଼େ ଖୋଜିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ପାଉ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଲୋକଟି କହିଲା, ମଲା ଯା,—ହଜାଇଲ ଘର ଭିତରେ, ଆଉ ଖୋଜି ବୁଲୁଛ ବାହାରେ ? ସେଇଠୁ ପ୍ରଥମ ଜଣକ ଉତ୍ତର ଦେଇ କହିଲା, ହଁ, ଭାଇ ! ଘର ଭିତରଟା ଯାକ ଅନ୍ଧାର । ତେଣୁ ଭାବିଲି, ବାହାରଟା ଆଲୁଅ ଦିଶୁଛି; ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ କାଳେ ମିଳିଯିବ ଅବା ! ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏହି ଲୋକଟି ପରି ଆପଣାର ଧନକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ହଜାଇଦେଇ ଆସିଛୁ । ଭିତରଟା ଯାକ ତ ଅନ୍ଧାର । ତେଣୁ ସେଠାରେ ଖୋଜିବାଲାଗି ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ପାଉ ନାହିଁ । ବାହାରେ କୋଉଠି ବଡ଼ ତୀର୍ଥ ଅଛି, କୋଉଠି ଦେବତାର ମନ୍ଦିର ଅଛି, ଏବାହ୍ୟତ ହୋଇ ଆମେ ସେଠାକୁ ଦଉଡ଼ି ଆସୁଛୁ; କାଳେ ମିଳିଯିବ ଅବା ! ଭିତରେ ହରାଇଥିବା ଜିନିଷକୁ ସେହି ଭିତରେ ହିଁ ଫେରି ପାଇବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ ଆପଣାକୁ ଛାଡ଼ି ତୀର୍ଥକୁ ଆସିଥିଲେ ତୁମକୁ ତୀର୍ଥରେ କିଛି ମିଳିବ ନାହିଁ । ହଁ, ତୀର୍ଥର ଦର୍ଶନ ହୁଏତ ଆତ୍ମଦର୍ଶନ ପାଇଁ ସହାୟକ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ତୀର୍ଥର ଆଲୁଅ ଓ ନାମ ଡାକରେ ଭୁଲିଯାଅ ନାହିଁ । ଆପଣା

ଭିତରୁ ଅନ୍ଧାର ଦୂର କର, ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଏହି ଅନ୍ଧାରର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅ । ଶେଷରେ ସେହି ଭିତରେ ହିଁ କବାଟ ଫିଟିବ, ସେହି ଭିତରେ ହିଁ ସବୁ ଖୋଜର ଶାନ୍ତି ହେବ, ସେହି ଭିତରେ ହିଁ ସବୁ ମିଳିବ ।

ଅନ୍ୟ କୁତୂହଳୀ ହୋଇ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ପଚାରିଲେ, ଆପଣ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ଏଠାରେ ରହୁଛନ୍ତି ? ଅବଧୂତ ବାବା ଉତ୍ତର ଦେଇ କହିଲେ, ସେଥିରୁ ଆପଣ କଣ ପାଇବେ ? କେହି କଣ କେବେ ଦୋକାନଦାରକୁ ପଚାରେ, କେତେବର୍ଷ ହେଲା ତୁମେ ଏଠାରେ ଦୋକାନ ଦେଲଣି ? ଦୋକାନଦାର ପାଖରେ ଯଦି ନେବାର ଉପଯୁକ୍ତ କିଛି ସାମଗ୍ରୀ ରହିଚି, ତେବେ ନେଇଯାଅ, ତାହା ହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ଯଦି ନେବାର ଉପଯୁକ୍ତ କିଛି ନାହିଁ, ତେବେ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଯାଅ । ଆଉଜଣେ ପଚାରିଲେ, ବାବା, ଆପଣ କଣ ପଞ୍ଜାବର ଲୋକ ? ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ ମୋର ଭୂମି । ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ମଣିଷ ଆଗ ଆଗ ଆପଣାର ମାଆଙ୍କୁ ବା ଆପଣାର ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ଶିଖେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅପର ବୋଲି ଭାବେ । କ୍ରମେ ଭାବର କ୍ଷେତ୍ର ଓ ପରିସର ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାରା ସଂସାରକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଆପଣାର କରି ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ସାରା ସଂସାରରେ ସବୁ ସ୍ଥାନ ତାର ଆପଣାର ହୋଇଯାଏ ।

ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ି ଆସୁଥାଏ । ଘର ଭିତରେ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଜ୍ଞାନର ଏହି ରହସ୍ୟ ଯେତିକ ଜାଲ ଛନ୍ଦି ଛନ୍ଦି ଆସୁଥାଏ, ସେହି ରହସ୍ୟକୁ ଭେଦ କରିବାଲାଗି ସେତିକି ସେତିକ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଜାତ ହେଉଥାଏ । ଠିକ୍ ଏତିକବେଳେ ସଦନର ବାପା ଇସାରା ଦେଇ ତାଗିଦା କରିଦେଲେ ଯେ ମନ୍ଦିରର ଆରତି ବେଳ ହୋଇଗଲାଣି, ଏଥର ଉଠିବାକୁ ହେବ । ଅବଧୂତ ବାବାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇ ଆମେ ତିନି ହେଁ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲୁ । ଷୋଡ଼ଶ ବା ଷଡ଼ବିଂଶ ଉପଚାରର ଜାକଜମକରେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଆରତି ହେଲା । ଆରତି ସମୟରେ ସେହି ଭିଡ଼ ଓ ଧର୍ମଲାଭ-ଲୋଭୀ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ସେହି ଉଗ୍ର ପ୍ରଳାପ-କୋଳାହଳ ଭିତରେ ମନ ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ପାରିଲି, ଛଟପଟ ହେବା ପରି ଏହି ରାଜସିକ ମନ୍ଦିର ବ୍ୟସନକୁ ଛାଡ଼ି ବାହାରକୁ ଚାଲିଆସିଲି ।

ବଦ୍ରୀନାଥର ପ୍ରଧାନ ପୂଜକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ରାଉଳ କୁହାଯାଏ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ ବିଧାନ କରିଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଯେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ରାଉଳ କେବଳ କେରଳର ନମ୍ବୁଦ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରୁ ବଛାହୋଇ ଆସିବେ । ଆଗ ତ୍ରିବାଙ୍କୁଡ଼ର ରାଜା ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିର୍ବାଚନ କରି ପଠାଉଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତ୍ରିବାଙ୍କୁଡ଼ର ରାଜବଂଶୀମାନେ ଏହି କୌଳିକ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି । ରାଉଳ ହେବାର ଅନେକ

ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିଛି । ସେ ମୁଣ୍ଡର ବାଳ କାଟିବେ ନାହିଁ, ଜୀବନଯାକ ଅବିବାହିତ ରହିବେ । ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ପ୍ରତିମାକୁ ଛୁଇଁପାରିବାର ଅଧିକାର ଏକା ରାଉଳଙ୍କର । ସେ ଦେବାସ୍ଥାନର ନିକଟତମ ମଣ୍ଡପ ପାଖକୁ ଯାଇପାରିବେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମଣ୍ଡପରେ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ସେବାଏତମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦେବତାଙ୍କର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ସାମଗ୍ରୀମାନ ବଢ଼ାଇଦେଇ ପାରିବେ, କିନ୍ତୁ ଆଉ ତେଇଁ ମୂଳମଣ୍ଡପ ପାଖକୁ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିରର ଗର୍ଭଗୃହ ଓ ମୁଖଶାଳା ଭିତରେ ମଝିରେ ଏକ ବିଶେଷ ଜାଗାକୁ କାଠର ଅଡ଼ାଦେଇ ସଂରକ୍ଷିତ କରି ରଖାଯାଇଛି । ଯେଉଁମାନେ ବିଶେଷ ପଇସା ଦେବେ, ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ବିଶେଷ ଭୋଗ ଲଗାଇବେ ବା ସେବକମାନଙ୍କର ମନକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଖୁସି କରି ପାରିବେ, କେବଳ ସେହିମାନେ ହିଁ ସେଠାରେ ବସିବାର ଅଧିକାର ପାଇବେ । ସାଧାରଣ ଦର୍ଶକ ଓ ଭକ୍ତମାନେ ଦୂରରେ ଠିଆ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । କେଦାରନାଥଙ୍କର ବିଗ୍ରହରେ ଦେହ ଲଗାଇ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବାର ବିଧି ରହିଥିବାବେଳେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ କାହିଁକି ଯେ ଏପରି ଭେଦବିଚାର ରହିଛି, ମୁଁ ତାହାର କୌଣସି କାରଣ ଅନୁମାନ କରିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ବଦ୍ରୀନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ବା କୃଷ୍ଣପ୍ରତିମା, ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଏହି ତୀର୍ଥର ଆସ୍ଥାନ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ କରି ପୂଜା କରାଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ ଦେବତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି, ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ମତଭେଦ ରହିଛି । ପଣ୍ଡିତମାନେ କେବଳ ଭକ୍ତି ଦେଖି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ଇତିହାସର ପକ୍କା ପ୍ରମାଣ ଚାହାନ୍ତି । ପ୍ରମାଣ ପାଇଲେ ଯାଇ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏହିସବୁ ପ୍ରମାଣ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ଆପଣା ଆପଣା ପୂର୍ବାଗ୍ରହକୁ ସିଦ୍ଧ କରିବାଲାଗି ସେମାନେ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରମାଣ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ କଦାପି ପରାଙ୍ମୁଖ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ବିଧାତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଯେଉଁ ପଣ୍ଡିତ ଯେପରି ପ୍ରମାଣ ଚାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପ୍ରମାଣମାନ ମିଳିଯାଏ । "ଯେ ଯଥା ମାଂ ପ୍ରପଦ୍ୟନ୍ତେ ତାଂସ୍ତଥୈବ ଭଜାମ୍ୟହଂ ।" ମନୋମତ ପ୍ରମାଣଗୁଡ଼ିକୁ ଏକାଠି କରି ସେମାନେ ଏକ ଚତୁର ବୁଦ୍ଧିମାନ ସଜ୍ଜାରେ ଏପରିଭାବରେ ସଜାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସେମାନଙ୍କର ମତର ପ୍ରତିକୂଳ ପ୍ରମାଣମାନ କୁଆଡ଼େ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇ ଚାଲିଯାଏ, ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱକୀୟ ମତର ପ୍ରତିଭାସ ଅସଲ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ।

ପୁରାଣରେ ଯେଉଁଠି ଯାହା ସବୁ ଲେଖାହୋଇ ରହିଛି, ବଦ୍ରୀନାଥ ଧାମରେ ଯେତେ ଯେଉଁଠି ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ହେଉଛି, ସେ ସବୁପ୍ରକାରର

କଥା ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ମହାପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନ କହନ୍ତି ଯେ ବଦ୍ରୀନାଥରେ ପୂଜା ପାଉଥିବା ମୂର୍ତ୍ତି ଆଦୌ ହିନ୍ଦୁମୂର୍ତ୍ତି ନୁହେଁ, ତାହା ହେଉଛି ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ଅନୁମାନକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ସିଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସେ ଏକ ସ୍ଥାନୀୟ ଓ ପାରମ୍ପରିକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ବିଷୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଘଟଣାମାନ ଜାଣିବାକୁ ମିଳୁଛି ।

ପ୍ରଥମେ ବଦ୍ରୀନାଥ ଶତଦ୍ରୁତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥୋଲିଙ୍ଗ୍ ମଠରେ ରହୁଥିଲେ । ଥୋଲିଙ୍ଗ୍ ମଠ ହେଉଛି ପଶ୍ଚିମ ତିବ୍ବତରେ । ସେ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ମନ୍ଦିରରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ, ସେହି ମନ୍ଦିର ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ରହିଛି । ତିବ୍ବତର ବୌଦ୍ଧ-ଲାମାମାନେ ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଲାମାମାନଙ୍କର ଆଚାର-ଗୁଡ଼ାକ ବଦ୍ରୀନାଥ ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ରୁଚି ହେଉଛି ଶୁଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁର ରୁଚି; ତେଣୁ ଲାମାମାନଙ୍କର ଭକ୍ଷାଭକ୍ଷ ବିଚାର ନ କରିବାର ରୀତି ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅସହ୍ୟ ବୋଧହେଲା । ସେଠାରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚମ୍ପଟ କରିବା ଲାଗି ସେ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କଲେ । ଦିନେ ଲାମାମାନେ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ନିଦୋଳ ନିଦରେ ଶୋଇଛନ୍ତି—ଏହି ସୁଯୋଗ ନେଇ କବାଟ ଉପରେ କାନ୍ଥରେ କଣାକରି ବଦ୍ରୀନାଥ ସେଠାରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ବଦ୍ରୀନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ କରିଥିବା ଏହି କଣାଟି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସେହି ମନ୍ଦିରରେ ରହିଛି । ପାହାଡ଼ିଆ ବାଟ ପାରିହୋଇ ବଦ୍ରୀନାଥ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଦଉଡ଼ିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କିଛି ବାଟ ଯାଇଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ଲାମାମାନଙ୍କର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଓ ସବୁ କଥା ଜାଣିବାକୁ ପାଇ ସେମାନେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବଦ୍ରୀନାଥ ଭଗବାନ ବଡ଼ ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ିଲେ । ଲାମାମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନଦେଖି ସେ ଆପଣାର ରୂପକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଛୋଟ କରିଦେଲେ ଏବଂ ପଡ଼ିଆରେ ଚରୁଥିବା ଗୋଟିଏ ଚମରୀଗାଈର ପୁଚ୍ଛ ଭିତରେ ଯାଇ ଲୁଚି-ଗଲେ । ବିଚରା ଲାମାମାନେ ବଣା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଏଣେ ତେଣେ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିପଦବେଳେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଚମରୀଗାଈ ତାଙ୍କର ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଉପକାର ସାଧନ କଲା । ଏଥିପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ବଦ୍ରୀନାଥ ତାକୁ ବର ଦେଲେ, ଆଜିଠାରୁ ଚମରୀଗାଈର ପୁଚ୍ଛକୁ ସମସ୍ତେ ପବିତ୍ର ମାନିବେ । ଚମରୀଗାଈର ପୁଚ୍ଛ ସେହିଦିନଠାରୁ ଚାମର ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କ ଆଗରେ ପଡ଼ୁଛି । ବର ଦେଇସାରି ବଦ୍ରୀନାଥ ଥିରି ଥିରି ହୋଇ ଚମରୀର ପୁଚ୍ଛ ଭିତରୁ ବାହାରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଗକୁ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୁରାଖ ପାଇ ଲାମାମାନେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ । ସେଇଠୁ ବଦ୍ରୀନାଥ ମାୟା ରଚନା କରି ଜଳନ୍ତା ନିଆଁର

ଗୋଟାଏ ବନ୍ଦୁକ ତିଆ କରାଇଦେଲେ । ସେହି ନିଆଁକୁ ପାରହୋଇ ଆସିବା ସମୟରେ ଲାମାମାନଙ୍କର ମୁଞ୍ଛ ଦାଢ଼ି ସବୁ ଜଳିଗଲା । ଏହି କାରଣରୁ କେବଳ ଲାମାମାନଙ୍କର କାହିଁକି, ଭଗବତବାସୀମାନଙ୍କର ମୁହଁରେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ମୁଞ୍ଛ-ଦାଢ଼ି କଅଁଳେ ନାହିଁ । ଯାହା କଅଁଳେ, ତାହା ନ କଅଁଳିବାର ସମାନ ।

ଏଥିରେ କିଙ୍କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ବଦ୍ରୀନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ କିଶକୁ ମୋଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ ଘୋଡ଼ାର ପିଠିରେ ବସି ଦଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଲାମାମାନେ ତାହାଙ୍କ ଅନେକ ପଛରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଓ ଶେଷକୁ ନିରସ୍ତ ହୋଇ ଥୋଲିଙ୍ଗ୍ ମଠକୁ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ । ବଦ୍ରୀନାଥ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଆସି ଅନେକ ଶୈଳଶ୍ରେଣୀ ପାରହେବା ପରେ ମଣାଗାଆଁରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେତେବେଳେ ଏହି ଭୂମିରେ ଶିବପାର୍ବତୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ରହିଥିଲା । ତପ୍ତକୁଣ୍ଡ ପାଖରେ କୌଣସି ଜାଗାରେ ସେମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଘରପାଖରେ ଛନଛନିଆ ଧାନକ୍ଷେତ ଦେଖି ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ଏହି ଭୂମିରେ ରହିବାକୁ ଭାରି ଲୋଭ ହେଲା । ସେ ମନେ ମନେ ଉପାୟ ପାଞ୍ଚିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶିବ କିଣ ଯିଏ ସିଏ ଦେବତା ହୋଇଛନ୍ତି ? ତାଙ୍କଠାରୁ ଭୂମି ଛଡ଼ାଇବା ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟାପାର । ଶ୍ରୀ ବଦ୍ରୀନାଥ ଏହି କଥା ବେଶ୍ ଭଲକରି ଜାଣିଥିଲେ । ତଥାପି ଲୋଭପରବଶ ହୋଇ ସେ ଛଳ ପାଞ୍ଚିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶିବଙ୍କର ମନ୍ଦିର ତଳକୁ ବାଉଁଶୀ ଗାଆଁ । ସେହିଠାରେ ଗୋଟିଏ ପଥର ଚଟାଣ ଉପରେ ସଦ୍ୟଜାତ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁର ରୂପ ଧରି ବଦ୍ରୀନାଥ କୁଆଁ କୁଆଁ ରଡ଼ି କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ସେତେବେଳେ ବଡ଼ି ସକାଳ ସମୟ । ଶିବ ଆଉ ପାର୍ବତୀ ସକାଳୁ ସକାଳୁ ଉଠି ହାଉଆ ଖାଇ ବାହାରିଥାନ୍ତି । ପଥରଟା ଉପରେ ନିରାଶ୍ରୟ ପିଲାଟିଏ ପଡ଼ି କାନ୍ଦୁଥିବାର ଦେଖି ପାର୍ବତୀଙ୍କର ଜନନୀ-ହୃଦୟରେ କରୁଣାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସେ କହିଲେ, ଆହା, ବିଚରା ପିଲାଟି, କେଡ଼େ ନିରାଶ୍ରୀ ହୋଇ ଏଠାରେ ପଡ଼ି କାନ୍ଦୁଛି ! ଏଇଟିକୁ ମୁଁ ଘରକୁ ନେବି । ଶିବ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହିଲେ, ଉହୁଁ, ଏତେ ସହଜରେ ଏ ସବୁ ଦେଖି ଅସ୍ଥିର ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହି ସଂସାରରେ କେତେପ୍ରକାର ଦୁଷ୍ଟଲୋକ ଅଛନ୍ତି କାହା ମନରେ କି ମତଲବ ରହିଛି, ଜାଣିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ହୁଏତ କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ଲୋକ ଏଠାରେ ଛଳ ରଚନା କରିଥିବ; ତେଣୁ ଆମର ଏହି ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ପାର୍ବତୀ-ଦେବୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମନା ମାନିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ମାଆପ୍ରାଣ, ସେ ସହନ୍ତେ କିପରି ? ପଥର ପାଖକୁ ଯାଇ ସେ ପିଲାଟିକୁ ଆପଣାର କୋଳକୁ ଉଠାଇ

ଆଣିଲେ । ଘରକୁ ଫେରିଆସି ପିଲାଟିକୁ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ରଖି ଶିବପାର୍ବତୀ ତପ୍ତକୁଣ୍ଡକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲେ । ତେଣୁ ଲେଉଟି ଆସି ଦେଖିଲେ, ଭିତରୁ କବାଟ ବନ୍ଦ । କେତେ ଖଡ଼ ଖଡ଼ କଲେ, ଡାକପାଟି କରି ଚିତ୍କାର କଲେ; କିନ୍ତୁ କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଶିବ କହିଲେ, ଏଥର ଦେଖିଲ ତ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ କଳହ କରି କି ଲାଭ ? ଆଉ କିଏ ଏଠାରେ ରହିବାର ମତଲବରେ ଆମ ସହିତ କୂଟ ଲଗାଇଲା ଓ ଆମକୁ ଘରୁ ବାହାର କଲା । ଚାଲ, ଆମର ଆଉ କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ଜାଗା ଦେଖି ରହିବା । କ୍ରୋଧରେ ଗରଗର ହୋଇ ପାର୍ବତୀ କହିଲେ, ରହଥା; ମୁଁ ଯାଉଛି ତପ୍ତକୁଣ୍ଡର ପାଣିକୁ ଶୀତଳ କରିଦେବି, ବଦମାସ୍ ଏଠି ଶୀତରେ ମରୁଥିବ । ଶିବ କହିଲେ, ସେଥିରେ ତାର କିଛି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ, ବିଚରା ଯାତ୍ରୀମାନେ କେବଳ କଷ୍ଟ ପାଇବେ । ଆପଣା ରାଗକୁ ଅପେ ଢୋକିବାକୁ ଯାଇ ପାର୍ବତୀ କହିଲେ, ମୁଁ ଶାପ ଦେଉଛି, ଆଜିଠାରୁ ଏହି ଭୂମିରେ ଧାନ ଫଳିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଦେଖିବି, ସେ ବଦମାସ୍ ଏଠି କିପରି ଭାତରାନ୍ଧି ଖାଇବ । ଏହିପରି ଶାପ ଦେଇ ଶିବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପାର୍ବତୀ ଆପଣାର ଧାମ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଗଲେ ।

ବାସ୍, ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ହୋଇ ଏଥର ବଦ୍ରୀନାଥ ବଡ଼ ମଉଜରେ ରହିଲେ । ପରଘରକୁ ଆପଣାର ଘରରେ ପରିଣତ କଲେ । ତାଙ୍କର ଆଟିକାରେ ନିତି ଛପନ ପ୍ରକାରର ଭୋଗ ଲାଗିଲା । ଶୃଙ୍ଗାରବେଶ ହେଲାବେଳେ ତାଙ୍କଠାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରତ୍ନର ଆଭୂଷଣମାନ ଲାଗି ହେଲା, ରୋଜ ଅଧ ଅଧସେର କେଶର ଓ କସ୍ତୁରୀ ଲେପନ ହେଲା । ସଂସାରଯାକରୁ କେତେ ଭକ୍ତ ତାଙ୍କର ପୂଜା କରିବାଲାଗି ସେଠାକୁ ଆସିଲେ । ନୂଆ ଧାମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପୁଅ ଭାରି ମଜାରେ ଅଛି ବୋଲି ଖବର ପାଇ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ବାପମାଆ ପୁଅ ପାଖରେ ଟିକିଏ ଆରାମରେ ରହିବାକୁ ଆସିଲେ ! କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ମଧ୍ୟ ଆସି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ବାସ କରୁଥିଲେ । ବଦ୍ରୀନାଥ ଭାବିଲେ, ବୁଢା ବାପା ବୋଉ ଆସିଲେ କେବଳ ଏହି ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ସୁଖରେ କାଳ ହୋଇ ରହିବେ । ତାଙ୍କର ସବୁ ମଉଜ ପାଣି ଫାଟିଯିବ । ତେଣୁ ମନ୍ତ୍ରବଳ ଖଟାଇ ସେ ବାପାଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଥିବା ବସୁଧାରା ଜଳପ୍ରପାତକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ସେଠାରେ ବସି ସେ ଆଜିଯାଏ ତପସ୍ୟା କରୁଛନ୍ତି । ଏଣେ ମାଆଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଦ୍ରୀନାଥ ବାପାଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା କରି ମାଣାଗାଆଁ ପାଖରେ ନଦୀର ଏ କୂଳକୁ ମାତା ମୂର୍ତ୍ତି କରି ବସାଇଦେଲେ ।

ଭଗବାନ ବଦ୍ରୀନାଥ ପ୍ରକୃତରେ ଏତେସବୁ କୌଶଳ କାଣ୍ଡମାନ କରିଥିବେ କି ନାହିଁ—ସେ କଥା କେହି ଠିକ୍ କରି କହିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଖିଅ ସହିତ ଖିଅ ଯୋଡ଼ି ଯେଉଁ ମଣିଷ ଭଗବାନଙ୍କ ନାମରେ ଏଭଳି ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ିଛିଏ [illegible]

କରି ଥୋଇଦେଇଛି, ତାକୁ ଯେ ଅନେକ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିବ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାହୁଲଜୀଙ୍କର ପୁସ୍ତକରୁ ଜାଣିବାକୁ ମିଳେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତିବ୍ବତ ସହିତ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ଅନେକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା ସମୟରେ ତିବ୍ବତର ଲାମାଙ୍କ ତରଫରୁ ଏଠାକୁ ଘିହା ଓ ଚଅଁର ପ୍ରଭୃତି ଭେଟି ଆସେ ଏବଂ ମନ୍ଦିରରୁ ମିଠାଇ, ଭୋଗ, ବସ୍ତ୍ର ଓ କସ୍ତୁରୀ ପ୍ରସାଦସ୍ୱରୂପ ଲାମାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଏ । ଥୋଲିଙ୍ଗ୍ ମଠରୁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଭେଟି ସହିତ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠାଉ ମଧ୍ୟ ଆସେ, ସେହି ଚିଠାଉରେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କୁ 'ଆପଣା ଦେବତା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଇ ଲେଖାଯାଇଥାଏ ।

ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା କାହାଣୀଟିରୁ ରାହୁଲଜୀ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତଥ୍ୟର ଅନୁମାନ କରିଛନ୍ତି । ନବମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତିବ୍ବତୀ ଶାସନକୁ ହଟାଇବା ପାଇଁ ତିବ୍ବତୀୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସହିତ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କର ସଂଘର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ବହୁତ ବୌଦ୍ଧମନ୍ଦିର ଓ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ତାହାରି ଭିତରେ ବଦ୍ରୀନାଥର ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ଅବହେଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇ ନିକଟସ୍ଥ ନାରଦ କୁଣ୍ଡରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ତା ପରେ କତ୍ୟୁରୀବଂଶର କୌଣସି ରାଜା ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିର ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଷୋଡ଼ଶ ବା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମୁସଲମାନମାନେ ବଦ୍ରୀନାଥକୁ ଆସିଥିଲେ ଓ ମନ୍ଦିର ଧ୍ୱଂସ କରିବା ସମୟରେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିଟିକୁ ମଧ୍ୟ ନାରଦକୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ନିକ୍ଷେପ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ପରେ କୌଣସି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଶୁଣିପାରି ନାରଦକୁଣ୍ଡରୁ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଥିବେ । ସେତେବେଳେ ହୁଏ ତ ତାଙ୍କ ହାତକୁ କୁଣ୍ଡ ଭିତରୁ ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତିଟି ମିଳିଥିଲା ଓ ତାହାକୁ ହିଁ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ଅସଲ ମୂର୍ତ୍ତି ମନେକରି ସେହିଦିନଠାରୁ ପୂଜା କରାଗଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଅସଲ ବଦ୍ରୀନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ହୁଏ ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାରଦ କୁଣ୍ଡରେ ବୁଡ଼ି କରି ରହିଛି ।

ମହାପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନ ବଦ୍ରୀନାଥରେ ପୂର୍ବେ ଏକ ବୌଦ୍ଧମଠ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରିଛନ୍ତି । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ କେବେ ବଦ୍ରୀନାଥକୁ ଆସିଚନ୍ତି ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମହାପଣ୍ଡିତଙ୍କର ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ପୁରାଣର ସମସ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନଜୀ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଉପରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଅନୁମାନର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଟ୍ଟାଳିକାଟିକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଏହିସବୁ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ଓ ବୃହତ୍ତର ହିମାଳୟ ପ୍ରଦେଶର ମୋଟାମୋଟି ଇତିହାସ ଜାଣି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଭାରତର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ଇତିହାସ ପରି ହିମାଳୟର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ବିଚିତ୍ରତାବହୁଳ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ ଜାତିଙ୍କର ବସବାସ ହୋଇଛି, ଏଠି ଅନେକ ବଂଶର ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରିଛନ୍ତି, ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ସମ୍ମିଳନ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର ହିମାଞ୍ଚଳକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଏହି ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଓ ସମନ୍ୱୟକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝି-ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ହିମାଳୟର ଆଦି ଅଧିବାସୀ ହେଉଛନ୍ତି କିରାତ, କିନ୍ନର ଓ ନାଗ । ମହାଭାରତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ଜାତିମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର ରାଜନୀତିକ ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶକୁ ରାହୁଲଜୀ କିନ୍ନର ଦେଶ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନର ନାମ, ଏକାଧିକ ବ୍ରତ, ଉତ୍ସବ ଓ ମନ୍ଦିରରୁ ପୂର୍ବ-କାଳରେ ହିମାଳୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ନାଗମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ ବୋଲି ସୂଚନା ମିଳେ । ସୀମାଞ୍ଚଳର କଥିତ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ଆର୍ଯ୍ୟେତର ଶବ୍ଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷବେଳକୁ ମଧ୍ୟ ଏସିଆରୁ ଶକମାନେ ହିମାଳୟକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ଶକମାନଙ୍କୁ କଶ ବା ଖସ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଶକମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପରମ ଉପାସକ ଥିଲେ । ହିମାଳୟର ନାନାସ୍ଥାନରେ ଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଏହାର ସୂଚନା ଦିଏ । ଶକମାନେ ଆସିବାର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଉତ୍ତର ଭାରତର ସମତଳ କୁରୁପଞ୍ଚାଳ ଦେଶରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସି ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୬୫୦ ରୁ ୮୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିମାଳୟ ପ୍ରଦେଶ ତିବ୍ବତର ଶାସନାଧୀନ ହୋଇ ରହିଲା । ତିବ୍ବତର ରାଜା ସ୍ରେଙ୍ଗ୍-ଚନ-ସଙ୍ଗମ୍ ପୋ (୬୨୯-୬୪୯) ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରାକ୍ରମୀ ହୋଇ ଏକ ନୂତନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସମଗ୍ର ହିମାଳୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ-ବାସୀଙ୍କର ଭାଷା ଓ ମୁଖ ଉପରେ ତିବ୍ବତୀ ଭାଷା ଓ ତିବ୍ବତୀ ମୁଖମୁଦ୍ରାର ଛାପ ସେହିଦିନଠାରୁ ରହି ଆସିଛି ।

ତିବ୍ବତୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କ୍ଷମତା ହ୍ରାସହୋଇ ଗଲା ପରେ ଶକବଂଶଧରମାନେ ହିମାଳୟରେ କତ୍ୟୁରୀବଂଶର ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ । କାର୍ତ୍ତିକପୁର ବା କାର୍ତ୍ତିକେୟପୁର ଏମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । କାର୍ତ୍ତିକପୁରର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ହେଉଛି, ଜୋଶୀ-ମଠ । ଏହି କତ୍ୟୁରୀ ରାଜବଂଶ ୮୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୧୯୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିମାଳୟ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନ କରିଥିଲେ । ତା ପରେ ଏଠାରେ ଅରାଜକତା ବ୍ୟାପିଗଲା ।

କୌଣସି ବଳଶାଳୀ ଶାସକର ଅଭାବରେ ଏହି ପ୍ରଦେଶ ଏକ ବହୁରାଜକ ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ରହିଲା । ସମଗ୍ର ହିମାଳୟସ୍ଥ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଡରେ ବିଭିନ୍ନ ଓ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ତୈମୁରଲଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କର ଆକ୍ରମଣ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ବର୍ଷର ବହୁରାଜକତା ପରେ ଏଠାରେ ପର୍ୱାର ବଂଶ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । କୌଣସି ପର୍ୱାର ରାଜା ବାବନଟି ଗଡ଼କୁ ଏକତ୍ର କରି ଗଡ଼ୱାଲ୍ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଆକବରଙ୍କର ଜଣେ ସୁବେଦାର ଭୁକଣ୍ଡିଆ ହୋସେନ୍ ଗଡ଼ୱାଲ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତା ପରେ ୧୭୪୨-୪୩ରେ ମଧ୍ୟ ହାଫିଜ୍ ରହମତ୍ ଖାଁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ରୋହିଲାମାନେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି କୁର୍ମାଞ୍ଚଳରେ ଧ୍ୱଂସଲୀଳା ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଧ୍ୱଂସଲୀଳାର ପ୍ରଭାବ କେଦାରନାଥ ଓ ବଦ୍ରୀନାଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ କେଦାରନାଥ, ବଦ୍ରୀନାଥ, ଦ୍ୱାରାହାଟ, କଟାରମଲ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଓ ବାଗେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ଦିରରେ ଅନେକ ଭଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

୧୮୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗଡ଼ୱାଲ୍‌ରେ ଗୋରଖା ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା; ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ଅଞ୍ଚଳ ନେପାଳର ଗୋରଖା ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧୀନକୁ ଆସିଲା । ୧୮୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଶେଷଭାଗକୁ ଇଂରେଜମାନେ ଗୋରଖାମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଏହାକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଦିନଠାରୁ ହିମାଳୟର ଏହି ପାର୍ବତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ବ୍ରିଟିଶ୍-ଭାରତର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ହିମାଳୟସ୍ଥ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ରାଜନୀତିକ ଇତିହାସ । ଏହାର ତରଙ୍ଗର ଆଘାତରେ ଯେ କେତେ କେତେ ସଂଘର୍ଷ ଓ ସମନ୍ୱୟ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିବ, ସେ କଥା କିଏ କହିପାରିବ ? ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯାହା ହୋଇଛି, ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କିଏ ହିନ୍ଦୁଦେବତା ବୋଲି କହେ ତ ଆଉ କିଏ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଦେବତା ବୋଲି କହେ । କିଏ ଜୈନଧର୍ମର ପକ୍ଷ ନେଇ ନାଗରା ବଜାଇ ବାହାରେ । ହୁଏ ତ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ଉପାଖ୍ୟାନ ନାନା ଶିବିରର ନାନା ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଧନ୍ଦାରେ ପକାଇ ଦେବ । କେଉଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଆଖିରେ ସେ ବୌଦ୍ଧ ବୋଲି ଦିଶିବେ ତ ଆଉ କେଉଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଆଖିରେ ସେ ହିନ୍ଦୁ ପରି ଦିଶିବେ । ଜନ ବିଶ୍ୱାସର ଆଖିରେ ସେ ହିନ୍ଦୁ ନୁହନ୍ତି କି ବୌଦ୍ଧ ନୁହନ୍ତି । ସେ କେବଳ ଦେବତା । ଏତେ ବାଟର ପଥଶ୍ରମ କରି ଯେଉଁମାନେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି, ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ହିସାବରେ

ଙ୍କ ବୌଦ୍ଧ ହିସାବରେ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ ସେମାନେ କେବଳ ବିଶ୍ୱାସୀ ଦର୍ଶନାକାଙ୍କ୍ଷୀ ହିସାବରେ ଆସନ୍ତି ।

ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବଦ୍ରୀନାଥରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଭଗବାନ ନାରାୟଣଙ୍କ ନାମରେ ପୂଜା ଦେବାର ବିଧାନ କରିଥିଲେ । ଜୈନମାନେ କୁଆଡ଼େ ଏହି ବଦ୍ରୀନାଥ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପାରଶନାଥ ବା ଋଷଭଦେବଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏହା ସବୁପ୍ରକାରେ ପୂଜ୍ୟ; କାରଣ ପୁରାଣରେ ନାରାୟଣ, ବୁଦ୍ଧ ଓ ଋଷଭଦେବଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ତିନି ଅବତାର ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

ରାତିରେ କୀର୍ତ୍ତନମଣ୍ଡପରେ କୀର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପଟ ଖୋଲିବା ପରଠାରୁ ପୁଣି ପଟ ପଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଠାରେ କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ଧୂନ୍ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ସେହି କୀର୍ତ୍ତନଗୋଷ୍ଠୀରେ ଶ୍ରୋତୃମଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ ଘଡ଼ିଏ ବସି ଆସି ଖୁବ ଭଲ ଲାଗିଲା । ସେତେବେଳକୁ ରାତି ହୋଇଯାଇଥାଏ । ମନ୍ଦିରରେ ଲୋକଙ୍କର ଭିଡ଼ ଓ କୋଳାହଳ କମ୍ ହୋଇ ଆସିଥାଏ । ପଣ୍ଡା ଓ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥାଏ । ଉପରେ ସୁନୀଳ ଆକାଶରେ ତାରାପୁଞ୍ଜ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ବୀଣା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଦ୍ୟଝଙ୍କାର ସହିତ ସମବେତ କୀର୍ତ୍ତନ ଖୁବ ମନୋରମ ବୋଧ ହେଉଥାଏ । ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତେ ଧୂନ୍ ସହିତ ପାଳି ଦେଉଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଭୋଳ ହୋଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତି । ଏହିପରି ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ଘଡ଼ିଏ ନୀରବରେ ବସି ଆସିବାରେ ପ୍ରକୃତରେ ଅନେକ ଶାନ୍ତି ନିହିତ ରହିଛି । ଧର୍ମ ଯେ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ, ଜୀବନର ସାମାଜିକ ସ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମର ଯେ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଛି, ସବୁରି ସହିତ ଏହିପରି ଏକ ଧର୍ମ-ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିଥିବାବେଳେ ହିଁ ସେହି କଥାର ସତ୍ୟତା ଉପ-ଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଆପେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ବଡ଼ ସହଜରେ ମିଶିଗଲା ପରି ଲାଗେ । କାହାକୁ ଗ୍ରାସ କରିବା ବା କାହାର ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିବାର କୌଣସି ଭୟ ସେତେବେଳେ ରହେ ନାହିଁ ।

ରାତିରେ ଖାଇବା କଥା । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଭୋକ ନାହିଁ, ତେଣୁ ସେ ଖାଇବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଓ ସଦନ ବଜାରକୁ ଯାଇ ଖାଇ ଆସିଲୁ । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ଗହମକୁ ଚୁଆ କହନ୍ତି । ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚୁଆ ମଞ୍ଜିକୁ ଅଟାକରି ଲୋକେ ରୁଟି ତିଆରି କରନ୍ତି । ବଦ୍ରୀନାଥର ଦୋକାନରେ ଏହି ଚୁଆରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଛଣାପାଗଦିଆ ଲଡୁ ଓ ଗଜା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ସେଇଥିରୁ ପେଟେ ଖାଇ ଆମର ଭୋଜନ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଆଜି ଶୋଇବାରେ ବିଶେଷ କିଛି ଅସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ବଦ୍ରୀନାଥର ଶୀତ ସହିପାରିବା ଭଳି ଅବଶ୍ୟ ଆମ ପାଖରେ ଯଥେଷ୍ଟ

ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବୈଦ୍ୟମହୋଦୟ ଆମ ପାଇଁ ଗୁରଣ୍ଠା ଶେଯ ଓ ଗୁରଣ୍ଠା କମ୍ବଳ ପଠାଇ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମନେ ମନେ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ଜଣାଇ ଆମେ କୁଆଡେ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ, କିଛି ଜାଣିହେଲା ନାହିଁ ।

ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ରରେ ରାତ୍ରି ଯାପନ,—ଜୀବନରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ସୌଭାଗ୍ୟ କ୍ୱଚିତ୍ ମିଳିଥାଏ । ଦିନମାନ ତୀର୍ଥରେ କୋଳାହଳ ଥାଏ, ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଥାଏ । ଲୋକମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ ଭିତରେ ତୀର୍ଥର ଅସଲ ପ୍ରକୃତିଟି ମୋଟେ ଧରାପଡ଼େ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିର କେବଳ ମନ୍ଦିର ପରି ଦିଶେ, ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ାକ କେବଳ ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ମନଟା ମଧ୍ୟ ତୀର୍ଥକାକ ପରି ବେଶି ଦେଖିବ, ବେଶି ବାନ୍ଧି ନେବ ବୋଲି ବାଉଳା ହୋଇ ଏଠି ସେଠି ଅଣ୍ଡମାରି ବୁଲୁଥାଏ । ଦଉଡ଼ଧାପଡ଼, କର୍ମବନ୍ଧ, ସବୁ ତୁଲାଇ ତୁଲାଇ ମୁଣ୍ଡ ଗରମ ହୋଇଯାଏ । ଭଗବାନଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରାତି ହେଲେ ତୀର୍ଥ ତାର ଆପଣା ରୂପରେ ମାନସନେତ୍ରର ସମ୍ମୁଖରେ ବିଭାସିତ ହୋଇଉଠେ । ଦିନର ତୀର୍ଥଦର୍ଶନରେ ଆତୁର ଆସକ୍ତି ଭରି ରହିଥାଏ । ରାତିର ତୀର୍ଥ ମନର ପାତ୍ରକୁ ଶାନ୍ତରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଇଯାଏ । ଏକ ଅପୂର୍ବ ବୈରାଗ୍ୟର ଅନୁଭୂତି ମିଳେ, ଯେଉଁ ବୈରାଗ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବିଭକ୍ତ କରେ ନାହିଁ, କାହାରିଠାରୁ ଡୋର ଛିଡ଼ାଇ ଏକ ଅହଙ୍କାରୀ ନିର୍ବାସନକୁ ନେଇ ଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ବୈରାଗ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଶୂନ୍ୟ କରି ତାହାରି ଭିତରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ସ୍ଥାନ କରି ଦେଇଯାଏ । ଏହି ଆକାଶ, ଏହି ପାହାଡ଼, ଏହି ପୃଥିବୀର ଚଳନ୍ତା ଅଚଳନ୍ତା ସମସ୍ତେ ସେତେବେଳେ ଆପଣା ଭିତରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ମିଳେ । ମୂର୍ତ୍ତିର କାୟାଭେଦ କରି କେତେ ସତ୍ୟ ଓ କେତେ ତୀର୍ଥ ଝଲକି ଉଠେ । ମନ୍ଦିରର ଶରୀର ଓ ଗଠନ ଭେଦ କରି କେତେ ଆଗ୍ରହ ଓ କେତେ ଗୀତ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରେ । ସେତେବେଳେ ଆପଣା ଭିତରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦର୍ଶନ ହୁଏ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜରିଆରେ ସତ୍ୟର ଦର୍ଶନ ହୁଏ ।

ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଦିନବେଳେ ଯେତେଥର ଯାଇଛି, ସେତେଥର ମନ ଛଟିପିଟି ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଉଠିଛି । ସବୁପ୍ରକାରର ଧର୍ମରୁ ବୈରାଗ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସତେ ଯେପରି ଭିତରୁ କିଏ ବିକଳ ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଛି । ମନ ଭିତରେ ନାନାପ୍ରକାର ଘଣ୍ଟା ଓ ଶଙ୍ଖ ନାନା ଯୁକ୍ତିର ବାହନ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଆଗଭର ହୋଇ ଆସିବାକୁ ବାହାରିଛି । କିନ୍ତୁ ରାତିରେ ସେହିସବୁ ବେଢ଼ା ଭିତରେ ବସି ମୁଁ କି ଶାନ୍ତି ପାଇଛି, ତୀର୍ଥ ଭିତରେ ମୁଁ କି ସାର୍ଥକତା ଅନୁଭବ କରିଛି ! କୋଉଠି ବତିଟିଏ ନିସ୍ପନ୍ଦ ହୋଇ ଜଳୁଛି, ଏକା ଧ୍ୟାନରେ କୋଉଠି କିଏ ପୁରାଣ ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଅନ୍ୟମାନେ

ନିସ୍ପନ୍ଦ ରହି ତାହା ଶୁଣିବାରେ ମଗ୍ନ ରହିଚନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନର ଫଳ ଲାଭ କରିଚି, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ସରସ ଓ ସମର୍ପିତ ମନରେ ମୁଁ ସଂସାରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଇଚି ।

ସକାଳୁ ଉଠି ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ପୁଣି ତପ୍ତକୁଣ୍ଡକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଦଉଡ଼ିଲୁ । ଡେରି ହୋଇ ଯାଉଚି ବୋଲି ସଦନର ବାପା ଯେତେ ତାଗିଦା କରି କହୁଥାନ୍ତି, ତପ୍ତକୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରି ଉପରକୁ ଉଠିବା ଲାଗି ଆମେ ସେତିକି ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରୁ-ଥାଉ । ଏଠାରେ ସ୍ନାନ କରିବା ବଡ଼ ଆରାମଦାୟକ । ଉଚ୍ଚ ହିମାଳୟର ଏହି ତୁଷାର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଗ୍ନି ବୋଲି ଥାନରେ ଏହି ତପ୍ତକୁଣ୍ଡ,—ବେଳେବେଳେ ମନେହେଉଥାଏ, ଯେପରି ଏହା ହିଁ ଏହି ତୀର୍ଥର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଆକର୍ଷଣ । କେଉଁ ଜୀବନରସିକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୁଏତ ପ୍ରଥମେ ଏଠାରେ ଏହି ତପ୍ତକୁଣ୍ଡର ଆବିଷ୍କାର କରିଚନ୍ତି ଓ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ତା ପରେ ଏଠି ଦେବତାର ସ୍ଥାପନା ମଧ୍ୟ କରିଚନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷର ଅନେକ ତୀର୍ଥ ପଛରେ ଏହିପରି ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ଆକର୍ଷଣ ରହିଚି । ପଥରର ଟାଣ ପରସ୍ତ ଫଟାଇ କେଉଁଠି ଝରଣାଟିଏ ବହିଯାଇଚି, ସେଠି ଶିବ-ମନ୍ଦିରର ଆପନା ଛିହୋଇଚି । କେଉଁ ନଦୀ କେଉଁଠି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରପାତ ସୃଷ୍ଟି କରି ତଳକୁ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରିଚି । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଦେବତାର ପୀଠ ନିର୍ମିତ ହୋଇଚି । ଭାରତରେ ଯେତେ ଜାଗାରେ ତପ୍ତକୁଣ୍ଡ ରହିଚି, ସବୁଠାରେ ଯାତ୍ରା ବା ମେଳା ବସିଚି, ତୀର୍ଥ ଓ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଗଢାହୋଇଚି ।

ଆଜି ଆମକୁ ଆହୁରି ଉତ୍ତରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ସଦନର ବାପା ପ୍ରଥମେ କହୁଥିଲେ, ଆଗକୁ ଆଉ ବେଶି କିଛି ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ, ରାସ୍ତା ବି ବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ । ତେଣୁ ଦୂରରୁ ଠିଆହୋଇ ସବୁ ଦେଖିନେବା, ପାଖକୁ ଯିବା ନାହିଁ । ସଦନ ଓ ମୁଁ ଜିଦ୍ ଲଗାଇବାରୁ ସେ ଶେଷକୁ ରାଜି ହେଲେ । ଆଜି ବାଟରେ କିଛି ଖାଇବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭୋକ ବେଶି କରିବ । ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଯେତେବେଳେ ଉଠି କରି ଯାଉଥିବ, ପେଟରେ ଥିବା ଖାଇବା ଜିନିଷ ସେତେ ଶୀଘ୍ର ହଜମ ହୋଇ ଯାଉଥିବ । ଖାଇବାର ଅଧ ଘଣ୍ଟାଏ ନ ଯାଉଣୁ ପୁଣି ମନେ ହେବ, ସତେ ଯେପରି ପେଟରେ ସକାଳୁ କିଛି ହେଲେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଚମୋଲିରୁ ଯେଉଁ ବୁଟଭଜା କିଣା ହୋଇଥିଲା, ତାହାକୁ ଆମେ ସାଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧିଲୁ । ଘରୁ ବାହାରିବାବେଳେ ସଦନର ଆଇ-ମାଆ ଅଟା ଓ ଚିନିକୁ ଏକାଠି ପାଗକରି ଆମ ସହିତ କିଛି ଚୁରମା ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିଲେ । ବୈଧାନିକ ଭାବରେ ବାଟରେ ତାହାକୁ ଖାଇବାର କଥା ନ ଥିଲା । ତଥାପି ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ବାଟରେ, ବିଶେଷ କରି ଚଢ଼ାଣି ବାଟରେ ତାହାକୁ ମୁଠାଏ ମୁଠାଏ ପାଟିରେ

ପକାଇବାରେ ବେଶ୍ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲୁ । ଚଟି ଅନେକ ଦୂର । ଉଠାଣି ବାଟ । ଭୋକରେ ପେଟ ଜଳିଲାଣି । ଅତି ନିକଟରେ ଆପଣା ପିଠି ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ବୋଝରେ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥର ପ୍ରଲୋଭନ ଏଡ଼ିବା ଲାଗି ମୁଁ ଆଉ ସଦନ ଆଦୌ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲୁ । ତେଣୁ ତାହାର ପରିମାଣ ଦିନକୁ ଦିନ କମ୍ ହେବାରେ ଲାଗିଥିଲା । ଯେତିକ ବାକି ଥିଲା, ଆଜି ସେତିକ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଆମେ ବାଟ ପାଇଁ ବାନ୍ଧିଲୁ । ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରୁ ଗିଲାସେ ଲେଖାଏଁ ଚାହା ପିଇ ଆମେ ବାଟକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ଏଠାରେ ଚାହା ଗିଲାସକର ଦାମ ତିନି ଅଣା । ଶୁଣିଲି, ଦୁଧର ସେର କୁଆଡ଼େ ତିନି ଟଙ୍କା । ପିଲାଦିନେ ଗୋରୁ ଚରାଇବା ଓ ଦୁଧ ଦହି ଚୋରି କରି ଖାଇଥିବା ଦେବତାର ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଭୂମି ଏହି ବଦ୍ରୀନାଥଧାମରେ ଦୁଧ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ହୋଇଯିବା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯିବା ପରେ କଲିକତାରୁ ଆସିଥିବା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ବଳିଷ୍ଠ ଯୁବକ, ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାକୁ ଆଣ୍ଠୁଯାଏ ଟେକିଦେଇ ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋସିଚନ୍ତି, ହାତରେ ବାଡ଼ି । ସେ ମଧ୍ୟ ଏକୁଟିଆ ହୋଇ ବ୍ୟାସଗୁମ୍ଫା ଓ ବସୁଧାରା ଦେଖିବାକୁ ବାହାରିଚନ୍ତି । ଆମେ ଚାରିଜଣଯାକ ବଦ୍ରୀନାଥ ଗ୍ରାମ ଉପର ଦିଗକୁ ଯାଇଥିବା ରାସ୍ତା ଧରି ଆଗକୁ ଚାଲିଲୁ । ତିବ୍ବତର ସୀମାନେଇ ଅଶାନ୍ତି ବଢ଼ିଯିବା ପରେ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଧମାଧମ ରାସ୍ତା ତିଆରି ଚାଲିଚି । ବଦ୍ରୀନାଥରୁ ମାଣା ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷର ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାସ୍ତା ଚାଲିଗଲାଣି । ରାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାଖରେ ମାଣାର ଚାଷୀମାନେ ଚାଷରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଗହମ ବୁଣା ହେଉଚି ଓ ଆଳୁ ଲଗାଯାଉଚି । ଆମେ ଆସିବାବେଳକୁ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁରେ ଗହମ କଟା ହୋଇ ବେଙ୍ଗଲା ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏଠାରେ ଜଳବାୟୁ ଅଧିକ ଥଣ୍ଡା; ତେଣୁ ଚାଷକାମ ଅନେକ ବିଳମ୍ବରେ ହୁଏ ।

ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ସମତଳ ବାଟ ଚାଲିଗଲା ପରେ ଆମେ ଅଳକାନନ୍ଦା ପାରିହୋଇ ମାଣା ଗାଆଁରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏହି ତରଫରୁ ମାଣା ହେଉଚି ଭାରତର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ସର୍ବଶେଷ ଗ୍ରାମ । ଭାରତର ସୀମାରେ ମାଣା, ନୀତି ଓ ନେଲଙ୍ଗ୍,—ଏହି ତିନୋଟି ଅଞ୍ଚଳ ହେଉଚି ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଅଞ୍ଚଳ । ନେଲଙ୍ଗ୍ ହେଉଚି ଗଙ୍ଗୋତ୍ରୀ ତରଫରେ ଭାରତ ଓ ତିବ୍ବତର ସୀମା ନିକଟରେ ରହିଥିବା ଗାଆଁ । ଯୋଶୀମଠରୁ ଉତ୍ତରପୂର୍ବକୁ ଯାଇଥିବା ବାଟଚଲା ରାସ୍ତାରେ ଗଲେ ପ୍ରାୟ ୪୫ ମାଇଲ ପରେ ନୀତି ଅଞ୍ଚଳ ପଡ଼େ । ନୀତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଚାରୋଟି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକବସତି ରହିଚି,—ବମ୍ପା, ନୀତି, ମଲାରି ଓ ଖମ୍ ଶାଲା । ଏହିସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପାହାଡ଼ୀମାନେ ଭୋଟିଆ ବୋଲି କହନ୍ତି । ମାଣାର ଅଧିବାସୀମାନେ

ହେଉଚନ୍ତି ମାର୍ଛା ଜାତିର, ଏମାନଙ୍କର ଭାଷା ହେଉଚି ମାର୍ଛା ଭାଷା । ଏହି ଭାଷାରେ ତିବ୍ବତୀୟ ଅର୍ଥାତ୍ ମାଙ୍ଗୋଲୀୟ ଶବ୍ଦ ଅନେକ ରହିଚି । ଏହି ଭାଷାକୁ ପାହାଡ଼ୀମାନେ ବୁଝିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାଣାର ବାସିନ୍ଦାମାନେ ଦେଖିବାକୁ ପ୍ରାୟ ତିବ୍ବତୀୟମାନଙ୍କ ପରି ।

ମାଣା ଗାଆଁରେ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ଖୋଲାଯାଇଚି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ରାସ୍ତାଘାଟ ଆସି ନଥିଲା, ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଅତି ଅବହେଳିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୀମାବିବାଦ ହେଲା ପରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ସରକାର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଚନ୍ତି । ରାସ୍ତାଘାଟ ଖୋଲୁଚି । ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସରକାର ନାନାପ୍ରକାର ହିତକର କାମ କରୁଚନ୍ତି । ସୀମା ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଯେ କୌଣସି ଦେଶର ଜଗୁଆଳ ପରି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅବହେଳିତ କରି ରଖିବା କୌଣସି ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ନିରାପଦ ନୁହେଁ । ଭାଗ୍ୟର କଥା ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଅନ୍ତତଃ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସରକାର ଏହି କଥା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଚନ୍ତି ।

ମାଣାଗାଆଁ ମୁଣ୍ଡରେ ନଦୀର ସଙ୍ଗମ କେଶବ ପ୍ରୟାଗ । ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ଆସି ଏଠାରେ ଅଲକାନନ୍ଦା ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଚି । ଭୀମସେନ ପୋଲ ପାରିହୋଇ ଆମେ ସେ ପାଖକୁ ଗଲୁ । ଭୀମସେନ ପୋଲ ହେଉଚି ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତିନିର୍ମିତ ପ୍ରସ୍ତର ପୋଲ । କେଉଁ ଦୂର ଅତୀତରେ ପର୍ବତ ଦେହରୁ ଏକ ବିଶାଳ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ତଳକୁ ପଡ଼ିଯାଇ ନଦୀ ଉପରେ ପୋଲ ପରି ରହିଯାଇଚି । ସେହି ପୋଲକୁ ଭୀମସେନଙ୍କର ମିସ୍ତ୍ରୀଗିରି ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ଦିଆଯାଇଚି । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ଅଞ୍ଚଳରେ ସର୍ବତ୍ର ମଣିଷର ସାଧାରଣ ଶକ୍ତିର ବାହାରେ ଯେତେ ଯାହା ତିଆରି ହୋଇଚି, ସେହି ସମସ୍ତ ହେଉଚି ଭୀମସେନର କୀର୍ତ୍ତିମତି; ଲୋକମୁଖରେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ରହିଆସିଚି । ମନୁଷ୍ୟ ଶକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ସମସ୍ତ ବ୍ୟାପାରର ପ୍ରତୀକ ହେଉଚି ବୀର ଭୀମସେନ, ଆମ ଦେଶର ପୁରାଣରେ ନେପୋଲିଅନ୍ ।

ଏଣିକି ଚାଲିବା ପାଇଁ ବାନ୍ଧିବନ୍ଧା ରାସ୍ତା କିଛି ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ୀ ଚାଲିବାଟ ଧରି ଆମେ ବାଟ ଚାଲୁଥାଉ । ଏ ପାଖରେ ସେ ପାଖରେ ପର୍ବତଖୋଲ ମାନଙ୍କରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗୁମ୍ଫା ଘରମାନ ଦେଖାଯାଉଥାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ସେଠାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଆସି ରହନ୍ତି ଓ ତପସ୍ୟା କରନ୍ତି ।

ବାଟ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ସଦନ ଓ ତାର ବାପା ଟିକିଏ ପଛରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ମୁଁ ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ଟିକିଏ ଆଗେଇ ଚାଲିଗଲୁ । ଏହି ଦୁର୍ଗମ ପଥରେ ଖଣ୍ଡେଦୂର

ଯାଇ ଗୋଡ଼ ରହିଯିବା କଥା, ଶରୀର ଥକିଯିବା କଥା । କିନ୍ତୁ ତୀରପାଖର ଦୃଶ୍ୟକୁ ହୃଦୟଭରି ଅନୁଭବ କଲା ମାତ୍ରକେ ପାଦରେ ଶକ୍ତି ଭରିଆସିଲା ପରି ଲାଗୁଥାଏ । ଆମରି ଅନେକ ଆଗରେ ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ରହି ସତେଯେପରି କିଏ ଆଗକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେଉଥାଏ । ବାଟ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଅଧିକ ପରିଚୟ ହେଲା । ମନଖୋଲା ଅନେକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ହେଲା । ଘରେ କଲିକତାରେ ତାଙ୍କର ସୁନାରୁପାର ଦୋକାନ ରହିଛି । ସେ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି, ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନର ବାପ ମଧ୍ୟ ହୋଇସାରିଛନ୍ତି । ତଥାପି ସଂସାର ପ୍ରତି ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ ହୋଇ ଆଉକିଛୁ ଅଧିକର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ସତେଇଶି ବରଷର ଏହି ଯୁବକ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ ବାହାରି ଆସିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଗଙ୍ଗୋତ୍ରୀ, ଗୋମୁଖ, ଯମୁନୋତ୍ରୀ ଓ କେଦାରନାଥ ଦର୍ଶନ କରିସାରି ବର୍ତ୍ତମାନ ବଦ୍ରୀନାଥ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଆପଣା ଘରେ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ବାପାଙ୍କର ବଡ଼ ପୁଅ । ଆଉ ଜଣେ ସାନଭାଇ ଅଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ ମିଶି ଦୋକାନ ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି, ଅନେକ ପଇସା ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଅଳ୍ପ କେତେଦିନ ତଳେ ଆପଣା ଅଂଶର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସାନଭାଇ ନାମରେ ଲେଖିଦେଇ ସେ ଏକ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ ଚିଠି ଏହି ହିମାଳୟରୁ ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଘରେ ବୃଦ୍ଧ ବାପ, ନାନା ବେମାରିରେ ପ୍ରାୟ ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ପିଲାଟି ଦିନରୁ ମାଆଙ୍କୁ ହରାଇଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଅପରିତୃପ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସେ କହିଲେ ଯେ ଏତେ ତୀର୍ଥ ବୁଲିବା ପରେ ତଥାପି ସେ କିଛି ପାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତଥାପି ଅଶାନ୍ତି ଓ ଅସନ୍ତୋଷ ପୂରିରହିଛି, ମନ ଭିତରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ଓ ଗ୍ଲାନିର ସନ୍ତାପ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କରିବାକୁ ଭାରି ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ ।

ନଦୀ ସେ ପାଖରେ ମାତାମୂର୍ତ୍ତି ମନ୍ଦିର । ଏଠାରେ ବଦ୍ରୀନାରାୟଣଙ୍କର ମାଆ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୂଜାଦି ହୁଏ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନଙ୍କର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ସତ ହୁଏ, ତେବେ ଚତୁର ବଦ୍ରୀନାଥ ଗୋସାଇଁ ଜାଣିଶୁଣି ଆପଣା ମାଆଙ୍କୁ ଏହିଠାରେ ନିର୍ବାସିତ କରି ରଖି-ଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ବାମନ ଦ୍ୱାଦଶୀକୁ ଏଠାରେ ମେଳା ବସେ । ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣରେ ମାତାମୂର୍ତ୍ତି ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ପୁରାଣର କଥା ଅନୁସାରେ ଏହି ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ହେଉଛି ସକଳ କ୍ଷେତ୍ର ଭିତରେ ସର୍ବୋ-ତ୍ତମ । ଏଠାରେ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱୀୟ ଗୋଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ସେ ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ଚଢ଼ି ସର୍ବଦା ବିଚରଣ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସି ଗୋଟିଏ ଦିନ ନାରାୟଣ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କଲେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଗରୁଡ଼ ବାହନ ଭଗବାନଙ୍କର

ଦର୍ଶନଲାଭ ହୁଏ । ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଠାରେ ଦାନ, ଯଜ୍ଞ ଓ ଉପାଧି କରନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟର ଫଳ ଶହେ କୋଟି ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିନଷ୍ଟ ହୋଇ ରହେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ବାମନ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ଦେବତାମାନେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଏଠାରେ ଭଗବାନଙ୍କର ସ୍ତବସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ।

ଏହାପରି ଆଗକୁ ଯାଉ ଯାଉ ବାଆଁ ପାଖରେ ଅଲକାନନ୍ଦା ଉପରେ ଆମେ ବରଫର ପୋଲ ଦେଖିଲୁ । ଏଠାରେ ବର୍ଷସାରା ନଦୀ ଉପରେ ଘନ ବରଫ ଏ କୂଳ ସହିତ ସେ କୂଳକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ରଖିଥାଏ । ତଳେ ଜଳଧାରା ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତରେ ତଳକୁ ବହିଯାଉଥାଏ । ବର୍ଷସାରା ଲୋକମାନେ ଏହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । କେବଳ ବର୍ଷାଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲେ ବରଫ ତରଳି ଏହି ପୋଲ ଟିକିଏ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଏହା ଉପରେ ଚାଲିକରି ଯିବା ବିପଜ୍ଜନକ ହୋଇପଡ଼େ ।

ମାଣା ଗାଆଁରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଅତିକ୍ରମ କରି ଗଲା ପରେ ବସୁଧାରା ଜଳପ୍ରପାତ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ମାଣା ଗାଆଁର କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ସକାଳୁ ଉଠି ଏଣେ ଗୋବର ଗୋଟାଇ ଆସିଥିଲେ । ଯୋଳିଟାରେ ଗୋବର ବୋହିଥାଇ କରି ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଆଁକୁ ଫେରୁଥାନ୍ତି । ଆଉ କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଗୋରୁ ଓ ଘୋଡ଼ା ଚରାଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବରଫ ଉପରି ଦେଇ ଆମେ ଆଗକୁ ଚାଲୁଥାଉ । ଚାରିପାଖର ବରଫ ଓ ବରଫାବୃତ ଗିରିଶୃଙ୍ଗର ଶୋଭା ପ୍ରକୃତରେ ଅନିର୍ବଚନୀୟ । କେତେଆଡ଼ୁ କେତେ ବରଫସ୍ରୋତ ତଳକୁ ଖସି ଆସି ଅଲକାନନ୍ଦାକୁ ପୁଷ୍ଟ କରୁଛି । ନୀଳ ଆକାଶର ପଟ୍ଟଭୂମି ଉପରେ ଶୁଭ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗିରିଶୃଙ୍ଗର ଶୋଭା ମହୋତ୍ସବ ଲଗାଇ ଦେଇଛି । ଉଠାଣି ରାସ୍ତା ଉଠି ଉଠି ମୁଁ ଶେଷରେ ବସୁଧାରାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । ମୋର ଝଣ୍ଡେଦୂର ପଛକୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବାଡ଼ି ଧରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସଦନ ଓ ତାଙ୍କର ବାପା କେଉଁ ପଛରେ ପଡ଼ିରହିଛନ୍ତି । ପଛକୁ ଅନାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ହେଉନାହିଁ । ହୁଏତ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ କେଉଁଠି ବସିଯାଇଛନ୍ତି ବା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଦୃଶ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କେଉଁଠି ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ଠିଆହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇଶହ ଫୁଟ ଉପରୁ ଦୁଇଟି ପ୍ରପାତ ଶାଖ ପର୍ବତରୁ ତଳକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ୁଛି । ପ୍ରପାତର ଶୁଭ୍ରଧାରା ତଳକୁ ଆସି ବରଫ ଜମାଟ ଭିତରେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି । ମୁଁ ସେଇଠାରେ ଅଟକିଯାଇ ଏକୁଟିଆ ବସି ଏହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ତୁଷାରାଚ୍ଛନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ସକାଳେ ମାତ୍ର କେତେ ଘଣ୍ଟା ସକାଶେ ଆକାଶ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରହେ, ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସ୍ଥିର ରହେ । କିନ୍ତୁ ସାଧୁଆବେଳ

ନ ହେଉଣୁ ପ୍ରବଳ ପବନ ବହିବାକୁ ଆରମ୍ଭକରେ ଏବଂ କୁଆଡୁ କେତେ ମେଘଖଣ୍ଡ ଆସି ତୁଷାର ଚୂଡ଼ାଗୁଡ଼ିକୁ ଚକ୍ଷୁପଥରୁ ବ୍ୟାହତ କରି ରଖେ । ଆମର ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟ ଯେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇନାହିଁ, ମେଘମାଳା ଆକାଶ ଉପରକୁ ଉଠି ନାହାନ୍ତି । ବରଫ ଓ ବରଫାଚ୍ଛନ୍ନ ଭୂମି ସହିତ ଆଗରୁ ବହୁବାର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଛି; ତଥାପି ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ପ୍ରକୃତିର ଏହି ଶୁଭ୍ର ରୂପ ମୋତେ ନାନାଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ଶୀତଋତୁରେ ଇଉରୋପରେ ସମତଳ ଭୂଇଁ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବରଫ ପଡ଼େ । ସମ୍ଭବତଃ ସେହି କାରଣରୁ ସେଠି ଖରାଦିନରେ ତୁଷାରାଚ୍ଛାଦିତ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଦେଖିଲେ ସେତେ ବିଚିତ୍ର ବା ବିଭବପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ; ମନ ଭିତରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅଭିନବ ଭାବରେ ଉଦ୍ରେକ ହୁଏନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭାରତରେ ହିମାଳୟର ପ୍ରଭାବ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର । ସମତଳ ଭୂଇଁରେ ବାସ କରୁଥିବା ଭାରତୀୟ ବାର ବାର ଏକ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଆକର୍ଷଣରେ ଅଭିଭୂତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ହିମାଳୟକୁ ଧାଇଁ ଆସେ । ତୀର୍ଥ-ଯାତ୍ରୀ ଏହାକୁ ଧର୍ମର ଭୂମି ମନେକରି ଆସେ, ଦାର୍ଶନିକ ଏହାକୁ ଦିବ୍ୟଦର୍ଶନର ପ୍ରେରଣା-ପୀଠ ମନେକରି ଆସେ, ବୀତରାଗୀ ବୈରାଗୀ କିଅଣ ନ ପାଇଥିବାର ଅସନ୍ତୋଷରେ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଏହି ହିମାଳୟରେ ସବୁ ପାଇବି ବୋଲି ଅଭିଳାଷ ବାନ୍ଧି ଏଠାକୁ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଆସେ । ଶିଳ୍ପୀ ଆଖି ଖୋଲି ଏହି ବିଶ୍ୱଶିଳ୍ପକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଭରି ନେବାପାଇଁ ଏଠାକୁ ଆସେ । କବି ତାର ସରସ୍ୱତୀ-ଆଶୀର୍ବାଦର ଭାଗୀରଥୀ-ଧାରାକୁ ଏହି ହିମାଳୟକୁ ଆସି ହିଁ ଆବିଷ୍କାର କରେ ।

ମୁଁ କେବେ କାଶ୍ମୀର ଯାଇନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ କାଶ୍ମୀର କହିଲେ ଅନେକେ ଶ୍ରୀନଗର ସହର ଓ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହ୍ରଦରେ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ବୁଝନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ମନେହୁଏ ନାହିଁ । କେଜାଣି କାହିଁକି, କାଶ୍ମୀର ଯିବାଲାଗି ମୁଁ ମନ ଭିତରେ କେବେହେଲେ ଖୁବ୍ ବେଶି ଆକର୍ଷଣ ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ । ହଁ, ଶ୍ରୀନଗର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଗରର ବହୁ ଦୂରକୁ ଆହୁରି ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଯଦି କେବେ ଯିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିବ, ତେବେ ମୁଁ ସେହି ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆମନ୍ତ୍ରଣ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବି ।

ସେଦିନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖା ପଢ଼ୁଥିଲି । ହିମାଳୟ ବିଷୟରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କାଶ୍ମୀରର ହିମଗିରି ଦର୍ଶକ ମନରେ ଶୃଙ୍ଗାରରସର ଉଦ୍ରେକ କରେ, ମଣିଷର ମନରେ ଏକପ୍ରକାର ମତ୍ତତା ଆଣିଦିଏ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର-ଖଣ୍ଡର ଶ୍ୱେତାଭ ଭୂମି ମନ ଓ ହୃଦୟକୁ ଶାନ୍ତରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ଦେଇଯାଏ । କାଶ୍ମୀରର ପର୍ବତଶୋଭା କାହିଁକି ମଣିଷକୁ ଚଞ୍ଚଳ ଓ ଉତ୍ତେଜିତ କରାଏ, ମୁଁ ସେକଥା କହିପାରିବି ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ହିମାଳୟ ଯେ ମନ ଭିତରେ ଏକ

ଶାନ୍ତ ଓ ପ୍ରସନ୍ନ ଭାବ ଆଣିଦିଏ, ମୋର ଅନୁଭୂତିରୁ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଏହି କଥା କହି-ପାରିବି । ହିମାଳୟ କହିଲେ କାରାକୋରମଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁଯୋଜନବ୍ୟାପୀ ଗିରିଶ୍ରେଣୀକୁ ବୁଝାଏ । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଅଞ୍ଚଳଟା ଭିତରେ କାହିଁକି ସବୁ ତୀର୍ଥ ଓ ସବୁ ପୀଠର ସ୍ଥାପନା ହୋଇଚି, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଶିବ, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଦୁର୍ଗା କାହିଁକି ଏହି ପ୍ରଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦିଗ୍‌ପାଳ ପରି ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି, ସେହି କଥା ପ୍ରକୃତିରେ ବିଚାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଦାର୍ଜିଲିଂ ଓ କାଲିମ୍‌ପଙ୍ଗ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ, କିନ୍ତୁ ସେଠାକୁ କୌଣସି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ତୀର୍ଥକରି ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ସଦନ ଓ ସଦନର ବାପା ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଆଗରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲେ । ବସୁଧାରାର ବରଫଶଯ୍ୟା ଅତିକ୍ରମ କରି ମୁଁ ସେ ପାଖକୁ ବାହାରିଲି । ବରଫ ତଳେ ପାଣିର ଧାରା ବହିଯାଉ-ଥାଏ । ତେଣୁ ବରଫ ଉପରେ ଚାଲି କରିଯିବା ଆଦୌ ନିରାପଦ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମୁଁ ସେ ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲି । ମୋ ପଛରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ଆସୁଥାନ୍ତି ବାଡ଼ି ଟିପି ଟିପି ଯାଉଥାନ୍ତି । ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ଗୋଡ ଖସି-ଗଲା ଓ ସେ ବରଫରେ ବଡ଼ ଅଶୋଭନୀୟ ଭାବରେ କିଛି ଦୂର ତଳକୁ ଖସିଯାଇ ଗୋଟାଏ ପାଖକୁ ଲାଖିଗଲେ । ମୁଁ ପୁଣି ସେଠାକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଉପରକୁ ନେଇ-ଆସିଲି । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଘଟଣାଟି ଘଟି ମୋର ଆଗକୁ ଯିବାର ଯୋଜନାକୁ ମାଟି କରିଦେଲା । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଆଉ ଆଗକୁ ଗଲେ ଅନେକ ବିଳମ୍ବ ହେବ । ବସୁଧାରା ତ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ, ତେଣୁ ଆମେ ଆଉ ଆଗକୁ ଯିବା କାହିଁକି ? ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବୋଲି ମାନି ରହିଲି ।

ବରଫ ଭିତରେ ଅରାଏ ଅଣଓସାରିଆ ଜାଗା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଚି । ସେଇଠି ପଥରର ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ବସୁଧାରାର ଜଳସ୍ରୋତ ହଠାତ୍ ବାହାରକୁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ପୁଣି କିଛିଦୂର ପରେ ହଠାତ୍ ବରଫ ଭିତରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ବହିଯାଉଚି । ସଦନର ବାପା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହିଠାରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ କହିଲେ । ସେ ମନ୍ତ୍ରପାଠ କରୁଥାନ୍ତି । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଆମେ ହାତଗୋଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ ଧୋଇପକାଇ ତୀର୍ଥସ୍ନାନର ପୁଣ୍ୟ ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତି ଅର୍ଜନ କଲୁ । ସେହି ଜଳକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶରୀର ଭିତରଯାକ କେମିତି ହୋଇଗଲା ପରି ଲାଗୁ-ଥାଏ । ବାହାରର ଝାଣ ଖରା ଆଶ୍ୱସ୍ତି ଦେବାରେ କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରୁ ନଥାଏ ।

ସନତ୍କୁମାର ସଂହିତାରେ ବସୁଧାରାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ କଥା କୁହାଯାଇଚି । ବସୁଧାରା ହେଉଚି ଅତି ପବିତ୍ର ଓ ସ୍ମରଣୀୟ ସ୍ଥାନ । ଏହି

ସ୍ଥାନରେ ପୂର୍ବକାଳରେ ଅଷ୍ଟବସୁ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ତପସ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରି ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଥିବା ଧର୍ମଶିଳା ହେଉଛି ବିଶେଷ ଭାବରେ ପବିତ୍ର । ଏହି ଧର୍ମଶିଳା ଉପର ଦେଇ ଉପରୁ ଜଳଧାରା ବହିଆସୁଛି । ଯେଉଁମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସଂଯତ ଭାବରେ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଆପଣାର ଦାମ୍ପତ୍ୟଜୀବନ ଯାପନ କରିଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଆସି ଏଠାରେ ଠିଆହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜଳଧାରା ପତିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପାପୀ ବା ଦୂଷିତ କୁଳର କେହି ଆସିଲେ ଧାରା ପତିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧର୍ମଶିଳା ଉପରେ ବସି ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟବାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଠାରେ ନାରାୟଣ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଅକ୍ଷୟ ପୁଣ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇ ପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଦରିଦ୍ରତା ଦୋଷ ଖଣ୍ଡନ ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଏକ ଦୂରୂହ ଦୁର୍ଗମ ସ୍ଥାନକୁ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ଆଣି ଭୋଜନାକାଙ୍କ୍ଷୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଡକାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇ ପାରିବା କେବଳ ଧନୀଲୋକ ପକ୍ଷରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ, ଦରିଦ୍ର ଲୋକ କୁଆଡ଼ୁ ଏତେ କଥା କରିପାରିବ ? ତେଣୁ ଦରିଦ୍ରର ଦରିଦ୍ରତା ଦୋଷ ଖଣ୍ଡନ ହେବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠୁଛି କୁଆଡ଼ୁ ?

ଗାଧୋଇ ସାରି ପୁଣି ସମସ୍ତେ ଆସି ବରଫ ଉପରେ ବସିଲୁ । ସେହି ପରିବେଶ ଭିତରେ ହଠାତ୍ ଆପଣାକୁ ଧନର ଆଲୁଅ ସହିତ ଏକାକାର ହୋଇଗଲା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ । ସଦନର ବାପା, କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଏହି ବାଟେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏହି ରାସ୍ତାରେ ଆହୁରି ଉପରକୁ ଗଲେ ପଡ଼ିବ ଅଲକାପୁରୀ, ତା ପରେ ଚକ୍ରତୀର୍ଥ, ତା ପରେ ସତୋପନ୍ଥ ଓ ତା ପରେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ରାସ୍ତାରେ କେବଳ ବରଫ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିବ, ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ଯିବା ଅସାଧ୍ୟ । ସେପ୍ଟେମ୍ବର ଆଡ଼କୁ ବରଫ ତରଳି ରାସ୍ତା ଟିକିଏ ଅଧିକ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଗଲେ ଯିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ।

ସତୋପନ୍ଥ ହେଉଛି ବଦ୍ରୀନାଥଠାରୁ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଅଠର ମାଇଲ ବାଟ । ପାର୍ବତୀୟ ଉପତ୍ୟକା ଭିତରେ ଏଠାରେ ଏକ ମୂତ୍ତ୍ରୀଣ୍ୟ ସରୋବର ରହିଛି । ତାହା ପାଖରେ ତିନୋଟି ଘାଟ,—ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱର ଘାଟ । ମାଣାଗାଆଁର ଲୋକମାନେ ଏହି ସରୋବରକୁ ଅତି ପବିତ୍ର ବୋଲି ମାନନ୍ତି ଏବଂ ମୃତ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥିକୁ ଏହିଠାରେ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଅନେକ ବର୍ଷରେ ଥରେ ଗାଆଁର ସବୁ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅସ୍ଥି ଏକତ୍ର କରି ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ବଳବାନ୍ ଲୋକଙ୍କର ହାତରେ ତାହାକୁ ସତୋପନ୍ଥ ପଠାଇ ଦିଆଯାଏ । ଅସ୍ଥି ନେଇ ଗଲାବେଳେ ଗାଆଁର ସବୁ ଲୋକ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଏମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତି । କାରଣ ଅଗମ୍ୟ ପଥରେ ତଥାପି ପଥ କାଟି

ଅଗ୍ରସର ହେଉ ହେଉ ଏହି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ବରଫର ପିଚ୍ଛିଳ ପଥ, ପ୍ରବଳ ଝଡ଼-ତୋଫାନ, ଖାଦ୍ୟାଭାବ,—ଏହିପରି ନାନା କାରଣରୁ ଏମାନେ ଜୀବନ ହରାଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ଏମାନେ ଜୀବନ ନେଇ ଫେରି ଆସିବେ ବୋଲି ଆଉ କାହାରି ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥାଏ । ଅନ୍ତତଃ ସତୋପନ୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ସରୋବରରେ ଅସ୍ଥି ବିସର୍ଜନ କରିଦେଇ ପାରିଲେ ତାହା ହିଁ କେତେ ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ମାଣା ଗାଆଁର ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଅନେକ ସମୟରେ ବାଟ ବାଉଳା ହୋଇ ଏହି ଲୋକମାନେ ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବାବେଳେ ହୁଏ ତ ସତୋପନ୍ଥରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବା କୌଣସି ଦେବତା ଏମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ବେଶରେ ଦେଖାଦେଇ ବାଟ ପାରକରାଇ ନେଇଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଘଟିବା, ସେହି ଲୋକମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।

ଏଥର ଭୋଜନ । ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିବା ବୃଟଭଜା ଓ ଚୁରମାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଲା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ଆପଣା ସାଙ୍ଗରେ ଆଣିଥିବା ପୁରି, ତରକାରି ଓ ପେଡ଼ାକୁ ମଧ୍ୟ ବାହାର କରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଲେ । ତା ପରେ ଘଡ଼ିଏ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ବସି ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗୁହାପାଖର ପ୍ରାକୃତିକ ମହିମାକୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ଜୀବନରେ ଏପରି ସୁମୁହୂର୍ତ୍ତ ସବୁବେଳେ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ତା ପରେ ଯୋଉ ବାଟରେ ଯାଇଥିଲୁ, ସେହି ବାଟରେ ଫେରି ଆମେ ମାଣା ଗାଆଁରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ହୋଇଯିବଣି । ଗାଆଁ ମଝିରେ ବହିଯାଇଥିବା ପାଣିଧାର ପାଖରେ ଗାଆଁର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପଶମ ସଫା କରୁଥାନ୍ତି । ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଆଉ ଦଳେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଗରା ଧରି ଅଇଁଠାବାସନ ମାଜିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି ଓ ଘରକରଣାର ନାନା ଗପ ଯୋଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଓ ଦେହରେ ନାନାପ୍ରକାର ଗହଣା ଭର୍ତ୍ତିହୋଇ ରହିଥାଏ । ମୁଁ ସଦନର ବାପାଙ୍କୁ ଡ଼ାକିକରି କହିଲି, ଆପଣ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରନ୍ତୁ, ଫଟୋ ନେଲେ ସେମାନେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି କରିବେ ନାହିଁ ତ ? ସଦନର ବାପା ଯାଇ ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ, ନାଇଁ, ଆମରି ଫଟୋ ନିଅ ନାହିଁ । ତୁମେ ଫଟୋ ନେଇଗଲେ ଆମରି ଆୟୁ କମ୍ ହୋଇଯିବ । ନିରାଶ ହୋଇ ଆମେ ପୁଣି ଆମର ବାଟ ଧରିଲୁ ।

ମାଣା ଗାଆଁ ଉପରେ ପର୍ବତ ଦେହରେ ବ୍ୟାସଗୁମ୍ଫା । ସେହିଠାରେ ବସି କୁଆଡ଼େ ବ୍ୟାସଦେବ ମହାଭାରତ ସମେତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣର ଲେଖା ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଉତ୍ସାହୀ ଐତିହାସିକ ହୁଏ ତ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ

ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିବେ । ସେମାନେ କହିବେ ବ୍ୟାସଦେବ ଶଙ୍ଖ ଓ କୋଏଲ୍ ନଦୀର ସଙ୍ଗମ ପାଖରେ ବସି ମହାଭାରତ ଲେଖିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଇଟା ମଧ୍ୟ କେବଳ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ଇତିହାସ ନୁହେଁ ।

ବଦ୍ରୀନାଥରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ଦିନ ଦୁଇଟା ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଧାମରେ ପ୍ରବେଶ କରୁକରୁ ବାଆଁ ପାଖକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ଅଲକାନନ୍ଦାର ତଟ ଉପରେ ଦିବ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ଚାଲିଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପରମ ତୃପ୍ତି ସହକାରେ ଭୋଜନ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ମୋର କୌତୂହଳ ନିବାରଣ କରି ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଏଠାରେ ବ୍ରହ୍ମକପାଳ । ଏଠାରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେଲେ ପିତୃପୁରୁଷ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବସନ୍ତି । ତେଣୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ଏହିଠାକୁ ଆସି ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ ଭାବିଲି, ବଡ଼ ବଡ଼ ସେଠମାନେ ହିଁ ଏହି ମହାର୍ଘ ଶ୍ରାଦ୍ଧାନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉଥିବେ । ଆପଣା ଜୀବନକୁ ସବୁ ନ୍ୟାୟ ଓ ସବୁ ଲୋକାଚାରରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ କରି ସେମାନେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି, ସେହି ଅର୍ଥରେ ଏଠାରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେଇ ସେମାନେ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ପଠାନ୍ତି । ଗୟାରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବାର ଶାସ୍ତ୍ରାଚାର ରହିଛି, ପ୍ରୟାଗରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମକପାଳରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ପାଇଁ ସତ୍ୱର ବାଟ ଫିଟିଯାଏ । ଆମର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କଳ୍ପନାରେ ମଧ୍ୟ ମାଛଗାଡ଼ି, ଜନତାଗାଡ଼ି, ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଗାଡ଼ି ଓ ଡାକଗାଡ଼ିର ଚମତ୍କାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି ।

ସଂସ୍କୃତ ସଂହିତା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ବ୍ରହ୍ମକପାଳର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଉପାଖ୍ୟାନ ରହିଛି । ଥରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅତିଥି ହୋଇ ସେ ସେଠାରେ ତିନି ଦିନ ରହିଲେ । ଅନେକ ଆଦର ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ବ୍ରହ୍ମା ତାଙ୍କର ସତ୍କାର କରିଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଦିନ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେବାଲାଗି ମହାଦେବ ଭିତରକୁ ଗଲେ । ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଆପଣାର କନ୍ୟା ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ କାମୋନ୍ମତ୍ତ ନୟନରେ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି । ମହାଦେବ କିପରି ଏତେବଡ଼ ଏ ଅନ୍ୟାୟ ସହିପାରନ୍ତେ ? କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକୁ ଦୁଇ ଗଡ଼ କରି କାଟିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ କି ବିଚିତ୍ର କଥା ! ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଛିନ୍ନ-ମସ୍ତକ ଆସି ମହାଦେବଙ୍କର ତ୍ରିଶୂଳରେ ଲାଗି ରହିଲା । ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଶିବ ତାହାକୁ ଛଡ଼ାଇବାକୁ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, କିନ୍ତୁ ବିଫଳ ହେଲେ । ଶେଷକୁ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସ୍ତବସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସେଇଠୁ ବିଷ୍ଣୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ, ତୁମେ ମୋର ପ୍ରିୟକ୍ଷେତ୍ର ବଦ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କର । ସେଠାରେ

ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ହିଁ ତୁମର ତ୍ରିଶୂଳରୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମସ୍ତକ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯିବ । ଆଦେଶ ପାଳନ କରି ମହାଦେବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଦ୍ରୀଧାମରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ତ୍ରିଶୂଳରୁ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଛିନ୍ନମସ୍ତକ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମାକପାଳ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ରହିଲା ।

ଆପଣାର ବଂଶଧରମାନେ କେବେ ଆସି ପିଣ୍ଡଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବେ ବୋଲି ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ତେ ପିତୃପୁରୁଷମାନେ ଏହି ବ୍ରହ୍ମକପାଳରେ ଅପେକ୍ଷାକରି ରହିଥାନ୍ତି ଏବଂ ପିଣ୍ଡ ପାଇସାରି ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବୈକୁଣ୍ଠଧାମକୁ ଗମନ କରନ୍ତି— ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହିପରି ଲେଖାହୋଇ ରହିଚି । ତେଣୁ ଏଠାରେ ବିଧିମତ ପିଣ୍ଡଦାନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତା ହେଲେ ପିତୃବଂଶ, ମାତୃବଂଶ, ଗୁରୁ, ଶ୍ୱଶୁର, ବନ୍ଧୁ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବଂଶର ଯେଉଁମାନେ ଆପଣାର କର୍ମ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଯୋନିରେ ବିଚରଣ କରୁଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ବା ଉଦ୍ଭିଦର ଯୋନିରେ ରହିଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷୟ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଲାଭ କରନ୍ତି । ଏହି ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନରେ ଥରେ ପିଣ୍ଡ ଦେଇଗଲେ ଗୟା ଓ ପ୍ରୟାଗ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପିଣ୍ଡ ଦେବାର ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହେ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଠିଆହୋଇ ମୋର ଅମୁକ ଅମୁକ ପିତୃପୁରୁଷଗଣ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ, ଏହି କଥା ଥରେ ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ସେମାନଙ୍କର ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ସଦ୍‌ଗତି ହୋଇଯାଏ । ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖୁଆଇଲେ ତ ସଦ୍‌ଗତି ନ ହେବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ରହେ ନାହିଁ ।

ବସାଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ଭୋକରେ ପେଟ ଜଳିଲାଣି । ସକାଳେ ବସୁଧାରା ଦେଖିବା ଲାଗି ବାହାରିବାବେଳେ ସଦନର ବାପା ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଦେଇ ମନ୍ଦିରରେ ଅନ୍ନପ୍ରସାଦର ବରାଦ କରି ଯାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାକୁହିଁ ପ୍ରସାଦ ମନେକରି ଉଦରସ୍ଥ କରିବାକୁ ହେଲା । ଗ୍ରେଟ ପିତଳ ହାଣ୍ଡିରେ ହାଣ୍ଡିଏ ଅରୁଆ ଭାତ, ଲୁଣରେ ଆଳୁ ପତ୍ର ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ଏବଂ ବେସନରେ ଦହିର ପରଖ ଦେଇ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଏକ ସ୍ୱାଦମୁକ୍ତ କଢ଼ି । ବଦ୍ରୀନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ରୋଷେଇଘରେ ସ୍ୱୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ରୋଷେଇ କରନ୍ତି ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି । ପ୍ରସାଦ ଖାଉ ଖାଉ ମୁଁ ଭାବିଲି, ବଦ୍ରୀନାଥଧାମର ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆମ ପୁରୀ ବା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ସୁଆରୁଣୀଆମାନଙ୍କର ସଣୁଣା ଅନେକ ବେଶି, ରନ୍ଧା ଅଧିକ ସୁଆଦ ।

ଠିକ୍ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପରି ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ ମଧ୍ୟ ଆଟିକା ଭୋଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ସ୍ଥାନୀୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଆଟିକାଭୋଗ

ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ରୋଷେଇଘର । ଏଠାରେ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ଅନ୍ନପ୍ରସାଦର ଭୋଗ ଲାଗି ହୁଏ । ଦାମ୍ ଅନୁସାରେ ଆଟିକା ବା ଥାଳିରେ ଅନ୍ନଭୋଗ ମିଳିପାରିବ । ଯିଏ ଆଗରୁ ଟଙ୍କା ଜମା କରିବ, କେବଳ ସେହି ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ଭୋଗ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରସାଦ ପାଇପାରିବ । ଅବଶ୍ୟ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ବିତରଣ କରାଯିବା ପାଇଁ ଏଠାରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ପଂକା ଖେଚୁଡ଼ିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଖେଚୁଡ଼ି ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଭୋଗ ଲାଗିବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଆଟିକା ଭୋଗ ପାଇଁ ସକାଳୁ ଦଶ ଟଙ୍କା ଜମା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । କିନ୍ତୁ ନାନା ବାବଦକୁ ପଇସା କଟି କଟି ଶେଷକୁ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ପିତଳ ଥାଳିରେ ଦେଢ଼ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଥାଳିଏ ଭାତ ଓ ହଳଦୀବର୍ଣ୍ଣର ଡଙ୍କାଏ ଖେଚଡ଼ି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆମେ ପୁଣି ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ଯାଇଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ଆହୁରି ଦୂରକୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ଖୋଦ୍ ବଦ୍ରୀନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଥିବା ସିନ୍ଦୂରବୋଳା ଗ୍ରେଟ ବଡ଼ ନାନାବିଧ ଦେବତା ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ପାଖରେ ଦିନଯାକ ଯେତେ ନୂଆଁପଇସା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୁଦ୍ରାର ନୈବେଦ୍ୟ କରାହୋଇଥାଏ, ଯେତେ ଅଳଙ୍କାରରେ ଭେଟି ଲାଗି ହୋଇଥାଏ, ମନ୍ଦିରର କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବେଢ଼ା ଦୁଆରେ ଗଦୀ ପକାଇ ବସି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତାହାର ହିସାବ କରନ୍ତି । ଅନେକ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ପଇସାତକ ଗଣି ଓ ଅଳଙ୍କାର ଗୁଡ଼ିକୁ ଓଜନ କରି ସେମାନେ ଖାତାରେ ଲେଖି ରଖନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କର ଦୋକାନରେ ଏହିପରି ଭାବରେ ଦିନ ଦିନର ରୋଜଗାର ଲେଖାପଢ଼ି ହୋଇ ରହେ ।

ଧର୍ମମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁଠି ଧର୍ମ ନାମରେ ବ୍ୟବସାୟ ଚାଲେ, ସେଠାରେ ଧର୍ମଜୀବନର ଇତିଶ୍ରୀ ଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କର ପାଦଛ ଉପରେ ଆପଣାର ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ କିଛି ଦେଇ ପାରିଲେ ବିଚାରି ଭକ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ କିଛି ଦେଲି ବୋଲି ଏକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଲାଭ କରିଥାଏ । ଯିଏ ଯେତେ ବେଶି ଦିଏ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ଦେଲି ବୋଲି ସିଏ ହୁଏ ତ ମନ ଭିତରେ ଏକ ପ୍ରକାର ପରିତୋଷ ପାଏ । ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ତୀର୍ଥର କଉଡ଼ି ଦେଇ ଦେବତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବା ଲାଗି କେତେ ଯାତ୍ରୀ ହୁଏ ତ ବରଷଯାକ ପେଟରୁ ଓ ଦେହରୁ କାଟି ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖନ୍ତି । କାହାର ବଳଦ ବିକା ହୁଏ ତ କାହାର ଗହଣା ବନ୍ଧା ପଡ଼େ । ତଥାପି ମୁଁ କହିବି,—ଏଥିରେ ଧର୍ମଭାବ କମିଯାଏ, ବଢ଼େ ନାହିଁ । ମଣିଷ ଭିତରେ ରହିଥିବା ସତ୍ୟର ମୁଖ ଏହାଦ୍ୱାରା ହିରଣ୍ମୟ ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦହୋଇ ରହେ; ସତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମର ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଧର୍ମଦ୍ୱାରରେ ଠିଆହୋଇ ଦେବତାଙ୍କୁ

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ଲାଗି କିଛି ଦେଇଆସିବା, କିଛି ପଇସା, କିଛି ଅଳଙ୍କାର, କିଛି ବଳି ବା ଭେଟି ସମର୍ପଣ କରିଆସିବା, ଦେବତାର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଶଙ୍ଖମର୍ମର ପଥର ବସାଇ ସେଥିରେ ଆପଣାର ନାମ ଖୋଦିତ କରାଇବା,—ଏହିପରି ଆଚରଣ କରିବାକୁ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଲକ୍ଷପତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକେ ଧର୍ମ ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ତଥାପି ମୁଁ କହିବି, ଏହାଦ୍ୱାରା ଧର୍ମର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ, ହ୍ରାସ ହିଁ ହୁଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦୁଆର ଖୋଲେ ନାହିଁ, ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିର ବିକାଶ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଣିଷ ଏହି କଥାକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥାଏ । ଭଗବାନ ମଣିଷର ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରହାନ୍ତି ନାହିଁ, ତା ଠାରୁ ବଳି ବା ଭୋଜ୍ୟ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନାହିଁ, ସୁନା ରୂପା ବା ପାଟଲୁଗା ଗ୍ରହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଜିନିଷ ପାଇଁ ମଣିଷର ହିଁ ଲୋଭ ଥାଏ; ମଣିଷ ହିଁ ଏସବୁ ଜିନିଷକୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସମ୍ପଦ ବୋଲି ମନେକରେ; ଭଗବାନ୍ ନୁହନ୍ତି ।

ପଇସା ଅନୁସାରେ ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଭୋଗ ଓ ପୂଜା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ଯିଏ ଯେତେ ପଇସା ଦେଇ ପାରିବ, ସିଏ ସେତେ ବଡ଼ ପୂଜା ଦେଇପାରିବ, ସେତେ ବଡ଼ ଭୋଗ ଲଗାଇ ପାରିବ । ମନ୍ଦିର କମିଟିର ଅଫିସ୍ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ପଟା ଉପରେ ଏହି ସବୁ ଭୋଗ ଓ ପୂଜାର ଦରଦାମ୍ ଲେଖା ହୋଇ ରଖି ଦିଆଯାଇଛି । ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରରେ ଭୋଜନାଳୟ ଓ ଓ ଉପାହାର ଗୃହମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀର ଦରଦାମ୍ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଭାବରେ ପଟା ଉପରେ ଲେଖା ହୋଇ ବାହାରେ ରଖାଯାଇଥାଏ । ପାଖରେ ଯେତିକି ପଇସା ଥାଏ, ହୋଟେଲ ଭିତରେ ଠିକ୍ ସେହି ଅନୁସାରେ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ । ବଦ୍ରୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଏହି ପୂଜା ଓ ଭୋଗର ମୂଲ୍ୟପତ୍ରକ ଦେଖି ମୋର ହୋଟେଲର ଖାଦ୍ୟତାଲିକା କଥା ମନେପଡ଼ିଗଲା । ହୋଟେଲରେ ଖାଇବା ସାମଗ୍ରୀ ବିକା ହେଲା ପରି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତି ଓ ପୁଣ୍ୟ ବିକା ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ମଣିଷ ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କର ଭଣ୍ଡାରଘରର ଭାର ଆପଣା ହାତକୁ ନେଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଧର୍ମର ଠିକ୍ ଏହିପରି ଦଶା ହୋଇଯାଏ । ଖୋଦ୍ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଶିକାର ହୁଅନ୍ତି । ଧର୍ମପୀଠରେ ଧର୍ମ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇରହେ, ଭଗବାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ଭଗବାନ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ରହନ୍ତି ।

ମୂଲ୍ୟପତ୍ରକରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଦରଦାମଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲି । ଅଭିଷେକ ପୂଜା—ଟ୩୦୦ଙ୍କା, ରାଜଭୋଗ—ଟ୪୦୦ଙ୍କା, ବାଲଭୋଗ (କ୍ଷୀରଭୋଗ)—ଟ୫୦ଙ୍କା, ସହସ୍ରନାମାବଳୀ—ଟ୬୦ଙ୍କା, ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମ

ପାଠ—୫୩୦୦ଙ୍କା, ଅଷ୍ଟକୋଉସ୍ସ—୫୨୦୦ଙ୍କା, କର୍ପୂର ଅଥବା ମଙ୍ଗଳାରତ—୫୧୦୦ଙ୍କା । ଏସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠାକୁର ରଜାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦାସିଆ ବାଉରୀ ପାଇଁ ନୁହେଁ । ରାଣୀ ରାସମଣୀଙ୍କ ପାଇଁ, ରାମକୃଷ୍ଣ ପରହଂସଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ । ଧର୍ମର ଏହି ଦୁଇଟାଯାକ ରାସ୍ତା ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂସ୍କୃତରେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଆସିଚ । ଜଣେ ହାଟ ବସାଇଚ, ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରସାଦ ପାଇଚ । ଜଣେ ଆୟୋଜନରେ ଭୋଳ ହୋଇ ରହିଚ, ଆଉ ଜଣେ ଦର୍ଶନଲାଭ କରିଚ । ମର୍ମର ପଥରରେ ବେଦୀ ଗଢି ସୁନାର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଭଗବାନ ମନେକରି କେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଆପଣା ଘରେ ବନ୍ଦକରି ରଖିବାକୁ ଦମ୍ଭ କରିଚ, କିନ୍ତୁ ଗଛମୂଳରେ ବସି ହୁଏ ତ କେଉଁ ଅନିକେତ ଓ ସାଧନସ୍ଥାନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଆସି ଭଗବାନ ଧରା ଦେଇଚନ୍ତି ।

ଭକ୍ତିର ଏହି ଖଜଣାଖାନାରୁ ଆଖିବୁଲାଇ ଏ ପାଖକୁ ଅନାଇଲି । ଦେଖିଲି, ବୀର ହନୁମାନଙ୍କର ସିନ୍ଦୂରବୋଳା ବିରାଟମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ଜଣେ ଭକ୍ତ ଫୁଲମାଳ ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ । ହନୁମାନ ମୂର୍ତ୍ତିର ମୁହଁର ଫାଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଥିବା ଚିନି ମିଠାଇର ଦାନାଗୁଡ଼ିକୁ ଆପଣା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଟାଣି ବାହାର କରି ଫୋପାଡ଼ିଦେଲେ ଏବଂ ଆପେ ଭୋଗ ନିବେଦନ କରିବାକୁ ଆଣିଥିବା ଦାନାଗୁଡ଼ିକୁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ନେଇ ଲଗାଇଦେଲେ । ଆଗରୁ ହୁଏ ତ ଅଉ କେଉଁ ଭକ୍ତ ହନୁମାନ-ଭଗବାନ ଖାଇବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ପାଟି ଭିତରେ ଦାନାଗୁଡ଼ିକ ଲଗାଇଦେଇ ଯାଇଥିଲି । କାଳେ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ଯାହାର ଖାଇବେ, ତାହାର ଗାଇବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭକ୍ତଜଣଙ୍କ ହନୁମାନଙ୍କ ପାଟି ଭିତରୁ ଆଗରୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଦାନାଗୁଡ଼ିକ ଛଡ଼ାଇନେଲେ ଓ ତାହା ସ୍ଥାନରେ ଆପଣାର ଦାନାଗୁଡ଼ିକ ନେଇ ଲଗାଇଦେଲେ । ସିନ୍ଦୂରର ଅଠାରେ ସେଠାରେ ଧଳା ଦାନା ଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ଲାଗି ରହିଲା ଓ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ହନୁମାନ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଅବିକଳ ଧଳା ଧଳା ଦାନ୍ତ ପରି ଝଟକିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯେତେବେଳେ ମଣିଷର ଭକ୍ତି ଅତିରିକ୍ତ ସାଂସାରିକ ଭାବନାରେ ଦୂଷିତ ହୋଇ-ପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ଧର୍ମ ଓ ଧାର୍ମିକତାର ଏହିପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହୋଇଥାଏ ।

ଆଜି ଖରାବେଳେ ଯେଉଁ ପ୍ରସାଦଖିଆ ହୋଇଥିଲା, ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀ-ଙ୍କର ହାତର ମହିମାରୁ ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପେଟ ଭିତରେ ଜାଇ କରି ରହିଥିଲା । ତେଣୁ ରାତିରେ ଆଉ କିଛି ଖାଇବା ଦରକାର ହେଲା ନାହିଁ ।

ଆଜି ବଦ୍ରୀନାଥରେ ଶେଷରାତି । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ମଧ୍ୟ ଶେଷ ରାତି । କାଲି ସକାଳୁ ଆମର ଫେରନ୍ତି ବାଟଚାଲିବା ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଆଉ ମାସକ ପରେ ମୁଁ ପୁଣି ଆଗ୍ରାକୁ ଫେରିଯିବି । ହିମାଳୟ ଅନେକ ପଛରେ ପଡ଼ିଯିବ । ଜଗତର ନାନା

କଙ୍କାଳ ଭିତରେ ହୁଏ ତ ହିମାଳୟର ଶାନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରୂପଟିକୁ ମୁଁ ମୋର ଧ୍ୟାନ ଭିତରେ ସବୁବେଳେ ଶାନ୍ତ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ଧରିରଖି ପାରିବି ନାହିଁ । ତଥାପି ଏହି ହିମାଳୟ ମୋର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆପଣାର ହୋଇ ରହିବ । ତଥାପି ମୋର ଜୀବନର ମାନଚିତ୍ର ଉପରେ ହିମାଳୟ ଲାଗି ଏକ ଅତିପ୍ରିୟ ସ୍ଥାନ ସବୁବେଳେ ମହଜୁଦ ରହିଥିବ । ଗୁପ୍ତକାଶୀଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଯେତେ ବାଟ ଚାଲିଛି, ପଟିଘାଟରେ ଯେତେ ଯାହା ଚିନ୍ତା କରିଛି, ସେ ସମସ୍ତ ମୋର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆପଣାର ହୋଇ ରହିବ ।

ଭକ୍ତିର ରାଜସିକତାରେ ମଣିଷ ହିମାଳୟର ତୀର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଯେପରି ଅତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ କରିଦେଇଛି, ଅନେକ ସମୟରେ ସେହି ସବୁ ଚିନ୍ତା କରି ମୁଁ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ମୋର ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୃଦୟ ଉପରେ ମୁଁ ଅନେକ ଆଘାତ ପାଇଛି । ତଥାପି ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ ଯେ ଏହିସବୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ମୋର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ରହିବ । ହିମାଳୟକୁ ଦେଖିବି ବୋଲି ମୋର ମନ ଭିତରେ ଅନେକ ଦିନରୁ ରହିଥିବା ଆଶା ହିମାଳୟକୁ ବାରବାର ଦେଖିବାର ଅଭିଳାଷରେ ପରିଣତ ହେବ । ବାରବାର ଏହି ତୁଷାରକୋଡ଼ରେ ବସି ମୁଁ ବାରବାର ଆପଣାକୁ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ଆସିବି । ଏହି ବାଟଚଲା ଅନେକ ସମୟରେ ମୋତେ ବଡ଼ କ୍ଲାନ୍ତ ଓ ବିରକ୍ତ କରି ପକାଇଛି, ପିଠିର ବୋଝଟା ବେଳେ ବେଳେ ପାହାଡ଼ର ବୋଝ ପରି ମନେ ହୋଇଛି; ତଥାପି ସବୁଦିନେ ମୁଁ ଏହି ଯାତ୍ରାକୁ ଜୀବନର ସୁଖସ୍ମୃତି ଭିତରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ରଖିଥିବି । ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ, ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଆରାମକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ହିମାଳୟର କୋଳକୁ ପୁଣି ଫେରିଆସିବା ପାଇଁ ମୁଁ ବାରବାର ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିବି । ଜୀବନରେ କେଉଁଟା ବେଶି ଦରକାର, ସେ କଥା ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ । ହୁଏ ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଆପଣା ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ସେ ତାର ଦରକାରୀ ପଦାର୍ଥକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନିଏ, ଅଦରକାରୀକୁ ବର୍ଜନ କରିପକାଏ । ମୋର ଜୀବନରେ ମୁଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦରକାରୀ ବୋଲି ମନେକରେ । ମୁଁ ଅସଙ୍ଗ ଓ ସଙ୍ଗ—ଉଭୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ । ତେଣୁ ହିମାଳୟରେ ଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ମଣିଷ ପ୍ରତି ଅଧିକ ମମତା ଅନୁଭବ କରେ, ମଣିଷ ଭିତରେ ଥିଲାବେଳେ ଅତି ନିଭୃତ ଆକର୍ଷଣରେ ହିମାଳୟ ମୋତେ ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ହିମାଳୟ ସୁଦୂରର ଇଙ୍ଗିତ ଦିଏ, ମଣିଷ ସୁଗଭୀରର ଇଙ୍ଗିତ ଦିଏ । ମଣିଷର ଜୀବନରେ ସମ୍ଭବତଃ ଦୁଇଟିଯାକର ସମାନ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି ।

□□□

ପାଞ୍ଚ

ସକାଳୁ ଫେରନ୍ତା ବାଟରେ ଚାଲିବାକୁ ହେଲା । ହନୁମାନ ଚଟିରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଉପାହାର କରି ଆମେ ତେର ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲିବା ପରେ ସିଧା ଘାଟଚଟିରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏହିଠାରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ଆମରି ଚଟିରେ ଆମ ପାଖକୁ ଲାଗିକରି ଦଳେ ନେପାଳୀ ରୋଷେଇବାସ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ତୀର୍ଥାଞ୍ଚଳରେ ସେମାନେ କାଣ୍ଡି ବୋହି ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଏହି ଦଳ ଭିତରେ ପନ୍ଦର ଷୋଳବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ପିଲା ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଏହି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସଂସାରର ଉଦର-ଭରଣ କର୍ମ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଘର ଛାଡ଼ି କାଣ୍ଡି ବୋହି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଛି । ସେ ଖାଇପିଇସାରି ଆପଣାର ଛିଣ୍ଡା ପ୍ୟାଣ୍ଟ, କମିଜ୍ ଓ କଳାକୋଟ ପିନ୍ଧିଲା । ରୋଷେଇ କଲାବେଳେ ପିନ୍ଧିଥିବା ପତଳା ଲୁଗାଟିକୁ ଅଣ୍ଟାରେ ଜବର କରି ବାନ୍ଧିଲା । ତା ପରେ ଆପଣାର ହୁକାଟି ଲଗାଇ ସେଥିରୁ ଦଶ ବାରଥର ଧୂଆଁ ଟାଣିଲା । ତା ପରେ କିଛି ସମୟ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ପରେ ପୁଣି କାଣ୍ଡି ନେଇ ବାଟକୁ ବାହାରିଗଲା ।

ବାଟଯାକ ଏହି ଚଟିରେ ଆମର ଗତ ପନ୍ଦର ଦିନ କାଳ ବିତିଲାଣି । ହିମାଳୟର ଯାତ୍ରାପଥରେ ଏହି ଚଟିଗୁଡ଼ିକ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଅଥଚ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଏବେ ତ ବଦ୍ରୀକେଦାରର ରାସ୍ତାରେ ମଟର ଅନେକ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଗଲାଣି । ଆଗେ ହରିଦ୍ୱାରଠାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ତୀର୍ଥପଥରେ ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ବାଟରେ ଏହି ଚଟିଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଶ୍ରୟ ନ ଥିଲା । ଯାତ୍ରାର ଦୁର୍ଗମ ପଥରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା-ମାନ ପୂର୍ତ୍ତି କରି କିଛି ଉପାର୍ଜନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ଏହି ଚଟିମାନ ଖୋଲିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାଇଲରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଚଟି । କେଉଁଠି ସ୍ଥାୟୀ ଗାଆଁ ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଚଟିରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି, ଆଉ କେଉଁଠି ଖାସ୍ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଲାଗି ହିଁ ଚଟି ବସିଛି । ଦୋକାନୀମାନେ ଦୋକାନ ସହିତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରହିବା ପାଇଁ ବଖରାଏ ଦୁଇ ବଖରା ଘର ଅଲଗା କରି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଆଟୁ ତିଆରି ହୋଇ ଏହି ଘରଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇ ମହଲା ଓ ତିନି ମହଲା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ଘର ଭିତରେ କାନ୍ଥ ଆଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିରେ ଚୁଲିମାନ ପରା ହୋଇଛି । ଦୋକାନୀର ଘରଣୀ ବା ଝିଅ ସକାଳୁ ଏହି ଚୁଲିଗୁଡ଼ିକୁ ନିକିକରି ଲିପିପୋଛି ଦେଇଥାଏ । ପାଉଁଶ କାଢ଼ି ଚୁଲିକୁ ସଯତନ

କରି ରଖି ଦେଇଥାଏ । ଯାତ୍ରୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମସିଣା, ତଳେଇ ବା ସତରଞ୍ଜି ପକାଇ ଦିଆଯାଏ । ଗ୍ରେପେଇବାସର ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଦୋକାନର ବାହାରକୁ ଆଦୌ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାଠବାକ୍ସ ଭିତରେ ଦୋକାନୀ ସବୁ ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ସାଇତି କରି ରଖିଥାଏ ।

ଏଇ ତୀର୍ଥ ପଥରେ ଖାଇବାପଦାର୍ଥ କହିଲେ ଅବଶ୍ୟ ଖୁବ୍ ବେଶି ଗୁଡ଼ାଏ ଜିନିଷକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ଗୁଉଳ, ଅଟା, ଫାଳ ହୋଇଥିବା ବିରି ବା ହରଡ଼ର ଡାଲି, ଲୁଣ, ତେଲ, ମସଲା ବୋଲାଇବାକୁ ହଳଦୀ ଟିକିଏ କମ୍ବା ପୁରୁଣା ପାଚିଲା ଲଙ୍କାମରିଚରୁ କିଛି, ତା ସାଙ୍ଗକୁ ବାହାରେ କାଠ ଚିରିହୋଇ ରହିଥାଏ । ପରିବା କହିଲେ ଆଳୁ ବ୍ୟତୀତ ଏଠାରେ ଆଉ କିଛି ବୁଝାଏ ନାହିଁ । କେଉଁଠି କଖାରୁ ଫଡ଼ାଏ, ଆଖୁର ଖଣ୍ଡେ ବା ତେନ୍ତୁଳି ମେଞ୍ଚାଏ ମିଳିଗଲା ତ ତାହାକୁ ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ବିଚାର କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏସବୁ ପଦାର୍ଥ ଦୋକାନୀ ପାଖରୁ କିଣି-ବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ଚଟିରେ ବିଶ୍ରାମ ବା ରାତ୍ରି ଯାପନ କରିବା ପାଇଁ ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ସର୍ତ୍ତ । ଜିନିଷର ଦରଦାମ୍ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଚଢ଼ା । ପ୍ରଥମେ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ, ଦୋକାନୀ ହୁଏ ତ ଠକି ନେଇଛି ବୋଲି ଆଶଙ୍କା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଦୋକାନୀଠାରୁ ପିତଳ କଡ଼ାଇ ଓ ପିତଳ କରଚୁଲି ମିଳିଯାଏ । ମୁଣ୍ଡ ଅନୁସାରେ ସେତିକି ପିତଳଥାଳି ମଧ୍ୟ ମିଳିଯାଏ । ରାସ୍ତା ଉପରେ ଥିବା ପାଣିକଳରୁ ପାଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ବାଲ୍‌ଟି ମଧ୍ୟ ମିଳିଯାଏ । ଏ ସବୁ ଜିନିଷ ପାଇଁ ଦୋକାନୀକୁ ଅଧିକା ପଇସା ଦେବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । ରାତିଏ ରହିବା ପରେ ଯେତେବେଳେ ସକାଳେ ଉଠି ଚଟିରୁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଦୋକାନୀ କେବଳ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ହିସାବ କରି ପଇସା ନିଏ । ଘର ପାଇଁ କୌଣସି ଭଡ଼ା ନିଏ ନାହିଁ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ତ ବରଷ ସାରା ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ବଦ୍ରୀନାଥ ଓ କେଦାରନାଥରେ ଯେଉଁ ଛଅଟି ମାସ ପହଡ଼ ଖୋଲେ, କେବଳ ସେହି ଛଅଟି ମାସ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯାତାୟତ ହୁଏ । ଶୀତ ଛଅ ମାସ ଯାକ ଏ ବାଟରେ କୁଆ ଉଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଦୋକାନୀମାନେ ଛଦାମକର ବେପାର ମଧ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଖରାଦିନର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ହିଁ ସେମାନେ ବାର ମାସର ସଂସ୍ଥାନ କରିନଅନ୍ତି । ଯେଥିପାଇଁ ବିକିବା ଜିନିଷର ଦରଦାମରେ ସେମାନେ କିଛି ଅଧିକା ପଇସା ଭିଡ଼ି ନଅନ୍ତି । ଚଟିର ଏହି ଦୋକାନମାନଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ହିଁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ତୀର୍ଥପଥରେ ଆଶ୍ରୟ ପାଆନ୍ତି, ଖାଇବାର ଓ ବିଶ୍ରାମ ନେବାର ଠାବ ପାଆନ୍ତି, ତେଣୁ ସଉଦା ଉପରେ ଦୋକାନୀ କିଛି ଅଧିକ ପଇସା ନେଇ ଯାଉଛି, ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆପତ୍ତି ନ କରି ଦୋକାନୀକୁ ତା'ର ପ୍ରାପ୍ୟ ଗଣିଦେଇ ଯାଆନ୍ତି ।

କେଡ଼େ ଯତ୍ନରେ ଦୋକାନୀମାନେ ଏହି ସବୁ ଚଟିକୁ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖନ୍ତି ! ଥୋକାଏ ଯାତ୍ରୀ ଆସି ଖିଆବେଳେ ରୋଷେଇ କରି ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ଚାଲିଯିବା ମାତ୍ରକେ ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ଝିଅ ଆସି ଚୁଲିରୁ ପାଉଁଶ କାଢିନିଏ, ଚୁଲି ଉପରେ ଓ ଘରେ ଛୁଞ୍ଚିକନା ବୁଲାଇନିଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଚଟି ସେମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହି-ଥାଏ । ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ଯେପରି ଆମେ ଆସି ଆଜି ରାତିରେ ଏଠାରେ ରହଣି-ବଡ଼ା କରିବୁ ବୋଲି ଆଗରୁ ଜାଣି ଦୋକାନୀ ଖାସ୍ ଆମରି ଲାଗି ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିଛି ! ଏହି ଚଟିମାନଙ୍କରେ କେହି କୌଣସି ଜାତିଭେଦ ମାନେନାହିଁ । ପଥକ୍ଲାନ୍ତ ଯାତ୍ରୀ ଧୂଳି ଧୂସର ଦେହରେ ଆସି ଚଟି ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଗଲା ମାତ୍ରକେ କେହି ତାକୁ ତାର ଜାତି ବିଷୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ କରେ ନାହିଁ । ଦୋକାନୀ ଉଠିଯାଇ ତାକୁ ଅଭ୍ୟାଗତ ମନେ କରି ତାର ସ୍ୱାଗତ କରିଆଣେ । ସେହି ଏକ ବାସନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର ସମସ୍ତେ ରୋଷେଇ କରନ୍ତି, ସେହି ଏକ ବାସନରେ ସମସ୍ତେ ଭୋଜନ କରନ୍ତି, ସେହି ଏକ ବିଛଣା ଉପରେ ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତି । ଆଉ କେତେବର୍ଷ ପରେ ହୁଏତ ମଟରରାସ୍ତା ଆହୁରି ଆଗକୁ ମାଡ଼ି ମାଡ଼ି ଆସିବ । ତୀର୍ଥବାଟର ଏହି ଚଟିଗୁଡ଼ିକ ଆପେ ଆପେ ଭାଙ୍ଗିଯିବ । ପେଟ ପୋଷିବା ଲାଗି ଅନ୍ୟ ଫନ୍ଦାର ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ହୁଏ ତ ଦୋକାନୀମାନେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଯିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଚଟିଗୁଡ଼ିକ ଜରିଆରେ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ସାଧୁତା, ସରଳତା ଓ ଆମାୟିକତାର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମିଳୁଛି, ସେତେବେଳେ ଆଉ ତାହା ମିଳିପାରିବ ନାହିଁ

ଚାଉଳ ଓ ବିରିର ଖେଚୁଡ଼ି ସହିତ ଖଟା କାନ୍ଧିଆ ଲଗାଇ ଖାଇ ଆମେ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମ ନେଲୁ ଓ ତା ପରେ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ଆଜି ଗଡ଼ାଣି ରାସ୍ତାରେ ବେଶି କିଛି ଅସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗ ପରେ ଯାହା ଶେଷ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ସେତିକି । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରୟାଗର ସଙ୍ଗମଠାରେ ଆମେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଘାଟକୁ ଗଲୁ ଓ ନଦୀର ପବିତ୍ର ଜଳକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଛୁଇଁହେଲୁ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗକୁ ଏକ ଅତି ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । ସ୍କନ୍ଦ-ପୁରାଣର କେଦାରଖଣ୍ଡରେ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନ ପର୍ବତର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରୟାଗ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରେ ଏବଂ କେବଳ ଏହାର ନାମ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରକେ ସର୍ବ-ପାପର ଖଣ୍ଡନ ହୁଏ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଏଠାରେ ନାରଦମୁନି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିବାପାଇଁ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର କଠୋର ତପସ୍ୟାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କୁ ସର୍ବଜ୍ଞାନର ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଏହି ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନ

ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏଠାରେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ହୋଇ ସ୍ନାନ ଦାନ କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ନାରାୟଣ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତା'ପରେ ଜୟବିଜୟ ପର୍ବତକୁ ନମସ୍କାର କରି ଦଣ୍ଡବତ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିଠାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ସକଳ ଯଜ୍ଞର ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଜିର ଉଣେଇଶି ମାଇଲ ବାଟ ଶେଷ କରି ଆମେ ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଗୁରଟା ବେଳକୁ ଯୋଶୀମଠରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । କେଦାରନାଥଙ୍କର ଉଖୀମଠ ପରି ଯୋଶୀମଠ ହେଉଚି ବଦ୍ରୀନାଥ ଭଗବାନଙ୍କର ଶୀତକାଳୀନ ରାଜଧାନୀ । ଶୀତଋତୁରେ ସେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଏହିଠାରେ ଆସୀନ ହୁଅନ୍ତି । ଏଇଠି ବେଢ଼ା ଭିତରେ ନୃସିଂହଙ୍କର ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ପ୍ରାଚୀନ କତ୍ୟୁରିବଂଶର ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କଲାବେଳେ ଯୋଶୀମଠ ସେମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଓ ନୃସିଂହ ରାଜବଂଶର କୁଳଦେବତା ଥିଲେ ।

ଏହି ମନ୍ଦିରର ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ପ୍ରଚଳିତ କଥା ମଧ୍ୟ ରହିଚି । କତ୍ୟୁରିବଂଶର ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା ଶିକାର କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ନୃସିଂହାବତାର ଭଗବାନ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପରେ ଆସି ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଏବଂ ରାଣୀଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ମାଗିଲେ । ଅତିଥିଙ୍କର ବିଧିମତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ରାଣୀ ତାଙ୍କୁ ଆକଣ୍ଠ ଭୋଜନ କରାଇଲେ । ଖାଇଲା ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ ଓ ବିଶ୍ରାମ ନେଉ ନେଉ ଗାଢ଼ନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଶିକାରରୁ ଫେରିଆସି ରାଜା ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଶୟନ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଲେ । ହୁଏ ତ କେହି ପରପୁରୁଷ ଆସି ଅନ୍ତଃପୁରର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇଚି, ଏହା ଭାବି ରାଜା କ୍ରୋଧରେ ଜରଜର ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପରେ ଖଡ୍‌ଗାଘାତ କଲେ । କିନ୍ତୁ କି ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ ! ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଆହତ ବାହୁରୁ ରକ୍ତଧାରା ନ ବହି କ୍ଷୀରର ଧାରା ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଣୀ ବଡ଼ ବିଚଳିତ ହୋଇ କହିଲେ, ଇଏ ସାମାନ୍ୟ ମଣିଷ ନୁହନ୍ତି, ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ଦେବତା ମନୁଷ୍ୟର ବେଶଧରି ଆମକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆସିଚନ୍ତି । ଭୟତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରାଜା କର୍ମି କର୍ମି ଉଚିତ ଦଣ୍ଡଲାଗି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେବତା କହିଲେ, ରାଜା ! ମୁଁ ହେଉଚି ନୃସିଂହ । ତୋର ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତୋର ଦରବାରକୁ ଆସିଥିଲି । ତୁ ଯେଉଁ ଅପରାଧ କରିଚୁ, ତାର ଶାସ୍ତି ତୋତେ ଅବଶ୍ୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୋର ବାହୁରେ ଖଡ୍‌ଗପ୍ରହାର କରି ଯେଉଁ କ୍ଷତ କରିଚୁ, ମନ୍ଦିରସ୍ଥ ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କ୍ଷତ ଆଜିଠାରୁ ରହିବ । ଏହି ହାତଟି ଯେଉଁଦିନ ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିବ, ସେଦିନ ତୋର ବଂଶ ଲୋପ ହୋଇଯିବ । ଯୋଶୀମଠର ମନ୍ଦିରରେ ଥିବା ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତ ଆରହାତଠାରୁ ଟିକିଏ ପତଳା । ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ

ଯେ ଯେଉଁଦିନ ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଏହି ପତଳା ହାତଟି ଛିଡ଼ି ତଳେ ପଡ଼ିଯିବ, ସେ ଦିନଠାରୁ ବଦ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଅଗମ୍ୟ ହୋଇଯିବ; ଦୁଇ ପାଖର ପାହାଡ଼ ଏକାଠି ହୋଇ ଲାଗିଯିବେ, ରାସ୍ତା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ।

ରାସ୍ତାର ଏ ପାଖରେ ନବଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ଶକ୍ତିଙ୍କର ନବଧାରୂପରେ ତାଙ୍କୁ ଏଠାରେ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏହି ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଥିବା ଶଙ୍କର-ପାର୍ବତୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଖୁବ ସୁନ୍ଦର ଲାଗିଲା । ସେଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆସି ଆମେ ବଜାର ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଯୋଶୀମଠରେ ହାଇସ୍କୁଲ ରହିଛି, ହାଇସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଭୁବନ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ଘର ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗାଆଁରେ । ସଦନ ଓ ସଦନର ବାପାଙ୍କର ଦୂରସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ । ଆଜି ଚଟିରେ ନ ରହି ତାଙ୍କର ଘରେ ରହିବା କଥା । ଆମେ ହାତଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଟିକିଏ ଥକା ମାରିଲୁ । ହାତୀ ପର୍ବତର ସେ ପାଖରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲୁଚିଗଲା ବେଳକୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆହୁରି ଉପରକୁ ଉଠି ଜ୍ୟୋତିର୍ମଠ ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ ।

ଜ୍ୟୋତିର୍ମଠ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ । ଏଇଠି ଗୋଟିଏ ତୁତଗଛ ତଳେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେହି ଦିନୁ ସେହି ତୁତ-ଗଛଟି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି ବୋଲି ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ମଠରେ ଆହୁରି ଅନେକ ମନ୍ଦିର ତିଆରି ହେଲାଣି; କିନ୍ତୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ଅସଲି ଶିବଲିଙ୍ଗର ଆସ୍ଥାନଟି ବଡ଼ ଅବହେଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସ୍ମୃତି ଧରି ବଞ୍ଚି ରହିଥିବା ମହାଦେବ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ କୁଟୀର ଭିତରେ ଅନ୍ଧାରରେ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ଏଠାରୁ ଆମେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ । ଜ୍ୟୋତିର୍ମଠରେ ଏକ ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗାଦି ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଚାରିପାଖରେ ଫଳ ଓ ଫୁଲର ବଗିଚା ଦ୍ୱାରା ଘେରି ହୋଇ ଜାଗାଟି ଖୁବ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି ।

ରାତିରେ ସଦନର ବାପା ହାତରେ ସେପେଇ କରି ଖାଇଲେ । ମୁଁ ଆଉ ସଦନ ପାଖ ବଜାରରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଦୋକାନକୁ ଯାଇ ନିଆଁରୁ ଉଠୁଥିବା ଗରମ ପୁରି ଓ ଆଳୁଝୋଳ ଖାଇଲୁ । ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ଆମ ଲାଗି ସେଠାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଯୋଶୀମଠର ଚାରିଆଡ଼େ ମଣିଷ ସଙ୍କୁଳ ହେଲା ପରି ରହିଥାନ୍ତି । ଚଟିରେ ତ ଖୋଜ ପକାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ରାସ୍ତା ଘାଟରେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ଓ ମାଲପତ୍ରର ସମାହାରମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥାଏ । ଏହି ଭିଡ କେବଳ ମଟର ସକାଶେ । ଏହିଠାରୁ ମଟରରେ ବସି ଫେରୁଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ ବେଲକୁଚୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଯାଇ ପାରିବେ । ଘରୋଇ ମଟର କମ୍ପାନୀ । ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ସରକାରଙ୍କର ଯାନ-ବାହନ ବିଭାଗ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଯାତ୍ରୀମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାତକୁ ନେଇ ନାହାନ୍ତି । ଯଦି ଦିନଯାକ ମଟରରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନେଇଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାନ୍ତା, ତେବେ ଯୋଶୀମଠରେ ଏତେ ଯାତ୍ରୀ ଜମା ହୋଇ ରହିବାର କୌଣସି କାରଣ ରହନ୍ତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମଟର ଅଳପ, ଯାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ହୁଏ ତ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ପଡ଼ିରହିବା ପରେ ମଟରରେ ଜାଗା ମିଳୁଚି । ହୁଏ ତ ଟିକେଟର ଦଶ ଗୁଣ ପଇସା ହାତଗୁଞ୍ଜା ଦେଇ ମଟରବାଲାଙ୍କର ମନ ଖୁସି କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଚି । ଏହି ମନଖୁସୀ କରିବାର ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ମଟରରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନର ବିତରଣ କରାଯାଉଚି । କେହି ବଡ଼ଲୋକ ଦଣ୍ଡୀରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ମାତ୍ରକେ ମଟରରେ ତାଙ୍କପାଇଁ ସପରିବାର ସ୍ଥାନ ମିଳିଯାଉଚି, ଅଥଚ ଗରିବମାନଙ୍କୁ ରାତି ରାତି ପଡ଼ିରହିବାକୁ ହେଉଚି । ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଖୁସୀ କରାଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଆସିଥିବା ଅତି ବିଶ୍ୱାସୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏଠାରେ ମଟରବାଲାଙ୍କୁ ଖୁସୀ କରି ମଟରରେ ଜାଗା ପାଇବାର ପଦ୍ଧତିରେ କୌଣସି ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ଥିବାର ଅନୁଭବ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଭାଗ୍ୟର କଥା, ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାରୁ ଆମକୁ ସକାଳେ ମଟରରେ ଟିକେଟ୍ ମିଳିଗଲା । ସକାଳ ସାଢ଼େ ଆଠଟାବେଳେ ମଟରରେ ବସି ଆମେ ବେଲାକୁଚୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲୁ । ଉପରୁ ଆସିଥିବାରୁ ବେଲାକୁଚୀଠାରେ ଗାଧୁଆ-ବେଳର ଖରା ମଧ୍ୟ ଦେହକୁ କାଟୁଥାଏ । ଏଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ହୁଏ ତ ମଟରରେ ଜାଗା ମିଳିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ କାହାରିକୁ ଖୋସାମତ୍ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । କେବଳ ଛଅ ମାଇଲ ବାଟ ଯିବାକୁ କିଏ ଏତେ ଅନ୍ୟର ଗୋଡ଼ ହାତ ଧରୁଚି ? ତା ଅପେକ୍ଷା ଆପଣା ଗୋଡରେ ନିର୍ଭର କରିବା ଅନେକ ଭଲ । ଏତେଦିନ ଏତେ ବାଟ ଯେଉଁ ଗୋଡ଼ ଆମକୁ ଭରସା ଦେଇ ତୀର୍ଥ ଦେଖାଇଚି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମାତ୍ର ଛଅଟା ମାଇଲ ପାଇଁ ସେ କାହିଁକି ପଛାଇଯିବ ? ଅବଶ୍ୟ ଭରି ଖରା କାଟୁଥାଏ । ତଥାପି ସଦନର ବାପା ଆଗ ଆଗ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇ ଆମେ ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ସାହସ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ ।

ବେଲାକୁଚୀଠାରୁ ପିପଲକୋଠୀ ଛଅମାଇଲ ବାଟକୁ ଆମେ ଖରାରେ ଝାଳି ନାଳି ହୋଇ ପାରିହୋଇ ଆସିଲୁ । ପିପଲକୋଠୀରେ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ କିଛି କମ୍ ନଥିଲା । ତଥାପି ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଏଠାରେ ଆମକୁ ମଟର ଟିକେଟ ମିଳି-ଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ସେଇଥିପାଇଁ ଭିଡ଼ ଭିତରେ ସାତମତ୍ କସରତ୍ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମଟରରେ ବସି ଆମେ ସିଧା ନନ୍ଦପ୍ରୟାଗ ଯାଏ ଚାଲିଆସିଲୁ । ବାଟରେ ଚମୋଲି

ପଡ଼ିଲା । ଅଲକାନନ୍ଦାର ବାଆଁ କଡ଼ ରାସ୍ତାରେ ପିପଲକୋଠିଠାରୁ ନନ୍ଦପ୍ରୟାଗ ସତର ମାଇଲ ବାଟ । ନନ୍ଦପ୍ରୟାଗଠାରେ ମନ୍ଦାକିନୀ ନଦୀ ପୂର୍ବଦିଗରୁ ବହିଆସି ଅଲକାନନ୍ଦା ସହିତ ମିଶିଚି । ମାଲପତ୍ର ସହିତ ଆମେ ଆଗ ନଦୀ ଭିତରକୁ ଓହ୍ଲାଇଗଲୁ । ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ ପଥର ଉପରେ ବସି ଏତେ ଦିନରେ ମଇଳା ଦେହ ଓ ମଇଳା ଲୁଗାକୁ ସଫା କଲୁ । ସବୁ ତୀର୍ଥରୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିଥିବା ମଇଳା ଧୋଇ ହୋଇଗଲା । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ସମସ୍ତ ମଇଳାକୁ ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ଆମେ ଶରୀରକୁ ପବିତ୍ର କଲୁ ।

ତା'ପରେ ମନ୍ଦାକିନୀ ନଦୀକୁ ବାମ ପାଖରେ ରଖି ଆମେ ଉପରକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାଟ ଚାଲିଲୁ । ଯାତ୍ରାପଥ ସରିଆସିଲା । ଖର ଉଶ୍ୱାସ, ଲାଗୁଥାଏ । ଆଉ ଦୁଇ ଦିନର ବାଟ ସରିଗଲେ ଆମେ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ପାରିବୁ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆଉ ବେଶି ବାଟ ଯିବାର କଥା ନ ଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତହୋଇ ଯାଇଥା'ନ୍ତି । ଆକାଶରେ ମେଘର ଯାତାୟତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଧୂଳି ଭିତରୁ ଯେଉଁ ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥାଏ, ସେଥିରୁ ମନେ ହେଉଥାଏ, ସତେ ଯେପରି ପୃଥିବୀ ବର୍ଷାବିନ୍ଦୁ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଚି । ନନ୍ଦପ୍ରୟାଗ ବଜାରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ମାଇଲଏ ଦୂରରେ ମନ୍ଦାକିନୀ ନଦୀକୂଳରେ ପଟ୍ଟୁଆରିଙ୍କର ବସା । ସେ ହେଉଚନ୍ତି ହାଟକଲ୍ୟାଣୀର ଲୋକ, ସଦିନର ବଡ଼ବାପା ଲାଗିବେ । ଆଜି ତାଙ୍କର ଘରେ ଆମର ରହଣି ହେଲା । ପଟ୍ଟୁଆରି ମହାଶୟ ଅତି ଆଦରରେ ଆମର ସତ୍କାର କଲେ । ରାତିରେ ନିଦ ଭିତରେ ଆମେ ବର୍ଷା ପବନର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଥିଲୁ । ସକାଳକୁ ଉଠିବାବେଳକୁ ମଧ୍ୟ ଟପ ଟପ ପାଣି ପଡ଼ୁଥିଲା ।

ସକାଳୁ ସକାଳୁ ଆମେ ସଜବାଜ ହୋଇ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲୁ । ବର୍ଷା ଛାଡ଼ିଗଲାଣି, କିନ୍ତୁ ଆକାଶରେ କଳାମେଘ ଘୋଟିରହିଚି । ତାହାର ଆୟୋଜନରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ କୃଷ୍ଣଚ୍ଛାୟା ପାହାଡ଼, ଅରଣ୍ୟ ଓ ନଦୀ ଭିତରେ ପଡ଼ି ଏକ ଅଭିନବ ରହସ୍ୟମୟତା ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖିଚି । ପଟ୍ଟୁଆରି ମହାଶୟ ଆମକୁ ଗିଲାସେ ଗିଲାସେ ଚାହା ପିଆଇ ତା'ପରେ ଆମ ସହିତ କିଛିଦୂର ଆସିଲେ ଓ ଆମକୁ ବାଟେଇଦେଇ ଗଲେ । ମନ୍ଦାକିନୀର ଜଳସ୍ରୋତକୁ ବାଆଁପାଖରେ ରଖି ଆମେ ବାଟ ଚାଲିଲୁ । ସକାଳର ଥଣ୍ଡାପାଗରେ ନିଶା ଲାଗିଲା ପରି ଆମେ ଏକାବେଳକେ ଅନେକ ବାଟ ଉଡ଼ିଗଲୁ । ରାସ୍ତା ପ୍ରାୟ ଦଶ ମାଇଲ କଟିଗଲା ପରେ ଘାଟ୍ ପଡ଼ିଲା । ଘାଟ ହେଉଚି ଗାଆଁର ନାମ । ଏଠାରେ ଆଉ ଏକ ଝରଣା ଆସି ମନ୍ଦାକିନୀ ସହିତ ମିଶିଚି । ମନ୍ଦାକିନୀକୁ ଉତ୍ତରପଟ ଦିଗରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆମେ ଝରଣାଟିର କୂଳେ କୂଳେ ବାଟ ଚାଲିଲୁ ।

ହିମତୀର୍ଥର ଦର୍ଶନ କରି ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିବା ବାଟରେ ଆଜି କେବଳ ତାହାର ଚିନ୍ତାମୟ ଭାବନାଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ମନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିକରି ରଖିଥାଏ । ଗତ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବର୍ଷ ହେଲା ମନ ଭିତରେ ଏହି ବାସନା ରହିଥିଲା । ଏହାପରେ ଇଉରୋପ ଯାଇ ହିମଦର୍ଶନର ଅନେକ ସୁଯୋଗ ପାଇଲି । ଉତ୍ତର ମେରୁବୃତ୍ତର ଆହୁରି ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇ ବଲ ଗା ହରିଣ ଟାଣୁଥିବା ଗାଡ଼ି ଉପରେ ବସି କେତେକେତେ ତୁଷାରଭୂମି ପାରହୋଇଛି, ତୁନ୍ଦ୍ରାପ୍ରଦେଶର ଶୁଭ୍ର ପ୍ରାନ୍ତରକୁ ପାଦରେ ଚାଲି କେତେ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକିତ ରାତ୍ରି ଯାପନ କରିଚି । କିନ୍ତୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିମାଳୟତୀର୍ଥର ଦର୍ଶନ ଭାଗ୍ୟରେ ଯୁଟି ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିବାବେଳେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏହି ବାସନାକୁ ଚାପିକରି ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । କାହିଁ ଓଡ଼ିଶା ଆଉ କାହିଁ ହିମାଳୟ ! ପୂର୍ବଧାମରୁ ଉତ୍ତର ଧାମକୁ ଆସିବା ଆଦୌ ସହଜ ନୁହେଁ । ସେଥିଲାଗି ସମୟ ଥିବା ଦରକାର, ଉପଯୁକ୍ତ ସାଥୀ ଓ ସମ୍ବଳ ଥିବା ଦରକାର । ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଦଉଡ଼ି ମୋତେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆଗ୍ରା ଯାଏ ଟାଣିଆଣିଲା । ଏଠାରେ ମୋର ଗୁରୁ ହିସାବରେ କେତେଜଣ ପାହାଡ଼ୀ ପିଲାଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହେଲା । ସେହିମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହିମାଳୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରହିଥିବା ମୋର ସୁପ୍ତ ଆକର୍ଷଣ ପୁଣି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଉନେ ମନର ଉତ୍ସାହରେ ସେହିମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମୋର ପ୍ରସ୍ତାବ ବାଢ଼ିବସିଲି । ବାସନାର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍‌ଗମ ହେଲା । ହିମାଳୟ ବିଷୟରେ ନାନା କଥା ପଢ଼ିବାକୁ ଓ ଶୁଣିବାକୁ ଉତ୍ସାହ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ଆରମ୍ଭହେବା ପୂର୍ବରୁ ସବୁ ଯୋଜନା କରି ମୁଁ ହିମାଳୟ ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲି ।

ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଯୋଜନାକୁ ଯୋଜନା ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ । ତୀର୍ଥବାଟରେ ଯୋଜନା କରି ବାହାରିବାର ଅର୍ଥ ଯେ କଣ, ତାହା ମୁଁ ଏଥର ବୁଝିଲି । ପଛରେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଜଣ କୁଲି ଜିନଷ ବୋହି ଚାଲିଥିବେ । ସାଙ୍ଗରେ ପୂଜାରୀ ଚାକର ମହଜୁଦ ରହିଥିବେ । କୌଣସି ଚଟିରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ଆଗ ଦଉଡ଼ିଯାଇ ରହିବା ଓ ଖାଇବାର ସମସ୍ତ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ରଖିଥିବେ । କୌଣସି ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ନାହିଁ, କୌଣସି ଜାଗାରେ ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କାଣ୍ଡି, ଦଣ୍ଡୀ ଓ ଘୋଡ଼ାମାନେ ବି ଅଛନ୍ତି । ତୀର୍ଥ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲେ ପଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବେ ଓ ବାଟରୁ ବରଣ କରି ନେଇଯିବେ । ବାବୁଙ୍କର ବରାଦମତେ ଭଗବାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଓ ପୂଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଦେବେ । ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ କରାଯିବ, ଖେଚୁଡ଼ି ରନ୍ଧାହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ସଦାବର୍ତ୍ତ ଦିଆଯିବ, ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଭିଷେକ ପୂଜାର ବରାଦ ହେବ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଯୋଜନା ପାଇଁ ହୁଏ ତ କେତେ ହଜାର ଖରଚ କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ବ୍ୟୟର ଅଟକଳ ଅନୁସାରେ ଆଗରୁ

କେତେ ପ୍ରକାର କ୍ଷେତ୍ରରୁ ତାହାକୁ ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସମାଜରେ ଅର୍ଥକଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଯୋଜନା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅର୍ଥକଷ୍ଟ । ସେମାନଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା ହୁଏ; ଅର୍ଥ ନ ହେଲେ ଆଗ୍ରହକୁ ଗୁପିଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ମାତ୍ର ମୋର ଆଗ୍ରହର ଯୋଜନା ଭିତରେ ଏତେ ପଇସା ଖରଚ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ କି ଏତେ ଟିକସ ଦେବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ ।

ମହାପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନ ହିମାଳୟର ଯାତ୍ରାପଥରେ କଣ କଣ ଜିନଷ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯିବାକୁ ହେବ, ତାହାର ଏକ ଦୀର୍ଘ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି-ଛନ୍ତି । କମ୍ବଳ, ରେଜେଇ, ବିଛଣା ଓ ବିଛଣାଗୁଡ଼ର, ତକିଆ, ଜୋତା, ଚପଲ, ପ୍ୟାଣ୍ଟ, କୋଟ, ସୁଏଟର୍, ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ର ମୋଜା, ମୁଣ୍ଡର ଟୋପି ସମେତ ଏଥିରେ ରାତିପିନ୍ଧା ପାଇଜାମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଜିନଷର ବିବରଣ ହୋଇଛି । ରାହୁଲଜୀ ହେଉଛନ୍ତି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ପରିବ୍ରାଜକ ଲୋକ । ତଥାପି ଖାଇବା ପିଇବା ବିଷୟରେ ସେ ଏତେଦୂର ସାବଧାନତାର ସହିତ ସବୁ ଜିନଷର ତାଲିକା କରିଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ଯେ କୌଣସି ଗୃହିଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ଯେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ଜିତିଯାଇ ପାରିବେ । ସରୁ ଚାଉଳ ଦରକାର, ଅଟା ଦରକାର, ଘିଅ ଓ ତେଲ ଦରକାର, ଡବଲ ରୁଟି ଓ ଲହୁଣୀ ଦରକାର, ତା ସହିତ ଟିଣରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଥିବା ମାଂସ ମଧ୍ୟ ଦରକାର । ଇଉରୋପୀୟ ଆଡ଼୍‌ଡ଼ାରେ ପାନ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେ ଅଧ ସଣ୍ଡା କରି ଚାହା, କଫି ଓ କ୍ରେକର ଓଟ୍‌ସ୍‌ ନେଇ ଯାତ୍ରା କରିବାର ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହିସବୁ ଜିନଷ ସାଙ୍ଗରେ ନେବାକୁ ହେଲେ କୁଲି କରିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ, ଯାତ୍ରାପଥର ଆୟୋଜନ ଜମାଇ ଯାଉ ଯାଉ ହୁଏତ ନାନାପ୍ରକାର ମାନସିକ ଉଦ୍‌ବେଗରେ ଯାତ୍ରୀମନର ଧ୍ୟାନମଗ୍ନତା ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଆମର ଯୋଜନା ଆଦୌ ବହୁଳ ନ ଥିଲା ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଆମ ପାଇଁ ବାଟରେ କୁଲି କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠୁ ନ ଥିଲା । ଆପଣାର ଭାର ଆପେ ବହନ କରିବାକୁ ମୁଁ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଆନନ୍ଦ ବୋଲି ଚିର-ଦିନ ଗ୍ରହଣ କରି ଆସିଛି । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀରୁ ବାହାରିବା ଆଗରୁ ଜଣେ ଅଜା ସାଙ୍ଗରେ କୁଲିନେଇ ଯିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ତାଳିଦେଇ କହିଲି, ନାଇଁ, ଏହି ଦେହରେ ଭଗବାନ ଏତେ ବଳ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଡ଼ାକରା ପାଇ କଣ ମୁଁ ଆପଣା ବଳରେ ତାଙ୍କ ପାଏ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ ? ଇଉରୋପରୁ ଆଣିଥିବା ମୋର ଏହି ପଞ୍ଜୋଡ଼ଖସି,—ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ଏହାକୁ ପୀଟ୍‌ଠ ବୋଲି କହନ୍ତି,—

ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଏଥିରେ ତରଗି ସେରରୁ ଅଧିକ ଜିନିଷ ବୋହି କରି ବାଟ ଚାଲିହେବ । ଏହି ପଞ୍ଚୋଦରଟିକୁ ନେଇ ଇଉରୋପରେ ମୁଁ କେତେ ପାହାଡ଼ ଉଠିଚି, ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ର ନେଗେଭ୍ ମରୁଭୂମିରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ମାଇଲ୍‌ର ଅପନ୍ତର ପାର-ହୋଇଚି । ହିମାଳୟର ଯାତ୍ରାପଥରେ ଏହା ହିଁ ମୋର ପରମ ସଖା ହେବ । ମୋର ବନ୍ଧୁ ହେବ, ମୋର ସାର୍ଥୀ ହେବ, ମୋର 'ଦ୍ରବଣ' ହେବ । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀରୁ ବାହାରିବା ଦିନ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ବାଟ ପାଇଁ ସଜ ହେଲୁ, ସେତେବେଳେ ମୋର ଓ ସଦନର ଲୁଗାପଟା ଅତି ସହଜରେ ଏହି ପଞ୍ଚୋଦରର ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଉଦରରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଗଲା । ଦୁଇ କଡ଼ର ଦୁଇ ମୁଣା ଭିତରେ ବାଟ ପାଇଁ ତେଲ, ସାବୁନ୍, ଦାନ୍ତ ଘଷିବାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଲବଙ୍ଗ ଓ ଆଦ୍ରର କେତେ କେତେ ରେଜା ଜିନିଷ । କ୍ୟାମେରାଟି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଣକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଲା । ଚତୁର୍ଥ ମୁଣିରେ ବହି ଓ ଖାତା ମିଶାଇ ଦୁଇ ତିନି ଖଣ୍ଡ ଏବଂ ଶେଷ ମୁଣାଟିରେ ଚୁଲି, କଉଡ଼ି, ଦିଆସିଲି ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଦରକାରୀ ଜିନିଷ । ସଦନର ବାପା ବାଟ ପାଇଁ କିଛି ଚିନି ଓ ଚୁହା ବାନ୍ଧିଲେ । ଆପଣାର ଯତ୍ନକଳ୍ପିତ ଲୁଗାପଟା ଭରି ତାଙ୍କର ପିଠୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ । ସଦନର ଭାଗରେ ପଡ଼ିଲା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଲୋଭନୀୟ ସାମଗ୍ରୀମାନ । ଆଈ ମାଆ ତିଆରି କରି ଦେଇଥିବା ଚୁର୍ମା ଓ ଗଜାକୁ ସେଇ ପିଠିରେ ପକାଇଲା । ବିଛଣା ପାଇଁ କ'ଣ ନେବା, ଏହି ବିଷୟ ନେଇ ବେଶ୍ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶେଷକୁ ଆମେ ଖଣ୍ଡିଏ ସତରଞ୍ଜି ନେଇ ବାହାରିଲୁ । ଚଦର ଫଦର ନେଇ କେବଳ ଜଞ୍ଜାଳ ବଢ଼ାଇ କି ଲାଭ ? କର୍ଣ୍ଣପ୍ରୟାଗଠାରୁ ସଦନର ବାପା କେତେ ଗଜ ଅଖାଥାନ କିଣିନେଲେ । ସବୁଦିନେ ଖାଇ ବସିବା-ବେଳେ ଆମେ ଏହି ଅଖାର ଆସନରେ ବସୁଥିଲୁ । ଗୋଟିଏ ସତରଞ୍ଜି ପାରି ରାତିରେ ଶୋଇବାବେଳେ ଗୋଡ଼ ତଳକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ ଏହି ଅଖାକୁ ଦୁଇ ଭାଙ୍ଗ କରି ଗୋଡ଼ତଳେ ବିଛାଇ ଦେଉଥିଲୁ ।

ଖାଇବା ବିଷୟରେ ଆମକୁ ବେଶି କିଛି ଭାବିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସଦନର ବାପା ତ କେଉଁ ନିଷ୍ଠାରେ ଚଳିବା ଲୋକ ! ତେଣୁ ଆପେ ନିଜ ହାତରେ ରୋଷେଇ କରି ଖାଇବା ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆଉ କୌଣସି ସମୟରେ କିଛି ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିଲାବେଳେ କୌଣସି ଦୋକାନରେ କିଛି ଭଲ ଖାଇବା ଜିନିଷ ଥୁଆ ହୋଇଥିବାର ଦେଖିଲେ କେବଳ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କର ଲୋଭ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ସକାଳେ କୋଉଠି ବସି ଚୁହା ପିଉଥିବା ସମୟରେ ଆମେ ଏକଲା ହୋଇ ଗୁରଖଣ୍ଡ ପକୋଡ଼ି ବା ଖଣ୍ଡେ ପେଡ଼ା ପାଟିରେ ପକାଇଦେଇ ମନଶାନ୍ତ କରୁ । ନିଜେ ପିତାଜୀ କେତେ ଶରଧାରେ ରାନ୍ଧିକରି ଆଗ ଆମକୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି, ତା ପରେ ଆପେ ଖାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ନେହର ସ୍ପର୍ଶରେ ସବୁ ସୁଆଦ ଲାଗେ । ଚାଉଳ ଓ ଡାଲି ବିରିଡ଼ାଲି ମିଶାଇ

ସେ ଆମକୁ ଯେଉଁ ଖେଚୁଡ଼ି କରି ଦିଅନ୍ତି, ତାହାକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆମ ପାଟିରେ ଲାଳ ଭରିଆସେ । ଯେଉଁଦିନ କଖାରୁ ଖଣ୍ଡେ, କାଗଜି ଆମ୍ବର ଟିକିଏ ବା କାନ୍ଧିଆଟାଏ ମିଳେ; ସେ ଦିନ ପାଟିକୁ ରାଜାଘରର ଚର୍ଚ୍ଚା ପାଇଲା ପରି ଲାଗେ ।

ରାହୁଲଜୀ ତିଆରି କରିଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଓ ସରଞ୍ଜାମର ଏହି ଚାର୍ଟ ହେଉଛି ଗାଆଁ ସ୍କୁଲ କାନ୍ଥରେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଝୁଲୁହୋଇ ରହିଥିବା ସୁସମ ଖାଦ୍ୟର ଚାର୍ଟ ଭଳି । ପ୍ରତିଦିନ ଜଣେ ମଣିଷ କେତେ ଛଟାଙ୍କି ଭାତ ଖାଇବ, କେତେ ଛଟାଙ୍କି ଘିଅ ଓ କେତେ ଛଟାଙ୍କି ମାଂସ ଖାଇବ, କେତେ ପରିବା ତରକାରି କରି ଖାଇବ ଓ କେତେ ଦୁଧ ପିଇବ, ସେ ସବୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଧାରା ଅନୁସାରେ ଏହିସବୁ ଚାର୍ଟରେ ଲେଖାହୋଇ ରହିଥାଏ । ତା ପାଖକୁ ଲାଗି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚାର୍ଟରେ କୋଉ ଜିନିଷରେ କ'ଣ ସବୁ ଖାଦ୍ୟସାର ରହିଛି, ତାହା ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏ ସବୁକୁ ପିଲାଏ ଖୁବ ମନଦେଇ ପଢ଼ନ୍ତି । ବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ମୁଖସ୍ଥ କରି ରଖନ୍ତି । ମାନଚିତ୍ର ଉପରେ ଜାମ୍ବେଜୀ ନଦୀର ଗତିପଥ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ବା ଆଣ୍ଡିଜ୍ ପର୍ବତର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗ ଆବିଷ୍କାର କରି ସେମାନେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ପାଇଥାନ୍ତି, ଏହି ସୁସମ ଖାଦ୍ୟର ତାଲିକାରୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଏକ ଆନନ୍ଦ ମିଳିଥାଏ । ଆସ୍ୱାଦ ଲାଭ କରିବାର କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠେ ନାହିଁ । ରାହୁଲଜୀ ଛଅ ସାତ ଥର ହିମାଳୟ ଯାଇଛନ୍ତି, ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରି କେତେ ପହରା ଓ ପହରାବାଲାଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ପକାଇ ସେ ତିବ୍ବତ ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ସାହସିକ ଭ୍ରମଣରେ ବାହାରିବା-ବେଳେ ସେ କଦାପି ଏ ସାମଗ୍ରୀ ବହୁଳ ମୋଗଲ ଶିବିରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ବାହାରି ନ ଥିବେ । ସେ ଆପଣାକୁ ଏକ ବାଟବାଲୁଙ୍ଗା ବୋଲି କହନ୍ତି; ବାଟ ବାଲୁଙ୍ଗାର ଜୀବନଦର୍ଶନ ବିଷୟରେ ସେ ସାରଗର୍ଭ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ହିମାଳୟରେ ବୁଲିବାବେଳେ ସେ କଦାପି ଅତିରିକ୍ତ ସୁଖସୁବିଧାର ଜଞ୍ଜାଳମାନ ବୋହିକରି ଯାଇ ନ ଥିବେ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ତିଆରି କରେ ବା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଲେଖେ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାର ନିୟମଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ନିଜେ କେତେଦୂର ପାଳନ କରୁଛି କି ନାହିଁ, ଏ କଥା ସେ କେବେହେଲେ ବିଚାର କରିବାକୁ ଯାଏନାହିଁ । ପିଲାଙ୍କର ଜାଣିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅତି ଯତନରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ବହିରେ ଲେଖିଦେଇଥାଏ । ହୁଏ ତ କେବଳ ପାଠକମାନେ ଜାଣିବେ ବୋଲି ରାହୁଲଜୀ ଏହିସବୁ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଖାଦ୍ୟର ତାଲିକାକୁ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ଏତେ ଯତ୍ନ କରି ଲେଖି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ହିମାଳୟର ଯାତ୍ରାପଥରେ ମୁଁ ଯେତେ ଯେତେ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିଲି, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶ, ଏପରି କି ଶହେରେ ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚ ଦଶ ଜଣଙ୍କୁ

ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆଉ ସମସ୍ତେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବହୁଳ ଆୟୋଜନର ଯୋଜନା କରି ଯାତ୍ରାରେ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରଧାନତଃ ଭକ୍ତିର ବାସନା ନେଇ ସେମାନେ ବାଟକୁ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗାଆଁରୁ ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ ବାହାରିଲେ ତାଙ୍କର ସହିତ ଆଉ ପନ୍ଦର ଜଣ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ବାହାରନ୍ତି ଠିକ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଦେଖି ବାହାରିବା ପରି । ଆପଣାର ପୁଡ଼ାଟିଏ ଆପଣା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । ତାର ଭିତରେ ହୁଏ ତ ଖଣ୍ଡେ ଅଧିକା ଲୁଗା, ବାଟରେ ଖାଇବା ପାଇଁ ଛତୁ, କିଛି ଗୁଡ଼ ଓ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ଦେବତା ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଖରେ ସମର୍ପଣ କରିବାପାଇଁ କିଛି ସାମଗ୍ରୀ ବା କିଛି ପଇସା । ଆପଣାର ପୁଡ଼ାଟିକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖି ହାତରେ ବାଡ଼ି ଧରି ସେମାନେ ପର୍ବତର ଦୁର୍ଗମ ଯାତ୍ରାପଥ ପାର ହୁଅନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଗୋଡ଼ରେ ଚଟି ବା ଜୋତା କିଛି ନ ଥାଏ । ଯେଉଁଠି ସ୍ନାନ କରନ୍ତି, ସେଠାରୁ ବାହାରିବାବେଳେ ଓଦା ଲୁଗାଟି ମୁଣ୍ଡରେ ପକାଇ ଯାଆନ୍ତି । ସେଦିନ ବଦ୍ରୀନାଥରୁ ଆସିବା ବାଟରେ ଦଳେ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ହାତରେ ଓ ମୁହଁରେ କୁଟା ହୋଇ-ଥିବା କଲିଚତାମାନ କଳା ଦାଉ ଦାଉ ହୋଇ ଜଳୁଚି । ହାତରେ ତାଇତ, ବଟଫଳ ଓ ନାକରେ ଗୁଣା ଆଉ ନୋଥ । ଏକାବେଳେକେ ଚହଳି ପକାଇଲି ପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ଆମେ ଗଡ଼ି ଆସୁଥାଉ, ସେମାନେ ବାଟ ଉଠି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଆମେ ଦର୍ଶନ କରି ଫେରୁଥାଉ, ସେମାନେ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ତୀଖ ଉଠାଣି ଉଠିବା ପୂର୍ବରୁ ଟିକିଏ ଦମ୍ଭ ମାରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଭଲ ଜାଗା ଦେଖି ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ ବସି ଯାଇଥାନ୍ତି । ଆସିଚନ୍ତି ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଶରଣକୂଳରୁ । ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାଡ଼ି । ସାଥିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବୁଜୁଲା । ଏହାର ଭିତରେ ଥିବା ଚୂଡ଼ା ଓ ଗୁଡ଼ଉଳ ସେହି ଓଡ଼ିଶାରୁ ବନ୍ଧାହୋଇ ଆସିଥିବ ।

ସଂସାର ଭିତରେ ଥିବାବେଳେ ଯେଉଁମାନେ ନାନା ତ୍ରାସ ଓ ସଶଙ୍କତାରେ ପଡ଼ି ନାନା କାଳ୍ପନିକ ଆବଶ୍ୟକତାର ଦାବୀ ପୂରଣ କରିବାରେ ମହାବ୍ୟସ୍ତ ଥାଆନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ କରିବା ଲାଗି ହିମାଳୟକୁ ଆସିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ସଂସାରଟାକୁ ଆପଣା ସହିତ ଉଠାଇ ନେଇଆସିବାକୁ ଉଚିତ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । କାଳେ ବାଟରେ କେଉଁଠି କିଛି ଅସୁବିଧା ହେବ ! କାଳେ ଅମୁକଟା ନ ମିଳିବ ! କାଳେ ସମୁକଟା ଦରକାର ହେବ ! ରାଜାମହାରାଜାମାନେ ଶିକାର କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଶିକାର ପାଇଁ ସଜବାଜ ହେବାରେ ହିଁ ଅଧିକ ମଥା ଖରଚ କରନ୍ତି । ତଥାପି ସେମାନଙ୍କର ମନରେ ଅନେକ ଭୟ ପୂରି ରହିଥାଏ । କାରଣ ସେମାନେ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ଆପଣା ଉପରେ କେବେହେଲେ ନିର୍ଭର କରି ପାରନ୍ତି

ନାହିଁ, ପଇସା ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ବାଟରେ ଶୀତ କରିବ; ତେଣୁ ସାଙ୍ଗରେ ଶେଯ ନେଇ ଯିବା ଉଚିତ । ବାଟରେ ଖରା କାଟିବ; ତେଣୁ କଳା ଚଷମା ମଧ୍ୟ ନେଇକରି ଯିବା ଉଚିତ । ପାହାଡ଼ୀ ବାଟରେ ଚାଲିକରି ଗଲାବେଳେ ସାଧାରଣ ଜୋତା ପିନ୍ଧି ଗଲେ ଗୋଡ଼ ଖସିବାର ଭୟ ରହିଛି । ତେଣୁ ପର୍ବତାରୋହୀମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବିଶେଷ ଜୋତା କିଣିକରି ନେବାକୁ ହେବ । ଚଟିଘରେ ଅଟକିଥିବାବେଳେ ବାହାରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଚପଲ ଅଧିକ ସୁବିଧାଜନକ ହେବ, ତେଣୁ ଚପଲ ଦୁଇଟା ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବା ଉଚିତ । ଏହିପରି ଉଚିତ ଓ ଆବଶ୍ୟକର ଶିରା କାଢ଼ୁ କାଢ଼ୁ ସେମାନଙ୍କର ସାମଗ୍ରୀର ସ୍ତୂପ କ୍ରମେ ବଡ଼ ହେବାକୁ ଲାଗେ । ତା ପରେ ଅତି ସଙ୍ଗତ ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ କୁଲି ଦରକାର ହୁଅନ୍ତି, ଘୋଡ଼ା ଦରକାର ହୁଅନ୍ତି । ଘୋଡ଼ାରେ ବସି ବସି ଯେତେବେଳେ ଅଣ୍ଟା ଦରଜ ହୋଇ-ଯାଏ ବା ଉଠାଣି ବାଟରେ ଯେଉଁଠି ଘୋଡ଼ାରେ ବସିଲେ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇବାର ଭୟ ଥାଏ, ସେଠାରେ ଦାଣ୍ଡି କରିବା ଦରକାର ହୁଏ । କୌଣସି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ପଣ୍ଡାମାନେ ଏହିପରି ଲୋକଙ୍କୁ ହିଁ ଆଗ ଆସି ଘେରିଯାଆନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତହସ୍ତ ହୋଇ ଖରଚ କରିବା ଲାଗି ଅଧିକ ପ୍ରେରଣା ଦିଅନ୍ତି ଐହିକ ଓ ପାରତ୍ରିକ ନାନା ପ୍ରକାରର ଲୋଭ ଦେଖାଇ ଏମାନଙ୍କୁ କଣ୍ଢେଇ ପରି ଏଠାରୁ ସେଠାକୁ ଓ ସେଠାରୁ ଏଠାକୁ କରାଇବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପାଠ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୋର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନିଲ କୁମାର ଚନ୍ଦ, ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଣୀ ଚନ୍ଦ । ଅନେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେ ଆଉ ମୁଁ ବଦ୍ରୀନାଥ ଦର୍ଶନରେ ଯିବୁ ବୋଲି ଠିକ୍ କରିଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଅଧ୍ୟୟନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଇଉରୋପ ଚାଲିଗଲି; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେଠାରେ ବିଦେଶରେ ଥିବାବେଳେ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଣୀ ଚନ୍ଦ ହରିଦ୍ୱାର, କେଦାରନାଥ, ତୁଙ୍ଗନାଥ ଓ ବଦ୍ରୀନାଥ ଦେଖି ଆସିଲେ । ତାଙ୍କର ହିମାଳୟ ଯାତ୍ରାର ବିବରଣୀକୁ ସେ ସ୍ୱକୀୟ ମଧୁର ଏବଂ ଆକର୍ଷକ ଶୈଳୀରେ 'ହିମାଦ୍ରୀ' ନାମକ ଏକ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ମହନୀୟ ଦାନର ସ୍ୱୀକାର କରି କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏ ବର୍ଷ ତାଙ୍କୁ 'ଭୁବନମୋହିନୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ' ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଏ ବର୍ଷ ହିମାଳୟ-ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରି ମୁଁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଚିଠି ଲେଖିଲି । ସେ ସେହି ଯାତ୍ରାପଥରେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଜାଣିଥିବେ, ସେହିମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ମୋ ବିଷୟରେ ପଦେ ପଦେ ଲେଖିଦେବାକୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି । କିଛିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର ପାଇଲି : "ଗୋଟାଏ କଥା ତୋତେ କହି ରଖୁଛି, ଶୁଣ, ସେସବୁ ଚିଠିପତ୍ର ତୋର କୌଣସି ଦରକାରରେ

ଆସିବ ନାହିଁ । ମଣିଷ ନଜେ ଯାଇ ମଣିଷର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହେବ । ସେଥିରେ ଆଉ ଚନ୍ତା କରିବାର କ'ଣ ରହିଚ ? ରହିବାର ସ୍ଥାନ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳିବ, କେବଳ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ହେଲା । ଆଉ କିଛି ନଥାଉ ପଛକେ, ଚଟି ଅଛି, ଶତ ଶତ ଯାତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି, ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଅଧିବାସୀମାନେ ଅଛନ୍ତି । ସେହି ଯାତ୍ରାପଥରେ ଏତେ କଥା ରହିଚ ଯେ, ମଣିଷ ଯାହା ଚାହିଁବ, ତାକୁ ତାହା ମିଳିପାରିବ । ମାଲମସଲାର କୌଣସି ଅଭାବ ହେବନାହିଁ । ମୋର ବୟସ ଆଉ ଟିକିଏ କମ୍ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ପାଇଁ ତୋ ସହିତ ବାହାରି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ବୁଲିବାର ମନ ନେଇ ମନଇଚ୍ଛା ବୁଲିବାକୁ ଯେ ମୋତେ କେତେ ଭଲ ଲାଗେ, କଣ କହିବି ! ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ସମୟରେ ଉଚିତ ସଙ୍ଗୀ ମିଳନ୍ତି ନାହିଁ । ତା'ଛଡ଼ା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ରହିଚ ।”

ଯେତେବେଳେ ଆପଣା ଦେଶରୁ ବାହାରି ଇଉରୋପ ଗଲି, ସେହି ସମୟର କଥା ଆଜି ଭାରି ମନେପଡ଼ୁଚି । ଇଉରୋପ ହେଉଚି ସାହେବଙ୍କର ଦେଶ । ଅଲଗା ପୋଷାକ, ଅଲଗା ରୀତିନୀତି, ଅଲଗା ଚାଲିଚଳଣ । ମୁଁ ସିନା ବହିରେ ନାନାଭାବେ ଇଉରୋପର କଥା ପଢ଼ିଥିଲି, ଇଉରୋପକୁ ଜାଣିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜରେ ତିନି ଚାରି ବର୍ଷ ରହିବାକୁ ହେଲେ ମୋତେ କି ଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ହେବ ଓ ସାଙ୍ଗରେ କଣ କଣ ନେଇଯିବାକୁ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ଇଉରୋପରୁ ଫେରି-ଥିବା କେତେକ ଗୁରୁଜନଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେହିମାନଙ୍କର ବରାଦ ଅନୁସାରେ ଗରମ ସୁଟ୍ ସହିତ ଭେଷ୍ଟ୍ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେଲା, ବେକକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିବାକୁ ରଙ୍ଗବେରଙ୍ଗର ଟାଇ କିଣିବାକୁ ହେଲା, ନଳୀବଣାର ଆକାରରେ ମୁଣ୍ଡ ଲାଗି ଗୋଟାଏ କାଳିଆ ଟୋପି ମଧ୍ୟ କିଣି ଆଣିଲି । ଇଉରୋପରେ ପହଞ୍ଚି ଭାରି ସନ୍ତର୍ପଣ ସହିତ ସେ ସବୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ତଥାପି କାହିଁକି ଭାରି ଅଡୁଆ ଅଡୁଆ ଲାଗିଲା । ମନେହେଲା, ଯେପରି ସେ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ଆଦୌ ଖାପ୍ ଖାଇ ପାରୁନାହିଁ, ଆଦୌ ମିଶିପାରୁ ନାହିଁ । ଦିନେ ମୋର ଅଧ୍ୟାପକ ମୋତେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୂଚାଇ ଦେଲେ ଯେ କୌଣସି ଦେଶରେ ଚାଲିବାକୁ ହେଲେ ପୋଷାକ ବିଷୟରେ ଏତେ ସଚେତନ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଏତିକି ଶୁଣି ମୋର ମନରେ ଅକଲ ପଶିଲା । ସତେ ତ, ସିଏ ହେଉଚନ୍ତି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଅଧ୍ୟାପକ, ତାଙ୍କର ବିଷୟରେ ସେ ସାରା ପୃଥିବୀରେ ଜଣାଶୁଣା । ତଥାପି ସିଏ ତ କେବେ ଭେଷ୍ଟ୍ ପିନ୍ଧି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ତ ଦିନେହେଲେ ଏପରି ଏକ ଟୋପି ନଥାଏ । ସେଇଦିନଠାରୁ ମୁଁ ସବୁ ଛାଡ଼ିଲି ଏବଂ ତା ପରେ ଯାଇ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲି ଯେ ମଣିଷ ସହିତ ମିଶିବାର ରୀତି ପୋଷାକ ନୁହେଁ, ବାହାରର ଆୟୋଜନ ନୁହେଁ । ଏସବୁ ବାହ୍ୟ ସତର୍କତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯୁଆଡ଼େ ଯିବ, ସେଠାରେ

ତୁମକୁ ମଣିଷର ସ୍ନେହଶ୍ରଦ୍ଧା ମିଳିବ । ସେଠି ତୁମେ ଆପଣାର ଘର ପରି ଅନୁଭବ କରିପାରିବ ।

ପାହାଡ଼ ପଥରେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷର ସଂସାର ରହିଛି । ଯାତ୍ରୀ ଆସିବେ ବୋଲି ସେଠି ମଧ୍ୟ କେଉଁ ଜନନୀ ଓ ଭଗିନୀର ଯତ୍ନଶୀଳ ହାତ ବେଳଥାଉଁ ଚୁଲ୍ଲୀକୁ ଲିପି-ପୋଛି ରଖିଛି, ଚଟି ଘରେ ମସିଣା ପକାଇ ରଖିଛି । ଅନ୍ଧାର ନ ପାହୁଣୁ କେଉଁ ଦୋକାନୀଭାଇ ଗାଈ ଦୁହିଁ ନିରୁତା ଦୁଧର କଡ଼େଇକୁ ଚୁଲ୍ଲୀ ଉପରେ ବସାଇଛି । ଏହି ଆଖି ପିଛୁଳାକ ପରେ ସହଲ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିବେ ! ତାଙ୍କର ଉଚିତ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେବା ଦରକାର । କିଏ କେରଳରୁ ଆସୁଥିବ ତ ଆଉ କିଏ କାଶ୍ମୀରରୁ ଆସୁଥିବ । କିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଥିବ ତ ଆଉ କିଏ ଶୂଦ୍ର ହୋଇଥିବ । ତଥାପି ମଣିଷର ଦେହ ତ ସମସ୍ତଙ୍କର । ବାଟ ଚାଲିଲେ ସମସ୍ତେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡୁଥିବେ, ଖାଲି ପେଟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୋକ ଲାଗୁଥିବ,—ଦୋକାନୀ ଓ ତାର ପରିବାର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ସତ୍କାର ଓ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ ଯାତ୍ରାପଥରେ ଅନେକ ଧର୍ମ ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି, ସଂସାରରେ ଧର୍ମଭାବ ବଢ଼ାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ମୋର ଯାତ୍ରାର ସ୍ମୃତି ଭିତରେ ମୁଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଦିନଯାଏ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ରଖିଥିବି । ଜଗତରେ ସବୁ ଯାତ୍ରାରେ ଯାବତୀୟ ଆୟୋଜନ ଅପେକ୍ଷା ମଣିଷଠାରୁ ମିଳୁଥିବା ଏହି ସହଯୋଗ ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ । କିନ୍ତୁ ତାହା ପାଇବାକୁ ହେଲେ ମଣିଷ ହିଁ ନିର୍ଭର କରି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେବ, ସାମଗ୍ରୀ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାର ଅଜ୍ଞାନତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏମିତି ନାନା କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ମୁଁ ଅନେକ ଆଗକୁ ଚାଲିଗଲି । ସଦନ ଆଉ ତାର ବାପା ଅନେକ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ । ମଝିରେ କେତେବେଳଯାଏ ଅନେକ ଦୂରରେ ସଦନ ପଛରେ ଆସୁଥିବାର ଦେଖାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଉ ତ କାହିଁ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଏକୁଟିଆ ଅଧିକ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ କେମିତି କେମିତି ଲାଗିଲା । ଭାବିଲି, ଘଡ଼ିଏ ଅପେକ୍ଷା କରିବି । ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ପଥର ଉପରେ ଯାଇ ବସିଲି । ଆଗରେ ଝରଣାଟି ସଶବ୍ଦ ବହି ଯାଉଥାଏ । କିଛି ସମୟ ପରେ ସଦନ ପଛରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଦଶଟା କି ଏଗାରଟା ବାଜିବଣି । ସକାଳେ ଯାଇ ଗିଲାସେ ଚାହା ପେଟକୁ ଯାଇଥିଲା । ଚାହା କୁଆଡେ ଭୋକକୁ ମାରିଦିଏ ବୋଲି ଶୁଣିଛି । କିନ୍ତୁ ଏତେ ବାଟ ଚାଲିଲା ପରେ ଗାଧୁଆ ବେଳଯାଏ ଭୋକକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବାକୁ ଚାହାର ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ଇଏ ତ ହିମାଳୟର ଯାତ୍ରୀପଥ ହୋଇ ନାହିଁ ଯେ ଦୁଇ ମାଇଲ ତିନି ମାଇଲ ଅନ୍ତରରେ ଚଟି ପଡ଼ିବ, ଦୋକାନ ପଡ଼ିବ, ପଇସା

ଦେଲେ ଖାଇବା ଜିନିଷ ମିଳିପାରିବ । ନନ୍ଦପ୍ରୟାଗଠାରୁ ଆମେ ଯାତ୍ରୀପଥକୁ ଛାଡ଼ି-ଦେଇ ଆସିଲୁଣି । ସାଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଖାଇବା ଜିନିଷ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ସଦନକୁ ମୋର ମନର ଦୁଃଖ ଜଣାଇଲି । ମୋର କଥା ଶୁଣି ତା ପେଟରେ ଅସ୍ଥିର ହେଉ-ଥିବା ଭୋକ ମଧ୍ୟ ସମାନଧର୍ମୀ ବାକ୍ୟ ହୋଇ ବାହାରି ଆସିଲା । ଆଗକୁ ଚାହିଁ ସେ କହିଲା, ଏଇ ସେଠାରେ ଦୁଇ ତିନୋଟି ଘର ଦେଖାଯାଉଚି । ହୁଏ ତ କୌଣସି ଗାଆଁ ହୋଇଥିବ । ଗାଆଁରେ ଦୋକାନ ଥାଇପାରେ ।

ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ ବନ୍ଧ ଦେଇ ମନକୁ ବୁଝାଇ ଆମେ ଦୁହେଁ ପୁଣି ଆଗକୁ ଚାଲିଲୁ । ଦୂରରୁ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଘରଗୁଡ଼ିକ ପାଖ ହୋଇ ଆସିଲା । ପଚାରି ବୁଝିଲୁ, ଏଇ ଗାଆଁର ନାମ କୁନ୍ତରି । ରାସ୍ତାକଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ । ସେଠି ପିଲାଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଜଗି ବସିଥିଲା । ମୁଁ ପଚାରିଲି, ବୁଟଭଜା ଅଛି ? ଦୋକାନରେ ବୁଟଭଜା ଥିଲା, ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଗୁଡ଼ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । ଦୋକାନ ପାହାଚରେ ବସି ଆମେ ତାହାକୁ ହିଁ ପରମ ଆନନ୍ଦରେ ଚୋବାଇବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ପିଲାଟିଠାରୁ ଖବର ନେବାରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ ଦୋକାନରେ ଚୁଲି ଅଛି । ତା'ଠାରୁ ରାନ୍ଧିବା ଜିନିଷ ଓ ବାସନକୁସନ ସବୁ ମିଳିବ । ତେଣୁ ଏଇଠାରେ ଆଜି ଖରାବେଳର ରୋଷେଇ ବରାଦ କରିବା ଉଚିତ । ଆଜି ଖରାବେଳ ସରିକି କୋଉଠାଏ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସଦନର ବାପାଙ୍କର ବରାଦ ଥିଲା କେଜାଣି ? ତଥାପି ଦୁହେଁ ଖୁବ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁ, ତେଣୁ ରୋଷେଇବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ହିଁ ଲାଗିଲୁ । ଗରା ନେଇ ସଦନ ଝରଣାରୁ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଗଲା । ଦୋକାନ ପଛକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଦେଖିଲି, ଛନଛନିଆ ଖଡ଼ାଶାଗ କଅଁଳିଚି । ପିଲାଟିକୁ ଶାଗ ପାଇଁ ଅଧିକ ପଇସା ଦେଲି । ସେ ଖଡ଼ାଗଛର କଅଁଳିଆ ଅଗ ଭାଙ୍ଗି ଆମ ପାଇଁ ନେଇଆସିଲା । ତା'ପରେ ଦୋକାନରୁ ଚାଉଳ ଡାଲି କିଣୁଚୁ, ଏଇ ସମୟରେ ଜ୍ୱରରେ କମ୍ପି କମ୍ପି ସଦନର ବାପା ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ବାଟରେ ତାଙ୍କୁ ଜର ହୋଇଗଲା, ସେଥିପାଇଁ ସେ ଏତେ ପଛରେ ପଡ଼ି-ଗଲେ । ବାଟଯାକ ବସି ବସି ଆସିବାକୁ ହେଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସତରଞ୍ଜି ପାରି-ଦେଲି । ସେ ଶୋଇଲେ । ସଦନ ଓ ମୁଁ ରୋଷେଇ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କଲୁ । ଚୁଲି ଲଗାଇବାକୁ ଯାଉଚୁ, ଏଇ ସମୟରେ ପିତାଜୀ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଚୁଲି ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି । ସେ ସ୍ୱୟଂପାକୀ, ତେଣୁ ନିଜର ଖାଇବା ତାଙ୍କୁ ନିଜ ହାତରେ ହିଁ ରାନ୍ଧିବାକୁ ହେବ । ଆପେ ଅପସରି ଯାଇ ମୁଁ କହିଲି, ନାଇଁ, ସଦନ ଏକୁଟିଆ ରାନ୍ଧିବ । ମୁଁ କୌଣସି କଥା ଛୁଇଁବି ନାହିଁ । ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ । ସେ ତଥାପି ଆସି ଆମଠାରୁ ରୋଷେଇର

ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସଦନ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଖାଇବେ ନାହିଁ । ସଦନ ମାଛ ମାଂସ ଖାଏ, ତା ଦେହରେ ପଇତା ନାହିଁ, ବରଷକଯାକ ସେ କେଉଁଠି କେତେ ପାଗରେ ଖାଏ । ତେଣୁ ସ୍ୱୟଂପାକୀ ପିତାଜୀ ତା ହାତରେ ଖାଇବାକୁ ଆଗ୍ରହ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏସବୁ ଦେଖି ଭାରି ଅଶାନ୍ତ ଲାଗିଲା । ପିତାଜୀ ଏଡ଼େ ଭଲ ମଣିଷ, ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଏତେ ଉଦାର, ତଥାପି କେତେଟା ଆଗ୍ରହ ଓ ସଂସ୍କାରରେ ସେ ଏପରି ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିଚନ୍ତି କାହିଁକି ?

କୁନୁର ଗାଆଁରେ ଭାତ, ହରଡ଼ ଡାଲି ଓ ଖଡ଼ା ଶାଗ ଭୋଜନ ହେଲା । ପିତାଜୀଙ୍କର ଦେହରୁ ଝାଳ ବୋହି ଜ୍ୱର ଓହ୍ଲାଇଗଲା ପରେ ଆମେ ପୁଣି ବାଟକୁ ବାହାରିଲୁ । ସେଠାରୁ ଚାରି ମାଇଲ ବାଟ ଆଗକୁ ଯିବା ପରେ ଶକତ ପର୍ବତ ଉଠାଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ରାସ୍ତା ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆକାଶରେ ମେଘଗୁଡ଼ାକ କ୍ରମେ କଳା ହୋଇ ଆସିଲେ । ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଛାଇ ପଡ଼ି ମନ ଭିତରଟାକୁ ଯେପରି ନାନାପ୍ରକାରର ଆଶଙ୍କାରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ପକାଇଲା । ତା ପରେ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଟୋପା ଟୋପା ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତଥାପି ଆମେ ଆଗକୁ ଚାଲିଥାଉ । ଏଠାରେ ଅଟକି ରହିବାକୁ ଆଶ୍ରୟ କାହିଁ ? ମୁଁ ବରଷାତି କାଢ଼ି ପିଠି ଉପରେ ପକାଇଲି । ସଦନ ଓ ତା'ର ବାପା ଛତା ତଳେ ତଳେ ଆସିଲେ । ମଝିରେ ଟିକିଏ ବର୍ଷା ଛାଡ଼ିଯିବା ବେଳକୁ ପାହାଡ଼ର ସାନୁରେ ବଙ୍ଗାଲି ଗାଆଁ ପଡ଼ିଲା । ଆମକୁ ଆଜି ଆହୁରି ଅନେକ ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ଆଗ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ଖାଖ ରାସ୍ତାରେ ଉପରକୁ ଉଠି ତା ପରେ ପର୍ବତ ସେ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଗାଆଁରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବଙ୍ଗାଲି ଗାଆଁ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ଭୀଷଣ ବର୍ଷା ମାଡ଼ି ଆସିଲା ଓ ମୂଷଳ ଧାରାରେ ବୃଷ୍ଟି ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଦୁର୍ଗମ ଓ ଅନ୍ଧାରୁଆ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଆମର ବାଟ ଉପରକୁ ଉଠି ଉଠି ଚାଲିଥାଏ । ଚାରିଆଡ଼େ ମେଘର ଖେଳ । ଭାସିଗଲା ମେଘର ଧୂଆଁ ଭିତରେ କେତେବେଳେ ଜଙ୍ଗଲଟା ବି ଲୁଚି ଯାଉଥାଏ । ବାଟଘାଟ କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନ ଥାଏ । ତୁଙ୍ଗନାଥରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବା ଦିନ ଯେମିତି ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ଠିକ୍ ସେମିତି ହେଲା । କ୍ରମେ ମୁହଁସଞ୍ଜ ହୋଇ ଆସିଲା । ବର୍ଷା ଛାଡ଼ିଲାବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପର୍ବତର ସେ ପାଖରେ ବୁଡ଼ି ସାରିଲେଣି । ସଦନର ବାପା କହିଲେ, ଆଜି ଆଉ ଅଧିକ ଆଗକୁ ଯାଇ ହେବ ନାହିଁ । ଗାଆଁ ଅନେକ ଦୂର । ତେଣୁ ବାଟରେ ପର୍ବତ ଉପରେ କାହାର ଗାଈ ଗୋଠରେ ଆଜି ରାତିଟି ରହିଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମେ ବାଟ ଭାଙ୍ଗି ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯିବା ପରେ ଗୋଟିଏ ଚାଷୀର ଗୋରୁଘର ବା ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

ଗୃହୀଟି ହେଉଚି ସଦନର ବାପାଙ୍କର ଯଜମାନ । ଘର ତଳେ ଆଉ କେଉଁ ଗାଆଁରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାଈ-ମଇଁଷି ଉପରେ ଥିବାରୁ ପୁଅକୁ ନେଇ ସିଏ ମଧ୍ୟ ଏଇଠାରେ ଅଛି । ଦୁଆର ମୁହଁକୁ ହୋଇ ଘର ଭିତରେ ନିଆଁ ଜଳୁଥାଏ । ସେ ପାଖକୁ ଗାଈମଇଁଷି ବନ୍ଧା ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏ ପାଖରେ ଆମର ରାତି ରହଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଗଲା । ଗୃହୀର ପୁଅ ସେଇ ଧୂନି ଉପରେ ସେପେଇ କରି ଗହମ ଓ ଖଡ଼ା ମକ୍କାର ରୁଟି ସହିତ ଆମକୁ ଖଡ଼ାଶାଗ ଖାଇବାକୁ ଦେଲା । ନିରାଶ୍ରୟ ବାଟରେ ଏପରି ଏକ ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶ୍ରୟ ପାଇଥିବାରୁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ଦେଇ ଆମେ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ ।

ସକାଳୁ ଉଠି ଗୃହୀଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲୁ ଏବଂ ପର୍ବତ ଓହ୍ଲାଇ ପ୍ରାୟ ନଅଟା ବେଳକୁ ଆମେ ଗେଉଁଡ୍ ଗାଆଁରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଏହି ଗାଆଁର ପିତାଜୀଙ୍କର ଅନେକ ଯଜମାନ ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଆଦର ସମ୍ମାନରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ହେଲା ନାହିଁ । ଜଣେ ଯଜମାନ ଆମପାଇଁ ରୁଟି ତିଆରି କରିଦେଲେ ଓ ଶାଗ ଖରଡ଼ି ଦେଲେ । ତାକୁ ଖାଇସାରିବା ପରେ ନିର୍ଧୂମ ଖରାବେଳଟାରେ ଆମକୁ ପୁଣି ପର୍ବତର ରାସ୍ତା ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଶେଷଦିନର ରାସ୍ତା ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ଆଜି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ କଷ୍ଟବୋଧ ହେଉଥାଏ । ଖାଲି ଉଠାଣି ଆଉ ଉଠାଣି । ପାଚିଲା ପତର ବିଛା ହୋଇଥିବା ଅଣଓସାରିଆ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଖସିଯିବା ପରି ହେଉଥାଏ । ବାରବାର ବସି ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ହେଉଥାଏ । ସଦନର ବାପା ବାଟ ଆଉ ଅଳପ ରହିଲା ବୋଲି କହି ଆମକୁ ବାରବାର ବୋଧ ଦେଉଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅଳପର ଆଉ ଅନ୍ତ ନ ଥିଲା ପରି ଲାଗୁଥାଏ । ବାଟରେ ଅବସର ପାଇଲା ମାତ୍ରକେ ଆମେ କରମୋଡ଼ି କୋଳି (Berberis) ତୋଳିକରି ଖାଉଥାଉ । ଏହି କୋଳି ଦେଖିବାକୁ ଠିକ୍ ଇଉରୋପୀୟ ନୀଳ କୋଳି Blue berry) ପରି । ଖାଇଲେ ଜାମୁକୋଳି ଖାଇଲା ପରି ଜିଭ, ଓଠ ଓ ହାତସବୁ କଳା କଚ ହୋଇଯାଏ ।

ପଥକଷ୍ଟ ହେତୁ ବାଟରେ ବାର ବାର ବସି ଆମେ ପୁଣି ଆଗକୁ ଚାଲୁଥାଉ । ପାହାଡ଼ର ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି ପାର ହୋଇ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିର ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଏହି ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଖରାଦିନେ ଗୃହୀମାନେ ଗୋରୁ ଘର କରି ଗାଈମଇଁଷି ନେଇ ରହନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନୀୟ ନାଆଁ ମଧ୍ୟ ରହିଚି । କାଲି ରାତିରେ ଆମେ ଯେଉଁଠି ରହିଥିଲୁ, ତାର ନାଆଁ ହେଉଚି ଗୃମ୍ପି ବିନାୟକ । ଆଜି ବାଟରେ ଯେଉଁ ବସ୍ତି ପଡ଼ିଲା, ତାର ନାଆଁ ହେଉଚି ପାର୍ଥ । ଏଠାରେ ଜଣେ ଗୃହୀଘରେ ଯାଇ ବିଶ୍ରାମ ନେଲୁ । ଗୃହୀ ଓ

ତାର ପରିବାର ବରଷରେ ଅଧିକ ସମସ୍ତ ଏହି ଉପରେ ରହନ୍ତି । ଅତି ଆଦରରେ ସେମାନେ ଦୁଆରେ ସତରଞ୍ଜି ପାରିଦେଲେ । ଗୃହୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗିଲାସରେ ଭରିକରି ଘୋଲ ଦହି ଆଣିଦେଲା । ସକାଳେ ଯେଉଁ ରୁଟି ଓ ଶାଗଖରଡ଼ା ପେଟକୁ ଯାଇ ଥିଲା, କେତେବେଳୁଁ ତାହା ଝାଳ ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ଖତମ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ଦହି ଗିଲାସକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପେଟ ଓ ଆଖି ସମେତ ସମସ୍ତ ଶରୀର ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଘୋଳ ଦହି ପଛେ ପଛେ ଆସିଲା ଆଳୁପୋଡ଼ା ଓ ତାପରେ ପୁଣି ବସାଦହି । ପୂର୍ଣ୍ଣଗ୍ରାସରେ ସକଳ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଅବସାଦ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ଆମକୁ ସେମାନେ ସେ ଦିନ ରାତିଟା ସେଇଠି ରହିଯିବାକୁ କହି ଭାରି ଅଟକାଉ-ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସଦନର ବାପା ମନା କରି କହିଲେ, ଘର ଆଉ ମୋଟେ ଛଅ ସାତ ମାଇଲ ରହିଲା । ସେଥିରୁ ଚାରିମାଇଲ ଗଡ଼ାଣି ବାଟ । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୁସିରେ ଚାଲି ଯାଇହେବ । ଜିନିଷପତ୍ର ପିଠିରେ ପକାଇ ଆମେ ପୁଣି ବାଟ ଚାଲିଲୁ ।

ଏହାପରି ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ ଉଠି ଆମେ ଆସି ହଠାତ୍ ପାଙ୍ଗରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ନନ୍ଦାଦେବୀ ଓ ତ୍ରିଶୂଳ ପର୍ବତ ସହିତ ପୁଣି ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସଦନଙ୍କର ଗୋରୁମଇଁଷି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଙ୍ଗରରେ ନାହାନ୍ତି । ଆହୁରି ଉପରକୁ ସେମାନେ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌କୁ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ପାଙ୍ଗର୍‌ରେ ପହଞ୍ଚି ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରି ମନେହେଲା । ଗତ ମାସ ବାଇଶି ତାରିଖରେ ଆମେ ଘରୁ ଅନୁକୂଳ କରି ଯାଇଥିଲୁ । ଆଜି ହେଉଛି ଜୁନ୍ ମାସର ସାତ ତାରିଖ । ଏହି ସତର ଦିନରେ ଆମର କେଦାର ଓ ବଦ୍ରୀର ଯାତ୍ରାପଥ ଶେଷ ହେଲା । ମନେ ମନେ ମୁଁ ବାଟର ହିସାବ କରି ବସିଲି । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀଠାରୁ ବାହାରି ପୁଣି ହାଟକଲ୍ୟାଣୀଯାଏ ଆସିବା ଭିତରେ ମୋଟ ୨୫୪ ମାଇଲ ବାଟ ପାଦରେ ଚାଲିକରି ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ମୋଟେ ୭୩ ମାଇଲ ବାଟ ଆମେ ମଟର ଚଢ଼ି ଯାଇଛୁ । ମଟରରେ ନ ଯାଇ ପାଦରେ ଚାଲି କେଦାରବଦ୍ରୀଙ୍କର ଦର୍ଶନ କଲେ ପୁଣ୍ୟ ଅଧିକ ହୁଏ ବୋଲି ଅନେକ ଲୋକ ମନେକରନ୍ତି । ଏତେ ବାଟ ଚାଲିକରି ଯିବା-ଦ୍ୱାରା ଆମେ କେତେ ଅଧିକ ପୁଣ୍ୟ କମାଇଲୁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହିପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଯାତ୍ରାରୁ ମୁଁ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ପାଇଲି । ମଟରରେ ବସି ତରତର ହୋଇ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ କଦାପି ଏତେ ଆନନ୍ଦ ମିଳି ନ ଥାନ୍ତା ।

ପାଙ୍ଗର୍‌ଠାରୁ ପର୍ବତ ଖସି ଆମେ ବାଟ କାଟି ଆସିଲୁ । କ୍ରମେ ପର୍ବତ ତଳେ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁ ଦେଖାଗଲା । ନନ୍ଦାଦେବୀ ଓ ତ୍ରିଶୂଳ ପର୍ବତର ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଆଜି ଦିନର ଶେଷ କିରଣଗାର ନଭି ଆସିଲା ବେଳକୁ ଆମେ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

—o—

ଛଅ

ଗତ ସତର ଦିନର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଶେଷ କରି ଆମେ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁର ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ ସାମିଲ ହେଲୁ । ବସ୍ତୁତଃ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଓ ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କର ପରିପୂରକ ହୋଇ ରହିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶ ପରି ଏକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଦେଶରେ ଜୀବନଯାତ୍ରାକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ବୋଲି କହିପାରିବାକୁ ଆହୁରି ଅନେକ ବର୍ଷ ଲାଗିବ । ଅନ୍ନମୟ କୋଷ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଯେ କୌଣସି ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଂଯୋଗ ରହିଚି, ତାହା ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆହୁରି ଅନେକ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେବ, ଅନେକ ଆଘାତ ଖାଇବାକୁ ହେବ, ଅନେକ ବାଟ ବଦଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ଜୀବନର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଆମେ କ୍ରମେ ଭୁଲି ସାରିଲୁଣି । ଏ ଦେଶରେ ଭଗବାନ ମନ୍ଦିରରେ ରହନ୍ତି, ଏବଂ ଏ ଦେଶର ମନ୍ଦିରକୁ କେହି ଏହି ଜୀବନର ମାନଚିତ୍ର ଭିତରେ ଦେଖିବାକୁ ସାହାସ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ଦେଶର ମନ୍ଦିର କେବଳ ପାରତ୍ରିକ ଜୀବନର ସୁଖସମ୍ଭୋଗ ପାଇଁ । ଏହି ମନ୍ଦିରକୁ ଆମେ ଏକ ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନୀ ସହିତ ତୁଳନା କରି ପାରିବା; ଜୀବନ ସରିଗଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ମରଣ ଅନ୍ତେ ଯେଉଁଠି ଜମା ହୋଇଥିବା ପୁଞ୍ଜି ମଣିଷର କାମରେ ଲାଗେ । ଏ ସଂସାରରେ ତୁମେ ଯାହା କର, ସେଥିରେ କିଛି ପରବା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ଭଗ୍ୟାନ୍ତ ଭକ୍ତିର ତାଗିଦା ପାଇଁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରିଯାଅ, ଧର୍ମଶାଳା ତିଆରି କରିଦିଅ, ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଘାଟ ବାନ୍ଧି ଦିଅ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦେଉଳରେ ଘଣ୍ଟିଆ ଟାଣିଦିଅ, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦିଅ ଓ କାଙ୍ଗାଳଭୋଜନ କରାଇଦିଅ, ତୁମର ବୀମା-ବହିରେ ଅନେକ ଧରମ ତୁମ ପାଇଁ ଜମା ହୋଇ ରହିବ । ଭଗବାନରୂପୀ ବଣିଆ ତୁମେ ଜମା କରିଥିବା ଧର୍ମରେ ତୁମ ପାଦରେ ସୁନାର ଶାଙ୍କୁଳି ପିନ୍ଧାଇଦେଇ ତୁମକୁ ନେଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ ରଖିବେ ।

ହିମାଳୟକୁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଏହି ଧର୍ମ କମାଇବାକୁ ଆସନ୍ତି । ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ତୀର୍ଥଧୂଳି ସହିତ ଚରଣସ୍ପର୍ଶ ଘଟିଲେ ତୁମର ଧର୍ମଘରର ଅଙ୍କ ସହିତ କେତେ ଯେ ଶୂନ୍ୟ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯିବ, ତାହାର କିଛି ସୁମାରି ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଏହି ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କେବଳ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ-ଜନିତ ଧର୍ମଲାଳସାରେ ହିମାଳୟକୁ ଆସନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେଉଁମାନେ ହିମାଳୟ ବିଷୟରେ ବହି ଲେଖନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ତୀର୍ଥଗୁଡ଼ାକ ବ୍ୟତୀତ ହିମାଳୟରେ ଆଉ କିଛି ଦେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର

ବହିସବୁ ପଢିଲାବେଳେ ମନେହୁଏ, ଯେପରି ଏହି ମନ୍ଦିର କେତେଟାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ହିମାଳୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସତି ହିଁ ନାହିଁ । ଶିବ, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ତାଙ୍କର ପରିବାର-ବର୍ଗଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଯେପରି ଏଠାରେ କୌଣସି ମଣିଷ ହିଁ ବାସକରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଅତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ଏକାଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଏହିପରି ଦଶା ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଏକାଗ୍ର ହେବାକୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦେଇଥାଏ । ମୋ ଆଖିରେ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଏକାଗ୍ର ହେବା ଯାହା, ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏକାଗ୍ର ହେବା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେଇଆ । ମୋର ଘରପାଖରେ ଥିବା ମଣିଷ, ପାହାଡ଼, ଅରଣ୍ୟ, ପଶୁପକ୍ଷୀ,— ଏମାନେ ମୋର ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ଅସଂଯୁକ୍ତ ଓ ଭିନ୍ନ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଯେତିକି ଆପଣାର କରି ଦେଖେ, ଭଗବାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଆପଣାର କରି ଅନୁଭବ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମୁଁ ପାଇଥାଏ; ତାଙ୍କ ସିଂହାସନର ଅଧିକ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ପରି ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ସେଥିଲାଗି ମୋ ପାଇଁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଦେବତା-ମନ୍ଦିର ଓ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଲୋକବସତି ସମାନ ଭାବେ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ତୀର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଛି ବୋଲି ମୁଁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଜନଜୀବନକୁ ଆଖି ବୁଜି ଦିଏ ନାହିଁ, ଲୋକମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ତଥାପି ମୁଁ ତୀର୍ଥଭୂମି ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ବିଷୟରେ ସବୁବେଳେ ସଚେତ ରହିଥାଏ । ଏଥର ହିମାଳୟର ଯାତ୍ରାରେ କେଦାରନାଥ ତୁଙ୍ଗନାଥ ଓ ବଦ୍ରୀନାଥ ମୋ ଲାଗି ଯେତିକି ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିଥିବ, ହାଟକଲ୍ୟାଣୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନାମଧେୟ ଗାଆଁଟି ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଆତ୍ମୀୟ ହୋଇ ରହିଥିବ ।

ଏହି ହାଟକଲ୍ୟାଣୀର ଦର୍ପଣ ଉପରେ ମୁଁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଲୋକଜୀବନକୁ ଅଧିକ ନିକଟରୁ ଦେଖିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇଛି । ଏହି ଗାଆଁର ଗୋଟିଏ ପରିବାର ସହିତ ମୁଁ ଏକାଠି ହୋଇ ଆପଣାର ପରି ବସିପାରିଛି; ଏହାର ସୁଖଦୁଃଖ, ଜଞ୍ଜାଳ ଓ ଦୈନନ୍ଦିନତା ଭିତରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ କେତେଦିନ ପାଇଁ ଭାଗ ନେଇପାରିଛି । କାହିଁ କେତେ ଦୂରରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରର କୂଳରେ ସମତଳ ଭୂଇଁ ଓଡ଼ିଶା, ଆଉ ହିମାଳୟର କୋଳ ଭିତରେ ଅତି ନିକାଞ୍ଚନ ହୋଇ ରହିଥିବା ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାଆଁଟି ! ତଥାପି ମାସେ ଦୁଇ ମାସର ରହଣି ଭିତରେ ଏହି ଗାଆଁଟି ମଧ୍ୟ ଯେପରି ମୋର ଅତି ଆପଣାର ମନେହେଉଛି । କେଉଁ ବହିରେ ପଢ଼ିଥିଲି, ଅସଲ ଜିନିଷ ସବୁ ଖାଲି ଆଖିରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅସଲ ଜିନିଷକୁ ଦେଖିବାକୁ ହେଲେ ହୃଦୟ ଦେଇ ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ । ହୃଦୟ ଦେଇ ଦେଖିବାକୁ ହେଲେ ସମସ୍ତ ସହାନୁଭୂତି ସହିତ ପାଖରେ ଆସି ବସିବାକୁ ହୁଏ, ନିତ୍ୟ-ନୈମିତ୍ତିକ ଜୀବନଲୀଳାରେ ସମ୍ମିଳିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ଆମେ ସିନା ଯାଇଥିଲୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ । ଏହାର ଭିତରେ ଏଠାରେ ବରଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଚି । ଗହମ ବେଙ୍ଗଲା ସାର ଚାଷୀ ତାକୁ ଘର ଭିତରେ ସାଇତି କରି ରଖି ସାରିଲାଣି; କିନ୍ତୁ ବସିବାକୁ ତର କାହିଁ ? ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକର ଶବ୍ଦମୁଖର ଝରଣା ପରି ପାହାଡ଼ୀଚାଷୀର ଜୀବନ ବଡ଼ କର୍ମମୁଖର । ରାତି ନାହିଁ, ଦିନ ନାହିଁ, ସକାଳ ନାହିଁ, ସଞ୍ଜ ନାହିଁ, ଝରଣାର ଧାର ଦେଇ ଅବାରିତ ଜଳ-ସ୍ରୋତ ବହି ଚାଲିଥିବ । ଏହି ଅବାରିତ ଗତି ତତ୍ପରତାକୁ ଦେଖି ଦେଖି ବୋଧହୁଏ ପାହାଡ଼ର ଅଧିବାସୀ ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ତାହାର ଅନୁରୂପ କରି-ନେଇଚି । ବରଷାର ପାଣି ପଡ଼ି ଭୂଇଁ ଓଦା ହେବା ଧଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ପୁଣି ଜମିରେ ତା'ର କାମ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଚି । ଗହମ କଟା ହୋଇ ଘରକୁ ଆସିବା ପରେ ଶୁଖିଲା ମୂଳଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ସେହି ଜମି ଉପରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଜଳାଇ ଦେଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକର ପାଉଁଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଖତ ହୋଇ ମାଟିରେ ମିଶିଗଲାଣି । ତା ପରେ ହଳକରି ସ୍ୱା ଭିତରେ ଚାଷୀ ସେହି ଜମିରେ ଧାନ ବୁଣିଦେଇଚି । କେଉଁଠି ମାଣ୍ଡିଆ ବୁଣିଚି ତ କେଉଁଠି ଯଅ ବୁଣିଦେଇଚି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଛମାନ ଚାରିଖଣ୍ଡେ ଚାରିଖଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଗଲାଣି । ବଛାବଛି କାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି ।

ସଦନଙ୍କର ସବୁ ଜମି ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ନୁହେଁ । ଅତି ପାଖଜମି ହେଉଚି ଗଧେରା ଉପରକୁ ଘର ପଛଆଡ଼େ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚକ ହେଉଚି ଗାଆଁ ତଳକୁ କଏଲ୍ ନଦୀର ଗଡ଼ନ୍ତିଆ କଣ୍ଡିଆ ଉପରେ । ପାଙ୍ଗର ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋରୁଘର ପାଖରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଜମି ରହିଚି । ତାହା ହେଉଚି ଏଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଚାରି ମାଇଲ ଦୂରରେ ଉଚ୍ଚ ପାହାଡ଼ରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାରି ଭାଇ ଭିନେ ଭିନେ ହୋଇ ଯାଇ-ଥିବାରୁ ଜମିର କାମକୁ ଠିକ ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରିବା ଆହୁରି କଠିନ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ଆଗେ ଚାରି ଯାଆ ଏକାଠି ମିଶି ଜମିକୁ କାମ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଗୋଟାଏ ଜମିକୁ ସକାଳୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ିବାବେଳକୁ ବଛା ସରି ଯାଉଥିଲା । ପରଦିନ ସମସ୍ତେ ମିଶି ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଜମି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ସମସ୍ତେ ଭିନେ ଭିନେ । ଯେ-ଯାହାର ଜମି ସିଏ ଆଦରି ନେଇଛନ୍ତି । ଆଗରୁ ଘରେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି କୋଠିଆ ଥିଲା ନରୁଆ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ପାଳି କରି ଚାରି ଭାଇଙ୍କର ଜମିରେ ହଳ ଧରୁଚି । ପାହାଡ଼ୀ ସମାଜରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସବୁ କାମ କରିପାରିବ, କିନ୍ତୁ ହଳ ଧରିବାକୁ ତାର ସଂସ୍କାରରେ ମନା ଅଛି ।

ସଦନର ବାପା ତ ଆମ ସହିତ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରି ଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଚାଷକାମ ତୁଲାଇବାର ଯାବତୀୟ ବୋଝ ସଦନର ମାଆଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ଅଜା-ଆଈ ତ ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି । ସେମାନେ କଣ ବା କରିପାରିବେ ? ଅଜା ତ ଦିନଯାକ

ତାଙ୍କର ଝୁଙ୍ଗୀ ଭିତରଟିରେ ରହନ୍ତି । ଠାକୁରଙ୍କର ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି, ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ନ୍ତି, ବାହାରକୁ କୁଆଡ଼େ ହେଲେ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆଉ ଘରକାମ ବୁଲନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରାନ୍ଧି, ଖାଇବାକୁ ଦେବାର କାମ ହେଉଛି ତାଙ୍କର । ସଦନର ମାଆ ସକାଳୁ ଉଠି ବିଲ ବାଛିବାକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଏ ବର୍ଷ ତାଙ୍କୁ ଏକୁଟିଆ ସବୁ ବୁଲାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତଥାପି ବହୁତ ଅନେକ ପଛେଇ ଯାଇଛି । ଅନ୍ୟ ମୂଲିଆ ଲଗାଇବାକୁ ଘରେ ପଇସା ନାହିଁ । ସଦନର ମାଆ ଏକା ମଣିଷ, ସେ ଆଉ କେତେ ହାଁତ ହେବେ ?

ଦିନ ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ବାଜିଗଲାଣି । ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାବେଳ ପରି ଖରା ଆସି ଦେହରେ ଟାଇଁ ଟାଇଁ କରି ବାଜୁଛି । ସଦନ ଆସି କହିଲା, ମୁଁ ଯାଉଛି ଜମିକୁ, ମାଆଙ୍କ ପାଇଁ ପାଣି ନେଇ । କୌତୂହଳ ପରବଶ ହୋଇ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତା ସହିତ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲି । ସେ ପ୍ରଥମେ ମନା କରୁଥିଲା । ମୁଁ ଜିଦ୍ କରି କହିବାରୁ ଆଉ ଆପତ୍ତି କଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଲୋଟାରେ ଲୋଟାଏ ପାଣି ଧରିଲି, ସେ ବାଲ୍ଟିରେ ବାଲ୍ଟିଏ ଧରିଲା । ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ମାଇଲ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ତଳକୁ ଖସିବା ପରେ ତାଙ୍କର ଜମି ପଡ଼ିଲା । କଏଲ୍ ନଦୀ ଅନେକ ତଳେ ବହି ଯାଉଛି । ଆଖପାଖ ଜମିରେ କୋଡ଼ିଏ ସରିକି ଗାଆଁମାଇପେ ଜମି ବାଛିବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ସକାଳୁ ଆସିଚନ୍ତି । ନଈକୁ ଖସି ପାଣି ପିଇ ଆସୁ ଆସୁ ତ ବେଳ ଚାଲିଯିବ । ପାହାଡ଼ୀ ନଈର ଧାର, ପାତାଳଯାଏ ଖସି ଖସି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମେ ବାଲ୍ଟି ଓ ଲୋଟା ଧରି ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ ପାଣି ପିଇବାକୁ ମାଗିଲେ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପାଣିଖରା ଖରମାରି ଯାଉଛି । ସଦନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାଣି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶୋଷିଲା ମୁହଁରେ ସେତକ ପାଣି ଚୁହୁଁ ଚୁହୁଁ କୁଆଡ଼େ ନିଃଶେଷିତ ହୋଇଗଲା । ମାଆଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ଆଉ ପାଣି ରହିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ସେଦିନ ସମସ୍ତଙ୍କର ତୃଷ୍ଣା ନିବାରଣ କରିବାଲାଗି ଆମକୁ ଦୁଇଥର ଝରଣା ଯାଏ ଖସି ପାଣି ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଭାଉଜଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜମି ବାଛୁଥିବାର ଦେଖିଲି । ଆମେ ଘରକୁ ଫେରିବାର ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବରୁ ବଦ୍ୟାଦଉ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରୁ ଘରକୁ ଫେରିଆସି-ଥିଲେ । ଭାଉଜଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଜମି ବାଛୁଥିବା ଆଉ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଇଙ୍ଗିତ କରି ସଦନ କହିଲା, ଇଏ ହେଉଛନ୍ତି ବଦ୍ୟାଦଉଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଗର୍ଭବତୀ, ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ପ୍ରସବ ସମୟ ପାଖେଇ ଆସିଲାଣି । କିନ୍ତୁ ଜମିର କାମ ମାରି କଲେ ଚଳିବ କିପରି ? ଚାଷୀ ହୁଡ଼ିଲେ ପରା ବରଷେ ! ଗୋଟିଏ ପିଲା ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଭଗବାନ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପିଲା ଦେବେ, କିନ୍ତୁ ଜମିରେ ଫସଲ ନ ଫଳିଲେ ଖାଇବାକୁ ଦେବ କିଏ ?

ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁରେ କେହି ଅଳସୁଆ ହୋଇ ବସି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଜୀବନର ସବୁ ବୟସ ଦେଇ ଏଠାରେ ପଥର ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପଥରକୁ ବାଛି ନେଇ ମାଟି ଉପରେ ମଞ୍ଜି ବୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ଏହି ଯୁଦ୍ଧରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିଲମାନେ ମଧ୍ୟ ବାଦ୍ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନେ ଦିନେ ସକାଳ ଜଳଖିଆ ଖାଇସାରି ପ୍ରାୟ ନଅଟାବେଳକୁ ସଦନ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କୁ ନେଇ କାଠ ସଂଗ୍ରହ କରିଯାଏ । ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ ଝୋଲଟାକୁ ପିଠିରେ ପକାଇ ପିଲମାନଙ୍କର ପଲଟଣ ବାହାରେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ଯାଏ । ପର୍ବତ ଉପରେ ଚୀଡ଼୍ ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ । ସରକାରୀ ଲୋକମାନେ ଆସି ଗଛ କାଟି ନେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କାଠର ଫାଳିଆମାନ କଟାଗଛ ମୂଳରେ ପଡ଼ିଛି । ତାହାକୁ ହିଁ ଏକାଠି କରି ଝୋଲ୍ଟା ଭିତରେ ଭରି ଘରକୁ ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଘରେ ଜାଳି ନଥିଲେ ବରଫଦିନକୁ ଜଳିବ କ'ଣ ? ପ୍ରାୟ ଚାରି ଇଞ୍ଚ ବହଳରେ ପିରୁଲ୍ର କଣ୍ଟା ପଡ଼ି ଘାସ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସବୁବେଳେ ଗୋଡ଼ ଖସି ଯିବାର ଭୟ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ତାହାରି ଉପରେ ତଳୁ ଉପରକୁ ଓ ଉପରୁ ତଳକୁ ଯାଇ କାଠସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ହାୟରେ ଜୀବନ ! ଜୀବନର କଠିନତା ଏଠାରେ ଅଳ୍ପଅଳ୍ପ ପିଲାକୁ ମଧ୍ୟ ସବୁପ୍ରକାର ଖେଳରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖିଛି । ମୁଁ ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଆଖି ଫେରାଇ ଦେଖେ । ନିର୍ମଳ ଆକାଶରେ ଶଇଳ-ଶିଖରର ମେଳି ଅବିରତ ଚାଲିଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟର କିରଣ ପଡ଼ି ନନ୍ଦାଦେବୀ ଓ ତ୍ରିଶୂଳପର୍ବତର ଚୂଡ଼ାମାନ ହୀରା ପରି ଝଟକି ଉଠୁଛି । ଚୀଡ଼ଗଛରୁ ଏକ ମାଦକିତ ସୁଗନ୍ଧ ବାହାରି ମନକୁ ମୋହିତ କରି ଦେଉଛି । କେତେ କେତେ ଗଛର ସ୍ପର୍ଶ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ନେଇ ପବନ ସୁ ସୁ ହୋଇ ବହିଯାଉଛି । ଅରଣ୍ୟର ଏକତାରାରେ କେଉଁ ସଙ୍ଗୀତରସିକ ଯେପରି ତାର ଆଳାପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି । ଚୀଡ଼ ଜଙ୍ଗଲର ଏହି ସୁଗନ୍ଧ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରାଣରେ ଏକପ୍ରକାର ମଧୁର ସୁଧାଢଳା ଶାନ୍ତି (suesser Friede) ଆଣିଦିଏ ବୋଲି ଜର୍ମାନୀର ମହାକବି ଗ୍ୟଏଟେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏସବୁକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ଏଠି କାହାରି ବେଳ ନାହିଁ । ପେଟର ମାଣଟାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ହିରିକତିରେ ଏଠିକାର ମଣିଷ ଅନ୍ୟ ସବୁ କିଛି ଦେଖିବାର ଆଖି ହରାଇ ବସିଛି, ଅନ୍ୟ ସବୁ କିଛି ଦେଖିବାର ହୃଦୟ ହରାଇ ବସିଛି । ସଦନ ଆଗ ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କର ଝୋଲ୍ଟା ଭିତରେ କାଠ ଖଞ୍ଜିଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଗେ ଆଗେ ଘରକୁ ବିଦା କରେ । ସବୁ କାଠ ଦୁଆରେ ଖେଳାଇ ଦିଆହୁଏ । ଖରା ଖାଇସାରିଲେ ଶୁଖି ଲେଉଟିଲା ବେଳକୁ ତାକୁ ପିଲମାନେ ସାଇଁଟି ନେଇ ଘରେ ରଖନ୍ତି ।

ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକର କଠିନ ଜୀବନ ଭାର ବହନ କରିବାରେ ପିଲମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାପମାଆଙ୍କ ସହିତ ହାତ ଲଗାଇବାକୁ ପଡେ । ଆପଣା ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହୋଇ

ହାଟ ଗୁଲିବାବେଳକୁ ପିଲମାନଙ୍କର କାମ କରିବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ଦୁଆରଟା ଓଳାଇଦେବା, ବାସନଟା ମାଜିଦେବା, ଗଧେରୀରୁ ପାଣି ଆଣିବା, ବାଛୁରୀ ପାଇଁ କଅଁଳ ଘାସ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିବା, ଜଙ୍ଗଲରେ ଯାଇ ଗୋରୁମଇଁଷି ଜଗିବା, ଏହିସବୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାମ ହେଉଚି ପିଲମାନଙ୍କର । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀର ଅନେକ ପିଲ ଦେବାଲ ଗାଆଁରେ ଥିବା ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ପାଠ ପଢ଼ିସାରି ଘଡ଼ିଏ ଖେଳକୁଦ୍ କରିବାକୁ କାହାର ମନ ନ ହେବ ? ଦିନଯାକ ମାଷ୍ଟର ପାଖରେ ଶିଷ୍ଟ ଓ ଶାନ୍ତ ସୁନାପୁଅ ହୋଇ ବସି ବସି ପାଠ ସରଗଲେ ଟିକିଏ ଦୁଷ୍ଟ ହେବାକୁ କାହାର ମନ ନ ହେବ ? ସେଥିପାଇଁ ପିଲଏ ପିଲ ହୋଇ ଘରକୁ ଆସିବା ବାଟରେ ଖେଳି ଖେଳି ଆସନ୍ତି । କୋଉଠି ଗଛକୁ ଟେକା ମାରନ୍ତି, କୋଉଠି କଣ୍ଟା ବଣରେ ପଶି କରମୋଡ଼ି ତୋଳିକରି ଖାଆନ୍ତି, କୋଉଠି ବହି ବସ୍ତାନକୁ ମାଟି ଉପରେ ରଖିଦେଇ ଘଡ଼ିଏ ମସ୍ତ ହୋଇ କୁସ୍ତି କରିବାରେ ଲଗିଯାନ୍ତି । ତେଣୁ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ମୁହଁ ସଞ୍ଜ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ସେମାନଙ୍କୁ ବାପମାଆ-ଙ୍କଠାରୁ ଗାଳି ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼େ । ବାପା କହନ୍ତି, ଆଉ ଟିକିଏ ଆଗରୁ ଆସିଥିଲେ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ? ବାଛୁରୀ ପାଇଁ ଡାଳପତର ଖର୍ଗି କରି ଆଣିଥାଆନ୍ତୁ ଗଧେରୀରୁ ପାଣି ଆଣି ଦେଇ ଥାଆନ୍ତୁ । ମାଆ କହନ୍ତି, ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ ଆଣିବାକୁ ଯାଇ ଥାଆନ୍ତୁ ।

ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ବାପମାଆ ଆପଣାର ପିଲମାନଙ୍କୁ ଯେ ଭଲ ନ ପାଆନ୍ତି, ସେପରି ଭାବିଲେ ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କରିବା । ଏହି ମୂଳକର କଠିନ ଜୀବନ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି କଠିନ କରିପକାଇଚି । କର୍ମମୟ କଷଣର ଏହି ସଂସ୍କାର ଏଠାରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଚଳି ଆସିଲଣି । ଏହି ସଂସ୍କାର ଯେ କେବେ ବଦଳି ପାରିବ, ଜୀବନ ଯେ କେବେ ଅଧିକ ସହଜ ହୋଇ ପାରିବ, ଏହି ପାହାଡ଼ ଓ ଅରଣ୍ୟକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ଘଡ଼ିଏ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଠିଆ ହେବାର ବେଳ ଯେ କେବେ ମିଳିବ, ଏ କଥା ପାହାଡ଼ୀ ପରିବାରର ବାପମାଆ ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପଥର ସହିତ ଯୁଝି ଯୁଝି ସେମାନେ ଆଉ କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଖିବାର ସମୟ ହରାଇ ବସିଚନ୍ତି । କି ଶକ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ! ଏହିପରି ସହନଶକ୍ତିକୁ କେବଳ ଦୈବୀଶକ୍ତି ବୋଲି କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦିନେ ହେଲେ ଛୁଟି ନାହିଁ, ଦିନେ ହେଲେ ଫୁରସତ ନାହିଁ । ନିତିଦିନ କାମ ଲଗି ରହିଚି । ରାତିଦିନ ଗଣିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ । ଏହି ପିଲମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ହୋଇ ଏହି ପଥର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ପିଲଟି ଦିନରୁ ହାତ, ଗୋଡ଼ ଓ ମନକୁ କଠିନ କରି ନ ପାରିଲେ ସେମାନେ ଅସଲ ସମୟରେ ଜୀବନ ପାଖରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇଯିବେ । ଏହିପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ପାହାଡ଼ୀ ମାଆ ଆପଣାର ସ୍ନେହକୁ ଯେ

କୌଣସି ପ୍ରକାରର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବାଟରେ ପିଲା ଉପରେ ଡୁଢ଼ୁ ଅକାଣ୍ଡ ଦେଇ ପାରେ ନାହିଁ, ତାକୁ ଖେଳିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପାରେ ନାହିଁ, ତା'ର ମନକୁ କଅଁଳ ହେବାକୁ ଦେବାକୁ ଭୟ କରେ । ପିଲାଦିନୁଁ ସହିଶିଖିବା ଦରକାର, ଠିକ୍ ଏହି ପର୍ବତ ପରି ସହି ଶିଖିବା ଦରକାର, ଠିକ୍ ଏହି ପର୍ବତ ପରି ନିର୍ବାକ୍ ହୋଇଯିବା ଦରକାର; ଆପଣାର ସମସ୍ତ ହୃଦୟ ଓ ମନର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ଶରୀରର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଶକ୍ତିରେ ପରିଣତ କରିବା ଦରକାର, ପାହାଡ଼ୀ ପିଲା ପିଲାଟିଦିନୁଁ ମାଆ ବାପଠାରୁ ଏହି ପାଠ ପଢ଼ିଥାଏ ।

ପାହାଡ଼ୀ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର କାମ କଥା କହିଲାବେଳକୁ ଦେବାଲି ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ଦତ୍ତଙ୍କ କଥା ମନେପଡ଼େ । ନାମର ଶେଷରେ ଏହି ଦତ୍ତ ଶବ୍ଦଟା ଦେଖି ଯେପରି କେହି ତାଙ୍କୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ମନେ ନ କରନ୍ତୁ । ଏଠି ଅନେକ ପୁରୁଷ ନାମର ଶେଷରେ 'ଦତ୍ତ' ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା ବିଦ୍ୟାଦତ୍ତ, ଅମ୍ବାଦତ୍ତ ଦେବୀଦତ୍ତ, ଶମ୍ଭୁଦତ୍ତ, ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି । ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ହେଉଛି ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭରଦତ୍ତ ମିଶ୍ର । ତାଙ୍କର ଚାଷ ଜମି ବିଶ୍ୱାଏ ହେଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଚାଷକାମରେ ହନ୍ତସନ୍ତ ହେବାର ଶାସ୍ତିରୁ ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଛନ୍ତି । ସଦନର ସେ ଦାଦି ହିସାବ ହେବେ । ସକାଳୁ ଯାଆନ୍ତି ଦେବାଲି, ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଫେରନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିଲାବେଳକୁ । ସ୍କୁଲକୁ ଗଲାବେଳେ କି ସ୍କୁଲରୁ ଆସିବାବେଳେ ଯିଏ ତାଙ୍କୁ ବାଟରେ ଦେଖିଥିବ, ସେ କେବେହେଲେ ତାଙ୍କୁ ନିକମା ହୋଇ ଯାଉ-ଥିବାର କି ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ନ ଥିବ । ହାତରେ ପୁଳାଏ ପଶମ ଓ କାଠର ତାକୁଡ଼ିଟାଏ ଧରି ସେ ସୂତା କାଟି କାଟି ବାଟ ଚାଲୁଥିବେ । ପାହାଡ଼ରେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଟ ଚାଲିବାବେଳେ ଏହିପରି ସୂତା କାଟିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବୋଝ ଲଦା ହୋଇଥିବ, ଅଥଚ ଚାଲିଗଲାବେଳକୁ ହାତରେ ତାକୁଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଚାଲିଥିବ । କୋଉଠି ଠିଆହୋଇ ବିଶ୍ୱମ୍ଭରଦତ୍ତ କାହା ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବେ, କିନ୍ତୁ ଏଣେ ସୂତା କାଟିବାରେ ଲାଗିଥିବେ । ତାଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ତିନୋଟି ଝୁଅ । ସ୍କୁଲରୁ ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ିଯିବ ବୋଲି ସେ ଆଗ ଯାଆନ୍ତି ଗଧେରାକୁ ପାଣି ଆଣିବାକୁ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଝୁଅ ତିନୋଟି ମଧ୍ୟ ବାପାଙ୍କର ପଛଆଗ ହୋଇ ଚାଲିଥାନ୍ତି । କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ଲୋଟାଟାଏ ଓ ଆଉ କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ଡେକଚିଟାଏ । ତେଣୁ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଗୁହାଳ ପୋଛିବାକୁ ହୁଏ । ଦୁହାଁଳିଆ ମଇଁଷିକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବାକୁ ହୁଏ । କେବେ କେବେ ଫୁରସତ ପାଇଲେ ସେ ଆପଣାର ବାରିବଗିଚାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ପଥର ଜମା କରି ବାଡ଼ ଦିଅନ୍ତି ଖତ ପକାଇବାକୁ ଖାତ ଖୋଳନ୍ତି । ଅଟା ପେଷାଇ ଆଣିବାକୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପନ୍-ଚକକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ।

ସଦନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପନ୍‌ଚକି ଅଛି । ଘର ଦୁଆରେ ଠିଆହେଲେ ତଳୁ ପନ୍‌ଚକିର ପଥର କୁଡ଼ିଆଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେଯାଏ ଯିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ମାଇଲ ବାଟ ଖସିକରି ଯିବାକୁ ହୁଏ । ତେଣୁ ଲେଉଟିଲା-ବେଳକୁ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ବାଟ ଉଠାଣି ଉଠିବାକୁ ପଡ଼େ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ଘର ଚାରିଭାଗ ହୋଇଥିବାରୁ ପନ୍‌ଚକି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପାଳିକରି ବାଣ୍ଟି ଦିଆଯାଇଚି । ଯାଙ୍କର ଦିନେ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଦିନେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜି ପନ୍‌ଚକିର ପାଳି ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଯାଇ ଚାରିଦିନ ପରେ ଆଉ ଥରେ ପାଳି ପଡ଼େ । ସେହି ଅନୁସାରେ ଚାରି ଦିନ ପାଇଁ ଯେତେ ଯାହା ପେଷାଇବାର କଥା, ସେ ସମସ୍ତ ପାଳି-ଦିନ ପେଷାଇ ରଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ଦିନ ଯାଇ ରାତି ପାହିଗଲେ ମଧ୍ୟ ଆଜିର କାମ କାଲିକୁ ଗଡ଼ାଇ ଦେବାର ବାଟ ନାହିଁ । ଘରେ ଏତେ ପ୍ରାଣୀ ଖାଇବାକୁ । ତେଣୁ ଚାହିଦା ଅନୁସାରେ ଗହମ, ଯଅ; ମଡ଼ୁଆ ଓ ଚୂଆ ପେଷିକରି ରଖିବା ଉଚିତ । ପାହାଡ଼ୀଗାଆଁର ମଇଁଷି ଭାରି ସୁକୁମାର । ସେମାନେ ଧାନର କୁଣ୍ଡାକୁ ସେମିତି ଦେଲେ ସେଥିରେ ମୁହଁମାରିବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ପେଷିକରି ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ତା'ପରେ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତି ତିନି ଚାରି ଦିନେ ସେଠାକୁ ମଧ୍ୟ ଅଟା ପେଷି ପଠାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଦିନ ମୁହଁସଞ୍ଜ ବେଳେ ଘରର ଚାକର କୁନ୍ଦନ ବୁ ଗ୍ୟାଲ୍‌ରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ସେଠାରେ କାଲିକିମାନିଆ ମଧ୍ୟ ଅଟା ନାହିଁ । ଚୀଡ଼୍‌କାଠର ନାଗୁଆଣୀରୁ ବେକାଏ ଧରି ସଦନ ଖାଇସାରି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ପନ୍‌ଚକିକୁ ଅଟା ପେଷିବାକୁ ଗଲା । ରାତିଯାକ ସେଠାରେ ସେ ଅଟାପେଷା ପାଖରେ ଜଗି ବସିଥିବ । ନାଗୁଆଣୀରୁ ଖଣ୍ଡିକ ପରେ ଖଣ୍ଡେ ଜଳାଇ ସମୟ କଟାଇଥିବ । ତା ଆରଦିନ ସେ କହିଲା ଯେ ପ୍ରାୟ ଭୋର ତିନିଟା ସମୟକୁ ସେ ଘରକୁ ଫେରିଲା ।

ଗାଆଁରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପନ୍‌ଚକି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାଇପଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ସଦନଙ୍କର ପନ୍‌ଚକିରେ ଅଟା ପେଷିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଆସି ଯାହାର ପନ୍‌ଚକି, ତା ଘରେ କହିବାକୁ ବା ତା ଠାରୁ ଅନୁମତି ନେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପନ୍‌ଚକି ଖାଲି ଥିଲାବେଳେ ସେମାନେ ଆସି ଆପଣାର ଅଟା ପେଷାଇ ନିଅନ୍ତି ଓ ପେଷା ଅଟାର ଗୋଟାଏ ଭାଗ ଚକି ପାଖରେ ରଖିଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । କାଳେ ବାହାରୁ କୁକୁର ଆସି ସେଇ ଅଟାକୁ ଚାଟି ଖାଇଦେବ, ସେଥିପାଇଁ କୁଡ଼ିଆ ମୁହଁରେ କଣ୍ଟାଝାଟି ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଗାଆଁର କେହି ଜଣେ ଆଗରୁ ଆସି ଅଟା ପେଷୁଚି, ତୁମେ ଯାଇ ସେଠାରେ ନିଜର ଅଟା ପେଷିବାକୁ ପହଞ୍ଚିଲ, ଚକି ତୁମ ନିଜର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ତୁମକୁ ପ୍ରତିବେଶୀର ପେଷା ସରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଅନେକଥର ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ବଡ଼ିସକାଳୁ ଗହମ ଓ ମଡୁଆ ଧରି ପନ୍‌ଚକିକୁ

ଯାଇ ଦେଖିଚୁ ଯେ ଆଉ କିଏ ଆମ ଆଗରୁ ବଡ଼ିଭୋରରୁ ଆସି ପନ୍‌ଚକିରେ ଆପଣାର ଗହମ ବା ମଡ଼ୁଆ ଭରିଦେଇ ଯାଇଚି ଓ ଦୁଆର ମୁହଁରେ କଣ୍ଟା ଦେଇ ଯାଇଚି । ତାର ପେଷା ସରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଚି; ତାର ଯଦି ବେଶି ଅଟା ପେଷିବାର ଥାଏ, ତେବେ ଆମକୁ ଗହମ ସହିତ ଘରକୁ ଫେରିଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଚି । ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ସମାଜରେ କଦାପି ଏତେ ପ୍ରତିବେଶିତା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଦିନେ ସଦନର ସାନଦାଦି ଆସି ସଦନକୁ କହିଲେ ଯେ କାଲି ବଡ଼ିସକାଳୁ ଉଠି ବିଦା ଦେବାଲାଗି ପାଙ୍ଗର୍ ଯିବାକୁ ହେବ । ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା ମୁଁ ଏଠାରେ କେତେଥର ଜମିରେ ବିଦାଦେବା ଦେଖିସାରିଲିଣି । ସଦନଙ୍କର ସବୁ ବଳଦ ଯାଇ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରେ; ତେଣୁ ପଡ଼ୋଶୀ କାହାଘରୁ ହଳ ପାଇଁ ବଳଦ ମାଗି ଆଣିବାକୁ ପଡ଼େ, କିନ୍ତୁ ବିଦା ଦେବାପାଇଁ କିଏ ନିକମା ହୋଇ ବଳଦ ଦେବ ? ଜମି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଚାରି ହାତ ପାଞ୍ଚ ହାତରୁ ଅଧିକ ଓସାର ହେବନାହିଁ । ସେଥିରେ ପୁଣି ପର୍ବତର ଢାଲୁରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଥାକଥାକ ହୋଇ ରହିଚି । ଉପରପଟି ଜମିଠାରୁ ତଳପଟି ଜମି ହୁଏତ ପୁରୁଷେ ତଳକୁ । ବର୍ଷାପାଣିରେ ମାଟି ତଳକୁ ବୋହିଆସିବ ବୋଲି ତଳୁ ପଥର ଦିଆ ହୋଇ ଉପର ଜମିକୁ ବନ୍ଧାହୋଇ ରଖା-ଯାଇଚି । ତେଣୁ ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁରେ ଜମିରେ ବିଦା ଦେଲାବେଳେ କେହି ବଳଦ ଲଗାନ୍ତିନାହିଁ. ହାତରେ ବିଦା ଦିଅନ୍ତି । ବିଦା ମଧ୍ୟ ଲୁହାରେ ନୁହେଁ । ମୁନିଆଁ ମୁନିଆଁ କାଠ କେଇଖଣ୍ଡିକୁ ଏକାଠି ଖଞ୍ଜି କରି ଏମାନେ ବିଦା ତିଆରି କରନ୍ତି । ଆଗରେ ଯୁଆଳି ଧରି ଦୁଇଜଣ ଟାଣନ୍ତି, ପଛରୁ ଜଣେ ତାର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ବିଦାକୁ ମାଡ଼ି ଧରେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ମାଟିରେ ଯେତିକି ଗଭୀରରେ ଗାର ପଡ଼େ, ଯେତିକି ଘାସ ତାଡ଼ି ହୋଇଯାଏ, ତାହାକୁ ହିଁ ଏଠାରେ ବିଦାଦେବା ବୋଲି କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯୁଆଳିରେ ଲାଗିଥିବା ଦୁଇଜଣ ମଣିଷକୁ ଦୁଇଟା ବଳଦଠାରୁ ଅଧିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗିବାକୁ ହୁଏ । ଜମିର ଏ ପାଖରୁ ସେପାଖଯାଏ ଥରେ ଯାଇଁ ଥରେ ଫେରିଆସିଲା ବେଳକୁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଗ୍ଳୁଡ଼ିଯାଏ ।

ସଦନର ବାପା ଘରେ ନାହାନ୍ତି । ପାଙ୍ଗରରେ ଥିବା ଜମିରେ ଅଗ୍ରିକରେ ମଡ଼ୁଆ ଆଉ ଅଗ୍ରିକରେ ଖଡ଼ା ବା ଚୁଆ ବୁଣା ହୋଇଥିଲା । ଘାସ ମାଡ଼ିଗଲାଣି । ତଳଚକ ସାରି ପାହାଡ଼ ଉପରକୁ ବାଛିବାକୁ ଯାଉ ଯାଉ ସେଠି ଆଉ କିଛି ଫସଲ ନଥିବ । ତେଣୁ ବିଦା ଦେବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ନରୁଆ ଆଉ ସଦନ ବଳଦ ହୋଇ ଯୁଆଳିକୁ ଟାଣିବେ, ପଛରୁ ସାନଦାଦି ବିଦା ମଡ଼ାଇବେ । ମୁଁ ତ କଳ୍ପନା କରି-ପାରିଲି ନାହିଁ । ଯେଉଁଦିନ ମୁଁ ପାଙ୍ଗର ଦେଖି ଯାଇଥିଲି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା

ବେଳକୁ ତ ମୋର ପ୍ରାଣ ଛୁଟି ଯାଇଥିଲା । ଏମାନେ ପୁଣି ଅନ୍ଧାର ଥାଉଁ ନଖାଇ ନପିଇ ଯିବେ । କାନ୍ଧ ଉପରେ ବଦାକୁ ବୋହି ବୋହି ନେବେ । ତଥାପି ମନାକରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ପାହାନ୍ତାରେ ମୋର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବା ପୂର୍ବରୁ ସଦନ ଉଠି ଚାଲିଯାଇ-ଥିଲା । ମୁଁ ସକାଳେ ଆଇଙ୍କୁ ପଚାରି ବୁଝିଲି ଯେ ସେମାନେ ସାଙ୍ଗରେ ବାଟକୁ ରୁଟି ନେଇ ଯାଇଚନ୍ତି । ସକାଳ ଯାଇ ଖରାବେଳ ହେଲା । ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଚି, ସଦନ କାମସାରି ଘରକୁ ଫେରିବ, ଦୁହେଁ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଖାଇବସିବୁ । ଘରଯାକ ସମସ୍ତେ ଖାଇସାରିଲେ । ମୋ ଅଦିନ ଏକାଦଶୀ ପାଳନ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରାୟ ସାଢେ ଚାରିଟା ବେଳକୁ ସଦନ ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଦେହରେ ପ୍ରାଣ ନଥିଲା ପରି ଲାଗୁଥାଏ, ଦୋହଲି ଦୋହଲି ବାଟ ଚାଲୁଥାଏ । ଦୁହେଁ ଯାକ ଖାଇ ବସିଲୁ । ସେ କହିଲା, ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ପ୍ରାୟ ଦଶଟା ବାଜିଥିଲା । ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଏମାନେ ଘରୁ ନେଇଥିବା ରୁଟିକୁ ଖାଇଲେ । ତା ପରେ ବଦା ଢେଵା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଖରା ଉଠିଗଲାଣି । ଟାଙ୍ଗରା ପଥରମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କରେ ଖରାର ଧାସ ଟାଇଁ ଟାଇଁ ବାଜି ନାଚିବାରେ ଲାଗିଚି । ତତଲା ବାଲିରେ ଚାଲିଗଲେ ଗୋଡ଼ ପୋଡ଼ି ଯିବାରୁ ମଣିଷ ଯେମିତି ନାଚେ, ସେମିତି । ବେଶି କାମକରି ହେଲାନାହିଁ । ଘଣ୍ଟାଏ ଦେଢଘଣ୍ଟା କାମ କରିସାରିବା ପରେ ସେମାନେ ହାଲିଆ ହୋଇଗଲେ । ସେଠାରେ ପାଣି ବୋଲି କୋଉଠି ବିନ୍ଦୁଏ ହେଲେ ନାହିଁ । ପାଙ୍ଗରିରେ ଥିବା ଝରଣାଟି ଶୁଖିଯାଇଚି । ତେଣୁ ତଣ୍ଟି ଶୁଖିଗଲେ କିଏ କାମ କରିବ ? କିଛି ସମୟ ଗଛ ଛାଇରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ସେମାନେ ଘରକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, ତିନି ଜଣ ମଣିଷ ଦିନଟାଏ କଷ୍ଟ କଲେ, ଏତେ କଷ୍ଟ କରି ତିନି ଚାରି ମାଇଲ ପର୍ବତ ଉଠି ଉପରକୁ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ କାମ ହେଲା କେତେ ? ପର୍ବତରେ ଘର କଲେ ଦେହକୁ ଏହିପରି ବଳିତା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ତଥାପି ମଣିଷ ଯାହା ଆଶା କରିଥାଏ, ମାଟିରୁ ସେ ତାହା ପାଏନାହିଁ । ଯନ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଭାବନ ହେତୁ ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ମଣିଷ ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇଯାଉଛି ବୋଲି ଅନେକେ ଅପବାଦ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ରର ଅଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁଠି ମଣିଷକୁ ଯନ୍ତ୍ର ହେବାକୁ ହୁଏ, ବଳଦ ହେବାକୁ ହୁଏ, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ କିଏ ତାକୁ ସେହିପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁନାହିଁ ?

ପାହାଡ଼ୀ ଚାଷୀକୁ କେତେବେଳେ ହେଲେ ବିଶ୍ରାମ ନାହିଁ । ତା' ଘରେ ନିତି ବାହାଘର ଲାଗିଥିଲା ପରି କାମର ହାଉଜାଉ ଲାଗିଥାଏ । କେଉଁଦିନ ସକାଳୁ ଯାଇ ସଞ୍ଜକୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ । ପୁଣି କେଉଁଦିନ ପନ୍‌ଚକି ପାଖରେ ବସି ଚକିର ଚାରିପାଖରେ ପେଷା ଅଟାର ବିଛୁରିତ ହୋଇପଡ଼ିବା ଦେଖୁ ଦେଖୁ ରାତି ପାହିଯାଏ । ଅତି ନମ୍ର ଓ ସହିଷ୍ଣୁ ଭାବରେ ସେ ଏହିସବୁ କାମକୁ ଆପଣା ଉପରକୁ ଆଦରି ନିଏ । ପ୍ରତିବାଦ କରେନାହିଁ । ପାହାଡ଼ୀମାନେ ଭାରି କମ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା

କରନ୍ତି । ଫଲ୍‌ଗୁ ନଦୀର ଧାରା ପରି ସେମାନଙ୍କର ମୁହଁର ହସ ହୃଦୟ ସ୍ତରର କେଉଁ ବସ୍ତୁତ ଗଭୀରରେ ନାହିଁର ସମାନ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଜୀବନର ଦାଉ ସମ୍ଭବତଃ ସେମାନଙ୍କୁ ଗମ୍ଭୀର କରିପକାଏ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଟା ହେଉଚ ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁରେ ସବୁଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ବେଳ । ସଦନଙ୍କ ଘରେ ଏହି ସମୟଟାରେ ବେଶି ହୋରଗୋଳ ଲଗିଯାଏ । ସଦନର ମାଆ ଖରାବେଳେ କେତେବେଳେ ଘରକୁ ଆସି ଖାଇଦେଇ ପୁଣି ଝଟକରି କାମକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି, ସେକଥା କେହି ଜାଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଖାଇପିଇ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର କନ୍ଦାକଟା ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୋଇ ଖରା ଚାଲିଗଲା ମାତ୍ରକେ ପିଲାଙ୍କର ଅଝଟହେବା ବେଳ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ଶୋଇ ଉଠିଥିବା ପରେ ସେମାନେ ଉଠ ଦୁଆରୁ ଘର ଓ ଘରୁ ଦୁଆର ହୋଇ ଖେଳିବାରେ ଲଗିଯାଆନ୍ତି । ବଡ଼ ଭଉଣୀମାନେ ସାନ ଭାଇମାନଙ୍କୁ କାଖରେ ଧରି ନସରପସର ହୋଇ ଦଉଡ଼ୁଥାଆନ୍ତି । ଅମ୍ବାଦତ୍ତଙ୍କର ଚାରି ପୁଅ, ଚାରି ପୁଅଙ୍କର ଦଶ ପିଲା, ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ଆସି ଏକାଠି ହେଲେ ଦୁଆର କମ୍ପିବାକୁ ଲାଗେ ! ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ି ଆସିଲେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଲାମାନେ ଧାନ ଧରି ଉଖୋଳ୍ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟରେ ଶବରମାନେ ଧାନ କୁଟିବା ପାଇଁ ଉଖୋଳ୍ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଶବରମାନେ ଘର ଭିତରେ ଉଖୋଳ୍ ପାଇଁ ଜାଗା ରଖିଥାନ୍ତି, ପାହାଡ଼ୀମାନେ ଦୁଆରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥାରେ ବିଶେଷ କିଛି ଭେଦ ନାହିଁ । ଏମାନେ ବେଶିଦିନକୁ ଏକାଠି ଚାଉଳ କୁଟି ରଖିବା ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କାଲି ଦିନକ ପାଇଁ ଯେତିକି ଚାଉଳ ଦରକାର, ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କେବଳ ସେତିକି କୁଟି ରଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ସାଧାରଣତଃ ଘରର ପିଲାମାନେ ଏହି କାମ କରିଥାନ୍ତି । ଖେଳ-ନିଶାରେ ମାତି ପିଲାମାନେ ଏତକ କରିବାକୁ ଭୁଲିଗଲେ କାମରୁ ଆସି ମାଆମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଧାନ କୁଟିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ରାତି ହୋଇଯାଇଥାଏ । ପିଲାଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା, ରୋଷେଇ କରିବା ଏବଂ ଧାନ କୁଟିବା କାମ ଏକାବେଳେକେ ସେମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ଆସି ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ପିଲାମାନେ ଖେଳୁଥିବା ସମୟରେ ଆଈମାଆ କେତେଥର ଆସି ଧାନ କୁଟିବା କଥାକୁ ପିଲାଙ୍କର ମନେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସଦନର ଭଉଣୀ ମୁନ୍ନୀ ଆଉ ବିମଳା, ବଡ଼ଦାଦିର ଝିଅ ଜୟନ୍ତୀ ଆଉ ବାସନ୍ତୀ, ସାନଦାଦିର ଝିଅ ହୈମନ୍ତୀଚାରି ହେଁ ଚାରିଟା ମୂଷଳ ଧରି ଉଖୋଳରେ ଧାନ ଜମା କରି କୁଟିବାକୁ ଲାଗନ୍ତି । କେତେବେଳେ ପିଲାମନ ଲାଗେନାହିଁ କି କଅଣ, ସବୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ପୁଣି ଖେଳରେ ମାତିଯାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଦିନେ ଦିନେ ସଞ୍ଜପୂର୍ବରୁ ଧାନକୁଟା ସରିପାରେ ନାହିଁ । ମାଆ ଏକାବେଳେକେ ଏତେ କାମ କରିବାରେ ହଇରାଣ ହେବେ ମନେକରି ସଦନ ଯାଇ ଧାନ କୁଟିବାରେ ଲାଗେ ।

ବେଳ ଗଡ଼ିଆସେ । ମୁହଁସଞ୍ଜ ବେଳକୁ ମାଆମାନେ ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ପିଠି ଉପରେ ସୋଲ୍‌ଟା, ଅଣ୍ଟାରେ ଲୁଗାବେଢ଼ ଭିତରେ ଦାଆ ଖୋସାହୋଇଛି, କର୍ମାବସାନ ପରେ କ୍ଳାନ୍ତ ଅଥଚ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଗମ୍ଭୀର ମୁଖମଣ୍ଡଳ—ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁର ମାଆ କହିଲେ ଏହି ଛବିଟି ମୋର ଆଖି ଆଗରେ ଭାସିଯାଏ । ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାରୀ-ମାନଙ୍କୁ ଶକ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହିମାନେ ହିଁ ଯଥାର୍ଥରେ ଶକ୍ତିମତୀ । ପୃଥିବୀର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ ହେଉଛି ସର୍ବଂସହା । ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ମାଆକୁ ଏହି ନାମର ବିଭୂଷଣଟି ଯଥାର୍ଥରେ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ । ଯଦି ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ମାଆ ଆପଣା ଉପରେ ସଂସାରର ଯାବତୀୟ ଭାରକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ସଂସାର କଦାପି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା, ପଥର ଓ ଅରଣ୍ୟ ସହିତ ମଣିଷର ସବୁ ଯୁଝିବା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତା । ପାହାଡ଼ୀ ପରିବାରରେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ମାସ ରହି ପାହାଡ଼ୀ ମାଆକୁ ମୁଁ ଯେତିକି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି, ତା'ର ଚରଣତଳେ ମୋର ମସ୍ତକ ସେତିକି ନତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁର ପୁରୁଷ ଯଦି ନିକମା ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତା ଓ କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଂସାରର ସବୁ କାମ କରିବାକୁ ପଡୁଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ହୁଏ ତ ଏଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଦାସୀ ହୋଇ ରହିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଉଥାନ୍ତା, ଆରବ ଦେଶର ପରିବାରମାନଙ୍କରେ ମୁଁ ଏହି-ପରି ଦାସତ୍ୱ ଦେଖି ଆସିଛି । ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାବେଳେ ଯେତେବେଳେ ଧୂଳିମାଟି, ଗଛପତର ତାତି କରି ନିସ୍ପନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ପୁରୁଷମାନେ ଯେତେବେଳେ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇ ବିଗତ ବା ଅନାଗତ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଭିଜ୍ଞତା ଖୁଣିବାରେ ଭୋଳ ଥାନ୍ତି, ସେତିକିବେଳେ ଆରବଘରର ମାଆ ଗରାନେଇ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ବାହାରେ । ପୁରୁଷ ଆଗରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବା ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ମହାପାପ; ତେଣୁ ପୁରୁଷମାନେ ରାସ୍ତାରେ ଯାତାୟତ କରୁଥିବା ସମୟରେ ସେ ବାହାରକୁ ବାହାରନ୍ତା କିପରି ? ଦେହରେ ଗୋଟା ସୁଦ୍ଧା କଳା ପୋଷାକ. ମୁଣ୍ଡଉପରେ ବୋରଖା ପଡ଼ିଥାଏ । ବୋରଖା ଭିତରୁ ଜାଲିଆଖି ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଟ ଦେଖି ଦେଖି ସେ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଯାଏ । ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ିଲେ ପୁରୁଷ ଧୂମ୍ରପାନ କରି କରି ବାହାରକୁ ଆସେ, ସ୍ତ୍ରୀ ଘର ଭିତରେ ଯାଇ ରହେ, ଦିନମାନ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ପୁରୁଷ ପାଇଁ ଗମ୍ଭୀର ଘରେ ସଜହୋଇ ରହେ ।

କିନ୍ତୁ ପାହାଡ଼ୀର ଜୀବନ ଏତେ କଠିନ ଯେ, ସେଠି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷ ସହିତ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ ପକାଇ ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼େ । ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ଲକ୍ଷ୍ମୀ କେବଳ ଅଙ୍କଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଘୃଣା କରେ, ପୁରୁଷ ସହିତ ସେ ତାର କର୍ମ-ସହଚରୀ ହୋଇ ବାହାରିପଡ଼େ । କଠିନ ସଂସାରକୁ ତଥାପି ସହନୀୟ ଓ ଆଦରଣୀୟ

କରିବାରେ ସେ ପୁରୁଷକୁ ସବୁପ୍ରକାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଝିଅପିଅ ଘରକାମ ସାରି-ଦେଇ ସେ ବାଳକୁ ବାହାର ଯାଇ କୃଷି କାମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ, ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଘରକୁ ଆସି କେତେ ଆଦରରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନ୍ନଥାଳୀ ସଜାଡ଼ିଦିଏ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କାମ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହାକୁ କାମ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ନ କହି ମୂଲ ଲାଗିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଅଧିକ ଠିକ୍ ହେବ । ମୂଲିଆଣୀମାନେ କାମ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ସାଆନ୍ତାଣୀ-ମାନେ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଣ, କଣ୍ଡରା ଓ ବାଉରି ସାହିର ମାଆମାନେ ଯାଆନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ସେମାନେ ଆଉ କୌଣସି ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଜମିରେ କାମ କରନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମୁଠାଏ ସ୍ୱରୂପ ଧାନ ନେଇ ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ପେଟ ପୋଷିବାକୁ ହିଁ ସେମାନେ କାମ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ସମାଜରେ କେତେଟା ଜାତି କାମ କରନ୍ତି ଓ ଆଉକେତେଟା ଜାତି ସାଆନ୍ତ ବୋଲାନ୍ତି, ସେହି ସମାଜରେ ମୂଲିଆଣୀ ଜନ୍ମ ପାଇ ସେମାନେ ଆପଣାର ଭାଗ୍ୟକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଉଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାହାଡ଼ୀ ସମାଜର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନ୍ୟରକମର । ସମାଜିକ ଜୀବନରେ ଯେତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ କଲାବେଳେ ସେମାନେ ଏକଜୁଟ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର କଠିନ ଜୀବନ ସେମାନଙ୍କୁ ଏଇ ଏକଜୁଟ ହେବାରେ ମଣି କରିଦିଏ । ଦରଜୀ ଘରର ମାଆ ବାଳକୁ ଯାଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ମାଆ ମଧ୍ୟ ଯାଏ । ଦୁହେଁ ଯାକ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବେଶ ଧରି ଫସଲରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ପଥରରୁ ଫସଲ ତୋଳି ଆଣିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ।

ସଞ୍ଜ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ମାଆକୁ ଦେଖି ହେମନ୍ତୀ ଧାନ କୁଟା ଛାଡ଼ିଦେଇ ଦୌଡ଼ିଯାଇ ମାଆ ଉପରେ ଲଦିହୋଇ ପଡ଼େ । ନବଲ୍ ଖେଳ ଛାଡ଼ି ମାଆର କାଖକୁ ଡେଇଁପଡ଼େ । ମାଆ ତାକୁ ଗୁଡଉପରେ ପକାଇ ଅତି ଆଦରରେ ଘର ଭିତରକୁ ନେଇଯାଆନ୍ତି ଓ ତାକୁ ଦୁଧ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ସଦନର ସବା ଶ୍ରେଷ୍ଠଭାଇ ଗିରୀଶ୍, ଡ଼ାକନାମ ଗିରୁଆ । ଏସବୁ ଦେଖି ସେ ଅଧୁ ଧରି ରହିବ କିପରି ? ସବୁ ଖେଳ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ସେ ମାଆ ଆସୁଥିବା ବାଟକୁ ଦୌଡ଼ି-ଯାଏ । 'ଏ—ଇଜା ! ଏ—ଇଜା !' ବୋଲି ବଡ଼ ପାଟିକରି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗେ । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ବୋଉକୁ ଇଜା ବୋଲି ଡ଼ାକନ୍ତି । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଯାଇ ସେ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ଆପଣାର ମାଆକୁ ଭେଟେ, ଏବଂ ସେଉଠୁ ମାଆର ଗୁଡ ଉପରେ ବସିକରି ଘରକୁ ଆସେ । ଦୁଆରବନ୍ଧ ଉପରେ ବସି ମାଆ ତାକୁ ଦୁଧ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । କାନରୁ ଫିଟାଇ ଆମ ପାଇଁ କରମୋଡ଼ି କୋଳି ପଠାଇଦିଅନ୍ତି । ବିଲର ହିଡ଼ ପାଖରେ କୋଉଠି କରମୋଡ଼ି ବୁଦା ଥାଏ, ଦଣ୍ଡେ କାମରୁ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା ବେଳେ ସେ ଆମ ଲାଗି ସେତକ ତୋଳି କାନରେ ବାନ୍ଧିଥାଆନ୍ତି ।

ତାପରେ ଗଧେଇକୁ ପାଣି ଆଣିଯିବାର ବେଳ ଆସି ପହଞ୍ଚେ । ସଦନ ଓ ମୁଁ ଗରା ଓ ବାଲ୍‌ଟି ଧରୁ । ଆମର ପଛେ ପଛେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ବାଲଟି ଧରି ଲୋକପାଳ ମଧ୍ୟ ବାହାରିପଡ଼େ । ତା ପଛକୁ ମୁନ୍ନୀ, ବିମଳା, ବାସନ୍ତୀ, ଜୟନ୍ତୀ, ହୈମନ୍ତୀ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଡ଼େକଚି ଧରି ବାହାରନ୍ତି । ଧାରରୁ ପାଣି ଭରି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପରିଠେକା କରି ସେମାନେ ପାଣି ନେଇ ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି ।

ପିଲଟିଦିନରୁ ମୋର ଶାଗରେ ଭାରି ଶରଧା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପଦ୍ମଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ବହିରେ ଶାଗର ସ୍ତୁତି ଓ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଶାଗର ଭକ୍ତ ହୋଇସାରିଥିଲି । ପିଲାଦିନେ ବୋଉ ଯାଏ ଶାଗ ତୋଳିବାକୁ, ମୁଁ ତାହାର ପଛେ ପଛେ ବାରିକୁ ଯାଏ । ବର୍ଷାଦିନରେ କେତେ ନାମୀ ଅନାମୀ ଶାଗ ଗୁଳ-ଆଡ଼େ କଅଁଳିଥାଏ । ବୋଉ କେତେ ଯତନରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ତୋଳିଆଣେ । ଏହି ଯତନ ମୁଁ ତାହାରଠାରୁ ଶିଖିଚି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆସି ବଡ଼ଟିଏ ହେଲିଣି, ତଥାପି ଯେତେବେଳେ ଘରକୁ ଯାଏ, ମୋର ମନକୁ ଏକାକେଲେକେ ଚହଲିଥିବା ପରି ବୋଉ ମୋ ପାଇଁ ଶାଗଖରଡ଼ା କରିବାର ବରାଦ କରେ । ପାହାଡ଼କୁ ଆସି ମଧ୍ୟ ମୋର ଏଇ ଶରଧାଟା ଏହି ଘରେ ପ୍ରକଟ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ବିଚପୁରି ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ସଦନଠାରୁ ପଚାରି ବୁଝିଥିଲି ଯେ ବର୍ଷାଦିନେ ତାଙ୍କ ଗାଆଁରେ ଆଉ କିଛି ଖାଇବା ଜିନିଷ ମିଳୁ ବା ନ ମିଳୁ, ଶାଗ ପ୍ରଚୁର ମିଳିବ । ଯେଉଁଦିନ ରାତିରେ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀରେ ପହଞ୍ଚି ପ୍ରଥମ ଭୋଜନ ଖିଆହେଲା, ସେଥିରେ ଶୁଦ୍ଧ ଘିଅରେ ଛଣା ହୋଇଥିବା ପୁରି ଥିଲା, ମୋହନଭୋଗ ଥିଲା, ଆଳୁର ତରକାରି ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଶାଗ ନଥିଲା । ଦୁଇଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଇବାବେଳେ ଥାଳୀ କଡ଼ରେ ଶାଗର ଦର୍ଶନ ହିଁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ସଦନକୁ ଖୁଞ୍ଚା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲି । ସଦନ ଯାଇ ଆଈମାଆଙ୍କ ଆଗରେ ଶାଗର ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାରୁ ସେ କହିଲେ, ଆମ ଘରକୁ ଆସି ଶାଗ ଖାଇଗଲେ ସେ ଭାବିବେ କଣ ? ସଦନଠାରୁ ମୁଁ ଏକଥା ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି ଓ ନିଜେ ଏ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ସକ୍ରିୟ ହେବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗଧେଇକୁ ପାଣି ଆଣି ଗଲାବେଳେ ସଦନ ଆଉ ମୁଁ ନିଜେ ଶାଗ ତୋଳି ନେଇଆସିଲୁ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସଦନର ମାଆ ଓ ଆଈ କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଶାଗଖିଆ କୁଣିଆ ପାଖରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତା ପରେ ସକାଳ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୁଇ ଓଳି ଆମେ ଶାଗଖରଡ଼ା ଖାଇବାକୁ ପାଇଲୁ । କନଇଆ, ଭଗଲୁ, ଲଙ୍ଗୁଣା, ଲାଇ, ଚୁଆ ଓ ବଥୁଆ, ଯୋଉଦିନ ଯାହା ମିଳିଲା ସେଦିନ ପରମ ଆପ୍ୟାୟନର ସହିତ ତାହା ଖିଆଗଲା ।

ଏ ଦିନେ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ କୌଣସି ପରିବା ମିଳେ ନାହିଁ । ଖରାଦିନେ ପାଣି ଉଠାଇ ବଗିଚାରେ ମଡ଼ାଇବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ହୋଇପଡ଼େ । ଗହମ ଅମଳ ଓ ଧାନପାଇଁ ଜମିକୁ ଚାଷ କରିବାରେ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଥିବାରୁ ବାଡ଼ିବଗିଚା ଆଡ଼େ କେହି ମନ ଦେଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଖରାଦିନଟା ଯାକ ପ୍ରାୟ ପରିବା ବିହୁନେ ଚଳିବାକୁ ହୁଏ । ପୂର୍ବବର୍ଷର ଆଳୁ ସାଇତା ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସେଥିରୁ ସବୁପ୍ରକାର ସ୍ୱାଦ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ମାଆମାନେ କଖାରୁ ଓ କାକୁଡ଼ିକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଶୁଖାଇକରି ରଖିଥାନ୍ତି । ସେତକ ମଧ୍ୟ ତରକାରିରେ କୌଣସି ସ୍ୱାଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶାଗ ବିଷୟରେ ତତ୍ପର ହୋଇ ନଥିଲେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ମାସଟାଯାକ ଏହିପରି କୁଣିଆଚର୍ଚ୍ଚା ଭୋଗିବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ପାଣି ଆଣି ଗଲାବେଳେ ଆମର ଶାଗ ତୋଳିବା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଆମେ ଯାହାରେ ଯାଇଥିବା ସମୟ ଭିତରେ ଏଠି ବେଶ କେତେଦିନ ଭଲ ବର୍ଷା ହୋଇଯାଇଛି । ତାହାର ଫଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଟଘାଟ, ବାଡ଼ିବଗିଚା ଶାଗ-ପତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛି । ଘରପାଖ ବାଡ଼ିରେ ଚୂଆ ଓ ଉଗଲ ଶାଗ । ଗଧେରାଯାକ ଲିଙ୍ଗୁଣା ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଛି । ଖରାଦିନେ ଲିଙ୍ଗୁଣାର ମୂଳ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ଭୂଇଁ ଉପରେ ଅଥବା ନୂଆପାଣି ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ପଥର ସନ୍ଧିରୁ ଲିଙ୍ଗୁଣାର ଗଜା ବାହାରି ଆସେ । ଏହି ଜାତିର ଉଦ୍ଭିଦକୁ ଇଂରେଜୀରେ Fern କହନ୍ତି । ଠିକ୍ ସାପଫଣା ପରି ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପରକୁ ଉଠି ଲହ ଲହ ହେଉଥାନ୍ତି । ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି କରି ଆମେ ନିତି ଘରକୁ ଆଣୁ । ଲିଙ୍ଗୁଣା ଯେଉଁଠି ଥାଏ, ସିସୋଣ ମଧ୍ୟ ସେଇଠି ଥାଏ । ସିସୋଣ ବା କନାଲି (urticadioca) ହେଉଛି ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକର ବିଛୁଆତି । ଲିଙ୍ଗୁଣା ଭାଙ୍ଗିବାର ଲୋଭରେ ତର ତର କରି ହାତ ବଢ଼ାଇଦେଲାବେଳକୁ ସିସୋଣ ଦେହରେ ହାତ ବାଜିଗଲେ ତାହା ତିନି ଚାରି ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେରହେ । ଏହି ସିସୋଣ ହେଉଛି ମଇଁଷି ମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ । ଶରତ ଋତୁରେ ସିସୋଣ କଅଁଳିଆ ଥିବାବେଳେ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଶାଗ କରି ଖାଆନ୍ତି ।

ଦହି ପକାଇ ସଦନର ମାଆ ଏହି ଲିଙ୍ଗୁଣାରୁ ନିତି ସୁସ୍ୱାଦୁ ଶାଗ ଖରଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ସକାଳକୁ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ଶାଗ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଜଳଖିଆ ଖାଇବାବେଳେ ଗହମ ଓ ମଡ଼ୁଆର ରୁଟି ସହିତ ତାହା ଏକ ଚମତ୍କାର ମେଳକ ଭାବରେ କାମରେ ଆସେ ।

ବାଡ଼ିରେ ବେଡ଼ୁ ଗଛରେ ବେଡ଼ୁ (Ficus palmata) ପାଚିଛି । ତିମଳା ଗଛରେ ତିମଳା (Ficus Glomorata) ପାଚିଛି । ଖରାବେଳେ

ସଦନ ବା ଲୋକପାଳ ଗଛରେ ଚଢ଼ି କୋଳି ତୋଳି ଆଣନ୍ତି । ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଖିଆହୁଏ । ବେଡ଼ୁ ଖାଇଲାବେଳକୁ ଜାମୁକୋଳି ଖାଇଲା ପରି ମୁହଁ ଓ ଜିଭ କଳାକଚ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁଦିନ ଆମେ ପାଙ୍ଗର୍‌କୁ ଯାଇଥିଲୁ, ସେଦିନ ବଡ଼ ଆଇମାଆ କହିଥିଲେ, ଯାତ୍ରାରୁ ଫେରିଲେ ତୁମେମାନେ ପୁଣି ବୁ-ଗ୍ୟାଲକୁ ଆସିବ । ସେତେବେଳେ ଆମର ଗୋରୁମଇଁଷି ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ଠାରେ ଥିବେ । ସେ ଏଠାରୁ ଆହୁରି ଉଚ୍ଚରେ, ହିମାଳୟର ଆହୁରି ନିକଟରେ । ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଅନେକ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯାଇ ପାରିବଟି କି ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେଇଥିଲି । ବଦ୍‌ପୁରିକୁ ଫେରିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେତିକି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବାକି ରହିଛି । ସଦନର ଘରେ ସମସ୍ତେ ମନାକଲେ । କହିଲେ, ଚାଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅଜା କହିଲେ, ହିମାଳୟରେ ଏତେ ଉପରକୁ ଗଲେ ଅନେକ ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ଅଛି । ଉପରେ ପବନ ଭାରି ପତଳା । ଅନେକ ସମୟରେ କୌଣସି ବିଷାକ୍ତ ଉଦ୍ଭିଦର ଗନ୍ଧ ପବନ ସହିତ ଭାସି ଆସି ନାକରେ ବାଜିବା ମାତ୍ରକେ ମଣିଷ ମୂର୍ଚ୍ଛା ହୋଇ ପଡ଼ିଯାଏ । କେଦାରବଦ୍ରୀ ଦେଖାସରିଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ଅସଲ ହିମାଳୟ ବା ଦେବତାଳୟର ଦର୍ଶନ ତ ସରିଛି । ଏଠିକି ଏତେ କଷ୍ଟ କରି ଯିବାରେ ଆଉ କି ଦରକାର ? ମୋର ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, କଷ୍ଟ କଣ କେବଳ ମୋରି ପାଇଁ ? ସେଦିନ ଲୋକପାଳ ଗହମଅଟା ନେଇ ବୁ-ଗ୍ୟାଲକୁ ଚାଲିଗଲା, ଦୁଇଦିନ ପରେ ପୁଣି ଚାଲି ଚାଲି ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ଦଉଙ୍କର ବିକଟେ ବୋଲି ପୁଅ ବାସବାନନ୍ଦ,—ସେ ଯାଇ ଚାଲିଆସି ପାରିଲା । ଘରର ଚାକର କୁନ୍ଦନ ବୟସ ପନ୍ଦର କି ଷୋହଳ ହେବ, ପିଠି ଉପରେ ଦହି ଓ ଲହୁଣୀ ଲଦି ସେ ସପ୍ତାହକୁ କେତେ ଥର ଆସୁଛି, ପୁଣି କେତେ ଥର ଯାଉଛି । ବଡ ଆଇଙ୍କର ବୟସ ପଞ୍ଚାଅଶୀ ଡେଇଁଗଲାଣି, ଆଖିକୁ ଭଲ କରି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ; ତଥାପି ସେ ସେଠାରେ ଗୋରୁଗାଈ ଆଦରି କରି ରହିଛନ୍ତି । ଆମର ଜିଦ୍ ରହିଲା । ବଡ଼ିସକାଳୁ ଉଠି ଦିନେ ସଦନ, ମୁଁ ଓ ସଦନର ସବା ସାନଦାଦି ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଯିବୁ ବୋଲି ସଜ ହେଲୁ । କଥା ହେଲା, ଏଠାରୁ ଖାଇପିଇ ବାହାରିବା, ତେବେ ବାଟରେ ବେଶି ଭୋକ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ହଁ, ଅବଶ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଦିନମାନ ଖରା ସହିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଅଧାବାଟ ଉଠିଗଲା ପରେ ଜଙ୍ଗଲ ଛୁଇଁ ପଡ଼ିବ,—ଯେତେ ଡେରି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦିନଥାଉଁ ଯାଇ ଉପରେ ପହଞ୍ଚି ହେବ ।

ଗାଧୋଇ ଆସିବା ପରେ ସଦନ ପୁଡ଼ାପଞ୍ଜ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ମୋର ପଞ୍ଚୋଦରିରେ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ଲାଗି ଲୁଗାପଟା, ସୁଏଟର୍ ଓ ଚାଦର । ବଡ଼ ଆଇ-ମାଆଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ଚନାବାଦାମ, କିଛି ଚିନି ଓ କିଛି ଗୁଡ଼ । ପୂର୍ବଦିନ

ଦେବାଲ୍ ଯାଇ ଆମେ ଦୋକାନରୁ ଏସବୁ କିଣି କରି ଆଣିଥିଲୁ । ଆପଣା ପିଠି ଉପରେ ନେବା ପାଇଁ ସଦନ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଝୋଲ୍‌ଟା ଯୋଗାଡ଼ କଲା । ସେଥିରେ ପୁଡ଼ା ପୁଡ଼ା କରି କେତୋଟି ପୁଡ଼ା ଏକାଠି ପଶିଲା । କେଉଁଟିରେ ଗହମ ଅଟା ଓ ଆଉ କେଉଁଟିରେ ମଡ଼ୁଆ ଓ ଚୁଆରି ଅଟା । କେଉଁଟିରେ ଗୃହଲ ପୁଞ୍ଜିଏ ତ ଆଉ କେଉଁଟିରେ ଡାଲି କେଇମୁଠା । ସଦନର ମାଆ ଆଣି ଆଳୁ କେଇଟା ବି ପକାଇ ଦେଇଗଲେ । ବାଡ଼ିରୁ ଝଡ଼ା ଓ ଉଗଲ୍ ଶାଗ ଭିର୍ଗ ଆଣି ଗୋଟିଏ ପୁଡ଼ାରେ ବାନ୍ଧି ସଦନର ସାନଭଉଣୀ ମୁନ୍ନୀ ରଖିଦେଇଗଲା । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ମରିଚ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଭେଲିଗୁଡ଼ । ପାହାଡ଼ୀ ମଣିଷ ମିଠା ନ ହେଲେ କିଛି ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ଦଶଟାବେଳକୁ ଆମେ ବାହାରିପଡ଼ିଲୁ ।

ସିଧା ପାହାଡ଼ ଉଠାଣି ବାଟ । ଖଣ୍ଡେଦୂର ଉଠିବା ପରେ ଗୋଡ଼ ରହି ଯାଉଥାଏ, ପାଟି ଶୁଖି ଯାଉଥାଏ, ଆଖିରୁ ନିଆଁ ବାହାରି ଯାଉଥାଏ । ଝାଳ ମାରିବା ପାଇଁ କେଉଁଠି ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଟିକିଏ ବସିଗଲେ ଶୀତଳ ପବନର ପରଶରେ ସବୁ କ୍ଲାନ୍ତି ଭୁଲିହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଚୀଡ଼୍ ଜଙ୍ଗଲର ସମସ୍ତ ହୃଦସ୍ପନ୍ଦନୀ ଭେଦ କରି ସୁ ସୁ ହୋଇ ବହୁଥିବା ମନ୍ଦ ଶାନ୍ତ ପବନର ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ଶୁଣାଯାଉ ନ ଥାଏ । ଶରୀରରେ ପୁଣି ବଳ ଭରି ଆସୁଥାଏ । ଚାଲି ଭିତରେ ବାଟ ଚାଲିବାର ଉତ୍ସାହ ପୁଣି ଭରି ଉଠୁଥାଏ । ଯେଉଁଠି ପାଣିର ଧାରା ମିଳୁଥାଏ, ସେଠାରେ ପାଣି ପିଇ ଶୀତଳ ହୋଇ ଆମେ ପୁଣି ଉପରକୁ ଚାଲୁଥାଉ ।

ପର୍ବତ ଉପରେ ଜାଗାଟିର ଡାକନାମ ହେଉଛି ବମୋଟିଆ । ପର୍ବତ ଡେଇଁ ଆମେ ସେପାଖକୁ ଗଲୁ ଏବଂ ସେହି ପର୍ବତର ଉପରେ ପ୍ରାୟ ସମତଳ ଭାବରେ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ବମୋଟିଆ ପରେ ପାଣି ମିଳିବାର କୌଣସି ଜାଗା ନାହିଁ । ବାଟରେ ବୁରାଁସ ଗଛରେ ନାଲି ଟହ ଟହ ବୁରାଁସଫୁଲ ଫୁଟିଥାଏ । କ୍ରମେ ଚୀଡ଼ଜଙ୍ଗଲ ସରି ସରି ଆସିଲା, ଡେଲଙ୍ଗ୍ ଓ ଖରୁଗଛମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଅଧେ ବାଟ କଟିଗଲା ପରେ ନାଗ୍‌ଡୋଲ୍ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଜନବସତି ନାହିଁ । କେବଳ ବିଶ୍ରାମ ନେବାର ଏକ ଜାଗା ହିସାବରେ ବାଟୋଇମାନେ ଏହି ସ୍ଥାନର ଗୋଟିଏ ନାମ ଦେଇଚନ୍ତି । ସଦନର ସାନଦାଦା ଆମକୁ ଏଠାରେ ବସିବାକୁ କହିଲେ । ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଝରଣା, ହିମଶୀତଳ ଜଳ । ସେଠି ବସୁ ବସୁ ମୁଁ ପଥରର ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ିଲି । ସଦନ ଝରଣାରୁ ପାଣି ନେଇଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଘରୁ ବାହାରିବାବେଳେ ଆମେ ବାଟ ପାଇଁ ରୁଟି, ମହୁ ଓ ଶାଗ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଯାଇଥିଲୁ । ଭୋକରେ ପେଟ ଜଳୁଥିଲା, ତେଣୁ ଖାଦ୍ୟ ଠିକ୍ ଅମୃତ ପରି ଲାଗିଲା । ଖାଇବା ପରେ ପୁଣି ବାଟ ଚାଲିଲୁ ।

ଏହାପରେ ଆମକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପୁଣି ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଦୁଇ ପାଖରେ ଶୀତଳ ଛାୟାବୃତ ଜଙ୍ଗଲ । ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦେଲାବେଳକୁ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । କେଉଁ ଯାଦୁକରର ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ଏକ କୁହୁକ ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିବା ପରି ମନେହେଉଥାଏ । ଅନେକ ବାଟ ଗଲାପରେ ହଠାତ୍ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ହୋଇଆସିଲା । ଆକାଶରେ ମେଘର ଦେହଚାଳନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ହଠାତ୍ ଆର୍ଦ୍ର ହେମାଳ ପବନର ଗୋଟିଏ ସ୍ରୋତ ଆସି ଦେହକୁ ଉଲୁସାଇ ଦେଲା । ସଦନର ଦାଦା କହିଲେ, ବର୍ଷା ହେଲେ କଥା ସରିଯିବ । ଶେଷରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ମାଇଲ ବାଟ ଏକାବେଳେକେ ତୀଖ ଉଠାଣି । ବାଟ ଖସଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ସେଠାରେ ଉଠିକରି ଯିବା ବଡ଼ ବିପଜ୍ଜନକ ହୋଇପଡ଼ିବ । ଆମର ଭାଗ୍ୟ ଭଲ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନି ମିନିଟ ଯାଏ ପାଣିର ବଡ଼ ବଡ଼ ଟୋପା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପରେ ହଠାତ୍ ମେଘଟା ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା । ଅନ୍ୟ ଏକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ଦୂର କୋଳରୁ ବର୍ଷିଲା ମେଘର ଗର୍ଜ୍ଜନ ଶୁଣାଗଲା । ଆମେ ଆଗକୁ ଚାଲିଥାଉ ।

ଏହିପରି ଆଖି ବୁଜି ଆଗକୁ ଯାଉ ଯାଉ ପଡ଼ିଲା ଭେକଲତାଲ୍ । କଳା-ଭଅଁର ପରି ପାଣି । ହ୍ରଦଟିର ଆକାର ଅତି ଛୋଟ ନୁହେଁ କି ଅତି ବଡ଼ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଚାରିପାଖରେ ଅଗ୍ନାଅଗ୍ନି ଅରଣ୍ୟ ଘେରିରହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଅଧିକ ଭୟଙ୍କର କରି ରଖିଛି । ବିଦେଶୀକୁ ଅଧିକ ଭୟ ଲାଗିବା କଥା । ଉପରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼ିବାର କୁ ନାହିଁ । ରାସ୍ତା କଡ଼କୁ ଆଉ କେଉଁ ଗାଆଁର କେତେକ ଚାଷୀ ଛପର ଦେଇଛନ୍ତି । ଗାଈମଇଁଷି ନେଇ ରହିଛନ୍ତି । ଭେକଲତାଲ୍ ପରେ ନାହିଁ ନଥିବା ଉଠାଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଠିକ୍ ଯେପରି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ପଡ଼ିଥିବା ନିଶୁଣୀ ଉପରେ ପାଦ ପକାଇବା ପରି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇବାବେଳକୁ ଦେହର ସମସ୍ତ ଭାର ଓ କ୍ଳାନ୍ତିକୁ ବହନ କରି ଆମକୁ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ! ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ସଦନର ଦାଦା କହୁଥାନ୍ତି, ଏଇ ଉଠାଣି ଉଠିଗଲା ପରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉଠାଣି ପଡ଼ିବ । ସେଇଟି ସରିଲେ ଆମେ ଯାଇ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଯିବା । ଆଉ ବେଶି ବାଟ ନାହିଁ । ଦୁଇଟିଯାକ ଉଠାଣି ମିଶି ଅଢ଼େଇ ମାଇଲ ହେବ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଯେଉଁ ବାଟ ପାରହେବା ଦୁର୍ବଳ ମନକୁ ଅସମ୍ଭବ ମନେ ହେଉଥିଲା, ପାଦ ପାଦ ଗଣି ଆଗକୁ ଉଠି ଉଠି ଶେଷକୁ ସେ ବାଟ ସରିଲା । ଉଠାଣି ସରିଗଲାବେଳକୁ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚୋଟି ପରିବାରର ଛପର ଏଠାରେ ଅଛି । ଅସ୍ଥାୟୀ ଘର କରି ଏମାନେ ଏହି ଖରା ଚାରି ମାସ ଏହିପରି ରହନ୍ତି । ତଳେ ବର୍ଷା ବହୁନେ ଘାସ ଶୁଖିଯାଏ । ତେଣୁ ଗୋରୁମଇଁଷିଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଏମାନେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହି ସମୟଟା ଉପରକୁ ଚାଲିଆସନ୍ତି । ଆରବର୍ଷ ତିଆର

କରିଥିବା ଅସ୍ଥାୟୀ ଘର ଏ ବର୍ଷକୁ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥାଏ । ଶୀତଦିନର ବରଫ ପଡ଼ି ଛାତ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥାଏ, ଖୁଣ୍ଟ ଫିମ୍ପିମାରି ଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ଜଙ୍ଗଲରୁ ପୁଣି କାଠ ଫାଳିଆରେ ନୂଆ କାନ୍ଥ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଘରର ଚଟାଣ ଉପରେ ମଧ୍ୟ କାଠ-ଫାଳିଆ ବିଛାଇ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଘରକୁ ପର୍ବତ ଶିରରେ କେଶଜାଲ ପରି ବଢ଼ିଥିବା ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଘାସକୁ କାଟିଆଣି ଛପର କରାଯାଏ । ପାହାଡ଼ୀଭାଷାରେ ଏହି ଘାସକୁ ମାମଲ କହନ୍ତି । ଏହି ଘାସରେ ହିଁ ପାହାଡ଼ୀମାନେ ଦଉଡ଼ି ବଳନ୍ତି । ସେହି ଦଉଡ଼ିରେ ଗୋରୁମଇଁଷି ବାନ୍ଧନ୍ତି । ତାହାକୁ ହିଁ ଖୁଆରେ ବାନ୍ଧ ଦହି ଗୋଳାନ୍ତି ।

ଆମେ ଆସିବୁ ବୋଲି ବଡ଼ ଆଈମାଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଆମର ଏତେ ଡେରି କାହିଁକି ହେଉଚି, ଏହି କଥା ଭାବି ସେ ମନରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସଦନଙ୍କର ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଘରେ ଏ ବର୍ଷ ନୂଆକରି ତିଆରି ହୋଇଚି । ପୁରୁଣା ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଘରେ ସଦନର ଦାଦା ଆପଣାର ଗୋରୁମଇଁଷିଙ୍କୁ ଅଲଗା କରି ବାନ୍ଧୁଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେ ଏକୁଟିଆ ରହୁଚନ୍ତି । ନୂଆ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଘରେ ବଡ଼ ଆଈମାଆ ଓ କୁନ୍ଦନ ରହୁଚନ୍ତି । ଏ ଘରେ ତିନୋଟି ଧଡ଼ା ଲାଗିଚି । ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ମଇଁଷି ଓ ବଳଦ ବନ୍ଧା ହୁଅନ୍ତି, ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଗାଈବାଛୁରି । ଦୁଇ ପାଖରେ ଧଡ଼ା ଦୁଇଟି ଗାଈମଇଁଷିଙ୍କ ପାଇଁ । ମଝି ଧଡ଼ାଟି ମଣିଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ଘର ମଝିରେ ଧୂନି ଜଳୁଚି । କାଠଗଡ଼ ପଛକୁ କାଠଗଡ଼ ପଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୋଇ ଯାଉଚି । ଧୂନିର ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇ ହାତ ଓସାରର ଅରାଏ ଅରାଏ ଜାଗା, ମଣିଷମାନଙ୍କର ଶୁଆବସା କରିବା ପାଇଁ ।

ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ଆମେ ଭୋକିଲା ଥିଲୁ । ବଡ଼ଆଈ ତରତର କରି ଆମ ପାଇଁ ରୁଟି ସେକିଦେଲେ । ଲହୁଣୀ ଓ ମହୁ ଲଗାଇ ଆମେ ସେତକ ଗର୍ଭକୁ ନିକ୍ଷେପ କଲୁ । ପାଟିକୁ କୌଣସି କସରତ କରିବା ଦରକାର ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ ଉପରର ହାଉଆରେ କୁଆଡ଼େ ମଣିଷକୁ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଭୋକ କରେ । ପେଟରେ ପଥର ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଘଡ଼ିକରେ ହଜମ ହୋଇଯାଏ । ଆମେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରବୃତ୍ତ ଭାବରେ ସେହି ନିୟମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହେଲୁ ।

ସଞ୍ଜ ହେବାକୁ ତଥାପି ଅନେକ ବେଳ ଅଛି । ଆଗରୁ ମେଘ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଥିଲା । ତେଣୁ ଜଣାପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ହଠାତ୍ ଆକାଶ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଗଲା । ବଣପକ୍ଷୀର ଦଳ ଉଡ଼ିଯାଇ ଗୁଳୁଣ୍ଡା ଗଛର ମଥାନ ଉପରେ ବସିଲା ପରି ଆକାଶର ସବୁ ମେଘ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ପରସ୍ତ ପରସ୍ତ ହୋଇ ଉଡ଼ିଯାଇ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ କାୟା ବିସ୍ତାର କରି ରହିଥିବା କଳା ପର୍ବତ ଉପରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ପୂର୍ବପାଖ

ପରିଷ୍କାର ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ସଦନକୁ କହିଲି, ଆଜି ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଥରେ ପର୍ବତର ଦର୍ଶନ କରି ଆସିବା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଗ ସଫା ଅଛି । କାଲି ସକାଳକୁ କଣ ହେବ, କିଏ କହିପାରିବ ? ସଦନ ହଁ ଭରିଲା । ଶୀତ ଲୁଗାରେ ଆପଣାକୁ ଯତନ କରି ବାନ୍ଧି କେବଳ ଆଖି ଦୁଇଟି ପଦାକୁ ବାହାର କରି ଆମେ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଉପରକୁ ବାହାରିଲୁ ।

ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଅର୍ଥ ତୃଣଭୂମି । ଶବ୍ଦଟି ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ତିବ୍‌ବତୀ ଭାଷାରୁ ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାକୁ ଆସିଚି । ଉଚ୍ଚ ପାହାଡ଼ରେ ଅତି ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିଗଲେ କ୍ରମେ ଉଦ୍ଭିଦର କଟିବନ୍ଧ ସରିଯାଏ । ଥଣ୍ଡା ହେତୁ ସେଠାରେ କୌଣସି ବଡ଼ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ବରଫରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାସ କାଳ ଏହି ଉଚ୍ଚଭୂମି ତୁଷାର-ପରସ୍ତରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇ ରହେ । ପ୍ରାୟ ଏପ୍ରିଲ ମାସ ବେଳକୁ ବରଫ ତରଳି ଗଲେ ନୂଆ ତୃଣଭୂମି କଅଁଳି ଉଠେ । ଉତ୍ତର ଫିନ୍‌ଲଣ୍ଡ୍‌ର ଲ୍ୟାପ୍‌ଲଣ୍ଡ୍‌ରେ ଏହି ସବୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଭାଷାରେ ତୁନ୍ଦ୍ରା କୁହାଯାଏ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ତୁନ୍ଦ୍ରା ଶବ୍ଦରୁ ହିଁ ତୁନ୍ଦ୍ରା ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଚି । ତୃଣଭୂମିର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ହେତୁ ପାହାଡ଼ୀମାନେ ଖରାଋତୁ ଚାରିମାସ ଆପଣାର ଗୋଧନ ସମ୍ପଦ ନେଇ ଏହି ବୁ-ଗ୍ୟାଲକୁ ଉଠି ଆସନ୍ତି । ଏଠାରେ ବାସ କରିବା ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ଯେତେ କଠିନ ଓ କଷ୍ଟକର ହେଲେ ହେଁ ଗୋରୁମଇଁଷିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଖକର ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନି ଶହ ଫୁଟ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା ପରେ ଆମେ ପର୍ବତର ଶିଖରଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେପାଖ ପର୍ବତର ଶୁଭ୍ର ଲାବଣ୍ୟମୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରୂପ ହଠାତ୍ ସମସ୍ତ ନୟନପଥକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସମ୍ମୁଖରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ହଠାତ୍ ବିଶ୍ୱଶୋଭାର ଏତେ ପାଖରେ ଠିଆହୋଇ ଆପଣାର ଆଖିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ହେଲାନାହିଁ । ସତେ ଅବା ଭୁବନବ୍ୟାପୀ ଦୁଗ୍‌ଧ ସମୁଦ୍ରରୁ ଉଚ୍ଛଳ ଉର୍ମିମାଳା ଉତ୍ଥିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ନୀଳାକାଶର ଅଙ୍ଗନ ଉପରେ ଲେଟିଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଚି ! [ଏହି ଦୃଶ୍ୟଟିର ସମଗ୍ର ରସଟିକୁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦରସ ବୋଲି କହିବି । ଏହା ଯଥାର୍ଥରେ ଆନନ୍ଦରସ । ଏଥିରେ ରୁଦ୍ରତା ରହିଚି, ଗମ୍ଭୀରତା ରହିଚି, ପ୍ରଭାସର ପ୍ରଚଣ୍ଡତା ରହିଚି, କାନ୍ତିମୟ ବୈରାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ତଥାପି ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ଢଳ ଢଳ ଭାବମୟ ଉଲ୍ଲାସ ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ଲୀଳା ଯେପରି ଶୋଭାମୟ ଆନନ୍ଦର ଏକ ଅପୂର୍ବ କଳେବରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହି ଗୋଟିଏ ନିମିଷରେ ସାରା ଭୁବନର ପରିଚୟ ଦେଇ ପକାଉଚି । ଥରେ ଚାହିଁଦେଲେ ଯେପରି ଏଠି ସବୁ କାଳ ଓ ସବୁ ଦୃଶ୍ୟର ଲୀଳାମୟ ଦର୍ଶନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଯାଉଚି । ହିମାଳୟର ମୂର୍ତ୍ତି ହେଉଚି ପିତାମହର ମୂର୍ତ୍ତି । ମାନବିକ ବୟଃକାଳର ତୁଳାଦଣ୍ଡରେ ଏହାକୁ

ଯଥାର୍ଥରେ କାଳଜୟୀ ବା କାଳାତୀତ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ସମସ୍ତ କାଳର ଖଣ୍ଡିତତାକୁ ଡେଇଁଲେ ଯେଉଁ ପ୍ରସନ୍ନ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ, ଆଜି ମୁଁ ହିମାଳୟର ସମ୍ମୁଖରେ ଏତେ ପାଖରେ ଠିଆହୋଇ ସେହି ଆନନ୍ଦର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇଲି । ଶରୀରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋମକୂପରୁ ଯେପରି ସହସ୍ର କୋଟି ଜୀବନସୂତ୍ର ପ୍ରଲମ୍ବିତ ହୋଇ ଏହି ଆନନ୍ଦମୂର୍ତ୍ତି ପିତାମହ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା, ତାହାର ସହିତ ଆପଣାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୋଡ଼ିଦେଲା । ସାଢ଼େ ଏଗାର ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତାରେ ଥିବା ଏହି ଅନ୍ତମଧ୍ୟସ୍ଥ ସ୍ଥାନକୁ ଉଠିବାର ସମସ୍ତ ଶ୍ରମ ଆଜି ପୁଣ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ସାଇଁ ସାଇଁ ହୋଇ ପବନ ପିଟୁଥାଏ । ଏ ଦେହର ସମସ୍ତ ଆଚ୍ଛାଦନ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଡ଼ିଯିବା ପରି ହେଉଥାଏ । ଶୀତରେ ହାତ ଓ ମୁହଁ କୋଳ ମାରିଗଲା ପରି ଲାଗୁଥାଏ । ତଥାପି ଆଖିର ଆନନ୍ଦ ଯେପରି ସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଏକ ପ୍ରାଣାରାମ ଉଷ୍ଣତା ପରିପୂର୍ତ୍ତି କରି ରଖିଥାଏ । ଖଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚ ପଥରର ଟାପୁ ଉପରେ ବସି ମୁଁ ଆଖିର ସମ୍ପଦକୁ ଧ୍ୟାନରେ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । ଯିଏ ଯେତକ ବୁଝିବ, ସିଏ ସେତକ ସଞ୍ଚୟ କରିପାରିବ । ଯିଏ ଯେତକ ଅନୁଭବ କରିପାରିବ, ସିଏ ସେତକ ଅକ୍ଷୟ ଧନର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇ ରହିବ । ନାନ୍ୟଃ ପନ୍ଥା ବିଦ୍ୟତେଽୟନାୟ । ଯୋଜନ ଯୋଜନ ଦୂରରେ ତଳେ ସମତଳ ଭୂଇଁରେ ଅଜ୍ଞାତ ବାଗଲପୁର ଗାଆଁ । ମୋ ଜୀବନ ବହିର ପୃଷ୍ଠାଗୁଡ଼ାକ ତାହାର ମାଟି, ତାହାର ପବନ ଓ ତାହାର ଫୁଲ ପତ୍ରରେ ତିଆରି । ଭାରତର ଉତ୍ତରପ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରାୟ ବାର ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଶ୍ୱେତକାନ୍ତ ହିମାଳୟର ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ସମୁଦ୍ର, ଏହି ଦୁଗ୍ଧସମୁଦ୍ର । ବାଗଲପୁର ଗାଆଁରୁ ହିମାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ିଥିବା ଏହି ଦୀର୍ଘ ପଇଁତରିଶି ବର୍ଷର ସହଜ କୁଟିଳ, ଭୟଭରିଯାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଟ । ଅନେକେ ସମୟରେ ଏହି ବାଟର ଖିଅ ଛିଡ଼ିଯାଏ, ଅନେକ ସମୟରେ ଆପଣାର ମାନଚିତ୍ର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବାଟବଣା ହୋଇଯାଏ, କୋଉଠି ଗାତ ଖୋଳି ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଚାହେଁ, କେଉଁଠି ନାନା ଆସକ୍ତି ଓ ବିନଷ୍ଟିର ସୁଢ଼ଙ୍ଗ ଖୋଳି ମୁଁ ଏହି ମାନଚିତ୍ର ଉପରୁ ଲୁଚି ଲୁଚି ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ଦୁଷ୍ଟପିଲା ବାପ ଘରୁ ପଳାଇଗଲା ପରି ଆପଣାର ଘରୁ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ମୋର ସବୁ ଖେଳନାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ପଛକୁ ଅନାଇବାକୁ ଭୟ ଲାଗେ, ଆଗକୁ ଅନାଇବାକୁ ଭୟ ଲାଗେ । ପଛକୁ ଆଖି ପାଏ ନାହିଁ କି ଆଗକୁ ଆଖି ପାଏ ନାହିଁ । ଆପଣାର ଆଖିଟା ମଧ୍ୟ ବଇରି ପରି ମନେହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ଆଗ ସହିତ ପଛକୁ ଯୋଡ଼ିବାକୁ, ଅତୀତ ସହିତ ଅନାଗତକୁ ଯୋଡ଼ିବାକୁ, ଜନ୍ମଭୂମି ସହିତ ଜୀବନଭୂମିକୁ ଯୋଡ଼ିବାକୁ, ଏକ ସହିତ ଏହି ସମସ୍ତକୁ ଯୋଡ଼ିବାକୁ, ଖଣ୍ଡ ସହିତ ଏହି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣକୁ ଯୋଡ଼ିବାକୁ ଏହିପରି ଏକ ଅନୁଭବର ସଞ୍ଚୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ, ଆପଣାର

ଉତ୍ତରାଧିକାରକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିବା ଦରକାର ହୁଏ । ଏହିପରି ଏକ ଶୋଭାମୟ ଓ ନିର୍ଭରମୟ ଆନନ୍ଦ ଆଗରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଥିବାବେଳେ ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଓ ଆପଣାର ହୋଇ ସେତେବେଳେ ବାହାର ଭିତର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି କାହାର ଆଶ୍ୱାସ-ବାଣୀ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇଉଠେ । ଯଥା ଭୂତଂ ଚ ଭବ୍ୟଂ ଚ ନବିଭୀତୋ ନ ରିଷ୍ୟତଃ ଏବା ମେ ପ୍ରାଣ ମା ବିଭେଃ । (ଅଥର୍ବ ବେଦ—୨ । ୧୫ । ୬)

ଏ ପାଖରେ ମେଘ ଉହାଡ଼ରୁ ଦୂରଗର ଅସ୍ତଗତ ସୂର୍ଯ୍ୟବରେତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଛଟାମାନ ଆକାଶମାର୍ଗକୁ ଛୁଟିବାରେ ଲାଗିଛି । ଆଉ ସେ ପାଖରେ ଏହି ଉତ୍ସବଲଗ୍ନର ସମସ୍ତ ଆଲୋକକୁ ସହସ୍ର ନୟନର ଦୀପ୍ତିରେ ଏକୀଭୂତ କରି ହିମାଳୟ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ ଅନାଇ ରହିଛି । ଯୋଗ ଓ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଖିକୁ 'ଆଲୋକର ପ୍ରତୀକ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହି ଆଖିର ଦ୍ୱାର ଦେଇ ଭିତରର ଆଲୋକ ବାହାରର ଆଲୋକକୁ ଚହ୍ନିନେଇ ପାରେ, ସୃଷ୍ଟି ତଳେ ସମସ୍ତ ଦେଖିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ହିମାଳୟର ଏହି ଶୁଭ୍ର ଆଲୋକସ୍ନାତ ରୂପକୁ ଦେଖି ଆଜ ହଠାତ୍ ବିଶ୍ୱଭୁବନର ଆଖି ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଗଲା ପରି ମନେହେଲା । ମଣିଷ ପାଖରେ ଆପଣାର ଆତ୍ମୀୟତାର ପରିଚୟ ଦେବା ଲାଗି ଯେପରି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ଆଖି ହିମାଳୟର ସ୍ଥୂଳରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି ମଣିଷର ଆଖିକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଛି । ସେହିଆଡକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ ଯେପରି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଦ୍ୱାର ବଡ଼ ଅଜ୍ଞାତରେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଉଛି । କେବଳ ଆଖିର ଦ୍ୱାର ଦେଇ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ସମଗ୍ର ଦୃଶ୍ୟାନୁଭୂତ ଅନ୍ତର ଭିତରକୁ ନିସୃତ ହୋଇଆସୁଛି । ଜୀବନର ସକଳ ସାକ୍ଷାତକୁ ମହିମାମୟ ସାକ୍ଷାତରେ ପରିଣତ କରିଦେଉଛି ।

କ୍ରମେ ଆଲୁଅ ନିଭିଆସିଲା । ହିମାଳୟ ଆଖି ବୁଜି କ୍ରମେ ରହସ୍ୟ ଭିତରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଲା । ଆକାଶର ପଲକ ତଳେ ଶୁଭ୍ରଆଖିର ଡ଼ୋଳାଟି କ୍ରମେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଲୁଚିଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସଦନର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇ ମୁଁ ପଥର ଉପରୁ ଉଠି ତଳକୁ ଖସିଲି । ଦଶ ପନ୍ଦର ମିନିଟରେ ତଳକୁ ଖସି ଆସି ଆମେ ଗୋଠ-ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଧୂନି ଆଡ଼କୁ ହାତଗୋଡ ଦେଖାଇ ସେକହେବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ଦେହରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ପଶମର ଶୀତବସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ବିଲକୁଲ କାଲୁଆ ହୋଇ ଯାଇ-ଥାଏ । ଏହାର ଭିତରେ ବଡ ଆଇମାଆ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଭୋଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାରେ ଲାଗିଯାଇଥାନ୍ତି । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀରୁ ଆସିଥିବା ଶାଗ ଖରଡା ହେଉଥାଏ । ଶାଗଖରଡ଼ା ସରିବା ପରେ ରୁଟି ସେକାହେଲା । ଆଇମାଆ ଆମ ପାଇଁ ଗହମରୁଟି କରିଥାନ୍ତି । କୁନ୍ଦନ ପାଇଁ ମଡୁଆର ରୁଟି ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ କହିଲି, ନାହିଁ ଗହମରୁଟି ତ ବରଷର ବାର ମାସ ଖାଇବାକୁ ମିଳୁଛି । ପାହାଡ଼ରେ ଥିବାଡକ

ମୋର ମଡୁଆରୁଟି ଖାଇବା ଉଚିତ । ବଡ଼ ଆଈମାଆ ହସିହସି ହଁ ଭରୁଥିଲେ, କହୁଥିଲେ, ତୁମକୁ ଆଜି କପଟୀ ରୁଟି ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯିବ ।

ଖାଇବାର ସମୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ମୁଁ କପଟୀ ରୁଟିପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାଏ । ଗ୍ଲେଟ ଗ୍ଲେଟ ଡାଳିଆରେ ଆଈ ଶାଗ ବାଢ଼ିଦେଲେ । ଗିଲାସରେ ଗିଲାସେ ଲେଖାଏଁ ଗରମ ଦୁଧ । ହାତରେ ମେଞ୍ଚାଏକରି ଲହୁଣୀ । ସବାଶେଷକୁ ଆସିଲା ରୁଟି । ସଦନର ସାନଦାଦ କହିଲେ, ଭାଙ୍ଗି କରି ଖାଆନ୍ତୁ । ଭାଙ୍ଗିଲାବେଳକୁ ଭିତରେ ମଡୁଆ ଚୂନାର କଳାରଙ୍ଗ । ଭିତରେ ମଡୁଆ ଅଟାର ଜନ୍ତନ ରଖି ଉପରେ ଗହମ ଅଟାର ଜନ୍ତନକୁ ଦୁଇ ହାତର ପାପୁଲିରେ ତାରି ତାରି ରୁଟି କରାଯାଏ । ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଲଣାପେଡ଼ୀ ଓ ବେଲଣାକାଠିର ପ୍ରଚଳନ ନାହିଁ । ଚୂଲି ପାଖରେ ବସି ପାହାଡ଼ୀ ମାଆମାନେ କେଡ଼େ ସଣ୍ଡୁଣାରେ ହାତପାପୁଲି ଉପରେ ତାରିତାରି ସୁଠାମ ସୁଗୋଲ ରୁଟିମାନ ତିଆରି କରିଦିଅନ୍ତି । ସଦନର ଦାଦ କହିଲେ, ଏଇ ହେଉଚି କପଟୀ ରୁଟି । ଭିତରେ ସିନା କଳା, କିନ୍ତୁ ଉପରକୁ ଧୋବଧାଉଳିଆ । ଠିକ୍ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ଓ ଆଧୁନିକ ଜୀବନ ପରି ।

ଗାଈବାଛୁରିଙ୍କର ସେ ପାଖକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧୂନି ଲଗାଇ କୁନ୍ଦନ ବସିଚି । ପାହାଡ଼ୀଗୀତ ଗୁଣୁଗୁଣୁ କରୁଚି । ବଡ଼ଆଈ ତାକୁ ସେଠାରେ ନେଇ ଖାଇବା ଦେଇଆସିଲେ । ଖାଇସାରିବା ପରେ ସେ ସେଇଠି ଶୋଇପଡ଼ିଲା । ମଝିଧୂନିର ଦୁଇ ପାଖରେ ଆମର ଶୋଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ସେ ପାଖକୁ ଶୋଇଲେ ବଡ଼ଆଈ । ଏ ପାଖକୁ ଆମେ ତିନି ଜଣ । ନିଦ ଲାଗିଗଲେ କଥା ସରିଲା । ଯେଉଁଠି ସିନା ସହଜରେ ନିଦ ନ ଲାଗେ, ସେହିଠାରେ ମଣିଷ ବିଛଣାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନେଇ ଧାରି ହେଉଥାଏ । କାହାକୁ ହେଁସ ଉପରେ ପଡ଼ୁପଡ଼ୁ ନିଦ ହୋଇଯାଏ, ଆଉ କିଏ ତୁଳୀତଳ୍ପ ଓ ମଲ୍ଲୀମାଳର ନରମ କାନ୍ଥ ଭିତରେ ଏପଟ ସେପଟ ହେଉଥାଏ । ସଂସାରର ସବୁ ସମସ୍ୟାର ଅଡୁଆକୁ ବିଛଣା ଉପରେ ଶୋଇ ଶୋଇ ସଜାଡ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁ କରୁ ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ସଜଡ଼ା ଖିଅକୁ ସେ ଅଡୁଆ କରିଦେଇ ବସେ ।

ମଝିରେ ହୁତୁହୁତୁ ହୋଇ ନିଆଁ ଜଳୁଥାଏ । ଦୁଇ ପାଖରେ ଆମେ ଗୁଡ଼ିଏ ମଣିଷପ୍ରାଣୀ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ । ଦୁଇ ପାଖରେ ଗାଈ-ମଇଁଷିଙ୍କର ଘୁଙ୍ଘୁଡ଼ି ଶବ୍ଦ ଘରର ଆବେଶଟିକୁ ଆହୁରି ଗାଢ଼ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥାଏ । କେତେବେଳେ ପାଖରେ ବା ଦୂରରେ ଠିଆହୋଇ କେଉଁ ଗାଈ ବା ବାଛୁରି ହଠାତ୍ ମଳମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବା ସମୟରେ ଶବ୍ଦାନୁଭୂତି ସହିତ ଦେହ ଉପରେ ତାହାର ସ୍ପର୍ଶାନୁଭୂତି ଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ମିଳୁଥାଏ । ପ୍ରାୟ

ଅଧରାତି ବେଳକୁ ପ୍ରଳୟ ପିଟିବା ପରି ପବନ ପିଟିବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । କାଠରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା କାନ୍ଥର ଫାଙ୍କଗୁଡ଼ିକୁ ଘାସ ଓ ଚୁଣ୍ଡାଅଖାରେ ସାନ୍ଧି-ଦେଇ ଉପରେ ଗୋବର ଲିପି ଦିଆଯାଇଚି । ଯେଉଁଠି ଏହି ଗୋବର ନ ଲାଗି ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିଚି, ସେଇଠି କଣାବାଟ ଦେଇ ଶୀତଳ ପବନ କାହାର ବାଣ ପରି ଘର ଭିତରକୁ ଛୁଟିଆସୁଚି ଓ ଦେହକୁ ଥରାଇ ଦେଉଚି । ଏହି ସମୟରେ ଟପଟପ ଶବ୍ଦରେ ବୃଷ୍ଟିପାତ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମାମଲ୍ ଘାସର ଛୁଆଁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଅସ୍ଥାୟୀ ଛପର ଗତ କେତେଦିନର ପବନର ଦାଉରେ କେତେ ଜାଗାରେ କଣା ହୋଇଯାଇଚି । ତେଣୁ ଆକାଶର ପାଣି ଆସି ଆମର କମ୍ବଳ ଉପରେ ଓ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ନିଆଁ ଉପରେ ପଡ଼ି ସେଁ ସେଁ ଶବ୍ଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଉଠି ବସିଲୁ । ବର୍ଷା ବନ୍ଦ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଉ ଶୋଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । କେତେ ଘଣ୍ଟା ଏହିପରି ବସି ଘୁମାଇବା ପରେ ବର୍ଷା କମିଆସିଲା । ଓଦାଥାନଗୁଡ଼ିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆମେ ଦେହଦଣ୍ଡକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ବକ୍ର ଓ କୁଞ୍ଚିତ କରି ପୁଣି ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ । ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ତଥାପି ଆପଣାକୁ ଖାପଖୁଆଇ ନେବାଲାଗି ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣୀର ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଶକ୍ତି ରହିଚି ।

ସକାଳେ ରାତି ପାହି ଖରା ପଡ଼ିଲା ପରେ ଆମର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ବଡ଼ଆଈ ଆମ ଆଗରୁ ଉଠି ଧୁନିରେ କାଠ ପକାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଚରିବାକୁ ଯିବା ଆଗରୁ ଗାଈମଇଁଷିଙ୍କୁ ଦୁହିଁବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଆମେ ଉଠି ଆଗ ଶୌଚକାମ ସାରିଆସିଲୁ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ମାଟି ଭିତରୁ ପାଣି ଝରଟିଏ ବାହାରି ତଳକୁ ସିରି ସିରି ହୋଇ ବହିଯାଉଚି । ସେହିଠାରେ ଗ୍ରେଟ ଚୁଆଟିଏ କରି ହାତେ ଗଭୀରର ପାଣିକୁ ସାଇତା ହୋଇ ରଖାଯାଇଚି । ସେଇଥିରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସଂସାର ଚଳେ । ଗିଲାସ ଗିଲାସ କରି ପାଣି ଆଣି ଲୋଟା ବା ତସଲା ଭରିବାକୁ ପଡ଼େ । ପାଣି ଏତେ ହେମାଳ ଯେ ହାତ କୋଳ ମାରି ଯାଉଚି; ଦାନ୍ତରେ ଦେଇ କୃଚ୍ଛ୍ର ସାଧନା କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠୁନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଆଖିପତା ଓ ଓଠ ଉପରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପାଣି ମାରିଦେଇ ମୁହଁକୁ ଚିକ୍କଣ ଓ ସତେଜ କରି ଆମେ ଗୋଠଘରକୁ ଫେରିଆସିଲୁ । ଅନ୍ୟ ଗୃଷୀମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଛଣାରୁ ଉଠି କାମରେ ଲାଗିଗଲେଣି । କେହି ଗୁହାଳ ପୋଛୁଚି, କେହି ଦୁଧ ଦୁହୁଁଚି, କାହାରି ଦୁଆରେ ବନ୍ଧାହୋଇଥିବା ଭୋଟିଆ କୁକୁର କେଉଁ ବିପଦର ଗନ୍ଧ ପାଇ ଭୋ ଭୋ ହୋଇ ଭୁକୁଚି । ନିରୋଳା ଅବାଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଏହି ନିଭୃତ ଅସ୍ଥାୟୀ ପଲ୍ଲୀଟି କର୍ମଠ ଜୀବନର ନାନାବିଧ ସଜ୍ଜାୟୋଜନରେ ସଚଳ ହୋଇ ଉଠୁଚି ।

ଆମେ ଘରକୁ ଫେରିବାବେଳକୁ ବଡ଼ଆଈ ଖାଇବା ବାଢ଼ି ବସିଲେଣି । ଗରମ ଗରମ ରୁଟି, ନିରୁତା ଦୁଧ, ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଚାଉଳର ବହଳିଆ ଖୀର ।

ତା' ସହିତ ବସା ଲହୁଣୀକୁ ମୁଣ୍ଡାଏ । ତରକାରିର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକତା କେଉଁଠି ରହିଲା ? ଏଠାରେ ଦୁଧ, ଦହି ଓ ଘିଅ ବ୍ୟତୀତ ସବୁ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ପିଇବାପାଣି ମାଗିଲେ ହୁଏ ତ ପାଣି ଆଣି ଦେବାକୁ କେହି ସଙ୍କୋଚ କରିବ । କିନ୍ତୁ ଯାହାର ଛପରକୁ ଯାଅ, ଦୁଧ, ଦହି ଓ ଲହୁଣୀ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ମିଳିପାରିବ । ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇସାରିବା ପରେ ଆମେ ପୋଷାକପତ୍ର ପିନ୍ଧି ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । କାଲିଠାରୁ ଯୋଜନା ହୋଇଥିଲା ଯେ ବ୍ରୁ-ଗ୍ୟୋଲ୍‌ର ପର୍ବତ ଉପରେ ହିମାଳୟ ମୁହାଁ ହୋଇ ଆଜି ଯେତେଦୂର ପାରିବା ସେତେଦୂର ଯିବା । ବାରଟା ଗୋଟାଏ ବେଳକୁ ଘରକୁ ଫେରିଆସିବା । ଗାଈ ମଇଁଷି ମଧ୍ୟ ଆମ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଯିବେ । କୁନ୍ଦନ ମଧ୍ୟ ଯିବ, ପର୍ବତ ଉପରୁ ମାମଲ ଘାସ କାଟିଆଣିବ । ସଦନ୍‌ର ଦୁଇ ଦାଦା, ସଦନ, ମୁଁ ଓ କୁନ୍ଦନ ଗାଈଗୋରୁ ନେଇ ବାହାରିଲୁ । ପଡ଼ିଶାରୁ ଆହୁରି ଦୁଇ ଜଣ ମଧ୍ୟ ପିଠିରେ ସୋଲଟା ପକାଇ ଆମ ସହିତ ବାହାରିଲେ । ବଡ଼ ଆଈ ଏକୁଟିଆ ଛପର ଭିତରେ ରହିଲେ ।

ଆଜି ମନ ଭିତରଟା ନାନା ଆଶା ଓ ସମ୍ଭାବନାରେ କୁଣ୍ଢେ ମୋଟ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ହିମାଳୟକୁ ଆଜି ଅନେକ ପାଖରୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ଅଶେଷ କ୍ଲେଭର ଅବତାରଣା କରାଇ କାନ୍ଧ ଉପରେ କ୍ୟାମେରାଟା ଝୁଲୁଥାଏ । ଆମେ ଉପରକୁ ଉଠିଲୁ । ପ୍ରଥମ ମୁଣ୍ଡିଆର ଉପରକୁ ଉଠି ଦେଖିଲାବେଳକୁ ହିମାଳୟ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ମେଘାବୃତ ହୋଇ ରହିଛି । ମନଟା ଭାରି ଦବିଗଲା । ସଦନର ଦାଦା ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ କହିଲେ, ହିମାଳୟରେ ପାଗର କିଛିହେଲେ ବାଗବାଇସ ନାହିଁ । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସଫା ହୋଇଯିବ ତ ପୁଣି ଆର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମେଘ ଘୋଟି-ଆସିବ । ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଖରା ହେବ ତ ପୁଣି ଆର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଛାଇ । ଚାଲ, ଆମେ ଆଗକୁ ଯାଉଥିବା, ଯେଉଁଠି ପାଗ ସଫା ହୋଇଯିବ, ସେଇଠି ଶ୍ୱେତାଦ୍ରିର ଦର୍ଶନ କରିବା । ଏତକ କହି ସେ ପଛକୁ ଅନାଇ ହେଣ୍ଟାଳ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗାଈ ଓ ମଇଁଷିମାନେ ଯିଏ ଯେଉଁଠି ଚରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କଠାରୁ ଇସାରା ପାଇ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଗକୁ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପର୍ବତ ଉପରେ ସିନା କିଏ ମୁହଁ ଲଦି ବସିରହିଛି, କିନ୍ତୁ ଆମର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁନ୍ଦର ଖରା, କେତେଦୂରର କେତେ ଅରଣ୍ୟ ଓ ତୃଣଭୂମି କେଡ଼େ ଗୋରା ଦେଖାଯାଉଛି ! ତଳକୁ ଅନାଇଲେ ଜଙ୍ଗଲ, ଆଖିସିଧା ଅନାଇଲେ ତୃଣଭୂମି । କାଲି ରାତିରେ ହୋଇଥିବା ବରଷାର ସ୍ନିଗ୍ଧତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରଣୀ ଉପରୁ କଭିଯାଇ ନାହିଁ । କପାଳରେ ଚନ୍ଦନ ଲଗାଇଥିବା ପରି ପର୍ବତର ସବୁଜ ଗାଲ ଝଟକି ଉଠୁଛି ।

ଏହି ଜଙ୍ଗଲରେ ଆଜି ଭୂର୍ଜଗଛ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଭୂର୍ଜ ହେଉଛି ମୋର ଅନେକ ଦିନର ପରିଚିତ, ଫିନ୍‌ଲଣ୍ଡର ପତ୍ରବନ୍ଧ କରିଭୁ Koivu) । ଏହି

ଗଛକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଲେଖାହୋଇଥିବା କେତେ ଗୀତକୁ ମୁଁ କେତେ ଆନନ୍ଦରେ ନ ଗାଇଚି ! ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ଗଛ ଅପେକ୍ଷା ଏହି କଇଁଭୂର୍ଜ ଗଛ ପ୍ରତି ହିମାଳୟ ଗୃହିଣୀର ଅଧିକ ମାୟା । ପାହାଡ଼ୀ ଗୃହୀର ମାୟା ମଧ୍ୟ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । ଭୂର୍ଜକାଠ ଭାରି ଟାଣ କାଠ । ଲଙ୍ଗଳ, ଯୁଆଳି ତିଆରି କରିବାକୁ ହେଲେ ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକର ଗୃହୀ ଆଗ ଭୂର୍ଜକାଠକୁ ମନେପକାଏ । କୁନ୍ଦନପୁରୀ ଭିତରେ ଦୁଇ ଡାଳଟା ଭୂର୍ଜ ଗଛର ମଞ୍ଜକୁ ଆଣି ଗୋଠରେ ରଖିଚି, ସଦନର ବାପା ଆସିଲେ ଲଙ୍ଗଳ ଆଉ ଯୁଆଳି ତିଆରି କରିବେ ବୋଲି । ସଦନର ବାପା ଏହି କାମରେ ଭାରି ଧୂରନ୍ଧର ।

ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଉଦ୍ଭିଦ ହେଉଚି ରିଙ୍ଗାଲ୍ (**Arundinaria Falcata** । ବାଉଁଶଜାତୀୟ, ଆମ ଆଡ଼ର ଅଣଖୁଆ ପରି । କେଦାରନାଥକୁ ଯିବା ବାଟରେ ମଧ୍ୟ ରିଙ୍ଗାଲ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ଫୁରସତ ସମୟରେ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରେ ରହୁଥିବା ଗୃହୀମାନେ ରିଙ୍ଗାଲ କାଟି ଗୋଠକୁ ଆଣନ୍ତି । ଏହି ରିଙ୍ଗାଲ୍‌ରୁ ହିଁ ସୋଲ୍‌ଟା ବୁଣାହୁଏ । ଡାଲି, କୁଲା ଓ ମାଛମରା ପୋଲୁହି ତିଆରି ହୁଏ । ବଳଦଙ୍କ ମୁହଁରେ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ତୁଣ୍ଡି ହୁଏ । ଗହମ ଓ ଧାନ ଶୁଖାଇବା ପାଇଁ ବା ଘରେ ବସାଉଠା କରିବା ପାଇଁ ଚଟେଇ ବୁଣାହୁଏ । ସଦନ କହୁଥିଲା, ତାର ବାପା ରିଙ୍ଗାଲ୍ ବୁଣିବା କାମରେ ମଧ୍ୟ ଭାରି ଧୂରନ୍ଧର । ତାଙ୍କ ଘରେ ଯେତେ ରିଙ୍ଗାଲ୍ ତିଆରି ଜିନିଷ ଅଛି, ସେ ସବୁକୁ ପିତାଜୀ ହିଁ ବୁଣିଚନ୍ତି । କୌଣସିଟି ବାହାରୁ କିଣାହୋଇ ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ପାଖର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆମେ ବାଟ ଚାଲୁଥାଉ । କେତେ ଆଡ଼ର କେତେ ଗୃହୀ ଆସି ଏହି ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଛପର ପକାଇଚନ୍ତି । ଗୋରୁଗାଈ ଚରାଉଚନ୍ତି । ବାଆଁ ପାଖରେ ବ୍ରହ୍ମତାଲ୍, ଛୋଟିଆ ହ୍ରଦଟିଏ । ଲୋକମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଏହିଠାରେ ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫାଭିତରେ ବସି ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମା ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ସେତିକବେଳେ ତାଙ୍କ ଦେହରୁ ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବା ସ୍ୱେଦବିନ୍ଦୁ ଏକାଠି ହୋଇ ଏହି ବ୍ରହ୍ମତାଲର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ତାହାଣ ପାଖରେ ଅନେକ ତଳକୁ ମୁନ୍ଦୋଲି ଗାଆଁ, ଘରର ଛାତଗୁଡ଼ିକ ସବୁଜ ଅରଣ୍ୟର ସମତଳ ଭିତରୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଥାଏ ।

ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଛରେ ପକାଇ ମୁଁ ଓ ସଦନ ଅନେକ ଆଗକୁ ଚାଲିଗଲୁ । ଲୋଭ ସେଇ ଗୋଟିଏ,—ହିମାଳୟକୁ ଅଧିକ ସମୀପରୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବୁ । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ମେଘ ମୁଦେଇ ହୋଇ ବସି ରହିଥାଏ । ଆମର ଆଶାକୁ କେତେବେଳେ ନିରାଶ କରି ଓ ପୁଣି କେତେବେଳେ ଭରସା ଦେଇ ସେ କେବଳ ଖେଳିବାରେ ଲାଗିଥାଏ ! କେଉଁଠି ଟିକିଏ ଫାଙ୍କ ହୋଇଗଲେ ସମସ୍ତ ଦଗର ବକ୍ଷକୁ ଆବୋରି

ଧରି ଏକ ତୁଷାର-ସିଂହାସନରେ ସ୍ଥପତି ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ଲାଗି ଝଲକ ଉଠୁଥାଏ । ମନେହେଉଥାଏ, ଏଇଲାଗେ ସବୁ ସଫା ହୋଇଯିବ । ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ, ଅନ୍ତର ଭିତରେ କେଉଁ ଦେବତାର ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ହଠାତ୍ ପାଦ ପଡ଼ିଯିବା ପରି ମନେହେଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତିରେ କେଉଁ ରହସ୍ୟମୟ ରାଜ୍ୟର ରହସ୍ୟାଙ୍ଗଣ ପରି ପୁଣି ସବୁ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ବକ୍ଷ ଭିତରେ କେଉଁ ଦର୍ଶନାକାଙ୍କ୍ଷୀ ହଠାତ୍ ବାଉଳା ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ବିଶ୍ୱାସ ସଂଗ୍ରହ କରି ପୁଣି ଆଗକୁ ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଉଥାଏ ।

ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଘଡ଼ିଏ ବସି ମେଘ ଓ ପବନର ଏଇ ଖେଳକୁ ଦେଖୁଚି, ଏହି ସମୟରେ ଦୁଇଜଣ ମେଣ୍ଢାଜଗୁଆଳ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ବୟସ ଷୋଳ କି ସତରରୁ ଅଧିକ ହେବ ନାହିଁ । ହାଫ୍‌ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି ଦେହରେ ଅଧା କାମିଜ୍ । ତା ଉପରକୁ କମ୍ବଳ ପଡ଼ିଚି; ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ି କମ୍ବଳଟି ଠିକ୍ ଓଭରକୋଟ୍ ପରି ଝୁଲୁଚି । ଜଣକ ହାତରେ ଭୂର୍ଜପତ୍ରର ଛତା, ଆଉ ଜଣକ ହାତରେ ବରଫାଢ । ପଶମରୁ ପୁଳାଏ ପୁଳାଏ ଧରି ରିଙ୍ଗାଲ୍ ଓ ସ୍ଲେଟ୍ ପଥରରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ତାକୁଡ଼ିରେ ଜଣେ ସୂତା କାଟି କାଟି ଚାଲିଚି । ପଛରେ ତିନି ଶହ କି ଚାରି ଶହ ଛେଳି ଆଉ ମେଣ୍ଢା । ସେମାନଙ୍କର ଘର ଅନେକ ତଳେ, ରାଣୀଖେତ ଓ ଦ୍ୱାରାହାଟ ଅଞ୍ଚଳରେ । ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କର ଛେଳିମେଣ୍ଢା ନେଇ ସେମାନେ ଏଇ ଖରା ପାଞ୍ଚ ମାସ ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଆସନ୍ତି । ଛେଳିମେଣ୍ଢା ଚରାଇ ଶ୍ରାବଣମାସ ବେଳକୁ ପୁଣି ଆପଣା ଗାଆଁକୁ ଫେରିଯାଆନ୍ତି । ପର୍ବତ ଉପରେ ଛେଳିମେଣ୍ଢାଙ୍କର ପ୍ରତିବେଶରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାଯାବର ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ରାତିରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ତମ୍ବୁ ଭିତରେ ରହିବାକୁ ହୁଏ । ସକାଳେ ତମ୍ବୁ ଭାଙ୍ଗି ପୁଣି ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ହାତରେ ରିଙ୍ଗାଲ୍ ତିଆରି ଯୋଡ଼ା ବଇଁଶୀ ଆଖି ଆଗରେ ହିମାଳୟର ଶିଳାତୀର୍ଥ, ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଆକାଶଭରା ଆଲୁଅ ଓ ଛାଇ । ପାଞ୍ଚମାସର ଏହି ଚରମାଣ ଜୀବନ ସେମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଚନାହୀନ ଭାବରେ କଟିଯାଏ ।

ଆଗକୁ ଯାଉ ଯାଉ ହଠାତ୍ ମନେହେଉଥାଏ, ଏଇଠୁ ବାଟ ସରିଲା, ଆଉ ଆଗକୁ ବାଟ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତଥାପି ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡିଆ ଉଠି ସେ ପାଖକୁ ଗଡ଼ି-ଗଲା ବେଳକୁ ପୁଣି ନୂଆ ନୂଆ ମୁଣ୍ଡିଆ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥାଏ । ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ମୁଣ୍ଡିଆ ଉଠି ଉପରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ତୁଷାର ରେଖାର ତଳେ ଜମି ରହିଥିବା ମେଘପୁଞ୍ଜ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଗଲା । ତଳେ ପର୍ବତଖୋଲ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହେଲା । ପାହାଡ଼ ଖୋଲରେ ଅନେକ ତଳେ ଗୋଟିଏ ଗାଆଁ,—ନାମ ହେଉଚି ବାଣ୍ । ଏଠିକାର ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ମୁଁ ବେଳେବେଳେ ଦେବାଳ ବଜାରରେ

ଦେଖିବାକୁ ପାଇଚ । ଏମାନଙ୍କର ସମାଜକୁ ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଏମାନେ ହୁଏତ କିରାତମାନଙ୍କର ବଂଶଧର ହୋଇଥିବେ । ଗୃହବାସରେ ବେଶି ଭରସା କରି ରହି ହୁଏ ନାହିଁ । ଜଙ୍ଗଲରୁ ରଙ୍ଗାଲି କାଟିଆଣି ଏମାନେ ସୋଲଟା, ଡଲେଇ ବା ପଟିମାନ ବୁଣି ଦେବାଲ ଓ ଗରୁଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିକିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଭାଷାକୁ ଠିକ୍ ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷା କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ୀମାନେ କହନ୍ତି, ଏଥିରେ ଆଉ କେତେକ ଭାଷାର ଶବ୍ଦମାନ ଆସି ମିଶିଚ । ହୁଏ ତ ପ୍ରାଚୀନ କିରାତ ଭାଷାର ହୋଇଥିବ ।

ବାଣ୍ ସେ ପାଖକୁ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ, ତାହାର ନାମ ହେଉଚି ବେଦ୍‌ନି ବୁ ଗ୍ୟାଲ୍ । ପର୍ବତ ଉପରେ ତୃଣଭୂମି, ଢାଲୁରେ ଅରଣ୍ୟ । ତୁଷାରରେଖା ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହା ହେଉଚି ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଶେଷ ପର୍ବତ । ପର୍ବତର ଖୋଲରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଣା ବରଫ ଲୁଚିକରି ରହିଚି, ତରଳିବାର ସମୟ ପାଇନାହିଁ । ବେଦ୍‌ନି ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ର ତଳକୁ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସରକାରୀ ଭେଷଜ ସଂଗ୍ରହର କେନ୍ଦ୍ର । ହିମାଳୟ ହେଉଚି ଆୟୁର୍ବେଦ-ବିଜ୍ଞାନର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଯୋଗାଣକେନ୍ଦ୍ର । ଏହିଠାରୁ ନାନାପ୍ରକାର ଚେରମୂଳ, ଫୁଲପତର ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ତଳକୁ ଯାଏ । ଶିଳାଜିତ ଓ ସୁରମା ମଧ୍ୟ ଏହି ହିମାଳୟରେ ମିଳେ ।

ବେଦ୍‌ନି ସେ ପାଖକୁ ଆହୁରି ଆଗକୁ ଗଲେ ରୂପକୁଣ୍ଡ । ତା ପରେ ତ୍ରିଶୂଳ ଓ ସବା ଶେଷରେ ନନ୍ଦାଦେବୀର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗ । କିନ୍ତୁ କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଯେତେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଏ ସବୁର ଦର୍ଶନ ମିଳିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦର୍ଶନର ସୁଯୋଗ ହେଲା ନାହିଁ । ଆଗକୁ ଆସି ଆମେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡିଆ ଉପରକୁ ଉଠିଲୁ । ବୃହଦାକାର ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡମାନ ଉପରକୁ ଆଁ କରି ପରି ଠିଆହୋଇ ରହିଚି । ତଳକୁ ଗର୍ତ୍ତ ଭିତରକୁ ଅନାଇବାବେଳକୁ ଭୟଲାଗୁଚି । ସଦନ କହିଲା, ଏହି ଗର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ଖୋଜିଲେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରଫ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ମାମଲ୍ ଘାସ ଭିତରେ ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି ଯାଇ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏହିପରି ଏକ ଗର୍ତ୍ତ ମୁହଁରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ମୁଁ ଉପରେ ବସିଲି , ସଦନ ତଳକୁ ଗଲା । ଗାତ ଭିତରେ ବରଫର ଗୋଟାଏ ପରସ୍ତ କଠିନ କାଚଖଣ୍ଡ ପରି ବସି ରହିଚି । ଅତି କଷ୍ଟରେ ସଦନ ସେଥିରୁ ବଡ଼ କରି ଗୋଟାଏ ମୁଣ୍ଡା ଭାଙ୍ଗିଲା । ଦୁହେଁ ତାକୁ ଉପରକୁ ଆଣି ଖାଇଲୁ । ଏହି ସମୟରେ ସଦନର ଦୁଇ ଦାଦି ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କୁନ୍ଦନ ମଧ୍ୟ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ତା ହାତରେ ପୁଳାଏ ଧୂନାଶାଗ । ପାହାଡ଼ୀ ତୃଣଭୂମି ଭିତରେ ଧୂନାଶାଗ କଅଁଳେ । ଦେଖିବାକୁ ପିଆଜରୁ ପତର ପରି, ପତରରୁ ପିଆଜର ବାସ ବାହାରେ । କିନ୍ତୁ ପିଆଜ ନୁହେଁ । ପାହାଡ଼ୀକୁଳରେ ଯେଉଁମାନେ ନୈଷ୍ଠିକ ନିରାମିଷ ଆହାର କରନ୍ତି, ପିଆଜ ରସୁଣକୁ ମଧ୍ୟ ଆମିଷ ବୋଲି ବର୍ଜନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ

ଚୂଣ ତରକାରିରେ ଏହି ଧୁନାଶାଗ ପକାଇ ପିଆଜ ନ ଖାଇବାର କ୍ଷତି ପୂରଣ କରି-ଥାନ୍ତି । ଆମେ ସମସ୍ତ ମିଶି ବରଫ ଖାଇଲୁ । ତା ପରେ ସଦନର ଦାଦା କହିଲେ, ଏଥର ଫେରିଯିବା ଦରକାର; ନ ହେଲେ ବେଳ ଅଧିକ ହୋଇଯିବ । ଆକାଶରୁ ମେଘ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଯିବାର ମଧ୍ୟ ଆଉ କୌଣସି ଆଶା ନାହିଁ । ସେଇଠାରୁ ଆମେ ପୁଣି ଛପର ଆଡ଼କୁ ଫେରିଲୁ । ହିମାଳୟକୁ ଦେଖିବାର ନିଶାରେ ଆମେ ସକାଳୁ ପ୍ରାୟ ତିନି ଚାରି ମାଇଲ ବାଟ ଚାଲି ଆସିଥିଲୁ ।

ଫେରିବାବେଳେ ମୁଁ ବାରବାର ପଛକୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ଆସୁଥାଏ; ମନରେ ତଥାପି ଭରସା ଥାଏ, କାଳେ ଆକାଶ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଯିବ, କାଲି ପରି ଆଜି ମଧ୍ୟ କାଳେ ଦର୍ଶନ ମିଳିଯିବ ! ଶେଷ ମୁଣ୍ଡିଆଟିରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଯାଉଚି, ପଛକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲି, ନନ୍ଦାଦେବୀର ତୁଷାରତନୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଶୋଭାରେ ଝଟକ ଉଠୁଚି । ନନ୍ଦାଦେବୀ ହେଉଚି ପାର୍ବତୀଙ୍କର ନାମ । ପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲ କହନ୍ତି ଯେ ପିତା ହିମାଳୟର ଘରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ହେତୁ 'ନନନ୍ଦା' ଶବ୍ଦରୁ ସମ୍ଭବତଃ 'ନନ୍ଦା' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଚି । ଦେବୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରୁଥିବା ପରି ନନ୍ଦାଦେବୀ ସମ୍ମୁଖରେ ମହାଦେବଙ୍କର ତ୍ରିଶୂଳ ତ୍ରିଶୂଳପର୍ବତ ନାମରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଚି । ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବାଖ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ନନ୍ଦା ଭଗବତୀନାମ ଯା ଭବିଷ୍ୟତି ନନ୍ଦକା ଯା ସ୍ତୁତା ପୂଜିତା ଧ୍ୟାତା ବଶୀକୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ଜଗତ୍-ତ୍ରୟମ୍ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କ ଘରେ ଯେଉଁ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଶିଳା ଉପରେ ପିଟି ରାଜା କଂସ ଯାହାର ପ୍ରାଣନାଶ କରିଥିଲା, ନନ୍ଦାଦେବୀ ପର୍ବତ ହେଉଚି ସେହି ଦେବକନ୍ୟାଙ୍କର ଆବାସସ୍ଥାନ । ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ସଂହାର କରିବା ପରେ ଦେବକନ୍ୟା ଯେଉଁ କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରିଥିଲେ, ତାହାର ନାମ ହେଉଚି ରୂପକୁଣ୍ଡ । ନନ୍ଦାଦେବୀ ପର୍ବତର ଚୂଡ଼ା ଏତେଦୂର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଯେ ଏହା ଉପରେ ତୁଷାର ଜମି ରହିପାରେ ନାହିଁ । ଶିଖରରୁ ମାଇଲିଏ ତଳକୁ ପ୍ରତି ବାରବର୍ଷରେ ଥରେ ଭାଦ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ଏଠାରେ ନନ୍ଦା ଭଗବତୀଙ୍କର ମେଳା ହୁଏ । ଦୁର୍ଗମ ପଥ ପାର ହୋଇ ପଚିଶ ବା ତିରିଶରୁ ଅଧିକ ଲୋକ ଏହି ମେଳାକୁ ଯାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଚାରିଶିଙ୍ଗ ଥିବା ଗୋଟିଏ ମେଣ୍ଢା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଆଗେ ଆଗେ ଯାଏ । ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ନନ୍ଦାପୀଠରେ ପହଞ୍ଚି ଏହି ମେଣ୍ଢା କେଉଁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ।

ପର୍ବତରୁ ଗଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଦେବୀ ଭଗବତୀଙ୍କର ଗୁମ୍ଫା । ଭଗବତୀଦେବୀ କୁ-ମାଉଁରେ ଥିବା ଚାଷୀମାନଙ୍କର ସଂସାରକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି, ଗୋରୁମଇଁଷିଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ପଥର ଭିତରେ ଏଡ଼େ ଟିକିଏ ଫାଙ୍କ,—ନଈକରି ଖୋଲ ଭିତରକୁ ଅନାଇଲେ ଦୁଇ ତିନି ଖଣ୍ଡ ପଥର ଦେଖାଯାଉଚି । ତାହାର ଉପରେ ସିନ୍ଦୂର ବୋଳାହୋଇଚି । ସେହି ହେଉଚି ଦେବୀ ଭଗବତୀ । ଘରଠାରୁ ଅନେକ ଦୂରରେ

ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଏହି ଚାରି ମାସ ଘରକରି ରହିବା କଥା । ଦେବୀ ଭଗବତୀଙ୍କର ଦୟାରୁ ହିଁ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରୁଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଗୃହୀମାନେ ଏହି ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ଛେଳିମେଣ୍ଢା ବଳି ଦିଅନ୍ତି ଓ ତା ପରେ ଭଗବତୀଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ମନେକରି ତାହାକୁ ରାନ୍ଧିକରି ଖାଆନ୍ତି ।

ଗୋଠରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ବଡ଼ଆଈ ରନ୍ଧାବଢ଼ା ଶେଷ କରି ଆମପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ । ଶୀଘ୍ର ଖିଆପିଆ ଶେଷ କରି ଆଜି ଏଠାରୁ ବାହାରିବାର କଥା, ଯେପରିକି ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ଦହି ଦୁଧରି ଭାର ସଜାଡ଼ି ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲୁ । ଦହି ବସାଇବାକୁ ହେଲେ ପାହାଡ଼ରେ ଦୁଧକୁ ଆଉଟିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏମାନେ କଞ୍ଚାଦୁଧରେ ମଞ୍ଜି ପକାଇ ଦହି ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଲୁଗାପଟାସବୁ ଏକାଠି କରି ମୁଁ ପଞ୍ଝୋଦରି ଭିତରେ ପୂରାଇଲି । ସଦନ ସୋଲ୍‌ଟା ଭିତରେ ବସାଦହି ଓ ଲହୁଣୀ ଭରିକଲା । ଘରେ ସାନପିଲାଏ ଖାଇବେ ବୋଲି ବଡ଼ଆଈ ପୁଳାଏ ଖିରି ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସେହି ଖିରି ଥଣ୍ଡାରେ ଟାଣହୋଇ ବସି ଯାଇଥାଏ । ପ୍ରାୟ ତିନଟା ବେଳକୁ ସଦନ ଓ ମୁଁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଲୁ । ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁର ଆଉ ଦିଓଟି ପିଲା ମଧ୍ୟ ଆମ ସହିତ ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରୁ ଘରକୁ ବାହାରିଲେ ।

ଗଡ଼ାଣିଆ ରାସ୍ତାରେ ଆମେ ତରତର ଓହ୍ଲାଇ ଚାଲିଆସିଲୁ । ବାଟରେ ରାସ୍ତାର ଦୁଇ କଡ଼େ ଭୁଇଁଲି (Strawberry) ପାଚିଥାଏ । ଆମେ ମଝିରେ ମଝିରେ ପିଠିରୁ ବୋଝ ଓହ୍ଲାଇ ଭୁଇଁଲି ଖାଇବାରେ ଲାଗିଥାଉ । ଯେତିକି ଖାଇବାର ଖାଇଲୁ, ଘରେ ପିଲାମାନେ ଖାଇବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପକେଟରେ ପକେଟେ ଲେଖାଏଁ ଭର୍ତ୍ତି କଲୁ । ବମୋଟିଆରୁ ତଳକୁ ଖସିବାବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ପର୍ବତ ଉପରୁ ସେପାଖକୁ ଖସିପଡ଼ିଲେ । ଏହି ପାହାଡ଼ର ତଳେ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁ । ତେଣୁ ଆଉ ବେଶି ବାଟ ନାହିଁ । ତରତର ହୋଇ ଖସିଗଲାବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଗଛ ମୂଳରେ ଦାଶୁଁ ଦେବତାଙ୍କର ଥାନ ପଡ଼ିଲା । ଗଛମୂଳରେ କେତୋଟି ପଥରକୁ ଠିଆକରି ରଖାଯାଇଛି । ବୁ-ଗ୍ୟାଲ୍‌ରୁ ଘରକୁ ଫେରିବା ବାଟରେ ସମସ୍ତେ ଏଠାରେ ଦୁଧ, ଦହି ବା ଘିଅ ଢାଳିଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଯିଏ ଯାହା ନେଇକରି ଯାଉଥାଏ, ସେ ତାହା ଢାଳି ଦେଇଯାଏ । ଗାଈମଇଁଷି ନେଇ ଉପରକୁ ଗଲାବେଳେ ଗୃହୀମାନେ ଏହି ଦାଶୁଁ ଦେବତାଙ୍କ ଉପରେ ଭରସା ରଖି ଯାଇଥାନ୍ତି । ଚାରି ମାସର ବୁ-ଗ୍ୟାଲ ଜୀବନରେ ତଳେ ଥାଇ ଏହି ଦେବତା ସେମାନଙ୍କୁ ନିରାପଦ ରଖନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ଘରକୁ କ୍ଷୀରସାମଗ୍ରୀ ନେଇ ଫେରିବା ବାଟରେ ସେମାନେ ଏଠି ତାଙ୍କ ପାଖରେ କିଛି ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ଯାଆନ୍ତି ।

ଘରେ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ ତଥାପି ଦିନଥାଏ । ପିଠିରୁ ବୋଝ ଓହ୍ଲାଇ ଆମେ ଗଧେରୀଆଡ଼େ ବୁଲି ବାହାରିଗଲୁ ।

ସାତ

ପଢେ ଗଢ଼ଓ୍ୱାଲୀ ଲୋକଗୀତର ଅର୍ଥ ହେଉଛି :

ସଂସାରରେ ଯେତେ ନଦୀନାଳ ଅଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ପୋଲ ନ ନଥାଏ । ସଂସାରରେ ଯେତେ ଝିଅ ଜନମ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ସଙ୍ଗୀତଭରା ଗଢ଼ଓ୍ୱାଲୀ ଲୋକଜୀବନ ଭିତରେ ଅଧିକାଂଶ ଗୀତରେ ନାରୀଜୀବନର କରୁଣଗାଥା ହିଁ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକର ନାରୀ ସବୁ ସହେ, ସବୁ କାମରେ ପୁରୁଷ ସହିତ ଦମ୍ପହାତ ହୋଇ ମହଜୁଦ ରହିଥାଏ, ପାହାଡ଼ର କଠିନ ଜୀବନକୁ ଆପଣାର ଶ୍ରମ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଇ ତଥାପି ସରସ କରି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । କେବଳ କାମ କରିବାକୁ ହିଁ ଯେପରି ତା'ର ଜନମ ହୋଇଥାଏ ! ହେତୁ ହେବାଠାରୁ ବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବାପଘରେ କାମ କରେ, ବିବାହ ପରେ ଶାଶୁଘରେ କାମ ଖଟିବାକୁ ଯାଏ ।

ସ୍ୱାମୀସର୍ବସ୍ୱ ଜୀବନ ହେଉଛି ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ, ପାହାଡ଼ୀ ଘରର ଝିଅ ବିବାହ ପରେ ଏତିକି ଜାଣିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଲୋକଗୀତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀକୁ କହୁଛି :

ସ୍ୱାମୀ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତୁମର ସଙ୍ଗେ ଯିବି, ସାଥେ ସାଥେ ରହିବି ।
ତୁମକୁ ଭୋକ କରିବ ତ ମୁଁ ଭୋଜନ ହୋଇଯିବି ।
ତୁମକୁ ଶୋଷ କରିବ ତ ମୁଁ ପିଇବା ପାଣି ହୋଇଯିବି ।
ଉଠାଣିବାଟ ପଡ଼ିବ ତ ମୁଁ ତୁମ ହାତରେ ବାଡ଼ି ହୋଇ ରହିବି ।
ଦେହରୁ ଝାଳ ବୋହିବ ତ, ତୁମ ହାତରେ ରୁମାଲ ହୋଇଯିବି ।
କେଉଁଠି ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବ ତ ମୁଁ ଦେବୀ ହୋଇ ସଂହାର କରିବି ।
ଶୋଇବାର ସମୟ ଆସିବ ତ ମୁଁ ତୁମର ନାରୀ ହୋଇଯିବି ।

ପାହାଡ଼ୀ ଲୋକକଳ୍ପନାରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଅଧିଷ୍ଠାତା ହେଉଛନ୍ତି ପଞ୍ଚୁପାଣ୍ଡବ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ । ଲୋକସଂଗୀତର ସରସ ଭାବମୟତା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପାହାଡ଼ୀ ଅଧିବାସୀରେ ପରିଣତ କରିଦେଇଛି । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡରେ ବନବାସୀ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସବୁ କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି, ସବୁ ବିପଦ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଆମେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ବା କି ଛାର !

ଏହାର ପୁସ୍ତକରେ ତୋ' ଲାଗି କେତେ କଣ ଲେଖାହୋଇ ରହିଚ !
ତୁ ଶିଖ୍, ଆଉ ଏଇ ପାହାଡ଼ରେ ମଣିଷ ହ' ।

ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକରେ ଲୋକସଙ୍ଗୀତ ପରି ଲୋକକଥା ମଧ୍ୟ ଭରି ରହିଚ । ପାହାଡ଼ୀ ଅରଣ୍ୟର ଗଛପତ୍ରର, ପଶୁପକ୍ଷୀ ସମସ୍ତେ ଲୋକକଥାର ମମତାପୂର୍ଣ୍ଣ କାହାଣୀ ଭିତରେ ଜୀବନ ପାଇ ଉଠିଚନ୍ତି । ମୁନ୍‌ଆଲ୍, କଫ୍ଟୁ ଓ ପିଉଲ ଚଢ଼େଇଙ୍କ ପରି ଗ୍ୱେଲ ପକ୍ଷୀ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ଚମତ୍କାର ଗଳ୍ପ ରହିଚ । ବର୍ଷାଋତୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଆସିବା ବେଳକୁ ଗ୍ୱେଲ ଚଢ଼େଇର କରୁଣ ସୁଧାବର୍ଷଣ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ବରଷାର ପ୍ରଥମ ବିନ୍ଦୁ ଲାଗି ତୃଷାତୁର ହୋଇ ସେ ପା-ଣି, ପା-ଣି-, ବୋଲି କାରୁଣ୍ୟବେଦନ କରି ଉଡ଼ିବୁଲେ । ପାହାଡ଼ୀ ଚାଷୀ କହେ, ଇଏ ଚଢ଼େଇ ନୁହେଁ, ଇଏ ଆଗେ ଗୋଟିଏ କୃଷକ ପରିବାରର ଝିଅ ଥିଲା । ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ତା'ର ଘର । ପିଲାଟି ଦିନରୁ ସେ ମାଆଙ୍କୁ ହରାଇଥିବାରୁ ତା'ର ସାବତମାଆ ତାକୁ ନାନାପ୍ରକାର କାମ ଖଟାଇ ମାରୁଥିଲା । ଥରେ ପାଖରେ କେଉଁଠି ଯାତ ହେଉଥିଲା । ଯାତ ଦେଖିଯିବାକୁ ଝିଅଟିର ଭାରି ମନ ହେଲା । ସାବତମାଆ କହିଲା, ଆଗେ ଯାଇ ଗାଈବଳଦଙ୍କୁ ପୋଖରୀରୁ ପାଣି ପିଆଇ ଆଣ, ତା'ପରେ ପଛେ ଯାତରି ଦେଖିଯିବୁ । ମନଦୁଃଖରେ ଝିଅଟି ଗୋରୁ ଅଡ଼ାଇ ପୋଖରୀ ଆଡ଼କୁ ଗଲା । ଚଞ୍ଚଳ ଯାତରି ଦେଖି ଯିବାର ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ବାଳିକା ଗୋରୁଗାଈଙ୍କୁ ବାଟରୁ ଲେଉଟାଇ ଆଣିଲା । ସାବତମାଆର ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇବାକୁ କେଉଁଠୁ ପାଣି ଆଣି ଗୋରୁମାନଙ୍କର ଖୁରାକୁ ଓଦା କରିଦେଲା । ଏହାପରେ ସେ ତରବର ହୋଇ ଯାତ ଦେଖିବାକୁ ଚାଲିଗଲା । ଝିଅ ଯାତ୍ରାରୁ ଫେରିଆସିବା ପରେ ସାବତମାଆକୁ ସତ କଥା ମାଲୁମ ହେଲା । ସାବତମାଆ ରାଗରେ ଜରଜର ହୋଇ ଝିଅଟିକୁ ଟାଣି ଟାଣି ନେଇ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧାର ଘରେ ବନ୍ଦ କରି ରଖିଲା; ତାର ଖାଇବା ପିଇବା ବନ୍ଦ କରିଦେଲା । ସେହି ଘର ଭିତରେ ଭୋକଶୋଷରେ ଛଟପଟ ହୋଇ ବାଳିକାଟିର ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଇ ଝିଅଟି ଗ୍ୱେଲ ଚଢ଼େଇ ହୋଇ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଚ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପା-ଣି-, ପା-ଣି-, ବୋଲି କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିଚ ।

ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଷା ନେଇ ଅନେକ ସମସ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟି କରାହୋଇଚ । ଗୋଟାଏ ଦେଶର ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡକୁ ଖଣ୍ଡେ ଭାଗ କରିବାର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଦଶା ଯାହା ହୁଏ, ଆମର ଦଶା ତାହା ହିଁ ହେବାକୁ ଯାଉଚ । ଯେତେବେଳେ ଭାରତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତ ସହିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତର ଖୁବ୍ ବେଶି ସମ୍ପର୍କସାଧନ ନଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଏ ଦେଶର ଭାଷା ନେଇ କୌଣସି ଝଗଡ଼ା ହେଉ ନଥିଲା । ସେତେ-ବେଳେ କେରଳରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଆସି ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ବାରଣସୀର

ବାସିନ୍ଦାମାନେ 'ହିନ୍ଦୀ, ହିନ୍ଦୀ' କହି ତାଙ୍କର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିଦେଉ ନଥିଲେ । ଏ ଯୁଗରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣୀ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କରି ଆମର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ-ମାନଙ୍କରେ ଭାଷା ବିଷୟରେ ହୋଇଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଆଲୋଚନା ଭାଷାର ହୃଦୟ ଭେଦ ନକରି ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କର ହୃଦୟରେ ବିଭେଦ ଭିଆଇବାରେ ହିଁ ଅଧିକ ସହାୟତା କରିଚି । ଆଜିକାଲି ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗାଲୀଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇ-ଗଲେଣି, ବଙ୍ଗାଳି ଆସାମୀଙ୍କଠାରୁ ଆହୁରି ଅଲଗା ହୋଇଗଲେଣି, ମୈଥିଲୀ ବା ଭୋଜପୁରୀବାଲା ହିନ୍ଦୀ ବାପର ଘରେ ଅଧାକାନ୍ଥି ଉଠାଇବାର ବିଚାର କଲେଣି । କେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ବହିରେ କେତେ କାହାଣ କି କେତେ ପଣ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ ରହିଚି, ଓଡ଼ିଶାର ପଣ୍ଡିତ ସାହିତ୍ୟର ବାଲିକୂଦ ଉପରେ ବସି ଏହି ତେଉ ଗଣିବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି ।

ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନର ସଭାକୁ ସୁଦୂର ଇଉରୋପରୁ ଏହି ସବୁ ଢ଼ଅଣ ମଗାହୋଇ ଆସିଚି । ସେଠି ଗ୍ରେଟିଆ ଡେନମାର୍କ ଦେଶରେ ଡେନିଶ୍ ଭାଷାକୁ ଅଲଗା ଭାଷା ବୋଲି ନ କହିଲେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ମୁହଁ କରି ବସନ୍ତି । ସୁଇଡ଼େନ୍, ନରଓ୍ୱେ ଓ ଡେନମାର୍କ୍‌ର ଭାଷା ତିନୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ମୂଳଭାଷାର ତିନୋଟି ଉପଦେଶୀୟ ରୂପ, ଏ କଥା ଖୋଲିକରି କହିଦେଲେ ସେହି ମୁଲକରେ ଅନେକଙ୍କର ମନକଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷା ଓ ହଲାଣ୍ଡ୍ ଦେଶର ଭାଷା ଭିତରେ ଖୋଜେ ବୋଲି ଅନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ । ତଥାପି ନାନା ଘୃଣା ଓ ନାନା ଅପମମତାର କଣ୍ଟାବାଡ଼ ବସାଇ ସେଠି ମଧ୍ୟ ହଲାଣ୍ଡର ଭାଷା ଜର୍ମାନ ଭାଷାର ଗୁଇ ମାଡ଼ିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ । କଳିଯୁଗରେ ମଣିଷ ଅଧିକ ସୁବିଧା ପାଇ ପରସ୍ପରର ଅଧିକ ପାଖକୁ ଚାଲି ଆସୁଥାନ୍ତା ସିନା, ଓଲଟା ଅଧିକ କଳହ କରି ସେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଯିବାରେ ଲାଗିଚି । ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଭାଷା ମଧ୍ୟ ସମ୍ବେଦକ ନହୋଇ ବିଭେଦକ ହୋଇଛି । ସବୁ ବିଜ୍ଞାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ମୂଳରେ କୁଠାରଘାତ କରୁଚି ।

ବାହାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଚଉକରେ ବସି ଆମେ ଭାରତର ଭାଷାକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଯେତେ ଅଲଗା ବୋଲି ମନେକରୁ, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ ସେତେ ଅଲଗା ନୁହନ୍ତି । ଭାଷା ନେଇ କଟକ, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଞ୍ଜାମର ଅଧିବାସୀ-ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଝଗଡ଼ାହୁଏ । ଆମେ କେହି କାହାଠାରୁ ଶିଖିବାକୁ ଚାହୁଁ ନା, ଆପଣାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରକୁ ଅଧିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନା; କେବଳ ବାହାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଜାତି ବାଛିବାରେ ଲାଗୁ । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର ବୌଦ୍ଧଗାନ ଓ ଦୋହାକୁ ଦେଖି ବଙ୍ଗାଳୀ କହନ୍ତି, ଇଏ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କର, କାରଣ ଏହା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଲେଖାହୋଇଚି । ଆମେ ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟ ଏ ପାଖରୁ ଆଣ୍ଠୁ କରି ତାହାକୁ

ଆମ ଆଡ଼କୁ ଭିଡ଼ିବାକୁ ଲାଗୁ । ହିନ୍ଦୀ ବାଲା ତାହାକୁ ହିନ୍ଦୀ ଆଡ଼କୁ ମଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମେ କେହି ଶିଖିବାକୁ ଚାହୁଁ ନା, କେବଳ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିନେବାକୁ ମନ ବଳାଉ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଭାଷା ସହିତ ଆମ ଭାଷାର ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦମାନ କଣ କଣ ଅଛି, ତାହାକୁ ଶିଖିବା ଲାଗି ଆମର କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ହୁଏ ନାହିଁ । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରୁ ଏହିପରି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଅନାୟାସରେ ଆମ ଭାଷାକୁ ଆସି ପାରନ୍ତା ଓ କ୍ରମେ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକ ପରସ୍ପରର ଅଧିକ ନିକଟକୁ ଆସିପାରନ୍ତୁ ।

କାହିଁ ଓଡ଼ିଶା, ଆଉ କାହିଁ ହିମାଳୟର ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁ ! ସେଠାକୁ ଯାଇ ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ମୁଁ ଏପରି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲି, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆପଣାର ଟିପାଖାତାରେ ଟିପି ରଖିବାକୁ ମନହେଲା । ମନେହେଲା, ସତେ ଅବା ସେଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯାଇ ପାହାଡ଼ୀ ରୁଣ୍ଡ୍ରଭାଷାକୁ ମଣ୍ଡନ କରି ରଖିଚନ୍ତି ! ବା ପାହାଡ଼ରୁ ସିଧା ଆସି ଓଡ଼ିଶାର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମିଶିଚନ୍ତି ! ମାନସରୋବରର ଚଢ଼େଇ ଶୀତଦିନେ ଚିଲିକା ହ୍ରଦରେ ଆସି ପଡ଼େ; ପୁଣି ଖରାଦିନକୁ ମାନସରୋବରକୁ ଫେରିଯାଏ । ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ ହୋଇଚି । ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ମୁଁ ଏପରି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ପାଇଲି, ଯାହା ହିନ୍ଦୀରେ ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଳାରେ ନାହିଁ ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଛି । ଆଉ ଏପରି କେତେକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା, ଯାହା ହିନ୍ଦୀରେ ନାହିଁ, ଅଥଚ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଛି । ଏଠାରେ ମୁଁ କେତେକ ଶବ୍ଦର ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଚି ।

ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷା	ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା	ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷା	ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା
ବୋସ୍ତ୍ (ସଲଣୀ)	ବୋଉ	ବାଣ୍ଟ	ବାଣ୍ଟ (ଭାଗ)
ନୂନ୍	ଜହ୍ନ	ବୋଲ	ବୋଲ (ଆଦେଶ)
ବାଟ	ବାଟ	ମାମୁଁ	ମାମୁଁ
ଠୋଣ୍ଟ	ଥଣ୍ଟ	ନୌଣୀ	ନହୁଣୀ
		ଗୋରୁ	ଗାଈ
କୁକୁର	କୁକୁର	ସିଂଘାଣ	ସିଂଘାଣି
କୁକୁଡ଼	କୁକୁଡ଼ା	ଗୁଆଡ଼୍	ଗୁହାଳ
ବଣକୁକୁଡ଼	ବଣକୁକୁଡ଼ା		
ହୁଲଆ	ହୁଲଆ	ଲୁଣ,ଲୁଣିଆ	ଲୁଣ, ଲୁଣିଆ
ମୁଣ୍ଡ	ମୁଣ୍ଡ	କୁଡ଼୍କାଇ	କୁଡ଼ୁକୁଡ଼ୁ
ଲୁକୁଡ଼ା	ଲୁଗା	ବେଲା	ବେଲା
ଭଲ	ଭଲ	ଡାଆଁସ	ଡାଆଁସ

ମୁଷା	ମୂଷା	ଖୋଜ (ପାଦ ଚିହ୍ନ)
ନୈନ	ନନ, ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟିଅ ଭାତ (ସମ୍ବଲପୁରୀ)	ଭାତ
ଠେକା	ଠେକା	

ଦୁଇ ଭାଷାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ରିୟାଶବ୍ଦର ମଧ୍ୟ ସମାନତା ରହିଛି :—

ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷା	ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା	ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷା	ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା
ଢାଲଣ	ଢାଳିବା	ପଠୋଣ	ପଠାଇବା
ହୋଲରଣ	ଓହ୍ଲାଇବା	ଗାଲଣ	ଗାଳିବା
ହଗଣ	ହଗିବା	ଉପାଡ଼ଣ	ଉପାଡ଼ିବା
ଝରଣ	ଝୁରିବା	ଚରଣ	ଚରିବା

ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ତଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଦଯାତ୍ରା କରୁଥିବାବେଳେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବିନୋବା ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଶିଖିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ହେଉଛି ଉତ୍ତର ଭାରତର ଭାଷା-ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ଭାଷା ତେଣୁ ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ସହିତ କୌଣସି ଉତ୍ତର ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ତଦର୍ଥକ ଶବ୍ଦର ସମାନତା ରହିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଗାଳିବା, ଓହ୍ଲାଇବା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାକୁ କେଉଁବାଟେ ଆସିଲେ, ଜିଜ୍ଞାସୁ ବିନୋବା ଏହା ଜାଣିବାକୁ ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାଧ୍ୟୟନର ପରିସର ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମର ମଧ୍ୟ ଏହିପ୍ରର ଜିଜ୍ଞାସୁ ମନୋଭାବ ରହିବା ଦରକାର । ଭାରତର ଭାଷା ପ୍ରଥମେ ଏକ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ଦିକ ଦିଗନ୍ତରେ ଆପଣାର ଶାଖା ମେଲାଇ ରହିଲା ପରି ମୂଳତଃ ଏକ ଭାଷାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦେଶରେ ଅନେକ ଭାଷା ହୋଇଛି । ଗୋଟିଏ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ଆଉ ଶୁଦ୍ଧ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ହୋଇ ନାହିଁ । ଯୁଗ ଓ ଲୋକସମ୍ବନ୍ଧର ସ୍ୱାଭାବିକ ବିକାଶ ଅନୁସାରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ମଣି ସହିତ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରବାଳ କେଉଁ ଦିନୁ ମିଶିସାରିଲାଣି । ସେ ପାଖରେ ମରାଠୀ ଓ ଏ ପାଖରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ଅନେକ ଶବ୍ଦ ମିଶିକରି ରହିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଂସ୍କୃତିକ ଭାରତକୁ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ କାଳକ୍ରମେ ପରସ୍ପରର ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଜି ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଅସ୍ୱୀକୃତ ଭାବରେ ଯିଏ ଯେଉଁଠି ଭାଷାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଉ ନା କାହିଁକି, ତାହାକୁ ଏହି ଆବଶ୍ୟକତାଟିକୁ ଅବଶ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମ ପରସ୍ପର ଭିତରେ କଣ ସବୁ ସାଧାରଣତ୍ୱ ରହିଛି, ପ୍ରଧାନତଃ ସେହିଦିଗରେ ଆଗ୍ରହୀ ହେଲେ ଯାଇ ଆମେ ପରସ୍ପରର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇପାରିବା । ଆପଣାର ସକଳ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବଜାୟ ରଖି ତଥାପି ଆମେ ସବୁରି ସହିତ ସମ୍ମବେତ ହୋଇପାରିବା । □ □

ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିଥିଲା,
ସେମାନଙ୍କୁ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କର ଗାଈ ଚରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା,
ତାଙ୍କୁ ଅସରଣ ଦେଖି କୀଚକ ଦାନବ ମଧ୍ୟ
ସେମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ ଲୋଭ କରିଥିଲା,
ଋଷିମାନଙ୍କର ଝିଅ, ଅର୍ଜୁନ ପରି ବୀରର ସ୍ତ୍ରୀ—

ଦ୍ରୌପଦୀ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ପାଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ଯାଉଥିଲେ, ଠିକ୍ ଏହିପରି ଝରଣାକୁ ବାଟୁଲିଖଡ଼ାରୁ ବାଟୁଲି ଉଡ଼ିଗଲା ପରି ସେ ଉଡ଼ିଯାଉଥିଲେ ।

ପାହାଡ଼ୀ ଝିଅ ବାହାର ସଂସାର ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ପିଲାଟି ଦିନରୁ କୌଣସି ପାଠ ପଢ଼ି ବା କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ଅର୍ଜନ କରିବା ତା'ର ଭାଗ୍ୟରେ ଜୁଟେ ନାହିଁ । ସେ ଭାବେ, ଦେହର ଗହଣା ହିଁ ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଭୂଷଣ, —ମଣିଷ-ସଂସାରରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ । ବାହାହୋଇ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ସେଥିପାଇଁ ସେ ବାପ ପାଖରୁ ଅନେକ ଗହଣା ନେଇଯିବ ବୋଲି ଆଶା କରିଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱାମୀ ତା' ପାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର ଗହଣା ନେଇ ଗୁଙ୍କରିଗାଆଁରୁ ଘରକୁ ଫେରିଆସେ, ସେତେବେଳେ ସେ ସ୍ୱାମୀର ସବୁ ପ୍ରେମ ଓ ଆଦରର ନିଦର୍ଶନ ପାଇଲା ବୋଲି ମନେ କରିଥାଏ । ବାହାହୋଇ ଗଲାବେଳେ ପାହାଡ଼ୀ ଝିଅ ଆପଣାର ବାପକୁ କହୁଛି :

ବାପା, ମୋ' ବାକ୍ସରେ ଗହଣା ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦିଅ,
ବାପା, ମୋର ବାକ୍ସରେ ବସନ ଭରତି କରି ଦିଅ ।
ମୋ ଗୋଡ଼କୁ କଡ଼ା ଦିଅ, ନୂପୁର ଦିଅ,
ହାତକୁ ପଇଞ୍ଚି ଦିଅ, ବେକକୁ ହାର ଦିଅ ।
ନାକକୁ ନୋଥ ଦିଅ, କପାଳକୁ ଟୀକା ଦିଅ,
ମୁଣ୍ଡରେ ଖୋସିବା ପାଇଁ ଚକଚକ ଫୁଲ ଦିଅ ।
ବାପା, ଗୋଟାଏ ହାତୀର ପିଠି ଉପରେ ମୋତେ ସୁନା ଲଦିକରି ଦିଅ,
ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାର ପିଠି ଉପରେ ରୂପା ଲଦିକରି ଦିଅ ।

ପାହାଡ଼ୀ ଝିଅ ବାହା ହୋଇ ଭାବର ବା ସମତଳ ଭୂଇଁକୁ ଆସିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ତାର ପାହାଡ଼ ତାକୁ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ଲାଗେ । ପାହାଡ଼ର ଗଧେରା ପାଣି, ସୁଶୀତଳ ଜଳବାୟୁ,—ଏ ସବୁରୁ ବଳି ଆଉ ଅଧିକ ସୁଖ ସଂସାରରେ ଆଉ କେଉଁଠି ଅଛି ବୋଲି ସେ କଳ୍ପନା କରି ପାରେ ନାହିଁ । ବଲେର ହେଉଛି ପାହାଡ଼ ତଳେ ସମତଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଜାଗା । ପାହାଡ଼ୀ ଝିଅ ବାହାହୋଇ ସେହି ବଲେରକୁ

ଆସିଚ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ସେ ଏତେ ବଡ଼ ଖରାରେ କାମ କରିବ କିପରି ? କେବଳ ପ୍ରାଣ ବାହାରିଯିବା ସାର ହେବ ସିନା !

ହେ ବାପା, ମୋତେ ତୁମେ ଏହି ବଳୋରକୁ ବାହାଦେଇ ପଠାଇଲ ?
ବଳୋରର ଝାଣ ଖରା ମୋ ଦେହରେ ବାଜି ମୁଁ ବଞ୍ଚିରହିବି ତ ?
ହାତର ଦାଆ ସିନା ସେଇ ହାତରେ ରହିଯିବ,
ନାକର ନୋଥ ନାକରେ ରହିଯିବ,
ଅଣ୍ଟାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଦଉଡ଼ି ଅଣ୍ଟାରେ ହିଁ ରହିଯିବ,
କପାଳର ସିନ୍ଦୂରଟୀକା ସେହି କପାଳରେ ରହିଯିବ ।

ପାହାଡ଼ୀ ଝିଅ ପାହାଡ଼ ଉପରୁ ସମତଳଭୂଇଁକୁ ଆସିଲେ ଯେତକ କଷ୍ଟପାଏ, ସମତଳଭୂଇଁର ଝିଅ ତଳୁ ଉପରକୁ ବାହାହୋଇ ଗଲେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ହନ୍ତସନ୍ତ ହୋଇ ଝୁରି ଝୁରି ମରେ । କେଉଁ ରସିକ ଲୋକକବି ସମତଳ ଭୂଇଁରୁ ପାହାଡ଼କୁ ବୋହୂ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଜଣେ ଝିଅର ଦୁଃଖକୁ ଗୀତାକାରରେ ଗାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି :

ବାପା, ତମେ ଏତକ ପଥର ହେଲ, ମତେ ପାହାଡ଼ୀ ଗାଇଁରେ ବାହା କରାଇଦେଲ ?
ପାହାଡ଼ୀ ଗାଆଁରେ ଦେବାର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ତ ମୋତେ କାମ କାହିଁକି ନ ଶିଖାଇଲ ?
ମୋର ଆଉ ଭଉଣୀମାନେ କିଏ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେ,
ମୁଁ ପୋଡ଼ାକପାଳୀ ଆସିଲି ପାହାଡ଼କୁ,
ବାପା, ତୁମେ ଏତକ ପଥର ହେଲ ?
ଆମ ମୁଲକରେ ମୁଁ ପଲଙ୍କ ବିଛାଇ ଶୋଉଥିଲି,
ଏଠି କୁଟା ବିଛାଇ ଶୋଇଲି ।
ଆମ ମୁଲକରେ ଆଳୁ କୋବି ଖାଉଥିଲି,
ଏଠି ସିଯୋଣ ସିଝାଇ ଖାଇଲି ।
ଆମ ମୁଲକରେ ମଟରଗାଡ଼ିର ଘରଘର ଶୁଣୁଥିଲି,
ଏଠି ଚକିର ଘରଘର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲି ।
ବାପା, ତୁମେ ଏତକ ପଥର ହେଲ, ମୋତେ କାମ ଶିଖାଇଲ ନାହିଁ,
ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକରେ ବାହା କରାଇଦେଲ !

ପାହାଡ଼ୀପିଲା ପିଲାଟି ବନରୁ ପେଟପାଟଣା କରି ପରଦେଶ ଯାଏ ! କୋଉଠି ଆସାମରେ ବାବୁଘରେ ଯେଷେଇ କରିଦିଏ ବା କୋଉଠି କଲିକତାରେ

କୌଣସି ବାବୁର ବଙ୍ଗଳାରେ ଫାଟକ ଜଗେ । ନ ହେଲେ କୌଣସି ବମ୍ବେ ପାଖରେ କୌଣସି ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଶିବିରରେ ରହେ । ବାପମାଆଙ୍କର ସୁଖ, ଘରସୁଖ ବା ସଂସାରର ସୁଖ ତାକୁ ମିଳିପାରେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଲୋକଗୀତରେ ପାହାଡ଼ୀ ଯୁବକର ଏହି ଦୁଃଖୀ ହୃଦୟର ବେଦନାରାଶି ଭାଷା ପାଇ ଉଠିଛି :

ମାଆ ଲୋ ମାଆ ଏଇ ଦୂର ପରଦେଶରେ
ତୋର କଥା ମନେ ପଡ଼ି ମୋର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଉଛି ।

ଦାରୁଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସିନା ମୋତେ ତୋ'ଠାରୁ ଏପରି ଅଲଗା କରି ରଖିଛି ।
ଏଠି ପରଦେଶରେ କେତେ ଭଲ ଭଲ ମଣିଷ,
କିନ୍ତୁ ମାଆ ଲୋ ମାଆ, ମୋତେ ବୋଧ ଦେବାକୁ ଏଠି କେହି ନାହାନ୍ତି ।
ପରଦେଶର ଭାଷାରେ ସେ ମାଧୁରୀ କାହିଁ ?
କି କଥା କହି ସେ ମୋତେ ବୋଧ ଦେଇ ପାରିବ ?

ସେମାନେ ମତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି,—କିନ୍ତୁ ତୁ କଣ, ତାକୁ ଭଲପାଇବା ବୋଲି କହିବୁ ?

କାମ କରୁଥିବାଯାକ ସେମାନେ ମୋତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।
କାମ କରି କରି ମୋର ଗୋଡ଼ହାତ ରହିଗଲେ
ସେମାନଙ୍କର ଶରଧା ବି ସେଇଠି ରହିଯାଏ ।
ରେଲ, ମଟର, ରେଡ଼ିଓ, ବିଜୁଳିବତୀ,
ମୋର କୌଣସିଥିକି ମନ ନାହିଁ,
ମୋ' ପାହାଡ଼ୀ ମୁଲକର ଦଣ୍ଡି, ଘାଟି ଆଉ ଶିଖର—
ମାଆ ଲୋ ମାଆ, ମୁଁ ତାକୁ-ଇ ସବୁ ଝୁରୁଛି ।

ତୋ'ର ମୁଁ କିଛି କାମରେ ଲାଗିଲି ନାହିଁ,
ମାଆ ଲୋ ମାଆ, ତୋ' ମୁଣ୍ଡର ବାଳ କେତେ ପାଚିଯିବଣି !
କରଜ କରି ଘରକୁ ଯୋଉ କନିଆ ଆଣିଥିଲି,
ହାୟ ରେ,—ତାର ଯୌବନ ବି ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯାଉଛି ।
ଏ ବାହାରେ କି ଲାଭ ହେଲା କହିଲୁ !
ମୋର, ତୋର ବା କନିଆର କି ଲାଭ ହେଲା ?
ଭଲ ରେ ଏ ଅଭାବ, ଏ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ,
ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଦାଉ ସାଧିଲୁ,
ଆମକୁ ଅଲଗା କରି ରଖିଲୁ !

ଏତେ ଦୁଃଖ ଓ ଏତେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ପାହାଡ଼ୀ ତାର ଆପଣାର ମୁଲକକୁ କେତେ ଭଲପାଏ ! ଶ୍ୱେତାନ୍ତ ପାହାଡ଼; ସୁ ସୁ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଚୀଢ଼ ଗଛର ଜଙ୍ଗଲ, ଆଠପହରିଆ ଜୀବନର ଉଠାଣି ଆଉ ଗଡ଼ାଣି ବାଟ, ଆଉ ସବୁ ପଥରର ହୃଦୟକୁ କୋମଳ କରି ବହି ଯାଉଥିବା ସୁଶୀତଳ ଝରଣାର ଜଳଧାରା, —ଏହି ସବୁଟି ସହିତ ପାହାଡ଼ୀ ମଣିଷ ଅନ୍ତର ସଖ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଚାହେଁ । ଯେତେ ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାର ପାହାଡ଼କୁ ଝୁରୁଥାଏ । ପାହାଡ଼ ଛାଡ଼ି ଦୂରକୁ ଗଲେ ସେ ଜଡ଼ା ପାଲଟିଯାଏ । ପାହାଡ଼କୁ ଫେରିଆସିଲେ ତାର ହୃଦୟ ପୁଣି ଉଲ୍ଲସି ଉଠେ, ପଥରକୁ ଆଶ୍ରା କରି ଫୁଟି ଉଠିଥିବା ଘାସଫୁଲ ପରି ଖୁସିରେ ଛନ ଛନ ହୋଇଉଠେ । ଏହି ପାହାଡ଼ ପ୍ରତି ପାହାଡ଼ୀର କେତେ ମମତା ରହିଛି, ଗୋଟିଏ ଲୋକସଙ୍ଗୀତରେ ତାହା ଉଚ୍ଛଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । ବାପ ପୁଅକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହୁଛି :

ଶିବର ଘରଣୀ ଗଉରୀ, ଗଉରୀର ପିତା ହିମାଳ,
ଏଇ ହିମାଳୟର କୋଳରେ ତୋତେ ଜୀବନର ସବୁ ଆନନ୍ଦ ମିଳିବ ।
ଏଇଠି ତୁ ଅମୃତ ଚାଖିବୁ, ଜୀବନ କୃତାର୍ଥ କରିବୁ ।
    ଏଇଠି କୁମାରୀ ଉମା ତପସ୍ୟାରେ ବସିଥିଲେ,
    ଏବଂ ତାଙ୍କର ମନସ୍କାମନା ଏଇଠି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା ।
    ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତର ଏହି ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶିଖରମାନ —
    ପୁଅରେ ତୋର ଭାବନାକୁ ଉଚ୍ଚ କରି ରଖନ୍ତୁ,
    ଶାନ୍ତ କରି ରଖନ୍ତୁ, ଅବିଚଳିତ କରି ରଖନ୍ତୁ ।
ଜଳଭରା ନଈ ବାରମାସୀ ଜଳଧାରା,
ତୋର ହୃଦୟକୁ ଜୀବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିବ ।
ଏଇଠି ମଣିଷର ଜୀବନ ଅମର ହେବ,
ସକଳ ଗତି ପାଇବ, ଆଉ କେଉଁଠି ନୁହେଁ ।
    ଚିରଶ୍ୟାମଳ ଆମର ଗାଆଁ ଗୁଡ଼ିକ,
    ପକ୍ଷୀମାଡ଼ରେ ଭରି ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଆମର ବୃକ୍ଷଶାଖା,
    ଆମର ଅରଣ୍ୟ ଆଉ ଆମର ସବୁଜ ଘାସ—
    କେତେ କେତେ ଗୀତ ଗାଉଥିବା ଚଢ଼େଇକୁ ଏଠାକୁ
    ଡାକି ନ ଆଣନ୍ତି !
ଚିର ଯୌବନରେ ଭରା ଆମର ଏଇ ପ୍ରକୃତି,
କି ମହାନ୍ ଶୋଭା ତାର ! ପୁଅ ରେ—

ଆଠ

ସମୟ ବଦଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାହାଡ଼ ବି ବଦଳିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏ ଦେଶରୁ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ଚାଲିଯିବା ପରେ ବିଦେଶୀ ସାମଗ୍ରୀ, ବିଦେଶୀ ସଭ୍ୟତା ଓ ବିଦେଶୀ ବ୍ୟସନର ଶାସନ ଏ ଦେଶରେ ଅତିରିକ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଆବଶ୍ୟକତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି, ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ପନ୍ଥା ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଆୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି, ବ୍ୟୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି, ସମ୍ପନ୍ନତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିବା ପରେ ଏହାକୁ ହିଁ ଏଦେଶର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଆଗେ ସଭ୍ୟତା କହିଲେ କେବଳ ସହରକୁ ବୁଝାଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟଜୀବନର ଏହି ଅଷ୍ଟପଦୀ ଦୂର ଦୂର ଗାଆଁ ଭିତରକୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଡ଼ ବଢାଇଲାଣି । କେତେକେତେ ମଫସଲକୁ ଆପଣାର ଗ୍ରାସ ଭିତରକୁ ନେଇ ଆସିଲାଣି । ହୁଏତ ପୁରୁଣାର ପତନ ସକାଶେ ଆମ ଭିତରୁ ଅନେକେ ବାହୁନି ବସିବେ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରତି ଘୋର ବୈରାଗ୍ୟ ଦେଖାଇ ସେମାନେ ନାନାପ୍ରକାର କାଳ୍ପନିକ ଓ ଆଦର୍ଶଦନୁସ୍ନାତ ଅତୀତ ବା ଆଦିମ ଜୀବନ ଭିତରକୁ ପଳାଇଯିବାର ପରାମର୍ଶ ଦେବେ । ତଥାପି ସେମାନେ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଅଟକାଇ ରଖି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆପଣା ଭିତରେ ସେମାନେ ଯେତେପ୍ରକାରେ ପୁରୁଣା ପୁଡ଼ାକୁ କାମୁଡ଼ିଧରି ପଡ଼ିରହିବାର ଚେଷ୍ଟା ଦେଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ନୂଆ ସମୟର ଶଗଡ଼ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗୁଳାକୁ କୁଆଡ଼େ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଚାଲିଯିବ । ନୂଆ ସହିତ ଆମକୁ ବୁଝାମଣା କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ନୂଆଠାରୁ ଦଉଡ଼ି ପଳାଇଯାଇ ନୁହେଁ, ନୂଆର ଆସ୍ଥାନ ଉପରେ ଆପଣାକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ହିଁ ମଣିଷ ନୂଆକୁ ଜିତିପାରିବ, ମଣିଷ ହୋଇ ରହିପାରିବ ।

ପାହାଡ଼ର ନିକାଞ୍ଚନ ଭୂଇଁରେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଏହି ନୂଆର ହାଓଆ ବାଜିଲାଣି । ପାହାଡ଼ର ଅମୁହାଁ ଘରେ କ୍ରମେ ନାନା ନୂତନ ସମ୍ଭାବନାର ବାଟ ଖୋଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ପ୍ରକୃତିର ସେହି ଅମଡ଼ା ବାଟରେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ-ଶିଶୁ ନୂଆ ରାସ୍ତା ଓ ନୂଆ ଘର ତିଆରି କରିବାର ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲାଣି । ଗରୁଡ଼ ବଜାରରେ ସାଇକେଲ ଦୋକାନ ଦେଖିବା ବୋଧହୁଏ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏକ ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟାପାର ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେଲାଣି । ବଦ୍ରୀନାଥଠାରୁ ଆହୁରି ଉପରକୁ ପାଙ୍ଗଶପୁ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଗଲେ ବସୁଧାରା ଜଳପ୍ରପାତ ପଡ଼େ । ସେଠି ମଧ୍ୟ ଆଜି

ସମୟ ଅସମୟରେ ନେସନାଲ୍ ଗୋଲ୍ଡ୍‌ଫ୍ଲେକ୍ ସିଗାରେଟ୍‌ର ଖାଲି ଖୋଳ ଏଣେତେଣେ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ଗଢ଼ୱାଲର ଲୋକକବି ନାଗିନ୍ ଗୀତର ସୁରରେ ପାହାଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ଗୀତ ରଚନା କରି ସାରିଲେଣି । ମୁଁ ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭର ବିଚାର କରୁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପାହାଡ଼ ଯେ କ୍ରମେ ସଂସାରର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସୁଛି, ଏଥର ପାହାଡ଼କୁ ଯାଇ ମୁଁ ତାହାର ପରିଚୟ ପାଇଛି । ପାଟେସ୍ଲିଯେରି କୌଣସି ରହସ୍ୟମୟ ପୁରୀ ହିସାବରେ ନୁହେଁ, ଆଶା ଆକାଙ୍କ୍ଷାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ମଣିଷର ଜନପଦ ହିସାବରେ ମୁଁ ପାହାଡ଼କୁ ଆବିଷ୍କାର କରିଆସିଛି ।

ପୁରୁଣା ଚାଲିଯାଉଛି, ଅନ୍ଧାର ଚାଲିଯାଉଛି । ସରଳତା, ଆଦିମତା ବା ପ୍ରାକୃତିକତା ନାମରେ ଯେଉଁଠି ଯେତେପ୍ରକାର ଅନ୍ଧାରକୁ ଆପୁଡ଼େଇ କରି ରଖାଯାଉଥିଲା, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କଟିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ଗରିବକୁ ଭଗବାନଙ୍କର ନିକଟତର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରୁଥିବା ଏକ ପାଖଣ୍ଡଧର୍ମର ଅନ୍ୟାୟ ଦ୍ୱାରା ଯେତେ ଅନ୍ଧାରକୁ ମଣିଷର ଦେହସୁହା କରି ରଖାଯାଇଥିଲା, ସେହି ଅନ୍ଧାର କଟିଯାଉଛି । ପିଲାଦିନେ ଭୂଗୋଳ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଆମେ ଆଫ୍ରିକାକୁ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ମହାଦେଶ ବୋଲି ପଢ଼ିଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଫ୍ରିକାର ବି ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ରାତି ପାହିବାର ଅଧିବାସ ହେଲାଣି । ଆଫ୍ରିକାର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଆଲୋକରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେରିକା ଓ ରୁଷିଆର ରାଜନୀତି ଫିକା ପଡ଼ି ଗଲାପରି ମନେହେଉଛି । ଆଫ୍ରିକାର ମତିଗତି ଅନୁସାରେ ଆମେରିକା ଓ ରୁଷିଆ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ନୀତି ଓ ରୀତିକୁ ଖାପ ଖୁଆଇବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି । ଅନ୍ଧକାର ଯାଇ ଆଲୁଅ ଆସୁଛି । ଏହା ହିଁ ନୂତନ ଯୁଗର ଶୁଭାଭାସ । ପୁରୁଣା ପାହାଡ଼ୀ ଭୂଇଁରେ ମଧ୍ୟ ରାତି ପାହୁଛି । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ଜନ୍ମଲାଭ କରୁଛି ।

ହିମାଳୟକୁ ନେଇ ଚୀନ ଓ ଭାରତ ଭିତରେ ସୀମା-ସମସ୍ୟାର ଉଙ୍କି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ୱତଃ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଛି । ଭାରତକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମକୁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡକୁ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରି ଆମ ସହିତ ଆଣିବାକୁ ହେବ, ଏ କଥା ରାଜନୀତିକ ଅରାଜନୀତିକ ସବୁଲୋକ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ହିମାଳୟର ନାନା ଅଗମ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ନୂଆ ନୂଆ ରାସ୍ତା ତିଆରି ହେଉଛି । ମାଣାଗାଆଁରୁ ମାଣାଘାଟିଯାଏ ଯାଇଥିବା ରାସ୍ତାକୁ ଚଉଡ଼ା କରିବାର କାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । ସେଦିନ ଖବର କାଗଜରେ ପଢ଼ିଲି, ଭାରତର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉତ୍ତରକାଶୀ, ଚମୋଲି ଓ ପିଥୋରାଗଡ଼— ଏହି ତିନୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନକୁ ତିନୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜିଲ୍ଲାରେ ପରିଣତ କରାଯିବ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ଡିଭିଜନ ବୋଲି

କୁହାଯିବ । ଏହା ସିଧା ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ସରକାରଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହିବ । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ବିକାଶପାଇଁ ସରକାର ବିଶେଷ ଯୋଜନାମାନ କରିବେ । ଯଥାସମ୍ଭବ ଅଧିକ ରାସ୍ତାଘାଟ ନିର୍ମାଣ କରି ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ବହିର୍ଜଗତ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରାଇବା ଏବଂ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାଶକ୍ତି କାମରେ ଲଗାଇ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇବା, ଆଗାମୀ ଯୋଜନାରେ ଏହି ଦୁଇଟି ବିଷୟ ମୂଳନୀତି ହୋଇ ରହିବ ।

ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଅଧିବାସୀମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାରୁଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ଜଡ଼ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଦେବଭୂମି ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ କେବଲ ପଥରଭୂମି ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଛି । ବାହାରୁ ଆସୁଥିବା ବେପାରୀ ଓ ଠିକାଦାରର ଶୋଷଣ ତାହାକୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରି ରଖିଛି । ତାହାର ଶିକ୍ଷା ନାହିଁ, ସାହସ ନାହିଁ, ଜୀବନରେ ବହୁଦୂର ପ୍ରବାସ କରି ବାହାରିବାକୁ ତା ପାଖରେ କୌଣସି ପନ୍ଥା ନାହିଁ । କେଉଁଠି ଚାକର ବା ପହରାଦାର ହୋଇ ରହିବା କିମ୍ବା ଦେବତାର ଆଶ୍ରା ଧରି ଦୁଇଟା ପଇସା କମାଇବାଲାଗି ଆପଣାର ସମସ୍ତ ମାନବିକ ଲାଜକୁ ବିକ୍ରୀକରିବା ବ୍ୟତୀତ ତା ପାଖରେ ଆଉ ଅନ୍ୟ ରାସ୍ତା ହିଁ ନାହିଁ । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଯେ କୌଣସି ଯୋଜନା ପ୍ରଥମତଃ ଶିକ୍ଷାର ଯୋଜନା ହେବା ଉଚିତ । ଆଖି ଖୋଲାଇବାର ଯୋଜନା ହେବା ଉଚିତ । ଆଲୋକ ଉପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରାଇବାର ଯୋଜନା ହେବା ଉଚିତ ।

ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଧନଶାଳୀତାକୁ ବଢ଼ାଇବାଲାଗି ଅନେକାନେକ ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ପ୍ରଥମ ହେଉଛି ଏହାର ଖଣିଜ ସମ୍ପଦର ସମ୍ଭାବନା । ହିମାଳୟର ପାହାଡ଼ ଗର୍ଭରେ କେଉଁଠି କି ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର ରହିଛି, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର କୌଣସି ବିଧିବଦ୍ଧ ଅଧ୍ୟୟନ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବିଭିନ୍ନ ଧାତୁର ଖଣି ରହିଥିବାର ଯାହା ସୂଚନା ମାତ୍ର ମିଳିଛି । ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ତୀର୍ଥଭୂମି ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଆସିଛି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ମଲିନତା ଦୂର କରିବା ଲାଗି ଯେତେବେଳେ ଏହି ଭୂମିରେ ନାନାପ୍ରକାର ଖଣି ଖୋଲାହେବ ଓ କାରଖାନା ଚାଲିବ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଆଧୁନିକ ତୀର୍ଥ ହୋଇ ରହିବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସମ୍ଭାବନା ହେଉଛି ଫଲଚାଷ । ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ର ଲଙ୍ଗଲା ପାହାଡ଼କୁ ମଣିଷ କିପରି ଆପଣାର ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଲଗାଇ ଫଲଉଦ୍ୟାନରେ ଶ୍ୟାମଲ କରିଦେଉଛି, ସେହିକଥା ମୁଁ ଆପଣା ଆଖିରେ ଦେଖିଆସିଛି । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଆମର ଯତ୍ନ ପାଇଲେ ସମଗ୍ର ଭାରତକୁ ଫଲ ଯୋଗାଇ ପାରନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ନାନା ଗ୍ରାମରେ ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜ ବାରିରେ ସେଉଗଛଟାଏ କି ଆଲୁବଖରା

ଗଛଟାଏ ଲଗାଇ ରଖିଚନ୍ତି । କଏ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଅଙ୍ଗୁରଲତାରୁ ବୁଦାଟାଏ ଗୃଳ ଉପରକୁ ମଡ଼ାଇ ଦେଇଚି; କିନ୍ତୁ ସଂଗଠିତ ଭାବରେ ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଅଗ୍ରଗତି ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଗଧେରାରେ ପାଣି ମହଜୁଦ ରହିଚି । ସେହି ପାଣିକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ସାଧନ ଉପଲବ୍ଧ କରାଇ ପାରିଲେ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ନାନା ଫଳର ବଗିଚାରେ ହସିଉଠି ପାରିବ । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଅଧିବାସୀ-ମାନେ ଅନେକ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିପାରିବେ ।

ତା ପରେ ମେଷପାଳନ । ହିମାଳୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାଆଁରେ ଅନେକଦିନୁ ମେଷପାଳନ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ବ୍ୟବସାୟ ଭାବରେ ରହିଆସିଚି । ପାହାଡ଼ରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ପଶମର ସୂତା କାଟି ଜାଣନ୍ତି, ପଶମର ପୋଷାକ ତିଆରି କରି ଜାଣନ୍ତି । ମାଣାଗାଆଁରେ ଓ କୌଶାନି ଆଶ୍ରମରେ ମୁଁ ପଶମ ଧୋଇବା ଦେଖିଆସିଚି । ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଏହି ଧନ୍ଦାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ସଂଗଠିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହି ଧନ୍ଦାରେ ଅନୁସୃତ ହେଉ-ଥିବା ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜ୍ଞାନକୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କର ଆୟ ବଢିବ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଘୁଞ୍ଚିବ ।

ଫିନ୍‌ଲଣ୍ଡର ଅଧିବାସୀମାନେ ଜଙ୍ଗଲସମ୍ପଦକୁ ଆପଣାର ସବୁଜ ସୁନା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଚିଡ଼ଜଙ୍ଗଲ ଫିନଲଣ୍ଡର ଭଣ୍ଡାରରେ ସୁନା ଭରିଦେଇ ପାରୁଚି, ତାହା ହିମାଳୟରେ ମଧ୍ୟ କାହିଁକି ସୁଖ ଓ ସମୃଦ୍ଧି ଭରିଦେଇ ନ ପାରିବ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗରୁ ଠିକା ନେଇ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ହିମା-ଳୟର ବନ୍ୟସମ୍ପଦରୁ ଅତିରିକ୍ତ ଲାଭ ଖାଉଚନ୍ତି । ପାହାଡ଼ୀଗ୍ରାମୀର ଆଖି ଆଗରେ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଟାର୍ପିନ୍ ତେଲ ବାହାରକୁ ଚାଲିଆସୁଚି । ସେଥିରେ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଉପକୃତ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । କେତେ ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯତ୍ନ ଅଭାବରୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଚି । ଭାରତର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଆରଣ୍ୟବିଜ୍ଞାନ-ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଏହି ପାହାଡ଼ୀ ଇଲାକାରେ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଇଂରାଜୀ ପାଠ ପଢ଼ି ହୁଏ ତ ଆମେ ଯାଉଚୁ ଡ଼େରାଡୁନରେ ଜଙ୍ଗଲ ବିଷୟରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିସିବାକୁ । ତେଣୁ ଡିଗ୍ରୀ ନେଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ହାକିମ ହୋଇ ଡ଼ାକବଙ୍ଗଳାରୁ ଡ଼ାକବଙ୍ଗଳା ସଫର କରି ବୁଲୁଚୁ । କିନ୍ତୁ ଡ଼େରାଡୁନ ଅଞ୍ଚଳର ପାହାଡ଼ୀ ଯୁବକ ଏହିସବୁ ବିଦ୍ୟା ଓ ଏହିସବୁ କୁଶଳତାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହୁଚି । ତା ଆପଣାର ଘର ସୁନାକୁ ସେ ଚିହ୍ନି ପାରୁ-ନାହିଁ । ଏତେ ସମ୍ପଦର ମାଲିକ ହୋଇ ତଥାପି ସେ ମଳିନ ଜୀବନର ଅଭିଶାପ ଧରି ପଡ଼ିରହିଚି ।

ପୁରାଣରେ ହିମାଳୟକୁ ଔଷଧିର ଭଣ୍ଡାର ବୋଲି କୁହାଯାଇଚି । ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗନ୍ଧମାର୍ଦନ ଏହି ହିମାଳୟ ଭିତରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଚରକ ଓ

ଶ୍ରୁତ ସଂହିତାରେ ଯେଉଁ ଭେଷଜ ଉଦ୍ଭିଦଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଚି, ସେଗୁଡ଼ିକ ହିମାଳୟର ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ହିମାଳୟର ଔଷଧ-ସମ୍ପଦ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଏକ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ଭାବନା । ଅବଶ୍ୟ ଗୁରୁକୁଳ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ଏ ଦିଗରେ ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମମାନ କରିଚନ୍ତି । ରାଣୀଖେତରେ ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଚେରମୂଳ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଏକ ଦଳ ରହିଚି । ସେମାନେ ତ୍ରିଶୂଳ ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରୁ ଔଷଧି ସଂଗ୍ରହ କରୁଛନ୍ତି । ତଥାପି ଏଦିଗରେ ଆହୁରି ଅନେକ ଉଦ୍ୟମ ହେବା ଦରକାର, ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ ହେବା ଦରକାର । ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଲେ ଧନାଗମର ଆଉ ଏକ ରାସ୍ତା ସୁଗମ ହୋଇପାରିବ । ଏଣେ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଏହାଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହେବ ।

ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ତୀର୍ଥର ଭୂମି, ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ପୁଣ୍ୟର ଭୂମି । ଭାରତୀୟ ଇତିହାସର ଆବହମାନ କାଳରୁ ହିମାଳୟ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଆବାସ ବୋଲି କଥିତ ହୋଇ-ଆସିଚି । ସବୁ ଯୁଗରେ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର ଅଧିବାସୀ ହିମାଳୟ ଦର୍ଶନକୁ ପରମ ପୁଣ୍ୟକର ବୋଲି ମନେକରି ଆସିଛନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନରୁ ବଦ୍ରୀନାଥ ଭାରତର ଚାରିଧାମ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଧାମ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରହିଆସିଚି । ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ହିମାଳୟ ଦର୍ଶନରେ ଅବଶ୍ୟ ଆସିବେ । କିଏ ଶିବମନ୍ଦିର ବା ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର ଦେଖିବାକୁ ଆସିବ, କିଏ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେବାକୁ ଆସିବ, କିଏ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ପଶିଯାଇ ଶାନ୍ତ ଓ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିବାକୁ ଆସିବ । କେଦାରନାଥ, ତୁଙ୍ଗନାଥ, ବସୁଧାରା ଓ ବଦ୍ରୀନାଥ,—ଏସବୁକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଆବାସ ବୋଲି କୁହାଯାଇଚି । ପ୍ରକୃତିର ଏହି ଶାନ୍ତ ଉଦାର ଭାବମୟ ଆବେଶ ଭିତରେ ହିଁ ଦେବତା ଅନୁଭୂତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଅନୁଭବର ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରାଇ ଦେବାପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଏଠାରେ ମନ୍ଦିର ଓ ଦେବତାର ଆକର୍ଷଣ ଖଞ୍ଜି ଦିଆଯାଇଚି । ହିମାଳୟରେ ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ ବା ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ଟିରୋଲ୍ ପ୍ରଦେଶରେ ବୁଲୁଥିବାପରି ମନେହେଉଥିଲା । ନାହିଁ—ତା'ଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ କିଛି ମନେ ହେଉଥିଲା । ଇଉରୋପର ଇତିହାସ ବା ସଂସ୍କୃତିରେ ଆଲପସ୍ ପର୍ବତର କୌଣସି ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ହିମାଳୟର ଏକ ପ୍ରେମାସ୍ପଦ ସ୍ଥାନ ସବୁବେଳେ ରହିଚି । ସେଥିପାଇଁ ହିମାଳୟର ପାଦଦେଶରେ ଠିଆହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତୀୟ ଆପଣା ଭିତରେ ଅଶେଷ ପୁଲକ ଅନୁଭବ କରେ । ହିମାଳୟର ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଓ ହିମାଳୟର ତୀର୍ଥଧୂଳି ତାହାର ଆଖି ଭିତରେ ଅନେକ ମାଧୁରୀ ଭରି ଦେଇଯାଏ, ହୃଦୟ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ମମତାର ସୂତ୍ର ଯୋଡ଼ିଦେଇ ଯାଏ । ଏହି ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିମାଳୟକୁ ଅତି

ସହଜରେ ଏକ ପରିଦର୍ଶନ ଅଞ୍ଚଳରେ ପରିଣତ କରାଯାଇ ପାରିବ । କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥାପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀ ହିମାଳୟର ଦର୍ଶନରେ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆମେ ବଦ୍ରୀନାଥରେ ଥିବାବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଚାରି ହଜାର ଯାତ୍ରୀ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାଟର ଚଟି ଓ କାଳି କମଲିବାଲାଙ୍କ ଧର୍ମଶାଳାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଯାତ୍ରୀମାନେ ନାନା ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଛନ୍ତି, ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନେବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ । ଇଉରୋପରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧାଲାଗି କେତେ କେତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । କେଉଁଠି ପର୍ବତ ଉପରେ, କେଉଁଠି ତପ୍ତକୁଣ୍ଡ ପାଖରେ କେତେ ପ୍ରକାର ଆୟୋଜନମାନ କରାଯାଇଛି । ତଦ୍ଵାରା ଭ୍ରମଣକାରୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ହେଉଛି, ସରକାରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅର୍ଥାଗମ ହୋଇପାରୁଛି । ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ କଥା ତ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଛୋଟ ସାଇପ୍ରସ୍ ଦ୍ଵୀପରେ ମଧ୍ୟ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଟୁରିଷ୍ଟ୍ ଅନୁଷ୍ଠାନ-ମାନ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ଦୃଶ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଏହାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯାହାକିଛି ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ହୋଇଛି, ସେ ସବୁ ଆଲମୋଡ଼ା ବା ରାଣୀଖେତଯାଏ ହୋଇଛି । ଏହି ଦିଗରେ ଅନେକ ବିକାଶର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ବାହାରୁ ଯିଏ ଏତେ ଆଗ୍ରହ ନେଇ ନୂତନ ସ୍ଥାନ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଛି, ତାର ଯଥାଶକ୍ତି ସହାୟତା କରିବାକୁ ଯେ କୌଣସି ଧର୍ମକାମ ପରି ମୁଁ ଏକ ଧର୍ମକାମ ବୋଲି କହିବି । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡର ଏ ଦିଗରେ ମହାନ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରହିଛି । ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରତିବର୍ଷ ତାର ଦୁଆରକୁ ଅତିଥି ହୋଇ ଆସୁଛି । ଉତ୍ତରା-ଖଣ୍ଡର ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ଏହି ଆତିଥ୍ୟର ଯୋଗ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

* * *

ହିମାଳୟରେ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିବା ଏହି ସୁଖମୟ ଦିନଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ ସରିଆସିଲା । ଏଥର ପୁଣି ବିଚ୍‌ପୁରୀ ଫେରିଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସଦନର ବାପା ପାଞ୍ଜି ଦେଖି ଦିନ ଧରିଲେ । ମୁଁ ଓ ସଦନ ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଁରୁ କଏଲ୍ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଡ଼ିଆସିବା ଯାଏ ସଦନର ଆଇମାଆ ଆଉ ବୋଉ ଆମ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଠିଆହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ସବୁ ପଛରେ ପକାଇ ଆମେ ଫେରନ୍ତି ବାଟରେ ଆଗେଇ ଆସିଲୁ । ଗୁଆଲଦମ୍‌ଠାରୁ ଭାଗ୍ୟକୁ ମଟର ମିଳିଗଲା । ବର୍ଷାଦିନେ ଏହି ରାସ୍ତାରେ ମଟର ଗାଡ଼ିର ଯାତାୟତ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଗରୁଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଷୋଳ ମାଇଲ ରାସ୍ତା ହୁଏତ ଆମକୁ ଚାଲିକରି ଯିବାକୁ ହେବ, ଏଥିପାଇଁ ଆମେ ମନେ ମନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଭାଗ୍ୟ ଭଲ, କାରଣ ଆଜି ହେଉଛି ମଟର

ଗୁରୁବାର ଶେଷଦିନ । କାଲି ଜୁଲାଇ ମାସର ପହିଲା । କାଲିଠାରୁ ଏହି ରାସ୍ତାରେ ମଟର ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ମଟର ଧରି ଆମେ ସିଧା ଗରୁଡ଼ରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

ଭାରତରେ ଏତେ ଗାଆଁ, ହିମାଳୟରେ ଏତେ ପର୍ବତ । ତଥାପି ମନର ମାନଚିତ୍ର ଉପରେ ଏହି ହାଟକଲ୍ୟାଣୀ ଗାଆଁଟି ଯେପରି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ରହିଗଲା । ଭାବର ଭୂମି ଉପରେ ଯେପରି ଏହି ଗାଆଁଟିକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ରହିଥିବା ପାହାଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଧାରଶିଳା ହୋଇ ରହିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ମୁଁ ବିଛଣା ଉପରୁ ହିଁ ଏହି ପାହାଡ଼ଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖେ । ସଦିନର ଅଜା ସକାଳୁ ଶୌଚ ଓ ସ୍ନାନ ସାରି ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ କରି କରି ଘରକୁ ଆସନ୍ତି ଓ ଆମକୁ ଉଠାନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ଚୀଡ଼୍‌ବନର ଚୂଡ଼ାରେ ସକାଳ-କିରଣର ଚନ୍ଦନସ୍ପର୍ଶ ଲାଗି ଆସୁଥାଏ । ସଦିନର ମାଆ କେତେବେଳୁ ସୋଲ୍‌ଟା ଓ ଦରାଣ୍ଡି ଧରି କ୍ଷେତକୁ ଚାଲି ଯାଇଥାନ୍ତି । ତଳେ ଦୁଆରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଖେଳ ଓ କାନ୍ଦ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଆମେ ନିଦରୁ ଉଠି ଗଡ଼ୁ ଓ ବାଲ୍‌ଟି ଧରି ସିଧା ଗଧେରାକୁ ଯାଉ । ତେଣୁ ଗାଧୋଇ ସାରି ଫେରିବାବେଳକୁ ଗରମ ରୁଟି ସହିତ ଘିଅ ଓ ମହୁ ଆମପାଇଁ ମହଜୁଦ ହୋଇ ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ଏହିସବୁ ଅତିଥିସତ୍କାରରେ ଏତେଟିକିଏ ହେଲେ ଔପଚାରିକତା ନ ଥାଏ । ମଣିଷ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ନେହ ରହିବା କଥା, ତାହାହିଁ ଥାଏ ।

ପାହାଡ଼କୁ କୁଣିଆ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ପାହାଡ଼ ଗୁଡ଼ିକ ବିଦ୍‌ପୁରାକୁ ଫେରିବା ବେଳେ ଯେପରି ଆପଣା ଘରୁ ବାହାରି ଆସୁଥିଲି ପରି ମନେହେଲା । ହୃଦୟ ପାଇଁ ଯେଉଁଠି ଥାନ ମିଳେ, ସେଠାରେ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଘଟିଥାଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ହିଁ ମଣିଷ ତା'ର ଜୀବନରେ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଅର୍ଥରେ ନୂତନ ଅର୍ଥ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ ନୂତନ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦେବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ମରଣ ହାରି ଯାଏ, ସ୍ନେହ ଜିତେ, ଡୋର ଲାଗିବା ଜିତେ, ଜୀବନ ଜିତେ ! ଆପଣା ମନର ମଣିଷକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିବା ମଣିଷ ଥଳ ପାଇ ହରଷ ହୁଏ । ଯେଉଁଦିନ ଘରଗୁଡ଼ି ଡେନମାର୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲି, ସେଦିନର ଗୋଟିଏ କଥା ମୋର ଆଜିଯାଏ ମନେ-ଅଛି । ବିଦାୟ ଦେଲାବେଳକୁ ବାପା ଆଖି ଛଳଛଳ କରି କହିଥିଲେ; ତୁ ଯୁଆଡ଼େ ଯାଆ, ମୋର କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ମୁଁ କଣ ତୋର ଗୋଟାଏ ବାପ ଯେ ମୁଁ ତୋ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରିବି ? ତୋର ତ ହଜାରେ ବାପା ! ସଂସାରରେ ତୁ ଯେଉଁଠିକୁ ଯିବୁ, ତୋତେ ସେଠି ବାପା ବୋଉ ମିଳିଯିବେ । ସେହିଦିନ ମନେ ହୋଇଥିଲା, ଯେପରି ମୋତେ ବାପା ଅତି ପ୍ରସନ୍ନ ମନରେ ସାରା ସଂସାର ହାତରେ ଟେକିଦେଲେ; ମୋତେ ସାରା ସଂସାରର ପୁତ୍ରତ୍ୱ ପାଇଁ ପଇତା ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ । ସେଥିପାଇଁ

ଡେନ୍‌ମାର୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ହ୍ୱାଟକଲ୍ୟାଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ସବୁଠାରେ ସୃଷ୍ଟ ହେବାର ଅଧିକାର ମିଳିଚି, ନାନାପ୍ରକାର ମମତାର ଡୋରିରେ ନାନା ବାଗାରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ମୁଁ ଏହି ଜୀବନର ନଶ୍ୱରତାରେ ଏକ ଅମୃତତ୍ୱର ସ୍ୱାଦ ଦେଇ ପାରିଚି । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାଗା ଛାଡ଼ି ଗଲାବେଳେ ଆପଣାର କାହାକୁ ଛାଡ଼ି ଗଲାପରି ମୁଁ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇଚି, କିନ୍ତୁ ଏହି ଦୁଃଖ ହିଁ ମୋ ଜୀବନର ପରମ ସମ୍ପଦ ଓ ପରମ ଗୌରବ ହୋଇ ରହିଚି ।

କୋଶୀରୁ ଏଥର ଆମେ ରାଣୀଖେତ ବାଟ ଦେଇ କାଠଗୋଦାମ ଫେରିଲୁ । ରାଣୀଖେତ ପାହାଡ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ସହର । ଦୋକାନ ବଜାର, ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ଫାଟି ପଡ଼ୁଚି । ଅନତିଦୂରରେ ଭାରତୀୟ ସେନାବାହିନୀର ଛାଉଣୀ । ଏହିଠାରେ ଆମେ ଦୁଇଦିନ ରହିଥିଲୁ । ଦିନେ ସକାଳେ କାଠଗୋଦାମରେ ମଟରରେ ବସି ପଛକୁ ଚାହିଁଦେଲା ବେଳକୁ ଦୂର ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଉପରେ ହିମାଳୟର ଶ୍ୱେତାନ୍ତ-ରେଖା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ହିମାଳୟ ମୋର ବଡ଼ ଚିହ୍ନା, ବଡ଼ ଆପଣାର । ଦୁନିଆ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ହିମାଳୟକୁ ଆସି ନଥିଲି । ତେଣୁ ଦୁନିଆକୁ ଫେରି ଗଲାବେଳେ ମୋତେ ହିମାଳୟକୁ ଛାଡ଼ିକରି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସଂସାରର ଯାବତୀୟ କର୍ମଛନ୍ଦ ଭିତରେ ହିମାଳୟର ସମ୍ମୋହିନୀ ସ୍ମୃତି ଠିକ୍ ଲୟପରି ହୋଇ ରହିବ, ଏବଂ ସମସ୍ତ କୋଲାହଳ ଭିତରେ ମୋତେ କେଉଁ ନୀରବ ଧ୍ୟାନମୟ ଭୂମି ସହିତ ଲଗାଇ କରି ରଖିଥିବ । ଦିନେ ହିମାଳୟ ଭିତରକୁ ସଭ୍ୟତା ପଶିବ, ଦିନେ ଏଠାରେ ଗାଡ଼ି ଚାଲିବ, ସୁଖସମ୍ଭୋଗର ପସରା ପ୍ରଶସ୍ତ ହୋଇଯିବ । ଅନେକ ଏସବୁ ଭାବି ଟିକିଏ ଚିନ୍ତିତ ବା ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଶରୀରସୁଖକୁ ସେମାନେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ସୁଖର ବିରୋଧୀ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ମୋ ଭିତରେ ମୁଁ ଏପରି କୌଣସି ବିରୋଧର ପୀଡ଼ା କେବେ ଅନୁଭବ କରି ନାହିଁ । ଏଠି ମଣିଷର ପେଟ ପୂରିବ, ଏଠି ସଂସାର ସୁଶ୍ରୀ ହୋଇ ଗଢ଼ାହେବ, ତଥାପି ହିମାଳୟର ମହିମା ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିବ । ସୁନ୍ଦରତର ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିବା ମଣିଷର ଆଖିରେ ହିମାଳୟ ସେଦିନ ନିଶ୍ଚୟ ସୁନ୍ଦରତର ଦେଖାଯିବ ।

ନଅ

> Thou hast a voice, great Mountain, to repeal
> Large codes of fraud and woe, not understood
> By all, but which the wise and great, and good
> Interpret, or make felt, or deeply feel.
>
> —**Shelley Mont Blanc, 81-84.**

ଶୁଣିବାର କାନ ନେଇ ଗଲେ ପର୍ବତ ମଣିଷ ସହିତ କଥା କହେ । ଜଙ୍ଗଲରେ ଗଛପତର କଥା କହନ୍ତି । କଥା କହି ଶିଖି ନ ଥିବା ଛୋଟ ପିଲା ମଧ୍ୟ କଥା କହେ । ଜହ୍ନ ଆଲୁଅରେ ମାଟିଉପରେ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଶୋଇ ରହି ଆପଣା ମନଭିତରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇ ପାକୁଳି କରୁଥିବା ଗାଈବାଛୁରି ମଧ୍ୟ କଥା କହନ୍ତି । ଆଗ ଦୁଇଗୋଡ଼ର ଅଙ୍କଭିତରେ ମୁହଁଟିକୁ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ବଡ଼ କରୁଣ ଅଥଚ ନିର୍ଭର-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହିଥିବା କୁକୁରଟା ମଧ୍ୟ କଥା କହେ । କେବଳ ଶୁଣିବାର କାନ ଥିଲେ ହେଲା, କାନ ଡେରିପାରିବାର ମନ ଥିଲେ ହେଲା । ମଣିଷ ମାନଙ୍କେ ଦୁଇ ଦୁଇଟା କାନ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଏଠି ମୁଁ ସେ କାନ କଥା କହୁ ନାହିଁ । କାନ-ଭିତରେ କେଉଁଠି କି ଶୁଣିବା-ଯନ୍ତ୍ରମାନ ଖଞ୍ଜାହୋଇ ରହିଛି, ତାହା ବୁଝାଇକରି କହିଦେବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର କାନ ଅଛି, ତଥାପି ଆମେ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ପାରୁନାହିଁ । ଚମ ତନ୍ତୁରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା କାନ ଯନ୍ତ୍ରଟା କେବଳ ଯାହା ବାହାରର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଯିଏ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ବସିପାରେ, ସେହି କେବଳ କାନ ଡେରିପାରେ, ସେହି ଶୁଣିପାରେ । ସବୁ-ପ୍ରକାରର ଉତ୍ତେଜନାକୁ ଶାନ୍ତ କରି ପାରିଲେ ଯାଇ ଏହି କାନ ଡେରିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ସବୁପ୍ରକାର ଜ୍ୱର ଓହ୍ଲାଇଗଲେ ଏହା ସମ୍ଭବପର ହୁଏ । ସବୁପ୍ରକାର ଭୂତ ଛାଡ଼ିଗଲେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ମୁଁ ଆଉଜଣକୁ କେତେ ପ୍ରେମ କରେ, ତାହା କହିବା ପାଇଁ ହୁଏ ତ ମୁଁ କେତେ କବିତା ଲେଖେ, କେତେ ଚିଠି ଲେଖେ, କେତେ କହି ହୁଏ, କେତେ ଦେଖାଇ ହୁଏ । କେତେ ନାକରେ କାନ୍ଦେ, କେତେ ରୁଷେ, କେତେ ଅଭିମାନ ଓ ଅଭିଯୋଗ କରେ । ପ୍ରେମ ନାମରେ ଏସବୁ ମଣିଷର ଜ୍ୱର ବଢ଼ାଇଥାଏ; ମଣିଷକୁ ପ୍ରେମରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖେ, ସଂସାରକୁ ବଡ଼ ଜ୍ୱରଗ୍ରସ୍ତ କରି ରଖେ । ମୋର ପ୍ରେମକୁ ସମର୍ଥନ କରି ଆଉଜଣକ ମୋତେ ଠିକ୍‌କରି ପଦେ କହିବ ବୋଲି ମୁଁ ହୁଏତ ଦିନରାତି ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ମରୁଥାଏ, କେତେ ସଜାଇ ହୁଏ, ସଜାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । କେତେ ମଜାଇ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ବଜାରର

ନୂଆ ଲୁଗାପଟା, ନୂଆ ଫେଶନର ସାମଗ୍ରୀ ଓ ନୂଆ ଅନାବଶ୍ୟକତାଗୁଡ଼ାକୁ ମୁଁ ସେଥିଲଗି କେତେ ସଉକକାରେ ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ, ସିନେମା ବା ଥିଏଟରରେ ଉଚ୍ଚ ଟିକେଟର ଆସନରେ ତାକୁ ନେଇ ମୋ' ପାଖରେ ବସାଇବାକୁ ମୁଁ କେତେ ଓର ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ତଥାପି ପ୍ରେମର କଥା କୁହାହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରେମର କଥା ଶୁଣା ବି ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ ଜ୍ୱର ବଢ଼ିବା ହିଁ ସାର ହୁଏ । କେବଳ ଦରବାର ବସେ, କେବଳ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ା ହୁଏ, କେବଳ ଘିଅ ପୋଡ଼ାହୁଏ, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ପ୍ରେମ-ଦେବତାଙ୍କର ଆସନ ଖାଲି ରହିଯାଏ । ମୋ'ର ଭିତରେ ସବୁ ସଜ୍ଜିତ ଆସନ ଖାଲି ରହିଯାଏ, ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବାର ଅହଙ୍କାର ଉପେକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ମଗୁଶିର ମାସରେ ଗୁରୁବାରକୁ ଗୁରୁବାର ଓଡ଼ିଆଘରେ ମାଣବସା ହୁଏ । ଭୋଗରାଗ ପରେ, ସମସ୍ତେ କୁଣ୍ଡାଚକୁଳି ଖାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତ ହେବାର ଆଶୀର୍ବାଦ ପାଆନ୍ତି । ତାପରେ ଘରର ଘରଣୀ ମାଣ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ ଯାଏ । ପିଲାଦିନେ ଅନେକଥର ଦେଖିଚି, ଆମ ହାତରେ ପିଠାଟାଏ କି ପଣାଟାଏ ଧରାଇ-ଦେଇ ବୋଉ ଏକା ମାଣଘରକୁ ଯାଏ । ସେଠି ଯାଇ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିରହେ । ଅନ୍ୟମାନେ ଆମକୁ ସେହି ଘରକୁ ଯିବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ,—କହନ୍ତି ସେ ଘରେ ବୋଉ ମାଣସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଚି । ସେ ଘରକୁ ଆଉ କେହି ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କଥା ନାହିଁ କି ବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ, ଝୁପ୍ ନାହିଁ କି ଝାପ୍ ନାହିଁ, ତେବେ ସେ କେମିତିକା କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଚି ? ମୋର ବୁଦ୍ଧି ପାଏ ନାହିଁ । ସଂସାରର ଅଧିକାଂଶ ଜାଗାକୁ ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧି ପାଏନାହିଁ । ଘଡ଼ିକ ପରେ ବୋଉ ସେ ଘରୁ ବାହାରକୁ ଉଠିଆସେ, ପଚାରିଲେ କହେ, ମାଣ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲି । ଦିନଯାକ ସେ କେତେ ଭୋଗରାଗ ଦେଇଥିଲା, କେତେ ହୁଳହୁଳି ପକାଇଥିଲା, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣର ଅଧ୍ୟାୟଗୁଡ଼ାକ ସେ କେଡ଼େ ପାଟିରେ ପଢ଼ି ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ଉପଚାର ଓ କଳରବକୁ ମାଣ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କଥା କହିବାକୁ ହେଲେ ଚୁପ୍ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଖାଲି ଚୁପ ନୁହେଁ, ଶାନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଜ୍ୱରମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେବେଯାଇ ଶୁଣିପାରିବ । ଯେତେବେଳେ ଭିତରେ ସବୁ ଆପେ ଆପେ ନୀରବ ହୋଇଯାଏ, ଠିକ୍ ସେତିକ-ବେଳେ ଚମଆଖି ପ୍ରାଣମୟ କୋଷର ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଯାଏ; ସେତିକବେଳେ ହିଁ ଅଦର୍ଶନ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଭିତର ନୀରବ ହେଲେ ବାହାର ସହିତ ଭିତରର ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ପର୍ବତ, ଅରଣ୍ୟ, ଆକାଶ ଓ ପବନ ସମସ୍ତେ କଥା କହନ୍ତି; ସେତିକବେଳେ ହିଁ ଆପଣାର ଜଡ଼ତା ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ ।

ଏହା ଅନୁଭବ କରିବାର ବିଷୟ । ଆପେ ଅନୁଭବ କଲେ ଅପରକୁ ଅନୁଭବ କରାଇବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଅନୁଭବରୁ ହିଁ ଯଥାର୍ଥରେ କୌଣସି ବ୍ୟାଖ୍ୟା

କରିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ସବୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ବିଦ୍ୟାର ସାର କଥା । ଚୁପ୍ ହୋଇଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ତେବେ ଯାଇ ଶୁଣିବା ସମ୍ଭବ ହେବ । ରୋମାଣ୍ଟିକ ଯୁଗର ଇଂରେଜ କବି ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଧିକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ଆଦିମ ହେବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଚନ୍ତି । ଆଦିବାସୀ ସବୁଠାରେ ଜୀବନ ଅଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଗଛରେ, ପଥରରେ, ପାହାଡ଼ରେ ଓ ଫୁଲ ଭିତରେ ସେ କେଉଁ ଦେବତା ବା ଭୂତର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥାଏ । ସେ ଅବଶ୍ୟ ଅତି ସହଜରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଭୟରେ ହିଁ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ତା' ଲାଗି କୌଣସି ଦେଖିବା ବା ଶୁଣିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ବଣର ସଶଙ୍କ ହୃଦୟ ହରିଣୀପରି ସେ ସବୁଠାରେ କେବଳ ଭୟର ଆଶଙ୍କା କରିଥାଏ, ଏକପ୍ରକାର ଭୟ ପ୍ରଣୋଦିତ ଉନ୍ମାଦନାରେ ସେ ବନରୁ ବନାନ୍ତ ହୋଇ ଦଉଡ଼ୁଥାଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ଆଦିବାସୀର ଧର୍ମ ଓ ମନରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଣିଷ ଶୁଣିବାର ଏକ ବୁଦ୍ଧିବାଦୀ ଅଶାନ୍ତିର ଉପଦ୍ରବରେ ପଡ଼ି ଅନେକ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ହୁଅନ୍ତି, କିଏ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି କାଥୋଲିକ୍ ହୁଏ, କିଏ ଅଦ୍ୱୈତ ଛାଡ଼ି ଦ୍ୱୈତବାଦୀ ହୁଏ; କିଏ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଏହିପରି ଏକ ବୁଦ୍ଧିବାଦକୁ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନିକ ରୂପ ଦେଇ ଅନେକେ ଇଉରୋପରୁ ବାଟ ଭୁଲି ଭାରତଯାଏ ସଦ୍ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ସେଦିନ ସାଞ୍ଚିର ବୌଦ୍ଧତୀର୍ଥ ବୁଲି ଦେଖୁଥିବାବେଳେ ମହାପଣ୍ଡିତ ରାହୁଲ ସାଂକୃତ୍ୟାୟନଙ୍କର ଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତିକା ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଥିଲି । ଡାକ୍ତର ଆମ୍ବେଦକରଙ୍କର ଅଧର୍ମବୁଦ୍ଧିର କାନ ଧରି ସେ ଘୋଷଣା କରିଚନ୍ତି ଯେ ଭାରତରେ ସମସ୍ତେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଭାରତର ମୁକ୍ତି ହୋଇ ପାରିବ, ଭାରତୀୟ ସମାଜର ସମୃଦ୍ଧି ହୋଇ ପାରିବ । ଗୋଟିଏ କାଠିରୁ ବାହାରି ଆଉ ଗୋଟାଏ କାଠିଭିତରେ ପଶିଲେ କେହି ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଧର୍ମର ନାନା-ପ୍ରକାର ଜ୍ୱର ଭିତରୁ ଇଏ ବି ଗୋଟାଏ ଜ୍ୱର । ମନ୍ଦିର ଛାଡ଼ି ମସଜିଦକୁ ଦଉଡ଼ିଲେ ବା ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଛାଡ଼ି ଗୀର୍ଜାକୁ ଦଉଡ଼ିଲେ ଯେ ମଣିଷ ଶୁଣିବାର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରିବ, ସେକଥା ମିଛ । ନୀରବ ହୋଇ ପାରିଲେ ଏକଥା ହୋଇପାରିବ । ଶାନ୍ତ ହୋଇପାରିଲେ ହୋଇପାରିବ ।

ମନ୍ଦିରକୁ ଗଲାବେଳେ ମଣିଷ ଯେଉଁ ମନ ନେଇ ଯାଏ, ସେହି ଶାନ୍ତ ମନ ନେଇ ପର୍ବତ ପାଖକୁ ଯାଇ ପାରିଲେ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟ କଥା କହିବ । ଉପନିଷଦର ଋଷିମାନେ ଏହି ଶାନ୍ତ ମନର ଶାନ୍ତ ଆଖିରେ ସବୁ ଦେଖିଚନ୍ତି, ଶାନ୍ତ ମନର ଶାନ୍ତ କାନରେ ସବୁ ଶୁଣିଚନ୍ତି ! ସେଥିଲାଗି ସେମାନେ ଆପଣା ଭିତରେ ଯାହା ଅନୁଭବ କରିଚନ୍ତି, ଏହି ବିସ୍ତୃତ ଆକାଶରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅମୃତମୟକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ

ରହିଥିବାର ଅନୁଭବ କରି ପାରିଚନ୍ତି । ବାହାର ବା ଭିତର ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ କୌଣସି ବିରୋଧ ଦେଖିନାହାନ୍ତି । ସକାଳେ ପୂର୍ବଦିଗରୁ ଉଇଁ ଆସୁଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତପରେ ନୀରବ ଭାବମୁଖର ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ ବା ରାତ୍ରି ଆକାଶର ତାରାବଳୀ ପାଖରେ ବସି ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର କଥା ଶୁଣିପାରିଚନ୍ତି । ଅସଲ ମାଳି ବଗିଚାରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଫୁଲ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପତରକୁଆଁର କଥା ଶୁଣି ପାରେ । ଅସଲ ଗଉଡ଼ ଆପଣାର ଗାଈବାଛୁରୀଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ପାରେ । ଅସଲ ଡାକ୍ତର ଆପଣାର ରୋଗୀଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ପାରେ । ଅସଲ ମା ଆପଣାର ସନ୍ତାନର ମୁହଁ ଦେଖି ତା'ର ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ପାରେ । ଅସଲ ଭକ୍ତ ଯେଉଁଠି ବସିପଡ଼େ, ସେଠି ସେ ଭଗବାନଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ପାରେ । ଅସଲ କବି ନୀରବ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି ଯାକର ସବୁ ଗୂଢ଼ ସତ୍ୟକୁ ଗୋଟିଏ ନୀରବତାର ଝିଅ ଦ୍ୱାରା ଆପଣା ଭିତରକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ଆଣିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ଭକ୍ତ ଯେଉଁଠି ଶୁଣିବାକୁ ବସିଯାଏ, ସେହି ସ୍ଥାନ ହିଁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ ହୁଏ; ସେ ଯେଉଁଠି ଶୁଣିବାକୁ ପାଏ, ସେହି ସ୍ଥାନ ହିଁ ପବିତ୍ର ହୁଏ; ଏହି କହିପାରିବା ଓ ଏହି ଶୁଣିବା ଯେଉଁଠି ଯାହାଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ସେଇଠି ସବୁ ଶୁଭ ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳର ବରଷା ସେଇଠି ହୁଏ, ସେଇଠାରେ ହିଁ ସମସ୍ତ ଧର୍ମର ସଂସ୍ଥାପନା ହୁଏ ।

ହିମାଳୟର ପାଦତଳେ ବସି ଯୁଗଯୁଗରୁ ଏହିପରି କେତେ କେତେ ଲୋକ ହିମାଳୟର କଥା ଶୁଣିଚନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ହିମାଳୟ ଆଜି ତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇଚି । ହିମାଳୟର ଶୈଳରୂପ ଶିଳାତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇଚି । ପୁରାଣର ଉଦ୍‌ଗାତା ସେଇଥିଲାଗି ହିମାଳୟ ଓ ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡକୁ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ବୋଲି ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖିଚନ୍ତି । ଯେଉଁଠି ଯିଏ ନୀରବ ହୋଇ ବସି କିଛି ଦେଖିଚି ବା କିଛି ଶୁଣିଚି, ସେଇଠାରେ ହିଁ ସେ ଶିବଲିଙ୍ଗର ସ୍ଥାପନା କରିଚି, ମନ୍ଦିରର ବେଢା ବୁଲାଇଦେଇଚି, ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମାଟିଏ ଆଣି ବସାଇଦେଇଚି । ତା'ପରେ ଏହିସବୁ ମନ୍ଦିରକୁ ବାଟ ଫିଟିଚି, ଏହି ବାଟକୁ ମୁକ୍ତିର ବାଟ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ କରିଦିଆଯାଇଚି, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ସ୍ୱର୍ଗ-ଭିତରେ ଏହି ବାଟକୁ ସଂଯୋଜକ କରିଦିଆଯାଇଚି । ତା'ପରେ ସଂସାରର କୋଳା-ହଳରୁ ମଣିଷମାନେ ଏହି ବାଟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୋଡ଼ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୃଙ୍ଗରେ ଦେବୀ-ମୂର୍ତ୍ତି ଆଣି ବସାଇଚନ୍ତି, ଗରୁଡ଼ ଓ ଗଣେଶଙ୍କୁ ଆଣି ଜଗାଇ ଦେଇଚନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କ ନାମରେ ହିମତୀର୍ଥର ପ୍ରଶସ୍ତି ରଚିଚି । ସେହିଦିନଠାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଯାତ୍ରୀ ଏହାର ପାଦତଳକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସୁଚନ୍ତି, ସଂସାରର ସବୁ ଜଞ୍ଜାଳକୁ ଛାଡ଼ି ପଥରର ବାଟରେ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚନ୍ତି । ଧର୍ମର ବାଟରେ ଉପରକୁ ହିଁ ଉଠିବାକୁ ପଡେ । ଯିଏ ଯେତିକି ଉପରକୁ ଉଠେ,

ସିଏ ସେତକ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଏ । ଯିଏ ଯେତକ ଶାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ, ସିଏ ସେତକ ଶୁଣିବାକୁ ପାଏ । ଯିଏ ଯେତକ ଶୁଣିବାକୁ ପାଏ, ବାଟଉପରେ ବସି ବାଟ ଓଗାଳି ରହିଥିବା ସିନ୍ଦୂରବୋଳା ଗଣେଶ, ଗରୁଡ଼, ଦେବୀ ଓ ଦେବତା ମାନଙ୍କର ଭ୍ରମକୁ ସେ ସେତକ କାଟି କାଟି ଚାଲିଯାଇ ପାରେ । ତାକୁ କୌଣସି ବେଢ଼ାରେ ଅଟକି ରହିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ, କୌଣସି କୁଣ୍ଡର ପାଣି ନେଇ ତାକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ, କୌଣସି ବିଶେଷ ପୂଜା ବା ପ୍ରସାଦର ବିଗିଦ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ତାକୁ ପଇସା ଖରଚ କରିବାର ଅଭିମାନରେ ବଣା ହେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯିଏ କୋଳାହଳର ଲୋଭରେ ପଡ଼ିଯାଏ, ସେ ହିମାଳୟ ସହିତ କଥା କହିବାର ଖିଅଟି ଛିଡ଼ାଇଦିଏ, ସଂସାରର ସବୁ କୋଳାହଳରୁ ଦଉଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଦ୍ୱାରା କେବଳ ତୀର୍ଥର କୋଳାହଳ ବଢ଼ାଇବା ହିଁ ସାର ହୁଏ । ସେ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଏ, ସେ ବାଟରେ କେବଳ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ପକାଇ ଯାଏ । ଧର୍ମାଚାରର ନାନା ଗଣ୍ଠି ଭିତରେ ସେ ବିଚରା ଆପେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ପଡ଼େ, ଆପଣାର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟକୁ ହିଁ ସେ ଧର୍ମାତ୍ମତା ବୋଲି ଭ୍ରମ କରେ । ସେ ହିମାଳୟକୁ ହରାଇବସେ ।

ଯିଏ ଶୁଣିପାରେ କେବଳ ସେହି ସାକ୍ଷାତ ପାଏ । ଶୁଣିଲେ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୁଏ, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଅପସରି ଯାଏ । ନାନାପ୍ରକାର କପଟ ପ୍ରବଞ୍ଚନାରୁ ମୋହ ଛାଡ଼ିଯାଏ । ହିରଣ୍ମୟ ପାତ୍ରର ସମସ୍ତ ହିରଣ୍ୟ ମାଟି ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିରହେ । ପୁରୁଣା ଲୋଭକୁ ଛାଡ଼ିବାର ଜୁରରେ ନୂଆ ଲୋଭର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଆଉ ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁରୁଣା ନାମାବଳୀକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ନୂଆ ନାମାବଳୀ ବା ନୂଆ ବହିର ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଅବତାରବାଦ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଚମତ୍କାର ବ୍ୟଞ୍ଜନାର ଉଦାହରଣ ରହିଛି । ସଂସାରରେ ଏତେ ମାଆ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ କେବଳ କୁମାରୀ ମେରୀଙ୍କର ଗର୍ଭରେ ହିଁ ଯୀଶୁରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । The Doctrine of the Immaculate Conception କେବଳ ବୁଦ୍ଧିବାଦୀର ବୁଦ୍ଧିପ୍ରସୂତ ଧର୍ମସୂତ୍ର ନୁହେଁ । କୁମାରୀ ବା Virgin ମେରୀ ହିଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ଯିଏ କୁମାରୀ ହୋଇ ପାରିବ, ସେହି କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିପାରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁପ୍ରକାର ପ୍ରମତ୍ତତା ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ । କୈବଲ୍ୟ ଉପନିଷଦ୍‌ରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଧନରେ, ବିଦ୍ୟାରେ ବା ତ୍ୟାଗରେ କେହି ଭଗବାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଧନ ଓ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରମତ୍ତତା ମଣିଷକୁ ସବୁପ୍ରକାର ସାକ୍ଷାତ୍‌ଠାରୁ ଦୂରକରି ରଖିବ । ମୁକ୍ତିକୋପନିଷଦ୍‌ରେ ଶାସ୍ତ୍ରବାସନାକୁ ମଧ୍ୟ ଭଗବତ୍‌ପଥର ଏକ ପ୍ରମାଦ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ତ୍ୟାଗ ବା ଦାନ ମଧ୍ୟ ମଣିଷକୁ ପ୍ରମତ୍ତ କରି ରଖିପାରେ ।

ମୁଁ ସବୁ ଛାଡ଼ି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯାଉଛି, ବା ମୁଁ ଏତେ ଉଦାର, ଟଙ୍କା ଦାନ କରି ଧର୍ମଶାଳା ବା ହାଇସ୍କୁଲ ବସାଇଛି, ଏପରି ପ୍ରମତ୍ତତାମାନ ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷର ସବୁ ଶାନ୍ତ ଓ ଶୁଣିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ହୁରୁଡ଼ି ପଳାଏ । ଲକ୍ଷ ଘରେ ହୁଏତ ଆହୁରି ତିନିଟା ଶୂନ୍ୟ ବସେ, କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ୟଦିଗରେ ତିନି ଖୋଜ ଆଗକୁ ମଧ୍ୟ ଯାଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାଲାଗି ମଣିଷକୁ କୁମାରୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଆପଣାକୁ ଯୋଗ୍ୟାସନରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆଗ ସବୁପ୍ରକାର ଜ୍ୱର ଓ ଉତ୍ତେଜନାର ବ୍ୟସନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଶୁଣିବାକୁ ହେଲେ ଶୂନ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ହିମାଳୟ ପାଖକୁ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯାଅ ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବ । ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସେହି ଶ୍ୱେତାନ୍ତ ଆଡକୁ ଅନାଅ, ଶାନ୍ତ ଆକାଶର ଶୁଭ୍ର ମୁକୁଟ ତୁମ ଆଡ଼କୁ ଆନତ ହୋଇ ଆସିବ; ଆପଣାର କୁମାରୀ-ମନ ନୂତନ ଜନ୍ମରେ ଧନ୍ୟ ହେବ, ମହିମାନ୍ୱିତ ହେବ ।

ଏ ପାଖରେ ଦୁଗ୍ଧଗଙ୍ଗା, ସେ ପାଖରେ ମଧୁଗଙ୍ଗା,—ମଝିରେ ମନ୍ଦରଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ଶୁଭ୍ର ଗିରିଶିଖରର ସ୍ନେହମୟ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗତା ଆକାଶକୁ କାମୁଡ଼ା-ଦେବାର ଦୁଃସାହସ କରୁଛି । ତୁମେ ଏଠାକୁ ଆସି ମସ୍ତକ ନତକର, ଏଇଠି ବସି ଆପଣାର କୁମାରୀ-ମନକୁ ତାହାରି ନୀଳାପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରସାରିତ କରି-ଦିଅ । ତୁମେ ନୀରବ ହୋଇଯାଅ, ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବ । ସେ ପାଖରେ ନର, ଏ ପାଖରେ ନାରାୟଣ ଅନେକ ଦୂରରେ ବହ୍ନିମାନ୍ ନୀଳକଣ୍ଠର ଚୂଡ଼ା,—ଏହି ତୀର୍ଥରେ ପହଞ୍ଚି ତୁମେ ତୃପ୍ତ ହୋଇଯାଅ, ଶାନ୍ତ ହୋଇଯାଅ, ନିର୍ବାତ ଦୀପପରି ସମସ୍ତପ୍ରକାରେ ନିର୍ବାପିତ ହୋଇଯାଅ, ତୁମେ ସବୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବ । ଆପେ ହଜାଇଥିବା ଧନକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ହିଁ ଖୋଜି ପାଇବ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବନ୍ଧ୍ୟା-ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯିବ, ତୁମେ ନବଜନ୍ମ ଲାଭ କରିବ । ଇଟାଲିର ସନ୍ଥ ଗ୍ରିଗୋରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷକୁ ତା'ର ଜନନୀ ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ଆପଣାକୁ ନବଜନ୍ମ ଦେଇ ଚାଲିଚୁ । ଆମର ଜୀବନଭୂମି ଉପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭଗବାନ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ଚାଲିଚନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ନାନା-ପ୍ରକାର ଆସକ୍ତି ଭିତରେ ପଡ଼ିଯାଇ ଆମେ ଜନନୀ ହୋଇ ପାରିବାର ଏହି ଆସକ୍ତିକୁ ହରାଇବସୁ । ଆମର ଜନନଦ୍ୱାରକୁ ଆମେ ଆପଣା ଦମ୍ଭ ଓ ଆଡ଼ମ୍ବରର ପଥର ଦେଇ କିଳି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରୁ । ଜୀବନରେ ଜ୍ୱର ଯେତିକି ବଢ଼ୁଥାଏ, ଏହି ପ୍ରତିବନ୍ଧ ସେତିକି ଦୃଢ଼ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ନବଜନ୍ମର କ୍ଷଣ ସେତିକି ବିଳମ୍ବିତ ହୋଇଯାଏ । ସ୍ଥିର ହୁଏ, ଆପଣାର ଜନନୀରୂପର ପରିଚୟ ପାଇପାରିବ । ଶାନ୍ତ ହୁଅ, ଆପଣାକୁ ଜନନୀ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବ । ହିମାଳୟ ପାଖରେ ସ୍ଥିର

ହୋଇ ବସି ହିଁ ଗଉରୀ ଜନନୀ ହେବାର ବରଦାନ ପାଇଥିଲେ । ତପସ୍ୟା ହେଉଚି ଜନନୀ ହେବାର ଏକମାତ୍ର ବାଟ । ଅହଙ୍କାର ବନ୍ଧ୍ୟାତ୍ୱର ଲକ୍ଷଣ । ଅଭିମାନ ମହତ୍ତ୍ୱ ବିନଷ୍ଟି । ତେଣୁ ଶାନ୍ତ ହୁଅ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କଟିଯିବ । ଦୁଆର ଖୋଲିଯିବ, ଜନନୀ ହେବାର ଅଧିକାର ମିଳିଯିବ ।

ଏହି ହିମାଳୟ ପାଖରେ ମୁଁ କଅଣ ଶୁଣିବାକୁ ଆସିଥିଲି, ମୁଁ ସେକଥା କହି ପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାହାର ପାଦଦେଶରେ ବସି ମୁଁ ଯେତିକି ନୀରବ ହୋଇଚି, ଯେତିକି ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ବସିପାରିଚି, ଯେପରି ସେତିକି ସେତିକି ମୁଁ ତାହାସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଗଲିପରି ଅନୁଭବ କରିଚି । ସଂସାର ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଚି, ମଣିଷ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଚି, ଏହି ଶୋଭାମୟ ସାନ୍ନିଧ୍ୟକୁ ଆଖିଭିତରେ ଧରିରଖି ଯେପରି ମୁଁ ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ ଚରାଚର ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହେବାର ସଂବେଦନଟା ଅନୁଭବ କରିପାରିଚି । ସେ ପାଖରେ ସବୁ, ଏ ପାଖରେ ମୁଁ ଏକା; ସେ ପାଖରେ ସବୁ ମହିମା, ଏ ପାଖରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ମନର ମଉନ । ଶାନ୍ତ ହୋଇ ବସିଗଲା ମାତ୍ରକେ ଯେପରି ଦୁଇଟିଯାକ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷର ଦୁଇଶାଖାପରି ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ଯାଇଚନ୍ତି । ଧର୍ମ ଯେତେବେଳେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ିବାର କିଅ ପରି କାମକରେ, ସେତିକିବେଳେ ହିଁ ତା'ର ଧର୍ମତ୍ୱ ସାର୍ଥକ ହୁଏ । ଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନତ୍ୱ ସାର୍ଥକ ହୁଏ, ଜୀବନର ଜୀବନତ୍ୱ ସାର୍ଥକ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ମହିମାକୁ ଭଗବାନର ଅଭିଧା ଦେଇ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଧର୍ମକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଯୋଜିତ ହେବାର ସୂତ୍ର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଇଉରୋପୀୟ ସନ୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାକୁ Assimilari Deo ବୋଲି କୁହାଯାଇଚି । ଏହି ସଂଯୋଜନରୁ ହିଁ ଆନନ୍ଦ ମିଳେ, ଭୟ ଅପସରିଯାଏ । ଆନନ୍ଦଂ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ବିଦ୍ୱାନ୍ ନ ବିଭେତି କଦାଚନ,—ତାହାର ଆନନ୍ଦର ଅନୁଭୂତି ପାଇଁ ସକଳ ଭୟ ଦୂରୀଭୂତ ହୁଏ । ଭୟ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇଗଲେ ପାଖରେ ବସି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମନ ହୁଏ । ଆଉ ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଯିବାର ଭୟ ରହେ ନାହିଁ ।

ଦିଲ୍ଲୀରେ ଗରମ ହେଲେ ଅନେକେ ସିମଲା ପଳାନ୍ତି, କଲିକତାରେ ଗରମ ହେଲେ ଅନେକେ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ୍ ପଳାନ୍ତି, କଟକରେ ଗରମ ହେଲେ ଅନେକେ ପୁରୀ ପଳାନ୍ତି । ସଂସାର ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ବୈରାଗ୍ୟପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଅନେକେ ଜଙ୍ଗଲକୁ ପଳାନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଗଲେ କାମିନୀକାଞ୍ଚନ ତ୍ୟାଗ କରି ଅନେକେ ବାବାଜୀ ହୋଇ ବାହାରନ୍ତି । ସଂସାରରେ ଥିବାବେଳେ ଆମେ ମନଇଚ୍ଛା ପାପ କରୁ, ଜୀବନର ଉଦରକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଫୁଲାଇ ଆମେ ପାପ ଭୁଞ୍ଜୁ । ମଝିରେ ମଝିରେ ହଠାତ୍ ଆପଣା କୁକର୍ମର ପୋକ କାମୁଡ଼ିଲେ, ଆମେ ମନ୍ଦିରକୁ ଦଉଡ଼ିଯାଉ, ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ କାନ୍ଦିବୋବାଇ ଆପଣାର ପାପଗୁଡ଼ାକୁ ମାଫ୍

କରିଦେବାକୁ ଗୁହାରି କରିଆସୁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଆପଣାର ମନକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଚ ମଧ୍ଯ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ବଡ ଦେଉଳର ପାହାଚରେ କିଏ ମର୍ମର ପଥରରେ ନାଆଁ ଲେଖାଇଆସେ, କପିଳାସ ପର୍ବତରେ ପାହାଚ ବସାଏ, ବା ବଦ୍ରୀନାଥରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ କରାଇଆସେ । କିଏ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଗଞ୍ଜେଇ ଯାଚେ, କିଏ ଲଙ୍ଗୁଳୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ କଳା ଶାଢ଼ୀ ଦେବ ବୋଲି ମନାସିଆସେ, ଆଉକିଏ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ଛତ୍ର ଓ ଭଗସ ତିଆରି କରିଦିଏ । ସେଥିଲାଗି ଆମର ଧର୍ମଭାବନାରେ ହିମାଳୟକୁ ଏହି ସଂସାରର ବାହାରେ ବୋଲି ସ୍ବୀକାର କରାଯାଇ ଥାଏ । ହିମାଳୟକୁ ଯିବାର ଅର୍ଥ ସଂସାରତ୍ୟାଗ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମାଚରଣର ସାତ ଦିନରେ ରବିବାର ପରି ଆମ ଧର୍ମର ସଂସାରରେ ହିମାଳୟ । ଛଅ ଦିନର ମଉଜପରେ ଦିନେ ଗୀର୍ଜାକୁ ଯିବାର ପାଳି । ସେହିପରି ସଂସାରର କାଦୁଅକୁ ପିଇ ପିଇ ଥରେ ହିମାଳୟକୁ ଯାଇ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ପଙ୍କର କର୍ଗମନ କରାଇ ଆସିବାକୁ ହୁଏ ତ ଅନେକ ସମୟରେ ଆମେ ଧର୍ମ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରିଥାଉ ।

କବିବର ରାଧାନାଥ ଚିଲିକାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ ଯାଇ ସଂସାରକୁ ଅନେକ ନିନ୍ଦିଚନ୍ତି । ଚିଲିକାର ସାନ୍ନିଧ୍ୟକୁ ସୁଖ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବା-ଲାଗି ସଂସାରକୁ ତୁଚ୍ଛା ଦୁଃଖ ବୋଲି ଦେଖାଇବାକୁ ଅନେକ କବିତ୍ବ କରିଚନ୍ତି । ଇଂଲଣ୍ଡର କବି ଓ୍ବାର୍ଡସଓ୍ବର୍ଥ୍ ଶିଶୁର ସରଳତାକୁ ଈଶ୍ବରୀୟ କରି ଦେଖାଇବା ଲାଗି ବୟସ୍କର ସଂସାରକୁ ଈଶ୍ବରବର୍ଜିତ ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । କଳ୍ପନା ଭିତରେ ଦ୍ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଗଲେ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଦଶା ହୋଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ବାରା କେବଳ ଆପଣା ଜୀବନକୁ ଦ୍ବିଖଣ୍ଡିତ କରିଦେବା ହିଁ ସାର ହୁଏ । ମଣିଷ ବିରୁଦ୍ଧ କାମୁଡ଼ାଲା ପରି ସଂସାରରୁ ପଳାଇ ଆସି ପ୍ରକୃତିର ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ, ଅତୀତର ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ, ଆଦିମ ଶୈଶବର ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ ବା ଦେବତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ । ଏଥିରେ ଦେବତାଙ୍କର କଅଣ ଲାଭ ହେଉଥିବ, ମୁଁ ସେ କଥା କହିପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ବାରା ମଣିଷ ଦ୍ବିଖଣ୍ଡିତ ହିଁ ରହିଯାଏ । ସେ ଭିତର ସହିତ ବାହାରକୁ ମିଳାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ରୁଦ୍ର ସହିତ କାନ୍ତକୁ ମିଳାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ସୁଖ ସହିତ ଦୁଃଖକୁ ମିଳାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଅଶ୍ରୁକୁ ମିଳାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଜୀବନ ସହିତ ମରଣକୁ ମିଳାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ମାୟା ସହିତ ମର୍ମକୁ ମିଳାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ସବୁ ବିରୋଧର ଅବସାନ ହୁଏ, ଯେଉଁଠି ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ବୀକାରର ଭୂମିଉପରେ ଆଖିର ସକଳ ବିରୋଧାଭାସ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଯାଏ (Coincidentia Oppositorum), ସେହି ମହିମାମୟ ସତ୍ୟସେତୁ ଉପରକୁ ଆଉ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଆଦର୍ଶ

ଅବାସ୍ତବ ହୋଇ ପଡ଼ିରହେ, ବାସ୍ତବ ମର୍ମହୀନ ହୋଇ ଶୁଖିଯାଏ । ସଗୁଣ ବାନ୍ଧି-ପକାଏ, ନିର୍ଗୁଣ ତୃପ୍ତ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଜୀବନ ବୋଝପଟରେ ବୋଝ ଆଣି ଲଦିଦିଏ, ମରଣ ଭୟ ଦେଖାଏ, ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ କରି ରଖେ । ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଇ ହୁଏ ନାହିଁ କି ଦେବତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଭଲପାଇ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦଉଡ଼ିକୁ ଛିଡ଼ାଇ ମୁଁ ହିମାଳୟ ଯାଇ ନଥିଲି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜ୍ୱାଳା ବା ଜ୍ୱର ନେଇ ମୁଁ ତୀର୍ଥ କରି ବାହାରି ନଥିଲି । ସମତଳ ଭୂମିର କୌଣସି ଉତ୍ତପ୍ତତାରେ ତାପିତ ହୋଇ ମୁଁ ପାହାଡ଼ର ଥଣ୍ଡା ଭିତରକୁ ପଳାଇଯାଇ ନଥିଲି । ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରେଷ୍ଠପିଲା ଚଲାଖ ହେବାକୁ ଶିଖେ, ସେତେବେଳେ ସେ ବାପ ଆଗରେ ବୋଉଠାରୁ ବାପାକୁ ଭଲପାଏ ବୋଲି କହେ । ବୋଉ ଆଗରେ ବାପାଠାରୁ ବୋଉକୁ ବେଶୀ ଭଲପାଏ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଦିଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଲାଭ ଅବଶ୍ୟ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ଚତୁରତାର ସୀମା ଭିତରେ ହିଁ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯାଏ । ଭଲପାଇବା ଶିଖିହୁଏନାହିଁ । ସଂସାରରେ ଥିବାବେଳେ ଯିଏ ସହସ୍ର-ମୁଖ ହୋଇ ସଂସାରଟାକୁ କାମୁଡ଼ିକରି ଧରିଥାଏ, ହିମାଳୟକୁ ଯାଇ ଆଖିର ଭକ୍ତିରେ ଅଲସଗଦ୍‌ଗଦ ହେବାର ବିଦ୍ୟା କେବଳ ସେଇ ଆୟତ୍ତ କରିନିଏ । ମୋର ଜୀବନର ମାନଚିତ୍ର ଭିତରେ ସଂସାର ଓ ହିମାଳୟ ଉଭୟଲାଗି ସ୍ଥାନ ରହିଚି । ତେଣୁ ସଂସାରକୁ ଅସହ୍ୟ ମନେକରି ହିମାଳୟକୁ ଯିବା ବା ହିମାଳୟକୁ ପାଶୋରି ପକାଇ ସଂସାରରେ ବୁଡ଼ିକରି ରହିବା,—ଏହି ଦୁଇଟାଯାକ ଗୀତକୁ ମୁଁ ବ୍ୟାଧି ବୋଲି ମନେକରେ । ସଂସାରରେ ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ହିମାଳୟଠାରୁ ପ୍ରେରଣା ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ, ଏବଂ ହିମାଳୟରେ ଥିବାବେଳେ ସଂସାରକୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର କରି ଦେଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ; ମଣିଷକୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର କରି ଦେଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ । ସଂସାରରେ ଦଣ୍ଡେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ବସିପଡ଼ିଲେ ମୋର ଅନ୍ତରର ଆଖି ଉପରେ ହିମାଳୟର ଶାନ୍ତ ଝଟକ ଉଠେ; ହିମାଳୟକୁ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଅନାଇ ରହିଥିବାବେଳେ ସଂସାରଜନିତ ନାନା ଜ୍ୱାଳା ଗୋଟିକପରେ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ନିଭିଯିବାପରି ମନେହୁଏ । ଏହି ଲାଭଟା ମୋର ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଲାଭ ।

ବାଇବେଲରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ ମହାତ୍ମା ଯୀଶୁ ବାରବାର ମରୁଭୂମିରେ ଏକାକୀ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ପୁଣି ବାରବାର ଲୋକବସତିକୁ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କରିବାପାଇଁ ଫେରିଆସୁଥିଲେ । ସୃଷ୍ଟିର କଳ୍ପନାରେ ନିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ପରି, ପ୍ରକାଶ ଓ ବିମର୍ଷ ପରି ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଅପସାରଣ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଏହି ଦୁଇଟିଯାକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ସମାନ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଚି । ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ରେ ଥିଲାବେଳେ

ମୁଁ ଦୁଇ ତିନି ଦିନ କାଳ ଗାଲିଲି ଉପତ୍ୟକାରେ କେତେ ଏକାନ୍ତରେ ବୁଲିଛି । ଗୃହ ପାଖରେ ଉଷର ଭୂଇଁ, ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ପାହାଡ଼ ବ୍ୟତୀତ ସେଠାରେ କିଛି ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ତାରାମୟ ଆକାଶତଳେ ସେଇ ନିର୍ଜନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଠିଆହୋଇ ମୁଁ ସେଇଠି ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷତଳେ ବୁଲିଥିବା ମନୁଷ୍ୟପୁତ୍ରର କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଯୀଶୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାରବାର ସେ ଗାଲିଲିର ନିର୍ଜନ ଉପତ୍ୟକାକୁ ଅପସରି ଯାଉଥିଲେ । ପୁଣି ସେହିପରି ଆଗ୍ରହ ଓ ଉଷ୍ମତା ନେଇ ସେ ଗାଲିଲି ହ୍ରଦର ଉପକଣ୍ଠରେ ଥିବା ଜନବସତିକୁ ଫେରି ଆସୁଥିଲେ । ପାଣିକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗିରିଶିଖର ଉପରେ ଠିଆହୋଇ ସେ ଯେଉଁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ ଅଣଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଜି ସେହି ଉପଦେଶକୁ ଶିର ନୁଆଇଁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଜନବସତି ଭିତରେ ଠିଆହୋଇ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ତାଙ୍କୁ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଅପସାରଣ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଦୁଇଟିକୁ ଏକାଠି ମିଶାଇ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଜୀବନକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ସଂସାର ଓ ହିମାଳୟ ଉଭୟଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ବୁଝିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯିଏ ଆପଣା ଜୀବନରେ ଉଭୟ ଭିତରେ ଯେତିକି ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିପାରିବ, ସେ ଆପଣାକୁ ସେତିକି ବୁଝିବ, ଭାବପ୍ରବଣତା ଓ ଭାବହୀନତା ଉଭୟର ଜଳାଶୟରୁ ବାହାରି ସେ ଭାବମୟୀ ଜୀବନନଦୀରେ ସେତିକି ପ୍ରବେଶ କରିପାରିବ ।

ଜୀବନରେ ଅଧିକ ସହଜ ହୋଇ ଶିଖିବାକୁ ମୁ ହିମାଳୟକୁ ଯାଏ । ଅଧିକ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଜୀବନର ଭାରକୁ ବହନ କରି ଶିଖିବାଲାଗି ମୁଁ ହିମାଳୟକୁ ଯାଏ । ଆଲଡ଼ସ୍ ହକ୍ସଲେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଏକ ପୁସ୍ତକରେ ଚରମ ସହଜତାର ସମ୍ମିଶ୍ରଣକୁ ଆଦର୍ଶ ଓ ସଫଳ ଜୀବନ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ଦଶଟା ବାଜିଲେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଚାରିଟା ବାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିବା ପାଖରେ ବସିରହନ୍ତି । ଛୁଟି ହେବା ମାତ୍ରକେ ସେମାନେ କିଏ କୁଆଡ଼େ କଲବଲିଆ ହୋଇ ଖେଳିବାକୁ ଦଉଡ଼ନ୍ତି । ପାଠରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ସେମାନେ ଖେଳରେ ଭୋଳ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ପାଠ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ଛୁଟିର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ପୁଣି ବାଧ୍ୟ ନ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ପାଠ ପାଖକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ ସଂସାରରେ ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ପିଲାଙ୍କ ପରି ଆଚରଣ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ କାମ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କାମ କରନ୍ତି । କାମ କଲାବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଅଳସ ମନ ଛୁଟିର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥାଏ । ଯିଏ କାମରୁ ଆନନ୍ଦ ନ ପାଏ, ଯିଏ କୌଣସି ପ୍ରକାର

ବିନୋଦନର ଆଶ୍ରା ପାଇଲେ ନଳାପଙ୍କ ଭିତରକୁ ମଧ୍ୟ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବାକୁ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ବୋଧ କରେ ନାହିଁ । ଏ ଯୁଗରେ ଆଧୁନିକ ମଣିଷଲାଗି ବିନୋଦନର ସାଧନ ଓ ପ୍ରକାର ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ତାହାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ସେ ଆପଣାର କାମରୁ କୌଣସି ଆନନ୍ଦ ପାଇପାରୁ ନାହିଁ । ସେ କାମ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନାହିଁ, ଆଲସ୍ୟ ଚାହୁଁଛି । ଆଲସ୍ୟ-ବିନୋଦନ ଲାଗି ପୁଞ୍ଜି ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କାମ କରୁଛି ।

କିନ୍ତୁ ଆଲସ୍ୟ ଜୀବନ ନୁହେଁ, ଏହା ମରଣର ପ୍ରସ୍ତୁତି । ସେଥିଲାଗି ଆମକୁ ସହଜହୋଇ ଶିଖିବାକୁ ହେବ, ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କର୍ମ ଆଦରିନେଇ ତଥାପି ସହଜ ହୋଇ ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନର ସମସ୍ତ ନିରାନନ୍ଦ ଓ ଦାୟିତ୍ୱକୁ ତଥାପି ହସି ହସି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଖୁସି ହୋଇ ଜୀବନରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ଖେଳିବାରେ ମସ୍ତ ଥିଲାବେଳେ ପିଲାମାନେ ଯେମିତି ସହଜ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଆନ୍ତି, ଜୀବନର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟର ବନ୍ଧନକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ସେହିପରି ସହଜ ହୋଇ ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନରେ ଏହି କ୍ରୀଡ଼ାବୃତ୍ତିକୁ ଆମେ ଯେତିକି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିପାରିବା, ଜୀବନରୁ ଆମେ ସେତିକି ଆନନ୍ଦ ପାଇପାରିବା । ଏହି ବୃତ୍ତିକୁ ଦାର୍ଶନିକ ବେର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ୍ ରସେଲ୍ ସୁଖୀଜୀବନର କାରଣ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ।

ସମଗ୍ର ଜୀବନର ଏହି ସହଜ କ୍ରୀଡ଼ାମୟ ରୂପଟିକୁ ଅନୁଭବ କରାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଜୀବନରେ ସମାଜର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି, ଧର୍ମର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି, ହିମାଳୟର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଯିଏ ଜୀବନରେ ସମାଜକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନିଏ, ତାକୁ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ସ୍ୱାର୍ଥପୀଡ଼ନରୁ ରକ୍ଷା ମିଳିଥାଏ; ସଭିଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ସେ ସହଜ ହୋଇ ଶିଖେ । ଯିଏ ଜୀବନରେ ଧର୍ମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ, ଆପଣାକୁ ନାନା କର୍ମରେ ସମର୍ପଣ କରି ସେ ସହଜ ହୁଏ, ଆପଣାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକୁ ସେ ଅର୍ଥ ଦେବାକୁ ଶିଖେ, ତା'ର ଅନ୍ତରର ବିଶ୍ୱାସ ତାକୁ ଅନେକ ସ୍ୱାର୍ଥର ଗଣ୍ଠି ଭିତରୁ ମୁକ୍ତ କରିଆଣେ । ଆପଣାର ଜୀବନରେ ଯିଏ ହିମାଳୟକୁ ସାଥୀ କରି ପାଏ, ସିଏ ଅନେକ ଅନୁଶୋଚନାକୁ ପାର ହୋଇଯାଏ, ଅନେକ ଅଶାନ୍ତି ଭିତରେ ଶାନ୍ତିର ଅନୁଭୂତି ପାଏ; ଅନେକ ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରେ ଜୀବନର ଲୀଳା ଅନୁଭବ କରେ; ଅନେକ ଅଡ଼ୁଆ ଭିତରେ ସେ ଖିଅ ପାଇଥାଏ ।

ହିମାଳୟକୁ ଆସି ମୁଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଯେଉଁ ଲୀଳା ଦେଖିଗଲି, ଜୀବନର ସାଧାରଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେହି ଲୀଳା ମୁଁ ପାଶୋରି ପକାଇବି ନାହିଁ । ହିମାଳୟରେ

ପଥ ଚାଲି ମୁଁ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କଲି, ଜୀବନ ପଥରେ ଚାଲିବା ସମୟରେ ସେହି ପୁଣ୍ୟ ମୋର ଗତିକୁ ଅଧିକ ସହଜ କରାଇବ, ମୋର ପଥିକମନକୁ ଅଧିକ ସରସ ଓ ପ୍ରସନ୍ନ କରି ରଖିବ । ହିମାଳୟର ଶିଳାତୀର୍ଥରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଦେବତାର ଦର୍ଶନ କରିଗଲି, ଜୀବନ ତୀର୍ଥରେ ସେହି ଦେବତା ମୋର ମନରେ ଅଧିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆଣି-ଦେବ । ଏହି ହିମାଳୟକୁ ମୁଁ ବାରବାର ଆସିବି, ବାରବାର ଏହାର ଚରଣତଳେ ବସି ଏହାର କଥା ଶୁଣିବି । ଏହାର ନଦୀ, ଏହାର ତୁଷାରଚୂଡ଼ା ଓ ଏହାର ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖ ଦେଖି ଜୀବନରେ ଖୁସି ହୋଇ ଖେଳିବାପାଇଁ ମୁଁ ବାରବାର ପ୍ରେରଣା ନେଇ ଯାଉଥିବି ।